

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ЛЬВІВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
УНІВЕРСИТЕТ ЛОНДОН МЕТРОПОЛІТАН (ВЕЛИКОБРИТАНІЯ)
Бібліотека державного службовця у галузі європейської інтеграції

М.М. ГНАТЮК, Я.Й. МАЛИК, Л.Л. ПРОКОПЕНКО

ВІДНОСИНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ТА ПРОЦЕС ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

За загальною редакцією:
М. Бойцуна, І. Грицяка,
Я. Мудрого, О. Рудіка,
Л. Прокопенко та В. Стрельцова

Київ – 2009

УДК 061.1ЄС:339.5
ББК 67.9 (4 УКР)
Б 86

Схвалено до друку рішенням

*Вченої ради Дніпропетровського регіонального інституту
державного управління Національної академії державного управління
при Президентові України від 21 жовтня 2008 р., протокол № 09/108*

Рецензенти:

Марко Бойцун – доктор історичних та політичних наук, професор
Університету Лондон Метрополітан (Великобританія); **Калашиков В.М.** –
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права та
порівняльного правознавства Дніпропетровського національного університе-
ту імені Олеся Гончара; **Якушик В.М.** – доктор політичних наук, професор
кафедри політології Національного університету «Києво-Могилянська академія»;
Макаруха З.М. – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри
європейського права Львівського національного університету, фахівець Де-
партаменту ЄС МЗС України.

Навчально-методична експертиза:

Сиротенко Н.Г. – провідний методист проблемної лабораторії дис-
танційного навчання Національного технічного університету «Харківський полі-
технічний інститут» (НТУ ХПІ); **Кухаренко В.М.** – кандидат фізико-
математичних наук, завідувач проблемної лабораторії дистанційного навчан-
ня НТУ ХПІ.

Гнатюк М.М., Малик Я.Й., Прокопенко Л.Л.

**Відносини з Європейським Союзом та процес європейської інтеграції
України. / Relations Between Ukraine and the EU and European Integration
Process.** Навч. посіб. / За заг. ред. М.Бойцуна, І.Грицяка, Я.Мудрого, О.Ру-
діка, Л.Прокопенка та В. Стрельцова.– К.: Міленіум, 2009. – 782 с.

ISBN 978-966-8063-

Серія «Бібліотека державного службовця у галузі європейської інте-
рації» призначена для державних службовців України, які мають пряме чи опо-
середковане відношення до реалізації стратегії нашої держави щодо інтеграції до
європейських структур. Цей посібник розглядає та аналізує основні тенденції
формування та розвитку відносин між Україною та ЄС, визначає як зовнішні,
так і внутрішні чинники, які впливають на їх сучасний стан та подальші перспек-
тиви європейської інтеграції України й пропонує окремі альтернативні стратегії
їх розвитку. Зміст, методика й характер викладу матеріалу посібника сформо-
вані у тісній співпраці з вітчизняними експертами з питань європейської інте-
рації, а також фахівцями країн-членів ЄС, зокрема Великобританії, Ірландії та
Польщі, провідними вітчизняними науковцями та методистами.

© Гнатюк М.М.(Частина 3.; Частина 4. Частина 6.), 2009

© Малик Я.Й. (Частина 1.; Частина 2.), 2009

© Прокопенко Л.Л. (Частина 5), 2009

© London Metropolitan University, 2009

© «Міленіум», 2009

ПЕРЕДМОВА

Видання підготовлено та видано в рамках проекту «Спеціалізовані програми з питань європейської інтеграції для підвищення кваліфікації державних службовців України II–IV категорій» за підтримки Міністерства закордонних справ Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії й Посольства Великої Британії в Україні (Strategic Programme Fund Reuniting Europe Programme).

Навчальні матеріали до модулів розроблялись згідно з державними освітніми стандартами на основі оцінки навчальних потреб з питань європейської інтеграції серед державних службовців II–IV категорій за результатами серії зустрічей, інтерв'ю та фокус-груп, проведених експертами Проекту з представниками профільних органів державної влади протягом січня–березня 2006 р. Мета проекту – заповнити освітньо-кваліфікаційні прогалини серед державних службовців та мають практичне спрямування на виконання функціональних обов'язків відповідних органів державної влади у сфері європейської інтеграції. Керівники проекту від імені всього авторського та редакційного колективу складають окрему подяку керівникам, фахівцям та експертам урядових, наукових та освітніх установ України, які допомагали в його реалізації: В. Бураченко, Н.В. Рябцевій, І.Ю. Діру, В. Сереветному, З.В. Макарусі, Г.Д. Хоменку, Т.А. Качці, В. Кондрачуку, К.В. Тимошенку, О. Зеркаль, Л.В. Антонюк, А. Кислю, І.О. Білорус, К. Максим, В.М. Саю, А.Ф. Павленку, В.В. Говорусі, С.М. Серьогіну, В.Загорському, Д.Ю. Маркову, Я.Я. Болобашу, А. Іщенко, Ю. Василенку, А.Д. Ятченку, Л.М. Кіхтенко, С.С. Куликовій, В. Трюхану.

Окремо хотіли б відзначити внесок у створення навчальних матеріалів проекту двох експертів Університету Лондон Метрополітан, щирих прихильників європейської інтеграції України, професора права ЄС Др. Джилл Шеппард та професора міжнародних відносин Др. Пітера Говена.

Цей посібник є навчальним підручником до модуля «Відносини з Європейським Союзом та процес європейської інтеграції

України», що входить до серії Бібліотека державного службовця у галузі європейської інтеграції. У перших двох частинах посібник спрямовує увагу читача на аналіз етапів двосторонніх відносин України та ЄС, здобутків і втрат на цьому шляху, їх розвитку на сучасному етапі. Вивчення цих частин створює передумови для вивчення наступних тем модуля, зокрема частин 3-6, в яких йдеться про співвідношення між завданнями внутрішньої та зовнішньої політики України в контексті європейської інтеграції, оцінювання переваг та недоліків приєднання України до ЄС, формування проєвропейського консенсусу серед еліт та суспільства і вдосконалення координації стратегії європейської інтеграції України.

До серії «Бібліотека державного службовця у галузі європейської інтеграції» входить ряд навчальних посібників, які можуть використовуватись в якості навчально-методичних ресурсів до окремих модулів навчально-тренінгових програмах з питань європейської інтеграції:

1. Правова та інституційна основи Європейського Союзу.
2. Відносини з Європейським Союзом та процес європейської інтеграції України.
3. Спільні політики Європейського Союзу та їх значення для України.
4. Розширення Європейського Союзу та досвід реформ країн ЦСЄ у контексті приєднання до ЄС
5. Адаптація українського законодавства до права Європейського Союзу.
6. Торговельно-економічні відносини між Україною та ЄС.

ВСТУП

Посібник «Відносини з Європейським Союзом та процес європейської інтеграції України» не тільки створює необхідні передумови для розуміння, осмислення та аналізу взаємовідносин між Україною та Європейським Союзом та політики європейської інтеграції України, але й також спрямований на формування у державних службовців на основі розглянутих прикладів співпраці України та ЄС особистих підходів та ставлення до здійснення подібної діяльності в умовах свого міністерства, відомства чи іншої управлінської структури. Аналіз процесів поглиблення взаємовідносин між Україною та ЄС дадуть можливість краще зрозуміти їх з точки зору національних інтересів, оцінити переваги та недоліки приєднання України до ЄС із позиції державного суверенітету, міжнародного впливу та внутрішньодержавних економічних, політичних і соціальних змін.

Модуль «Відносини з Європейським Союзом та процес європейської інтеграції України» **спрямований на:**

- ❖ удосконалення фахової підготовки державних службовців у галузі європейської інтеграції згідно із сучасними вимогами щодо рівня компетенції у певній галузі з метою, що сприятиме більш ефективному використанню досвіду європейської інтеграції інших країн і тим самим успішній реалізації курсу України на інтеграцію до європейських структур;
- ❖ засвоєння системних знань щодо основних напрямів двосторонніх взаємовідносин України та ЄС, стратегічного планування політики європейської інтеграції, співвідношення між завданнями внутрішньої та зовнішньої політики України в контексті європейської інтеграції, переваг та недоліків приєднання України до ЄС, завдань формування проєвропейського консенсусу серед еліт та суспільства і вдосконалення координації стратегії європейської інтеграції України з метою їх імплементації у загальнонаціональну і регіональні стратегії європейської інтеграції;

- ❖ розвиток сучасного рівня мислення (в тому числі творчого, критичного, аналітичного та ін.) на прикладах всебічного розгляду та оцінювання переваг і недоліків приєднання України до ЄС з позиції державного суверенітету, міжнародного впливу та внутрішньодержавних економічних, політичних та соціальних змін з метою формування у державних службовців умінь більш реально оцінювати проблеми і можливості європейської інтеграції України, шляхи нарощення і реалізації її євроінтеграційного потенціалу та формування у них здібностей вирішувати поточні євроінтеграційні проблеми нашої держави.

Після опрацювання курсу модуля «Відносини з Європейським Союзом та процес європейської інтеграції України» слухачі **будуть здатні:**

- ❖ знаходити, розуміти і застосовувати статистичну та аналітично-правову інформацію і на її основі готувати аналітичні довідки, пропозиції, доповіді щодо взаємовідносин України та ЄС, політики європейської інтеграції України та шляхів її реалізації з урахуванням позитивів і негативів практичного досвіду держав-членів ЄС та держав-кандидатів на вступ у ЄС, використовуючи у тому числі методи порівняльного та інституційного аналізу;
- ❖ досліджувати й оцінювати ефективність державної політики європейської інтеграції України, ефективність діючих форм і методів державного управління, а також прогнозувати можливі негаразди, оцінювати переваги та недоліки приєднання України до ЄС з позиції державного суверенітету, міжнародного впливу та внутрішньодержавних економічних, політичних та соціальних змін;
- ❖ надавати консультації представникам органів державної влади і місцевого самоврядування щодо вибору ефективних інструментів і варіантів реалізації стратегії європейської інтеграції на рівні території, галузі, виходячи з особливості місцевих умов і з чинного законодавства.

Комплекс навчальних матеріалів до модуля містить:

- ❖ навчальний посібник;
- ❖ робочий зошит слухача та методичні рекомендації слухачам для використання навчальних матеріалів модуля в їх самостійній навчальній діяльності;

- ❖ методичні рекомендації для викладання модуля;
- ❖ компакт-диск з електронною бібліотекою.

Даний посібник разом з додатковими навчальними матеріалами до модуля може використовуватись як навчально-методичний ресурс для забезпечення таких навчальних програм з питань європейської інтеграції:

- ❖ вступна програма до комплексу тренінгів у галузі європейської інтеграції для державних службовців, які є експертами в різних галузях внутрішньої та зовнішньої політики;
- ❖ спеціалізована програма для державних службовців, які є фахівцями з розробки національної стратегії європейської інтеграції;
- ❖ програма підвищення кваліфікації для державних службовців, які не є фахівцями у галузі європейської інтеграції.

Посібник складається із вступу, семи послідовно і логічно пов'язаних між собою тем, кожна з яких структурована на відповідні параграфи, а також висновків та переліку використаних і рекомендованих джерел.

Умовні позначення:

	Визначення		Незнайомий термін, що не має визначення (пояснення)
	Зверніть увагу		Питання для рефлексії
	Посилання		Приклад
	Довідка		Підсумкове твердження
	Запам'ятай		Висновки

ЧАСТИНА 1

РОЗВИТОК ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС: ЗДОБУТКИ І ВТРАТИ

ВСТУП ДО ЧАСТИНИ 1

У цій частині послідовно, із застосуванням проблемно-хронологічного та аналітичного методів, висвітлюються етапи відносин України та ЄС у 1991-2009 рр., зокрема, проаналізовано становлення відносин, основну нормативно-правову базу, визначено основний зміст стратегії відносин, пріоритети у розвитку двостороннього співробітництва, динаміку розвитку відносин з окремими країнами ЄС.

Визначено чинники якісних змін у динаміці двосторонніх відносин після розширення ЄС у 2004 р., проаналізовано ставлення як старих, так і нових членів ЄС до можливого вступу України до ЄС, з'ясовано сутність Європейської політики сусідства.

Значну увагу в темі відведено аналізу ролі і місця недержавних чинників, які впливають на розвиток відносин між Україною та ЄС: трудової міграції, фінансово-промислових груп України, проникнення іноземного капіталу.

Слухачі отримають знання про процеси, які відбуваються у становленні відносин, зможуть проаналізувати їх та висловити своє ставлення, запропонувати своє бачення шляхів удосконалення взаємовідносин України та ЄС. Варто, щоб слухачі подумали над можливою структурою Концепції міграційної політики України, опрацьовуючи матеріал.

До аналізу взаємовідносин України та ЄС слухачі матимуть можливість залучити тексти нормативно-правових актів, витягів з наукової літератури з електронної бібліотеки, що розміщена на окремому DVD.

На досягнення цих цілей спрямовані й практичні завдання, що містяться у робочому зошиті слухача.

Навчальні цілі:

- ❖ на основі аналізу нормативно-правової бази охарактеризувати процес становлення відносин України з Європейським Союзом, проаналізувати етапи розвитку двостороннього співробітництва та визначити його подальші перспективи;
- ❖ проаналізувати сутність основних положень Угоди про партнерство та співробітництво як основи для двостороннього співробітництва, інституційні рамки її виконання;
- ❖ з'ясувати стратегію інтеграції України до ЄС, результативність взаємодії України і ЄС, внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на інтеграційні процеси в Україні.

Ключові слова і словосполучення: Україна, Європейський Союз, відносини, Угода про партнерство і співробітництво, стратегія інтеграції, асоційоване членство, сусідство.

Використані скорочення:

- ВВП** – валовий внутрішній продукт; *англ. Gross Domestic Product (GDP).*
- ГАТТ** – Генеральна угода про тарифи і торгівлю; *англ. General Agreement on Tariffs and Trade (GATT).*
- ЄЕС** – Європейська економічна Спільнота; *англ. European Economic Community (EEC).*
- ЄАВТ** – Європейська Асоціація вільної торгівлі; *англ. European Free Trade Association (EFTA).*
- ЄІСП** – Європейський інструмент сусідства та партнерства; *англ. European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI).*
- ЄС** – Європейський Союз; *англ. European Union (EU).*
- ЄС-10** – країни, які приєдналися до ЄС у 2004 р.; *англ. EU-10.*
- ЄС-15** – країни – старі члени ЄС; *англ. EU-15.*
- ЄСВС** – Європейська Спільнота з вугілля та сталі; *англ. European Coal and Steel Community (ECSC).*
- ЄСп** – Європейська Спільнота; *англ. European Community (EC)*

- ЄСЦБ** – Європейська система центральних банків; *англ. European system of central banks (ESCB).*
- ЄЦБ** – Європейський центральний банк; *англ. European Central Bank (ECB).*
- ЗТО** – зовнішньоторговельний обіг; *англ. Trade turnover.*
- ЗВТ** – зона вільної торгівлі; *англ. Free Trade Area (FTA).*
- НДР** – науково-дослідна робота; *англ. Research work.*
- ПДВ** – податок на додану вартість; *англ. Value added tax (VAT).*
- ПІІ** – прямі іноземні інвестиції; *англ. Foreign direct investments.*
- ПСА** – Південно-Східна Азія; *англ. South East Asia.*
- РНС** – режим найбільшого сприяння; *англ. Most-favoured-nation principle (MFN).*
- СЕЗ** – Спеціальна економічна зона; *англ. Special Economic Zone.*
- СНД** – Співдружність незалежних держав; *англ. Commonwealth of Independent States (CIS).*
- СОТ** – Світова організація торгівлі; *англ. World Trade Organization (WTO).*
- СП** – спільне підприємство; *англ. Joint Venture (JV).*
- ТНК** – транснаціональна корпорація; *англ. Transnational corporation (TNC).*
- ТПР** – Територія пріоритетного розвитку; *англ. Priority Development Area*
- УПС** – Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами – членами ; *англ. Partnership and Cooperation Agreement.*
- ЦЕФТА** – Центральноевропейська асоціація вільної торгівлі; *англ. Central European Free Trade Association (CEFTA).*
- ЦСЕ** – Центральна та Східна Європа; *англ. Central and Eastern Europe (CEE).*
- TACIS** – програма технічної допомоги ЄС країнам Східної Європи та Центральної Азії; *англ. Technical Assistance for Commonwealth of Independent States.*

РОЗДІЛ 1.1. ЕТАПИ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЄС У 1991-2008 РР.: ЗДОБУТКИ Й ВТРАТИ, ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ

1.1.1. СТАНОВЛЕННЯ ТА ПОГЛИБЛЕННЯ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Глобалізаційні процеси, які відбуваються у світовій політиці й економіці, призводять до встановлення тісного політичного діалогу між окремими країнами та регіонами світу, а також до поглиблення міжнародних господарських зв'язків. На сучасному етапі країни інтегруються заради збереження миру та забезпечення економічного процвітання.

Найбільше і найпопулярніше інтеграційне об'єднання у світі – **Європейський Союз**, метою створення якого і є сприяння економічному добробуту, підвищенню життєвого рівня, зміцненню миру і свободи та створенню стійкого союзу народів Європи.

У договорі про Європейський Союз підкреслюється, що **«будь-яка європейська країна може звертатися з проханням про вступ у члени Союзу**. Вона направляє свою заяву до Ради Міністрів, котра приймає одностороннє рішення після консультацій з Комісією на отримання згоди Європейського Парламенту, який приймає рішення абсолютною більшістю своїх членів».

Європейський вибір України зумовлений усвідомленням інтеграції як фактора сприяння державній незалежності, безпеці, політичній стабільності, економічному розвитку, інтелектуальному прогресу, відновлення європейської сутності країни.

Висуваючи перед собою мету інтеграції до європейських структур, Україна усвідомлює, що західним державам належить провідна роль у сучасній міжнародній системі, зокрема у все-світньому економічному комплексі та в міжнародних інституційних механізмах управління глобальними та регіональними процесами.

В Україні утверджується чітке розуміння, що **вступ України до ЄС** надасть можливість, насамперед:

- *підвищити політичний авторитет держави* на міжнародній арені і перебувати в центрі подій світової політики;
- *опинитися в зоні загальноєвропейської безпеки*, запобігаючи при цьому новим лініям поділу на континенті;
- *бути невід’ємною частиною прогресивної політики*;
- *перебувати в єдиному інформаційному просторі*;
- *використовувати переваги міжнародної кооперації та спеціалізації* тощо.

Цю ідею можна прив’язувати і до теперішнього стану відносин між Україною і ЄС, бо вона є запорукою у подоланні економічної кризи в Україні і розвитку економіки до рівня країн ЄС. Вступ до ЄС дозволить залучити Україну до співпраці у виробництві наукомістких засобів, у запобіганні економічного та стихійного лиха. Економічну безпеку України слід розглядати через призму оволодіння технологіями у цій сфері, які існують в Європі. Зрештою, на сьогоднішній день Європейський Союз відіграє визначну роль у забезпеченні стабільності та безпеки європейського континенту, а процес розширення та реформування ЄС слід розглядати не лише як розширення кордонів, «спільного ринку», але й як активний чинник створення нової європейської архітектури безпеки, яка має комплексний та взаємопов’язаний характер та різні виміри – військовий, політичний та економічний.

Двосторонні стосунки Україна – ЄС були започатковані відразу після здобуття Україною незалежності: 2 грудня 1991 р. у своїй Декларації щодо України Європейські Спільноти, відзначивши демократичний характер Всеукраїнського референдуму, визнали незалежність та суверенітет нашої держави. Тоді вперше пролунав заклик ЄС до України підтримувати з державами-членами Європейських Спільнот відкритий і конструктивний діалог, спрямований на забезпечення виконання всіх колишніх зобов’язань СРСР.

У вересні 1992 р. відбулася перша зустріч Україна – ЄС на найвищому рівні між Президентом України Л.М.Кравчуком та Головою Комісії Європейських Спільнот Ж.Делором.

У той же час **позиція вищого керівництва України**, особливо за часів президентства Леоніда Кучми, не завжди була послідовною. Наприклад, у своєму посланні «Європейський вибір» він підкреслив: «Конче

важливо забезпечити наступність нової стратегії, її органічний зв'язок з позитивними надбаннями попереднього періоду, з урахуванням того, що курс на європейську інтеграцію є природним наслідком здобуття Україною державної незалежності. Він викристалізується з історії нашого народу, його ментальності та демократичних традицій, з прагненням нинішнього покоління бачити свою державу невід'ємною складовою єдиної Європи. Європейський вибір України – це водночас і рух до стандартів реальної демократії, інформаційного суспільства, соціально орієнтованого ринкового господарства, базованого на засадах верховенства права й забезпечення прав і свобод людини і громадянина». Проте, незважаючи на ці цілком правильні слова, президент дуже часто поступав інакше.

Позиція України щодо Європейського Союзу на законодавчому рівні вперше була сформульована в **«Основних напрямках зовнішньої політики України», схвалених Постановою Верховної Ради України 2 липня 1993 р.** На момент розроблення документа в Україні серйозно не розглядалася можливість інтеграції до ЄС, і цей факт знайшов відображення у положенні документа, що **«членство в Європейських Спільнотах» є не пріоритетною, а «перспективною метою української зовнішньої політики».** Натомість звертає на себе увагу те, що в «Основних напрямках зовнішньої політики України» «географічно близькі держави разом з деякими прикордонними державами» визначалися «своєрідним мостом між Україною і заходом Європи».

У той же час більшість країн Центрально-Східної Європи після розпаду соціалістичної системи одразу заявила про свої наміри набути повноправного членства в ЄС та НАТО. Як наслідок, починаючи з 1990 р. Європейські Спільноти (тодішній попередник Європейського Союзу) пішли на укладення з ними європейських угод про асоціацію. По суті, це були міжнародно-правові зобов'язання сторін, закріплені у відповідних документах, щодо вжиття всіх необхідних заходів з метою створення передумов, необхідних для вступу центрально-східноєвропейських держав до Європейського Союзу.

Україна ж ще до розпаду СРСР de jure виступила **однією із засновниць Співдружності Незалежних Держав.** Саме цей факт відштовхнув чи, можливо, насторожив європейців. Адже

йшлося, хоч і про ліберальне, але все ж таки євразійське об'єднання, яке потенційно могло стати певним правонаступником (у політичному сенсі) Радянського Союзу.

Тому у такій ситуації європейці вперше застосували **формулу системності та диференціації підходів** до своїх зовнішніх партнерів. Вона зводилася до наступного:

- ❖ ті, хто хоче і потенційно може бути членом європейської сім'ї народів, мають бути заохочені до цього через механізм підготовки до членства;
- ❖ інші ж, які через низку причин не могли визначитися однозначно, мали бути втиснуті у вузькі рамки співробітництва, що не передбачали жодних зобов'язань з боку європейців щодо їхніх потенційних інтеграційних перспектив.

Європейські Спільноти уклали з державами, які заявили про намір інтегруватися до ЄС, **Європейські угоди про асоціацію** (або Європейські угоди для країн Центрально-Східної Європи та Балтії). Натомість, державам СНД було запропоновано укласти **Угоди про партнерство та співробітництво** (УПС), які встановлювали межі взаємовідносин з Європою на найближчі 10 років з можливістю подальшого пролонгування.

Європейські угоди (Угоди про асоціацію з країнами ЦСЄ) (ЄУ), Europe Agreements (EA) – особливий тип двосторонніх асоціативних угод, які було укладено між Європейськими Спільнотами та їх державами-членами, з одного боку, та з окремою країною-кандидатом Центральної та Східної Європи: Болгарією, Чеською Республікою, Естонією, Латвією, Литвою, Угорщиною, Румунією, Словаччиною, Словенією та Польщею, з іншого боку.

Базувалися на дотриманні прав людини, демократії, верховенстві права та ринковій економіці й мали на меті підготувати асоційовані країни до вступу в ЄС. Європейські угоди визнавали той факт, що кінцевою метою держав-учасниць асоціативних договорів є вступ до Європейського Союзу. Європейські угоди включали започаткування політичного діалогу, створення зони

вільної торгівлі, зобов'язання держав-учасників адаптувати своє право до права Спільноти, а також положення щодо економічного, культурного та фінансового співробітництва. У торгівлі між Спільнотам та державою-учасницею договору про асоціацію застосовувалися правила конкуренції, подібні до тих, які передбачені Договором про заснування Європейського Спільноти.

Україна стала першою серед країн СНД, що уклала **Угоду про партнерство і співробітництво з Європейським Союзом (УПС)**, де було визначено правовий механізм взаємодії між двома сторонами. Вона була підписана **14 червня 1994 р.** у Люксембурзі та 10 листопада 1994 р. ратифікована Верховною Радою України. З **1 березня 1998 р.**, після ратифікації УПС всіма державами-членами ЄС, вона набрала чинності.

Цей документ став базовим для розширення політичного діалогу та економічного співробітництва України та ЄС, відкриваючи нові можливості для поступового наближення України до ЄС.

Для більшості країн СНД Угоди про партнерство і співробітництво були доброю основою для розвитку відносин з Європейським Союзом. Проте для нашої держави така угода стала скоріше проміжним інструментом становлення відносин з ЄС, який останнім часом почав відігравати роль певного бар'єра на шляху реалізації задекларованих євроінтеграційних орієнтацій.

Унаслідок своєї багатовекторності Україна фактично не потрапляла під вплив Європейського Союзу. Разом з тим в Україні за роки незалежності з'явилася нова еліта, яка змогла обґрунтувати доцільність визначення європейської інтеграції пріоритетом зовнішньої політики України. У підсумку **28 листопада 1994 р. Європейським Союзом було ухвалено спільну позицію щодо України, 6 грудня 1996 р. – План дій.** У цих документах зверталася увага на готовність розвивати і посилювати політичні та економічні відносини з Україною.

У вересні 1997 р. в м. Києві відбувся перший **саміт України – ЄС**, в ході якого було підтверджено європейський вибір України, обговорено наявні проблеми в договірно-правовій сфері, розглянуто шляхи економічного співробітництва.

У 1998 р. було сформовано інституційну базу співпраці. Так, Указом Президента України від 28 лютого 1998 р. було створено Українську частину Ради та Українську частину Комітету з питань співробітництва між Україною та Європейським Союзом. На першому засіданні **Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС**, яке відбулося 8-9 червня 1998 р. **Україна вперше офіційно заявила про прагнення набути статус асоційованого члена Європейського Союзу.**

Перше засідання **Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС**, яке відбулося 5 листопада 1998 р. в Брюсселі, відкрило новий етап відносин, які повинні були перейти у стадію практичної імплементації положень УПС (засновано 6 галузевих підкомітетів: з питань торгівлі та інвестицій, фінансів, економіки та статистики; енергетики, ядерних питань і навколишнього природного середовища; митного і прикордонного співробітництва, боротьби з «відмиванням» коштів і наркобізнесом; транспорту, телекомунікацій, науки та технологій, освіти та навчання; вугілля, сталі, гірничої промисловості та сировинних матеріалів).

Засідання Комітету Україна – ЄС стало черговим кроком у процесі зміцнення основи дійсного партнерства з ЄС, реалізації наміру України щодо набуття асоційованого, а згодом і повного членства у Європейському Союзі.

Важливою віхою у розвитку двосторонніх стосунків України з ЄС стало затвердження Указом Президента України від 11 червня 1998 р. **«Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу»**. Набуття Україною **повноправного членства в Європейському Союзі** було проголошено стратегічною метою, а отримання статусу асоційованого члена – головним зовнішньополітичним пріоритетом України.

10 грудня 1999 р. на своєму засіданні у Гельсінкі Європейська Рада ухвалила **Спільну стратегію ЄС щодо України**, спрямовану на зміцнення стратегічного партнерства між ЄС та Україною.

У документі відзначалися європейські прагнення України і вітався її проєвропейський вибір; ЄС підтвердив свої зобов'язання щодо підтримки політичних та економічних перетворень в Україні, які мають забезпечити подальше її наближення до ЄС.

Спільна стратегія ЄС щодо України реалізовувалася на основі піврічних робочих планів головуючих в ЄС держав і передбачала:

- ❖ підтримку процесу демократичних та економічних перетворень в Україні;
- ❖ сприяння вирішенню спільних проблем щодо дотримання стабільності та безпеки на європейському континенті;
- ❖ зміцнення співпраці між ЄС та Україною у контексті розширення Євросоюзу.

25 січня 2000 р. у Брюсселі відбулася зустріч Україна – Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ, у ході якої обговорено питання реалізації Спільної стратегії ЄС щодо України, а також схвалений Радою ЄС перший Робочий план реалізації Спільної Стратегії.

За рішенням саміту ЄС (Рим, 12-13 грудня 2003 р.) термін дії Спільної стратегії ЄС щодо України було продовжено до кінця 2004 р.

З метою реалізації положень Стратегії інтеграції України до ЄС органами виконавчої влади було розроблено і Указом Президента України від 14 вересня 2000 р. схвалено **Програму інтеграції України до Європейського Союзу**. У Програмі охоплено практично всі сфери суспільного життя держави з метою досягнення критеріїв, визначених Європейською Радою в червні 1993 р. у Копенгагені. Механізм реалізації Програми визначено у Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, який передбачає щорічне розроблення і виконання Плану дій по реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до ЄС. Крім того, організовано систематичний моніторинг виконання Плану дій.

Важливе значення мала схвалена у березні 2001 р. Європейським Парламентом резолюція про **Спільну стра-**

тегію ЄС щодо України, в якій, підтверджувалось, що «будь-яка європейська держава, яка поважає принципи свободи, демократії, поваги до прав людини та основних цінностей і верховенства права, може подати заявку на членство в Союзі [ЄС]; у цьому контексті Україну слід було б розглядати як потенційного кандидата на вступ до ЄС у певний момент у майбутньому».

На своєму засіданні у Гетеборзі 15-16 червня 2001 р. Європейська Рада ухвалила рішення запросити Україну до участі у Європейській конференції, у рамках якої держави-члени Євросоюзу та країни-кандидати обговорювали нагальні питання співробітництва у сфері зовнішньої політики та безпеки, юстиції та внутрішніх справ. У квітні 2003 р. делегація України вперше взяла в ній участь як повноправний учасник.

На Гетеборзькому саміті Європейська Рада визначила також, що «стабільний і позитивний політичний та економічний розвиток в Україні мають стратегічне значення для Європи. Союз визнає європейські прагнення України та продовжуватиме надавати підтримку її демократичному розвитку, забезпеченню прав людини, верховенству права та здійсненню ринково-орієнтованих економічних реформ».

Важливе значення мало набуття чинності 11 жовтня 2000 р. Постанови Ради ЄС, відповідно до якої Україна була вилучена з переліку країн з неринковою економікою в рамках антидемпінгового законодавства ЄС.

Значною подією у відносинах між Україною та ЄС стало проведення 10-11 вересня 2001 р. у Ялті п'ятого саміті Україна – ЄС, який надав нового імпульсу для розвитку співробітництва в енергетичному секторі, сфері юстиції та внутрішніх справ, європейської політики безпеки і оборони. На кожному з цих напрямків розпочалася конкретна робота.

Важливою подією стало схвалення у грудні 2001 р. **Плану дій ЄС щодо України у сфері юстиції та внутрішніх справ.**

Цей План дій передбачає поглиблення співробітництва між Україною та ЄС у таких сферах як протидія нелегальній міграції та торгівлі людьми, боротьба з тероризмом, організованою злочинністю, відмиванням коштів, наркобізнесом, незаконною торгівлею зброєю, контрабандою, а також допомогу нашій державі у наблизненні законодавства до норм та стандартів Євросоюзу.

У 2005-2006 рр. у зв'язку з прийняттям **Плану дій Україна-ЄС** внесено доповнення у План дій у сфері юстиції та внутрішніх справ (далі – План дій). Одним із пріоритетів Плану дій стало подальше проведення судової і правової реформ для забезпечення незалежності судової влади та зміцнення її адміністративної дієздатності, забезпечення неупередженості та ефективності діяльності.

Черговий пріоритет, визначений у Плані дій, стосується забезпечення ефективної боротьби з корупцією. До загальних належать рекомендації щодо реформування прокуратури та державної служби, продовження судової та адміністративної реформи. Спеціальні рекомендації охоплюють більш вузькі специфічні проблеми та передбачають здійснення конкретних заходів – таких, як розробка плану дій з реалізації національної антикорупційної стратегії та створення органу, відповідального за моніторинг його виконання.

Відповідно до Плану дій, Україна мала забезпечити захист прав та основних свобод згідно з європейськими та міжнародними стандартами, дотримуючись та ефективно виконуючи конвенції ООН і Ради Європи у сфері захисту прав людини.

Одночасно питання євроінтеграційного курсу України **було включено в усі урядові програми та щорічні послання президента до Верховної Ради України**. У 2001 р. в такому посланні цій проблемі було присвячено спеціальний розділ. «Стратегія інтеграції України в структури Європейського Союзу відповідає життєво важливим інтересам українського народу. Вона залишатиметься пріоритетним напрямом зовнішньополітичного курсу України, визначальним чинником її міжнародної діяльності на тривалу перспективу», – підкреслювалося в цьому документі.

Підтвердженням правильності обраного стратегічного курсу України на європейську інтеграцію стало Послання Президента України до Верховної Ради України **«Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки»** (травень, 2002 р.).

У ньому глава держави визначив стрижнем стратегії економічного та соціального розвитку України на наступне десятиріччя практичну реалізацію до 2011 р. завдань, пов'язаних зі створенням внутрішніх передумов для набуття Україною повноправного членства в ЄС. Завданням найближчої перспективи було визначено набуття Україною асоційованого статусу в Європейському Союзі.

У червні 2002 р. **Верховна Рада України ухвалила звернення до Європейського Парламенту та парламентів держав-членів ЄС**, в якому закликала їх підтримати євроінтеграційний курс України.

Важливе значення для подальшого розвитку двостороннього співробітництва мав також Копенгагенський саміт Україна – ЄС (липень 2002 р.), під час якого було підписано **Угоду про наукове та технологічне співробітництво між Україною та Європейським Союзом**.

Копенгагенський саміт підтвердив взаємну зацікавленість сторін у посиленні співпраці у галузі юстиції та внутрішніх справ. ЄС привітав зусилля України, спрямовані на розвиток системи ефективного і комплексного управління кордоном по всьому його периметру. Важливим підсумком саміту стало рішення **розпочати підготовку Спільної доповіді про стан виконання УПС**.

З наближенням дати приєднання до Євросоюзу десяти нових держав-членів, європейські лідери почали частіше звертатися до обговорення майбутнього формату відносин зі своїми східними та південними сусідами.

Так, 30 вересня 2002 р. Рада міністрів закордонних справ ЄС розглянула представлені Генеральним секретарем Ради ЄС – Верховним представником ЄС з питань спільної зовнішньої та безпекової політики Х.Соланою та членом Європейської Комісії, відповідальним за зовнішні зносини К.Паттенем пропозиції щодо посилення відносин розширеного ЄС з його майбутніми східними сусідами – Україною, Білоруссю та Молдовою. Було прийнято рішення продовжити обговорення цього питання в контексті тематики «ширшої Європи».

У результаті дискусій на цю тему 11 березня 2003 р. Єврокомісія офіційно оприлюднила Звернення (Комунікацію) до Європейської Ради та Європейського Парламенту **«Ширша Європа – сусідство: нові рамки відносин з нашими східними та південними сусідами»**.

Документ передбачає диференційований підхід до розвитку відносин з кожною країною-сусідом, зважаючи на рівень її економічного розвитку та враховуючи її цілі у відносинах з ЄС.

Правовою основою відносин розширеного ЄС із країнами-сусідами, на думку творців Комунікації, мали стати так звані сусідські угоди. Згідно з документом передбачалася також розробка та виконання планів дій, які у перспективі мали б замінити існуючі Стратегії ЄС щодо окремих держав. Позитивним елементом Комунікації була обіцянка надати всім державам-сусідам ЄС перспективу залучення до внутрішнього ринку Європейського Союзу. Зокрема, йдеться про можливість встановлення преференційних торговельних відносин та лібералізації торговельного режиму шляхом створення зони вільної торгівлі, поширення нових інструментів Євросоюзу у сферах інвестування та кредитування, технічної допомоги і транскордонного співробітництва.

8 липня 2004 р. в Гаазі (Нідерланди) відбувся черговий (сьомий) щорічний саміт Україна-ЄС, у ході якого було обговорено питання інтеграційного співробітництва, відзначено важливість активізації взаємодії в умовах розширення ЄС та потреби недопущення появи на континенті «нових ліній розподілу». Значну увагу також було приділено питанням торговельно-економічного співробітництва. Зокрема ЄС висловив готовність визнати ринковий статус економіки України після виконання всіх необхідних технічних умов.

У ході саміту Сторони ухвалили також **План дій Україна-ЄС щодо співробітництва у сфері науки і технологій** та підписали Угоду між Україною та ЄС про участь України у Поліцейській місії ЄС у Республіці Македонія.

29 квітня 2004 р. відбулося засідання Україна – Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ, підсумком якого стало підписання Протоколу про приєднання нових держав-членів ЄС до УПС. За результатами засідання досягнуто домовленості щодо здійснення конкретних кроків у рамках співробітництва у сфері безпекової та оборонної політики, необхідності скорішого завершення підготовки Плану дій Україна – ЄС, а також щодо подолання небажаних наслідків розширення ЄС для України.

1 грудня 2005 р. на дев'ятому саміт Україна – ЄС Європейський Союз приймає принципове рішення щодо **надання Ук-**

райні статусу країни з ринковою економікою в рамках антидемпінгового законодавства ЄС (набуло чинності 30 грудня 2005 р.). Підписано Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі між Україною та Європейським Союзом, а також Угоду про співпрацю у створенні цивільної Глобальної навігаційної супутникової системи.

Протягом 2005-2008 рр. головна політична лінія ЄС полягала у розбудові стосунків з Україною в рамках Європейської політики сусідства, базуючись на схваленому 21 лютого 2005 р. **Плані дій Україна-ЄС**.

План дій Україна-ЄС розрахований на три роки (з можливістю подальшого продовження), й передбачає значний рівень інтеграції України в єдиний європейський економічний простір, участь у низці галузевих програм та політик ЄС, дії щодо спрощення візового режиму поїздок громадян України до держав-членів ЄС та створення зони вільної торгівлі. План дій передбачає також можливість перегляду договірно-правових рамок відносин між Україною та ЄС залежно від результатів виконання положень цього документа.

Внутрішньополітичні події в Україні, започатковані президентськими виборами 2004 р., поставили Європейський Союз перед складною дилемою, на яку ЄС наразі не готовий був дати однозначну відповідь.

З одного боку, брюссельські чиновники та лідери держав-членів ЄС не могли проігнорувати позитивні демократичні зрушення в Україні, що створює передумови для наближення України до виконання політичної складової Копенгагенських критеріїв членства в ЄС.

А з іншого – через внутрішні негаразди, пов'язані з розширенням ЄС, провалом Конституційного Договору та невдачею із запровадженням Лісабонського договору (2007 р.), сумніви у незворотності демократичних перетворень в Україні, низку зовнішньополітичних факторів певна частина старих держав-членів Євросоюзу (перш за все Франція, Бельгія, Німеччина, Люксембург) не готова однозначно визнати євроінтеграційні перспективи України.

Водночас впродовж 2005-2008 рр. спостерігалось посилення позитивного іміджу України в очах громадськості країн-членів ЄС. Виявом такого сприйняття нашої держави стало ухвалення 13 січня 2005 р. депутатами Європейського Парламенту резолюції щодо ре-

зультатів виборів в Україні, а також значна (понад 60%) підтримка європейцями перспективи набуття Україною в майбутньому членства в ЄС (Опитування проводилося веб-сайтом EU-reporter. co. uk).

До згаданої резолюції увійшла низка сприятливих для України положень, зокрема щодо посилення відносин з Україною шляхом перегляду Плану дій Україна – ЄС та вирішення низки проблемних питань двосторонніх відносин, серед яких надання статусу країни з ринковою економікою, спрощення візового режиму, підтримка вступу України до СОТ тощо.

Особливої уваги заслуговує також заклик європарламентарів до Єврокомісії та Ради ЄС запропонувати інші форми інтеграції з Україною поза рамками Європейської політики сусідства, які б передбачали чітку європейську перспективу з можливим набуттям Україною членства в Євросоюзі.

Підсумком виконання Плану дій Україна – ЄС

стало схвалення 11 березня 2008 р. під час Дванадцятого засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС Звіту про спільну оцінку прогресу реалізації Плану дій Україна – ЄС. Звіт дав позитивну оцінку виконання Україною Плану дій Україна – ЄС, а також закріпив 23 додаткових пріоритети співробітництва у 2008 р., які реалізовувалися паралельно з невиконаними положеннями Плану дій Україна – ЄС. При цьому стороною ЄС було враховано більшість зауважень та пропозицій, внесених українською стороною.¹

У зв'язку з тим що у лютому 2008 р. закінчився перший десятирічний термін дії Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС і його державами-членами від 14 червня 1994 р., а також завершився перший трьохрічний термін дії Плану дій Україна – ЄС, ***подальший розвиток відносин між Україною та ЄС потребує договірно-правового закріплення.***

У контексті нових реалій відносин між Україною та ЄС, пов'язаних з переговорним процесом щодо нової посиленої угоди про асоціацію на заміну УПС, а також з наближенням третьої річниці підписання Плану та виходячи з обставин втрати ним чин-

¹ Відносини України з ЄС (інформаційна довідка) <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/19992.htm>.

ності наприкінці лютого 2008 р., останній було продовжено на один рік (лютий 2009 р. вважається терміном втрати чинності даним документом). На початку 2009 р. заплановано підготовку нового спільного практичного інструменту на заміну Плану дій Україна – ЄС з метою забезпечення підготовки до реалізації Угоди про асоціацію. Новий практичний інструмент планується схвалити у червні 2009 р. Зазначений документ опікуватиметься реалізацією положень основної частини нової посиленої угоди, роботу над якими поки-що не завершено.

22 січня 2007 р. Радою ЄС **затверджено мандат Європейській Комісії**, а 5 лютого 2007 р. Президентом України (Указ Президента України «Про делегацію України для участі у переговорах з Європейським Союзом **щодо укладення нового базового договору між Україною та Європейським Союзом**» №76/2007 від 5 лютого 2007 р.) склад делегації України та Директиви на переговори щодо укладення нового договору.

6 лютого 2007 р. на засіданні Україна – Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ було офіційно оголошено про початок переговорів щодо нової посиленої угоди між Україною та ЄС. 14 вересня 2007 р. на одинадцятому саміті Україна – ЄС схвалено Звіт про прогрес у переговорному процесі між Україною та ЄС з укладення нової посиленої угоди, Другий спільний звіт про хід реалізації положень Меморандуму про взаєморозуміння між ЄС та Україною щодо співробітництва в енергетичній сфері протягом 2007 року та Спільну заяву за результатами саміту.

У зв'язку з вступом України в СОТ, 18 лютого 2008 р. під час зустрічі Президента України В.Ющенка з Комісаром ЄС з питань торгівлі П. Мендельсоном започатковано **переговори між Україною та ЄС щодо створення зони вільної торгівлі** (в рамках переговорів щодо нової посиленої угоди між Україною та ЄС).

Положення щодо ЗВТ стануть складовою частиною Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та визначатимуть правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також для регуляторного

наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС.

Впродовж 2007-2009 рр. відбулись суттєві зрушення щодо **співробітництва Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки.**

18 червня 2007 р. на одинадцятому засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС підписано угоди про спрощення оформлення віз та реадмісію (набули чинності 1 січня 2008 р.), а також План дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки, який є основним документом у сфері співробітництва у зазначеній сфері. З метою **практичного виконання Плану дій у сфері юстиції, свободи та безпеки** експерти України та ЄС розробили **План-графік імплементації** положень Плану дій, який був затверджений 10 квітня 2008 р. під час засідання підкомітету № 6 у сфері юстиції, свободи та безпеки. План дій та графік його імплементації охоплюють співробітництво по 15 ключових напрямках взаємодії у галузі юстиції, свободи та безпеки: міграція, притулок, управління кордонами, візи, безпека документів, боротьба з організованою злочинністю та тероризмом, боротьба з відмиванням грошей, включаючи протидію фінансуванню тероризму, боротьбу з торгівлею людьми, наркотиками, корупцією, правове співробітництво у цивільних та кримінальних справах, судочинство, співпрацю у питаннях забезпечення верховенства права та у галузі затримання та ув'язнення.

Угода про спрощення оформлення віз, яка набула чинності 1 січня 2008 р., встановлює спрощений механізм видачі віз українським громадянам консульськими установами держав-членів ЄС у рамках шенгенського законодавства.

Серед головних позитивних моментів угоди є положення про перспективу запровадження взаємного безвізового режиму, безвізовий режим для власників дипломатичних паспортів, широкий перелік осіб, які мають право на безкоштовне оформлення візи, фіксований розмір плати за візу, необхідність надання пояснень у разі відмови у візі, можливість отримання багаторазових і довготермінових віз для широкого кола громадян України, скорочення та впорядкування переліку документів, які громадяни України

повинні надавати для підтвердження мети поїздки, та встановлення граничного строку розгляду візових документів та видачу візи (10 календарних днів).

На виконання рішень Дванадцятого саміту Україна – Європейський Союз (9 вересня 2008 р., м. Париж), 29 жовтня 2008 р. в Брюсселі було офіційно **започатковано безвізовий діалог** за участю міністра закордонних справ України та Віце-Президента Європейської Комісії Ж. Баррозо.

За результатами консультацій досягнуто домовленості щодо визначення ключових напрямів діалогу та створення у цьому зв'язку чотирьох робочих груп (забезпечення безпеки документів, зокрема впровадження біометричних даних, боротьба з нелегальною міграцією, включаючи реадмісію, підтримка громадського порядку та безпеки, зовнішні зносини та забезпечення фундаментальних прав громадян на свободу пересування), які на основі порівняльного аналізу Шенгенського законодавства та норм законодавства України узгоджують відповідні пропозиції та рекомендації до проекту т.зв. «дорожньої карти».

8-9 грудня 2008 р. в Україні відбулося перше засідання Робочої групи №1 на рівні експертів з безпеки документів та захисту біометричних даних, під час якого відбувся обмін інформацією щодо існуючих вимог законодавства ЄС та України стосовно виготовлення та видачі захищених документів. 25-26 березня 2009 р. у Києві відбулося експертне засідання Робочої групи №3 «Безпека та громадський порядок»; засідання інших робочих груп у рамках розвитку безвізового діалогу Україна-ЄС (РГ №2 «Протидія нелегальній міграції, реадмісія», РГ №4 «Зовнішні відносини») відбулися у Києві та Брюсселі 6 та 12 травня 2009 р. відповідно.

На засіданні Україна – Трійка ЄС з питань юстиції, свободи та безпеки 3 червня 2009 р. у Люксембурзі було звернуто увагу на необхідність якнайшвидшого прийняття та імплементації Україною декількох десятків законодавчих актів і нормативних документів, що входять до обов'язкового пакету для країн, які претендують безвізовий режим з ЄС. Зокрема, мова йде про:

- ❖ запровадження нового стандарту закордонного паспорта з біометричними даними, який має бути адаптований до системи електронного зчитування, що застосовується в ЄС, а також

внесення біометричних даних в інші персональні документи, включаючи права водіїв;

- ❖ законодавче визначення кола осіб, які мають право на отримання дипломатичних і службових паспортів;
- ❖ впровадження інтегрованого управління кордонами, відповідно до європейських стандартів, подальший розвиток законодавства з питань кордонів відповідно до Кодексу Шенгенського кордону (Schengen Border Code);
- ❖ якісне законодавче закріплення державної міграційної політики, чітке визначення її цілей, завдань, механізмів, інструментів реалізації й основ фінансового забезпечення, розвиток інфраструктури кордонів по всьому периметру, насамперед з країнами, які не входять до ЄС;
- ❖ узгодження українського законодавства з політики в сфері прав біженців та надання притулку з європейськими нормами та рекомендаціями Агентства ООН у справах біженців;
- ❖ налагодження ефективної протидії організованій злочинності, торгівлі людьми, контрабанді та іншим видам транскордонної злочинності, а також подолання корупції тощо.

У другому півріччі 2009 р. експерти ЄС мають провести оцінку української ситуації на місцях, результати якої будуть покладені в основу звіту по безвізовому діалогу, який, скоріш за все, буде розглянутий на черговому саміті Україна-ЄС, що запланований на грудень 2009 р.

Стратегію співпраці України з ЄС у сфері енергетики закладено в положеннях Меморандуму про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі, підписаного 1 грудня 2005 р.

Значення Меморандуму полягає в наявності спільних завдань енергетичної політики ЄС та України, які зорієнтовані на втілення стратегічних інтересів у сфері диверсифікації та безпеки постачання енергоресурсів, а також електроенергетики. З метою оцінки стану виконання Меморандуму сторонами щороку схвалюється відповідний звіт. На виконання Меморандуму у другій половині липня 2008 р. українську сторону було поінформовано щодо надання мандату ЄК на переговори з Україною **про набуття членства в Енергетичній Спільноті**.

23 березня 2009 р. в Брюсселі відбулася Спільна міжнародна інвестиційна конференція Україна – ЄС з питань модернізації газотранспортної системи України. За підсумками Конференції Прем'єр-міністром України, членами Європейської Комісії та керівництвом міжнародних фінансових установ (ЄІБ, ЄБРР, СБ) підписано **Спільну заяву щодо модернізації газотранзитної системи України.**

Таким чином, у період 1991-2009 рр. відносини між Україною та ЄС носили еволюційний характер: визначення Україною своїм зовнішньополітичним пріоритетом перспективу інтеграції в ЄС; закріплення відносин Україна – ЄС на рівні «партнерства та співробітництва»; подальший розвиток відносин Україна – ЄС в рамках Європейської політики сусідства (як альтернатива членства в ЄС); можливий вихід співробітництва на рівень «політичної асоціації» й «економічної інтеграції» й подальше поглиблення галузевої співпраці (залежно від результатів переговорів між Україною та ЄС щодо нової угоди).

1.1.2. ВІД УГОДИ ПРО ПАРТНЕРСТВО І СПІВРОБІТНИЦТВО ДО ПОЧАТКУ ПЕРЕГОВОРІВ ЩОДО ПІДПИСАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

1 березня 1998 р., як відзначалося, набула чинності Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами – членами, **яка встановила між Україною та Європейськими Спільнотами (ЄС) і його державами-членами стабільні політичні відносини, закріплюючи розширення зв'язків між Україною та Європейським Союзом і західним світом загалом.**

Європейський Союз підписав аналогічні угоди про партнерство і співробітництво з більшістю країн, які входили до складу колишнього Радянського Союзу. З усіма країнами Центральної та Східної Європи, які подали заяви на вступ до ЄС, Європейська Спільнота уклала угоди про асоціацію, які також називають «Європейськими угодами». В преамбулах цих угод визнавалося, що кінцева мета кожної з цих держав у цьому процесі – стати членом ЄС.

Зрештою, у травні 2004 р. та січні 2007 р. 12 країн Центральної та Східної Європи стали повноправними членами ЄС.

Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (УПС), Partnership and Cooperation Agreement (PCA) – правова основа відносин між Україною та ЄС. УПС підписана 14 червня 1994 р. (набула чинності 1 березня 1998 р.), яка започаткувала співробітництво з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань. 25 лютого 2005 р. Рада ЄС із загальних справ та зовнішніх відносин ухвалила спеціальну Резолюцію щодо України, в якій привітала вибір українського народу на користь демократії та реформ. Рада підкреслила, що ЄС залишається відданим підтримці України, а також висловилося на користь можливості тіснішої співпраці у сфері зовнішньої політики і політики безпеки; поглиблення торговельних та економічних відносин між ЄС і Україною; посилення процесу адаптації українського законодавства до європейських стандартів; посилення співпраці у таких ключових секторах економіки, як енергетика, транспорт, охорона довкілля та охорона здоров'я та розвиток приватного сектору в Україні.

Значною мірою угоди про асоціацію схожі на угоди про партнерство і співробітництво. Це стосується, зокрема, **положень про політичний діалог, положень про заснування підприємств, рух робочої сили й капіталу та про співробітництво в економічній, фінансовій та культурній сферах.**

Однак є й відмінності. Наприклад, у преамбулі угод про асоціацію з кожною країною ЦСЄ було чітко зафіксовано **положення про їх «участь в європейському інтеграційному процесі»**, чого немає в угодах про партнерство та співробітництво з державами СНД, в тому числі й Україною. Однак найбільші розходження містяться в розділах щодо економічних та інституційних засад співробітництва.

Наприклад, третій розділ УПС з Україною має назву «Торгівля товарами», тоді як назва відповідного розділу Європейських угод – «Вільне пересування товарів»,

тобто угода про асоціацію прямо передбачила режим заснування зони вільної торгівлі, чого не було включено в УПС (а є предметом переговорів в рамках нової посиленої угоди між Україною та ЄС).

УПС охоплює чотири основні напрями:

- ❖ політичний діалог;
- ❖ торгівельні відносини;
- ❖ умови для капіталовкладень і підприємницької діяльності;
- ❖ співробітництво в економічній, науковій, культурній, законодавчій та інших сферах.

Основними сферами співробітництва відповідно до УПС є *розвиток тісних політичних стосунків між Україною та ЄС шляхом постійного діалогу з політичних питань, сприяння розвитку торгівлі та інвестицій, забезпечення підґрунтя для взаємовигідного економічного, соціального фінансового, громадського, науково-технологічного та культурного співробітництва, а також підтримки зусиль України щодо зміцнення демократії, розвитку її економіки, і завершення переходу до ринкової економіки. Угода містить положення про гармонізацію законодавства України до законодавства ЄС, вступ України до СОТ, створення зони вільної торгівлі.*

УПС визнає наступні пріоритети співпраці між Україною та ЄС:

- ❖ енергетика;
- ❖ торгівля та інвестиції;
- ❖ юстиція та внутрішні справи;
- ❖ наближення законодавства України до законодавства ЄС;
- ❖ охорона навколишнього середовища;
- ❖ транспортна сфера, транскордонне співробітництво;
- ❖ співпраця у сфері науки, технологій та космосу.

В УПС торгівельні відносини базуються **на принципі найбільшого сприяння**, який означає, що сторони домовляються не допускати одна стосовно іншої дискримінації в тарифних питаннях. Положення УПС, що регулюють питання переміщення товарів, послуг, робочої сили та капіталів, значною мірою визначають правове поле регулювання відповідних відносин, впливаючи на внутрішнє законодавство обох сторін і особливо України,

оскільки нормативні акти ЄС здебільшого відповідають усім правилам, визначеним в УПС.

Згідно із статтею 2 УПС, угода базується на загальних принципах демократії, поваги до прав людини, ринкової економіки та співробітництва. Крім того, УПС визначає за принцип розвиток дружніх відносин відповідно до Гельсінського заключного акту та міжнародного права між країнами, які утворилися внаслідок розпаду СРСР.

Серед **основних принципів, на яких будувалася** УПС (закріплених у ст. 2), слід відзначити принципи демократії, поваги до прав людини, ринкової економіки та співробітництва. Для того щоб забезпечити ефективне функціонування ринку, повинна бути створена система «правил гри», що сприятимуть розвитку економіки країни. Ця система повинна включати як офіційні, формально закріплені норми права, так і правила поведінки, що не мають формально-юридичного закріплення. Крім того, це вимагатиме і створення ефективних інституцій системи для забезпечення належного виконання зазначених правил.

У світлі цього УПС розглядався як своєрідний путівник для розробки орієнтованої на встановлення ринкових відносин економічної, торгівельної та пов'язаної з торгівлею політики стосовно товарів та послуг, питань праці, поточних платежів, руху капіталу та прав інтелектуальної власності.

Угода про партнерство і співробітництво встановила лише основу для двостороннього співробітництва, хоча, безперечно, сама Угода передбачила в подальшому її перетворення на інструмент, який набагато тісніше зближить Україну та ЄС.

Важливо, що Угодою було передбачено внесення змін по основних напрямках, про що прямо зазначено в деяких її розділах. У величезній кількості питань УПС залишила сторонам відкритий шлях для подальшого визначення та поглиблення взаємовідносин. УПС стала основною умовою розвитку її майбутнього потенціалу. Так, УПС окреслила можливий розвиток відносин у напрямі створення зони вільної торгівлі між сторонами залежно, зокрема, від успішного просування подальшої лібералізації у сфері торгівлі послугами, хоча для досягнення цієї мети ще багато має бути зроблено.

УПС також вимагала створення **правових інструментів, які будуть стосуватися різних сфер і не будуть обме-**

жуватися лише питаннями митних процедур та торгівлі товарами. Сфера їх дії повинна глибоко проникати у внутрішню політику та законодавство сторін.

Для України це стало серйозним випробуванням, оскільки повна реалізація угоди вимагала далекосяжних зусиль з адаптації внутрішнього законодавства в різних напрямках: як у політичній і економічній сферах, так і з питань удосконалення адміністративного управління та судочинства. З метою сприяння Україні у досягненні цих цілей ЄС надає їй суттєву допомогу як у межах, так і поза межами, визначеними Угодою.

В Угоді про партнерство та співробітництво передбачено інституалізацію політичного діалогу, тобто створення механізму зустрічей і консультацій на парламентському, президентському і урядовому рівнях з метою ухвалення конкретних рішень щодо розвитку співробітництва між Україною й Європейським Союзом та його державами-членами.

Основними цілями УПС є:

- ❖ повне виконання положень УПС;
- ❖ приєднання України до СОТ;
- ❖ стабілізація економічного стану України.

Інституційні рамки виконання УПС ґрунтуються на **трьох спільних структурах: Раді з питань співробітництва, Комітеті з питань співробітництва та Комітеті з питань парламентського співробітництва.**

Важливою для України є політична підтримка з боку Європейського Союзу наміру України стати в майбутньому його членом. Така підтримка сприяла б консолідації українського суспільства навколо європейської ідеї.

Для України дієвим способом посилення політичної підтримки з боку ЄС є імплементація положень УПС через механізми і процедури, передбачені в Угоді, та повне завершення реформування економіки на ринкових засадах, сценарій якого практично збігається із сценарієм наближення України до вимог потенціального членства в ЄС.

Слід зазначити, що УПС є потенційно потужним інструментом для приведення законодавства України до вимог спільного ринку ЄС та системи СОТ. Однак на момент закінчення дії УПС (2008 р.) еволюційний потенціал Угоди є невичерпаним. У цьому зв'язку при розробленні положень нової посиленої угоди українській стороні слід враховувати досвід реалізації УПС. Мова йде, зокрема про необхідність чіткого формулювання в угоді зобов'язань, які не залежать у своїй імплементації або наслідках від застосування будь-яких наступних заходів. Це дозволить розраховувати на визнання за її положеннями прямої дії, що відкриє для українських громадян і юридичних осіб шлях до захисту прав у судових органах Спільноти чи судах держав-членів ЄС.

Необхідно, на нашу думку, врахувати також недоліки інституційного механізму співробітництва Україна – ЄС відповідно до УПС. Так, надання (у новій посиленій угоді) рішенням Спільних органів співробітництва обов'язкового характеру суттєво сприятиме імплементації Угоди.

Найбільш актуальним питанням співробітництва Україна-ЄС на сучасному етапі є ведення переговорного процесу щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на заміну УПС, яка міститиме також суттєву складову про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС².

22 січня 2007 р. Рада ЄС затвердила **мандат Європейської Комісії, щодо укладення нового базового договору між Україною та Європейським Союзом**», а Президент України 5 лютого 2007 р. – склад делегації України та Директиви на переговори щодо укладення нового договору.

В основі політичної асоціації – конвергенція позицій України та ЄС з усіх питань міжнародного миру та безпеки, забезпечення безпосередньої участі України у політиках, агенціях та програмах ЄС, спільність дій з метою забезпечення інтересів національної безпеки Української держави. **В основі економічної інтеграції** – створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі Україна-ЄС на основі чотирьох свобод, що буде вести до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку Євросоюзу.

² Детально див: Розділ 3.3. Зміст та спрямованість нової угоди між Україною та ЄС.

Угода про асоціацію (УА), *Association agreements* – договірна форма співробітництва ЄС з третіми країнами, яка вимагає ратифікації усіма державами-членами ЄС. Існує декілька типів угод ЄС, які встановлюють різні рамки, глибину та кінцеву мету асоційованих угод: 1) Звичайна Угода Європейського Союзу про асоціацію (Угода про асоціацію – УА) – тип угоди між ЄС та третьою країною, яка встановлює базові рамки їхнього співробітництва. Такі угоди як правило охоплюють розвиток політичного, торговельного, соціального, культурного та безпекового співробітництва й можуть надавати безтарифний доступ до окремих сегментів ринку ЄС, а також передбачати фінансову та технічну допомогу. Встановлені останнім часом Угоди про асоціацію, також включають, як окремий компонент, угоду про ЗВТ й підписуються з третіми неєвропейськими країнами чи торговельними блоками світу (Чилі, Мексика, Південна Африка, Ломська конвенція та ін.). 2) Угоди про асоціацію з європейськими країнами, які прагнули приєднатись до ЄС, але не були достатньо готовими до вимог членства. Деякі з них, як угоди з Грецією (1961) та Туреччиною (1963) передбачали створення митного союзу та співпрацю з широкого кола питань. Інші, як наприклад угоди з Мальтою (1971) та Кіпром (1972) були менш амбіційними й обмежувались лише запровадженням ЗВТ, хоча й передбачали створення серії спільних органів (наприклад, Рада Асоціації та Комітет Асоціації) для дотримання положень угоди. 3) Європейські Угоди – особливий тип угод про асоціацію, які Європейський Союз уклав у 1990-х роках з десятьма країнами Центральної та Східної Європи. Ці угоди були адаптовані до специфічної ситуації кожного з партнерів, хоча всі вони базувались на дотриманні принципів прав людини, демократії, верховенстві права та ринкової економіки й мали на меті підготувати асоційовані країни до вступу в ЄС. 4) На сьогодні ЄС укладає УА з третіми країнами в рамках двох окремих напрямів зовнішньої політики: А) Процесу стабілізації та асоціації (ПСА) з країнами Західних Балкан – Угоди про асоціацію та стабілізацію (УАС); Б) Європейської політики сусід-

ства (ЄПС) – УА. В обох випадках угоди спрямовуються на наближення законодавства асоційованих партнерів до *acquis communautaire*. Глибина гармонізації значно менша, ніж при членстві й може не охоплювати окремих розділів *acquis* (в залежності від погоджених напрямків співпраці з конкретною державою).

У рамках переговорів українська сторона повинна домогтися, щоб документ врегулював усі сфери співробітництва та відповідав ряду важливих умов:

1. В угоді мають бути чітко визначені європейські перспективи України. Водночас, в угоді має бути чітко визначене зобов'язання України досягти відповідності Копенгагенським критеріям, а також етапність визначальних кроків інтеграції України до ЄС у відповідних сферах відносин: політичній, економічній, енергетичній, правовій, соціальній, сфері безпеки та інших.

Документально зафіксована європейські перспективи України, з одного боку, буде об'єднуючим мотивом для державно-політичної еліти країни. З іншого – вона значною мірою мінімізує скептичні стереотипи, які активно використовуються противниками європейської інтеграції України.

2. Угода повинна сприяти запровадженню в Україні ефективного, прозорого, відповідного європейським стандартам врядування. Положення документа мають змушувати державно-політичну еліту України до створення системи державного управління, побудованої на прозорості, публічності та відповідальності, забезпечення результативності заходів з подолання корупції, усунення закритості та безконтрольності в реалізації державної політики, утвердження принципу верховенства права, побудови ефективної судової системи, поступового впровадження ефективної адміністративної реформи, вдосконалення міжбюджетних відносин, системи оподаткування тощо..

3. Виконання угоди має максимально наближати Україну до європейських стандартів якості життя. Документ повинен: всебічно стимулювати соціально орієнтовані ринкові трансформації в Україні, сприяти розв'язанню гострих внутрішніх проблем – подоланню бідності, запровадженню відповідної оплати праці,

розвитку малого та середнього бізнесу, модернізації систем освіти, охорони здоров'я та охорони довкілля, а також – формуванню українського середнього класу та реальному забезпеченню пріоритетності прав і свобод людини і громадянина.

Результативна діяльність за цими напрямками сприятиме консолідації українського суспільства навколо ідеї європейської інтеграції України.

4. Угода має містити ефективні механізми політичної асоціації та економічної інтеграції. Інтеграція України до інститутів ЄС має відбуватися з урахуванням позитивного досвіду ефективного співробітництва України з ЄС у сфері зовнішньої політики та політики безпеки. Угода має надати поштовх ефективній співпраці у сфері енергетики (структурні реформи української енергетичної галузі, інтеграція ринків електроенергії і газу тощо).

5. В угоді мають бути закладені ефективні механізми координації дій сторін і контролю над її виконанням. У документі мають бути чітко визначені механізми забезпечення синхронності спільних дій європейських інституцій та профільних міністерств і відомств України з дотримання сторонами графіка виконання взятих на себе зобов'язань, а також координованість оцінок виконання положень угоди. Слід зафіксувати положення про забезпечення постійного моніторингу (в т.ч. громадського) та звітності про перебіг виконання документа (доцільно вдосконалити досвід, накопичений під час реалізації Плану дій). Доцільно також спланувати регулярні урядові і парламентські слухання з питань виконання угоди.

6. Положення нової угоди повинні мати максимально конкретний, прагматичний характер. Документ слід наповнити нормами прямої дії, максимально уникати розмитих і загальних формулювань на зразок «вивчення питань» чи «вжиття заходів», які містилися у Плані дій Україна-ЄС. Це забезпечуватиме прозорість їх реалізації, контроль над виконанням, визначення однозначних критеріїв оцінки наближення внутрішніх соціально-економічних показників до середньоєвропейських. Нарешті, мають бути визначені чіткі часові рамки виконання положень документа.

Конкретність угоди забезпечить її зрозумілість як для українських громадян, так і для громадян країн ЄС, сприятиме суспільній легітимації курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу.

Загалом, документ має сприяти динамічному розвитку та поглибленню відносин між Україною та ЄС, а в **середньостроковій перспективі – отриманню широкого доступу вітчизняних виробників до внутрішнього ринку і промислової кооперації ЄС** через зростаючу економічну інтеграцію України до європейських ринків товарів, послуг, капіталу та робочої сили, а також запровадженню в перспективі безвізового режиму пересування громадян України територіями країн-членів ЄС³.

Всеохоплююча зона вільної торгівлі (ЗВТ +) – означає лібералізацію торгівлі не лише товарами (включаючи продукцію сільськогосподарського виробництва та іншу чутливу продукцію), але й лібералізацію торгівлі послугами, вільний рух капіталу. Створення всеохоплюючої та поглибленої зони вільної торгівлі з масштабним сегментом наближення регуляторного законодавства України до стандартів ЄС означає поступову конвергенцію з ЄС у регуляторних та інших сферах (стандарти, оцінка відповідності, санітарні та фітосанітарні правила, конкурентна політика, державні закупівлі, тощо) та сприятиме поступовій інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС.

Порівняно з існуючою Угодою про партнерство та співробітництво, Угода про асоціацію з ЄС є якісно новим, поглибленим форматом відносин між Україною та ЄС. Угоди такого типу були укладені свого часу з країнами ЦСЄ і є важливим та логічним кроком на шляху наближення в перспективі до наступного етапу – укладення угод про вступ до ЄС. ***Завдяки цьому Україна наблизилася до балканських країн, які кілька років тому уклали з ЄС угоди про асоціацію та стабілізацію.***

Переговорний процес побудований на принципі «модульного» підходу. Зокрема, в його рамках сформовано окремі робочі групи: з питань зовнішньої політики та політики безпеки (№1); з питань співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки (№2); з економічних, секторальних питань та питань щодо розвитку

³ Складено за результатами круглого столу «План дій Україна-ЄС: результати і перспективи» проведеного Центром Разумкова у червні 2008 р. «Національна безпека і оборона» №6 2008 р.

людського потенціалу (№3); з питань створення зони вільної торгівлі (№4), які працюють паралельно. За результатами 11 раундів переговорів сторони погодили та попередньо закрили обговорення за такими розділами:

- ❖ макроекономічне співробітництво;
- ❖ соціальна політика (основна частина);
- ❖ дослідження та розвиток технологій;
- ❖ енергетика, включаючи ядерну енергетику;
- ❖ співробітництво у видобувній та металургійній галузі;
- ❖ культура; освіта та навчання, молодь;
- ❖ політика у сфері промисловості та підприємництва;
- ❖ транскордонне та регіональне співробітництво;
- ❖ охорона навколишнього середовища (основна частина);
- ❖ законодавство про заснування та діяльність компаній (основна частина);
- ❖ співробітництво у сфері спорту та фізичної культури;
- ❖ управління державними фінансами та фінансовий контроль;
- ❖ туризм;
- ❖ політика в сфері охорони здоров'я (основна частина);
- ❖ транспорт (основна частина);
- ❖ аудіовізуальна політика;
- ❖ сільське господарство та розвиток сільської місцевості (основна частина);
- ❖ інформаційне суспільство;
- ❖ статистика;
- ❖ участь у програмах та агентствах ЄС;
- ❖ захист прав споживачів;
- ❖ співробітництво з питань громадянського суспільства;
- ❖ космос.

З метою прискорення переговорного процесу домовлено про проведення ряду відео-конференцій у міжраундовий період. Знаходяться на різних стадіях обговорення проекти таких розділів, як оподаткування; фінансова допомога. Сторони обмінялися думками стосовно наповнення розділу про співробітництво щодо полі-

тики у сфері рибальства та мореплавства та про співробітництво у сфері фінансових послуг, стосовно яких ще не сформовано конкретні проекти статей.

Відкрито обговорення проектів додатків: енергетика, соціальна політика; освіта та навчання, молодь; охорона навколишнього середовища; законодавство про заснування та діяльність компаній; політика в сфері охорони здоров'я; транспорт; аудіовізуальна політика, сільське господарство та розвиток сільської місцевості; інформаційне суспільство.

Положення щодо ЗВТ стануть складовою частиною Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та визначатимуть правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також для регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС.

На перших трьох раундах переговорів акцент було зроблено на адаптації та наближенні українського законодавства до законодавства ЄС (*acquis communautaire*) у відповідних сферах. Переговори базуються на постатейному обговоренні таких розділів:

- ❖ торгівля товарами (інструменти торговельного захисту, тарифи, технічні бар'єри у торгівлі, санітарні та фітосанітарні питання, митні питання і сприяння торгівлі);
- ❖ сталий розвиток і торгівля;
- ❖ правила походження товарів;
- ❖ права інтелектуальної власності (у т.ч. географічні зазначення);
- ❖ торгівля послугами;
- ❖ державні закупівлі;
- ❖ конкуренція (державна допомога, антимонопольне законодавство).

Протягом жовтня 2008 р. – квітня 2009 р. відбулися ще три раунди переговорів, на яких було продовжено узгодження проектів текстів розділів, започатковано обговорення підходів про включення питання «Торгівельні відносини в енергетичній сфері» до положень щодо ЗВТ, а також відбулася перша презентація тарифних пропозицій з боку ЄС та України. За результатами шос-

того раунду переговорів, що відбувся 30 березня – 3 квітня 2009 р. у м. Брюссель було обговорено і досягнуто певного прогресу за такими напрямками: торгівля товарами, митні питання, захист прав інтелектуальної власності, сталий розвиток і торгівля, конкуренція (державна допомога, антимонопольне законодавство), санітарні та фітосанітарні заходи, послуги.

1.1.3. СТРАТЕГІЧНІ ДОКУМЕНТИ ЩОДО ПОЛІТИКИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Українські інтеграційні процеси і підхід України до стосунків з Європейським Союзом чітко простежуються у ***Стратегії інтеграції України до ЄС, затвердженої 11 червня 1998 р.*** У ній зафіксована мета входження держави до європейського політичного, економічного і правового простору як передумова досягнення асоційованих відносин, а згодом повного членства.

Подальша деталізація завдань приділяє переважну увагу до формального боку справи, і відбиває прагнення влади адаптувати програму перетворень до власних потреб. Ключові питання розвитку демократії в цьому документі лише згадуються. Пріоритетом проголошується політична консолідація і гарантування політичної стабільності.

У ***Стратегії інтеграції України до ЄС*** між іншим, зазначається: «Політична консолідація не може відбуватися за рахунок односторонніх кроків. На період до набуття Україною статусу асоційованого членства ЄС слід послідовно дотримуватися принципу паритетності, домагаючись від ЄС рівноцінних зустрічних кроків».

На останнє твердження необхідно звернути увагу. ***Воно відображає постійні наполегливі намагання української влади домогтися поступок з боку Брюсселя.*** Та якщо про питання вступу жодним чином не йдеться, то це не може мати критеріїв. Крім того, країна, яка виборює право бути претендентом на вступ до Європейської Спільноти, не може розраховувати у цьому на зустрічний крок.

Документи, які визначали зміст та оцінюють результативність взаємодії ЄС і України, також місти-

ли чимало нереалістичних планів, неадекватних наявній ситуації надто дипломатичних виразів.

Наприклад, у спільній заяві з нагоди саміту ЄС – Україна від 4 липня 2002 р. констатується прогрес, що його досягла Україна у впровадженні стандартів Ради Європи. Там же зафіксовано відданість української влади ідеї зміцнення судової системи, свободи медіа, дотримання прав і свобод людини, розбудови громадянського суспільства. Звичайно, це є результатом пошуку формулювань, потрібних Києву і прийнятних для Брюсселя. Але необхідно вказати, що вони неоднаково інтерпретуються і використовуються у двох столицях.

Таким чином, подібні переговорні компроміси по-різному працюють у форматі складних загальноєвропейських процесів та в українських внутрішньополітичних справах, і не додають прозорості щодо реального просування України до європейських стандартів.

Однак, якщо оцінити об'єктивно, то Україна за одними параметрами наближається до критеріїв членства, а за іншими – скоріш віддаляється. Певні закони в Україні формально ухвалюються, але в політичній практиці не реалізуються.

Звичайно, не можна було ігнорувати також постійне дозоване обігравання контрольованими владою засобами масової інформації антизахідних сюжетів. Кожного разу, коли владі не вдавалося досягти планованого дипломатичного чи хоча б інформаційного успіху, домогтися від західних партнерів визнання «значного просування» на шляху економічних і політичних реформ, громадянам пояснювали, що в державі є інші пріоритети, «власний національний шлях». Тобто влада була готова у будь-яку мить перейти на рейки ортодоксального патріотизму і герметизувати країну від небажаних, на її думку, зовнішніх впливів.

Суперечливість ситуації фактично замовчувалася. Київ виконував певну програму-мінімум, що влаштувало Брюссель, а українська влада зберігала респектабельний імідж європейської країни та мала можливість говорити про інтеграцію. Будь-які прояви уваги до держави, зацікавленість у співпраці використовувалися для легітимізації політики влади, підвищення її вкрай низької популярності.

Такий стан справ загалом не був секретом для західних партнерів. Доки в Україні не було серйозної демократичної опозиції, потенціал зближення з Європою вичерпувався тактичними інтересами чинного режиму. Яким би суперечливим не був підхід Києва до співпраці з ЄС, сподіватися на краще не було підстав.

Протягом 2002 р. остаточно сформувалася якісно нова ситуація: готовність і здатність влади реалізувати «європейський вибір» вже не відповідали можливостям країни і очікуванням суспільства. На цьому фоні ставали помітнішими невідповідності між деклараціями чинної влади і її практичними діями.

Одночасно **активізувалися альтернативні, дійсно європейськи орієнтовані політичні сили**. Влада була змушена реагувати на появу політичних конкурентів, які були більш органічними представниками демократичних цінностей і користувалися дедалі більшою популярністю в суспільстві.

Водночас динамічні процеси у європейських і євроатлантичних структурах теж підштовхували до рішучих дій. Швидкий розвиток і поглиблення інтеграційних процесів, їх інституціоналізація й обростання нормами мали своїм наслідком жорстку структуризацію міждержавних відносин. Виникла нова реальність – Європа, що визначається не географічно, а за рівнем суспільного, у широкому розумінні, розвитку.

Відповідно з'явилася і шкала оцінки держав континенту за рівнем відповідності високим неформальним стандартам. Членство у Європейському Союзі, набуття статусу кандидата чи отримання відмови позначили болічу диференціацію значної частини країн, передусім посткомуністичних.

Відповіддю офіційного Києва на зміну внутрішніх та зовнішніх обставин, загострення питання престижу стали особливо наполегливі, але недостатньо переконливі спроби отримати від своїх західних партнерів формальні обіцянки членства.

Тодішній міністр закордонних справ України заявив: «На нинішньому етапі для нас принциповими є дві речі: 1) отримати від ЄС чіткий сигнал про політичну перспективу нашого членства; 2) не опинитися в ізоляції від ЄС після того, як його членами стануть наші безпосередні сусіди».

В результаті ЄС та інші партнери змушені були рішуче повернути українське керівництво до положень УПС. Необхідно

було відокремити етап суперечливих дій та неширих тверджень і гасел від стану об'єктивних оцінок та цілком реалістичних планів.

Україні порекомендували не відволікатися на дискусії про форму взаємин з Євросоюзом, а натомість працювати над втіленням проголошених планів євроінтеграції, передусім, на:

- ❖ **взаємодії у форматі загальноєвропейської зовнішньої політики**, окресленої у Спільній стратегії ЄС щодо України, зокрема, такому перспективному напрямі співпраці як міжнародна безпека, особливо у її класичному військово-політичному вимірі;
- ❖ **розвитку торгівлі**;
- ❖ **адаптації національного законодавства** навіть у тих його розділах і в тих масштабах, у яких це не передбачає реальної зміни практики врядування.

Необхідно звернути увагу на наявність масштабних завдань **у сфері безпеки і стабільності в їх гуманітарному вигляді**. У європейських державах, як і в структурах ЄС, досить поширеною є думка, що балканські та східноєвропейські країни не можна залишати сам на сам з їх проблемами, адже нестабільність, бідність, злочинність, які вони продукують, здатні стати загальноконтинентальною проблемою. І тут Україна претендує на пильну увагу. Це є сферою взаємовигідної співпраці.

Таким чином, на 2004 р. склалася ситуація, коли українська та європейська громадськість вже не хотіли задовольнятися моделлю «партнерства та співробітництва», проте досягнути консенсусу серед європейських лідерів щодо переходу до формату «інтеграція та асоціація» політичним лідерам поки що не вдалося.

1.1.4. ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ У ПОДАЛЬШОМУ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН З ЄС

Аналізуючи основні пріоритети відносин України та Європейського Союзу, варто зазначити, що хоча окремо пріоритети України та ЄС мають певні розбіжності (виходячи з інтересів сторін, програми головування тої чи іншої держави, політичної ситуації в Україні, «втоми» від останньої хвилі розширень, чи внутрішніх реформ в ЄС), в

цілому можна сказати, що пріоритети у розвитку відносин України та ЄС у коротко й середньо-терміновій перспективі загалом збігаються.

Серед успішно реалізованих пріоритетів відносин України з ЄС на етапі виконання завдань УПС та Плану дій слід відзначити:

- ❖ посилення та зосередження політичного діалогу і співробітництва на питаннях зовнішньої політики та політики безпеки;
- ❖ початок переговорів щодо нової посиленої угоди Україна-ЄС;
- ❖ прогрес в адаптації національного законодавства до законодавства ЄС;
- ❖ імплементація зобов'язань у сфері торгівлі товарами за Угодою про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (УПС);
- ❖ надання ринкового статусу Україні в рамках антидемпінгового законодавства ЄС;
- ❖ завершення процесу приєднання України до СОТ та початок переговорів щодо створення зони вільної торгівлі з ЄС;
- ❖ покращання ділового та інвестиційного клімату, і як результат – збільшення припливу інвестицій з держав-членів ЄС;
- ❖ початок переговорів про укладення спеціального протоколу щодо участі України в окремих програмах та агентствах Співтовариства;
- ❖ активізація різноманітних двосторонніх галузевих ініціатив та діалогів (*захист прав інтелектуальної власності; використання інструментів торгового захисту; сільське господарство та розвиток сільської місцевості; стандартизація та оцінка відповідності та інші*).
- ❖ розроблення та започаткування реалізації національної транспортної стратегії, здійснення окремих заходів у сфері автомобільного та залізничного транспорту;
- ❖ розроблення та імплементація митного законодавства, що відповідає міжнародним стандартам та стандартам ЄС;
- ❖ укладання угод між Україною та ЄС про спрощення оформлення віз та реадмісію осіб;
- ❖ сприяння інтеграції України для досягнення високого рівня наукового обміну.

На сучасному етапі розвитку співробітництва з ЄС можна визначити наступні пріоритети:

- ❖ завершення переговорного процесу між Україною та ЄС щодо нової угоди, зокрема досягнення низки політичних домовленостей щодо основних елементів її політичного сегменту (положення про перспективу членства України в ЄС, про асоціацію, інституційні рамки співробітництва; безпеку, подальший діалог щодо безвізового режиму, обсяги допомоги ЄС);
- ❖ просування у переговорному процесі щодо створення поглибленої та всебічної зони вільної торгівлі, а також на інших переговорних напрямках, зокрема, щодо секторального, економічного та гуманітарного співробітництва;
- ❖ завершення опрацювання нового інструмента на заміну Плану дій Україна – ЄС, що опікуватиметься реалізацією узгоджених положень нової посиленої угоди;
- ❖ у реалізації пріоритету «Європейської політики безпеки й оборони»:
 - посилення діалогу з питань безпеки, зокрема, у контексті підготовки нової редакції «Європейської стратегії безпеки». Сприяння врахуванню відповідних пропозицій України та її асоціюванню в рамках Європейської політики безпеки й оборони;
 - співробітництво у сфері врегулювання криз та визначення перспективи використання Європейським Союзом спроможностей України у сфері авіатранспортних перевезень на далекі відстані;
 - надання з боку ЄС сприяння у питаннях прикордонного менеджменту та демаркації державних кордонів України;
 - посилення співробітництва з питань спільної регіональної безпеки, зокрема врегулювання Придністровського конфлікту;
 - посилення співробітництва у сфері роззброєння та нерозповсюдження ядерної зброї;
- ❖ у сфері спільної енергетичної політики:
 - поглиблення співробітництва у реалізації Меморандуму про взаєморозуміння між Україною та ЄС щодо співробітництва в енергетичній сфері;
 - вжиття заходів з метою набуття Україною членства в Європейському енергетичному співтоваристві;
 - проведення міжнародної донорської конференції з питань фінансування модернізації газотранспортної системи України.

- ❖ у сфері спільної міграційної політики:
 - у контексті реалізації Угоди про спрощення видачі віз між Україною та ЄС, започаткування діалогу щодо подальшої лібералізації візового режиму з метою запровадження безвізового режиму для громадян України у довгостроковій перспективі;
 - розробка та реалізація спільних проектів у сфері боротьби з нелегальною міграцією, включаючи питання реадмісії.
- ❖ у сфері сільськогосподарської політики:
 - сприяння виконанню підписаного у жовтні 2006 р. Меморандуму про взаєморозуміння у сфері сільського господарства між Міністерством аграрної політики України та Генеральним директором Єврокомісії «Сільське господарство та розвиток сільської місцевості».
- ❖ подальше співробітництво у транспортній сфері;
- ❖ подальше посилення стабільності та ефективності інституцій, що забезпечують демократію та верховенство права;
- ❖ посилення дієздатності адміністративних та судових органів;
- ❖ покращення інвестиційного клімату шляхом створення недискримінаційних, прозорих і передбачуваних умов ведення бізнесу, спрощених адміністративних процедур, а також боротьба з корупцією;
- ❖ податкова реформа, поліпшення функціонування податкової служби та ефективного використання державних коштів;
- ❖ подальша адаптація законодавства України до законодавства ЄС.

Чи Ви могли б запропонувати іншу класифікацію пріоритетів співробітництва Україна – ЄС? На основі яких критеріїв?

1.1.5. ІНТЕРЕСИ ТА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З ДЕРЖАВАМИ-ЧЛЕНАМИ ЄС

Високий рівень правового, суспільно-політичного та технологічного розвитку країн ЄС, ємний внутрішній ринок Спільноти, наближення ЄС до кордонів України з його розширенням у 2004 р.

зумовлюють зростаючу позитивну динаміку співробітництва України з державами-членами ЄС. Активний розвиток двосторонніх відносин, що доповнюють відносини з інституціями ЄС, збільшення кількості країн, які прихильно ставляться до євроінтеграційних устремлень України являються важливим чинником подальшого зміцнення позитивної динаміки відносин з ЄС

Аналіз інтересів та динаміки розвитку відносин України з окремими країнами ЄС торкається не менш актуального питання двостороннього співробітництва між Україною та окремими державами-членами ЄС у сфері європейської інтеграції. Україна на постійній основі проводить роботу у напрямку **вивчення євроінтеграційного досвіду держав-членів ЄС** та надання ними експертної допомоги з метою наближення України до ЄС. Така експертна допомога надається шляхом проведення семінарів, стажувань, міжвідомчих консультацій та інших заходів між сторонами. У 2006-2008 рр. було підписано низку документів, які становили правову базу для отримання такої експертної допомоги. Серед них можна назвати наступні:

- ❖ Спільна заява міністрів закордонних справ України та Литви щодо співробітництва з виконання Плану дій Україна – ЄС (11 жовтня 2006 р.);
- ❖ Спільна заява міністрів закордонних справ України та Чеської Республіки про співробітництво у виконанні Плану дій Україна-ЄС (15 січня 2007 р.);
- ❖ Меморандум про співробітництво у виконанні Плану дій Україна – ЄС між МЗС України та МЗС Угорської Республіки (23 листопада 2006 р.);
- ❖ Українське-словацьке співробітництво у 2006 році з виконання Плану дій Україна – ЄС (17 березня 2006 р.);
- ❖ Українське-словацьке співробітництво у 2007 році з виконання Плану дій Україна – ЄС (25 лютого 2007 р.).

У додатках до цих документів містився перелік заходів надання експертної допомоги центральним органам виконавчої влади України та визначалися напрямки співробітництва у сфері європейської інтеграції. Згадані вище двосторонні документи були спрямовані на реалізацію політичних пріоритетів Плану дій, допомогу Україні у напрямку економічної інтеграції до внутрішнього ринку ЄС, проведення структурних реформ, розвитку міжлюдських контактів тощо.

У зв'язку із закінченням строку дії Плану дій Україна-ЄС, МЗС започаткувало розробку нових двосторонніх документів у сфері європейської інтеграції, зокрема до них належать:

- ❖ Меморандум про співробітництво між МЗС України та МЗС Королівства Іспанії з метою наближення України до Європейського Союзу (16 листопада 2007 р.);
- ❖ Меморандум про співробітництво між МЗС України та МЗС Грецької Республіки з метою наближення України до Європейського Союзу (наразі готується до підписання);
- ❖ Меморандум про співробітництво між МЗС України та МЗС Республіки Словенії з метою наближення України до Європейського Союзу (наразі готується до підписання);
- ❖ Заходи українсько-словацького співробітництва у 2008 році з метою наближення України до ЄС.

Важливим аспектом поглиблення двосторонньої співпраці з новими членами ЄС є налагодження й сприяння **розвитку прикордонного співробітництва**. Так у 2007 р. Україною було ініційовано переговорний процес з Польщею, Словаччиною та Угорщиною, а у 2008 р. з Румунією стосовно укладення двосторонніх угод про місцевий прикордонний рух, які передбачають спрощену процедуру перетину кордону мешканцями прикордонної зони. На сьогодні завершено переговорний процес з Угорщиною, Словаччиною та Польщею. Зокрема, угоди діють з Угорщиною (з 14 грудня 2007 р.) та Словаччиною (з 27 вересня 2008 р.). Угода про правила місцевого прикордонного руху з Польщею була затверджена Кабінетом Міністрів України постановою від 25 лютого 2009 р. №139. Найближчим часом очікується на завершення польською стороною внутрішньодержавних процедур, необхідних для набрання чинності угодою. Таким чином, Румунія залишається єдиною з чотирьох країн ЄС – сусідів України, яка не уклала відповідну угоду з Україною.

Протягом усього часу існування України як незалежної **держави-члени ЄС є її провідними торговельними партнерами**. Водночас протягом 2001-2008 рр. завдяки подоланню українською економікою стану посттрансформаційної кризи та нарощування ВВП почала зростати інтенсивність торговельних відносин між Україною та ЄС.

Формування сталої тенденції засвідчує тісний зв'язок розвитку національної економіки з регіональною торгівлею, підвищення її інтегрованості в економічний простір Європи (див. рис. 1.1). За даними Держкомстату України, середньорічні темпи приросту імпорту України з ЄС протягом 2001–2007 рр. становили 16,9 %, експорту в ЄС – 9,8%, а зовнішньоторговельний обіг – 14%. Статистичні дані Європейської Комісії підтверджують сталість тенденції до нарощування обсягів взаємної торгівлі України і ЄС (див. рис. 1.1).

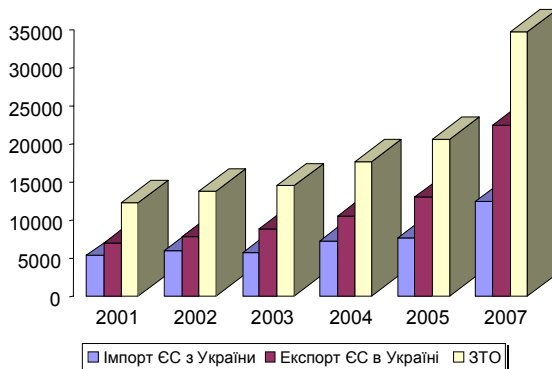

Рис. 1.1. Динаміка торгівлі України з ЄС 2001–2007 рр. (млн. євро)*

* Складено за: Ukraine EU bilateral trade and trade with the world. DG trade, 28-juil-08 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/may/tradoc_113459.pdf

За даними Євростату, за 2008 р. експорт українських товарів до країн ЄС в 2008 р. склав 18128,5 млн.дол. США і збільшився порівняно з 2007 р. на 30,3%, імпорт – відповідно 28867,3 млн.дол. та 29,9%. Негативне сальдо становило 10738,8 млн.дол. проти негативного у сумі 8302,3 млн.дол. у 2007 р. Коефіцієнт покриття експортом імпорту у 2008 році не змінився і склав – 0,63.

Торгівля України з країнами ЄС характеризується також значною асиметричністю: якщо на торгівлю з ЄС припадає 40,6% українського ЗТО, то у торгівлі ЄС із третіми країнами частка України незначна. Українська частка в імпорті ЄС майже за усіма товарними групами протягом 2005–2007 рр. залишалася меншою

за один відсоток. При цьому більше одного відсотка складають поставки сільгосппродукції, а частка в поставках товарів промислової групи взагалі є незначною – менше за один відсоток. Водночас на Україну припадає лише трохи більше одного відсотка імпорту ЄС сільгосппродукції та промислової продукції (див табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Частка торгівлі України в основних товарних групах ЄС у 2005–2007 рр. (%)

Товарні групи	Частка у загальному експорті країн ЄС		Частка у загальному імпорті в країні ЄС	
	2005	2007	2005	2007
Разом	1,23	1,80	0,65	0,87
Первинні продукти, в т.ч.	0,95	1,38	0,78	0,82
сільгосппродукти	1,19	1,65	1,16	1,52
енергоносії	0,43	1,16	0,42	0,43
Промислові товари, в т.ч.	1,27	1,82	0,54	0,92
Машинобудівна продукція	1,41	1,82	0,14	0,38
Транспортне устаткування, в т.ч.	0,84	1,74	0,19	0,20
Автомобілі	1,12	2,43	0,04	0,05
Хімічна продукція	1,22	1,59	0,53	0,77
Текстиль та одяг	2,50	3,10	0,67	0,57

Складено за: Ukraine EU bilateral trade and trade with the world. DG trade, 28-July-08 [Електронний ресурс] – режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/may/tradoc_113459.pdf

Дані свідчать, що товарна структура торгівлі Україна – ЄС концентрувалась на експорті Україною продукції з низькою часткою доданої вартості (чорні метали та вироби з них – 32%, мінеральні продукти – 17,98%, сільськогосподарська продукція – 16,51%) та імпорту технологічної та промислової продукції (механічне обладнання та машини – 31,13%, транспортні засоби та шляхове обладнання – 13,73%, хімічна продукція – 11%).

Така структура імпорту відкриває певні перспективи технічного переозброєння української промисловості та можливостей виходу на європейський рівень якості продукції, адаптації до вимог ЄС щодо стандартів продукції. Водночас такі структурні особливості імпорту призводять до імпортозалежності вітчизняної економіки та її розвитку.

Показники торгівлі послугами між Україною та ЄС за 2000–2006 рр. характеризуються сталою динамікою – впродовж зазначеного періоду загальний обіг торгівлі послугами зріс майже вдвічі, що пов'язано як із динамічним розвитком торговельних відносин між країнами, так і з активізацією економічних відносин узагалі. Торгівля України послугами з країнами ЄС у 2007 р. мала обіг 5,5 млрд. дол. та позитивне сальдо у 374,4 млн. дол. У загальному ЗТО України частка послуг складає 16% (див. рис. 1.2).

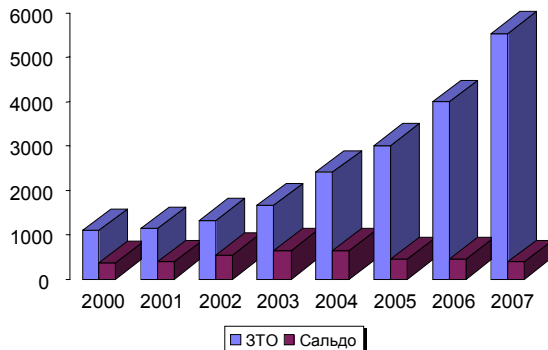

Рис. 1.2. Динаміка ЗТО та сальдо у торгівлі послугами між Україною та ЄС у 2000–2007 рр. (млн. дол. США)

* Джерело: Співробітництво між Україною та ЄС. Статистичний збірник. – К., 2007. – 311 с.

Необхідно звернути увагу на сталість структури послуг – 74% в експорті послуг складають транспортні послуги, серед яких на трубопровідний припадає 12%. Наступною ваговою статтею у структурі експорту послуг у торгівлі з ЄС є експорт ділових та професійних послуг, що відбиває загальну світову тенденцію динаміки саме цього сектору міжнародної торгівлі послугами.

Структура українського експорту послуг характеризується низькою часткою туризму, що підтверджує невикористання у міжнародній торгівлі наявних у вітчизняній економіці ресурсів та низьку конкурентоспроможність вітчизняних виробників на цьому ринку.

Структура імпорту послуг з ЄС є більш диверсифікованою внаслідок значно більшого розвитку цього сектору в країнах ЄС. Великою мірою це зумовлюється тим, що провідними країнами,

на які припадає більша частка товарообігу в торгівлі послугами, є країни ЄС-15, у яких через перехід до постіндустріального типу розвитку функціонує високорозвинений сектор послуг.

Характерною є і структура торгівлі послугами України з окремими країнами ЄС. Найбільший обсяг товарообігу послуг здійснюється у торгівлі з такими країнами ЄС, як Велика Британія, Кіпр, Німеччина, Угорщина, Австрія, Італія, Нідерланди та Польща. Панівна частка у структурі експорту послуг у ці країни належить транспортним послугам. Той факт, що Кіпр посідає друге місце серед країн-імпортерів транспортних послуг, не в останню чергу пов'язаний із превалюванням у практиці вітчизняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності такого методу міжнародної торгівлі, як торгівля через посередників.

Таблиця 1.2

Торгівля послугами з країнами ЄС у 2006 р. (млн. дол.)

Країна	Частка у торгівлі послугами, %	Експорт	Імпорт	ЗТО	Сальдо
Країни ЄС-25	100,0	2218,5	1771,8	3990,3	446,7
Країни ЄС-15, в т.ч.:					
Сполучене Королівство	20,5	389,9	428,7	818,6	-38,8
Німеччина	12,3	253,9	244,2	489,1	9,7
Австрія	8,5	126,5	213,3	339,8	-86,8
Бельгія	5,2	171,2	35,7	206,9	135,5
Нідерланди	4,4	89,6	84,5	174,1	5,1
Країни ЄС-10, в т.ч.:					
Кіпр	15,1	322,6	279,0	601,6	43,6
Угорщина	4,6	125,8	59,2	185,0	66,6
Польща	4,5	80,8	96,9	177,7	-16,1

* Джерело: Співробітництво між Україною та ЄС. Статистичний збірник. – К., 2007. – 311 с.

За наведеними даними таблиці 1.2, провідне місце у торгівлі послугами належить Сполученому Королівству – загальний обмін послугами у 2006 р. досяг 818,6 млн. дол., що становить 20,5% загального обсягу обміну послугами із країнами ЄС. Однак необхідно звернути увагу на те, що серед країн – основних торговельних партнерів України у торгівлі товарами Сполучене Королівство не має значної ваги. Навпаки, провідний торговельний партнер у торгівлі товарами – Італія – навіть не входить до п'ятірки

найбільших торговельних партнерів у торгівлі послугами. Такі факти свідчать про слабку забезпеченість торговельних потоків супутніми послугами.

Серед країн ЄС-10 провідне місце у торгівлі послугами належить Кіпру, Угорщині та Польщі. Загальний товарообіг Кіпру в торгівлі послугами з Україною у 2006 р. склав 601 млн. дол., або 15% від загального обігу торгівлі послугами нашої країни з країнами ЄС. Привертає увагу структура торгівлі послугами України з цією країною. Транспортні послуги складають 69,9% експорту послуг з України на Кіпр. Водночас в імпорті переважають такі види послуг як рояліті та ліцензійні послуги – 32,2% і такі ділові послуги, як лізинг – 85,3% від загального імпорту ділових послуг, реклама та вивчення ринку – 61,7% від ділових послуг, на які припадає 12,5% загального імпорту послуг.

Структура торгівлі послугами свідчить про використання Україною здебільшого своїх переваг у гео-економічному розміщенні, наявний транзитний потенціал та недостатнє використання рекреаційних та наукоємних ресурсів.

Просторовий аналіз торговельних відносин України з ЄС дозволяє дійти висновку про надмірну концентрацію товарообміну на обмеженій кількості найбільших торговельних партнерів – це Німеччина, Італія, Польща, Угорщина. При цьому 33% припадає тільки на дві країни – Німеччину та Польщу. Присутність України на ринках інших країн ЄС-15 або їх товарів на ринку України є незначною. Частка Франції в експорті України не перевищує 4,5% зовнішньоторговельного обігу з країнами ЄС. Водночас ЗТО з Чехією складає приблизно такий самий відсоток. На 11 країн ЄС припадає понад трьох четвертих зовнішньоторговельного обігу України з ЄС, 76% експорту з України та 81 % її імпорту з ЄС (див. табл. 1.3).

Аналіз динаміки капіталопотоків у формі прямих іноземних інвестицій (ПІІ) між Україною та ЄС протягом останніх років демонструє утворення тенденції посилення їх інтенсивності. Зокрема зростає частка ЄС у ПІІ, залучених у національну економіку, та зростає частка інвестицій у ЄС, які здійснює Україна. Проте загальний обсяг інвестицій ЄС в Україну збільшився з 0,2% ПІІ у 2000 р. до 6,3% прямих іноземних інвестицій країн ЄС за кордо-

ном у 2005 р. Частка подвоїлася протягом одного тільки 2005 р. – ще у 2004 р. на Україну припадало тільки 3,4% ПІІ за кордоном.

Таблиця 1.3

Питома вага країн – основних торговельних партнерів України в загальному обсязі товарообігу з ЄС за січень-листопад 2008 рік* (тис. дол. США)

№	Країни	Товарообіг	Частка в загальному обсязі товарообігу з ЄС (%)	Експорт	Імпорт	Сальдо
	ЄС загалом	44093812,0	100	16959427,0	27134385,0	-10174958
1.	Німеччина	8433888,4	19	1723053,6	6710834,8	-4987781,2
2.	Польща	6266454,7	14	2172421,7	4094033,0	-1921611,2
3.	Італія	5049796,3	11,4	2765231,4	2284564,9	480666,6
4.	Угорщина	2530980,2	5,7	1304114,7	1226865,5	77249,2
5.	Нідерланди	2216686,4	5,0	1014035,2	1202651,2	-188616,0
6.	Франція	2044127,7	4,5	472194,8	1571932,9	-1099738,1
7.	Чехія	1929055,9	4,3	647345,2	1281710,7	-634365,5
8.	Сполучене Королівство	1882423,2	4,0	611227,1	1271196,1	-659969,0
9.	Австрія	1774784,1	3,8	564278,6	1130237,2	-484278,6
10.	Словаччина	1549511,9	3,4	842141,9	707370	134771,9
11.	Іспанія	1409426,5	3,2	793702,3	615724,2	177978,1
	Разом	35087135,3	79,6	12909746,5	2209720,5	-
	Частка у торгівлі України з ЄС (%)	-	-	76,1	81,4	-

* Експрес-випуск № 6 від 14.01.2009 р.: Зовнішня торгівля України товарами за січень-листопад 2008 року. Державний комітет статистики України. – Київ, 2009 – [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/Noviny/new_u.html

Водночас участь України в цих процесах має специфіку, яка полягає в певній загальмованості порівняно з іншими країнами регіону. Частка нашої країни в ПІІ була значно меншою, і тільки у 2005 р. вона почала зростати прискореними темпами (див. рис. 1.3). Сприяли такій динаміці як внутрішні, так і зовнішні фактори:

- ❖ зростання ПІІ країн ЄС у 2005 р. на 20% порівняно з 2004 р.⁴;

⁴ EU25 FDI flows with the rest of the world up by 20% in 2005. Release Date: 18-JUL-2006 11:00 AM. – [Електронний ресурс] – режим доступу: www.eurostat.ec.europa.eu

- ❖ соціально-економічні зрушення, у контексті трансформаційних процесів, які відбулися в Україні.

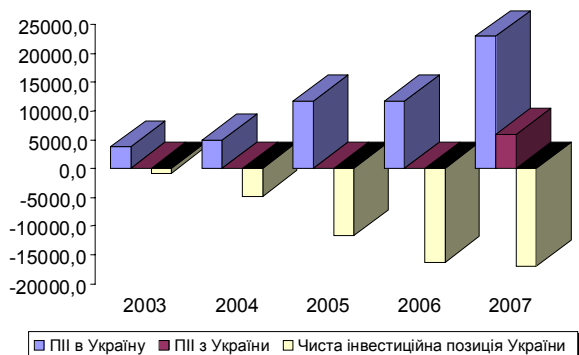

Рис. 1.3. Динаміка взаємних потоків ПІІ ЄС та України у 2003–2007 рр. (млн. дол. США)*

 * Складено за: Співробітництво між Україною та ЄС. Статистичний збірник. – К., 2007. – 311 с.

 Станом на 01.01.2009 р. **загальний обсяг прямих іноземних інвестицій ЄС в Україну** складає 28,2 млрд. дол. США, найбільший інвестор – Кіпр (7,7 млрд.), другий – Німеччина (6,4 млрд.), всього по Україні – 35,7 млрд. дол. США. Інвестиції України в ЄС складають 5,9 млрд. дол. США, з них до Кіпру 5,8 млрд.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій на особу на 1 січня 2009 р. становив близько 770 євро. Для порівняння, ПІІ на особу в окремих країнах Центральної та Східної Європи становили: Словенія – 13 750 євро, Чехія – 9 450 євро, Угорщина – 8 750 євро, Польща – 6 250 євро. Стрімке зростання обсягів прямих іноземних інвестицій 2005 р. відбулося передусім унаслідок продажу двох великих об'єктів, сумарна вартість яких – близько 5,9 млрд. дол. США, що становить близько 75% загального обсягу прямих інвестицій в економіку України 2005 року. Основний внесок зробили платежі зареєстрованої в Німеччині компанії Mittal Steel Germany, яка придбала в держави ВАР «Криворіжсталь» за 4,8

млрд. дол. США, та резидент Австрії – банківська група Raiffeisen International Bank-Holding, яка придбала за 1 млрд. дол. 93,5% акцій банку «Аваль», завдяки чому Австрія стала третьою країною за обсягами ПІІ в Україні.

Активізація ПІІ країн ЄС має й особливість, пов’язану з інвестиційною активністю країн ЄС-10, які не мають високого рівня розвитку фінансових ринків, але високі темпи зростання супроводжуються в них активізацією вивозу капіталу, у тому числі – в Україну. Ідеться передусім про країни, які мають спільні кордони з Україною, є учасниками єврорегіонів – Польщу та Угорщину.

Високий рівень ПІІ з Кіпру в структурі ПІІ з країн ЄС, безумовно, стоїть осторонь цих процесів і пояснюється офшоризацією сучасних міжнародних фінансових потоків та специфічними для української економіки механізмами «реімпорту» вітчизняного капіталу під виглядом ПІІ в національну економіку. За даними Держкомстату, ця країна у 2007 р. вийшла на перше місце за обсягами інвестицій, які досягли 5 941,8 млн. дол. Відповідно на друге – Німеччина (5 917,9 млн. дол.).

Як видно з наведеного аналізу особливо важливого значення в розвитку співробітництва України та Європейського Союзу у двосторонньому аспекті відіграють відносини з **Німеччиною**, одним з наших найближчих сусідів і найважливіших партнерів на шляху до Європи.

Федеративна Республіка Німеччина надає Україні найбільшу після США двосторонню допомогу та є найважливішим після Росії торговельним партнером України. Існує також широка мережа політичних, економічних, культурних та приватних зв’язків між обома країнами, значну частку в яких займають федеральні землі та общини Німеччини.

Договірні-правова база відносин між Україною і ФРН складається з 59 документів міжнародно-правового характеру, підписаних протягом 1992-2007 рр., з яких 38 укладені на міждержавному та міжурядовому рівнях. З метою договірні-правового врегулювання питань соціального забезпечення українських та німецьких громадян завершується процес погодження проекту Угоди між Україною та ФРН про соціальне забезпечення, яка регулюватиме конкретні механізми

виплати пенсій та інших видів соціальної допомоги громадянам України на території ФРН, а також шляхи співробітництва між виконавчими інституціями обидвох країн в рамках реалізації угоди.

Активно розвивається **співробітництво між університетами** обох країн. Загалом між українськими ВНЗ та німецькими вищими школами існує біля 130 угод/домовленостей про співпрацю, до якої залучено 60 німецьких вищих шкіл та 44 українських ВНЗ і 15 дослідницьких установ.

Важливим механізмом двостороннього **торговельно-економічного співробітництва** є створена у 2005 р. українсько-німецька **Група високого рівня з економічного співробітництва** (ГВР), покликана готувати пропозиції для урядів, реалізація яких дозволить сприяти бізнесменам у налагодженні взаємовигідної співпраці. Останнє, третє засідання відбулося 16 червня 2008 р. в Берліні.

За обсягами зовнішньоторговельних операцій з Україною ФРН посідає друге після Російської Федерації місце серед країн світу і перше серед країн Європи. Обсяг експортних поставок з України до ФРН у 2007 р. становив 3,3% від загального обсягу експорту. Імпортні надходження з Німеччини становили 9,6%.

За даними Держкомстату України у 2008 р. товарообіг між Україною та ФРН збільшився у порівнянні з 2007 р. на 20,4% та склав 9 001 млн. дол. США. Експорт українських товарів до ФРН склав 1 836 млн. дол. США та збільшився у порівнянні з відповідним періодом 2007 р. на 11,7%. Імпорт товарів з ФРН склав 7 165 млн. дол. США та збільшився у порівнянні з 2007 р. на 22,9%. Сальдо зовнішньої торгівлі товарами з Німеччиною за цей період було негативним для України і склало 5 329 млн. дол. США.

Великий інтерес з боку німецьких імпортерів існує до продукції металургійної та хімічної промисловості, деревообробної і сільськогосподарської промисловості, текстильних виробів та взуття. Українські підприємства закупляють у Німеччині в першу чергу інвестиційні товари: машини та обладнання для машинобудування, продукцію хімічної промисловості, а також сільськогосподарські та харчові товари. Великий попит існує

також на електротехнічне обладнання та транспортні засоби. Більша частина цієї продукції сприяє проведенню санації підприємств та підвищенню їх конкурентоспроможності.

Особливе місце у німецько-українських відносинах належить інвестиційному співробітництву. Так, станом на 01.10.2008 р. загальні обсяги німецьких інвестицій в Україну склали 6 826 млн. дол. США. За цим показником Німеччина знаходиться на другому місці після Кіпру. У першу чергу німецький капітал спрямовується у сферу промислового виробництва та, зокрема, у харчову, хімічну, нафтопереробну галузі, а також у сектор торгівлі, кредитно-фінансову, страхову сфери, нерухомість. Більше 75% німецьких інвестицій спрямовано саме у промисловість.

Сьогодні в Україні здійснюють діяльність 1 414 підприємств з німецьким капіталом. Прикладами успішної реалізації німецьких інвестиційних проєктів в Україні є налагодження монтажного виробництва автомобілів «Шкода» (концерн «Фольксваген») у Закарпатті. Уже декілька років у м. Стрий працює один з найбільших постачальників німецької автоіндустрії фірма «Леоні» АГ, де виробляються бортові мережі для автомобільної промисловості. На українському ринку також активно працюють концерни «Даймлер Крайслер», «Опель» АГ, інтенсивно розгортається мережа супермаркетів «МЕТРО» АГ.

Одночасно, станом на 01.10.2008 р. Україна інвестувала в економіку Німеччини 2 657,2 тис. дол. США. На території Німеччини було створено 6 підприємств з українським капіталом.

* Складено за даними. Посольства України в Федеративній республіці Німеччини <http://www.mfa.gov.ua/germany>

Співробітництву в економічній сфері сприяє діяльність Групи високого рівня з економічних питань, Українсько-німецького форуму, торговельно-економічної місії у складі Посольства Україн-

ни у ФРН та Бюро Делегата німецької економіки в Україні. Найбільш інтенсивні зв'язки існують між Федеральними землями Баварія, Північний Рейн-Вестфалія, Баден-Вюртемберг, Райнланд-Пфальц з одного боку та Дніпропетровською, Запорізькою, Львівською, Полтавською, Тернопільською та Одеською областями з іншого. Доброю традицією стало проведення Днів України у Німеччині, а також форумів у рамках економічного діалогу, які відбуваються в обох країнах.

У 2008-2009 рр. істотно зросла динаміка двостороннього діалогу з Німеччиною. 13-14 лютого 2008 р. в Україні з робочим візитом перебував Федеральний міністр закордонних справ Німеччини Ф.-В.Штайнмайер, який взяв участь у першій зустрічі міністрів закордонних справ країн-членів ЄС та держав Чорноморського регіону. Німецький міністр був прийнятий Президентом В.А.Ющенком. 21 липня 2008 р. Україну з робочим візитом відвідала Федеральний канцлер Німеччини А.Меркель, яка провела зустрічі з Президентом В.А.Ющенком і Прем'єр-міністром Ю.В.Тимошенко. У центрі переговорів були питання подальшого розвитку економічного співробітництва, а також відносин Україна-НАТО та Україна-ЄС.

Останнім часом головна увага у двосторонніх відносинах приділялася безпековій ситуації в Європі та перспективам відносин Україна-НАТО. 6-7 лютого 2009 р. Прем'єр-міністр України Ю.Тимошенко взяла участь у Мюнхенській конференції з питань політики безпеки.

Україна визначила в якості стратегічних свої двосторонні відносини із ***Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії.***

В контексті євроатлантичних аспірацій нашої держави є доволі важливим розвиток стратегічного партнерського діалогу України з ядерною державою, що є постійним членом Ради Безпеки ООН, має потужну економіку й досконалу дипломатичну службу. Стратегічний характер відносин було започатковано ще у грудні 1995 року під час візиту до Великобританії Президента України Леоніда Кучми. Результатом його візиту було підписання українсько-британської декларації, у якій британська сторона підкреслила, що підтримує прагнення України наблизитися до ЄС, і, можливо, приєднатися до нього.

Таблиця 1.5

Двосторонні українсько-британські візити

Жовтень 2008	Принц Ендрю, Герцог Йоркський, відвідав Україну з офіційним візитом
Жовтень 2008	Президент України В.А.Ющенко відвідав Великобританію з робочим візитом
Вересень 2008	Парламентська делегація Британської групи у Міжпарламентському Союзі відвідала Україну на запрошення Верховної Ради України
Серпень 2008	Державний секретар у закордонних справах та справах Співдружності Великобританії Д.Мілібэнд відвідав Україну з візитом
Травень 2008	Президент України В.А.Ющенко відвідав Великобританію з робочим візитом
Травень 2008	Делегація Комітету у внутрішніх справах Палати Громад Парламенту Великобританії відвідала Україну з метою ознайомлення з роботою щодо подолання нелегальної міграції
Березень 2008	Міністр закордонних справ України В.С.Огризко відвідав Великобританію з робочим візитом
Лютий 2008	Віце-прем'єр-міністр України Г.М.Немиря та Заступник Міністра закордонних справ України К.П.Слісєєв відвідали Великобританію з метою участі у міжнародній конференції „Україна: розбудова стабільного майбутнього” (Вілтон-Парк)
Січень 2008	Заступник Глави Секретаріату Президента України О.О.Чалий відвідав Великобританію з метою проведення зустрічі з С.Макдональдом, радником Прем'єр-міністра Великобританії
Січень 2008	Віце-прем'єр-міністр України Г.М.Немиря відвідав Лондон з метою проведення зустрічі з Єврокомісаром з питань торгівлі П.Мендельсоном
Квітень 2007	Президент України В.А.Ющенко відвідав м.Кардиф, Великобританія, для участі у презентації України та Польщі як країн-кандидатів на проведення Чемпіонату Європи з футболу у 2012 р.
Березень 2007	Українська урядова делегація у складі Міністра транспорту та зв'язку України М.Рудьковського, Міністра палива та енергетики Ю.Бойко та Голови Фонду державного майна України В.Семенюк відвідала Великобританію з метою участі в Українському інвестиційному саміті
Лютий 2007	Міністр Форін Офісу у справах Європи Дж.Хун відвідав Україну
Червень 2006	Принц Ендрю, Герцог Йоркський, відвідав Україну з офіційним візитом
Травень 2006	Урядова делегація України на чолі з Міністром економіки А.П.Яценюком відвідала Великобританію з метою участі у Щорічних зборах Ради Керуючих ЄБРР та Українському інвестиційному саміті. В роботі Саміту також взяли участь Глава Секретаріату Президента України О.Б.Рибачук, Голова Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку А.І.Балюк та Голова Фонду державного майна України В.П.Семенюк.
Квітень 2006	Глава Секретаріату Президента України О.Б.Рибачук відвідав Великобританію
Березень 2006	Спеціальний посланник Президента України, Перший заступник Міністра закордонних справ України А.Д.Бутейко відвідав Великобританію з метою передачі послання Президента України В.А.Ющенка Прем'єр-міністру Великобританії Е.Блеру
Грудень 2005	Прем'єр-міністр Великобританії Е.Блер відвідав з візитом Україну з метою участі у Саміті Україна-ЄС
Жовтень 2005	Президент України В.Ющенко відвідав Великобританію з робочим візитом
Липень 2005	Перший заступник Державного секретаря України О.Ф.Моцик відвідав Великобританію з робочим візитом

Закінчення табл. 1.5

Березень 2005	Урядова делегація України на чолі з Віце-прем'єр-міністром України О.Б.Рибачуком здійснила візит до Великобританії
Лютий 2005	Заступник Міністра закордонних справ України О.В.Шамшур відвідав Великобританію з візитом
Квітень 2004	Перший віце-прем'єр-міністр України, Міністр фінансів України М.Я.Азаров відвідав Великобританію
Лютий 2004	Перший віце-прем'єр-міністр України, Міністр фінансів України М.Я.Азаров відвідав Великобританію
Лютий 2004	Віце-прем'єр-міністр України А.П.Клюєв відвідав Великобританію
Січень 2004	Міністр закордонних справ України К.І.Грищенко відвідав Великобританію з робочим візитом
Травень 2003	Перший віце-прем'єр-міністр України, Міністр фінансів України М.Я.Азаров відвідав Великобританію
Травень 2003	Віце-прем'єр-міністр України Д.В.Табачник відвідав Великобританію
Квітень 2003	Голова Верховної Ради України В.М.Литвин відвідав Великобританію з робочим візитом
Квітень 2003	Прем'єр-міністр України В.Ф.Янукович відвідав Великобританію з робочим візитом
Лютий 2003	Віце-прем'єр-міністр України В.Гайдук відвідав Великобританію
Квітень 2002	Принц Майкл Кентійський відвідав з візитом Україну
Грудень 2001	Перший віце-прем'єр-міністр України О.Дубина відвідав Великобританію
Жовтень 2001	Міністр закордонних справ України А.М.Зленко відвідав з офіційним візитом Великобританію
Жовтень 2001	Заступник Прем'єр-міністра Великобританії Дж.Прескотт відвідав з робочим візитом Україну
Березень 2001	Прем'єр-міністр України В.А.Ющенко відвідав з робочим візитом Великобританію
Жовтень 2000	Прем'єр-міністр України В.А.Ющенко відвідав з робочим візитом Великобританію
Квітень 2000	Державний секретар у закордонних справах та у справах Співдружності Р.Кук здійснив візит в Україну
Лютий 2000	Прем'єр-міністр України В.А.Ющенко відвідав з робочим візитом Великобританію

* Дані Міністерства закордонних справ України
www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication

Протягом 90-х років українсько-британські відносини пройшли еволюцію. Якщо на початкових етапах центральним пунктом двостороннього діалогу були політичні питання, то на сьогоднішній день в контексті виваженої прагматичної зовнішньої політики України у двосторонніх відносинах домінує економічна складова. Економічне забарвлення мають майже всі ініціативи української сторони в двосторонній співпраці з Великобританією.

Великобританія традиційно є важливим торговельним партнером України – двостороння торгівля протягом останніх років характеризується поступовим нарощуванням обсягів за більшістю

позицій товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності та видів послуг. Основними статтями українського експорту до Британії є тканини та текстильні вироби, метали та металевий брухт, хімікати. Імпортує Україна із Сполученого Королівства промислове обладнання, ефірні масла, косметику, ліки. В цілому ж, економічне співробітництво України з Британією є взаємовигідним, і є всі підстави для того, щоб вірити у його успішний розвиток.

Таблиця 1.6

Українсько-британська торгівля у 2003-2007 рр.
(млн. дол. США)

Показник	2003	+/-, у %	2004	+/-, у %	2005	+/-, у %	2006	+/-, у %	1 кв. 2006	1 кв. 2007	+/-, у %
ЗТО	1 179	6%	1 534	30%	1 441	-6%	1 941	35%	401	510	27%
В т.ч. – товарами	875	9%	1 080	23%	861	-20%	1 009	17%	210	276	31%
– послугами	304	-4%	453	49%	580	28%	932	61%	191	234	23%
ЕКСПОРТ	530	-30%	653	23%	659	1%	778	18%	178	192	8%
В т.ч. – товарами	310	-42%	347	12%	358	3%	388	8%	79	88	11%
– послугами	220	1%	306	39%	300	-2%	390	30%	99	104	5%
ІМПОРТ	649	79%	881	36%	783	-11%	1 163	49%	223	318	43%
В т.ч. – товарами	565	115%	734	30%	503	-31%	621	23%	131	188	43%
– послугами	84	-16%	147	74%	280	91%	542	94%	92	130	42%
САЛЬДО	-119		-227		-124		-384		-45	-126	
В т.ч. – товарами	-255		-387		-144		-232		-53	-100	
– послугами	136		160		20		-152		8	-26	

* Державний комітет статистики України. – Київ, 2008 –
[Електронний ресурс] дані <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Основною характеристикою двосторонньої торгівлі з Великобританією є стабільне зростання за переважною більшістю позицій товарного імпорту в Україну, зокрема автомобілів та іншого наземного транспорту, котлів, машин, апаратів фармацевтичної продукції, тощо поряд із традиційно (для британської сторони) високими обсягами імпорту в Україну фінансових послуг та інших послуг комерційного характеру – юридичні, консалтингові, тощо.

Україна, в свою чергу, традиційно високими темпами експортує до Великобританії жири та олії, зернові, продукцію чорної металургії та текстильний одяг. Що стосується експорту послуг до Великобританії, провідними експортерами є транспорт, сектор зв'язку та сільське господарство.

Серед 124 країн-інвесторів за обсягами прямих інвестицій в Україну Сполучене Королівство посідає 5 місце після Німеччини, Кіпру, Нідерландів та Австрії. За даними Держкомстату України, ку-

мулятивний обсяг прямих інвестицій з Великобританії в Україну станом на 01.04.2007 р.. становив 1,7 млрд. дол. США (7,6% від загального). У січні-березні 2007 р.. з Великобританії до України у вигляді ПІІ надійшло понад 127 млн. дол. США. Прямі інвестиції зі Сполученого Королівства одержали 904 підприємства України.

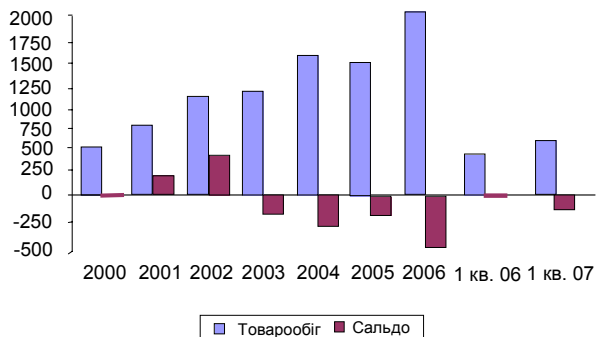

Рис. 1.4. Динаміка торгівлі товарами та послугами

Таблиця 1.7

Прямі іноземні інвестиції з Великобританії в економіку України (млн. дол. США)

Напрямок прямих іноземних інвестицій	Станом на 01.04.07		Приріст за 1 квартал	
	Сума	Частка, %	Сума	%
Прямі інвестиції в Україну – усього	22 433,7		847,1	3,9%
у тому числі				
з Сполученого Королівства – усього	1 699,9	7,6%	127,1	8,1%
з них за видами економічної діяльності				
Промисловість	590,3	34,7%	51,3	9,5%
переробна, з неї	540,4	31,8%	49,9	10,2%
машинобудування	187,7	11,0%	2,2	1,2%
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	128,0	7,5%	18,5	16,9%
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	90,4	5,3%	18,3	25,4%
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	273,7	16,1%	-4,2	-1,5%
оптова торгівля і посередництво в оптовій торгівлі	222,8	13,1%	-11,3	-4,8%
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	258,4	15,2%	15,0	6,2%
Діяльність транспорту та зв'язку	188,1	11,1%	21,1	12,6%
Фінансова діяльність	150,7	8,9%	25,8	20,7%
Будівництво	113,2	6,7%	2,7	2,4%

* Державний комітет статистики України. – Київ, 2008 –
[Електронний ресурс] дані <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Зі свого боку, інвестиції в економіку Сполученого Королівства вклали 5 підприємств з України. Станом на 01.04.2007 основний обсяг українських інвестицій в британську економіку (99,1 % від загального обсягу) вкладено у фінансову діяльність – 13,8 млн. дол. США, що становить 5,7 % від загального обсягу інвестицій з України.

Плідним є українсько-британське співробітництво в науково-технічній сфері. Так, саме завдяки Великій Британії Україна стала володаркою своєї Антарктичної станції «Академік Вернадський» у 1993 р. Вона була однією з британських антарктичних станцій та називалася Майкл Фарадей до передачі її Україні.

У спільній заяві Президента України Віктора Ющенка та Прем'єр-міністра Великої Британії Гордона Брауна підкреслено, що наші відносини ґрунтуються на спільних цінностях та інтересах, які включають поширення економічної свободи та демократії, підтримання безпеки, забезпечення прав людини та верховенства права, підтримку інноваційного та технологічного прогресу, зокрема з метою забезпечення сталого розвитку.

Як Велика Британія, так і Європейський Союз налаштовані надавати двосторонню допомогу та технічну підтримку Україні у просуванні необхідних реформ. Двостороння допомога Великої Британії включає **підготовку посадовців з проблематики ЄС**, а також підтримку у запровадженні урядом України **нових механізмів, необхідних для забезпечення координації у питаннях політики та законодавства, пов'язаних із інтеграцією до ЄС**.

Прикладом позитивної динаміки взаємовигідних відносин із «старими» членами ЄС може слугувати співробітництво України з **Австрією**. Україна з Австрією мають спільну історію, можливо саме тому нові економічні та культурні зв'язки між країнами виникають легко і природно.

Упродовж 2005-2008 рр. торгівельно-економічні відносини між Україною й Австрією склалися в руслі сталих форм і структур ділових зв'язків. Продовж цього часу вони набули нового значення та стійкості добрих традицій у партнерстві. Це партнерство є стратегічно важливим для втілення плану дій Україна – ЄС. Австрія цікавить Україну й тому, що Відень тепер знаходиться в центрі нової єдиної Європи. В цьому місті перетинаються найсучасніші

торговельні шляхи заходу і сходу, налагоджується нові економічні співробітництва, оновлюються традиції.

На сьогодні Австрія є важливим торговельно-економічним партнером України в Європі. За даними Держкомстату України, серед торговельних партнерів України в Європі за підсумками 2008 р., Австрія посіла 9 місце за обсягами двосторонньої торгівлі товарами та послугами. Про розвиток зовнішньоекономічного співробітництва двох країн свідчать дані табл. 1.8.

Таблиця 1.8

Стан двосторонньої торгівлі з Австрією (млн. дол. США)

Показник	2002	2003	%	2004	%	2005	%	2006	%	2007	%	2008	%
ЗТО	545	693	27	747	8	998	33	1216,1	22	1573	29	2 215	41
В т.ч. – товарами	461	582	26	594	2	776	27	876,3	13	1228	40	1623	32
– послугами	84	111	32	153	38	222	45	339,8	53	345	1	592	72
Експорт	294	337	15	334	-1	412	23	455,6	11	611	34	854	40
В т.ч. – товарами	237	258	9	249	-3	317	27	329,1	4	429	30	593	38
– послугами	57	79	39	85	6	95	12	126,5	33	182	43	261	43
Імпорт	251	356	42	413	16	586	42	760,5	30	962	26	1 361	41
В т.ч. – товарами	224	324	45	344	6	459	29	547,2	19	799	46	1 030	29
– послугами	27	32	16	69	115	127	84	213,3	67	163	-23	331	103
Сальдо	43	-19	-	- 79	-	-174	-	-304,9	-	-351	-	- 507	-
В т.ч. – товарами	13	-66	-	- 95	-	-142	-	-218,1	-	- 370	-	- 437	-
– послугами	30	47	-	16	-	-32	-	-86,8	-	19	-	- 70	-

* Державний комітет статистики України. – Київ, 2008 –
[Електронний ресурс] дані <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Більш детальну картину про товарообіг товарами та послугами у 2007-2008 рр. можна скласти за даними табл. 1.9 та 1.10. У 2008 р. товарообіг товарами та послугами між Україною та Австрією досяг 2 215 млн. дол. США, причому український експорт товарів та послуг дорівнював 854 млн. дол. США і збільшився на 40% порівняно з 2007 р., а імпорт австрійських товарів та послуг склав 1 361 млн. дол. США (збільшився на 41%) Від’ємне для України сальдо складало 507 млн. дол. США. У 2008 р. товарообіг товарами між Україною та Австрією склав 1623 млн.дол. США, у т.ч. експорт – 593 млн. дол. США (збільшення у порівнянні з 2007 р. на 38%), імпорт – 1030 млн.дол. США (збільшення на 29%). Від’ємне для України сальдо складало 437 млн. дол. США.

Таблиця 1.9

**Експорт основних груп товарів з України до Австрії
за 2007–2008 рр.**

	2007		2008		
	млн.дол.	Питома вага	млн.дол.	Питома вага	Темп росту,%
Усього	429,4	100,0	593,4	100,0	138,2%
26 руди, шлаки та зола	150,0	34,9	274,8	46,3	183,2%
74 мідь і вироби з міді	41,7	9,7	50,6	8,5	121,2%
85 електричні машини й устаткування	26,1	6,1	40,1	6,8	153,7%
72 чорні метали	28,6	6,7	37,6	6,3	131,6%
95 іграшки, ігри	34,0	7,9	35,6	6,0	104,6%
84 котли, машини, апарати і механічні пристрої	19,7	4,6	22,7	3,8	114,9%
44 деревина і вироби з деревини	20,4	4,7	19,5	3,3	95,8%
20 продукти переробки овочів, плодів	30,8	7,2	5,1	0,9	16,6%
Інші	78,1	18,2	107,5	18,1	137,6%

* Державний комітет статистики України. – Київ, 2008 –
[Електронний ресурс] дані <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 1.10

**Імпорт основних груп товарів з Австрії до України
за 2007–2008 рр.**

	2007		2008		
	млн.дол.	Питома вага	млн.дол.	Питома вага	Темп росту,%
Усього	800,4	100,0	1030,0	100,0	128,7%
84 котли, машини, апарати і механічні пристрої	201,8	25,2	153,8	14,9	76,2%
85 електричні машини й устаткування	71,9	9,0	123,0	11,9	171,0%
30 фармацевтична продукція	77,8	9,7	111,5	10,8	143,3%
86 залізничні або трамвайні локомотиви, шляхове обладнання	6,9	0,9	84,6	8,2	1231,1%
95 іграшки, ігри	34,8	4,3	63,9	6,2	183,8%
48 папір та картон	59,0	7,4	63,8	6,2	108,1%
39 полімери матеріали, пластмаси	42,7	5,3	46,4	4,5	108,6%
87 наземні транспортні засоби, крім залізничних	22,1	2,8	40,2	3,9	182,1%
73 вироби з чорних металів	32,1	4,0	26,2	2,5	81,7%
Інші	251,3	31,4	316,6	30,7	126,0%

* Державний комітет статистики України. – Київ, 2008 –
[Електронний ресурс] дані [http://www.ukrstat.gov.ua.](http://www.ukrstat.gov.ua/)

Найбільшу питому вагу в експорті послуг займали наступні статті:

- ❖ транспортні послуги – 163,9 млн. дол. США (питома вага 62,7%);
- ❖ послуги в операціях з нерухомістю – 47,18 млн. дол. США (18%);
- ❖ фінансові послуги – 37,2 млн. дол. США (14%);
- ❖ послуги готелів та ресторанів – 4,3 млн. дол. США (1,63 %).

Найбільшу питому вагу в імпорті послуг займали наступні статті:

- ❖ фінансові послуги – 158,2 млн. дол. США (питома вага 47,9%);
- ❖ послуги в операціях з нерухомістю – 116,3 млн. дол. США (35%);
- ❖ транспортні послуги – 36,8 млн. дол. США (11,15%);
- ❖ послуги, пов'язані з будівництвом – 5,9 млн. дол. США (1,8%);
- ❖ послуги, пов'язані з державним управлінням – 4,4 млн. дол. США (1,3%).

Динамічно розвивається процес інвестиційного співробітництва між підприємствами Австрії та України. Австрія належить до числа провідних інвесторів української економіки, і займає четверте місце після Кіпру, Німеччини та Нідерландів у списку 124 зарубіжних країн, що вклали свої кошти до України. За даними Держкомстату України станом на 01.01.2009 р. Австрія інвестувала в економіку України 2 564,9 млн. дол. США, що складає 6,8% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку України. На території України існує 456 підприємства з австрійським капіталом.

Найбільш привабливими галузями української економіки для інвесторів Республіки Австрія були: банківсько-фінансова, страхова, а також хімічна та електротехнічна промисловість й переробка сільськогосподарської продукції. Крім того, Україна входить до сфери інтересу австрійського капіталу як держава з високими технологічним потенціалом, потенційно містким ринком збуту, розвинутою промисловою інфраструктурою та вигідним географічним розташуванням.

Лідером іноземного інвестування з Австрії в Україну виступає банк «Райффайзен інтернешнл», який придбав 93,5% активів українського поштово-пенсійного АБ «Аваль» восени 2005 р. на суму 1,028 млрд. дол. США. Серед інших інвесторів в Україні протягом тривалого часу ефективно працюють СП «Фішер-Мукачево» з виробництва спортивного інвентарю та «Поділля-Обст» з виробництва яблунового концентрату. 15% акцій «Полтавського гірничо-збагачувального комбінату» володіє австрійська фірма DCM, яка поступово інвестує у технічне переозброєння українського підприємства та має намір збільшити свою частку в ньому. Компанія DCM повідомила також про зацікавленість інвестування й у інші підприємства гірничовидобувної галузі України. У сфері внутрішньої торгівлі розширює свою присутність концерн «Білла».

Крім «Райффайзенбанку», в Україні також представлені банк «Австрія Кредитанштальт», «Перший банк австрійських ощадних кас» (придбання 100% банку «Престиж» на суму близько 100 млн. дол. США) та «Фольксбанк» (пакет акцій західноукраїнського банку «Електронік» вартістю 57 млн. євро). У страховій сфері успішно діє компанія «Вінер Штедтіше», яка володіє контрольними частками вітчизняних страховальників «Юпітер», «Глобус» та «Княжа». Підписано також угоду між австрійською страховою компанією «Уніка» та українським партнером «Кредо Класік» щодо придбання контрольної частки останньої. Засновано СП «Автострах», у якому контрольний пакет 51% тримає страхова група «Дженералі».

За спільною участю Європейського банку реконструкції та розвитку, австрійського інвестиційного банку «Райффайзен еволюшн», шведської групи «Редіссон» та приватних українських інвесторів реалізовано проект будівництва п'ятизіркового готелю «Редіссон САС» у Києві. Загальна вартість інвестиційного проекту оцінюється у 35 млн. дол. США. Сферою нерухомості, а саме будівництвом готельних, офісних та торговельних комплексів у столиці України, цікавиться також низка інших інвестиційних фондів Австрії. Успішно

ведуться переговори з найкрупнішим нафтогазовим концерном Австрії OMV AG (річний бюджет – понад 7,0 млрд. дол. США) щодо інвестування у видобуток вуглеводів на чорноморському шельфі України.

* Складено за: Співробітництво між Україною та ЄС. Статистичний збірник. – К., 2007. – 311 с.

На сьогодні у СЕЗ і на ТПР за участю австрійського капіталу реалізуються 4 інвестиційні проекти, зокрема:

- на ТПР у *Донецькій області* – 3 проекти:
 - ❖ «Виробництво плит теплоізоляційних з пінопласту поліістерольного» (ТОВ «Пріма Україна»), в рамках реалізації якого передбачається залучити 0,68 млн. дол. США австрійського капіталу;
 - ❖ «Організація виробництва мідних водопровідних труб» (ВАТ «Артемівський завод по обробці кольорових металів») зі спільним капіталом Австрії та США (в рамках реалізації проекту інвестиції не залучались – договір (контракт) на його реалізацію укладено 7 лютого 2005 р.);
 - ❖ «Організація виробництва прокату кольорових металів на основі модернізації обладнання» (ВАТ «Артемівський завод по обробці кольорових металів») зі спільним капіталом Австрії та США. Залучено капіталу з Австрії на суму 4,3 млн. дол. США;
- у СЕЗ «*Закарпаття*» – 1 проект:
 - ❖ «Виробництво електронних виробів та компонентів» (ТОВ «Флекстронікс») зі 100% австрійським капіталом – 24,4 млн. дол. США. Залучено капіталу з Австрії на суму 4,9 млн. дол. США (20 % від передбаченого обсягу).

На загальний рівень двосторонніх відносин, забезпечення пріоритетів України та ЄС суттєво впливають відносини з **країнами Центрально-Східної Європи** після їх вступу до Європейського Союзу. Це відносини між Україною і Польщею, Чеською Республікою, Словаччиною, Угорщиною, прибалтійськими державами, особливо Литвою, тощо.

Стан та перспективи подальшого розвитку відносин із країнами ЦСЄ добре ілюструються на прикладі відносин між Україною і **Словацькою Республікою**.

Для **характеристики українсько-словацьких відносин** найбільше підходять слова «взаємна довіра» та «динамізм». Нинішній стан характеризується виходом на рівень конструктивного партнерства у всіх сферах політичного, економічного, військового та гуманітарного співробітництва. Відбувається інтенсифікація політичного діалогу на найвищому рівні, що має вагомий вплив на наповнення двосторонніх відносин конкретним змістом.

Договірні-правова база відносин між Україною і Словацькою складається з понад 50 документів міжнародно-правового характеру, значна частина яких була підписана протягом останніх чотирьох років:

- ❖ Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво (від 24 листопада 2005 р.; чинна з 22.02.2007 р.);
- ❖ Програма співробітництва між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти Словацької Республіки у галузі освіти на 2005–2008 рр. (від 12 грудня 2005 р.);
- ❖ Угода між Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики і Управлінням з стандартизації, метрології та випробувань Словацької Республіки про співробітництво у галузі стандартизації, оцінки відповідності, метрології і якості (від 25 січня 2006 р.; чинна з 25.01.2006 р.);
- ❖ Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про міжнародні комбіновані перевезення (чинна з 26 лютого 2007 р.);
- ❖ Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій (чинна з 26 лютого 2007 р.);
- ❖ Угода між Міністерством праці та соціальної політики України та Міністерством праці, соціальних справ і сім'ї

- Словацької Республіки про співробітництво у сфері праці, зайнятості та соціальної політики (від 11 червня 2007 р.);
- ❖ Угода про співробітництво між Спілкою аудиторів України і Палатою аудиторів Словацької Республіки (від 18 вересня 2007 р.);
 - ❖ Угода між Україною і Словацькою Республікою про внесення змін до Договору про соціальне забезпечення (від 12 жовтня 2007 р.);
 - ❖ Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про будівництво нового автодорожнього пункту пропуску «Соломоново-Чіерна» (від 12 жовтня 2007 р.);
 - ❖ Угода між Україною і Словацькою Республікою про місцевий прикордонний рух (чинна з 27 вересня 2008 р.).

Практичним здобутком стало підписання міністрами закордонних справ України та Словаччини документа «Українсько-словацьке співробітництво в 2006 році з виконання Плану дій Україна – ЄС», що дозволяє ефективніше застосовувати словацький інтеграційний досвід у процесі імплементації курсу України на європейську інтеграцію.

Словацька Республіка є активним поборником інтеграції України у євроатлантичні структури. Тому Словаччина, не лише через політичний діалог, але й технічною допомогою, підтримує прагнення українського керівництва у досягненні мети програми «Інтенсифікований діалог НАТО – Україна».

Словацькі спеціалісти взяли активну участь у розробці стратегічних документів для інформаційної кампанії про НАТО. В рамках програми офіційної допомоги Міністерство закордонних справ Словацької Республіки в 2004 – 2005 рр. фінансово підтримувало проекти словацьких неурядових організацій, які, разом із своїми українськими партнерами, організовували «круглі столи» на тему євроатлантичної інтеграції у багатьох містах України. Наступними заходами з боку Словаччини став цикл лекцій Постійного представника Словацької Республіки в НАТО пана Ігоря Слободніка, у листопаді 2005 р., що відбулися на Сході та Півдні України – в містах Донецьк, Одеса, Миколаїв, Херсон, Севастополь, Сімферополь. Також Словацька Республіка надає допомогу Україні в ліквідації старих боєприпасів, на що виділялися кошти з державного бюджету Словаччини. За ініціативою словацького Міністра з січня 2007 р. Посольство СР в Україні виконує функції

контактного посольства НАТО. Словацькою стороною особливо підкреслювалось, що надання Україні допомоги в реалізації її трансатлантичних намірів було пріоритетом словацького головування у Вишеградській четвірці (липень 2006 – червень 2007 рр.), під час якого СР запрошувала представників України до участі в засіданнях, що проводились в рамках Вишеградської четвірки.

Майбутні перспективи відносин між Україною та Словаччиною лежатимуть у площині економічних відносин. У зв'язку із входженням Словаччини до складу ЄС на неї поширюються всі квоти й обмеження Єврокомісії, особливо це стосується металу, різних видів прокату, труб, окремих текстильних виробів, сільськогосподарської продукції. Однак набуття Україною статусу країни з ринковою економікою, вступ до СОТ та укладення Угоди про вільну торгівлю матиме важливе значення для розширення торговельно-економічного співробітництва з Європейським Союзом та Словаччиною, дозволить уникати квот та обмежень на експорт до ЄС. Основними і традиційними статтями експорту України є залізрудна сировина (марганцеві і залізні руди), електроенергія, кам'яне вугілля, мінеральні добрива, різна хімічна продукція, плосковальцьовані вироби із заліза і сталі, феросплави, продукція машинобудування, сталі труби та інша продукція. Найбільшими статтями українського імпорту з Словаччини стали: вогнетривка цегла, стрічки транспортерні, плоский прокат, магнезит, скляна тара, гербіциди та інші товари переробної промисловості.

Протягом останніх років значно зросло економічне співробітництво – загальний обіг товарами та послугами за січень-листопад 2008 р. склав 1 549 511,9 тис. дол. США, що вказує на його подвоєння протягом двох років (2006-2008 рр.). З них 842 141,9 тис. дол. США припадало на експорт та 707 370 тис. дол. США на імпорт. За цими показниками у 2008 рр. Словаччина посідала 10 місце серед країн ЄС.

Зростають й інвестиції в економіку України. Значні обсяги інвестицій зі Словаччини надійшли до підприємств Закарпатської (4% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку області), Запорізької (3,8%), Волинської (2,7%), Івано-Франківської (1,8%) та Львівської областей. За обсягами прямих іноземних інвестицій, що надійшли в економіку Закарпаття, СР посідає 8 місце після США, Японії, Угорщини, Австрії, Німеччини, Польщі та Нідерландів.

На сьогодні зареєстровано 248 українсько-словацьких підприємств в Україні (136 з них спільні).

Найбільш привабливими для словацьких інвесторів є міста Ужгород та Мукачеве, Ужгородський і Мукачівський райони. Більше 80% словацьких інвестицій спрямовано у виробничу сферу. За видами економічної діяльності словацькі інвестиції спрямовані наступним чином:

Промисловість – 82% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій, що надійшли в область, з неї:

- в обробну промисловість – 80,3%;
- машинобудування – 23,3%;
- виробництво деревини та виробів з деревини – 14,5%;
- харчову – 12,9%;
- текстильну промисловість – 8,6%;
- інші галузі промисловості – 16%;
- хімічна та нафтохімічна промисловість – 3,1%;
- видобувну промисловість – 0,4%;
- оптову та роздрібну торгівлю – 10,3%;
- будівництво – 0,9%;
- сільське господарство, мисливство та лісове господарство – 10,4%;
- транспорт і зв'язок – 1,0%.

* Дані Посольства України в Словацькій республіці
<http://www.mfa.gov.ua/slovakia/ua/2538.htm>.

Велика увага приділяється співпраці України та Словацької Республіки в галузі енергетики та у сфері транзиту енергоносіїв. Це в першу чергу збільшення поставок української електроенергії у Словаччину через її недостачу в СР та заострення цієї проблеми внаслідок майбутнього закриття двох блоків АЕС і збільшення енергоспоживання новими автомобілебудівними заводами. Зараз експорт електроенергії в Словаччину становить 500 млн. кВт/годин на рік. Сторони хочуть збільшити експорт електроенергії до 2-3 млрд. кВт/годин на рік. Крім того, обидві країни зацікавлені в реалізації проекту Євро-Азійського нафтотранспортного коридору, який включений до стратегії енергетичної безпеки Європи, а постачання каспійської нафти нафтопроводом Одеса-Броди територією Словаччини на НПЗ європейських країн дасть можливість Україні та Словаччині більш ефективно використати свої нафтотранспортні потужності.

Великі перспективи має співробітництво в галузі енергозбереження: спільне виробництво когенераційних установок для українського ринку з використанням вітчизняних двигунів дасть можливість зменшити частку імпорту з Словаччини та зменшити енергоемність українських товарів. Спільне впровадження новітніх енергозберігаючих технологій – використання біомаси, енергії малих рік, вітру, сонячної енергії сприятиме розширенню та поліпшенню структури товарообігу між нашим країнами.

У зв'язку збуттям чинності директиви Єврокомісії щодо об'єкту вмісту біодизельного пального та біоетанолу на всіх автотранспортних станціях ЄС, перед Україною та Словаччиною відкриваються широкі можливості по виробництві в Україні біодизелю та біоетанолу.

Транскордонне співробітництво, в першу чергу, є відображенням двосторонньої економічної співпраці (традиційним партнером СР, передусім її східних регіонів, у зовнішньоекономічній діяльності є Закарпатська область). Важливим і дієвим інструментом транскордонного співробітництва є проведення на постійній основі засідань українсько-словацької Міжурядової комісії з питань транскордонного співробітництва, яка була створена на підставі Угоди між кабінетом Міністрів України і Урядом СР про транскордонне співробітництво.

У ході проведення її засідань, які відбуваються починаючи з 2003 р., було здійснено аналіз стану співробітництва між прикордонними регіонами України і Словацької Республіки, обговорювались питання щодо подальшого розвитку транскордонного співробітництва між сусідніми регіонами обох країн, нагальні проблеми двостороннього транскордонного співробітництва: ситуація на спільних словацько-українських пунктах пропуску кордону і перспективи розвитку інфраструктури; уніфікація словацькою стороною митних декларацій при перетині кордону на спільних пунктах пропуску; реконструкція залізничної інфраструктури словацьких прикордонних станцій; стан виконання Угоди про співробітництво між Закарпатською областю України і Кошицьким та Пряшівським самоврядними краями Словаччини; впровадження Програми сусідства. Під час проведення сьомого засідання Комісії, яке відбулося 5-6 червня 2008 р. в м.Пряшів (СР), найбільш жвава дискусія розгорнулась навколо питання щодо стану отримання віз українськими громадянами після вступу СР до Шенгенської зони.

Активно розвивається культурно-гуманітарне співробітництво. Зокрема, у відповідності з Планом співробітництва між Міністер-

ством культури та туризму України та Міністерством культури Словацької Республіки на 2003-2008 рр. у березні 2006 р. пройшли Дні української культури у Словацькій Республіці (Братислава, Банська Бистриця, Пряшів, Кошіце). 6 травня 2006 р. на українсько-словацькому кордоні відбулося свято «Дні добросусідства». Відбулося традиційне свято культури русинів-українців. У м. Свиднику було проведено наукову конференцію «Словацько-українські взаємини у галузі історії, культури, мови та літератури».

Згідно з Програмою співробітництва між відповідними міністерствами на 2005-2008 рр. здійснювалася взаємодія між Україною та Словаччиною у сфері освіти. Основними напрямками співробітництва є обмін студентами – на частковий та повний курс навчання, аспірантами, а також вченими – на педагогічну та наукову роботу. Між 29 вищими навчальними закладами України та Словаччини встановлено прямі зв'язки, аналогічне співробітництво здійснюється між середніми та середніми спеціальними навчальними закладами обох країн. У 2006 р. було відновлено співпрацю Київського національного університету імені Тараса Шевченка та університету імені Яна Коменського (м. Братислава), встановлено прямі контакти факультетів журналістики та природознавства Університету імені Кирила і Мефодія (м. Трнава) з аналогічними факультетами вузів в Україні.

Продовжує функціонувати так звана «Вишеградська стипендіальна програма для України», яка передбачає надання річного стажування (2 семестри) громадянам України на базі вищої освіти (по 8 стипендій для стажування у вищих навчальних закладах «Вишеградської четвірки»). Широке співробітництво здійснюється між бібліотеками, архівами та іншими подібними установами обох країн. Національна парламентська бібліотека підтримує зв'язки з п'ятьма бібліотеками Словаччини.

Аналогічне співробітництво налагоджено між Україною та іншими країнами ЄС – сусідами. Такі взаємовідносини підвищують авторитет України в Євросоюзі, наближують її майбутній вступ.

Україна володіє набором стратегічних, торгівельно-економічних, фінансово-інвестиційних науково-технічних, освітніх та культурних інтересів щодо відносин як із «старими» так із «новими» державами-членами ЄС та реалізує їх у відносинах з окремими державами-членами. Ці відносини складаються по-різному, але в цілому значною мірою формують тканину відносин з Європейським Союзом.

РОЗДІЛ 1.2. ВПЛИВ РОЗШИРЕННЯ ЕС 2004 Р. НА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЕС

1.2.1. ЧИННИКИ ЯКІСНИХ ЗМІН У ДИНАМІЦІ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН У ПЕРІОД 2005-2009 РР.

Події листопада-грудня 2004 р. на київському Майдані та на багатьох інших майданах України показали, що українському суспільству не є чужими демократичні цінності, вільні вибори, верховенство права, які стали фундаментом Європейського Союзу і основою так званих Копенгагенських критеріїв. Завдяки Помаранчевій революції Україна фактично з'явилася на політичній карті Європи і її помітили в європейських кабінетах.

Уперше з моменту отримання незалежності у 1991 р. довкола Києва запанував доброзичливий політичний клімат. Тому ми можемо стверджувати, що **якісні зміни у двосторонніх відносинах України і Європейського Союзу відбулися не просто внаслідок розширення ЕС у травні 2004 р., а й унаслідок тих змін, які відбувалися в Україні через півроку після розширення.**

Саме події періоду листопада-грудня 2004 р., які ввійшли в історію як Помаранчева революція, нова якість українського суспільства стали найголовнішим чинником якісних змін, що відбулися у динаміці відносин України й ЕС.

Безперечно, політичні зміни створили певний принципово новий стандарт відносин між владою і громадянами. Жоден наступний уряд не зможе проігнорувати свідому волю громадян, оскільки суспільство довело не лише серйозність свого ставлення до основних європейських цінностей, але і здатність ці цінності боронити цивілізованим шляхом. Майдан показав політичній еліті, що суспільство має дієві інструменти протидії владному свавілля, які зумовлюють малоімовірність спроб будь-якого наступного уряду зберегти владу всупереч волі виборців.

У той же час досягнуті суспільні зміни потребують подальшого розвитку, адже європейське розуміння громадянського суспільства включає в себе становлення структурованих і багаторівневих інструментів громадського контролю, які б створили дієві запобіжники спробам авторитарного реваншу чи будь-яким зловживанням владою.

Важливим чинником змін стало **повернення України на демократичний шлях розвитку в аспекті забезпечення базових політичних свобод**. За оцінками Ради Європи та ЄС, оприлюдненими у 2006 р., в Україні немає системних порушень політичних прав. Навіть при зміні уряду не чиняться перешкоди діяльності опозиційних політичних партій. Опозиційні лідери безперешкодно проводять зібрання будь-якого рівня, мають широкий доступ до медіа.

За всіма оцінками авторитетних європейських організацій (Рада Європи, ЄС, ОБСЄ) та аналітичних центрів, після Помаранчевої революції **в Україні спостерігається значний прогрес у галузі забезпечення свободи слова та медіа**. Відійшли в минуле інструкції Адміністрації Президента щодо висвітлення актуальних політичних питань – так звані «темники». Цензуру в Україні скасовано, **однак реальних інституційних запобіжників, які б унеможлилювали її відродження, поки не створено**.

На відміну від попереднього режиму, коли висвітлення політичних подій мало односторонній характер на всіх загальнонаціональних каналах, позиція влади подавалася у виключно виграваному контексті, а опозиція була ізольована від ефіру, після Помаранчевої революції коментарі політичних новин подаються більш збалансовано, а опозиційні лідери є не менш частими гостями на телеекрані, ніж представники влади. Незважаючи на недружню позицію провідних недержавних телеканалів щодо команди Віктора Ющенка під час президентської кампанії, нова влада не вдалася до спроб переділу медіа-ринку.

Однак медіа-сектор в Україні все ще потребує ґрунтовних структурних реформ. Так, досі не відбулося анонсоване перетворення 1-го Національного (державного) телеканалу в громадське телебачення європейського типу. Велика кількість регіональних та місцевих ЗМІ знаходиться в руках місцевих адміністрацій, не відбувається роздержавлення медіа.

Не можна оминути і *політичну реформу як чинник змін у відносинах України та ЄС*. Згідно Закону, ухваленого під час політичної кризи 2004 р., що набрав чинності з 1 січня 2006 р., запроваджуються зміни до Конституції України, у відповідності до яких Україна перестає бути суто президентською республікою пострадянського типу та еволюціонує в бік змішаної моделі, що нагадує польську. Ухвалення конституційної реформи стало наслідком широкого політичного компромісу між новою та колишньою владою. Тепер уряд формується за наслідками парламентських виборів – партією чи коаліцією партій, які сформували урядову коаліцію.

Така система є кроком вперед порівняно з попередньою напівавторитарною моделлю, де партії жодним чином не впливали на формування уряду. В той же час нова модель також містить значні політичні ризики, у зв'язку із зміщенням центру ваги в політичній системі України. Кількість центрів впливу на політичні рішення після реформи зростає, відповідно виникає потреба переформатування усієї системи стримувань і противаг та демократичної звітності й відповідальності.

Таким чином, після розширення Європейського Союзу 2004 р. на подальший розвиток відносин між Україною та ЄС найзначнішим чинником якісних змін стала Помаранчева революція. Україна зробила значний поступ у тих сферах політики, що являють істотний інтерес з погляду на перспективи європейської інтеграції України.

Зокрема, було забезпечено свободу медіа, як в частині свободи журналістської діяльності та коментарів, так і в частині доступу до медіа представників усього політичного спектру.

Свобода політичної діяльності уможливило нині будь-які легітимні прояви опозиційної активності, жодних перешкод діяльності опозиційних політичних партій не зафіксовано.

Політична реформа позначила поступ України в напрямку політичної моделі, яка більше відповідає європейським стандартам парламентської демократії європейського типу, аніж попередня пострадянська президентська модель.

У той же час демократичні реформи в Україні все ще залишаються незавершеними, подекуди суперечливими та половинчастими. Часто бракувало політичної волі

для реалізації обіцянок, даних політичною елітою народу на Майдані. Є очевидним недосконалість парламентської та місцевих виборчих систем щодо забезпечення справжнього народовладдя та демократичної підзвітності влади. Не проведено ефективної судової та адміністративної реформ. Це ті чинники, які, на жаль, не сприяють зближенню України з ЄС.

1.2.2. ЗБІЛЬШЕННЯ «КЛУБУ ПРИХИЛЬНИКІВ УКРАЇНИ В ЄС»

Політичні зміни в Україні наприкінці 2004 – на початку 2005 рр. призвели до того, що ЄС змушений був відповісти на нову європейську політику України після Помаранчевої революції. На відміну від політики періоду президента Леоніда Кучми, вона не була політичною риторикою, а передбачала реальну інтеграцію в європейські структури. Однак відповідь Брюсселя не задовольнила Київ, але в даних політичних умовах, що склалися в середині Європейського Союзу, вона була єдино можливою.

Безпосереднім позитивним наслідком Помаранчевої революції була ухвалена 13 січня 2005 р. **резолуція Європарламенту, яка запропонувала близьку співпрацю з Києвом і була першим, а наразі й єдиним документом, в якому зафіксовано положення про перспективу членства України в Європейському Союзі.**

Нинішню позицію ЄС щодо перспективи членства України добре передають слова **Беніти Ферреро-Вальднер**, комісара з зовнішніх зносин та Європейської політики сусідства, яка сказала, що **«двері не відчинені, але й не зачинені».**

Існує **декілька причин такої позиції**. Звернемо увагу на одну з них: незмінний русоцентризм політики ЄС. Дивлячись на Схід Європи, Брюссель та майже всі держави-члени бачать перш за все Росію. Більшість осіб, які приймають рішення в ЄС, не уявляє собі вирішення проблеми майбутніх стосунків з Україною без паралельного прогресу в стосунках з Росією. Тим самим стосунки між ЄС та Україною певним чином є наслідком чи навіть основою стосунків Росії та ЄС.

Також *серед членів Європейського Союзу існують вагомі розбіжності щодо майбутньої форми стосунків з Україною та можливої перспективи її членства*. Найбільш позитивно налаштовані прийняти Україну держави Центрально-Східної Європи, перш за все Польща, Словаччина, держави Балтії.

Прихильну позицію займають також Скандинавські країни та певним чином Велика Британія. Противником прийняття України є більшість країн Західної Європи, перш за все Франція, яка займає найбільш скептичну позицію щодо подальшого розширення ЄС.

Як показують дослідження Євростату, 45% громадян Євросоюзу підтримували у 2005 р. вступ України. Цей результат є значно вищим, ніж для прийняття Туреччини (35%), найбільш контрверсійного кандидата. Також більшість країн ЄС більш охоче бачила Україну новим членом, ніж Туреччину. Найбільша підтримка членства України у 2005 р. була в Польщі (76%), Чехії (46%) та Італії (42%).

Добрим підсумком внутрішньосоюзних думок та позицій щодо перспективи членства України є слова голови Європейської Комісії **Жозе Мануеля Баррозу**, який вважає, що *«члени ЄС не дійшли одностайної згоди щодо членства України. Ми готові дуже активно підтримувати її, але обережно ставимося до прийняття на себе нових зобов'язань»*.

Зрештою, таке обережне ставлення щодо України перш за все викликане тим, що сьогодні ніхто не може собі уявити, як міг би діяти ЄС, нараховуючи 30-40 членів.

Збільшення «клубу прихильників України в ЄС» залежить від політики самої України. Тому Україні дано шанс – у випадку продовження радикальних внутрішніх реформ – створити ситуацію, в якій Брюссель у майбутньому буде змушений відповісти на українські амбіції.

Правляча еліта і українське суспільство повинні усвідомити, що реформи потрібні не стільки для європейської інтеграції, як для самої України, щоб вона могла розвиватися як міцна, демократична та стабільна держава. Важливим є також, щоб курс на європейську інтеграцію був незалежним від наявної внутрішньої ситуації і став загальнонаціональним та понадпартійним процесом.

Добрим сигналом для ЄС в цілому та «клубу прихильників України в ЄС» став вступ до СОТ. Однак сьогоднішня українська влада не готова вести переговори щодо вступу, а ЄС теж не готовий розпочати серйозні переговори з Україною про її майбутнє членство.

Розширення «клубу прихильників України в ЄС» розпочнеться тоді, коли в Україні розпочнуться серйозні реформи, внаслідок яких відбудеться її справжня європеїзація.

1.2.3. ВТОМА ВІД РОЗШИРЕННЯ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄС-15

Аналізуючи шанси тієї чи іншої країни приєднатися до Євросоюзу, не слід забувати про **один з критеріїв членства в ЄС – готовність Євроспільноти прийняти до своїх лав нову державу**. Низка криз, що спіткали Євросоюз 2005 р., свідчить про неготовність ЄС до подальшого ефективного розширення принаймні протягом певного часу.

Назвемо лише деякі з найбільших в останні чотири роки негараздів євробудівництва:

- ❖ провал ратифікаційних референдумів щодо Договору про запровадження Конституції для Європи у Франції та Нідерландах і, як наслідок, скасування вже призначених референдумів у низці європейських країн та продовження ратифікаційного процесу;
- ❖ бюджетна криза, що виникла через суперечність між Великою Британією, з одного боку, та Францією і Німеччиною, з іншого, щодо фінансових рамок Євробюджету на 2007-2013 рр.;
- ❖ капіталізована бюджетною суперечкою проблема невідповідності спільної сільськогосподарської політики Європейського Союзу вимогам глобалізованої економіки та сучасним викликам;
- ❖ безпрецедентний від часів Другої світової війни сплеск насильства та вандалізму, а також міжетнічної та міжрелігійної ворожнечі в країнах-засновниках ЄС (насамперед у Нідерландах та Франції).

Слід також згадати ухвалений новий французький закон, згідно з яким усі угоди про розширення ЄС після вступу до Євросоюзу Румунії та Болгарії ратифікуються Францією винятково на національних референдумах. Водночас ставлення французів до перспективи поширення європейських кордонів яскраво виявилось під час референдуму щодо Євроконституції.

Наразі складається враження, що ***ЄС хоче, але не може загальмувати власне розширення.*** Так, на пропозицію привілейованого партнерства замість членства Туреччина відповіла Брюсселю звинуваченням у подвійних стандартах та невиконанні власних обіцянок. У результаті ЄС розпочав переговори з Туреччиною про вступ останньої до ЄС без визнання нею легітимності кіпрського уряду, визнаного рештою світу.

Це зняло питання про неефективну співпрацю Хорватії з Гаазьким трибуналом. На черзі Македонія, щодо заявки якої вже готовий звіт Єврокомісії.

Цікаву позицію на загальному фоні ставлення європейських країн до розширення ЄС зайняла Німеччина. Це виявилось в період січневих (2007 р.) переговорів. Напередодні обрання А. Меркель федеральним канцлером Німеччини в Україні сподівалися, що вона виконає передвиборчу обіцянку прийняти у бундестазі заяву із закликом укласти з Україною угоду про асоціацію.

Проте досить чітко позиція Німеччини була продемонстрована під час засідання міністрів закордонних справ країн ЄС 22 січня 2007 р. Німеччина, яка взяла на себе роль модератора, спеціально дистанціювалася «від табору противників європейської перспективи» для України, який представлений, в першу чергу, Францією та Іспанією, при цьому не намагаючись примкнути до табору прихильників надання Києву більш чіткого сигналу, як це зробили Швеція, Польща, Литва, Естонія, Словаччина, Болгарія, Чехія.

Тут доцільно згадати раніше озвучені А. Меркель заяви – ***«немає Євроконституції – немає розширення»*** і ***«після Румунії та Болгарії ЄС припинить прийом нових членів».***

Також у Берліні виходять із того, що політика сусідства Європейського Союзу одна, а раз так, то Києву слід би розпоратися з

ілюзіями відносно того, що Україну виділять із загальної маси сусідів і почнуть займатися з нею за «індивідуальним графіком». Таке твердження може здаватися дещо дивним у світлі неодноразових побажань різних політичних діячів Німеччини реформувати що ж політику сусідства із урахуванням інтересів східних сусідів Євросоюзу.

Однак у неформальних розмовах німецькі політики говорять про те, що будь-яка ексклюзивність щодо України заздалегідь непрохідна при нинішньому розкладі сил в ЄС. І в той же час не забувають повторювати: діалог Євросоюзу з Україною навіть станом на даний момент можна назвати більш глибоким, ніж, наприклад, із Росією, оскільки з останньою мова не йде про створення зони вільної торгівлі.

Можна також стверджувати, що навіть найбільш активні прихильники України в Берліні дотримуються формули, яка нікого ні до чого не зобов'язує: «двері в ЄС не закриті, про інше не говоримо».

Однак слід зважати й на громадську думку жителів Євросоюзу. Дослідження Європейської Комісії, проведене влітку 2005 р., засвідчило, що за повноправну участь України в ЄС виступало 45% опитаних громадян ЄС і 41% – проти, що повністю співпадає із ставленням до Румунії, яка вступила у Євросоюз з 1 січня 2007 р.

Таким чином, у контексті суперечок та протиріч, на частину з яких вказано вище, ***Євросоюз наразі не має консенсусу щодо питання, яким йому бути навіть у середньостроковій перспективі.***

Серед «евроскептиків» уже сьогодні лунають думки про те, що, обумовлюючи поглиблення та інтенсифікацію співпраці з Україною виконанням нових вимог, Європейський Союз намагається забезпечити собі максимальний «простір для маневру». Причому, брак будь-яких конкретних гарантій надати преференції нашій державі інколи розглядається як занадто «стримана» поведінка з боку європейських партнерів.

Однак слід розуміти, що й Європейський Союз, і Україна (особливо у світлі теперішньої політичної й економічної ситуації) перебувають у процесі глибоких внутрішніх трансформацій з переважно невизначеним кінцевим результатом.

Водночас необхідно наголосити, що 19 жовтня 2007 р. у ході неформального саміту ЄС у Лісабоні (Португалія), глави держав та урядів країн-членів ЄС змогли досягти політичної згоди стосовно змісту Договору про реформи ЄС – нового основоположного договору ЄС, у рамках якого відбудеться масштабне реформування інституцій Європейського Союзу. Даний документ є компромісною редакцією попереднього проекту Конституційного договору ЄС та є виходом з конституційної кризи. Договір про реформу ЄС (який вносить зміни до існуючих установчих договорів) було підписано 13 грудня 2007 р. у Лісабоні (зараз відбувається процес ратифікації Договору державами-членами ЄС).

Сприятливими для України характеристиками Договору є те, що він:

- ❖ містить статтю 49 Договору про заснування ЄС, яка регулює умови набуття членства ЄС;
- ❖ юридично не закріплює нового критерію отримання членства ЄС, відомого як «спроможність до розширення» ЄС (absorbtion capacity), включення якого в первинний текст Конституційного Договору ЄС активно лобювали деякі великі держави-члени ЄС.

Разом з тим, не виключено, що під тиском зовнішніх і внутрішніх політичних обставин Європейська Рада буде змушена доповнити існуючі критерії згаданим, тим самим блокуючи чи значно ускладнивши вступ будь-якої країни-кандидата в ЄС.

Критерії отримання членства в ЄС, відповідно до Лісабонського договору стали значно жорсткішими, через те, що інститутам ЄС надані значно ширші дискреційні повноваження з регулювання процесу розширення ЄС, ніж це було в старій редакції ст. 49 ДЕС.

Крім цього, вимоги до країн-кандидатів ускладняться новим («ціннісним») підходом до вже відомих категорій, які відносяться наразі до «принципів». Такий ціннісний підхід означатиме для України, як держави, що претендує на вступ до ЄС, необхідність освоєння та імплементації нових категорій.

Звичайно, на сьогоднішній день досить складно робити довгострокові прогнози щодо майбутнього двосторонніх відносин. Це в свою чергу спонукає європейські еліти займати вкрай обережну та зважену позицію щодо євроінтеграційних амбіцій України та здійснювати двосторонню співпрацю у форматі короткотермінових планів дій.

1.2.4. УКРАЇНА І ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА СУСІДСТВА

Усвідомлення потреби переведення взаємин Україна та ЄС у якісно новий формат почалося досить давно. Зрештою, вже від 1998 р. українська влада прагнула виробити **принципово нову парадигму стосунків з ЄС, що ґрунтувалися б на визнанні Євросоюзом перспективи повноцінної інтеграції до нього України.**

У контексті такого підходу майбутні досягнення у співпраці з ЄС (створення зони вільної торгівлі, лібералізація, а в перспективі й повне скасування візового режиму тощо) вітчизняна еліта розглядала переважно як проміжні етапи на шляху досягнення головної мети.

На жаль, протягом тривалого часу амбітні євроінтеграційні плани нашої держави наштовхувалися на більш ніж стримане ставлення європейських еліт. Це було пов'язано з переконанням європейських лідерів в тому, що **повномасштабній інтеграції України до ЄС має передувати інтеграція українського суспільства до загальноєвропейської системи цінностей.** Крім того, невід'ємним елементом інтенсифікації взаємин та переходу їх на якісно новий щабель мали стати **докорінні економічні перетворення в Україні.**

Головним міжнародно-правовим документом, що регулює взаємини України з Євросоюзом, є Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Спільнотами та їх державами-членами. Ця угода охоплює більшість сфер двосторонньої співпраці і закладає правове підґрунтя взаємин України з Європейським Союзом.

Однак, не зважаючи на засадничий характер Угоди, **зобов'язання, закріплені в ній, часто позбавлені часової визначеності.** Крім того, виходячи з буквального розуміння тексту УПС, **важко визначити критерії оцінки успішності імплементації положень Угоди,** що призвело до розбіжностей між сторонами в таких оцінках та додаткові вимоги – передусім з боку ЄС до України.

Названі вище причини та нові реалії, пов'язані з розширенням ЄС та наближенням його безпосередньо до кордонів України,

породили потребу в додатковій правовій регламентації взаємин між сторонами, та й у радикальнішому перегляді правової бази цих взаємин.

11 березня 2003 р. Європейська Комісія оприлюднила Повідомлення для Ради та Європарламенту «**Ширша Європа – сусідні країни: нова структура взаємин з нашими східними та південними сусідами**», в якій виклала власне бачення засад стосунків із сусідніми державами, що не є членами ЄС та не мали на той момент перспективи членства. До держав-сусідів було віднесено європейські країни, що не входять до Європейського економічного простору, а також країни Південного та Східного Середземномор'я (крім Туреччини).

Головною ідеєю Повідомлення є перспектива лібералізації торгівельних стосунків з країнами-сусідами, а також поширення на них чотирьох свобод (вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили) в обмін на «конкретні досягнення, що свідчитимуть на користь спільних вартостей та про ефективну реалізацію політичних, економічних та інституційних реформ, зокрема у сфері адаптації національного законодавства до *acquis communautaire*».

Європейська політика сусідства (ЄПС), European Neighbourhood Policy – нова політика Європейського Союзу; що має на меті створити на південь і схід від нових кордонів розширеного Європейського Союзу зону стабільності, миру та добробуту шляхом налагодження тісних довготривалих відносин з сусідніми країнами. ЄПС поширюється на такі країни, як Алжир, Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Лівія, Молдова, Марокко, Сирія, Туніс, Україна та Палестинська автономія. Вона пропонує сусіднім країнам привілейовані відносини, які будуватимуться на взаємному визнанні спільних цінностей, головним чином у сфері верховенства права; справедливого управління; дотримання прав людини, зокрема, прав меншин; принципів ринкової економіки та безперервного розвитку. На основі стратегії виробляються детальні плани дій з кожною

країною-партнером. Плани дій визначають пріоритетні завдання, виконання яких має зблизити країну з ЄС. Перша хвиля оцінювання досягнутих успіхів у виконанні Планів дій та запровадженні ЄПС була опублікована Європейською Комісією в грудні 2006 р., друга хвиля оцінювання та детальні 12 національних звітів щодо успіхів – у квітні 2008р⁵.

Головна ціль, поставлена щодо політики сусідства, має загальний характер: запобігання створення лінії поділу між ЄС і сусідами шляхом посилення стабільності, безпеки і заможності держав-сусідів. Комісія вказує, що досягнення цієї цілі повинно відбуватися завдяки розвитку економічної співпраці і поглибленого політичного співробітництва. Велике значення має також співпраця у сфері культури (програми обміну) і безпеки (Європейська стратегія безпеки). ЄС хоче мати в своєму оточенні стабільних партнерів, сусідство з якими не загрожуватиме криміналітетом чи нелегальною міграцією у масових масштабах.

Таким чином, ЄС повинен підтримувати своїх сусідів у їх модернізаційних зусиллях, які спричинюють підняття рівня заможності і запровадження стабільної демократії. Серед пропозицій, які, на думку Комісії, повинен ЄС зробити своїм найближчим партнерам на найближчих десять років, названо політику сусідства, яка повинна бути альтернативою членству.

У який спосіб ЄС хоче досягти цілей, поставлених політикою сусідства?

Перший крок полягає в опрацюванні Стратегії Європейської політики сусідства, що містить перелік галузей, у яких ЄС хоче співпрацювати спільно з партнерами з близького зарубіжжя.

Стратегія європейської політики сусідства передбачає наступні галузі співпраці:

- ❖ політичні реформи і політичний діалог;
- ❖ торговельний обмін;
- ❖ підготовка сусідів до участі у спільному європейському ринку;

⁵ Progress reports on implementation of the European Neighbourhood Policy, 3 April 2008 http://ec.europa.eu/world/enp/documents_en.htm#3.

- ❖ енергетика, транспорт, охорона навколишнього середовища;
- ❖ юстиція, внутрішні справи;
- ❖ інформаційне суспільство, дослідницька діяльність і діяльність щодо розвитку;
- ❖ гуманітарна політика, програми обміну people-to-people.

Перераховані галузі складають каталог потенційних сфер для співпраці ЄС і країн-сусідів. Країни-сусіди вибирають із цього каталогу сфери, які вважають пріоритетними.

Важливим інструментом Європейської політики сусідства є ***опрацювання окремо з кожною державою так званих Планів дій (Action Plans).***

План дій – це документ, що охоплює щонайменш трирічний часовий період. Він містить визначений разом з державою-сусідом комплекс пріоритетів, реалізація яких наблизить цю державу до ЄС. Набір цих пріоритетів повинен бути реалізований у рамках галузей, окреслених Стратегією, а сам План дій має базуватися на Договорі про асоціацію, або на договорі (угоді) про партнерство і співробітництво.

Можна погодитися, що план дій є свого роду контрактом між державою-сусідом та ЄС. ***З одного боку***, держава-сусід бере на себе зобов'язання проведення реформ і адаптаційної діяльності. ***З іншого боку***, ЄС пропонує державі-сусіду фінансову підтримку (із засобів спеціального інструменту, передбаченого для держав-сусідів), а також можливість участі в окремих програмах та ініціативах ЄС.

Проводячи політику щодо третіх держав, ЄС використовує різні типи фінансових інструментів (наприклад, TACIS, MEDA, CARDS). Ці інструменти, зазвичай, базуються на правових актах, які діють у той же час, що й ***Фінансова перспектива***. Це означає, що більшість існуючих інструментів вичерпалися одночасно з перспективою, яка діяла до 2006 р.

Фінансова перспектива, Financial perspective – це документ середньострокового бюджетного планування ЄС, яких встановлює обсяги і розподіл за категоріями бюджетних витрат Спільноти на найближчі

5-7 років і формується шляхом підписання міжінституційної угоди між трьома ключовими інституціями ЄС: Радою, Парламентом і Комісією. Для кожного періоду програмування бюджетних витрат багаторічна Фінансова перспектива визначає «стелю» (максимальний розмір призначених виплат) на кожному «статтю» (категорій бюджетних витрат Спільноти) на кожен рік. Витрати розподілені на кожен статтю базується на політичних пріоритетах ЄС для відповідного періоду. На сьогодні діє Фінансова перспектива на період 2007-2013рр⁶, яка передбачає зосередити фінансові ресурси Спільноти на покращення конкурентноздатності ЄС (на основі Лісабонської стратегії) та згуртування Спільноти, а також поступового зменшити впродовж 7-річного періоду витрат на спільну сільськогосподарську політику. На період 2007-2013 рр. Фінансова перспектива передбачає таку структуру витрат: Стабільне зростання; Конкурентноздатність для росту та зайнятості; Згуртування для росту та зайнятості; Консервація та управління природними ресурсами; Громадянство; Свобода, безпека та правосуддя; ЄС як міжнародний актор; Управління; Компенсації. У фінансовій перспективі на 2007-2013 рр. країни ЄС погодились зафіксувати спільний бюджет на рівні 1.045% від Європейського ВВП. Обсяг власних ресурсів бюджету ЄС збережено на попередньому рівні – 1.24% від валового національного доходу (gross national income (GNI)). Для порівняння, близько 45% валового національного доходу ЄС використовується у державах членах на державні витрати на національному, регіональному та місцевому рівнях.

На нову фінансову перспективу 2007-2013 рр. Європейська Комісія згрупувала зовнішні видатки ЄС у рамках (із шести) розділів під назвою «ЄС як глобальний партнер» в сумі 95,4 млрд. євро (у цінах 2004 р.). Це означає, що приблизно 9 із 100 євро європейського бюджету буде скеровано поза межі ЄС.

⁶ European Commission's Financial Programming and Budget website: http://ec.europa.eu/budget/documents/multiannual_framework_en.htm.

Порівняно з національними бюджетами держав-членів спільний європейський бюджет є надзвичайно малим. Його вартість складає приблизно 1% загального національного доходу ЄС, тобто 2-2,5% усіх суспільних видатків держав-членів.

Для різних груп держав Європейська Комісія запропонувала створити особливий фінансовий інструмент:

- 1) для держав-кандидатів і потенційних кандидатів – **Інструмент підтримки перед приєднанням (IPA, Instrument Preaccession Assistance)**;
- 2) для держав-сусідів – **Європейський інструмент партнерства і сусідства (ENPI, European Neighbourhood and Partnership Instrument)**;
- 3) для решти держав світу – **Інструмент співпраці щодо розвитку та економіки (DCECI, Development Cooperation and Economic Cooperation Instrument)**.

На держави-сусіди припадає приблизно 1,4% бюджету ЄС. Загальний бюджет ENPI складає 12 мільярдів євро на період його запровадження. Власний внесок країни-сусіда ЄС має становити 25%.

Фінансова допомога, що надається Європейською Комісією Україні, значно зросла протягом останніх років (з 50 млн. євро у 2003 р. до 100 млн. євро у 2006 р.). На відміну від фінансування з 2002 по 2006 р., коли Україна отримала 355 млн. євро через програму TACIS, з 2007 по 2010 рр. планується виділити 494 млн. євро через ENPI на вдосконалення демократичних засад та управління, проведення адміністративно-територіальної реформи, розвиток інфраструктури.

4 грудня 2006 р. Європейська Комісія представила Повідомлення щодо посилення Європейської політики сусідства. Згаданий Позиційний документ Єврокомісії був покладений в основу роботи німецького головування в ЄС над удосконаленням ЄПС.

Аналіз змістовної частини Повідомлення ЄК щодо посилення Європейської політики сусідства на предмет її відповідності євроінтеграційним інтересам України дозволяє зробити такі висновки:

1) Європейська Комісія продовжує **розглядати ЄПС як «незамінну» стратегію** для подальшого розвитку відносин між ЄС та країнами-сусідами у середньо- та довгостроковій перспективі.

Констатуючи загальну успішність функціонування ЄПС як такої, ЄК визнає її основні недоліки: слабкість економічних стимулів для країн-партнерів; недостатня роль ЄС у вирішенні регіональних конфліктів; наявність бар'єрів для свободи руху між громадянами учасників ЄПС та країн ЄС.

2) Незважаючи на те, що Європейська Комісія продовжує **відрізнати європейську політику сусідства від політики розширення ЄС, редакція 2006 р. залишає відкритим питання щодо перспективи** відносин між ЄС та європейськими сусідами відповідно до положень Договору про заснування ЄС (на відміну від редакції Повідомлення 2004 р., в якій ЄПС розглядалася як заміник політики розширення).

3) **Основні інструменти взаємодії та кінцеві перспективи**, що пропонуються у рамках ЄПС, є **подібними** для всіх сусідів ЄС як європейських, так і неєвропейських: плани дій, політична співпраця, глибока і комплексна угода про вільну торгівлю, надання доступу до внутрішнього ринку ЄС, спрощений візовий режим, інструменти фінансової допомоги та укладення нових базових угод (відхід від принципу диференціації).

4) **Перспективи** вдосконалення **торговельно-економічного аспекту ЄПС не містять принципової для України доданої вартості**, оскільки основним напрямком визначено укладення **глибоких і комплексних угод про вільну торгівлю** з усіма країнами-учасниками, на зразок такої, яку ЄС планує укласти з Україною в рамках нової посиленої угоди.

5) Так само не пропонують **нічого нового для України** рекомендації щодо посилення ЄПС у **сфері мобільності та міграції**. Для усіх країн-сусідів передбачається **укладення у перспективі з усіма учасниками ЄПС угод про спрощення візового режиму поїздок громадян країн ЄПС та ЄС та угод про реадмісію** разом із активізацією співробітництва у боротьбі з нелегальною міграцією та ефективній охороні кордонів (ці заходи уже втілюються у життя).

6) Досвід участі українських навчальних закладів у освітніх програмах ТЕМПУС та Еразмус Мундус, приєднання України до Болонського процесу, розгалужене громадянське суспільство в Україні ще раз засвідчують **відсутність реальних «дороговказів»** на шляху розвитку співпраці нашої держави з ЄС у рамках запропонованої посиленої ЄПС **у сфері міжлюдських обмінів**.

Водночас, **цікавим є** положення про **запровадження Європейським Союзом інформаційно-комунікаційної стратегії європейської політики сусідства в країнах ЄПС**, оскільки дозволить використовувати величезні досвід та ресурси ЄС з метою популяризації знань про ЄС в Україні.

7) Європейський Союз має намір запроваджувати **розширений багатосторонній діалог** з країнами ЄПС у формі міністерських та експертних зустрічей з **кола питань, що становлять першочерговий інтерес для самого ЄС – енергетика, транспорт, охорона довкілля, інформаційне суспільство, охорона здоров'я, фінансові послуги та охорона кордону і міграція.**

8) **Політичний напрямок** Повідомлення ЄК також **не містить суттєвої «доданої вартості»** для просування євроінтеграційної політики України, оскільки так само пропонує більшість з вже діючих у діалозі з Україною форматів. Це, зокрема, **приєднання на вибірковій основі до заяв і позицій ЄС з питань спільної зовнішньої та безпекової політики, парламентське співробітництво між ЄП та національними парламентами, посилення дипломатичних місій Європейської Комісії та країн Європейського Союзу в країнах ЄПС.**

9) Найсуттєвішим нововведенням Повідомлення можна вважати **ініціативу щодо активізації участі Європейського Союзу в регіональному співробітництві**, зокрема **підвищення його ролі в регіоні Чорного моря** через поглиблення співпраці з ОЧЕС, Бакинською ініціативою у галузі транспорту та енергетики. У цьому контексті Україна, зайнявши активну конструктивну ініціативну позицію як учасниця Чорноморських регіональних утворень, може стати ключовим партнером ЄС у регіоні.

10) У прагненні Європейського Союзу **розширити ЄПС як механізм трансформації країн-об'єктів політики на регіон «сусідів сусідів»**, Україна може використати свої традиційні зв'язки з країнами Центральної Азії **для посилення свого іміджу та ролі як партнера ЄС на міжнародній арені**; зокрема, в регіоні Центральної, Середньої Азії та Африки шляхом започаткування нових заходів із співробітництва в таких сферах як енергетика, транспорт, охорона довкілля, міграція та наукові дослідження.

Викладені вище результати аналізу свідчать про те, що **в концептуальній частині пропозиції** Європейської Комісії щодо посилення європейської політики сусідства **не містять відчутної доданої вартості** для подальшого розвитку відносин між Україною та ЄС.

Фактично можна говорити про *намір ЄК вивести відносини з усіма країнами-сусідами ЄС, в першу чергу південними, на рівень, досягнутий ЄС у співробітництві з Україною* як своєрідним «локомотивом» Європейської політики сусідства. Це, на нашу думку, може стати стримуючим фактором подальшої якісної та змістовної розбудови двосторонніх взаємин.

11) Передбачено якісні зміни механізму фінансування заходів у рамках європейської політики сусідства. Співпраця з сусідами фінансується за допомогою *Європейського інструменту сусідства та партнерства*, ресурси якого збільшаться на 32% поруч з новим мандатом *Європейського інвестиційного банку* з надання позик.

Європейський інструмент сусідства й партнерства (ЄІСП), European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI) – запроваджений для фінансування діяльності в рамках Європейської політики сусідства, який, починаючи з 2007 року, повністю замінив чинні програми технічної допомоги «МЕДА» та частково «ТАСІС» і в країнах ЄПС і Росії. Правову базу для співробітництва із країнами-сусідами формує повідомлення «Розширена Європа – сусідні країни: Нова стратегія відносин з нашими східними та південними сусідами» від 11.03.2003 р. Завдання, напрями, організаційний механізм впровадження інструмента на східних кордонах визначені у відповідній Стратегічній програмі ЄС на 2007-2013 рр.⁷ та Постанові Ради та Парламенту No 1638/2006 від 24 жовтня 2006 р.⁸. Перспективними напрямками фінансування вважаються наступні: розвиток підприємництва, МСП, туризму, культури, прикордонної торгівлі; захист та менеджмент навколишнього середовища; покращання транспортних, інформаційних та телекомунікаційних мереж, менеджмент водних ресурсів та побудова енергетичної системи; спільне використання медичної, освітньої, культурної інфраструктури, співробітництво з адміністративних та юридичних питань.

⁷ European neighbourhood and partnership instrument. Eastern regional Programme. Strategy paper 2007 – 2013. – Режим доступу: ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_eastern_rsp_en.pdf.

⁸ Regulation (Ec) No 1638/2006 Of The European Parliament And Of The Council of 24 October 2006 laying down general provisions establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument.

Крім цього, партнерам з ЄПС запропоновано інші нові інструменти співпраці у галузі прав людини, ядерної безпеки, інших сферах. На період 2007-2013 рр. ЄК планує виділити 300 млн. євро на сприяння належному управлінню (у середньому 43 млн. євро на рік), а також 700 млн. євро для Інвестиційного фонду сусідства (у середньому 100 млн. євро на рік) для підтримки надання позик міжнародними фінансовими установами ЄІБ, ЄБРР, країнами ЄС з питань сприяння розвитку відповідно до схвалених Євросоюзом пріоритетних напрямків – енергетика, транспорт, охорона довкілля, охорона здоров'я, наукові дослідження, освіта, розвиток приватного сектору та малих і середніх підприємств.

Європейський інструмент сусідства й партнерства покликаний працювати на виконання двосторонніх пріоритетів, які передбачені політичними домовленостями між ЄС і Україною (УПС, План дій тощо). На Україну вже *розповсюджено дію нових інструментів TAIEХ і Twinning*, підготовлено нові програми прикордонного співробітництва, які максимально наближені до потреб прикордонних регіонів. Обсяги допомоги реально зростають (якщо на фінансування національного компоненту програми Тасіс для України на 2006 р. було виділено близько 100 млн. євро, то в рамках цього ж компоненту ІЕСП на 2007 р. для України виділено 120 млн.). Бюджет 3-ох програм сусідства, в яких у 2007-2013 рр. братиме участь Україна, складе ще 390 млн. євро. Крім того, для ЄІБ в рамках нового мандату планується виділити 5 млрд. євро для країн Східної Європи.

Таким чином **допомога Європейського Союзу Україні зосереджуватиметься на:** посиленні належного врядування та питань демократичного розвитку, реформах у регуляторній сфері та інфраструктурному розвитку, що має особливе значення в енергетичній галузі в контексті тісного співробітництва з Європейським інвестиційним банком, ЄБРР та іншими фінансовими установами.

Отже, Ключові засади ЄПС та пропозиції щодо її оновлення загалом є далекими від національних інтересів України. Зокрема, це пов'язано з такими елементами ЄПС:

- ❖ позиціонування політики сусідства як альтернативи розширенню;
- ❖ відсутність диференціації між європейськими та неєвропейськими країнами-партнерами, в тому числі в плані кінцевих цілей та перспектив відносин з ЄС.

Концептуальні протиріччя між Україною та Європейською Комісією щодо доцільності застосування ЄПС у відносинах з Україною були посилені 3 квітня 2008 р., коли ЄК опублікувала Комунікацію щодо реалізації ЄПС у 2007 р.

Будучи одностороннім документом ЄС, Комунікація фактично нівелює домовленості, досягнуті між Україною та ЄС на початку 2008 р. та закріплені у Звіті про спільну оцінку Плану дій Україна – ЄС, схваленому на 12-му засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС (11 березня 2008 р.).

Це, зокрема, стосується домовленості щодо розробки наприкінці 2008 – на початку 2009 р. нового інструменту двостороннього співробітництва на заміну Плану дій, який опікуватиметься реалізацією узгоджених на той момент положень нової посиленої угоди. У Комунікації йдеться, що, незалежно від назви, будь-які нові двосторонні інструменти між ЄС та країнами-партнерами, розглядатимуться виключно в рамках ЄПС як друге покоління планів дій. Європейська політика сусідства зовсім не виділяє Україну серед інших держав, хоча вона у відносинах з ЄС досягла значно більшого прогресу, ніж це зробили інші сусідні держави, які навіть не мають Плану дій з ЄС.

Тому ***Україна постійно виступала за започаткування переговорів між Україною та ЄС щодо укладення нового базового договору, який би виходив за рамки ЄПС.***

Реалізація нового базового договору має сприяти всебічному і поступовому наближенню України до Європейського Союзу в політико-безпековій, торговельно-економічній, гуманітарній, правовій, галузевих сферах, що відповідає довгостроковим національним інтересам України та очікуванням українських громадян.

Тому Верховна Рада України у своїй заяві з цього приводу від 22 лютого 2007 р. нагадала Європейському Союзу його обіцянку розглянути інші форми асоціації з Україною, надання їй чіткої європейської перспективи та відповіді на продемонстровані переважно більшістю народу прагнення, що в кінцевому рахунку може привести до вступу країни до ЄС.

Верховна Рада висловила переконання, що рівноправне співробітництво з Європейським Союзом є взаємовигідним для обох сторін, а також сприятиме поліпшенню міжнародних позицій України та кардинальним перетворенням у всіх сферах українського суспільства.

Верховна Рада, виходячи з необхідності створення нових інституційних засад, з метою поглиблення співробітництва України з Європейським Союзом, усвідомлюючи, що європейська ідея стає в Україні сутністю суспільної свідомості, а також беручи на себе зобов'язання забезпечувати адаптацію законодавства України до законодавства ЄС, закликала Європейський Союз виходити з того, що майбутній документ мав би повною мірою враховувати прогрес, досягнутий у форматі відносин Україна-ЄС, та, відповідно, визначати перспективи європейського поступу України.

У 2008 р. ЄПС була піддана певній модифікації на основі пропозицій Польщі та Швеції.

Східне партнерство (СП), Eastern Partnership – проект щодо подальшого поглиблення відносин ЄС з країнами Східної Європи, який був представлений Міністром закордонних справ Польщі, за підтримки Швеції, в Брюсселі на засіданні Ради з загальних питань та зовнішніх відносин, 26 травня 2008 р.⁹ Європейська Рада розглянула цей проект та ухвалила відповідне рішення під час засідання в 19-20 червня 2008 р. разом з пропозицією щодо створення Середземноморського союзу (Union for the Mediterranean) й зобов'язала Комісію скласти план його впровадження¹⁰. За задумом Ради Східне партнерство повинно доповнити інші пропозиції щодо розвитку субрегіонального співробітництва ЄС з сусідніми країнами – Північний вимір (Northern Dimension) та Середземноморський союз (Union for the Mediterranean). Пропозиція щодо СП стосується шести країн: Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Молдови та України. Утім, очікується, що рівень участі Білорусі у Східному партнерстві залежатиме від загального розвитку відносин між нею та ЄС. На відміну від Середземноморського союзу СП не матиме свого власного Секретаріату, а управлятиметься безпосередньо Європейською Комісією. Угоди про асоціацію, договори вільної торгівлі, безвізовий режим,

⁹ Poland and Sweden to pitch «Eastern Partnership» idea. <http://euobserver.com/9/26194>

¹⁰ European Council 19/20 June 2008 Presidency Conclusions http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/101346.pdf.

структура багатосторонньої співпраці та збільшення фінансової допомоги – це головні елементи пропозиції Європейської Комісії щодо СП, водночас цілковито уникаючи питання щодо потенційного членства в ЄС. СП було започатковано 7 травня 2009 року в Празі на саміті лідерів держав ЄС та п'яти країн-учасниць (за відсутності лідера Білорусі). Саміт склав та ухвалив «політичну декларацію» встановлення партнерства, на реалізацію якого в період з 2009 по 2013 роки ЄС готовий витратити 600 млн. євро. Чеська Республіка, яка перейняла президентство в ЄС у першій половині 2009 р. наголосила, що започаткування Східного партнерства було одним із основних пріоритетів її головування.

На засіданні Європейської Ради 19-20 березня 2009 р. в Брюсселі цей проект був затверджений. Європейська Рада підкреслила, що прагне налагодити глибоку двосторонню співпрацю та створити нове поле для багатосторонньої роботи за участю ЄС і країн-партнерів з метою прискорення реформ, законодавчого зближення та подальшої економічної інтеграції. Старт імплементації нової ініціативи ЄС відбувся 7 травня 2009 р. у Празі на саміті Східного партнерства.

Голова Єврокомісії Жозе Мануель Баррозу після саміту ЄС наголосив, що ЄС розглядає Україну, як флагмана Східного партнерства. «На торішньому саміті Україна-ЄС, – зазначив він, – ми твердо заявили про намір далі розвивати нашу співпрацю. Ми відмітили, що нова угода між Україною і ЄС буде угодою про асоціацію, яка включає глибоку і повномасштабну зону вільної торгівлі і високий рівень зближення».¹¹

Отже, **новий договір між Україною та ЄС** має стати дієвим документом, розрахованим на тривалу перспективу, і створити вагому «додану вартість» для відносин між Україною та ЄС, а також забезпечити їх трансформацію з формату партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції.

¹¹ ЄС розглядає Україну як флагман «Східного партнерства». – Режим доступу: www.liga.net. – Назва з екрану.

РОЗДІЛ 1.3. ЗМІНИ У ВІДНОСИНАХ УКРАЇНА – ЄС ПІСЛЯ ПОМАРАНЧЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

1.3.1. ЗМІНИ У СПРИЙНЯТТІ УКРАЇНИ ГРОМАДСЬКІСТЮ ТА ПОЛІТИЧНИМИ КОЛАМИ КРАЇН ЄС

Після Помаранчевої революції Україна з великим ентузіазмом дивилася на свою майбутню перспективу стати членом європейської спільноти. Про це заявив у своїй інаугураційній промові Президент України Віктор Ющенко. Ентузіазм і заяви з боку України схвально були зустрінуті у Європейському Союзі. **У січневі дні 2005 р. мало хто сумнівався, чи визріло в Україні громадянське суспільство, яке зробило свій цивілізаційний вибір – вибір європейського майбутнього.**

У цей час голова **Комітету закордонних справ Бундестагу Фолькер Рюе** дав оцінку «Помаранчевій революції»: «У ці дні в Україні билосся європейське серце, увесь світ побачив симпатичне європейське обличчя українського народу».

Вибір українцями європейських цінностей був безперечним сигналом Заходу щодо готовності жити в одному вимірі, однією долею, мати спільну відповідальність за своє майбутнє.

Вітав демократичність виборів в Україні і **голова Європейської Комісії Жозе Мануель Баррозу**: «Я вітаю висновки ОБСЄ, які показують, що переголосування другого туру президентських виборів істотно наблизило Україну до того, щоб вона відповідала міжнародним стандартам».

Він також підкреслив важливість подальшого дотримання демократичних принципів, відзначив необхідність збереження територіальної цілісності України. Ж. М. Баррозу заявив, що проведення вільних виборів в Україні відкриває шлях до зміцнення співробітництва країни з ЄС. **«Темпи поглиблення взаємозв'язків ЄС з Україною будуть залежати від зусиль України й успіхів у тім, щоб виконувати зобов'язання стосовно демократичних цінностей»**, – зазначив голова Європейської Комісії.

Політичні кола країн ЄС були впевнені, що з інаугурацією Віктора Ющенка Україна вступає в нову еру. Це підкреслював у той період Верховний представник з питань спільної зовнішньої та безпекової політики Хав'єр Солана в статті у щотижневнику «Дзеркало тижня» в січні 2005 р.

Він відзначив, що «тепер актуальним є завдання використувати цю нову главу в історії України для побудови більш тісних відносин між Україною і ЄС. Зараз настав час для обох сторін добре поміркувати про наше співробітництво в ім'я більш результативного досягнення загальних цілей. Позиція ЄС зрозуміла: ми вважаємо, що існують нові вагомі можливості для того, щоб ще більш підсилити наші зв'язки. Але ми також переконані, що успіх залежить від наполегливості і зацікавленості з обох боків. Тому майбутня якість наших відносин значною мірою буде залежати від якості демократії в Україні та її внутрішніх реформ».

Хав'єр Солана звернув увагу, що пройшло зовсім небагато часу з тих подій, коли політична криза в Україні була в самому розпалі. «Але ваші громадяни, – підкреслив він, – довели можливість переходу від виборів, що не відповідали цілій низці ключових європейських стандартів, до прийнятного виборчого процесу. Українці досягли цього самі – переговорним, мирним і демократичним шляхом».

Верховний Представник ЄС відзначив, що «масштаб України, її численне високоосвічене населення, багаті природні ресурси й особливе географічне розташування роблять її партнером стратегічного значення для ЄС. Ми несемо загальну відповідальність за єдність, стабільність і безпеку на нашому континенті, а успішне завершення виборчого процесу свідчить, що ЄС і Україна прагнуть також і до важливих загальних цінностей». Хав'єр Солана підкреслював, що ЄС дуже зацікавлений в тому, щоб Україна стала сучасною й процвітаючою країною з дійсним демократичним ладом і верховенством права. Саме тому ЄС буде надавати могутню підтримку запланованим реформам значними ресурсами і результатами.

Свою підтримку у вересні 2005 р. заявив колишній президент Польщі Лех Валенса. На міжнародній конференції в Брюсселі, присвяченій 25-річчю профспілкового руху «Солідарність», він говорив: «Україна взагалі ще не виграла тому, що надто малою є наша підтримка». Він обіцяв: «Доки мою труну не закриють, буду намагатися допомогти».

Однак вже у цей період у **Євросоюзі** **появляється все більша тривога щодо дестабілізації політичного становища в Україні**. І хоча голова Європейської Комісії Жозе Мануель Баррозу заявив, що вона не позначиться на питаннях безпеки в східно-європейському регіоні, однак вказав, що ЄС за обставин, що склалися, буде дуже обережним, щоб давати Україні нові зобов'язання і, зокрема, щодо членства в Європейському Союзі у найближчий час. Європейська Комісія підтримуватиме європейський вибір України, але на теперішньому етапі чимало країн ще не готові підтримати вступ України в Європейський Союз.

Лідери Європейського Союзу говорили про втрату іміджу Президента України Віктора Ющенка як політичного менеджера. Однак вони вірили, що це ще не глухий кут, і Україна буде з Європою. Це підкреслювалося на саміті Україна – ЄС, що відбувся в Києві 1 грудня 2005 р. В ухваленій заяві говорилося: **«Лідери ЄС вітають дедалі більшу співпрацю у царині зовнішньої політики безпеки, зокрема, щодо регіональної стабільності та врегулювання криз. Вони із задоволенням відзначають вирівнювання позицій України та ЄС із регіональних та міжнародних питань»**.

Європейський Союз уважно стежив за виборами в Україні. Для Євросоюзу мала значення не назва партії-переможниці на виборах, а її готовність впроваджувати реформи.

Однак роки після Помаранчевої революції стали для більшості українців роками розчарувань, втрачених можливостей та втраченого кредиту довіри за кордоном. Про це свідчить засідання міністрів закордонних справ ЄС, на якому прийняли мандат для початку переговорів про нову поглиблену угоду з Україною. Однак до мандату не ввійшла обіцянка прийняти Україну до Євросоюзу.

В окремій декларації міністри повторили, що вітають європейський вибір України. Однак прийняття такого документа ні до чого ЄС не зобов'язує. **«Україна – велика країна, з якою ми співпрацюємо в рамках Європейської політики сусідства. Будь-ласка, давайте це залишимо так, як воно є. Я не думаю, що це корисно постійно говорити про європейські прагнення України»**, – сказала комісар ЄС із зовнішніх зносин та Європейської політики сусідства **Беніта Ферреро-Вальднер**.

Як бачимо, європредставники не дають чітких перспектив щодо членства України в ЄС. Така перспектива була б дуже корисною, в першу чергу, щоб об'єднати український політикум у досягненні спільної мети. Однак ЄС, який із 1 січня 2007 р. налічує 27 країн-членів, обережно ставиться до свого подальшого розширення.

Як показують результати громадського опитування «Євробарометр», серед населення ЄС все менше відчувається підтримка подальшого розширення Союзу. Крім того, Євросоюз досі не визначився з конституційною та інституційною реформами, без здійснення яких наступне розширення є проблематичним.

Поряд з цим, інші опитування продемонстрували, що можлива участь в ЄС України має більшу підтримку у громадян ЄС, ніж можлива участь Туреччини. Серед них – дані соціологічного опитування європейської громадськості, що його провело агентство TNS Opinion за дорученням Міжнародної мережі за Україну в Євросоюзі Yalta European Strategy в січні 2007 р. в шести великих країнах ЄС: Німеччині, Іспанії, Франції, Італії і Польщі, а також в Україні. У кожній країні опитали близько 1 000 респондентів, в Україні – 1 169.

Загалом лише 34% опитаних висловилися проти прийняття нашої держави до європейської родини. Найбільше з-поміж досліджених європейських країн Україну підтримує Польща, в якій 65% респондентів висловилися за інтеграцію української держави до ЄС. Друге місце посідає Іспанія – 65%, потім Італія – 59%, Франція – 56%, Велика Британія – 47% та Німеччина – 44% (ті, що проти, в цій країні набрали 50%).

Однак при цьому всі названі країни заявляють, що цей сценарій стане можливим лише тоді, коли ми виконаємо всі необхідні зобов'язання, проведемо низку реформ та приведемо до міжнародних стандартів свою законодавчу базу.

На запитання, коли ж саме Україна зможе стати членом ЄС, європейці теж відповідали по-різному. Наприклад, 33% опитаних вважають, що Україна вступить в ЄС до 2018 р. При цьому 26% респондентів заявили, що

Україна приєднається до ЄС через 5 років, 14% – що це відбудеться не раніше, ніж через 15-20 років, 9% вважають, що цього ніколи не станеться.

Щодо відповідних показників в **Україні**, то за **вступ держави до ЄС висловилися 55% опитаних громадян, проти – 25%**. Усього 26% українських мешканців вважають, що наша держава приєднається до ЄС через 5 років, 21% – через 10 років, 17% опитаних впевнені, що це відбудеться через 15-20 років, 12% вважають, що цього ніколи не буде.

Окрім того, 38% українських респондентів заявили, що ЄС повинен підтвердити європейську перспективу України та всіляко заохочувати її, ще 17% вважали, що Євросоюз повинен розпочати процес приєднання вже сьогодні.

Таким чином, якщо в політичних колах країн ЄС розчаровуються в послідовності інтеграційних прагнень України, то сприйняття України європейськими громадянами більшою мірою схиляється на її користь.

1.3.2. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЧАСТИНА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Після того, як Україна проголосила себе суверенною державою, у науковій літературі, у виступах на різних форумах все частіше ставилося питання про необхідність розробки сучасної української національної ідеї. **Національна ідея**, відповідно до демократичних світових традицій, повинна ідеологічно обґрунтувати розвиток держави, активізувати роль права в регулюванні суспільних відносин. Ідея набирає матеріальної сили, як тільки вона оволодіває масами.

У «Малій енциклопедії етнодержавознавства» **національна ідея** у загальному плані визначається як «духовна першооснова, джерело особистісного розвитку людини; соціально-психологічний механізм інтеграції соціальних груп, етносів, релігійних конфесій, партій, рухів; джерело суспільного поступу того чи іншого етносу, його державотворчої енергії; механізм урівно-

важення та гармонізації життєдіяльності народів, що населяють певний ландшафтно-кліматичний простір і мають спільну історико-політичну долю, орієнтацію на майбутнє».

На формування національної ідеї впливало безпосередньо геополітичне становище України, її розташування на межі між Заходом і Сходом. Україна є центрально-європейською країною, яка в геополітичному відношенні знаходилася між східними деспотіями та країнами Західної Європи, котрі базувались на протилежних системах цінностей і опиралися, з одного боку, на військову силу, з іншого – на економічну могутність. Пошуки шляхів налагодження добросусідських відносин з державами, прагнення співіснувати з ними на федеративних засадах чи навіть на умовах автономії або протекторату, закінчувалися, як правило, втратою незалежності.

Українська національна ідея щодо геополітичної орієнтації України формувалася як під впливом політичних чинників, так і під впливом української політичної думки.

Проблемі зовнішньої орієнтації України, обґрунтуванню європейської ідеї присвятили свої праці визначні українські вчені, зокрема: М. Грушевський, В. Винниченко, І. Феценко-Чопівський, С. Шелухін та ін.

Вже у XIX ст. в українській суспільно-політичній думці були визначені основні орієнтаційні напрями в галузі європейської інтеграції:

- слов'янський;
- чорноморсько-балканський;
- центрально- і західноєвропейський;
- чорноморсько-балтійський;
- а також «геоцентричний», тобто напрям рівноваги між Сходом і Заходом.

Такі ж думки утверджувалися і в XX ст.

Проблема європейської інтеграції знаходить своє місце в українській національній ідеї з проголошенням незалежності України.

На межі ХХ-ХХІ ст. тодішній міністр закордонних справ України **Анатолій Зленко** чітко задекларував зовнішньополітичний курс України: «Вельми важливим кроком для систематизації наших дій має... стати остаточне завершення дискусії про «багатовекторність» української зовнішньої політики. У значенні руху, у значенні вибору Україна не вважає себе багатовекторною державою. Наш вибір і мета визначені. Це європейська інтеграція України». Це була надзвичайно важлива заява.

Перший Президент України **Леонід Кравчук** говорив: «Основи суспільного життя і державного устрою Європи склалися разом з формуванням націй і культур. Україна завжди, і географічно і культурно, була частиною Європи. Тому і те суспільство, яке збудували європейці, нам більш зрозуміле і більш прийнятне... Основне в ньому – напрямок розвитку, стратегічні орієнтири для державного будівництва, формування нового суспільства».

Чітко висловився **Олександр Мороз**, який підкреслив: «Європейський вибір, перш за все, – це досягнення в Україні європейських стандартів життя, характерного для розвинутих, цивілізованих країн, рівня розвитку демократичних засад державного управління, соціальних гарантій людині та захищеності її прав і свобод, розвиненість структур громадянського суспільства. Європейський вибір – не вектор зовнішньополітичної орієнтації, а суть внутрішньої політики держави».

Борис Тарасюк стверджував: «Європейський вибір для України означає її цивілізаційне повернення до об'єднаного європейського простору. Це означає утвердження подібності європейської та української ідентичності, злиття з усіма європейськими країнами. Це означає, що мої діти та онуки будуть користатися перевагами громадян об'єднаної Європи, до яких входять: високий рівень процвітання, соціального захисту, захисту прав людини та можливості реалізації особистої творчої спроможності людини. Таким чином, європейський вибір для мене означає вибір таких цілей, як побудова демократичних норм права, соціально орієнтованої європейської моделі держави. Моделі, яка

довела свою успішність на прикладі ЄС як такого та країн-членів ЄС зокрема».

Валерій П'ятницький підкреслив: **«Європейська інтеграція має стати національною ідеєю, якій буде підпорядкована діяльність усіх гілок влади і громадськості. Адже приклади держав, які приєдналися до ЄС останнім часом, говорять про те, що для досягнення належного прогресу необхідно змінити філософію всього суспільства.»**

У цьому контексті, необхідно наголосити, що в Україні існує потреба побудови власної цілісної стратегії відносин з ЄС, яка б максимально відповідала інтересам українського суспільства, з врахуванням потенційних недоліків та переваг від інтеграції до ЄС й на цій основі зміцнення рівня обізнаності громадськості щодо процесу європейської інтеграції, насамперед, щодо його вигод для суспільства та країни та творення нової консенсусної моделі національного розвитку. Для того, щоб процес європейської інтеграції України був успішним і призвів до кінцевої мети – членства України в Європейському Союзі, – **потрібно, щоб українська еліта очолила процес формування цієї моделі, усвідомила пріоритет національних інтересів над своїми власними.** Адже темпи процесу європейської інтеграції України значною мірою залежатимуть від того, коли саме критична маса української еліти зрозуміє необхідність дотримання європейських цінностей і стандартів, здійснить системні реформи в інтересах громадянина і суспільства, що підвищать рівень життя, демократії та соціального захисту. Процес європейської інтеграції виявився спроможним внутрішньо консолідувати країни, які бажають стати членами єдиної Європи, та сприяв зменшенню та ліквідації історичних суперечностей між сусідніми країнами. Так само перспектива членства в ЄС для України має стати додатковим вагомим стимулом та мотивуючим фактором проведення внутрішніх реформ, цивілізованого врегулювання внутрішніх та зовнішніх конфліктів чи неузгодженостей.

Ці та інші висловлювання й твердження українських політиків та політологів збагачують суть української національної ідеї, доповнюючи її розумінням необхідності європейської інтеграції, бо саме з Європою можна пов'язувати високі гуманітарні, ціннісні досягнення в царині демократії, свободи і прав людини, культури і науки.

Інтеграція з Європою стало єдиним сприятливим зовнішньополітичним вектором. Послідовне і безкомпромісне об'єднання з європейською спільнотою надає Україні шанс остаточно перетворитися на стабільну державу, яка володіє незаперечними перспективами на майбутнє.

У сучасному світі Європа, що асоціюється з Європейським Союзом, пропонує найсприятливіші умови для всебічного розвитку усіх залучених до цього «цивілізаційного проекту» національних держав.

Відомий дипломат та письменниця **Оксана Пахльовська** зазначає, що «складність ситуації полягає в тому, що, незважаючи на кризу в стосунках між Європою та Україною сьогодні, «бути чи не бути Україні цілковито залежить від міри її інтеграції в європейський консорціум. Можна дискутувати про форми й динаміку цієї інтеграції. Але поза всякою дискусією категорична необхідність цієї інтеграції, якщо майбутня Україна мислиться в категоріях держави, нації, культури, а не однієї з численних мовчазних периферій анахронічної агонізуючої імперії».

Отже, європейська інтеграція є єдиним шансом для України гарантувати собі національну безпеку і, загалом, майбутнє високорозвиненої нації. Європейська інтеграція стала фактором внутрішньої трансформації українського суспільства, її економіки, держави в цілому.

Від інтеграції у європейський простір Україна матиме внутрішньополітичні вигоди. Основними з них є забезпечення демократичної політичної системи та правового поля, зміцнення безпеки громадян. В економічному аспекті вигоди від такої інтеграції ще наочніше. У зовнішній політиці – це, насамперед, створення позитивного іміджу держави як важливого, послідовного і прогнозованого суб'єкта міжнародних відносин.

Таким чином, європейська інтеграція стає ключовою ланкою відкриття Україною світу, переходу від закритого тоталітарного до відкритого демократичного суспільства, модернізації її інституцій та творення сучасної конкурентноздатної національної економіки.
Це є втіленням української національної ідеї.

РОЗДІЛ 1.4. НЕДЕРЖАВНІ ЧИННИКИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН

1.4.1. ВПЛИВ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА РОЗВИТОК ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН

Вихід України у 90-ті роки на міжнародну арену як самостійного суб'єкта міжнародних відносин активізував питання її оптимального залучення до процесу міжнародної міграції – складової загальноміграційного процесу. Це не зовсім нове для України явище, оскільки українці здавна були одним з наймобільніших народів Європи, що розселилися – коли добровільно, коли примусово – як у межах свого континенту, так і поза ним, але нинішня ситуація в цій сфері має свої характерні особливості й складнощі, породжені сукупністю як внутрішніх, так і зовнішніх факторів.

Міграція (лат. migratio – перехід, переїзд, переселення) – переміщення населення через кордон тих чи інших територій у межах однієї країни або з однієї країни в іншу із зміною назавжди чи на тривалий час постійного місця проживання або з регулярним поверненням до нього.

Зі здобуттям Україною незалежності, демократизацією суспільного життя було усунуто характерні для тоталітарного суспільства обмеження щодо реалізації права людини на вільне пересування і вибір місця проживання. Зростання відкритості українського суспільства неминуче приводить до дедалі ширшої інтеграції країни в процеси міжнародної міграції.

В Україні створено відповідне міграційне законодавство. **Основоположні норми щодо регулювання міграційних процесів у державі містяться у Конституції України.** Зокрема, нею визначені головні засади міграційної політики України, гарантії свободи пересування, вільного вибору місця проживання, вільного виїзду з країни і в'їзду до неї, рівність прав іноземців, які легально перебувають на території держави, можливість одержання притулку в Україні, захист громадян, які перебувають за кордоном тощо.

До законодавства України, яким тією чи іншою мірою регулюються міграційні процеси, належать:

- Закон України «Про громадянство України» (2001);
- Закон України «Про біженців» (2001), триває розробка проекту Закону України «Про біженців та осіб, які заслуговують допоміжного та тимчасового захисту в Україні»;
- Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» (1994);
- Закон України «Про правовий статус іноземців» (1994) та ін.;
- Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 червня 2007 р. «Про напрями державної міграційної політики України та невідкладні заходи щодо підвищення її ефективності» (введеного в дію Указом Президента України від 20 липня 2007 р. № 657);
- 16 березня 2007 р. Україна ратифікувала Європейську конвенцію про правовий статус трудящих-мігрантів, підписану від імені України 2 березня 2004 р.

Наявність законодавчої бази, суттєве спрощення механізму оформлення документів на виїзд стали своєрідним каталізатором зростання міграційної активності в суспільстві. Але основна причина небувалого зростання обсягів міграції українських громадян за кордон у 90-ті рр. ХХ – на початку ХХІ ст. полягала у кризовому становищі на внутрішньому ринку праці та різкому падінні рівня життя населення.

Лібералізація порядку виїзду та працевлаштування у зарубіжних країнах була значним здобутком демократизації суспільного життя, забезпечення прав і свобод людини на початку 90-х років. Проте, дозволивши громадянам вільний виїзд, **держава так і не вжила подальших необхідних заходів, які б, не порушуючи основоположного права людини на свободу пересування, позитивно впливали б на розвиток міграційних процесів з урахуванням інтересів як окремих його учасників, так і суспільства в цілому.**

Лише через шість років після прийняття Закону «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» в Указі Президента **«Про Основні напрями соціальної полі-**

тики на період до 2004 року» від 24 травня 2000 р. було визначено захист соціально-економічних інтересів і прав українських працівників-мігрантів як один з пріоритетних напрямів регулювання міграційних процесів. В Основних напрямах ставилося завдання:

- ❖ створення правових і соціально-економічних засад регулювання зовнішньої трудової міграції громадян;
- ❖ збереження трудового та інтелектуального потенціалу держави;
- ❖ завершення формування законодавства з питань міграції;
- ❖ вдосконалення системи органів виконавчої влади, які здійснюють управління міграційними процесами.

Однак необхідно відмітити, що навіть схематичних вказівок на необхідні управлінські рішення з метою реалізації зазначених пріоритетів у документі не було.

Поступово ***змінювались напрями міграції українців за кордон.*** Від початку 90-х років українці виїжджали у Польщу, Чехію та Словаччину, потім у Грецію, Італію, Іспанію і Португалію. У цих країнах ЄС сьогодні найбільша українська діаспора. Значно менше українців емігрувало у Францію, Німеччину, Велику Британію, Нідерланди та інші країни. Сьогоднішня трудова еміграція за кордон значно перевищує дореволюційну і післяреволюційну. Втрати української держави від витоку людських ресурсів можна порівнювати з катаклізмами, які зазнала Україна протягом ХХ ст., якщо враховувати, що з власної волі покидають батьківщину найактивніші та найбільш працелюбні.

За матеріалами преси та оцінками експертів, у країнах ЄС сьогодні працює близько трьох мільйонів українських громадян. Систематично збільшується чисельність громадян України, котрі виїжджають на сезонні роботи або здійснюють ділові поїздки за кордон.

Загалом цей процес лише до країн ЄС охоплює близько 4 млн. громадян України. Значна частина трудових мігрантів з України працює за кордоном нелегально. 97% українців, які працюють за кордоном нелегально, виїхали за туристичною візою.

Сьогодні існує нова хвиля еміграції, коли виїжджають за кордон діти і батьки тих, хто влаштувався чи навіть осів в одній з

країн ЄС. Лише за останні три роки Україну покинуло біля мільйона громадян.

Чисельність наших співвітчизників у країнах ЄС постійно зростає. Еміграція для багатьох осіб є способом виживання, оскільки вони не можуть знайти роботу у своєму регіоні чи в межах країни не лише за фахом, але й будь-яку. Часто громадяни України, їдучи на заробітки в країни ЄС в якості іноземця, не володіють інформацією з приводу її трудового законодавства, а тому часто стають «здобиччю» в руках різного роду шахраїв та ділків злочинного світу.

У контексті міграції робочої сили необхідно відмітити і таке негативне явище для нашої держави, як **«відплив мізків», що становить загрозу як економічній, так і науково-технічній безпеці країни.**

Лише у другій половині 90-х рр. Україну залишили 700 докторів і кандидатів наук, чверть з яких були перспективними фахівцями у віці до 40 років і третина у віці 41-50 років. З України виїжджають фахівці у галузях математичного аналізу, фізики твердого тіла, фізики напівпровідників, будівельної механіки, механіки твердого тіла, хірургії та інших спеціальностей, попит на які стабільно високий.

Трудова міграція справляє вплив на формування особистості, життєвого досвіду багатьох людей, демографічну поведінку, сімейні стосунки, виховання дітей. Результати міграції позначаються на ситуації в суспільстві в цілому, його стабільності, політичній орієнтації, результатах соціально-економічних реформ.

Невід'ємним атрибутом трудової міграції є **соціальне сирітство**. Для ілюстрації звернемося до результатів соціологічного опитування, проведеного серед наших емігрантів в одній із країн Європи – Італії, де знаходиться значний контингент українських громадян.

Опитування проводилося соціологічною групою під керівництвом Н. Шегди. Всього було опитано 2 060 українських емігрантів (переважно – інтелігенція – вчителі, інженери, лікарі, працівники культури та мистецтва).

За результатами дослідження з'ясувалося, що більшість респондентів – 73,1% є особами найбільш працездатного віку (36-55) років, з них 91,1% мають дітей, з яких лише 5,5% перебувають разом з батьками в Італії.

В Україні діти, які ще не є самостійними, перебувають, в основному, з татом (32,4%), дідом і бабою (21,9%), родичами або чужими особами (5,4%).

Як бачимо, нова хвиля української еміграції боєм відбивається на долі не лише самих заробітчан, а й перетворюється у трагедії сімей. За неофіційними даними, близько мільйона дітей в Україні залишені батьками, які виїхали за кордон. Наслідком тривалого розриву сімейних зв'язків дуже часто стає асоціальна поведінка залишеного з дітьми когось з батьків, що веде до алкоголізму, розпусти, домашнього насильства (в тому числі і сексуального), врешті-решт – до фактичного припинення існування родини, яка за всіх часів вважалася фундаментом і основою безпеки нації і держави.

Психологічні травми, яких зазнають діти за умов тривалої розлуки з батьками, а також спричинені нею розриви родинних зв'язків призводять до негативного сприйняття реалій і оточення, пошуку прихистку у молодіжних кримінальних середовищах, дитячого алкоголізму, наркоманії та проституції. Все більший відсоток дітей трудових мігрантів стають «дітьми вулиці». Окрім того, утворюється своєрідна і доволі чисельна каста утриманців – молодих і працездатних людей, які, однак, вважають за краще для себе життя на надіслані їм батьками кошти.

Важливим фактором розвитку відносин України і ЄС стають **«міграційні гроші»**. Вони є засобом вирішення житлового питання, здобуття освіти дітьми, важливим джерелом підвищення добробуту окремих верств населення країни. Кожен десятий колишній мігрант використовує зароблені за кордоном кошти для відкриття власної справи, окремі особи створюють робочі місця не лише для себе, а й для найманих працівників.

У науковій літературі дискутується питання про загальну суму заробітків українськими трудовими мігрантами. У країнах ЄС, за підрахунками науковців, працює не більше, як три мільйони українців. У 2006 р. вони переслали в Україну 8,4 млрд. доларів, це 8% ВВП. І ця сума майже вдвічі перевищує прямі інвестиції в українську економіку з-за кордону, яких надійшло 4,8 млрд. до-

ларів. Наші заробітчани поступилися своїми капіталами лише індійським, мексиканським, китайським, філіппінським та російським.

Про стан внеску заробітчан в економіку України у порівнянні з іншими країнами свідчить таблиця 1.11.

Таблиця 1.11

Внесок трудових мігрантів в економіку України

За даними ООН, заробітчани формують 8% ВВП України.			
	КРАЇНА	Перекази трудових мігрантів (млрд.дол.)	Частка від ВВП (%)
1	Індія	24,5	2,7%
2	Мексика	24,4	2,9%
3	Китай	21,1	0,8%
4	Філіппіни	14,7	12,5%
5	Росія	13,8	1,4%
6	Україна	8,47	8,0%
7	Бангладеш	8,10	13,1%
8	Туреччина	7,47	1,9%
9	Бразилія	7,37	0,3%
10	В'єтнам	6,82	11,2%

Експрес (Львів). 2007. 25 жовтня – 1 листопада.

Слід зазначити, що 8,4 мільярда доларів – це банківські перекази і ті, які надійшли за допомогою спеціальних програм «Western Union», «Contact» та інших. **Реальний обсяг коштів, переданих в Україну, значно більший. Заробітчани передають гроші через кур'єрів, знайомих і близьких. За деякими даними, в Україну потрапляє понад 21 мільярд доларів за рік, що становило 25% ВВП за 2006 р.**

Українці в країнах ЄС не лише заробляють гроші для своєї сім'ї та економіки України, але й переймають безцінний досвід європейської демократії, способу життя, формують високий імідж України за кордоном засобами народної дипломатії, сприяють наближенню України до ЄС.

Українські мігранти змушені долати ряд труднощів. До найсуттєвіших проблем розвитку зовнішніх трудових міграцій в Україні на нинішньому етапі слід віднести:

- ❖ переважно нелегальний характер трудових поїздок за кордон;
- ❖ низький рівень забезпечення соціального захисту українських громадян в інших країнах;

- ❖ переважне зайняття заробітчан низькокваліфікованими роботами;
- ❖ відсутність ефективних механізмів залучення коштів, зароблених трудовими мігрантами, в економіку України.

Державна політика у сфері трудової міграції має спиратися на принцип забезпечення прав людини та досягнення стандартів гідної праці для економічно активного населення, бути спрямованою на усунення відповідних загроз національній безпеці, мінімізацію міграційних втрат, переведення сучасного стихійного процесу інтеграції України у світовий ринок праці на врегульовану основу, сприяння інтеграції України до ЄС, підвищення міжнародного авторитету України.

Політика сприяння трудовій міграції наших громадян і посилення їх соціального захисту під час перебування за кордоном має бути ядром політики держави у міграційній сфері. Тимчасова міграція під егідою держави на основі двосторонніх міждержавних угод повинна стати дієюю альтернативою постійному виїзду та нелегальним трудовим поїздкам.

Основними цілями політики держави щодо регулювання трудової міграції є:

- ❖ скорочення масштабів нелегальної трудової міграції населення за межі країни;
- ❖ забезпечення соціальної захищеності українських працівників за кордоном;
- ❖ якнайширше залучення міграційних грошей в економіку України;
- ❖ запобігання зниженню кваліфікації високоосвічених спеціалістів унаслідок зайняття за кордоном низькокваліфікованими роботами.

Головним стратегічним завданням держави є створення гідних умов життя та зайнятості в Україні, що неминуче зменшить потреби наших громадян у трудовій міграції. Однак з огляду на те, що виконання цього завдання потребує довготривалих зусиль, а для багатьох верств населення трудова міграція фактично не має альтернативи як джерело доходів, на нинішньому етапі найефективнішим засобом скорочення мас-

штабів нелегальної трудової міграції населення за межі країни стає розширення можливостей легального працевлаштування на основі системи міждержавних договорів про взаємне працевлаштування громадян та їх соціальний захист.

У сфері регулювання трудової імміграції з України країни ЄС діють за загальними правилами, встановленими по відношенню до третіх країн, які не є членами ЄС (на сьогоднішній день ЄС розробляє єдину міграційну політику). Це означає, що умови доступу українських працівників на ринки праці країн ЄС визначаються переважно на рівні національного законодавства держав-членів ЄС, а також міжнародними договорами.

Єдиним багатостороннім документом, що регулює взаємовідносини у сфері міграції між Україною та країнами-членами ЄС є Угода про партнерство і співробітництво (УПС) між Україною та ЄС. Кілька статей Угоди прямо або опосередковано охоплюють питання взаємного переміщення працівників між Україною та країнами-членами ЄС. Угодою передбачено, ЄС та її країни-члени намагаються забезпечити, щоб статус українських громадян, які на законних засадах працюють на території країни-члена, не допускав ніякої дискримінації з причин громадянства стосовно умов праці, винагороди за працю або звільнення з роботи у порівнянні з громадянами держав-членів ЄС. Окрім того, сторони зобов'язались прийняти положення, необхідні для координації систем соціального забезпечення працівників, які мають українське громадянство і працюють на законних засадах на території країни-члена ЄС.

План дій Україна-ЄС, що затверджений з метою реалізації Європейської політики сусідства, містить ряд положень, які визначають взаємні зобов'язання сторін у сфері трудової міграції. Однак, План дій не став кроком уперед у напрямку поглиблення співробітництва у сфері трудової міграції між Україною та ЄС порівняно із УПС. Його положення передбачають переважно зобов'язання України прискорити виконання вимог УПС. Документом, зокрема, передбачено, що учасники договору «забезпечують скасування усіх дискримінаційних заходів, що застосовуються до працівників-мігрантів за ознакою громадянства стосовно умов праці, оплати праці або звільнення». Окрім того, Планом дій передбачено зобов'язання України продовжити укладання угод з країнами-членами ЄС щодо соціального забезпечення робітників відповідно до УПС.

На двосторонньому рівні між Україною та країнами-членами ЄС діє кілька угод, які стосуються або безпосередньо питань пра-

цєвлаштування, або питань соціального захисту працівників, які легально працює в країнах, що є сторонами угод.

Подібні угоди вже укладені з Польщею, Литвою, Латвією, Чехією, Словаччиною та Португалією.

Хоча правові відносини у сфері трудової міграції з цими країнами були встановлені в період, коли вони не входили до складу ЄС, розширення ЄС не змінило формату та чинності домовленостей і угоди, що підписувалися ще з країнами-кандидатами на вступ до ЄС.

Готуються проекти відповідних двосторонніх документів з іншими державами-членами ЄС. Звичайно, першочерговим завданням є підписання угод з Італією, Іспанією та Грецією.

Іноземних роботодавців відсутність правової бази щодо прийняття працівників-мігрантів задовольняє. Нелегальному працівнику, якими є більшість мігрантів з України, можна платити набагато менше, його не потрібно страхувати на випадок хвороби та нещасного випадку, здійснювати інші соціальні виплати. Нелегальний працівник – напівдармова робоча сила, який працює на іноземну державу. А якщо здійснить правопорушення, його негайно можна депортувати.

Для посилення соціальної захищеності українських громадян за кордоном необхідно:

- ❖ приєднатися до необхідних конвенцій МОП з питань захисту прав працівників-мігрантів, статей Європейської Соціальної Хартії (оновленої);
- ❖ впровадити спеціальні посади у дипломатичних та консульських представництвах за кордоном у країнах, які зазнали найбільшого притоку українських мігрантів, створити спеціальні приймальні, забезпечити надання юридичних консультацій;
- ❖ посилити захист зароблених коштів мігрантів при перевезенні їх на батьківщину.

Сумарний обсяг заробітків українських громадян за кордоном, як зазначалося, становить близько 25% ВВП. Вкладення трудовим мігрантом коштів у розвиток вітчизняної економіки є частковою запорукою його повернення на батьківщину. При цьому ефективність залучення заробітків мігрантів до інвестування в економіку України залишається низькою.

Вирішення проблем стимулювання інвестування зароблених мігрантами коштів в економіку України та забезпечення зворотності міграцій має спиратися на такі заходи:

- ❖ розробка програми стимулювання самозайнятості та мікропідприємництва для осіб, які повертаються після трудової діяльності за кордоном, де зокрема, передбачити пільгові умови оподаткування протягом стартового періоду, надання юридичної та консультативної допомоги;
- ❖ створення програми адаптації трудових мігрантів до українського суспільства, яке змінюється за період відсутності мігранта;
- ❖ дозвіл на безмитне ввезення засобів виробництва громадянами України з-за кордону;
- ❖ створення зручних шляхів переказу коштів від українських заробітчани за кордоном родичам, які залишилися в Україні;
- ❖ надання можливості сплати коштів до Пенсійного фонду з-за кордону, навіть за відсутності сплати відповідного податку;
- ❖ розробка і впровадження програм підвищення кваліфікації колишніх мігрантів;
- ❖ надання можливості купівлі в кредит житла або товарів тривалого користування особами, які перебувають за кордоном;
- ❖ встановлення збільшеної відсоткової ставки по вкладах, відкритих у вітчизняних банках громадянами України, які перебувають за кордоном, та підвищених соціальних гарантій по таких вкладах при закритті банку.

Отже, **державна міграційна політика** має забезпечувати не лише захист українських громадян за кордоном, але й цим самим стимулювати мігрантів підвищувати авторитет української держави в ЄС, що зближуватиме їх і прискорюватиме вступ України до ЄС.

1.4.2. ОСНОВНІ БІЗНЕС-ГРУПИ УКРАЇНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ВІДНОСИН З ЄС

За останній період в Україні сформувався ряд фінансово-промислових або бізнес-груп.

Найбільшими серед них є System Capital Management Рината Ахметова, група «Приват» І. Коломойського, «АвтоКрАЗ» (один із власників К. Жеваго), Індустріальний Союз Донбасу, Інтерпайп В. Пінчука, група ТАС С. Тігіпка та інші.

Українські бізнес-групи розпочали свою експансію в Європу ще у 2002 р. У 2005 р. заледве не кожен місяць приносив новини про **придбання привабливих активів** тією чи іншою бізнес-групою. У 2006 р. представники великого національного капіталу скуповуванням закордонних (та й українських) підприємств не відзначилися. Лише дві впливові ФПГ – Індустріальний союз Донбасу та «Приват» – приділили закордонним ринкам більше уваги:

- ❖ «Приват» уважно придивлявся до металургійних й феросплавних потужностей США та країн Латинської Америки;
- ❖ ІСД зосередився на куплених двома роками раніше заводах у Польщі та Угорщині, перетягнувши на роботу за кордон декілька топ-менеджерів з металургійних заводів SCM P. Ахметова.

Українські ФПГ не досягли успіхів на європейському ринку. У 2006 р. офіційно підтверджено лише дві покупки за рубежом:

- ❖ влітку група «АвтоКрАЗ» придбала невеликий феросплавний завод Skopski Legury у Македонії;
- ❖ «Приват» став власником північноамериканського виробника феросплавів Felman Production;
- ❖ Індустріальний союз Донбасу у листопаді лише оголосив про претензії на придбання польського суднобудівного заводу в Гданську.

Пояснення топ-менеджерів фінансово-промислових груп, чому вони не беруть участі у скуповуванні закордонних активів, стандартні: іноземні підприємства не принесуть прибутку. У той же час російські олігархи на кшталт Алішера Усманова та власників Evraz Group на чолі з Романом Абрамовичем були рішучіші, придбавши ряд активів у країнах ЄС.

Напрошуються при цьому висновки, що або російські ФПГ дійсно можуть ефективніше управляти закордонними активами, ніж вітчизняні олігархи (тобто активи, що не приносять прибутків українцям, здатні генерувати додану вартість для росіян), або українські бізнес-групи поки-що не дозріли для великих угод поза Україною.

Є спроби при участі українських бізнес-груп **будувати промислові підприємства в європейських державах**. Наприклад, компанія Vorskla Steel, зареєстрована у Швейцарії і, за неофіційною інформацією, контрольована власниками групи «АвтоКраз», оголосила про будівництво металургійного заводу в Угорщині. Під цей проект Vorskla Steel створила СП з Полтавським

ГЗК, що також входить до групи «АвтоКраз». Раніше власники групи «АвтоКраз» мали намір збудувати металургійний комбінат у Полтавській області, у безпосередній близькості від постачальника руди – Полтавського гірничо-збагачувального комбінату. Однак дозволи на будівництво комбінату в Україні, видані місцевою владою, були оскаржені в судовому порядку.

Будівництво заводу поза Україною вигідне Костянтину Жеваго та його партнерам не лише з огляду на небажання брати участь у тривалих судових розглядах. По-перше, в Угорщині дотепер існують окремі податкові пільги для новостворених підприємств. По-друге, завод, який хоче збудувати група «АвтоКраз», працюватиме за технологією прямого відновлення заліза, на що потрібні більші обсяги природного газу. А ціни на газ в Угорщині для промпідприємств нижчі, ніж в Україні.

Не проявляючи активності на міжнародному ринку, найпотужніші українські бізнес-групи не утрималися від мегаугод всередині України. System Capital Management Рината Ахметова у 2005 р. придбала компанії «Фарлеп-Інвест» і «Оптима-Телеком», а у 2006 р. – одеський стаціонарний оператор ЦСС. Група «АвтоКраз» остаточно приєднала до своїх активів ужгородський «Турбогаз» і бердичівський «Прогрес».

Таке затишшя в останній період у діяльності фінансово-промислових груп пояснюється кількома причинами. По-перше, всі бізнес-групи очікували результату парламентських виборів і призначення нового прем'єр-міністра. Олігархи не бажали ризикувати в період політичної нестабільності, пам'ятаючи про низку корпоративних конфліктів, що виникли після Помаранчевої революції.

Спаду купівельної активності на європейському ринку є ще одне пояснення – бізнес-групи запланували вихід на ринок міжнародного капіталу шляхом первинного продажу акцій (ІРО). До розміщення цінних паперів на міжнародних фондових майданчиках готуються принаймні три ФПГ - System Capital Management (точніше, головні компанії групи – металургійна Метінвест й енергетична ДТЕК), АвтоКРАЗ та Інтерпайп. До них можуть приєднатися ІСД і так звана група Запоріжсталі Midland Resources.

Як показує світова практика, у період підготовки до ІРО компанії знижують бізнес-активність, щоб, насамперед, уникнути корпоративних конфліктів, які можуть негативно позначитися і на інтересі закордонних інвесторів, і на потенційній ринковій капіталізації компаній.

Це сприятиме відкритості українського великого бізнесу, який у більшості має закритий характер. Закритість компаній призвела до того, що вони мають обмежений доступ до зовнішніх джерел фінансування, навіть кредитування закордонними банками вкрай складне, бо вони не мають кредитної історії. Закритість компаній призводить до їх підвищеної вразливості, до значних ризиків.

У зв'язку із вступом України до СОТ українським бізнес-групам слід очікувати поліпшення доступу до ринку ЄС через розвиток системи преференцій, посилення співробітництва для попередження та боротьби із спільними загрозами, інтеграції у транспортні, енергетичні, телекомунікаційні мережі та європейський дослідницький простір, нові системи захисту та сприяння інвестиціям, підтримки інтеграції у глобальну економіку.

Отже, **інтеграція ФПГ у європейську економіку** сприятиме набуттю ними європейського досвіду та правил ведення бізнесу, довіри до українських бізнес-груп, розширенню економічних зв'язків, а в кінцевому результаті до зближення та поглиблення відносин між Україною та ЄС.

1.4.3. ВПЛИВ ПРОНИКНЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНУ

Банківські установи за участю іноземного капіталу відіграють важливу роль у формуванні ринкової економіки. В останні десятиліття іноземний капітал у переважній більшості країн світу перетворився на важливе джерело фінансування економіки. Присутність зарубіжних банківських установ на вітчизняному ринку дає можливість надавати іноземним компаніям банківські послуги і залучати іноземні інвестиції на внутрішні фінансові ринки.

Але, в свою чергу, **зарубіжні банки повинні лише доповнювати українську банківську систему і не перешкоджати розвитку національних фінансово-кредитних інститутів.**

Традиційним показником, який характеризує участь іноземного капіталу в банківській системі України, є наявність у статутному капіталі банку частки, що

належить нерезиденту. Банки з іноземним капіталом – це банки, які функціонують на території країни і капітал яких частково або повністю належить іноземним інвесторам.

Іноземний капітал можна класифікувати на:

- ❖ приватний,
- ❖ акціонерний,
- ❖ державний,
- ❖ банківський,
- ❖ промисловий,
- ❖ фінансовий,
- ❖ капітал міжнародних фінансово-кредитних організацій та ін.

Вітчизняне законодавство пояснює термін «банк з іноземним капіталом» як банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному нерезиденту, перевищує 10%. Однак, на думку науковців, банківську установу, яка має у статутному капіталі частку хоча б 1%, теж варто вважати банком з іноземним капіталом. Статус іноземного банку варто присвоювати банківським установам зі 100% іноземного капіталу.

Якщо аналізувати процес залучення іноземного банківського капіталу у банківську сферу України, то можна виокремити такі основні етапи (див. рис.1.5)

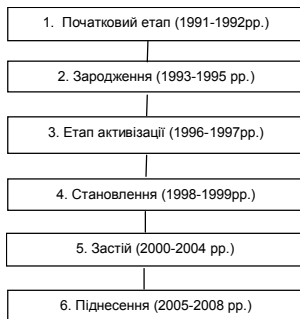

Рис. 1.5. Основні етапи залучення іноземного капіталу у банківську сферу України

Перші представництва іноземних банків в Україні з'явилися ще на початку 1990-х рр., але активний етап розвитку банків з іноземним капіталом розпочався лише 1994 р. – саме тоді розпочали діяльність 12 таких банків.

На жаль, у перші роки діяльність іноземних банків в Україні мала переважно спекулятивний характер. Їхні філії часто працювали із численними порушеннями чинного законодавства, механізму залучення кредитних ресурсів шляхом інфляційної кредитної політики та продажу ресурсів за межі України. Деякі з них продовжували функціонувати в нашій країні навіть тоді, коли материнський банк у країні походження вже припинив своє існування.

Після того, як на банківському ринку України було встановлено чіткіші та прозоріші правила діяльності, а нагляд став дієвішим, більшість банків пішла з ринку. Лише деякі з них були реорганізовані в банки з іноземним капіталом або ж стали філіями українських банків.

До 2005 р. банки з іноземним капіталом не дуже конкурували із вітчизняними – частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків за станом на 1 січня 2005 р. становила лише 9,6%. Однак за рік інтерес західних інвесторів до України значно підвищився: за станом на 1 січня 2006 р. частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків становила вже 19,5% і продовжувала зростати.

На відміну від минулих років, головною стратегією проникнення іноземного капіталу до банківської системи України стало придбання вітчизняних банків із розвинутою мережею підрозділів, а не створення нового банку.

Експансія іноземного банківського капіталу в Україну активувалася у 2006 р., у зв'язку з активною підготовкою України до вступу у СОТ. Верховна Рада України ухвалила, а Президент України на початку грудня, виконуючи умови вступу України до СОТ, підписав Закон, який ***надав іноземним банкам право відкривати свої філії на території країни.***

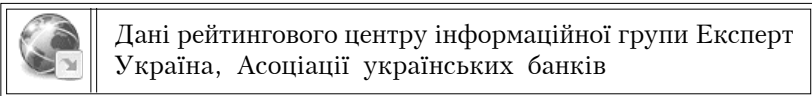
Проте іноземні банки уже до цього купили ряд українських банків. ***Найсуттєвіший вплив на подальший розвиток банківської системи України справила продаж іноземним інвесторам трьох великих банків – Укрсиббанку, Укрсоцбанку та банку «Аваль».*** Купівлю українських банків іноземцями у 2006 р. висвітлює наступна таблиця 1.12.

Таблиця 1.12

Купівля українських банків іноземцями у 2006 р.

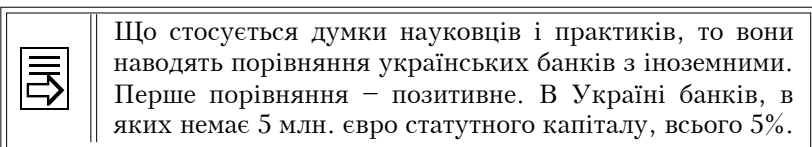
Місце*	Купівля	Покупець	Частка акцій	Сума угоди, \$ млн.
5	Укрсоцбанк	Banca Intesa (Італія) (Італія)	85,42%	1,160
7	Райффайзен-банк Україна	OTP Group (Угорщина)	100,00%	827
8	Надра	East Capital Group (Швеція)	6,74%	45
27	Індекс-банк	Credit Agricole SA (Франція)	98,00%	260
28	Родовід-Банк	Creditanstalt, Investment Bank, Драгон Капітал Raiffesen Bank (ЕС, Україна)	18,20%	36,7
29	Мрія	Внешторгбанк (Росія)	98,00%	70
42	Престиж	Erste Bank der oesterreichischen Sparkassen AG (Австрія)	50,50%	35,3
43	Мегабанк	Ринковий продаж (Швейцарія, Німеччина, Росія)	20,00%	19
45	НРБ-Україна	Сбербанк Росії (Росія)	100,00%	100
48	Укрінбанк	Ринковий продаж (н/д)	20,00%	36,1
76	Універсальний	EFG Eurobank (Греція)	99,34%	49,5
133	Львів	Vostok Holding ehf., Hraunbjarg ehf. (Ісландія)	52,07%	6,77

* Місце в рейтинзі українських банків (по активам) на 1 листопада 2006 р.

Кількість європейського банківського капіталу в Україні буде зростати. Тому сьогодні перед банківськими спеціалістами та експертами стоїть питання – чи виживуть українські банки в умовах приходу іноземного капіталу, чи зможуть українці одержати високій сервіс і доступ до дешевих фінансових ресурсів.

Кабінет Міністрів України дотримується думки, що ступінь впливу іноземних банків на фінансову систему України повністю залежить від політики Національного банку України. У той же час президент Асоціації українських банків О. Сугоняко вважає, що в таких умовах Україна повністю втратить контроль над своєю фінансовою системою та економікою.

У той же час в Росії із більш як 1 200 банків 650 мають менше 5 млн. євро, а 300 не мають і 3 млн. євро. Рівень капіталу окремих банків Росія зможе мати такий, як в Україні, лише тоді, коли запровадить систему електронних платежів, яка в Україні працює з 1994 р.

У період свого становлення банківська система України пережила багато потрясінь. У 1993 р. – найвищу в світі гіперінфляцію – 10-156%, у 1994 – найвище в світі оподаткування банків, у 1995 – різке гальмування інфляції, в 1998 – російсько-азійську кризу. **Це зміцнило її, банківський менеджмент набув безцінного досвіду і те, що сьогодні українські банки цінуються міжнародними інвесторами, свідчить про їх хорошу якість.**

Порівняння друге, негативне. За даними на січень 2009 р. зі 185 українських банків статутний капітал у 80 банків складає менше 10 млн. євро, а в 26 банків – від 10 до 20 млн. євро. – це приблизно стільки ж, як капітал одного досить скромного банку в Європі. Тому після вступу України до СОТ і приходу на вітчизняний ринок великих іноземних банків дрібні фінансові установи просто не витримають конкуренції.

Однак ми можемо зробити висновок, що **залучення європейських банків та інших компаній з фінансових послуг могло б стати найсильнішим чинником для інтеграції України з ЄС. Про це свідчить досвід і країн, що вступили в ЄС, де іноземні власники банків складають 80 і більше відсотків.**

Як свідчить світовий досвід, в умовах глобалізації неможливо розвивати економіку тієї чи іншої країни, ізолювавши її від світової економічної системи. Це насамперед стосується вільного руху фінансових ресурсів між національними та регіональними ринками капіталу. Банківський капітал із західноєвропейських країн вже давно прийшов у країни Центрально-Східної Європи. Про це свідчить діаграма на рис.1.6.

Українські банкіри прогнозують, що через 7-8 років українська банківська система буде інтегрована у світову. Тому сьогодні необхідно співставити всі «за» і «проти» приходу європейського банківського капіталу в Україну, максимально використати позитивні сторони і мінімізувати негативні. **При цьому необхідно враховувати вплив на економіку, на формування грошово-фінансових потоків:**

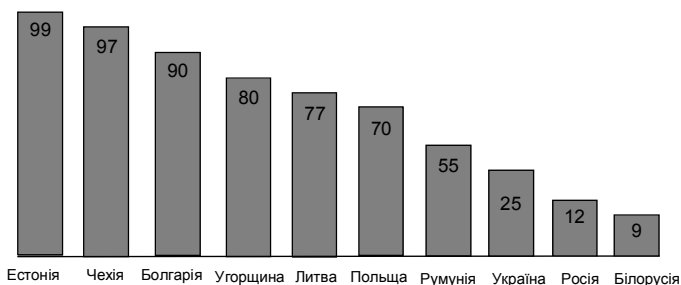

Рис. 1.6. Частка іноземного капіталу у банківських системах країн Центрально-Східної Європи 2007 р. (в %)

- ❖ банків, придбаних вітчизняними банками;
- ❖ банків, представлених іноземними дочірніми банками;
- ❖ банків, які є філіями іноземних банків.

Узагальнюючи феномен проникнення у банківську сферу іноземного капіталу трьома зазначеними каналами, науковці та практики визначають можливі позитивні та негативні наслідки цього процесу.

Можливі позитивні наслідки:

- ❖ розвиток фінансових інновацій, що підвищить якість обслуговування клієнтів;
- ❖ зниження вартості стандартизованих банківських продуктів, що є результатом як підвищення продуктивності праці, так і зростання конкуренції;
- ❖ зменшення рівня витрат у банківській системі завдяки економії від масштабу;
- ❖ розвиток інфраструктури фінансового ринку (підвищення прозорості, запровадження високих стандартів діяльності, вільний обмін управлінською інформацією);
- ❖ розширення кооперації на фінансовому ринку;
- ❖ імпорт високих стандартів менеджменту, продуктивності та контролю за ризиками;
- ❖ поліпшення інвестиційного клімату та зростання інвестицій у не фінансовий сектор.

Можливі негативні наслідки:

- ❖ українські банки можуть не витримати конкуренції, оскільки прихід великих іноземних банків на ринки, що розвиваються, як правило, призводить до зниження прибутковості банківської діяльності. Тому вітчизняні банки можуть залишити ринок унаслідок поглинання або банкрутства;
- ❖ підвищення частки проблемних кредитів у портфелях тих вітчизняних банків, які не в змозі конкурувати з іноземними банками, у зв'язку з чим, аби зберегти частку ринку, вони приділятимуть менше уваги ризиковості позичальника;
- ❖ зменшення кредитування малого та середнього бізнесу, який зазвичай не влаштовують стандартизовані фінансові продукти. Крім того, великі іноземні банки, як правило, орієнтуються на роботу з великими клієнтами;
- ❖ встановлення контролю іноземними банками над деякими секторами економіки.

Отже, хоча існують як позитивні, так і негативні наслідки проникнення європейського банківського капіталу в Україну, незаперечним є те, що інтеграція банківського капіталу сприяє зближенню України і Європейського Союзу в цілому.

ВИСНОВКИ ДО ЧАСТИНИ 1

На основі аналізу розвитку відносин між Україною і Європейським Союзом – від Угоди про партнерство і співробітництво через План дій до нової рамкової угоди можна зробити наступні висновки:

1. Відносини між Україною та ЄС були започатковані з проголошенням незалежності України в 1991 р. і розвивалися на взаємовигідній основі. Було ухвалено Угоду про партнерство і співробітництво, ряд інших спільних документів, які створювали умови для співробітництва у різних сферах.

2. Угода про партнерство і співробітництво, яка набула чинності 1 березня 1998 р., встановлювала між Україною та Європейськими Спільнотами і його державами-членами стабільні політичні відносини, закріплюючи розширення зв'язків між Україною та Європейським Союзом, із західним світом загалом. Можливості, що надавала УПС Україні для її розвитку та зближення з ЄС, повинні були бути використані з повною мірою. Імплементация УПС, повне використання її потенціалу мало стати пріоритетом в їхніх двосторонніх відносинах. Але, на жаль, цього не сталося. Україна доклала недостатньо зусиль для втілення її положень у життя.

3. Українські інтеграційні процеси і підхід України до стосунків з ЄС чітко простежувалися у Стратегії інтеграції України до ЄС, де була зафіксована мета – входження держави до європейського політичного, економічного і правового простору як передумова досягнення асоційованого, а згодом повного членства. Українська та європейська громадськість прагнули досягнути консенсусу щодо переходу до формату «інтеграція та асоціація», проте на 2004 р. політичним лідерам здійснити це не вдалося.

4. Двосторонні відносини між Україною та ЄС свідчать про співпадання пріоритетів їхнього розвитку, на виконання яких зосереджуються лідери обох сторін. Звичайно, кожна країна має свої інтереси, але перевагу здобувають загальноєвропейські цінності.

5. На забезпечення пріоритетів України та ЄС значний вплив мають відносини з окремими країнами ЄС, особливо з країнами Центрально-Східної Європи.

6. Події Помаранчевої революції, нова якість українського суспільства стали найголовнішим чинником позитивних змін, які відбулися у динаміці відносин України і ЄС. Україна повернулася на демократичний шлях розвитку в аспекті забезпечення політичних свобод, проводиться політична реформа. Однак демократичні реформи в Україні все ще залишаються не завершеними. Не проведено ефективної судової та адміністративної реформ. Це не сприяло зближенню України та ЄС.

7. Політика України після Помаранчевої революції змусила Європейський Союз по-новому будувати з нею свої відносини. У резолюції Європарламенту від 13 січня 2005 р. зафіксовано запис про перспективи членства України в ЄС. На цей час майже 45% громадян Євросоюзу підтримували вступ України до ЄС. Добрим сигналом для ЄС в цілому та «клубу прихильників України» стало завершення підготовки до вступу в СОТ. Стало ще більш зрозумілим, що лише радикальні внутрішні реформи в Україні забезпечать справжню її європеїзацію.

8. Вступ України до ЄС залежить від готовності ЄС прийняти до своїх лав нову державу. Негаразди євробудівництва в останні роки, а також обмежена «поглинальна здатність ЄС» стоять на перешкоді майбутнього вступу України і спонукають європейські еліти займати вкрай обережну та зважену позицію щодо євроінтеграційних амбіцій України.

9. Головним міжнародно-правовим документом, що регулює відносини України з Євросоюзом, є Угода про партнерство і співробітництво.

З метою регламентації положень Угоди та у зв'язку з розширенням ЄС Європейська Комісія прийняла Повідомлення для Ради та Європарламенту «Ширша Європа – сусідні країни: нова структура взаємин з нашими східними та південними сусідами», в якій викладено нове бачення стосунків із сусідніми державами, що не є членами ЄС та не мали на той момент

перспективи членства. В центрі уваги Повідомлення – перспектива лібералізації торгівельних стосунків з країнами-сусідами, а також поширення на них чотирьох свобод. Важливим кроком Стратегії Європейської політики сусідства є опрацювання з кожною державою так званих Планів дій не менш як на три роки, що є свого роду контрактом між державою-сусідом та ЄС. За окремою програмою буде надаватися державам-сусідам фінансова допомога.

10. Вибір українцями європейських цінностей у період Помаранчевої революції був сигналом Заходу щодо готовності жити в одному вимірі з Європою. Європейський вибір України вітали голова Європейської Комісії Жозе Мануель Баррозу, Верховний представник з питань спільної зовнішньої та безпекової політики Хав'єр Солана, колишній президент Польщі Лех Валенса, інші лідери країн ЄС, але чітких перспектив щодо членства України в ЄС не давали. Більшу підтримку Україні висловлювали представники громадськості, особливо Польщі, Іспанії, Італії, Франції, Німеччини.

11. Проблема європейської інтеграції в українській національній ідеї знаходить своє місце з проголошенням незалежності України. Вона стала фактором внутрішньої трансформації українського суспільства, її економіки, держави в цілому.

12. Із здобуттям незалежності і демократизації українського життя було усунуто обмеження щодо прав людини на вільне пересування і вибір місця проживання. В основному з України еміграція здійснюється в менш розвинуті країни Європейського Союзу. Сьогоднішня трудова міграція значно перевищує дореволюційну і післяреволюційну. Чисельність наших співвітчизників у країнах ЄС досягла трьох мільйонів осіб. Негативним явищем масової міграції став «відплив мізків», розпад сімей і соціальне сирітство, утворення в Україні касти утриманців. Позитивними факторами є «міграційні гроші» (близько 21 млрд. дол. на рік), які інвестуються в економіку України, освіту, житлове будівництво тощо, запозичення безцінного досвіду європейської демократії, способу життя, формування

високого іміджу України за кордоном засобами народної дипломатії.

13. Свою інтеграцію шляхом експансії в Європу здійснюють українські бізнес-групи, скуповуючи привабливі активи. Однак успіхів українські ФПГ на європейському ринку не досягли, почасти через перманентні вибори в Україні і політичну нестабільність. Відкритості українського бізнесу сприятиме вступ України до СОТ. Інтеграція фінансово-промислових груп у європейську економіку сприятиме набуттю ними європейського досвіду ведення бізнесу, довіри до українських бізнес-груп, розширенню економічних зв'язків.

14. Банківський капітал як джерело фінансування економіки для свого зміцнення поповнюється капіталом світових банків. Експансія іноземного банківського капіталу в Україну активізувалася в останні роки. Це, з одного боку, позитивне явище, бо великі банки є стійкими до ринкових потрясінь, а з іншого, негативне, бо зі вступом України у СОТ дрібні фінансові установи не витримують конкуренції. Але незаперечним є факт, що інтеграція банківського капіталу сприятиме зближенню України з ЄС.

Таким чином, розвиток відносин між Україною і ЄС набуває все більшої активності. Цьому сприяють державні, громадсько-політичні і недержавні чинники.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які, на Вашу думку, фактори сприяли становленню взаємовідносин між Україною та ЄС?
2. Порівняйте Угоду про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС і Угоди про асоційоване членство між ЄС та державами Центрально-Східної Європи. Що між ними спільного, і що відмінного?
3. Охарактеризуйте діяльність української влади з точки зору євроінтеграційних прагнень. На основі аналізу зробіть висновок, чому заяви та дії влади часто не співпадали?
4. Визначте та проаналізуйте основні пріоритети України та Євросоюзу у розвитку двосторонніх відносин?
5. Підберіть та проаналізуйте статистичні дані про відносини України з окремими країнами Європейського Союзу?
6. Проаналізуйте взаємозв'язок демократичних перетворень в Україні після Помаранчевої революції із позитивними змінами у взаємовідносинах між Україною та ЄС?
7. Обґрунтуйте позицію ряду членів ЄС щодо підтримки майбутнього членства України в ЄС (Польща, Чехія, Італія). Які фактори вплинули на формування такої позиції?
8. Проаналізуйте причини внутрішніх криз у ЄС. Як вони вплинули на ставлення до проблеми розширення ЄС?
9. Визначте пріоритетні галузі співпраці між Україною та ЄС, що передбачаються Європейською політикою сусідства?
10. Проаналізуйте ставлення до вступу України у ЄС у країнах ЄС та в Україні?
11. Як вплинуло розширення ЄС 2004 року на подальший розвиток відносин між Україною та ЄС?
12. Як вплинули на розвиток двосторонніх відносин Україна-ЄС недержавні чинники?

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими співтовариствами та їх державами-членами 16.06.1994. Ратифіковано 10.11.1994. Закон України № 237/94 – ВР.
2. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України // Політика і час. – 2000. – № 3-4. – С. 15-26.
3. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу. Затверджено Указом Президента України від 11 червня 1998 року // Політика і час. – 2000. – № 3-4. – С. 30-35.
4. Азаров М. Об'єднання волі нації навколо ідеї досягнення європейських критеріїв – наша формула європейської інтеграції // Національна безпека і оборона.- 2007. – №2. – С. 13.
5. Гетьманчук А., Бермен В. За призраком членства в ЄС // Зеркало недели. – 2007 – №7. – 10 лютого. – С. 6.
6. Друзенко Г. Європейська інтеграція України: оцінка в загальноєвропейському контексті // Парламент. – 2005. – № 8. – С. 2-11.
7. Європейський Союз. Словник-довідник. – К.: К. І. С. – 2005. – 140 с.
8. Заходи Європейської Комісії щодо подолання наслідків Чорнобиля // Євро бюлетень. – 2006. – № 4. – С. 19.
9. Корнієвський О. А., Терешко С. В. Європейський Союз і Україна: перспективи та можливості співробітництва у сфері безпеки // Стратегічна панорама. – 2006. – № 1. – С. 60-62.
10. Микієвич М. Міжнародно-правові аспекти співробітництва Європейського Союзу з третіми країнами. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 200 с.
11. Патрікац Л., Бойчук М. Євроінтеграційний курс України: на перехресті досліджень і висновків // Вісник НБУ. – 2006. – № 8. – С. 3-9.
12. Польща в Євросоюзі: досвід першого року членства. – Луцьк: Управління Комітету Євро інтеграції, 2006. – 208 с.
13. Світова та європейська інтеграція / За заг. редакцією д-ра іст. наук, проф. Я. Й. Малика. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. – С. 537.
14. Сушко А. В напрямленні к свободі передвиження // Зеркало недели. – 2009. – 4 лютого.

15. Трюхан В. Становлення політики інтеграції України до ЄС: від угод про партнерство і співробітництво до асоціації // Вісник державної служби України. – 2005. – № 2. – С. 24-31.
16. Україна на шляху до Європейського Союзу: Vademecum. – Варшава, 2006. – 189 с.

ЧАСТИНА 2

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ЄС НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

ВСТУП ДО ЧАСТИНИ 2

Аналіз взаємовідносин України і Європейського Союзу, особливо з точки зору виконання спільних документів, існуючого співпадання та розбіжностей інтересів з боку ЄС та України у різних сферах, а отже, й визначення пріоритетів у двосторонніх відносинах, має важливе значення в розробці стратегії та політики європейської інтеграції України.

У темі послідовно, із застосуванням проблемно-хронологічного та аналітичного методів, висвітлюються причини підписання, основні цілі та пріоритети Плану дій Україна – ЄС, зміни, які внесені до Плану дій після Помаранчевої революції. Слухачам необхідно на основі документів (Плану дій Україна – ЄС, а також звітів про його виконання) проаналізувати позицію ЄС щодо Плану дій у контексті статусу двосторонніх відносин.

На основі інформаційних джерел необхідно проаналізувати основні угоди між Україною та ЄС в окремих галузях співробітництва.

Значну увагу необхідно звернути на аналіз відносин між Україною та Європейським Союзом у різних сферах, визначити інтереси та пріоритети у двосторонніх відносинах. Слухачі на основі вивчення фактичного матеріалу повинні підготувати аналітичні записки про стан цих відносин, відзначити позитивні і негативні фактори, визначити шляхи їх усунення.

Важливим етапом вивчення теми стане аналіз стану виконання Плану дій Україна – ЄС. При цьому необхідно проаналізувати План дій і звіти про його виконання як з боку України, так і з боку ЄС.

Навчальні цілі:

- ❖ проаналізувати причини підписання, основні цілі та пріоритети Плану дій Україна –ЄС;
- ❖ розкрити вплив Помаранчевої революції на внесення змін до Плану дій у лютому 2005 р., висвітлити їх суть;
- ❖ проаналізувати основні галузеві угоди, підписані між Україною та ЄС у 2005-2008 рр., визначити їх значення для національних інтересів України в контексті європейської інтеграції;
- ❖ висвітлити сфери співробітництва між Україною та ЄС, визначити інтереси та пріоритети у двосторонніх відносинах;
- ❖ охарактеризувати стан виконання Плану дій Україна – ЄС.

Ключові слова і словосполучення

Європейський Союз, Україна, План дій, Помаранчева революція, галузеві угоди, двосторонні відносини, співробітництво, допомога ЄС.

РОЗДІЛ 2.1. ПЛАН ДІЙ УКРАЇНА – ЄС: ВИТОКИ, ЗАВДАННЯ, ПРІОРИТЕТИ

2.1.1. ПРИЧИНИ ПІДПИСАННЯ, ОСНОВНІ ЦІЛІ ТА ПРІОРИТЕТИ ПЛАНУ ДІЙ

Одним із пріоритетів Європейського Союзу після розширення мало стати створення узгодженого, цілісного мислення щодо співпраці з Україною – державою, яка безпосередньо межує з державами-членами ЄС, державою, яка через слабкість політичної та економічної системи у найближчі роки не увійде до складу Європейського Союзу.

Основою двосторонньої співпраці мав стати механізм Плану дій, обговореного і затвердженого обома партнерськими сторонами. **Метою даного документа є зобов'язання двох сторін у сфері планових двосторонніх умов, співпраці у багатьох галузях (від економіки і політики до екології та наукового обміну).**

План дій між Україною та ЄС розроблявся за декілька місяців до виборів Президента України, восени 2004 р., на три роки.

Фактично ухвалення Плану дій означало продовження діалогу між Україною та ЄС у форматі Угоди про партнерство та співробітництво, без підняття його на принципово новий щабель. Інтенсифікація та поглиблення співпраці ставилася європейськими партнерами в залежність від виконання Україною широкого переліку вимог, передбачених Планом дій.

Як виникла ідея підписання Плану дій і чому Україна бере в ньому участь?

У принципі, Україна могла б співпрацювати з ЄС в рамках УПС, яка містить багато перспектив, включаючи, до речі, зону вільної торгівлі. Чому ж ми отримали План дій у 2004 р.? Мабуть, **перша і базова причина міститься в ЄС.**

Європейський Союз на той момент зрозумів, що питання, пов'язані з розширенням, є й будуть у майбутньому непростими, оскільки процес адаптації нових членів Союзу виявився дуже складним. На той момент ЄС розробив стратегію стосовно тих держав, які не становили для нього інтересу як держави – потенційні кандидати на вступ.

Водночас, в ЄС прекрасно розуміли необхідність щось запропонувати державам, які визначилися в бажанні вступу. Тому, після того, як політика була розроблена, вони відразу заявили, що це **не є альтернативою вступу до ЄС, оскільки стаття 49 Амстердамського договору встановлює, що будь-яка держава має право на членство, в разі виконання визначених умов.** Отже, наш вибір був – або погодитися з цим, або відмовитися від цього.

Чому Україна погодилась на План дій, навколо якого тривали дискусії, починаючи ще з 2002 р. У результаті певних домовленостей з Радою ЄС та іншими структурами Україна дійшла висновку, що План дій буде вважатися не інструментом Європейської політики сусідства, а документом, який допоможе Україні виконувати певні внутрішні реформи з тим, щоб у короткостроковій перспективі підготувати підґрунтя подальших стосунків.

Схвалений варіант Плану дій містив, поряд із завданнями, положення про моніторинг його виконання, що здійснюватиметься органами, створеними згідно УПС. Попередня оцінка імплементації Плану дій мала проводитись протягом перших двох років після його ухвалення, а зміни до нього можна вносити за рік після підписання.

Навіть досить побіжний аналіз цього документа свідчив про те, що сподівання української сторони на його збалансованість (у сенсі повноцінного врахування інтересів обох партнерів) не виправдалися. За окремими винятками, він більше скидається на нове «домашнє завдання» для України. Це – надзвичайно складне завдання, оскільки важко уявити повноцінну реалізацію в трирічний період того переліку зобов'язань, що покладені на Україну згідно з цим Планом дій.

Водночас, на думку ЄС, лише належне виконання завдань дозволить Україні сподіватися на подальший прогрес у двосторонніх відносинах. Це стосується, зокрема:

- ❖ чіткого визначення термінів укладення угоди на заміну УПС;
- ❖ створення зони вільної торгівлі;

- ❖ запровадження преференційного режиму руху українських громадян.

Одним з очевидних недоліків ухваленого Плану дій стала **недостатня конкретність його положень**. Вони відображають лише загальне бачення Євросоюзом напрямів подальшої роботи. Таким чином, запропонований документ спростовував очікування, згідно з якими він мав доповнювати та деталізувати створену у 90-х рр. минулого століття договірну базу двосторонніх відносин.

З іншого боку, згідно Повідомлення «Ширша Європа – сусідні країни»: «Плани дій мають являти собою політичні документи, які об'єднують існуючі та майбутні заходи, що охоплюють усю сферу відносин ЄС із сусідніми країнами, з метою визначення основних цілей стратегічної політики та критеріїв оцінки прогресу, досягнутого протягом кількох років. Ці документи повинні бути стислими та, в разі потреби, доповнюватися більш детальними планами співробітництва по кожному сектору».

З наведеного положення випливала необхідність максимально ефективно використати всі інструменти, запропоновані Європейською політикою сусідства. Це стосувалося, зокрема, розробки спільно з ЄС чітких якісних та часових критеріїв виконання завдань, визначених Планом дій, що дозволяє нашій державі ставити питання про отримання передбачених преференцій. Принаймні максимальна регламентація в даному випадку має позбавити двосторонні відносини зайвих проблем, коли один з партнерів висуває вимоги, які прямо не випливають з тексту домовленостей.

Планом дій встановлювався комплексний перелік пріоритетів, як у рамках, так і поза рамками Угоди про партнерство та співробітництво, серед яких особливу увагу слід було приділити:

- ❖ подальшому посиленню стабільності та ефективності органів, що забезпечують демократію та верховенство права;
- ❖ забезпеченню демократичного проведення президентських (2004 р.) та парламентських (2006 р.) виборів в Україні у відповідності до стандартів ОБСЄ;
- ❖ забезпеченню поваги до свободи засобів масової інформації та свободи слова;
- ❖ розвитку можливостей для поглиблення консультацій між Україною та ЄС у сфері врегулювання кризових ситуацій;

- ❖ посиленню співробітництва у сфері роззброєння та нерозповсюдження ядерної зброї;
- ❖ посиленню співробітництва з питань нашої спільної сусідської та регіональної безпеки, зокрема щодо вироблення ефективного вирішення Придністровського конфлікту в Молдові, включаючи вирішення прикордонних питань;
- ❖ вступу до СОТ;
- ❖ поступовій ліквідації обмежень та нетарифних бар'єрів, які перешкоджають двосторонній торгівлі, та реалізації необхідних регулятивних реформ;
- ❖ покращенню інвестиційного клімату шляхом запровадження недискримінаційних, прозорих і передбачуваних умов ведення бізнесу, спрощених адміністративних процедур та боротьби з корупцією;
- ❖ податковій реформі, покращенню функціонування Податкової адміністрації та ефективному використанню державних коштів;
- ❖ започаткуванню конструктивного діалогу зі спрощення візового режиму між Україною та ЄС з метою підготовки до майбутніх переговорів щодо укладення угоди про спрощення візового режиму, беручи до уваги необхідність прогресу у переговорах щодо угоди про реадмісію між Україною та ЄС;
- ❖ поступовому наближенню законодавства, норм та стандартів України до законодавства, норм та стандартів Європейського Союзу;
- ❖ подальшому посиленню дієздатності адміністративних та судових органів;
- ❖ сприянню діалогу щодо питань працевлаштування та намагання, у відповідності до УПС, усунути дискримінаційне (на підставі громадянства) ставлення до працівників-мігрантів;
- ❖ повній імплементації Меморандуму про взаємопорозуміння щодо закриття Чорнобильської атомної електростанції, включаючи завершення будівництва та введення в дію ядерних реакторів Х2/Р4 відповідно до визнаних міжнародних стандартів щодо ядерної безпеки.

Всі ці завдання необхідно було виконувати. Однак від початку його схвалення лунали і слова критики. Тому 13 січня 2005 р.

Європейський Парламент проголосував за перегляд Плану дій Україна – ЄС.

На думку німецького депутата Європарламенту від «зелених», це необхідно «передусім тому, що навколо цього плану й так точаться суперечки, а також тому, що Європейська Рада й Комісія взагалі не відреагували на ті значні зміни, що відбулися в Україні. У грудні, під час «Помаранчевої революції», коли люди в Україні протестували на вулицях, Європейська Рада ухвалила щодо України рішення, де просто знову вказувалося на вже відомий план дій. Тобто взагалі ніяких змін у порівнянні з тим документом, який було запропоновано рік тому. Наче й не було взагалі революції...»

Отже, хоча у Європейському Союзі були супротивники змін Плану дій Україна – ЄС, члени Євросоюзу погодилися внести до нього поправки, які сприяли спробам наближення України до ЄС.

2.1.2. ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ ТА ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ПЛАНУ ДІЙ У ЛЮТОМУ 2005 Р.

Ухваленого Європарламентом Плану дій, проте, було недостатньо в світлі тих змін, які відбулися в Україні після Помаранчевої революції. Це розуміли й члени Європарламенту. Наприклад, **Елізабет Шредер** неодноразово піддавала критиці як нову політику сусідства, так і План дій зокрема. Останній вона називала **«видозміненою старою угодою про партнерство й співробітництво»**. **«Цього замало, – підкреслювала вона, – після тих змін, що відбулися в Україні, й недостатньо для підтримки курсу нового українського керівництва й необхідних реформ. Зрозуміло, що найважча й довготривала робота з втілення резолюції Європарламенту ще попереду, але виконувати її необхідно»**.

Після президентських виборів в Україні в грудні 2004 р. було розроблено десять додаткових пропозицій для тіснішої співпраці. Вони демонстрували бажання ЄС піти значно далі, ніж передбачалося спочатку. Для посилення та вдосконалення Плану дій Рада ЄС погодила на реалізацію зазначених нижче заходів, спрямованих на підтримку демократичної та орієнтованої на реформи України, зокрема:

- ❖ розпочати **найближчим часом консультації** щодо розширеної угоди між Україною та ЄС, як тільки буде реалізовано політичні пріоритети Плану дій Україна-ЄС;
- ❖ дослідити можливості **тіснішої співпраці** у сфері зовнішньої політики та політики безпеки, включаючи Європейської політики безпеки та оборони, особливо у відношенні Придністров'я. Україні також буде запропоновано в окремих випадках приєднатися до позицій ЄС з регіональних і міжнародних питань;
- ❖ поглибити **торговельно-економічні відносини** між Україною та ЄС, в тому числі розглянути економічну доцільність створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС після приєднання України до СОТ. ЄС також готовий був швидко рухатися відносно домовленостей, які забезпечать доступ до ринків ЄС українських сталеливарних і текстильних виробів, які складають 30% українського експорту в ЄС. У березні 2006 р. було узгоджено текст угоди про торгівлю деякими сталеливарними виробами, а Радою ЄС – схвалено угоду про торгівлю текстильними виробами між Україною та ЄС;
- ❖ надати **подальшу підтримку** вступу України до СОТ і забезпечувати допомогу Україні у виконанні встановлених вимог. ЄС був одним із перших партнерів, які уклали двосторонній протокол з Україною у березні 2004 р., у той час як Україна продовжувала переговори з деякими іншими ключовими членами СОТ;
- ❖ **посилити нинішні контакти** з Україною, щоб надати допомогу щодо невирішених питань, які стосуються надання Україні статусу країни з ринковою економікою;
- ❖ посилити переговори щодо спрощення візового режиму, беручи до уваги аспекти безпеки, щоб **почати переговори з цього питання до саміту Україна – ЄС у жовтні 2006 р.** У цьому контексті важливим залишався прогрес у переговорах щодо угоди про реадмісію між Україною та ЄС;
- ❖ розширити співпрацю у ключових галузях, таких як енергетика, транспорт, охорона довкілля, а також розвиток приватного сектору. Для цього мав бути підвищений статус підготовки до переговорів щодо діалогу високого рівня з енергетики та пов'язаних питань, а також діалогу щодо охорони довкілля. Україна мала стати **пріоритетною країною** у нинішній підготовці до розширення трас європейських мереж;

- ❖ **посилити підтримку** процесу наближення законодавства України до законодавства ЄС, включаючи допомогу інструментів, що використовувалися при розширенні ЄС, таких як TAIFX і Твіннінг;
- ❖ зробити зусилля у сфері демократії та верховенства права негайним імперативом. Передбачити **подальшу допомогу**, включаючи посилення громадянського суспільства;
- ❖ максимізувати доступ до фінансування з боку Європейського інвестиційного банку і **надати Україні кредит ЄІВ у розмірі 250 мільйонів євро**, а також забезпечити **підвищення фінансової допомоги** Україні за допомогою відповідних інструментів, щоб допомогти Україні реалізувати свій процес реформ.

31 січня 2005 р. міністри закордонних справ 25 держав-членів ЄС у ході зустрічі в Брюсселі ухвалили цю додаткову програму, спрямовану на поглиблення відносин ЄС з Україною. Вона доповнила План дій, прийнятий міністрами ще у грудні 2004 р.

Представники ЄС домовилися якнайшвидше розробити нову торговельну угоду з Україною та прискорити вступ країни до Світової організації торгівлі. Українське законодавство має бути адаптоване до правил, які існують в ЄС, і полегшено візовий режим. Крім того, обговорювалася співпраця в сфері зовнішньої і безпекової політики, посилення контактів в енергетиці, транспорті та охороні навколишнього середовища, надання допомоги в розвитку демократичних інститутів, а також у забезпеченні верховенства права.

У свою чергу представник Євросоюзу, куратор зовнішньополітичних питань у консервативній фракції ЕВР **Елюар Брок** вважає, що між ЄС й Україною мають бути такі ж умови партнерства, як у цієї організації з Норвегією. Наприклад, ця країна підписала Шенгенську угоду, а також тісно співпрацює з ЄС в економічних питаннях. **«Ми повинні запропонувати Україні формат «європейський економічний простір плюс». Через десять років ми тоді зможемо подумати про можливий вступ»,** – сказав Е. Брок.

21 лютого 2005 р. Україна і ЄС прийняли спільний План дій, спрямований на розвиток більш тісних відносин. Того ж дня **Європейський Союз схвалив десять додаткових пунктів для посилення та покращення Плану дій Україна – ЄС і підтримки демократичної та орієнтованої на реформи України.** Виконання Плану дій було необхідним в першу чергу для України. Це обумовлюється наступними причинами:

- ❖ виконання потрібне для внутрішніх перетворень в Україні, незалежно від того, як це вплине на стратегічну мету вступу до ЄС;
- ❖ виконання Плану дій має продемонструвати, що Україна остаточно відмовилася від політики декларацій і перейшла до практичних дій з комплексного реформування владних інститутів, судової системи, а також ринкових економічних реформ;
- ❖ виконання Плану дій відкриває двері для укладення посиленої угоди. Ця угода, як зазначається в документах ЄС, має бути в рамках політики сусідства, але не включає більш широких можливостей;
- ❖ чітке визначення намірів і зобов'язань дозволить здійснювати моніторинг їх належного виконання, а відтак – сподіватися на прискорення внутрішніх трансформацій та зближення України з ЄС.

Отже, події Помаранчевої революції здійснили вирішальний вплив на характер змін до Плану дій України – ЄС, які демонстрували бажання ЄС піти значно далі, ніж передбачалося спочатку.

2.1.3. ПОЗИЦІЯ ЄС ЩОДО ПЛАНУ ДІЙ У КОНТЕКСТІ ПЕРСПЕКТИВ ВЗАЄМОВІДНОСИН УКРАЇНА-ЄС

План дій Україна – ЄС зразу після його схвалення Європейською Радою 21 лютого 2005 р. викликав дискусію у європейських політичних колах. Ще напередодні його підписання, українська сторона сподівалася на найближчі перспективи щодо вступу у Європейський Союз.

Новообраний Президент **Віктор Ющенко** після інаугурації, під час свого європейського турне заявив, що має намір провести європейські реформи впродовж трьох років, після чого розпочати офіційні переговори про вступ до ЄС. «Ми вважаємо, дуже важливо, щоб трирічний план дій, розроблений ЄС і Україною, призвів до початку переговорів про вступ у 2007 році», – заявив український Президент в інтерв'ю газеті «Times».

Однак у Європейському Союзі була інша думка щодо перспектив відносин України та ЄС. Наприклад, політолог **Екгардт**

Штратеншульте, директор Європейської академії в Берліні, прогнозуючи те, яким чином розвиватимуться відносини між ЄС та Україною після резолюції Європарламенту, в якій запропоновано окреслити для України чітку європейську перспективу, зазначив: «По суті, все залишиться так, як тепер. Звісно, що Євросоюз розставить по іншому акценти, враховуючи перемогу Ющенка, а передусім той демократичний народний рух, який цій перемозі сприяв. Але залишатиметься й надалі дуже обережним щодо обіцянок майбутнього членства для України.»

Поки ж набував чинності План дій «Україна – ЄС», Європейська Комісія заявила, що вона не готова говорити про співпрацю з Україною в інших рамках, ніж політика сусідства. Комісар ЄС із зовнішніх зносин та Європейської політики сусідства **Беніта Ферреро-Вальднер** у інтерв'ю «Німецькій хвилі» підкреслила: «План дій Україна – ЄС – це частина нашої нової політики сусідства, яку Європейський Союз якраз прийняв з огляду на те, щоб розширена на 10 держав Спільнота змогла мати навколо себе коло друзів. План дій щодо України, розширений десятьма пунктами, включає всі побажання, за виключенням лише прагнення до членства. Я повторюю ще раз: це план дій, яким нічого не визначається наперед».

Європейські високопосадовці підкреслювали, що якнайтісніше співробітництво на економічному рівні – це одна з найпрогресивніших складових оновленого Плану дій Україна-ЄС. І вже в недалекій перспективі така співпраця принесла б свої плоди. На думку Б. Ферреро-Вальднер, «статусу країни з ринковою економікою Україна могла б досягти за кілька місяців. Однак, як і в питанні із СОТ, все залежить від самої України. Ми ж будемо надавати зі свого боку підтримку». Вона звертала увагу на необхідність інтенсивної співпраці у таких ключових секторах, як енергетика, транспорт, охорона навколишнього середовища.

Позиція ЄС щодо Плану дій у контексті статусу відносин ЄС – Україна розглядалася на консультаціях між Україною і «Трійкою» ЄС. Чергові переговори «Трійки» з Україною, що відбулися 30 березня 2005 р. в Києві, були особливими: першими з представниками нової української влади, вперше після підписання Плану дій між Україною і Європейським Союзом.

Трійка ЄС – це делегація у складі представників держав-членів, одна з яких є головуючою, а друга – буде головувати в ЄС, Ради ЄС і Європейській Комісії, тобто

тих, хто виробляє й ухвалює в ЄС рішення. Засідання у цьому форматі завжди є однією з політичних подій двосторонніх відносин, таким собі звірянням годинників.

Саме реалізація Плану була пріоритетною темою цих переговорів і додала їм відчутної конкретики. «Ми повинні бути дуже конкретними, – наголосив на спільній прес-конференції віце-прем'єр і міністр закордонних справ головуючого в ЄС Люксембургу **Жан Ассельборн**. – Нам зараз потрібно втілювати в життя План дій, який ми підписали минулого місяця у Брюсселі. Вже у червні у Люксембурзі у нас буде можливість перевірити, як ми просуваємось у цьому напрямку».

Беніта Ферреро-Вальднер наголосила, що План дій ЄС – Україна – це інструмент, який наблизить нашу державу до Євросоюзу. «Це дуже прагматичний документ, і його слід використовувати саме для цього. План дій не стосується питання членства, – зазначила вона, – але, водночас, він не заперечує нічого, що могло б статися в майбутньому».

На цей період почала складатися ситуація, коли українські лідери і надалі говорили, що відносини між Україною та ЄС будуть переведені в площину питання відкриття для України чіткої євроінтеграційної перспективи. Однак лідери Євросоюзу хотіли бачити конкретні дії. Під час зустрічі з Президентом України Віктором Ющенком та вищим керівництвом держави вони говорили про конкретні кроки, спрямовані на зближення України та ЄС. Були й політичні оцінки України у контексті Плану дій.

«Ми бачили з Європи, як розвивалися події у листопаді та грудні минулого року – це дуже важливий крок для України і для світу, це важлива ознака розвитку демократичних цінностей у XXI столітті, – наголосив **Жан Ассельборн**. – Проте під час переговорів я підкреслив, що час працює проти нового уряду, адже менш ніж за рік відбудуться парламентські вибори, а перед вами стоїть дуже багато завдань – це і боротьба з корупцією, і переорієнтація економіки, і утвердження верховенства права». В ЄС високо оцінювали зусилля нового українського уряду, спрямовані на детінізацію економіки, боротьбу з контрабандою та корупцією,

підвищення соціальних стандартів через значне збільшення бюджетних витрат на соціальні витрати.

13 червня 2005 р. на зустрічі у форматі «Трійка» ЄС – Україна у Люксембурзі знову були підведені підсумки виконання Україною Плану дій. Рада з питань співробітництва між Україною та ЄС відмітила досягнутий прогрес у виконанні завдань Плану дій, вказала на необхідність подальшого прогресу в економічній сфері, на важливості зміцнення демократичних досягнень в Україні. ЄС зобов'язався і надалі підтримувати програму реформ українського народу.

У цей період Верховний представник з питань спільної зовнішньої та безпекової політики **Хав'єр Солана** підкреслював: «Майбутнє наших відносин залежить насамперед від України та її успіху в реалізації реформ, ці реформи і українська демократія визначають суть нашої співпраці».

Підсумки виконання Плану дій за перший рік були підведені на саміті ЄС – Україна 1 грудня 2005 р. в Києві. В ухваленій спільній заяві підкреслювалося, що демократія й реформи відкрили нові перспективи для України та її відносин із ЄС, які стали глибшими й сильнішими внаслідок запровадження Плану дій. Голова Європейської Комісії **Жозе Мануель Баррозу** заявив: «Майбутнє України з Європою, і ми вибудовуємо це майбутнє через конкретні етапи: сьогодні це етап із ринковою економікою, вступу до Світової організації торгівлі, можливість нагоди укласти угоду про вільну торгівлю».

Однак лідерів ЄС турбували парламентські вибори в Україні у березні 2006 р., вони висловили впевненість, що вибори пройдуть у відповідності до міжнародних стандартів. Демократичне проведення виборів в Україні було ключовим елементом подальших відносин ЄС-Україна.

А вже після виборів у декларації, розповсюдженій від імені Австрії, яка на той час головувала в Європарламенті, зазначалося, що парламентські вибори стали доказом дійсно демократичного процесу розвитку України. «Вибори надали населенню країни можливість здійснити усвідомлений вибір між різними альтернативами, а також чесно і прозоро зробити своє волевиявлення на виборчих дільницях. Це є важливим етапом у демократичному процесі, що почався після політичних подій навколо президентських виборів в Україні в 2004 році», – підкреслювалося у декларації. Європейська Комісія також заявляла, що вона згідна

співпрацювати з будь-якою коаліцією, якщо вона підтримуватиме реформи.

Наступні події в Україні до певної міри сповільнили імплементацію Плану дій, виконання якого повинно було перейти до розробки в рамках Європейського Союзу довгострокової стратегії відносин з нашою державою, яка визначила б для неї чітку європейську перспективу. Однак 6 лютого 2005 р. на засіданні «Україна – Трійка ЄС» наші партнери хоча й говорили про необхідність внесення до нової угоди питання формування зони вільної торгівлі, однак не обіцяли Україні жодних перспектив щодо її членства.

Позитивно було відзначено стороною ЄС проведення парламентських виборів навесні 2006 р. Позитивним сигналом розцінювалося ЄС уникнення силового варіанту вирішення кризи, проведення восени 2007 р. дострокових парламентських виборів та формування коаліційного уряду Ю.В.Тимошенко. Позитивно оцінено виконання Україною Плану дій в окремих пріоритетних сферах (свобода слова, прогрес у процесі приєднання до СОТ і ін.).

Водночас, ЄС уникає відповіді на запитання щодо визнання перспективи членства України в Євросоюзі. У своїх документах Брюссель лише «визнає європейські прагнення України та вітає її європейський вибір». У мандаті Єврокомісії щодо переговорів з нової посиленої угоди (далі – НПУ) зазначається, що її укладення «не визначатиме наперед майбутній розвиток відносин України та ЄС». Фактично ж ЄС пробує інституціоналізувати ЄПС як альтернативу розширенню ЄС, закріпивши за Україною роль однієї з країн-лідерів у впровадженні Європейської політики сусідства.

Разом з тим, усвідомлення неадекватності ЄПС та жорстка позиція України щодо її неприйнятності сприяли тому, що всередині ЄС почалися пошуки шляхів визначення для України нового статусу в стосунках з ЄС, про що свідчить запропонований Францією наприкінці 2007 р. документ щодо «асоційованого партнерства» України з ЄС.

Питання надання перспективи членства в ЄС має не лише важливий політичний чи геостратегічний вимір, але й відкривають низку вкрай важливих економічних, правових та інших аспектів, які безпосередньо впливають як на природу та характер двосторонніх стосунків, так і на вирішення низки практичних питань.

Йдеться, зокрема, про перспективу запровадження безвізового режиму, надання передвступної допомоги, процедуру «скрінінгу» законодавства, асиметричне відкриття ринків, доступ до внутрішніх процедур обговорення рішень тощо.

Найголовнішим внеском ЄС в рамках Плану дій є проголошення перспективи поглибленої економічної інтеграції України до ЄС (доступ до внутрішнього ринку ЄС) після належного проведення внутрішніх політичних та економічних реформ.

Слід відзначити принципову розбіжність у поглядах України та ЄС на кінцеву мету співпраці у рамках Плану дій. Так, якщо ЄС розглядає його як інструмент залучення України до участі в ЄПС, що позиціонується як альтернатива процесу розширення Євросоюзу, то Україна розглядає План дій як підготовчий етап виведення двосторонніх відносин на якісно новий рівень, переходу від принципів партнерства та співробітництва в рамках УПС до принципів політичної асоціації та економічної інтеграції в рамках НПУ. Укладення цієї угоди на базі цих принципів повинно створити передумови для підготовки до набуття Україною членства в ЄС. Таке бачення сьогодні не знаходить підтримки серед ЄС.

Наближення терміну завершення у лютому 2008 р. чинності Плану дій Україна – ЄС поставило питання про його подальшу долю. Європейська сторона виступала за його безумовне продовження за будь-яких умов. Така позиція пояснювалася побоюваннями ЄС, що припинення чинності Плану дій з Україною свідчитиме про «провал» ЄПС та матиме аналогічні наслідки для планів дій ЄС з іншими країнами-партнерами.

У свою чергу, українська сторона виступала за проведення спільної оцінки Плану дій відповідно до його принципу спільної власності та відповідальності. Після тривалих переговорів ця позиція була підтримана ЄС.

11 березня 2008 р. у Брюсселі на засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС сторони схвалили звіт про спільну оцінку та додаткові 23 пункти співробітництва у 2008 р. Україна та ЄС погодилися продовжити термін дії Плану дій Україна – ЄС на рік (до лютого 2009 р.). Домовлено, що сторони підготують новий інструмент співпраці на період до набуття чинності НПУ.

На Паризькому саміті ЄС – Україна (вересень 2008 р.) прийнято спільну декларацію, в якій зазначено, що нова Угода, яка буде називатися Угодою про асоціацію, залишає відкритим шлях до подальшого поступального розвитку відносин між Україною та ЄС, оскільки передбачає політичну асоціацію та економічну інтеграцію України з ЄС. Європейський Союз визнає європейські прагнення України та вітає її європейський вибір. Документ **вперше закріплює визнання України з боку ЄС як європейської держави**, що має спільні цінності з Євросоюзом.

Таким чином, Позиція ЄС щодо Плану дій в контексті статусу відносин ЄС-Україна є предметом двостороннього діалогу і, що змушує ЄС шукати додаткові засоби для забезпечення конструктивності та адекватності своєї позиції.

РОЗДІЛ 2.2. ОСНОВНІ ГАЛУЗЕВІ УГОДИ, ПІДПИСАНІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У 2005-2008 РР.

У 2005-2008 рр. між Україною та Європейським Союзом у контексті Плану дій було підписано ряд взаємовигідних двосторонніх угод. Дуже коротко проаналізуємо окремі з них.

У червні 2004 р. відбулося парафування Угоди між Європейською Спільнотою і Кабінетом Міністрів України про торгівлю деякими сталеливарними виробами, укладеної на 2005-2006 рр. Відповідно до цієї угоди, на імпорт сталі з України було запроваджено квоту у розмірі 980 000 тонн у 2005 р. та 1 004 500 тонн сталі у 2006 р.

9 березня 2005 р. між Україною і ЄС було підписано Угоду (у формі обміну листами) між Україною, представленою Урядом України, та Європейською Спільнотою про продовження та доповнення Угоди між Європейською Економічною Спільнотою та Україною про торгівлю текстильною продукцією від 1993 р., останні зміни до якої було внесено 19 грудня 2000 р. Угодою (у формі обміну листами). А в 2006 р. підписано Угоду між Україною та Європейською Спільнотою про продовження строку дії і доповнення Угоди між Україною та Європейською Спільнотою про торгівлю текстильною продукцією.

Відповідно до Угоди скасовувались усі обмеження у торгівлі текстильними виробами та одягом. Комісар ЄС **Пітер Мендельсон** з цього приводу заявив: «Ця угода стала важливим кроком у посиленні та лібералізації економічних і торговельних відносин між ЄС та Україною. Треба розчистити дорогу для більш перспективних економічних зв'язків, від яких виграють обидві сторони». Угода підтвердила пріоритетні умови для обох партнерів та зняла необхідність експортного ліцензування для української сторони.

Основні аспекти нової угоди:

- ❖ Україна та ЄС продовжують підтримувати тарифи, які не перевищують 4% для пряжі, 8% для тканин та 12% для одягу;
- ❖ більше не діють кількісні обмеження та угоди з експортно-імпортного ліцензування;
- ❖ обидві сторони утримуються від схвалення будь-яких нетарифних заходів, які можуть завадити торгівлі текстилем та одягом;

- ❖ обидві сторони будуть зміцнювати тісну адміністративну співпрацю.

	<p>Угода сприяла розвитку легкої промисловості. 76% українського одягу і текстилю пішло до країн ЄС (тобто, Україна включена до виробничого ланцюга ЄС як трудова складова). Також 46% документаций надійшло з ЄС у 2004 р. Україна поставляла до ЄС 60% виробів текстильної промисловості на 500 млн. доларів, але це лише 0,7% європейського імпорту товарів текстильної промисловості. ЄС поставляє більшість витратних матеріалів (в'язальні фабрикати, текстильні для українських виробників одягу та здійснює кооперацію з українськими підприємствами легкої промисловості.</p>
---	--

У рамках саміту Україна – ЄС, що відбувся 1 грудня 2005 р., було підписано три двосторонні документи:

- 1) Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі між Європейським Союзом і Україною;
- 2) Угода про співробітництво щодо цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (ГНСС) між Європейською Спільнотою, його державами-членами та Україною;
- 3) Угода між Україною та ЄС про деякі аспекти повітряного сполучення.

На основі **Меморандуму про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі** у 2006 р. було створено двосторонні робочі групи з основних напрямів взаємодії. Європейська Комісія наголосила на необхідності тісної співпраці з Україною у спільному документі з Офісом Генерального секретаря – Верховного представника Європейського Союзу з питань зовнішньої політики і політики безпеки «Зовнішня політика по забезпеченню енергетичних інтересів Європи» від 30 травня 2006 р. Вона ж взяла на себе зобов'язання сприяти входженню України до Договору про енергетичне співробітництво, сторонами якого є 34 країни ЄС і Південно-Східної Європи.

Угода про співробітництво щодо цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (ГНСС) (Galileo) була парафрована у травні 2005 р., а підписана 1 грудня 2005 р. Угода передбачає співпрацю у сфері супутникової навігації та коор-

динації зусиль у ширшому спектрі секторів, особливо таких, як наука та технологія, галузеве виробництво, розвиток послуг і ринку, а також питання стандартизації, використання частот та сертифікації.

Угода про деякі аспекти повітряного сполучення стала першою у сфері цивільної авіації між ЄС та Україною, конкретним кроком вперед у розвитку відносин між Україною та ЄС у рамках нової політики сусідства ЄС. Її метою було приведення окремих положень двосторонніх угод про повітряне сполучення, укладених з державами-членами ЄС, у відповідність з *acquis communautaire*.

Угода внесла зміни та доповнення до двосторонніх угод про повітряне сполучення з державами-членами ЄС. Ці зміни та доповнення стосуються лише відповідної держави-члена ЄС. Угода передбачає:

- ❖ перехід від принципу переважного володіння над авіаперевізником на принцип нормативного контролю над ним;
- ❖ можливість призначення з боку держави-члена ЄС авіаперевізника, який зареєстрований у будь-якій державі-члену ЄС;
- ❖ відповідальність за безпеку польотів покладається на державу-члена ЄС, яка видає сертифікат експлуатанта.

Зазначені нововведення до договірної практики України не спричиняють зниження безпеки польотів у повітряному просторі України і не суперечать міжнародно-правовим зобов'язанням України згідно з положеннями Конвенції про міжнародну цивільну авіацію (м. Чикаго, 1944 р.).

Нині тривають переговори між Європейською Комісією та Україною з приводу розвитку спільного авіаційного простору та подальшого поглиблення співпраці з нашою державою в авіаційній галузі. «Використовуючи переваги єдиного авіаційного ринку, Україна і ЄС покращать свої стосунки та створять величезні переваги як для авіаційних галузей, так і для пасажирів, – коментує нові перспективи в галузі авіаційних перевезень віце-голова Європейської Комісії, комісар з питань транспорту Жак Барро. – Підписанням цієї угоди ми забезпечимо високий рівень безпеки польотів, розвиватимемо торгівлю та соціальні зв'язки з нашим близьким сусідом». зрештою, це забезпечить не тільки рівень польотів відповідно до європейських стандартів, а й визнання сертифікатів вітчизняних суб'єктів авіаційної діяльності в Європі, і, відповідно, розширення експортних можливостей України.

Українська авіаційна галузь має велике значення для України, особливо враховуючи її туристичний потенціал. Наприклад, у 2005 р. літаками між ЄС та Україною подорожували 1,8 млн. пасажирів, або на 300% більше, ніж п'ять років тому. Наразі в Україні є двосторонні угоди з усіма 27 державами-членами ЄС.

Таким чином, ***нова Угода буде ще одним кроком у створенні Спільного авіаційного простору між ЄС та її сусідами. Поглиблена співпраця у сфері цивільної авіації, а також у питанні безпеки польотів – один із визначених пріоритетів у Плані дій Україна-ЄС.***

З метою інтенсифікації співробітництва України з ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки 18 червня 2007 р. на засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС підписано оновлений План дій Україна-ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки. З метою імплементації, моніторингу та оцінки виконання План дій ЮСБ, експертами України та ЄС було розроблено, в рамках Підкомітету №6 «Юстиція, свобода та безпека», проєкт Плану-графіку імплементації положень Плану дій ЮСБ.

Україна та ЄС успішно завершили тривалий та непростий переговорний процес щодо пакетного укладення угод про спрощення оформлення віз та реадмісію. 18 червня 2007 р. у ході засідання Ради з питань співробітництва у Люксембурзі відбулося підписання угод. Угоди набули чинності з 1 січня 2008 р. Угода між Україною та ЄС про спрощення оформлення віз встановлює спрощений механізм видачі віз українським громадянам консульськими установами держав-членів ЄС у рамках шенгенського законодавства.

Серед інших галузевих Угод, укладених між Україною та ЄС у 2005-2006 р. слід назвати такі:

- ❖ Рамкова угода між урядом України та Комісією Європейських спільнот;
- ❖ Меморандум про взаєморозуміння щодо фінансування в рамках програми Тасіс будівельних робіт, постачання обладнання і надання технічної допомоги в пункті пропуску через державний кордон України «Ужгород» між Урядом України і Комісією Європейських спільнот;
- ❖ Угода про фінансування Програми дій Тасіс для України 2005 р.;

- ❖ Угода про фінансування програм за участю багатьох країн (Регіональна програма дій Тасіс 2005 р.);
- ❖ Угода про фінансування програм за участю багатьох країн (Програма дій Тасіс з прикордонного співробітництва 2005 р. – частина II (компонент облаштування пунктів пропуску через державний кордон);
- ❖ Угода про фінансування програм за участю багатьох країн (Програма дій Тасіс з прикордонного співробітництва 2005 р. – компонент Програми сусідства)
- ❖ Угода між Кабінетом Міністрів України та Європейською Спільнотою з атомної енергії про співробітництво у сфері мирного використання ядерної енергії (Постанова Кабінету Міністрів України від 25 січня 2006 р. № 59);
- ❖ Рамкова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком (Закон України від 7 лютого 2006 р. № 3392)(ратифіковано);
- ❖ Угода між Україною та Європейським Союзом про процедури безпеки, які стосуються обміну інформації з обмеженим доступом;
- ❖ Угода між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз.

Отже, цілий ряд взаємовигідних угод, ухвалених на виконання Плану дій Україна-ЄС, суттєво наближують Україну до Європейського Союзу, сприяють інтенсифікації відносин між ними.

РОЗДІЛ 2.3. СФЕРИ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС: ІНТЕРЕСИ ТА ПРІОРИТЕТИ У ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИНАХ З БОКУ ЄС ТА УКРАЇНИ

2.3.1. ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ

В останні роки відбуваються фундаментальні зміни у сфері міжнародної безпеки, пов'язані з активізацією асиметричних загроз, особливо міжнародного тероризму. Додається також нагромадження та неконтрольоване розповсюдження звичайних озброєнь та зброї масового ураження. Посилюється небезпека появи нових та реанімація застарілих збройних конфліктів, їх швидкої ескалації та залучення до них суміжних держав. ***У цій ситуації Україна, яка перебуває на стику глобальних інтересів, стає вразливішою для дії зовнішніх загроз.***

Зміна безпекового середовища в Європі позначена кількома важливими чинниками. ***По-перше***, це переміщення безпосередніх загроз за межі Європи і водночас усвідомлення європейської вразливості, досяжності для дії цих загроз. ***По-друге***, це збільшення технологічного розриву між США та рештою світу, особливо у військово-технічній галузі. Зрештою, ***по-третє***, це зміни функцій і ролі НАТО, що супроводжуються істотними організаційними перетвореннями, та пошуки форм ефективного військового співробітництва між НАТО та ЄС.

Унаслідок дії перелічених чинників на європейському континенті виникають суперечності, викликані зіткненням інтересів трьох центрів тяжіння, а саме:

- ❖ США як світової домінанти, що прагнуть зберегти ключове значення в системі європейської безпеки;
- ❖ об'єднаної Європи, зростаючий економічний та військово-політичний вплив якої дає їй підстави сподіватися, що вона спроможна за новітніх реалій набути достатніх потужностей для упередження та розв'язання конфліктних ситуацій на континенті і буде здатна конкурувати за зони впливу за межами Європи;
- ❖ Росії, яка прагне стати центром сили євразійського простору.

Стратегічні інтереси європейського світу вимагають масштабної економічної і політичної експансії в різних регіонах, включаючи євразійський простір. Якщо Європейський Союз замикатиметься лише на внутрішніх європейських інтересах, автоматично нарощуватимуться тенденції до економічного, політичного й гуманітарного занепаду Європи. Вона програватиме на глобальному рівні, хоча зможе забезпечувати власні інтереси на регіональному рівні.

Певні кроки у напрямі консолідації зовнішньополітичних інтересів Європи вже зроблено. Поряд із формуванням Спільної європейської політики у сфері безпеки і оборони, має місце тенденція до розширення сфери європейських стратегічних інтересів на східному та південному напрямках – насамперед на регіон Центральної та Східної Європи і далі на Схід до Кавказу та Центральної Азії. ***Зрозуміло, що Україна може пов'язувати своє майбутнє з такою політичною парадигмою, яка побудована на консолідованих інтересах європейського світу.***

Формування нової системи міжнародних відносин у сфері безпеки, поглиблення інтеграційних процесів в Європі, якісна зміна рівня співпраці між провідними стратегічними партнерами України є нині одними з головних чинників, що впливають на реалізацію національних інтересів нашої держави.

Масштабне розширення НАТО на сусідні з Україною держави Центральної та Південно-Східної Європи, новий зміст відносин НАТО з Росією, небезпечні процеси у регіонах Чорного моря та Близького Сходу створюють для нашої держави якісно нову ситуацію, коли вона опиняється, з одного боку, в оточенні країн, тією чи іншою мірою інтегрованих до НАТО, а з іншого, перед новими загрозами з Півдня та Сходу.

За таких умов Україна не може залишатися осторонь загальноєвропейських інтеграційних процесів, зокрема у сфері безпеки. Відповідь на виклики часу полягає у консолідації демократичних країн на основі спільних цінностей.

Враховуючи, що у сучасному глобалізованому світі найнадійнішим способом захисту середніх та малих держав залишається

колективна оборона, для України було б нелогічним обмежувати рівень відносин з НАТО лише рамками особливого партнерства. Низка загальноєвропейських тенденцій дають вагомі підстави вважати, що позиція нейтралітету в сучасному світі поступово і неухильно втрачає сенс.

Попри поширене в громадській думці переконання щодо начебто конституційного закріплення позаблокового і нейтрального статусу нашої держави, Конституція України не містить таких положень. Плутанина виникла через наявність в IX розділі «Декларації про державний суверенітет України» 1990 р., такого абзацу: «Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї».

Процес розширення НАТО та ЄС сприймається новою українською владою як один з головних чинників поліпшення ситуації безпеки на європейському континенті. Для України розвиток структур безпеки ЄС – це можливість паралельно з розвитком особливого партнерства з НАТО зміцнювати відносини у сфері безпеки і оборони з Європейським Союзом – вступ до якого – стратегічна мета України.

Відмова від інтеграції в євроатлантичні і європейські структури безпеки може створити для України загрозливу ситуацію опинитися за межами сучасних європейських інтеграційних процесів. Саме у сфері безпеки Україна нині має перспективи стати не лише користувачем, а й реальним суб'єктом європейської політики безпеки. Це може бути реальністю за наявності політичної волі українських політиків, зміцнення основ демократії та ринкової економіки, прискорення реформування.

Після схвалення Європейською Радою 11 грудня 1999 р. Спільної стратегії ЄС щодо України та визначення рівня стратегічного партнерства постало питання про інституціоналізацію відносин у сфері зовнішньої політики та безпеки. У вересні 2000 р. Україна подала до ЄС **меморандум про зміцнення співробітництва між Україною та ЄС у сфері зовнішньої політики, безпеки, військового та військово-технічного співробітництва**.

На спільному засіданні за підсумками Ялтинського саміту Україна – ЄС 11 вересня 2001 р. сторони визначили подальший розвиток діалогу, співробітництва та консультацій з питань безпеки та оборони, а також констатували, що Україна може бути запрошеною до участі в операціях ЄС. Перспективні напрями співпраці між Україною та ЄС у рамках СЕПБО:

- ❖ надання послуг з переміщення військ та перевезення військових вантажів авіатранспортом України;
- ❖ залучення українських військових підрозділів до проведення миротворчих операцій під егідою ЄС;
- ❖ розвиток співробітництва між підприємствами ВПК України і держав ЄС з реалізації спільних проектів з розробки нових видів озброєнь та військової техніки, модернізація наявних видів; космічні програми тощо.

Знаковим для розвитку співробітництва України з ЄС у сфері безпеки є прийняття у лютому 2005 р. Радою ЄС (із загальних справ та зовнішніх відносин) резолюції щодо України в контексті зміцнення двостороннього співробітництва у сфері зовнішньої політики та політики безпеки, що не виключає залучення українських військових підрозділів і до складу європейських сил швидкого реагування, і до участі в об'єднаних тактичних силах Союзу.

Важливе значення у розвитку співробітництва між Україною та ЄС у сфері СЗБП є підписання 13 червня 2005 р. **Угоди між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз.** Україна ратифікувала Угоду Законом «Про ратифікацію Угоди між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз» від 6 березня 2008 р.

В Угоді йдеться про вжиття заходів у сфері врегулювання криз, у тому числі заходів з підтримання миру. Відповідно до Угоди Європейський Союз прийматиме рішення, чи буде запропоновано третім державам узяти участь в операції ЄС із врегулювання кризи. Україна може прийняти пропозицію ЄС та запропонувати форму своєї участі в цій операції. У такому випадку Європейський Союз прийме рішення стосовно прийнятності запропоно-

ваної форми участі України. Угодою визначено загальні умови участі України в операціях ЄС із урегулювання криз цивільними та військовими засобами (а саме, загальна схема такої можливої участі в майбутньому). Додаткові імплементаційні угоди повинні укладатися для кожної окремої операції. Угода стосується лише майбутніх операцій ЄС із урегулювання кризи й не повинна впливати на існуючі угоди, які регулюють участь України в уже розпочатій операції ЄС із урегулювання кризи,

Можна припустити, що Євросоюз залучатиме Україну до стратегічних авіаційних перевезень, зокрема, українську транспортну авіацію для перевезення військових, зброї і техніки у межах миротворчих та антитерористичних операцій.

Один із напрямів співпраці України і ЄС у сфері регіональної безпеки – це **врегулювання конфліктів на пострадянському просторі**, в першу чергу у Придністров'ї та на Кавказі, що посилює значущість складової безпеки у зовнішній політиці нашої держави, адже Чорноморсько-Каспійський регіон дедалі більше привертає увагу Брюсселя.

Одним з напрямів співробітництва у сфері зовнішньої та безпекової політики є приєднання України на вибірковій основі до заяв і позицій ЄС з питань спільної зовнішньої та безпекової політики (Україна отримала це право 17 травня 2005 р.). Станом на 1 грудня 2008 р. Україна приєдналася до 1812 з 1996 заяв і позицій ЄС. Це свідчить про однакове ставлення ЄС та України до загроз та викликів сьогодення. Загалом варто зазначити, що нині в українському суспільстві формується ставлення до таких важливих процесів, як розширення ЄС та матеріалізація концепції спільної європейської політики безпеки та оборони. Суперечливе ставлення і невизначеність частки українських громадян до процесів, що відбуваються на Європейському континенті, зумовлені складністю трансформаційних процесів всередині ЄС (зокрема, у військовій галузі) і відсутністю дійового інформаційно-роз'яснювального супроводу важливих програмно-цілевих документів з питань інтеграції України в ЄС.

Отже, включення України до інтегрованого європейського простору безпеки є для нашої держави велінням часу і усвідомлюється на рівні визначення загальної стратегічної мети. У ширшому сенсі можна говорити про цей процес як одну з вагомих складових української національної ідеї, закономірний шлях самоствер-

дження України як незалежної держави. Реалізація цієї мети сприятиме формуванню стабільної і потужної системи європейської безпеки.

2.3.2. ПОСИЛЕНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ГАЛУЗІ ЕНЕРГЕТИКИ

Співробітництво між Україною та ЄС стосовно налагодження найтіснішого співробітництва в галузі енергетики обумовлене винятковою роллю, яку наша країна відіграє у транзиті російських і центральноазійських енергоносіїв до Європи, а також наявністю надлишкових потужностей в українській електроенергетиці, дефіцит яких відчувають промислово розвинені нові та старі члени ЄС. 1 грудня 2005 р. у Києві було укладено Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в галузі енергетики між Україною та Європейським Союзом, а вже 2006 р. створено двосторонні робочі групи з основних напрямів взаємодії.

В положеннях Меморандуму закладено Стратегію співпраці України з ЄС у сфері енергетики, що охоплює такі сфери розширеного двостороннього співробітництва:

- ❖ ядерна безпека;
- ❖ інтеграція ринків електроенергії та газу;
- ❖ підвищення безпеки енергопостачання та транзиту вуглеводнів;
- ❖ структурна реформа, підвищення стандартів із техніки безпеки та охорони довкілля у вугільній галузі;
- ❖ енергоефективність.

Значення Меморандуму полягає в наявності спільних завдань енергетичної політики ЄС та України, які зорієнтовані на втілення стратегічних інтересів у сфері диверсифікації та безпеки постачання енергоресурсів, а також електроенергетики. У Меморандумі зафіксовано також набуття Україною членства в Договорі про Енергетичну Спільноту (ДЕС), який набув чинності з 1 липня 2006 р. (сторонами якого є 34 країни ЄС і Південно-Східної Європи). Україна згадується як «стратегічний партнер» у **Зеленій книзі Європейської Комісії «Європейська стратегія для ста-лої, конкурентоспроможної та безпечної енергетики»**, яка була оприлюднена 8 березня 2006 р. На необхідності тісного

співробітництва з Україною наголошується у спільному документі Європейської Комісії та Офісом Генерального секретаря – Верховного представника Європейського Союзу з питань зовнішньої політики і політики безпеки «Зовнішня політика по забезпеченню енергетичних інтересів Європи» від 30 травня 2006 р.

Енергетична політика, Energy Policy – метою європейської енергетичної політики є розробка низькоенергетичної економіки, котра була б безпечнішою, стійкішою та більш конкурентною. Щоб досягнути цього, ЄС потрібно буде зайнятися рядом непростих аспектів, таких як: зміна клімату; гарантії безпечних енергопостачань; інвестиції у дослідження та розробки у галузі енергетичної ефективності, відновлювані джерела енергії та нові низьковуглецеві технології; досягнення внутрішнього енергоринку. Усвідомлюючи важливість диверсифікації джерел енергоресурсів ЄС приділяє увагу не лише пошукам надрового палива (вугілля, газ та нафта), але також ядерної енергії та відновлюваних енергоджерел (енергії сонця, вітру, біомаси, геотермальної, гідроелектроенергії, енергії припливів). Спільна енергетична політика, представлена у січні 2007 року, знову відвела енергетиці центральне місце серед заходів Спільноти – адже саме Договори про заснування Європейської спільноти з вугілля та сталі та Європейської спільноти з атомної енергії, укладені відповідно в 1951 та 1957 роках, сформували основу для подальшої Європейської інтеграції. Програма Розумна Енергія-Європа (Intelligent Energy-Europe), котра існує в рамках програми щодо інновації та конкуренції (2007-2013) забезпечує фінансування з боку Спільноти, з метою досягнення цілей в сфері раціональної енергетики.

У другій половині липня 2008 року українська сторона отримала листа від Європейської Комісії, яким їй було офіційно повідомлено про завершення офіційних процедур Європейського Союзу щодо відкриття мандату ЄК на переговори з Україною про набуття членства в Енергетичній Спільноті. У вересні 2008 р. в Брюсселі відбулися технічні консультації з ЄС щодо організаційних аспектів переговорного процесу. Наприкінці листопада того ж року відбувся другий раунд технічних консультацій з питання

приєднання України до Договору про Енергетичну Спільноту, у ході яких було продовжене обговорення можливого графіку імплементації відповідного *acquis communautaire*.

Угода про заснування Енергетичної Спільноти,

Treaty establishing Energy Community – підписана в жовтні 2005 р. в Афінах між Європейською Спільнотою та Албанією, Боснією, Болгарією, Республікою Македонія, Румунією, Сербією та Косово, вступила в дію 1 липня 2006 р. Угода встановлює перед договірними сторонами зобов'язання щодо імплементацій відповідних частин *acquis communautaire*, створення єдиного ринку енергетики та механізму регулювання ринку енергетичних мереж, а також заснувала відповідні інституції та процес прийняття рішень Енергетичної Спільноти. Загальною метою діяльності заснованої Енергетичної Спільноти являється створення стабільних регуляторних та ринкових механізмів задля:

1. Залучення інвестицій в енергогенеруючі потужності та мережі для забезпечення стабільного та безперервного енергопостачання, основної передумови економічного розвитку та соціальної стабільності.
2. Створити інтегрований ринок енергії, який сприятиме транскордонній торгівлі енергією та її інтеграції в ринок ЄС
3. Зміцнити безпеку енергопостачань.
4. Покращити ситуацію щодо довкілля по відношенні до постачання енергії в регіоні.
5. Розвивати конкуренцію на регіональному рівні та використовувати економію на масштабах.

Станом на березень 2009 р. 14 держав-членів ЄС мають статус учасників Енергетичної Спільноти . Грузія, Молдова, Норвегія, Туреччина та Україна отримали статус спостерігачів. Договірні сторони Угоди зобов'язались запровадити відповідні розділи *acquis communautaire*, та розвинути адекватне регуляторне забезпечення й лібералізувати енергетичні ринки, відповідно до положень *acquis* цієї Угоди. Останні включають правові акти ЄС у галузі електроенергії, природного газу, охорони довкілля та відновлюваних дже-

рел енергії, а також ключові положення політики конкуренції ЄС. Згідно положень Угоди сторони зобов'язались запровадити відповідне законодавство щодо безпеки енергопостачань. В рамках Спільноти було напрацьовані спільні підкоди щодо ринку постачань нафти, енергетичної ефективності та соціальних вимірів енергетичних реформ. Процес запровадження Угоди підтримується Процедурами врегулювання суперечок (Dispute Settlement Procedures), які сприяють формуванню та впровадженню правових рамок Енергетичної Спільноти.

У квітні 2008 р. підписано **Дорожню карту з енергоефективності, використання відновлюваних джерел енергії та заходів щодо подолання зміни клімату**. Продовжується робота з виконання проекту синхронізації енергосистеми України з системою UCTE (Союз з координації передачі електроенергії). 23 березня 2009 р. в Брюсселі відбулася Спільна міжнародна інвестиційна конференція Україна – ЄС з питань модернізації газотранспортної системи України. За підсумками Конференції Прем'єр-міністром України, членами Європейської Комісії та керівництвом міжнародних фінансових установ (ЄІБ, ЄБРР, СБ) підписано **Спільну заяву щодо модернізації газотранзитної системи України**.

Таким чином, створено всі передумови для тісної енергетичної інтеграції, питання полягає в дефіциті практичних дій як з української сторони, так зі сторони Європейської Комісії.

Для більш детального вивчення всіх обставин важливо зрозуміти ситуацію на енергетичному ринку Європи. Відзначимо такі його **ознаки** як:

- ❖ неоднорідність (становище в індивідуальних членах відрізняється кардинально)»;
- ❖ недостатню інтегрованість (й досі не існує спільної електроенергетичної системи);
- ❖ низький ступінь диверсифікації (обмежене коло постачальників, лише три країни ЄС – Данія, Нідерланди та Велика

Британія експортують газ і лише дві – Данія і Великобританія – нафту).

Про залежність ринку ЄС від імпорту нафти й газу свідчать дані у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Споживання нафти й газу в Європі за регіонами походження

Регіон імпорту	Природний газ	Нафта
Росія	24%	27%
Норвегія	13%	16%
Близький Схід	–	19%
Алжир, Північна Африка	10%	12%
Власне виробництво	46%	21%
Інші регіони	7%	5%

При цьому Європейський Союз споживає на день майже 15 млн. барелів нафти, водночас як власне виробництво не перевищує 3 млн. барелів. Основні потреби в енергоресурсах Європейський Союз покриває за рахунок нафти (37,2%), газу (23,9%), вугілля (17%) та ядерної енергетики (14,5%).

Цікаво відзначити, що частка «Газпрому» у постачанні газу в Європу становить 100% для Литви, Латвії, Фінляндії та Словаччини, від 50 до 90% – для Польщі, Словенії, Угорщини, Австрії, Чехії, Греції, близько 45% – для Німеччини, від 10 до 30% – для Нідерландів, Франції, Італії та Естонії, декілька відсотків для Бельгії, і лише Велика Британія, Іспанія, Данія, Португалія, Ірландія, Люксембург і Швеція не залежать від російського монополіста. Лідерами споживання газу є Велика Британія, Німеччина, Італія, Нідерланди, Франція. Звідси є зрозумілими настійливі спроби «Газпрому» вийти на внутрішній ринок саме цих країн.

Поряд з цим, у зв'язку із зростанням цін на енергоносії на світовому ринку, зростали ціни для споживачів у Європі. Лише протягом 2006 р. ціни для приватних споживачів газу в ЄС зросли на 16%, а для промисловості – на 33%, хоча зростання цін у промисловості було більш стрімким – в Іспанії (+55%), Великій Британії (+48%) і Словаччині (+46%).

Тому мета зусиль як урядів найбільш енергозалежних країн, так і Європейської Комісії в цілому – **скоротити споживання**

вуглеводнів до 2020 р. за рахунок впровадження найсучасніших енергоефективних технологій, а також поновлених джерел енергії.

Енергетичний стратегічний огляд, Strategic Energy Review – Європейський Союз затвердив далекоглядний політичний порядок денний, націлений на досягнення його ключових енергетичних цілей: стабільності, конкурентоспроможності та безпеки постачань. Цей порядок денний передбачає суттєві зміни в європейській енергетичній системі у наступні роки, при чому активно задіяні будуть державні органи, регулятори енергетики, оператори інфраструктури, енергетична промисловість та громадяни. Це означає вибір та інвестиції в час серйозних змін на глобальних енергетичних ринках та в міжнародних відносинах. Таким чином, Європейська Комісія запропонувала широкомасштабний енергетичний пакет, котрий стане новим стимулом для енергетичної безпеки в Європі; було висунуто нову стратегію розбудови енергетичної солідарності серед держав-членів та нову політику щодо енергетичних мереж для стимулювання інвестицій в ефективніші, низьковуглецеві енергомережі. З цією метою був запропонований План Енергетичної Безпеки та Солідарності (Energy Security and Solidarity Action Plan), спрямований на забезпечення постійних енергопостачань у ЄС, з огляду на виклики, що постануть перед Європою в період 2020-2050 рр.. Також було прийнято пакет пропозицій щодо енергетичної ефективності та економії енергоресурсів у ключових сферах: наприклад, було запропоновано посилити законодавство щодо ефективності використання електроенергії будівлями та пристроями, які споживають енергію. 2-й Стратегічний енергетичний огляд «Енергетична Солідарність ЄС та Солідарний План Дій» («EU Energy Security And Solidarity Action Plan») був опублікований у листопаді 2008 року.

Однак очікується, що **впродовж найближчих п'яти років споживання газу в Європі збільшуватиметься щорічно на 2%, тому європейці наполегливо шукають резерви.** Серед можливих варіантів – будівництво Північного газопроводу

з Росії, збільшення видобутку у Норвегії, розвиток транспортних маршрутів з Каспійського регіону.

Щодо України, то в загальному балансі споживання первинної енергії, в її економіці нафта і газ займають 60%, але, на відміну від інших країн світу, першість посідає природний газ (40-45% від споживання енергоресурсу). Єдиний вітчизняний енергоносіє, розвідані запаси якого можуть забезпечити потребу України в паливі на тривалий період, вугілля.

Енергетична залежність України від імпорту нафти та газу є неприпустимо великою, що становить загрозу національній безпеці країни. Ця загроза значно посилюється тим, що основним постачальником фактично виступає монопольний експортер енергоносіїв – Росія, частка якої в загальному імпорті енергоносіїв до України, за офіційними даними, становить: нафти – 66,5%; природного газу – практично 100%, оскільки поставки «блакитного палива» з Туркменістану починаючи з 2006 р. фактично не відбувалися.

Сьогодні Україна має великі обсяги споживання паливно-енергетичних ресурсів – близько 200 млн. тонн умовного палива на рік, більш ніж половина яких закуповується за майже світовими цінами. На них витрачають кошти, що наближуються до половини державного бюджету. При збереженні й надалі традиційної моделі екстенсивного розвитку паливно-енергетичного комплексу частка імпорту загрозливо зростатиме й у майбутньому.

Водночас Україна має виробничо-промисловий комплекс, який характеризується надмірними витратами енергоресурсів на одиницю ВВП. Зокрема, енергоємність одиниці ВВП в Україні у 8-10 разів більша порівняно з державами «Великої сімки». Споживання природного газу в Україні на один долар ВВП становить 2,6 м куб., тоді як в сусідній Польщі – у 37 разів, а у Франції – у 86 разів менше.

Росія, яка, як ми вказували, є основним експортером енергоресурсів в Україну, що дає можливість тримати в своєму розпорядженні вагомий важіль впливу на Україну та й не тільки. А останнім часом політика північно-східної сусідки щодо експорту

нафти та газу в Україну є надто жорсткою, оскільки їх експорт обкладається і митом, і ПДВ, і вийшов на світовий рівень ціни.

Енергетична галузь України є дуже залежною від постачання російських вуглеводнів, й після фактичної втрати доступу до туркменського газу цього року ситуація вкрай погіршилася. Водночас Україна завжди залишатиметься ключовим транзитером енергоносіїв до Європи. У національних інтересах України зберегти не тільки цей статус, а й позицію самостійного партнера Європи. Нині наша держава чи не вперше має реальний шанс:

- ❖ долучитися до європейської стратегії енергетичної безпеки;
- ❖ просунутися на шляху інтеграції електроенергетичних мереж;
- ❖ стати співучасником одного із знакових проєктів – НАБУККО, який має вивести газ із Азербайджану, Ірану, Іраку та Єгипту на територію ЄС.

Цей проєкт був визначений Європейською Комісією як один з найбільш пріоритетних і проходитиме фактично поруч з існуючими газопроводами, якими російський газ постачається до Туреччини через Україну, Румунію і Болгарію.

Звичайно, технічні аспекти підключення України до цього проєкту є справою фахівців, але із зовнішньополітичної точки зору важливість НАБУККО важко переоцінити. Після його відкриття (заплановане на 2011 р.) Туреччина, яка 2006 р. провела презентацію завершеного нафтопроводу Баку-Тбілісі-Джейхан, стане однією з ключових країн в Європі, яка зв'яже Центральну Азію, Каспій і Близький Схід з європейським ринком.

Стратегічні інтереси України в Каспійському регіоні полягають також у:

- ❖ постачанні енергоносіїв з прикаспійських країн для забезпечення ними потреб власної економіки;
- ❖ створенні транспортного шляху між азійським та європейським континентами – ***Європейсько-Азійського нафто-транспортного коридору (ЄАНТК)***, сполученого з ***транскаспійським коридором (ТКК)***;
- ❖ транзиті територією України каспійської нафти до Європи з використанням комбінованої системи постачання трубопровідним і морським транспортом зазначених коридорів (ЄАНТК та ТКК).

Виконання цих завдань дало б змогу сполучити трубопровідні транспортні комунікації прикаспійського регіону із Закавказзям через Каспій морським транспортом до Баку, далі засобами наземних комунікацій Закавказзя до портів Батумі та Поті з наступним транспортуванням нафти морським транспортом до портів України й нарешті трубопроводом Одеса-Броди до системи європейських нафтопроводів.

Реалізація проекту ЄАНТК може здійснюватися за участі України в міжнародній кооперації, зокрема, в міжнародних консорціумах, основою для яких могло б стати підприємство «Сарматія», створене відповідно до міжнародної українсько-польської угоди щодо використання потужностей системи транспортування вуглеводнів Одеса-Броди та її інтеграції з польськими мережами.

Варто зазначити, що навіть за оцінками західних експертів, ***українська частина ЄАНТК є найбезпечнішим шляхом для каспійської нафти до Європи. Український маршрут має вихід до Балтійського моря та до хорватського глибоководного порту Омішаль через нафтопроводи «Дружба» та «Адрія».***

Отже, Україні важливо не втратити своє місце в європейській енергетичній політиці. І зробити це можливо лише шляхом активної участі як у зазначених проєктах, так і в інших зусиллях Європейського Союзу із забезпечення енергетичної безпеки на континенті.

2.3.3. ТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ

Одним із напрямів реалізації плану дій України та ЄС є розвиток двосторонніх торговельних відносин. Цьому сприяли надання Євросоюзом Україні у грудні 2005 р. статусу країни з ринковою економікою, що стало важливою віхою у співробітництві двох сторін як з точки зору символічної значущості, так і з точки зору практичних наслідків. Тепер європейським компаніям буде складніше порушувати антидемпінгові розслідування проти українських компаній.

З квітня 2007 р. активно проводиться робота зі створення правового базису поглибленого співробітництва Україна – ЄС у торговельній сфері. Досягнуто помітного прогресу у переговорах щодо економічної та секторальної частини НПУ, зокрема сформовано проєкт положень стосовно окремих секторальних питань.

Після врегулювання з ЄС питання експортних мит (16 січня 2008 р.), 5 лютого 2008 року був підписаний Протокол про вступ України до СОТ. За цих обставин, офіційні переговори щодо створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі Україна-ЄС були офіційно започатковані 18 лютого 2008 р. під час візиту в Україну члена Європейської Комісії з питань торгівлі П.Мендельсона. Положення щодо ЗВТ визначатимуть правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів та, частково, робочої сили між Україною та ЄС, а також для регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС. Перший раунд переговорів щодо створення ЗВТ відбувся у м. Брюссель 23-25 квітня 2008 р.

Актуальним у торговельно-економічному співробітництві залишається встановлення діалогу з зовнішньоторговельної статистики, з'ясування та усунення причин розходження статистичних даних. Нарощування від'ємного для України сальдо торгівлі з ЄС також загострило важливість вирішення комплексу питань, пов'язаних з доступом української продукції до ринків Європейського Союзу.

У сфері регуляторного співробітництва реалізуються домовленості щодо приєднання України до Угоди про оцінку відповідності та прийнятності промислової продукції (АСАА), підготовки до започаткування промислового діалогу для стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва, співробітництва у сфері сільського господарства, санітарії та фітосанітарії. Зростає нагальність забезпечення належної підготовки української промисловості до роботи в умовах запровадження ЄС нового законодавства з реєстрації, оцінки та авторизації хімічних речовин («REACH»), започаткування окремого діалогу з використанням географічних позначок, залучення експертної допомоги ЄК до розробки податкового кодексу України.

Проаналізуємо сучасний стан співробітництва Україна-ЄС у торговельній сфері, який має враховуватися у переговорному процесі щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (зокрема щодо обсягів поширення цієї зони).

Економічне співробітництво між Україною та ЄС швидко розвивається. Торгівля постійно зростає. 2008 р., як і попередні періоди починаючи з 2002 р., характеризується значним зростанням товарообігу Україна – ЄС. За даними Євростату, за вказаний період товарообіг з країнами ЄС перевищив 39 млрд. млн. євро. У порівнянні з 2007 р. він зріс майже на 5 млрд. євро (ріст 14,1%).

У загальному обсязі експорту країни частка країн ЄС становила 27,1%, імпорту – 33,7% (у 2007 р. відповідно 28,2% і 36,7%). Питома вага експорту послуг до країн ЄС у загальному обсязі складала 34,6%, імпорту – 57,4% (у 2007 р. відповідно 33%, 52,1%).

Однак торговельні відносини між Україною та ЄС є несиметричними: в 2005 році частка України складала лише 1,2% в загальному імпорті ЄС і 0,6% в загальному експорті.

Така незначна частка України в загальному товарообігу ЄС разом з великою значимістю ЄС для української торгівлі говорить про те, що Україна може отримати значні переваги від більш тісного економічного співробітництва з Європейським Союзом.

Експорт товарів до країн ЄС в 2008 р. склав 18128,5 млн.дол. США і збільшився порівняно з 2007 р. на 30,3%, імпорт – відповідно 28867,3 млн.дол. та 29,9%. Негативне сальдо становило 10738,8 млн.дол. проти негативного у сумі 8302,3 млн.дол. у 2007 р. Коефіцієнт покриття експортом імпорту у 2008 році не змінився і склав – 0,63.

Дані свідчать, що товарна структура торгівлі Україна – ЄС концентрувалась на експорті Україною продукції з низькою часткою доданої вартості (чорні метали та вироби з них, мінеральні продукти, сільськогосподарська продукція) та імпорті технологічної та промислової продукції (механічне обладнання та машини, транспортні засоби та шляхове обладнання, хімічна продукція).

Така структура імпорту відкриває певні перспективи технічного переозброєння української промисловості та можливостей виходу на європейський рівень якості продукції, адаптації до вимог ЄС щодо стандартів продукції. Водночас такі структурні особливості імпорту призводять до імпортозалежності вітчизняної економіки та її розвитку.

Таблиця 2.2

Товарна структура торгівлі України з ЄС у 2007 р.

Товарні групи	ЕКСПОРТ У ЄС			ІМПОРТ З ЄС			САЛЬДО, млн. євро
	млн. євро	%	частка у загальному імпорті ЄС, %	млн. євро	%	частка у загальному експорті ЄС, %	
Разом	12382	100,0	0,9	22.368	100,0	1,8	-9986
Товари промислового виробництва, в основному класифіковані за матеріалами	4281	34,6	2,4	3 410	15,2	2,1	871

Закінчення табл. 2.2

Товарні групи	ЕКСПОРТ У ЄС			ІМПОРТ З ЄС			САЛЬДО, млн. євро
	млн. євро	%	частка у загальному імпорті ЄС, %	млн. євро	%	частка у загальному експорті ЄС, %	
Нехарчова сировина (за винятком палива)	1650	13,3	2,7	310	1,4	1,2	1340
Мінеральне паливо, паливо-мастильні матеріали	1431	11,6	0,4	725	3,2	1,2	706
Хімічна та пов'язана з нею продукція	876	7,1	0,8	3 015	13,5	1,6	-2139
Машинне та транспортне обладнання	852	7,1	0,3	7 772	34,7	1,8	-6920
Змішані промислові статті	614	5,0	0,3	2.281	10,2	1,9	-1667
Масла тваринного та рослинного походження, віск	501	4,0	8,5	23	0,1	0,9	478
Харчові продукти та живі тварини	354	2,9	0,6	861	3,8	2,1	-507
Інші товари	84	0,7	0,3	283	1,3	0,8	-199
Напої та тютюнові вироби	22	0,2	0,3	177	0,8	0,9	-155

 * Складено за: Ukraine EU bilateral trade and trade with the world. DG trade, 28-July-08 [Електронний ресурс] – режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/may/tradoc_113459.pdf

Аналіз динаміки торгівлі між Україною та ЄС за окремими товарними групами протягом 2007-2008 рр. засвідчує продовження тенденції до перевищення обсягів експорту ЄС до України над імпортом ЄС з України щодо товарів з більшою доданою вартістю. Слід відзначити, що таке перевищення спостерігається в торгівлі за товарною категорією «Транспортні засоби та шляхове обладнання», «Механічне обладнання, машини, електрообладнання», «Продукція хімічної промисловості». Торгівля товарами за зазначеними категоріями складає більшу частину обсягів експорту ЄС до України, й відповідає за значне від'ємне сальдо торгівлі.

Нарощування імпорту ЄС з України відбувається за такими категоріями сировинного значення, як «Недорогоцінні метали та вироби», «Мінеральні продукти», «Продукція сільського господарства». Слід відзначити значне зростання (більш ніж вдвічі)

обсягів торгівлі Україна – ЄС продукцією аграрного сектору, які у 2008 р. перевищили 4 млрд. євро саме за рахунок збільшення імпорту ЄС з України (2,4 млрд. євро у 2008 р.). Додатне сальдо торгівлі такою продукцією для нашої держави за збільшилося з незначного від’ємного –62,6 млн. євро на додатне +604,3 млн. євро. Такий ріст відбувся, на наш погляд, здебільшого завдяки обнулінню імпортних мит ЄС на сільськогосподарську продукцію, яке відбулося в 2007-2008 рр.

Сальдо торгівлі Україна – ЄС продовжує залишатися від’ємним. Воно збільшилося за 2008 р. порівняно з 2007 р. на 24,7% – з –7,9 до –10,5 млрд. євро (табл. 2.2.) Слід відзначити, що негативний ефект збільшення від’ємного сальдо торгівлі дещо знижується завдяки позитивній тенденції до швидшого зростання обсягів імпорту ЄС з України, ніж експорту ЄС до України (15,1% проти 13,6%). Тенденція перевищення імпорту над експортом у торгівлі України з ЄС є свідченням того, що український ринок є більш відкритим для виробників з ЄС, ніж ринок ЄС для українських виробників.

Таблиця 2.3

**Обсяги товарообігу та сальдо торгівлі України з ЄС,
1996-2008 рр., млн. дол. США**

Роки	Загальний експорт	Загальний імпорт	Товарообіг	Сальдо
1996	3946,5	4748,8	8695,3	-802,3
1997	4273,1	5549,4	9822,5	-1276,3
1998	4666,6	5208,5	9875,1	-541,9
1999	4413,9	3773,7	8187,6	640,2
2000	5332,8	4414,7	9747,5	918,1
2001	6308,1	5125,4	11433,5	1182,7
2002	7349,8	5899,5	13249,3	1450,3
2003	9863,1	8381,4	18244,5	1481,7
2004	12567,6	10443,5	23011,1	2124,1
2005	11999,8	13490,5	25490,3	-1490,7
2006	14359,7	17988,9	32348,6	-3629,2
2007	16896,1	24815,2	41711,3	-7919,1
2008	22178,0	32684,9	54862,9	-10506,9

Джерело: Державний комітет статистики України – www.ukrstat.gov.ua

За даними Держкомстату, в 2008 р. вагому частку товарної структури українського експорту до країн ЄС склали чорні метали – 28,9%, енергетичні матеріали, нафта та продукти її пере-

гонки – 8,2%, руди, шлаки та зола – 7,7%. Основу товарного імпорту з країн ЄС складала механічне обладнання – 17,8%, наземні транспортні засоби, крім залізничних – 14,3%, електричні машини – 7,6%, енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки – 6,9%, полімерні матеріали, пластмаси – 6,5%.

Швидке зростання експорту металів стало рушійною силою для економічного зростання в Україні за останні декілька років. Однак, в силу активізації проникнення китайських виробників на світові ринки металургійної продукції та настання світової фінансово-економічної кризи восени 2008 р. її ціни зазнали різкого зниження. Численні антидемпінгові заходи в США та ЄС протягом 2001-2007 рр. також обмежили можливості українських експортерів металургійної та хімічної продукції. Для України загострилася проблема збереження збалансованого торговельного балансу в умовах не диверсифікованого експорту з переважанням сировини та напівфабрикатів.

Звичайно, обидві сторони – український уряд та Європейська Комісія – повинні поновити консультації на експертному рівні для того, щоб мінімізувати негативні наслідки обмеженого доступу до ринків ЄС для українських виробників. Потрібно провести переоцінку рівня збитків виробництва ЄС, а також переглянути аргументи обох сторін, з огляду на зміну ситуації на ринку, зміну на ціни та сировину і як результат, вплив на виробництво, оскільки все це перешкоджає конкурентоспроможності українських виробників на ринку ЄС при високому рівні тарифів, накладених Європейською Комісією. Це має дуже негативний вплив на соціальне становище українських робітників. Аналіз та перегляд рівня збитків нададуть змогу Європейській Комісії переглянути розмір ставки, накладеної на українських виробників, з можливістю припинення або зменшення цих захисних заходів ще до підписання угоди про зону вільної торгівлі.

Переважаючі в Україні важкої індустрії та застарілі засоби виробництва роблять українську економіку енергомісткою, а отже і дуже вразливою до будь-якого росту цін на енергоносії, чи перебоїв у їх постачанні. Це означає, що Україні якнайшвидше потрібно диверсифікувати свою економіку (тобто розширити номенклатуру товарів та послуг та/або географічної території їх експорту) для підвищення конкурентоспроможності на міжнародних ринках і забезпечення умов для її подальшого росту.

За існуючих параметрів найбільш привабливими напрямками співробітництва для України є кращий доступ до ринків та участь в інфраструктурних мережах. Існує ряд досліджень, які показують, що лібералізація та кращий доступ до ринків можуть принести значну користь для України, що виражається у більших обсягах торгівлі та поліпшенні добробуту; в той же час це матиме незначний вплив на ЄС.

Наприклад, оцінки, зроблені за допомогою «гравітаційної моделі», яка оцінює оптимальний рівень торгівлі між країнами, виходячи з розміру їх економік та відстані між ними, показують, що якби не перепони для доступу до ринків, торгівля України з ЄС мала б скласти 60% від її торговельного обігу.

Фактом є також те, що торговельний режим Євросоюзу щодо країн СНД був встановлений значно гіршим, ніж для країн Центральної та Східної Європи до їх вступу в ЄС.

Інші дослідження розглядають наслідки лібералізації торгівлі та доступу на єдиний ринок ЄС, особливо в результаті створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Одним із перших стало дослідження старшого наукового співробітника Центру досліджень європейської політики (CEPS) Пола Брентона «Торговельні політики ЄС та України: наслідки угоди про зону вільної торгівлі» (1999 р.), в якому він показав, що за умов ЗВТ можливе зростання імпорту промислової продукції з ЄС в Україну становитиме приблизно 10%, а експорту з України до ЄС – на 15%; імпорт сільськогосподарської продукції з ЄС в Україну може зрости на 60%, а експорт з України до ЄС – на 50%.

На думку П. Брентона, включення сільськогосподарських товарів в таку угоду принесло би набагато більшу користь Україні і не спричинило би ніяких негативних наслідків для ринку ЄС. Згідно з його розрахунками, в результаті лібералізації торгівлі товарообіг між Україною та ЄС збільшився б на 50% у сільськогосподарському секторі та лише на 10% у секторі промислових товарів.

В дослідженні Центру досліджень європейської політики, здійсненому в 2006 р., стверджується, що найбільша користь для

України може бути досягнута через глибші форми інтеграції ринків, які не обмежуються лише скасуванням тарифів і які були би прив'язані до проведення реформ у сфері економічної політики.

Поглиблені форми інтеграції у сфері торгівлі могли б включати:

- ❖ скасування тарифів для всіх товарів (не тільки промислових), лібералізація руху послуг, капіталу та робочої сили (з перехідними періодами);
- ❖ скасування нетарифних бар'єрів шляхом гармонізації та взаємного визнання оцінки відповідності технічним стандартам ЄС;
- ❖ гармонізація законодавства у сфері послуг;
- ❖ сильніші зобов'язання та гармонізація в деяких сферах державної політики, особливо в сфері конкурентної політики та корпоративного управління, а також гармонізація екологічних стандартів (у довгостроковій перспективі);
- ❖ інвестиції в інфраструктуру та освіту.

За оцінкою СЕПС, така посилена угода про вільну торгівлю могла би принести покращення добробуту в Україні, рівнозначне зростанню ВВП на 4-7%, а якщо врахувати динамічні ефекти, то в два-три рази більше; зниження процентних ставок (завдяки поліпшенню бізнес-середовища та зростання впевненості серед інвесторів) може дати додаткові 4-5%.

Дослідження СЕПС також прогнозує, що український експорт в ЄС може зрости вдвічі, експорт Євросоюзу в Україну також значно зросте. Трансформація інституцій та покращення практики управління завдяки поглибленій інтеграції можуть дати додаткові 20-30% ВВП. Відкриття сектору послуг та основних секторів інфраструктури буде одним з найважливіших факторів, які стимулюватимуть інституційний розвиток та можуть принести зростання добробуту, еквівалентне 1,5%.

В обох дослідженнях зроблено висновок, що вузький варіант зони вільної торгівлі, який включав би тільки зниження тарифів для промислових товарів, не принесе великої користі ані Україні, ані ЄС, оскільки торгівля в цьому секторі лібералізована: середній тариф на промислові товари, який буде застосовуватися до європейського імпорту в Україні (після її вступу до СОТ), становити-

ме менш ніж 6%, а середній тариф на українські товари в Євросоюзі складатиме менш ніж 5%.

Дослідження «Аналіз перспектив торговельних відносин між Україною та ЄС у контексті переговорів щодо розширеної угоди», здійснене в 2007 р. на замовлення Генерального директорату з торгівлі Європейської Комісії, також свідчить про перевагу позитивних економічних ефектів для обох сторін (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4

Основні економічні результати створення зони вільної торгівлі між ЄС та Україною

Змінна величина	Україна	ЄС
Розширена ЗВТ (короткострокова перспектива)		
Добробут (% зміни)	2,261	0,007
Дохід (фактори виробництва та податки, млрд. дол.США)	0,060	8,526
Заробітна плата кваліфікованої робочої сили (% зміни)	2,496	0,009
Заробітна плата некваліфікованої робочої сили (% зміни)	3,066	0,009
Розширена ЗВТ (довгострокова перспектива)		
Добробут (% зміни)	5,285	0,011
Дохід (фактори виробництва та податки, млрд. дол.США)	0,061	8,527
Заробітна плата кваліфікованої робочої сили (% зміни)	4,355	0,009
Заробітна плата некваліфікованої робочої сили (% зміни)	4,970	0,008
Обмежена ЗВТ (короткострокова перспектива)		
Добробут (% зміни)	1,216	0,007
Дохід (фактори виробництва та податки, млрд. дол.США)	0,059	8,526
Заробітна плата кваліфікованої робочої сили (% зміни)	1,547	0,006
Заробітна плата некваліфікованої робочої сили (% зміни)	1,789	0,006
Обмежена ЗВТ (довгострокова перспектива)		
Добробут (% зміни)	3,295	0,009
Дохід (фактори виробництва та податки, млрд. дол.США)	0,060	8,527
Заробітна плата кваліфікованої робочої сили (% зміни)	2,817	0,006
Заробітна плата некваліфікованої робочої сили (% зміни)	3,093	0,005

Результати дослідження свідчать про те, що за умови укладення поглибленої Угоди про зону вільної торгівлі, яка передбачатиме найглибшу інтеграцію, у довгостроковій перспективі можна досягти позитивних змін у добробуті населення в усіх визначених секторах. Очікується, що ЗВТ не стане грою з нульовою сумою (тобто, коли виграш одного гравця дорівнює програшу іншого, а сума виграшу завжди дорівнює нулю), а поглиблена зона вільної торгівлі підвищить добробут населення на відміну від більш обмежених сценаріїв. Спостерігатиметься також значне зростання фактичної заробітної плати як кваліфікованої, так і некваліфікованої робочої сили в Україні та ЄС. Вигоди для ЄС будуть досить незначними через асиметричність економічних відносин з Україною, на яку припадає незначна частка зовнішньої торгівлі ЄС (у

2005 році вона становила 0,7% імпорту ЄС та 1,2% загального експорту товарів ЄС). Експерти стверджують, що ефект від ЗВТ для України буде сильнішим, хоча, можливо, й не одразу відчутним для усієї економіки. Факторами підвищення добробуту стануть скасування субсидій, відкриття місцевих ринків та зниження тарифів. Суттєво більший ефект можна буде спостерігати лише у випадку глибшої інтеграції між ЄС та Україною.

Отже, зона вільної торгівлі з ЄС має сягати поза вузьку лібералізацію торгівлі промисловими товарами і повинна охоплювати лібералізацію різних секторів економіки та ринків, таких як сільськогосподарські товари, послуги, рух капіталу та робочої сили.

2.3.4. СПІВРОБІТНИЦТВО У ТРАНСПОРТНІЙ СФЕРІ

Інтенсивний розвиток і поглиблення інтеграційних процесів формують **новий тип економічних відносин у світі – інтеграційних, які врівноважують і враховують спільні потреби економічного розвитку країн**. Значну роль у сфері інтеграції України до ЄС відіграє транспортна галузь.

Пріоритетними напрямками співробітництва України та ЄС у галузі транспорту на сьогодні є:

- ❖ підвищення рівня безпеки на транспорті та адаптація відповідного національного законодавства із залученням проекту Європейської Комісії Twinning;
- ❖ модернізація та оновлення основних фондів і рухомого складу транспорту;
- ❖ нарощування транзитного потенціалу держави, розвиток мережі міжнародних транспортних коридорів, активізація участі Мінтрансв'язку в роботі керівних органів Пан-європейських транспортних коридорів № 3, 5, 7, 9;
- ❖ удосконалення нормативно-правового регулювання у галузі транспорту.

Особлива роль належить **Укрзалізниці**, яка з 1 січня 1998 р. є членом **Міжнародного комітету залізничного транспорту (ЦІТ)**, що займається опрацюванням проблемних питань,

пов'язаних з міжнародним транспортним правом. ЦІТ має за мету застосування та практичну адаптацію міжнародного права у сфері залізничних перевезень, передусім Конвенції про міжнародні залізничні перевезення (КОТІФ); розвиток співробітництва між членами організації, представлення їх інтересів. ЦІТ, вирішуючи спільні питання активно співпрацює з **Міжнародним союзом залізниць і Товариством Європейських залізниць**.

З метою реалізації Програми інтеграції України до Європейського Союзу, а також Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу 5 червня 2003 р. Верховною Радою України прийнято Закон України **«Про приєднання до Конвенції про міжнародні залізничні перевезення (КОТІФ)»**.

Транспортному праву КОТІФ/ЦІТ підпорядковано ділянки залізничної мережі із шириною колії 1435 мм: Дякове-Батєве-Чоп (Чіерна-над-Тисою), Чоп-Захонь, Батєво-Мукачеве, МостиськаII-Мостиська I, Ягодин-Ковель при перевезенні експортно-імпортних і транзитних вантажів.

21-22 жовтня 2003 р. в м. Києві Укрзалізницею разом з Єврокомісією та **Міжурядовою організацією міжнародних перевезень (ОТІФ)** було проведено Міжнародну конференцію з питань гармонізації законодавства у сфері міжнародних залізничних перевезень. Вагомим результатом Конференції стало спрощення митного оформлення транзитних товарів.

Якщо раніше на підакцизні товари, які переміщувалися транзитом через митну територію України, оформлялася митна декларація, то з 10 вересня 2004 р. митне оформлення та контроль за доставкою таких товарів до митниць призначення здійснюється лише на підставі книжки міжнародного дорожнього перевезення для автотранспорту та міжнародних залізничних накладних та їх електронних копій, що значно спрощує всю процедуру.

Указом Президента України від 4 липня 2002 р. №616/2002 Україна приєдналася до **Міжнародної конвенції про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордо-**

нах від 1992 р. Зазначена Конвенція для України набрала чинності з 12 грудня 2003 р.

Крім того, Україна в рамках роботи **Комітету з внутрішнього транспорту (КВТ) ЄЕК ООН** бере участь у роботі над приєднанням до Конвенції про процедуру міжнародного митного транзиту при перевезенні вантажів залізничним транспортом з використанням накладної згідно **Угоди про міжнародне залізничне вантажне сполучення (УМВС)** як митної декларації.

Вкрай важливими для дальшого розгортання зовнішньоекономічної діяльності Укрзалізниці із ЄС є закони України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» та «Про міжнародні договори України».

Світові тенденції, глобалізація спонукають до нових методів співпраці України та ЄС у сфері міжнародних залізничних сполучень. Це стосується, перш за все, **детального і глибокого аналізу як чинних, так і майбутніх угод про співпрацю у сфері залізничного транспорту, пронозування перспектив цієї діяльності, розробки стратегії дій на зовнішніх ринках транспортних послуг.**

Надзвичайно важливими у цій справі є не тільки збереження напрацьованих методів і підходів до здійснення Укрзалізницею своїх функцій як суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, але і подальший розвиток галузі зі збереженням національних інтересів держави – як нового геополітичного центру трансконтинентальної мережі наземних комунікацій.

Розширення Європейського Союзу обумовлює необхідність інтеграції транспортної мережі з новими країнами-сусідами. Новими ідеями Європейської Комісії стало розширення транспортних зон від Атлантики до Червоного моря, створення Транс'європейських транспортних осей, що перетинають майже всю Європу, мультимодальних з'єднань транспортних коридорів з морськими шляхами через порти, визначення найважливіших проектів розвитку транспортної інфраструктури.

Серед визначених **п'яти головних транснаціональних осей дві пов'язані з Україною.** Зокрема, серед морських шляхів

буде продовжено морський шлях по Середземному морю до Чорного моря. Серед пріоритетних морських портів на маршруті визнано й українські порти Одесу та Іллічівськ.

Центральна вісь Транс'європейських транспортних мереж зв'язує центр ЄС з Україною і Чорним морем у напрямку до Центральної Азії і Кавказу. Розташування цих шляхів виглядають так:

- ❖ мультимодальне з'єднання Дрезден – Катовіце – Львів – Київ;
- ❖ мультимодальне з'єднання Будапешт – Львів;
- ❖ мультимодальне з'єднання Москва – Київ – Одеса;
- ❖ внутрішній водний шлях Білорусь – Київ – Херсон (Дніпро);
- ❖ внутрішній водний шлях Волга – Дон, який зв'язує Каспійське море – Чорне море, а також Волго-Балтійський канал;
- ❖ мультимодальне з'єднання Київ – Харків – Транссибірська магістраль/Кавказ;
- ❖ мультимодальне з'єднання Мінськ – Київ.

На додаток до згаданих вище з'єднань і гілок, Польща і Україна розуміють важливість з'єднання їхніх столиць через мультимодальну вісь. Словаччина, Австрія і Чеська Республіка планують також включити гілку від українського кордону до головної індустріальної області Словаччини – Жиліна.

Пріоритетними проектами розвитку транспортної інфраструктури в Україні визнані: залізничний тунель Бескид – Скотарське, створення логістичних центрів у Чопі, Дніпропетровську, Харкові; реконструкція автодоріг Київ – Жашків та Червонознам'янка-Одеса на автомагістралі Київ – Одеса, реконструкція доріг Київ – Чоп, Київ – Рівне та будівництво автомагістралі Львів – Краковець. Для їх реалізації Європейський Союз надав Україні необхідну фінансову допомогу.

На виконання цих проектів почали також залучатися кошти ЄБРР, бюджетні кошти, кредитні ресурси приватних корпорацій.

Між Україною та Європейським Союзом у травні 2005 р. було парафоровано, а дещо пізніше буде підписано Угоду про певні аспекти повітряного сполучення, яка стала першою у сфері цивільної авіації. Вона забезпечує правову основу для повітряних операцій між Україною та ЄС. На 10 саміті Україна – ЄС 27 жовтня 2006 р. В Гельсінкі сторони наголосили на важливості посилення відносин між обома сторонами у сфері авіації та привітали зусилля України, спрямовані на подальшу інтеграцію у

європейські авіаційні структури та набуття повноправного членства України у спільних авіаційних органах.

У той же період між ЄС та Україною була парафрована Угода про співробітництво щодо цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (ГНСС) (Galileo). Вона передбачає співпрацю у сфері супутникової навігації та координації зусиль у ширшому спектрі секторів, особливо таких, як наука та технологія.

Крім цього, Україною **ведеться робота щодо:**

- ❖ приєднання до Угоди Інтербус про міжнародні нерегулярні перевезення пасажирів автобусами;
- ❖ приєднання до Угоди про міжнародні перевезення швидкопсувних продуктів та про спеціальні транспортні засоби, які призначені для таких перевезень;
- ❖ приєднання до Конвенції ООН з міжнародних змішаних перевезень вантажів від 24 травня 1980 р.;
- ❖ приєднання до Конвенції про договір міжнародного перевезення вантажів від 19.05 1956; та протоколу до неї;
- ❖ набуття чинності для України Угоди Європейської економічної комісії ООН Про прийняття єдиних умов періодичних технічних оглядів колісних транспортних засобів та про взаємне визнання таких оглядів, яка підписана Україною 13 листопада 1997 року у м. Відень.

Таким чином, співпраця між Україною та ЄС у галузі транспорту успішно розвивається і розширюється, особливе значення для економічного розвитку України матиме облаштування транс'європейських транспортних мереж.

2.3.5. СПІВРОБІТНИЦТВО В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Співробітництво у сфері навколишнього середовища розглядається як один з пріоритетних напрямків у відносинах між Україною і Європейським Союзом.

Метою такого співробітництва є боротьба з погіршенням стану навколишнього середовища, що охоплює такі питання:

- ❖ ефективний моніторинг рівнів забруднення й оцінка стану навколишнього середовища;

- ❖ система інформації про стан навколишнього середовища;
- ❖ боротьба з локальним, регіональним і транскордонним забрудненням атмосферного повітря та води;
- ❖ відновлення природного стану навколишнього середовища;
- ❖ стале, ефективне й екологічно безпечне виробництво та використання енергії, безпека підприємств;
- ❖ класифікація та безпечне використання хімічних речовин;
- ❖ якість води;
- ❖ зменшення обсягів, утилізація і безпечне знищення відходів, а також виконання положень Базельської конвенції;
- ❖ вплив, який здійснює навколишнє середовище на сільське господарство, ерозія ґрунтів та хімічне забруднення;
- ❖ захист лісів;
- ❖ збереження біологічної різноманітності територій, що охороняються, а також раціональне використання біологічних ресурсів та управління ними;
- ❖ планування землекористування, включаючи будівництво й сільське планування;
- ❖ застосування економічних і фінансових важелів;
- ❖ глобальні кліматичні зміни;
- ❖ екологічна освіта та виховання;
- ❖ виконання Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті, яка була підписана в місті Еспо.

Пріоритетними напрямками співробітництва України та ЄС у галузі енергетики на сьогодні є:

- ❖ вдосконалення процедур, необхідних для здійснення оцінки впливу на довкілля;
- ❖ впровадження комунікаційної стратегії щодо підтримки політики у сфері охорони навколишнього середовища;
- ❖ підтримка суб'єктів громадянського суспільства та місцевих органів влади;
- ❖ розвиток рамкового законодавства, удосконалення основних процедур та забезпечення розроблення планів для ключових підсекторів навколишнього середовища, визначених в

Основних напрямках державної політики України у сфері охорони навколишнього середовища, їх виконання;

- ❖ реалізація положень Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату;
- ❖ розширення регіонального співробітництва із країнами-сусідами.

Отже, співробітництво здійснюється шляхом **планування заходів з подолання наслідків катастроф** та інших надзвичайних ситуацій; **обміну інформацією** та експертами; **проведення спільної дослідницької діяльності**; **удосконалення законодавства** в напрямку стандартів Спільнота; **співробітництва на регіональному та міжнародному рівнях**; **розробки стратегії**, зокрема щодо глобальних кліматичних проблем з метою досягнення сталого розвитку; **дослідження впливу на навколишнє середовище**.

Вже є конкретні результати співпраці, зокрема, у подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи. За двадцять років після аварії Європейська Комісія надала більше 470 млн. євро на реалізацію чорнобильських проєктів. Ці кошти використовувалися на підвищення ядерної безпеки на Чорнобильській АЕС, а також на допомогу людям, які постраждали від трагедії.

Комісар ЄС із питань зовнішніх зносин і Європейської політики сусідства **Беніта Ферреро-Вальднер** заявила: **«Європейський Союз завжди був в авангарді міжнародних зусиль, спрямованих на полегшення наслідків Чорнобильської аварії... і ми продовжимо працювати над тим, щоб після Чорнобиля люди мали безпечніше середовище для життя у цьому регіоні та безпечніший світ в цілому»**.

Як найбільший донор Чорнобильського фонду «Укриття», Європейська Комісія надала 240 млн. євро (четверту частину від загальної суми) на спорудження нового укриття над зруйнованим реактором. Це допоможе попередити розповсюдження радіації від нинішнього саркофага, якому виповнилось 20 років.

Європейська Комісія відіграла також одну з головних ролей у досягненні згоди України зупинити усі блоки Чорнобильської

станції та надала 65 млн. євро, щоб допомогти Україні компенсувати додаткові витрати на виробництво електроенергії після закриття станції.

Європейська Комісія надала 100 млн. євро на проведення досліджень і надання допомоги на полегшення наслідків аварії для здоров'я населення та охорони довкілля. Науковці з ЄС та України вивчали такі питання, як вдосконалення методів лікування жертв опромінення радіацією, стратегії очищення міських і сільських районів від забруднення, заходи очищення харчових продуктів, епідеміологічні дослідження стану опромінення населення, управління надзвичайними ситуаціями та розробка Атласу радіоактивного забруднення Європи внаслідок Чорнобильської аварії.

За ініціативою та на кошти Європейської Комісії в Україні було проведено ряд **міжнародних семінарів з питань збереження та охорони навколишнього середовища**. Наприклад, у жовтні 2005 р. в Одесі було проведено дводенний семінар, присвячений проектам спільного впровадження та систем реєстрів парникових газів, який було організовано в рамках проекту TACIS Європейського Союзу, що спрямований на підтримку виконання Україною зобов'язань по Кіотському протоколу.

У лютому 2006 р. розпочато проект ЄС **«Технічна допомога у плануванні менеджменту басейну Нижнього Дністра»**, головна мета якого полягає у покращенні планування менеджменту басейну Нижнього Дністра, користуючись Рамочною Водною Директивою ЄС як загальним взірцем. Визначені такі цілі проекту:

- ❖ ідентифікація головних джерел забруднення у басейні Нижнього Дністра;
- ❖ розробка комплексного регіонального Плану менеджменту басейну Нижнього Дністра;
- ❖ сприяння сталому транскордонному співробітництву між Україною та Молдовою на політичному та адміністративному рівнях;
- ❖ забезпечення сталого покращення та захисту якості дністровської води, яка використовується для забору питної води для Одеси і навколишніх населених пунктів;
- ❖ підтримка заснування Національного природного парку «Нижньодністровський».

Проект надає підтримку у створенні Регіонального центру моніторингу природного середовища в Одеській області. На прид-

бання обладнання для кількох лабораторій Представництвом ЄС в Україні асигновано 300 тис. євро.

Буде досліджено якість питної води в Одесі і прилеглих районах області, зокрема, у зв'язку з якістю води у Дністрі в районі Біляївського водозабору. Там, де вода не відповідає національним стандартам якості або вимогам Директиви ЄС з питної води, будуть надані відповідні рекомендації для поліпшення її якості. Крім цього, проект надасть допомогу у плануванні інвентаризації флори і фауни на території Національного природного парку. Результати виконання проекту будуть використані для розробки плану менеджменту басейну Нижнього Дністра, заснованого на вимогах Рамочної Водної Директиви ЄС.

У той час, коли в Одесі лише розпочинався проект ЄС по плануванню менеджменту басейну Нижнього Дністра, в березні 2006 р. на Львівщині підводили підсумки проекту ЄС **«Управління басейнами річок Буг, Латориця та Уж»** за період 2004-2006 рр. Основними досягненнями проекту стало:

- ❖ на транскордонному рівні (у басейні Тиси – допомога у залученні України до заходів Дунайської комісії (ICPDR), у басейні Бугу – проект тристоронньої угоди між Україною, Білоруссю та Польщею по басейну Бугу, забезпечення відповідності практик управління водними ресурсами через спільні дії, польові дослідження, семінари і тренінги);
- ❖ на національному рівні (створення Західно-Бузького басейнового управління водними ресурсами та призначення представників у Бузьку басейнову раду, офіційне підписання Угоди про співробітництво у галузі використання і охорони водних ресурсів басейну р. Західний Буг між Львівською і Волинською областями, розробка Концепції охорони вод України для Мінприроди, створення умов для реорганізації Закарпатського облводгоспу в Закарпатське басейнове управління водними ресурсами р. Тиса);
- ❖ на технологічному рівні (практичне впровадження Водної Рамкової Директиви ЄС, зокрема, ініціювання гідроморфологічної оцінки водних об'єктів в Україні, поставка обладнання в лабораторії для визначення пріоритетних речовин, попередня типізація водних об'єктів на основі біологічних, гідроморфологічних та фізико-хімічних елементів якості басейну Верхньої Тиси та розробка Програми заходів для басейну Бугу і Тиси з відповідною економічною оцінкою).

В цілому ЄС надавав допомогу Україні в рамках програми TACIS по десяти з п'ятнадцяти напрямів, зазначених у статті 63 УПС, а саме: управління та захист водних ресурсів, включаючи Чорне море, збереження біорозмаїття, участь громадськості та заснування транс-кордонних мереж навколишнього середовища, розвиток регіональної системи управління промисловими відходами в Україні, підтримка реалізації державної політики охорони навколишнього середовища тощо. TACIS також фінансував створення Регіонального центру з питань навколишнього середовища у Києві, метою якого є ширше залучення до питань захисту довкілля.

Загалом динаміка співробітництва у сфері навколишнього середовища має позитивну тенденцію. **Однак Україні необхідно зосередитися на приведенні свого законодавства у відповідність до вимог ЄС у таких сферах:**

- ❖ **запровадження та належне виконання механізмів** у відповідності до **принципу «забруднювач платить»**. Підприємства, які викидають промислові відходи у природне середовище, мають компенсувати заподіяну шкоду;
- ❖ **внесення доповнень до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»**, які визначали б права громадян України на вільний доступ до інформації екологічного характеру на основі посиленої кримінальної відповідальності за відмову надати чи несвоєчасне надання повної інформації за вимогою;
- ❖ **оцінка впливу на навколишнє середовище**. Прийняти доповнення до Закону України «Про експертизу» та нові закони «Про екологічне страхування» та «Про аудит» з одночасним впровадженням системи аудиту та управління навколишнім середовищем для подальшого вдосконалення захисту довкілля;
- ❖ **атмосферне повітря**. Прийняття доповнень до Закону України «Про охорону атмосферного повітря», що стосується вжиття практичних заходів з впровадження найбільш вдалих технологічних інновацій для запобігання забрудненню повітря;
- ❖ **вичерпання озонового шару**. Необхідно розробити спеціальне законодавство про захист озонового шару та передбачити механізм його реалізації;

- ❖ **захист водних ресурсів.** Вдосконалити законодавство із захисту водних ресурсів на основі принципу «краща система каналізації – краща якість питної води», чітко дотримуючись правової логіки ЄС у цій сфері;
- ❖ **захист навколишнього середовища від відходів.** Необхідно розробити узгоджений з європейськими нормами Кодекс «Про відходи».

Водночас **необхідно здійснити такі заходи** (робота над якими ведеться):

- ❖ укладення Протоколу до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат щодо екологічно збалансованого розвитку транспорту та інфраструктури;
- ❖ підготовки Національного звіту щодо виконання Конвенції про біорізноманіття;
- ❖ розроблення проекту Загальнодержавної програми розвитку заповідної справи до 2020 р.;
- ❖ розроблення проекту Концепції охорони водних ресурсів.

Зрозуміло, що співробітництво у сфері навколишнього середовища як один з пріоритетних напрямків у відносинах між Україною і Європейським Союзом потребує постійної уваги. На особливу увагу заслуговує процес адаптації, який є нелегким завданням для України. Адже, незважаючи на розробку механізму адаптації, визначення її основних етапів та методів, існує і ряд проблем, які полягають, зокрема, у чіткому визначенні термінів, що використовуються, виділенні питань, що потребують адаптації.

2.3.6. ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Потоки факторів виробництва, зокрема капіталу, є важливим елементом інтеграції України в світову економіку. Україна потребує значних капіталовкладень для модернізації старих і створення нових виробничих потужностей. В таких умовах наявність зовнішніх джерел фінансування для таких інвестицій можуть стати вирішальними для економічного зростання. Не менш важливими можуть стати позитивні екстерналії, що супроводжують притік іноземного капіталу в країну. Найбільш значними вони є для прямих іноземних інвестицій (ПІІ) і можуть включати передачу технологій, стандартів

якості, досвід корпоративного управління і організації праці, стандарти взаємодії із зовнішніми зацікавленими особами, соціальної відповідальності і охорони навколишнього середовища.

За умов географічної близькості і наявності розвинутих та ліквідних фінансових ринків, Європейський союз є природним джерелом ПІІ.

Інвестиції з держав-членів ЄС почали швидко зростати після 2004 р. (табл. 2.4.). Так, у першій половині 2005 р. вартість прямих іноземних інвестицій в Україні зросла на 491,3 млн. дол. США, а загальна вартість інвестицій на кінець червня 2005 р. становила 9,1 млрд. дол. США. Вартість інвестицій, реалізованих державами-членами ЄС, становила приблизно 5 млрд. дол. США, що складало більше 50% всіх іноземних інвестицій в Україні.

Таблиця 2.5

Прямі іноземні інвестиції в Україну з країн ЄС (млн. дол. США)

	Обсяги прямих інвестицій				
	на 01.01.05	на 01.01.06	на 01.01.07	на 01.01.08	на 01.01.09
Всього по ЄС	4652,4	12069,9	15924,0	22908,8	28175,4
Австрія	345,6	1439,5	1600,8	2067,4	2445,6
Бельгія	42,7	45,2	35,8	39,1	43,4
Болгарія	–	–	–	17,6	20,1
Греція	16,4	19,3	71,9	151,2	310,0
Данія	106,3	130,4	140,2	155,8	176,9
Естонія	25,8	28,5	52,8	70,0	108,3
Ірландія	54,7	45,9	72,2	117,0	133,6
Іспанія	38,7	42,5	47,8	63,4	58,2
Італія	106,1	117,4	132,8	150,4	914,3
Кіпр	1035,7	1635,9	3011,7	5945,1	7682,9
Латвія	32,7	41,5	68,0	74,4	64,0
Литва	28,8	42,3	45,4	73,9	84,6
Люксембург	58,5	77,8	91,9	210,7	214,6
Мальта	8,2	8,8	12,4	31,0	38,5
Нідерланди	548,3	919,5	1493,0	2508,8	3180,8
Німеччина	631,6	5503,7	5620,7	5918,3	6393,8
Польща	192,3	225,5	366,0	672,2	694,7
Португалія	2,3	5,1	7,8	7,9	6,0
Румунія	–	–	–	12,0	17,4
Словаччина	45,8	93,8	96,9	102,9	106,4
Словенія	3,6	3,5	2,6	7,5	26,0
Велика Британія	895,9	1174,8	1557,2	1973,6	2273,5
Угорщина	179,2	191,0	364,5	411,2	595,5
Фінляндія	7,7	9,2	13,8	17,7	16,9
Франція	79,1	87,9	826,9	1044,8	1226,1
Чеська Республіка	46,3	46,8	53,8	78,2	80,3
Швеція	120,3	134,1	137,1	986,7	1263,0
<i>Довідково:</i>					
Всього по Україні	8353,9	16890,0	21186,0	29532,8	35723,4

Джерело: Державний комітет статистики України –
www.ukrstat.gov.ua

З метою збільшення надходжень прямих іноземних інвестицій український уряд у червні 2005 р. створив Центр іноземних інвестицій, який має аналітично та організаційно підтримувати інвестиційну діяльність в Україні. Однак, за даними деяких науково-дослідних установ, спеціалізовані інституції не здатні покращити український інвестиційний клімат. Створені попередніми урядами агентства такого типу, що займалися інвестиціями, мали незначний або взагалі не мали жодного впливу на надходження іноземних інвестицій в Україну. Інвестори, ухвалюючи рішення, більше схильні аналізувати основні чинники, які вказують на покращення інвестиційного клімату – безумовні гарантовані права власності, дотримання права на сприятливу регуляторну політику.

З початку 2006 р. ЄС став найбільшим іноземним інвестором в Україні, його частка становила вже 71% від загальних прямих іноземних інвестицій в Україні. Найбільшими інвесторами стали Німеччина, Кіпр, Австрія та Сполучене Королівство. Станом на 2006 р. в Україну було інвестовано 14 млрд. євро, при цьому тільки у 2005 р. – 6,26 мільярдів євро. Досягнення таких високих показників в 2005 р. частково вдалося досягти завдяки успішному продажу іноземним інвесторам декількох великих об'єктів, включаючи «Криворіжсталь» та АППБ «Аваль».

Станом на 1 січня 2009 р. обсяг прямих інвестицій в економіку України з країн ЄС становив 28,2 млрд.дол. США, що складає 78,9% загального обсягу інвестицій в Україну (на 01.01.2008 – 22,9 млрд.дол., 77,6%). Головними країнами-інвесторами, на які припадає понад 78% загального обсягу інвестицій з ЄС, є Кіпр (27,3% загального обсягу інвестицій з країн ЄС), Німеччина (22,7%), Нідерланди (11,3%), Австрія (8,7%) та Сполучене Королівство (8,1%).

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в Україну, на 1 квітня 2009 р. склав 36526,6 млн.дол., що на 2,3% більше обсягів інвестицій на початок 2009 року та в розрахунку на одну особу становить 792,7 дол.

Значні обсяги прямих інвестицій з країн ЄС було зосереджено на підприємствах промисловості (26,1%). Серед галузей переробної промисловості суттєві обсяги інвестицій внесено у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів; у мета-

лургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів. Також інвестиційно привабливими для нерезидентів є підприємства фінансової діяльності (25,4%), організації, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям (11,9%) і підприємства торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (10,0%).

У I кварталі 2009 р. в економіку України іноземними інвесторами було вкладено 1175,5 млн.дол. США прямих інвестицій, що становить 36,2% обсягів I кварталу попереднього року. З країн ЄС надійшло 684,1 млн.дол. (58,2% загального обсягу). У цілому приріст сукупного обсягу іноземного капіталу в економіці країни, з урахуванням його переоцінки, утрат і курсової різниці склав 819,5 млн.дол., що становить 24,4% рівня відповідного періоду попереднього року.

Усвідомлюючи важливість поліпшення інвестиційного клімату, головним завданням на короткострокову перспективу для України є удосконалення необхідної правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Для цього необхідно здійснити низку першочергових заходів з формування єдиних стратегічних цілей та послідовності економічних реформ, забезпечення незмінності та гарантованості захисту прав і свобод інвестора.

В грудні 2008 р. було розроблено та схвалено Програму діяльності Кабінету Міністрів України «Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток», відповідно до якої одним з пріоритетних завдань Уряду з подолання кризи є стимулювання інвестиційної діяльності, а саме:

- ❖ зменшення відпливу капіталу;
- ❖ активізація інвестиційної діяльності;
- ❖ сприяння зростанню рівня капіталізації національних заощаджень та обсягів прямих іноземних інвестицій в Україну;
- ❖ створення умов для прискорення технологічної модернізації вітчизняного виробництва з метою підвищення його енергоефективності та конкурентоспроможності.

З метою активізації інвестиційної діяльності підприємств Уряд спрямовує свої зусилля, зокрема, на створення нормативно-правової бази для заохочення вкладення довгострокових фінансових

інвестицій; сприяння укладенню угод про розподіл продукції; формування системи інструментів розвитку інвестиційної діяльності підприємств та інвестиційного кредитування; залучення додаткових фінансових ресурсів для реалізації інвестиційних проєктів.

Отже, Україні, щоб бути конкурентоспроможною у світовому масштабі і продовжувати економічне зростання, необхідно залучати значно більше інвестицій. Сприятливий інвестиційний клімат відіграє дуже важливу роль у досягненні цього. Важлива роль у досягненні цієї мети належить Європейському Союзу, який може посприяти або зробити умовою співробітництва проведення необхідних реформ.

2.3.7. СПІВРОБІТНИЦТВО У РЕФОРМУВАННІ ТА ВДОСКОНАЛЕННІ ОСВІТИ, НАУКИ, ТЕХНІКИ ТА КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗИ

В останній період активізувалася діяльність України в напрямі **інтеграції України до європейського освітнього і наукового простору**.

У сучасних умовах створюється інформаційне суспільство, нова парадигма відносин, основою яких є знання. Визначальним загальносвітовим принципом є глобалізація, а головним чинником її проявів – розмивання національних бар'єрів і входження країн у високотехнологічне середовище. Процеси європейської інтеграції, як прояв об'єктивно зумовленої глобалізації, охоплюють усе нові сфери життєдіяльності. Не стала винятком і освіта, особливо вища школа.

Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній простір Європи, здійснює модернізацію діяльності в контексті європейських вимог. **У травні 2005 р. Україна приєдналася до Болонської декларації**. Участь у Болонському процесі зобов'язала Україну усунути всі перешкоди на цьому шляху, оскільки цей напрям роботи був і залишається пріоритетним у розвитку вищої освіти в Україні.

З часу приєднання України до Болонського процесу відбулися такі основні події: підготовлено План дій, який має бути реалізований до 2010 р.; створено групу супроводу Болонського процесу при Міністерстві освіти і науки

України та Національну групу промоутерів Болонського процесу; студентська рада стала кандидатом у члени Національних студентських спілок Європи (ESIB); досягнуто прогресу у запровадженні Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS) та додатків до диплома європейського зразка. Розпочато роботу з розробки національної системи кваліфікацій, відбувається її обговорення усіма зацікавленими сторонами на загальнонаціональному рівні. Як очікується, вона буде завершена до 2010 р.

Завданнями на майбутнє є: розробка системи забезпечення якості відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості у європейському просторі вищої освіти; запровадження третього циклу підготовки; підвищення рівня працевлаштування бакалаврів; підвищення мобільності викладачів і студентів; розширення зв'язків між вищими навчальними закладами та громадськістю.

В Україні вживаються заходи щодо поліпшення забезпечення гарантованих Конституцією України:

- ❖ прав громадян на здобуття вищої освіти;
- ❖ вдосконалення мережі вищих навчальних закладів;
- ❖ розширення їх автономії;
- ❖ підвищення якості освіти;
- ❖ демократизації навчального процесу.

Основною метою державної політики в галузі освіти є створення умов для розвитку особистості та творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень.

В Україні протягом 1991-2005 рр. на основі міжнародних документів з питань демократизації, гуманізації в галузі освіти і прав людини здійснено низку заходів щодо створення нової нормативно-правової бази вищої освіти України.

На сучасному етапі функціонування вищої освіти в країні, при збереженні досягнень і традицій української вищої школи,

ґрунтується на інтеграції системи вищої освіти у світову систему вищої освіти, на державній підтримці підготовки випускників, розширенні доступу українських громадян до вищої освіти, постійному розширенні кількості студентів, що навчаються за державним замовленням, створенні умов для рівної доступності вищої освіти, сприянні створенню і функціонуванню недержавних ВНЗ. **Громадянам України гарантується на конкурсній основі одержання безкоштовної вищої освіти, якщо громадянин цього рівня освіти одержує вперше.**

Система нормативно-правових актів, що регламентує функціонування вищої освіти України, при збереженні певного рівня державного регулювання діяльності у галузі вищої освіти, дає змогу забезпечувати автономію та академічну незалежність вищих навчальних закладів, більшу відповідність освітньо-кваліфікаційного рівня підготовки фахівців вимогам суспільного поділу праці в Україні, мобільність системи підготовки спеціалістів щодо ринку праці.

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про вищу освіту» та розділу 1 Конвенції щодо визнання кваліфікації з вищої освіти в Європейському регіоні (Рада Європи та ЮНЕСКО, Лісабон, 1997 р.) **система вищої освіти – це сукупність таких, що взаємодіють, послідовних курсів навчання, вищих навчальних закладів, інших юридичних осіб, які надають освітні послуги.**

Усі аспекти життя вищої школи країни регулюють законодавством України. Його дія поширюється також на недержавні навчальні заклади. У такий спосіб регулюється структура управління вищими навчальними закладами, правила прийому та навчання, види і назви ВНЗ та їх структура, а також структура вчених ступенів, викладацький склад і найменування відповідних посад та правила службового зростання, права й обов'язки студентів однорідні по всій країні. Єдина розбіжність між державними і недержавними навчальними закладами полягає у джерелах фінансування і формі власності.

Подальші соціально-економічні зміни у суспільстві, зміцнення української державності, входження в цивілізоване світове співтовариство неможливі без структурної реформи національної системи освіти. Однією з передумов входження України до єдиного Європейського простору вищої освіти є досягнення системою

вищої освіти України цілей Болонського процесу, які в українських наукових публікаціях формуються, як правило, так:

- ❖ прийняття системи легкозрозумілих і співмірних ступенів, зокрема через впровадження додатка до диплома для забезпечення можливості працевлаштування європейських громадян підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти;
- ❖ прийняття структурної побудови вищої освіти, заснованої на двох основних циклах – «двоступеневого» (бакалаврські програми) та «після ступеневого» (магістерські програми). Доступ до другого циклу вимагатиме успішного завершення першого циклу навчання тривалістю не менше трьох років. Бакалавра необхідно готувати так, щоб він без труднощів знайшов місце на інтегрованому європейському ринку праці;
- ❖ впровадження системи кредитів за типом ECTS – європейської системи перезарахування і трансферу залікових одиниць навчальної трудомісткості як належного засобу підтримки великомасштабної студентської мобільності. Кредити можуть бути отримані також у рамках освіти, яка не є ще вищою. Це повинно створити передумови для навчання протягом усього життя;
- ❖ сприяння мобільності шляхом подолання перешкод ефективного здійснення вільного пересування, для чого студентам необхідно надати змогу здобуття освіти і практичної підготовки, а також сукупні послуги, а викладачам, дослідникам та адміністративному персоналу – забезпечити визнання і зарахування часу, витраченого на провадження досліджень, викладання та стажування в Європейському регіоні без обмеження їх прав, установлених законом;
- ❖ сприяння європейській співпраці у забезпеченні якості освіти шляхом розроблення і застосування критеріїв та методологій. Значне підвищення привабливості європейських дипломів в очах молоді країн третього світу;
- ❖ сприяння «європеїзації» та «інтернаціоналізації» національних систем вищої освіти, формування справжнього «спільного освітнього простору» шляхом модернізації навчальних планів, міжінституційної співпраці, розвитку схем мобільності, спільних програм навчання, практичної підготовки і провадження наукових досліджень.

Так трапилось, що нові виклики в розвитку людності в Україні збіглися із значними зрушеннями у суспільному житті, у самосвідомості нації. Більшість українців має надію, що ці зрушення «навстіж розчинять двері і наповнять свіжим повітрям» справді життєдайних реформ нашу «загальнонаціональну домівку». **Але необхідно усвідомити, що політичні зрушення, протистояння кланів й інші проблеми суспільного життя не повинні стати перепонами на шляху до основної мети – якісно нового рівня соціально-економічного розвитку.**

Інтелект багатьох провідних «гравців» у сфері національної політики й економіки достатньо високий, щоб зрозуміти важливість об'єднання зусиль для **мобілізації всього суспільства, особливо молоді, на формування і реалізацію нової національної ідеї: розбудови в державі економіки знань.** Без встановлення такої економіки Україна ніколи не належатиме до розвинених країн і перетвориться на територію, яку інші держави використовуватимуть для покриття свого дефіциту у природних і людських ресурсах.

Важливо те, що в Україні на сьогодні відбувається різка зміна поколінь владної еліти, але не зникає тривога з приводу того, що не зміниться ставлення до вищої освіти і науки. Як відомо, чисельність вітчизняної бюрократії за роки незалежності збільшилася втричі. Водночас відчутно знизився її фаховий рівень. Немає підстав сподіватися, що українська бюрократія раптово стане кращою. Серед гасел Помаранчевої революції слово «наука» не звучало.

Отже, необхідно саме тепер зробити все можливе, щоб змінити ставлення влади до вищої школи і науки. Лідери нації, а їм суспільство на сьогодні надало величезний кредит довіри, повинні зламати негативну інерцію бюрократії і залучити до власних структур якомога більше висококваліфікованих фахівців, талановитих людей із потужним творчим потенціалом.

Тому надзвичайно важливим досягненням стало приєднання України у травні 2005 р. до Болонського процесу. **Це сприяє реформуванню системи вищої освіти України, її адаптації до ринкових умов та інтеграції до європейського освітнього простору, вивченню та використанню передового зарубіжного досвіду, підвищенню мобільності викладачів і студентів.** Реальнішою стає можливість участі

українських вузів у потужних європейських програмах, які до цього були недоступними, зокрема, у програмі «Сократес-Еразмус».

У період 1997-2006 рр. Європейський Союз виділив для здійснення проектів в освітній галузі в Україні 45,5 млн. євро.

Згідно Плану дій Україна-ЄС **започатковано політичний діалог між Україною та ЄС у сфері освіти та навчання**. Зокрема, у червні 2005 р. міністерство освіти і науки України провело переговори з європейськими університетами щодо адаптації їх навчальних програм до українських з метою здійснення підготовки та перепідготовки фахівців на території України.

Проводяться консультації з представниками ЄС з метою розширення можливостей академічного обміну шляхом участі у програмі «Еразмус-Мундус».

Важливим моментом для інтеграції України у Європейський Союз є **проблема підготовки кадрів**. Значний досвід у цьому нагромадили нові країни ЄС. Наприклад, коли Литва оголосила про свій європейський вибір, перші їхні кроки зводилися до відправки за кордон спеціалістів з метою вивчення європейського права, бізнес-адміністрування, іноземних мов. Відправлялися тисячі студентів, на яких не шкодували коштів.

Сьогодні необхідно спрямувати кошти на навчання щонайменше 5 тисяч українських студентів у європейських вузах. Вони створили б той кадровий потенціал, який через декілька років повинен використовуватися урядом. Доки Україна не буде думати про кадрове забезпечення, доти прогрес у відносинах з ЄС залишатиметься віддаленою перспективою.

Продовжується співробітництво МОН України та вищих навчальних закладів з ЄС у рамках програми в галузі вищої школи ТЕМ-ПУС, а також на двосторонній основі з країнами ЄС. Одночасно Україна бере участь у програмі ТЕМПУС-III та використовує її для розширення співробітництва у сферах професійно-технічної освіти.

План дій Україна – ЄС передбачає також реалізацію проекту СЕЕVU, започаткованого на 32-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (жовтень 2003 р.), коли було прийнято рішення про

створення віртуального кампусу центрів електронного навчання науково-технологічних та інженерних університетів країн Центральної та Східної Європи.

Головною метою проекту є інтеграція зусиль вищих навчальних закладів науково-технічного та інженерного профілів, що на основі реалізації основних принципів інформаційного суспільства – «навчання протягом життя» і «навчання без кордонів» – забезпечить підготовку фахівців нової формації, здатних прискорити економічний і соціальний розвиток країн регіону за рахунок ефективного застосування новітніх досягнень у сфері фундаментальних, інженерно-технічних наук та інформаційно-комунікаційних технологій.

Функції координатора проекту в Україні виконує Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут».

Вживаються заходи для розвитку в Україні **системи безперервного навчання**. З урахуванням досвіду країн Балтії, Польщі, Швеції розроблений проект Закону України «Про освіту дорослих», у якому визначені такі поняття, як формальна і неформальна освіта, неперервна освіта, на основі програми ECTS. З метою залучення вузів до співпраці за цією програмою в Україні за участю представників ЄС проведено ряд семінарів.

Звичайно, у сфері освіти розширити участь України у проектах ТЕМПУС, які відкривають нові можливості її інтеграції до міжнародного інформаційного простору і створення загальнонаціональної мережі тестових і навчальних центрів для забезпечення всім громадянам України рівних можливостей доступу до знань, незалежно від місця їх проживання, соціального статусу та рівня доходів.

Більше уваги необхідно приділяти підвищенню якісного рівня знання іноземних мов науковими і науково-педагогічними працівниками та студентами з метою зменшення мовного бар'єру. Співробітництву України та ЄС сприятиме відкриття у вузах нових кафедр європейської інтеграції та європейського права.

Поглиблюється **інтеграція України до європейського наукового простору**. Обидві сторони розуміють важливість

науково-технічного співробітництва, про що свідчить участь українських вчених у Рамкових програмах ЄС. У межах Угоди між Україною та Європейською Спільнотою про наукове і технологічне співробітництво започатковано роботу Спільного комітету Україна – ЄС зі співробітництва в галузі науки і технологій (підписана 4 липня 2002 р., набула чинності – 11 лютого 2003 р.).

Значно активізувалася діяльність **Національного інформаційного центру зі співробітництва з ЄС у сфері науки і технологій**, який, **з одного боку**, поширює інформацію про досягнення українських науковців до європейських наукових організацій та інформаційних видань, а з іншого, розповсюджує інформацію про конкурси та умови участі в наукових програмах ЄС, веде та постійно оновлює Інтернет-сторінку, проводить тренінги для цільових аудиторій, тематичні семінари, надає консультації з пошуку партнерів, підготовки та подання пропозицій на конкурси тощо.

Конкретним прикладом співпраці України і ЄС **у галузі науки і техніки** є Угода про співробітництво щодо цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (ГНСС) (GALILEO), підписана 1 грудня 2005 р. Угода передбачає співпрацю у сфері супутникової навігації та координації зусиль у широкому спектрі секторів, особливо таких, як наука та технологія, галузеве виробництво, розвиток послуг і ринку, а також питання стандартизації, використання частот і сертифікації.

Це також є першим кроком до поширення діяльності Європейської геостаціонарної системи навігаційного покриття (EGNOS) на Україну та участі країни у програмі через приєднання до спільного підприємства GALILEO (а пізніше і представництво у Наглядному органі GALILEO).

На виконання Плану дій Україна-ЄС щодо імплементації цієї угоди та створення системи моніторингу навігаційних характеристик європейської геостаціонарної додаткової навігаційної системи (GPS/EGNOS) на території України постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 2006 р. № 815 «Про затвердження Плану використання радіочастотного ресурсу України» передбачено впровадження супутникових навігаційних систем GALILEO та GPS з 1 січня 2008 р., ГНСС – з 1 січня 2009 р.

Україна є однією з восьми країн світової космічної спільноти, яка має значний науковий досвід впровадження космічних проектів і видатні досягнення у прикладному використанні технології та обладнання ГНСС. Українська космічна галузь є одним з лідерів у сфері проектування та виробництва компонентів ГНСС.

Технологія ГНСС знаходить своє застосування у багатьох сферах цивільного життя, таких, як транспорт, охорона довкілля, сільське господарство, приладо- та машинобудування, відпочинок на відкритому повітрі та безпека систем життєзабезпечення.

Україна стала третьою державою, яка офіційно приєдналася до програми GALILEO, після підписання відповідних угод з Китаєм та Ізраїлем. Постійно зростаючий інтерес третіх країн до участі у програмі GALILEO є найбільшим стимулом для розвитку ринку ГНСС, потенціал якого оцінюється у 3 млрд. користувачів і 275 млрд. євро прибутку на рік, а також створення 150 тис. робочих місць для висококваліфікованих працівників в одній лише Європі.

Україна активно співробітничала з ЄС *у питаннях зв'язку та інформатизації*. Зокрема, Україною виконано заплановані Планом дій Україна-ЄС заходи у сфері політики електронних комунікацій щодо розробки і прийняття **Концепції розвитку телекомунікацій в Україні до 2010 р.** Метою документа є визначення основних засад і напрямків подальшого розвитку телекомунікаційних мереж загального користування в ринкових умовах на всій території країни. Концепція також спрямована на реалізацію стратегічних інтересів та міжнародної конкурентоспроможності України.

Згідно з Концепцією, пріоритетним напрямком розвитку телекомунікаційних мереж протягом 2006-2010 рр. є прискорений розвиток мереж телефонного зв'язку для надання загальнодоступних послуг, перелік яких визначається законодавством.

Здійснювалися заходи щодо виконання Плану дій Україна – ЄС *у сфері інформаційних послуг*. Зокрема, продовжується впровадження елементів електронного урядування. Сьогодні інформаційні послуги фізичним і юридичним особам надаються органа-

ми виконавчої влади через єдиний веб-портал органів виконавчої влади та власні веб-сайти. Щомісяця єдиним веб-порталом користується близько 2,5 млн. осіб.

З метою більш ретельного аналізу процесів формування в Україні інформаційного суспільства передбачено розробку **Національної системи індикаторів просування України до інформаційного суспільства** на основі міжнародних рекомендацій з урахуванням національних особливостей.

Використання європейського досвіду сприятиме підвищенню ефективності інтеграції України до ЄС у сфері науки та освіти. У цьому аспекті велике значення має Лісабонська стратегія, прийняття якої у 2000 р. Європейська Рада визначила нові стратегічні цілі, що полягають у підвищенні глобальної конкурентоспроможності ЄС через економічне оновлення, поліпшення в соціальній сфері та охороні довкілля. Відповідно до цієї стратегії, до 2010 р. ЄС повинен мати конкурентоспроможну та динамічну економіку, що базується на знаннях і здатна до постійного зростання та забезпечення збільшення робочих місць.

У 2002 р. Європейською Радою були прийняті Барселонські цілі, в яких проголошено необхідність радикального реформування європейської системи наукових досліджень та інноваційних технологій і визначено конкретні цілі розвитку науково-технологічної сфери, а саме: до 2010 р. збільшити інвестиції в науково-технологічну сферу до 3% ВВП, з яких дві третини фінансуватиме приватний сектор.

Таким чином, **Лісабонська стратегія фактично формує загальну базу необхідних реформ для здійснення Україною повномасштабної інтеграції до європейського освітнього та науково-технологічного простору.** Для цього необхідно:

- ❖ збільшити обсяги державного фінансування наукових досліджень і розробити довгострокову стратегію фінансової підтримки наукової сфери;
- ❖ посилити координацію державної політики у сфері науково-технічної діяльності шляхом здійснення моніторингу напрямів і результатів бюджетної підтримки за всіма видами наукової діяльності головних розпорядників бюджетних коштів;

- ❖ запровадити систему прогнозно-аналітичних досліджень тенденцій розвитку науки і техніки з урахуванням європейського та світового досвіду та залученням незалежних міжнародних експертів;
- ❖ застосувати європейські стандарти показників результативності науково-технологічної та інноваційної діяльності.

Отже, реалізація цих заходів сприятиме співробітництву України та ЄС у реформуванні та вдосконаленні освіти, науки і техніки в Україні, інтеграції до європейського освітнього та наукового простору.

2.3.8. СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ СВОБОДИ, БЕЗПЕКИ ТА ЮСТИЦІЇ

Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС передбачала лише специфічне двостороннє **співробітництво у цій сфері, яке стосувалося тільки боротьби з нелегальною міграцією, відмиванням грошей та обігом наркотиків**.

Однак за час, що минув після підписання та набуття чинності УПС, співробітництво між Україною та ЄС вийшло далеко за рамки Угоди. Питання юстиції та внутрішніх справ розвивалися, як спільний пріоритет, поза положеннями УПС. Перший **План дій у сфері юстиції та внутрішніх справ**, в якому відзначаються напрямки співробітництва, було погоджено з українською стороною у грудні 2001 р.

Відповідно до положень Плану дій у Києві було створено **групу з питань юстиції та внутрішніх справ**. У той же час, у липні 2002 р. було затверджено **План-графік, який став інструментом для оцінки прогресу у виконанні Плану дій**.

11 листопада 2002 р. у Брюсселі вперше відбулося засідання у форматі Україна – Трійка ЄС на рівні міністрів юстиції. Учасники наголосили на важливості діалогу у сфері юстиції та внутрішніх справ, зокрема, плану дій ЄС у сфері юстиції і внутрішніх справ. Пріоритетними сферами співробітництва були визначені: реадмісія та міграція; управління кордоном; візові питання; відмивання грошей; торгівля людьми; наркотики; корупція; сексуальна експлуатація дітей.

Цілі Плану дій також досягалися шляхом проведення технічних зустрічей та співробітництва в рамках ТАСІС.

Робота значно активізувалася у зв'язку з підписанням 21 лютого 2005 р. *Плану дій Україна – ЄС*. Україна та Європейський Союз зосередилися на виконанні ухваленого плану. План дій був удосконалений, а деякі заходи – оновлені в контексті пріоритетних напрямів, визначених у Плані дій 2001 р.

Окрім вищезгаданого інструменту для оцінки прогресу у виконанні Плану дій, Європейська Комісія вирішила направити у 2006 році до України **Місію з питань оцінки юстиції, свободи та безпеки**, уповноважену надати комплексний огляд ситуації в сфері юстиції та внутрішніх справ в Україні. За результатами було підготовлено звіт, в якому відзначено прогрес, досягнутий в імplementації Плану дій у сфері юстиції та внутрішніх справ, 2001 року.

Основною проблемою ефективності імplementації Плану дій у сфері юстиції та внутрішніх справ, визначеною Місією з питань оцінки юстиції, свободи та безпеки, є **занадто обтяжлива адміністративна система та недостатньо визначений поділ влади і обов'язків між органами влади в Україні**.

У цьому зв'язку Місією запропоновано низка рекомендацій, які, головним чином, спрямовані на покращення інституційного устрою.

Оцінка, надана місією, стала основою для перегляду Плану дій у сфері юстиції та внутрішніх справ.

Таким чином основним документом у сфері співробітництва у галузі свободи, безпеки та юстиції є схвалений 18 червня 2007 року на засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС **План дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки**.

З метою **практичного виконання Плану дій у сфері юстиції, свободи та безпеки** експерти України та ЄС розробили **План-графік імplementації положень Плану дій**, який був затверджений 10 квітня 2008 р. під час засідання підкомітету № 6 у сфері юстиції, свободи та безпеки. План дій дій у сфері юстиції, свободи та безпеки (ЮСБ) та графік його імplementації охоплюють співробітництво по 15 ключових напрямках взаємодії у галузі

юстиції, свободи та безпеки: міграція, притулок, управління кордонами, візи, безпека документів, боротьба з організованою злочинністю та тероризмом, боротьба з відмиванням грошей, включаючи протидію фінансуванню тероризму, боротьбу з торгівлею людьми, наркотиками, корупцією, правове співробітництво у цивільних та кримінальних справах, судочинство, співпрацю у питаннях забезпечення верховенства права та в галузі затримання та ув'язнення. Планом-графіком ЮСБ за 2008 р. передбачалося виконання 251 заходу; 88 заходів виконано, 46 – у стані виконання, 70 – виконано частково. Його повне виконання сприяє створенню в Україні умов для входження в спільний європейський простір юстиції, свободи та безпеки і суттєво підсилює рівень взаємодії між Україною, ЄС та його країнами членами у зазначеній сфері.

Оновлений План дій встановлює ряд погоджених завдань і напрямів співробітництва та імплементації у сферах:

Свободи:

- ❖ вдосконалення управління міграцією (включаючи притулок і боротьбу з нелегальною міграцією);
- ❖ сприяння людським контактам та подорожам при посиленні співпраці у сфері управління кордонами і безпеки документів;

Безпеки:

- ❖ протидія тероризму і організованій злочинності, в тому числі шляхом зміцнення правоохоронного співробітництва, зокрема у напрямі боротьби з проявами торгівлі людьми, незаконного ввозу мігрантів, незаконного переміщення наркотиків та інших заборонених товарів, корупції, підробки документів, відмивання грошей та іншими видами протиправної діяльності;

Юстиції:

- ❖ реформування судової системи для забезпечення її незалежності, неупередженості і ефективності;
- ❖ посилення правового співробітництва між ЄС і Україною у цивільних і кримінальних справах.

Важливим кроком у розвитку співробітництва між Україною та ЄС у сфері свободи, безпеки та юстиції стало підписання 18 червня 2007 р. Угод про спрощення оформлення віз та реадмісію, які набули чинності 1 січня 2008 р.

Угода про спрощення оформлення віз відповідає національним інтересам України хоча б тому, що набли-

жає звичайного громадянина до Євросоюзу. Серед головних позитивних моментів угоди є положення про перспективу запровадження взаємного безвізового режиму, безвізовий режим для власників дипломатичних паспортів, широкий перелік осіб, які мають право на безкоштовне оформлення візи, фіксований розмір плати за візу (35 євро та 70 євро у термінових випадках), необхідність надання пояснень у разі відмови у візі, можливість отримання багаторазових і довготермінових віз (від 1 до 5 років) для широкого кола громадян України (журналістам, спортсменам, учасникам наукових, культурних і мистецьких заходів), скорочення та впорядкування переліку документів, які громадяни України повинні надавати консульським установам держав-членів ЄС для підтвердження мети поїздки, та встановлення граничного строк розгляду візових документів та видачу візи (10 календарних днів).

З метою моніторингу виконання положень було створено *Спільний візовий комітет (СВК) Україна-ЄС*. У 2008 р. двічі проходили засідання: 9 квітня 2008 р. у Києві відбулося перше засідання Спільного візового комітету Україна – ЄС, 28 листопада 2008 р. у Брюсселі – друге. Третє засідання СВК Україна-ЄС відбулося у травні 2009 р. у Києві.

Зокрема, серед 14 категорій громадян, які мають право на безкоштовні візи – близькі родичі, журналісти, учні, студенти, аспіранти, інваліди, учасники міжнародних спортивних, наукових або культурних заходів, пенсіонери. Недискримінаційний підхід до громадян України має у подальшому розширити коло українських візових «пільговиків».

У переліку осіб, які можуть дістати за полегшеною процедурою візи, є представники ділових кіл, підприємці, члени офіційних делегацій, учасники наукових, культурних, міжнародних обмінів, учні, студенти, аспіранти, вчителі.

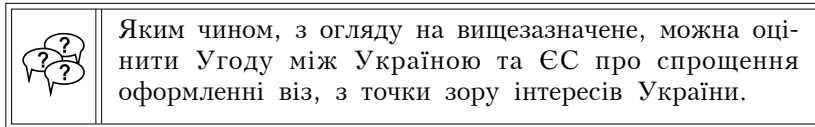
Крім того, анкети на отримання віз мають розглядатися протягом 10 календарних днів.

Спрощення Європейським Союзом оформлення віз для українських громадян, торкається іншої важливої для України проблеми – співвідношення Угоди про спрощення оформлення віз між Україною та ЄС з відповідними двосторонніми угодами, ук-

ладеними Україною з новими державами-членами ЄС. Адже деякі двосторонні угоди (зокрема, з Словаччиною, Угорщиною, Польщею Литвою, Латвією) створюють для українських громадян більш сприятливий візовий режим.

У ст. 13 Угоди між Україною та ЄС про спрощення оформлення віз зазначено, що «з моменту набрання чинності Угоди, її положення мають перевагу над положеннями будь-яких багатосторонніх чи двосторонніх угод або домовленостей, укладених між Україною та окремими державами-членами, настільки, наскільки положення зазначених угод або домовленостей стосуються питань, про які йдеться в цій Угоді».

Водночас Польщею, Угорщиною, Словаччиною та Румунією було зроблено політичну декларацію стосовно місцевого прикордонного руху. У декларації зазначені держави заявляють про бажання розпочати переговори стосовно укладення двосторонніх угод з Україною з метою імплементації режиму місцевого прикордонного руху, визначеного Правилами Європейської Ради, прийнятими 5 жовтня 2006 р., що встановлюють правила місцевого прикордонного руху на зовнішніх сухопутних кордонах держав-членів та доповнюють Шенгенську конвенцію.

Чітко зафіксовану угодою перспективу введення взаємного безвізового режиму України з ЄС можна вважати дипломатичним успіхом. Критерії для запровадження безвізового режиму в'їзду в ЄС для громадян третіх країн (скасування віз терміном не більше 90 днів) визначаються у ключовому документі ЄС у сфері візової політики – Регламенті Ради Міністрів ЄС №539/2001 від 21 грудня 2001 р. Такими критеріями є: політика країни у сфері боротьби з нелегальною міграцією; політика країни у сфері публічного порядку та безпеки; загальний стан зовнішніх відносин ЄС з даною країною; наслідки запровадження безвізового режиму для регіональної політики ЄС та для принципу взаємності.

З цього приводу необхідно відзначити, що переважна більшість заходів, передбачених Регламентом Ради Міністрів ЄС №539/2001, визначені у Плані-графіку імплементації Плану дій ЄС щодо України у сфері свободи, безпеки та юстиції.

Офіційний **початок безвізового діалогу** між Україною та ЄС 29 жовтня 2008 р. у Брюсселі за участю міністра закордонних справ України та Віце-Президента Європейської Комісії Ж. Баррозо став важливим кроком до подальшого поглиблення взаємин з Євросоюзом у міграційно-візовій сфері та у питанні забезпечення права громадян України на свободу пересування. Метою цього діалогу є підготовка так званої «дорожньої карти», що міститиме передумови і критерії, виконання яких дозволить скасувати візовий режим з країнами ЄС. За результатами консультацій досягнуто домовленості щодо визначення ключових напрямів діалогу та створення у цьому зв'язку чотирьох робочих груп (забезпечення безпеки документів, зокрема впровадження біометричних даних, боротьба із нелегальною міграцією, включаючи реадмісію, підтримка громадського порядку та безпеки, зовнішні зносини та забезпечення фундаментальних прав громадян на свободу пересування), які на основі порівняльного аналізу Шенгенського законодавства та норм законодавства України узгоджують відповідні пропозиції та рекомендації до проекту т.зв. «дорожньої карти».

На засіданні Україна – Трійка ЄС з питань юстиції, свободи та безпеки 3 червня 2009 р. у Люксембурзі було звернуто увагу на необхідність якнайшвидшого прийняття та імплементації Україною декількох десятків законодавчих актів і нормативних документів, що входять до обов'язкового пакету для країн, які претендують безвізовий режим з ЄС.

Отже, враховуючи те, що План дій щодо України у сфері свободи, безпеки та юстиції 2007 р. містить положення про запровадження безвізового режиму поїздок українських громадян як довгострокову перспективу, а План графік імплементації Плану дій виокремлює заходи, які мають бути здійснені у цьому напрямку, слід зазначити, що реалізація цієї мети – це, в більшій мірі, домашнє завдання України. Хоча, додаткового стимулу для України може надати закріплення запровадження взаємного безвізового режиму, як одного з основних пріоритетів співпраці між Україною та ЄС, у Новому договорі між Україною та ЄС, який має замінити Угоду про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС та його державами-членами від 16 червня 1994 р.

Принциповим пріоритетом ЄС у діалозі з Україною в міграційних питаннях проголошено укладення **Угоди про реадмісію**

(повернення нелегальних мігрантів). Важливим аспектом Угоди, є застосування однією договірною стороною процедури реадмісії не лише до громадян іншої договірної сторони, але й до громадян третьої країни. Іншими словами, громадяни третьої країни, які нелегально потрапили на територію сторони, що застосовує реадмісію, підлягають поверненню на територію останньої.

Відповідно до частини 3 ст. 20 Угоди між Україною та ЄС про реадмісію зобов'язання щодо реадмісії громадян третіх країн будуть застосовуватися лише через два роки з моменту набрання чинності Угодою. Протягом цього дворічного періоду вони будуть застосовуватися лише до осіб без громадянства та громадян третіх країн, з якими Україна уклала двосторонні договори або угоди стосовно реадмісії осіб. Крім цього, положення стосовно реадмісії осіб без громадянства та громадян третіх країн, що містяться у двосторонніх угодах або інших юридично обов'язкових документах, укладених Україною з окремими державами-членами, будуть застосовуватися протягом цього дворічного періоду.

Цей час Україна повинна використати, щоб за допомогою Євросоюзу створити відповідну інфраструктуру, провести підготовку до виконання цієї угоди. Адже зі Сходу в нас необлаштовані кордони з Росією, з Півночі – з Білоруссю, з Південного Заходу – з Молдовою та Придністров'ям. Бо, маючи угоди про реадмісію з Польщею, Словаччиною та Угорщиною, Україна частково перетворилася на відстійник нелегальної міграції. У вирішенні цієї проблеми зацікавлені і ЄС, і Україна.

У цьому зв'язку Україною було вжито заходів щодо створення дієвого правового поля – укладено 16 угод про реадмісію осіб (зокрема протягом цього року було підписано угоду з Данією, передбачено підписання угоди з Норвегією). Крім того, наразі триває переговорний процес щодо укладення угод про реадмісію ще з 13 державами, з яких такі держави міграційного ризику як Китай, Індія, Шрі-Ланка, Вірменія, Азербайджан.

Важливе значення для української сторони має укладення Угоди про реадмісію з Російською Федерацією, як однією з ключових країн транзиту нелегальної міграції. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про реадмісію від 22 грудня 2006 р. (Угоду ратифіковано Законом України «Про

ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про реадмісію» від 23 вересня 2008 р.) передбачає механізм приймання-передачі незаконних мігрантів – як власних громадян, так і громадян третіх держав. Проте положення щодо приймання-передачі громадян третіх країн застосовуватиметься після закінчення трьох років з моменту набрання чинності Угодою (Угода набрала чинності з 21 листопада 2008 р.). Зазначене положення не є сприятливим для України, яка, відповідно до Угоди про реадмісію з ЄС, застосовуватиме реадмісію громадян за два роки до приведення в дію механізму приймання-передачі громадян третіх країн відповідно до Угоди про реадмісію з РФ.

Важливими були й інші аспекти реалізації Плану дій у рамках юстиції, свободи та безпеки теж були в центрі уваги України та ЄС.

У сфері **управління кордоном** здійснюється реформування Державної прикордонної служби України (ДПСУ). У квітні 2006 р. була затверджена (Указом Президента України від 19.06.06 № 546) Концепція розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 р., яка передбачає створення сучасної прикордонної служби європейського типу, що гарантовано забезпечуватиме захист національних інтересів на державному кордоні. 13 червня 2007 р. постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Державну цільову правоохоронну програму «Облаштування та реконструкція державного кордону» на період до 2015 р., яка визначає основні напрями, завдання та шляхи розбудови і облаштування державного кордону України, у тому числі пунктів пропуску через державний кордон, підвищення спроможності компетентних органів України протидіяти сучасним загрозам, а також створення сприятливих умов для розвитку транскордонного співробітництва та використання транзитного потенціалу України.

Державна прикордонна служба України бере участь у виконанні двох основних завдань Плану дій Україна – ЄС, а саме:

- 1) посилення співробітництва у вирішенні регіональних та міжнародних питань, запобіганні конфліктам і врегулюванні кризових ситуацій (врегулювання Придністровського конфлікту);
- 2) виконання завдань у сфері юстиції та внутрішніх справ.

Європейське агентство з управління операційної співпраці на зовнішніх кордонах, European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders. (**FRONTEX**) – заснована По-

становою № 2007/2004 Ради Міністрів від 26 жовтня 2004 року¹² з метою координації розвідувальної оперативної співпраці на рівні ЄС задля підвищення рівня безпеки на зовнішніх кордонах, підвищення рівня свободи та безпеки громадян ЄС через доповнення систем управління національними кордонами держав-членів, сприяння співпраці прикордонних служб, що відповідають за внутрішню безпеку на рівні ЄС та запровадження концепції інтегрованого управління кордонами ЄС. Перед агентством стоять такі завдання: 1) координація оперативної співпраці між державами – членами ЄС у сфері управління зовнішніми кордонами; 2) надання допомоги державам-членам для навчання прикордонників, у тому числі для встановлення спільних стандартів навчання; 3) здійснення аналізу ризиків; 4) відстеження наукових досліджень щодо контролю та нагляду за зовнішніми кордонами; 5) надання допомоги державам-членам за обставин, які потребують посиленої технічної та оперативної допомоги на зовнішніх кордонах; 6) надання державам-членам необхідної підтримки під час організації спільних операцій з повернення мігрантів. Основні види діяльності включають спільну діяльність і пілотні проекти на зовнішніх кордонах, аналіз ризиків, навчання, відстеження досліджень, управління технічним обладнанням, надання підтримки державам-членам ЄС, співпраця у сфері повернення нелегальних мігрантів, діяльність з полегшення обміну інформацією з ЄК і державами-членами ЄС для виконання завдань FRONTEX, співпраця з Європейською поліцією (Europol), Європейським поліцейським коледжем (CEPOL), Європейською агенцією з безпеки на морі (EMSA) для виконання завдань агентства.

У сфері забезпечення регіональної прикордонної безпеки Державною прикордонною службою України реалізуються заходи з поглиблення співробітництва з правоохоронними органами ЄС, зокрема Європейським агентством FRONTEX та державами-членами ЄС у двосторонньому та багатосторонньому форматі.

¹² <http://www.frontex.europa.eu>.

На сьогодні контроль та координація співпраці на зовнішньому кордоні ЄС здійснює Європейське агентство з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах ЄС «FRONTEX» (місцезнаходження: Варшава, Польща).

11 червня 2007 р. у Люксембурзі під час засідання Міністрів юстиції та внутрішніх справ у форматі Україна – Трійка ЄС підписано Робочу домовленість про встановлення оперативного співробітництва між адміністрацією Державної прикордонної служби України і FRONTEX з метою:

- протидії неконтрольованій міграції та іншій незаконній діяльності на кордоні;
- посилення безпеки на кордонах між державами-членами ЄС та Україною;
- розвитку добрих відносин та взаємної довіри між прикордонними відомствами на кордоні між державами-членами ЄС та Україною.

Починаючи з другої половини 2007 р. на кордоні України з ЄС впроваджено проект «П'ять кордонів», завданням якого є встановлення та координація оперативного співробітництва на зовнішньому кордоні ЄС з Україною. Відповідно до проекту, на підставі аналізу ризиків, здійсненого FRONTEX, у 2007 р. проведено 4 спільні прикордонні операції за участю прикордонників України, Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії, а також Австрії, Німеччини, Великої Британії, Португалії тощо. У 2008 році, окрім стратегічного проекту «П'ять кордонів» впроваджено проект підготовки персоналу «Виявлення крадених автомобілів».

Активно розвивається двостороннє співробітництво з прикордонними відомствами держав-членів ЄС (Польщі, Угорщини, Словаччини, Румунії, Німеччини, Болгарії, Латвії) з питань протидії корупції, створення та функціонування консультаційних (контактних) пунктів, обміну статистичної та аналітичної інформації, підготовки кадрів, прикордонного менеджменту та удосконалення співробітництва з протидії протиправній діяльності на кордоні. Регулярно відбуваються зустрічі керівників прикордонних відомств.

У сфері **надання притулку та міграції** Європейським Союзом, за участю Офісу Верховного комісара ООН у справах

біженців, було надано ґрунтовну підтримку у вдосконаленні законодавчих і нормативних актів України у сфері біженців та притулку, виділені кошти для забезпечення будівництва центру для утримання шукачів притулку в Україні.

У травні 2005 р. були прийняті зміни до Закону України «Про біженців», які повністю привели його у відповідність з положеннями Конвенції ООН про статус біженців 1951 р. З метою модернізації законодавства у сфері надання притулку, створення в Україні інституту допоміжного та тимчасового захисту відповідно до міжнародних та європейських стандартів, наразі триває розробка проекту Закону України «Про біженців та осіб, які заслуговують допоміжного та тимчасового захисту в Україні».

16 березня 2007 р. Україна ратифікувала Європейську конвенцію про правовий статус трудящих-мігрантів, підписану від імені України 2 березня 2004 р., із застереженням до статті 28 про те, що Україна визнає право трудящих-мігрантів на створення організацій для захисту своїх економічних і соціальних інтересів, крім політичних партій та професійних спілок. Цього ж дня Україна ратифікувала Протокол про внесення змін і доповнень до Угоди про співробітництво в галузі трудової міграції та соціального захисту трудящих-мігрантів від 15 квітня 1994 р., прийнятого в рамках СНД та підписаного Україною 25 листопада 2005 р.

З метою подальшого забезпечення належних умов перебування біженців на території України наприкінці листопада 2007 року відбулося відкриття тимчасового центру утримання шукачів притулку «Латориця» у м. Мукачеве (близько 60 місць). Для належної реалізації біженцями своїх прав, на надання допомоги таким особам у проекті Державного бюджету України на 2008 рік передбачено більш ніж 8 млн. грн.

Завершується робота зі створення АІС «Біженець» (база даних щодо осіб, які звернулися за отриманням притулку, та біженців), яка включатиме в себе центральний сервер (локальна система створена в Держкомнацрелігії) та взаємний електронний обмін інформацією, в тому числі щодо дактилоскопії відповідних осіб, між Комітетом у справах національностей та релігії та органами міграційної служби м. Києва та Київської області.

Після завершення переговорного процесу, під час засідання Ради по співробітництву між Україною і ЄС 18 червня 2007 р. у

Люксембурзі були підписані угоди про *спрощення візового режиму та реадмісії*.

Реадмісія – передача компетентними органами держави однієї Сторони і прийняття компетентними органами держави іншої Сторони в порядку, на умовах і з метою, передбаченими угодою, осіб, що в'їхали чи знаходяться на території держав Сторін, порушуючи законодавство з питань в'їзду, виїзду і перебування іноземних громадян і осіб без громадянства.

З метою вирішення питання розміщення нелегальних мігрантів та створення відповідної інфраструктури для їх утримання здійснено реконструкцію двох пунктів тимчасового перебування мігрантів у Волинській (с. Журавичі, 190 місць) та Чернігівській (с. Розсудів, 245 місць) областях. Крім того, ще п'ять військових містечок, зокрема в Дніпропетровській, Миколаївській, Харківській, Житомирській та Закарпатській областях було визначено придатними для створення пунктів тимчасового перебування мігрантів. Для здійснення реконструкції зазначених пунктів в проекті Державного бюджету України на 2008 рік було передбачено більш ніж 26 млн. грн.

У червні 2009 р. в Україні була створена Державна міграційна служба – спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах міграції, громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб. Служба прийматиме рішення щодо оформлення набуття громадянства України та його скасування, вести облік осіб, які отримали або припинили українське громадянство, організувати оформлення та видачу громадянам України паспортів та інших документів, що засвідчують особу, оформлення і видачу іноземцям та особам без громадянства запрошень для в'їзду в Україну. Крім того, міграційна служба повинна приймати рішення про надання, втрату або позбавлення статусу біженця, про дозвіл на імміграцію.

У сфері **боротьби з торгівлею людьми**, в листопаді 2005 р., Україна підписала Конвенцію Ради Європи про протидію торгівлі людьми. Закон про ратифікацію Конвенції знаходиться на доопрацюванні в Міністерстві юстиції.

У березні 2007 р. Постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Державну програму протидії торгівлі людьми на період до 2010 р., метою якої є створення умов для протидії

торгівлі людьми та пов'язаній з нею злочинній діяльності, підвищення ефективності роботи з виявлення таких злочинів та осіб, що їх учиняють, вирішення питання щодо реінтеграції осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Обсяг фінансування Програми з державного бюджету становить 1469, 7 тис. гривень.

У січні 2006 р. були внесені зміни до Кримінального кодексу України в частині кримінальної відповідальності за торгівлю людьми та злочини, пов'язані з проституцією. 19 червня 2007 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом». 31 січня 2007 р. погоджено План заходів на 2007 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

Важливим заходами, які необхідно здійснити щодо співробітництва України та ЄС у сфері свободи, безпеки та юстиції є:

- ❖ розробка Концепції державної міграційної політики України, а також Державної цільової програми в сфері управління міграцією;
- ❖ опрацювання проекту Типової угоди про співробітництво з Європолем; узгодження тексту Угоди між Україною та Євроюстом (для запровадження співробітництва з Євроюстом в Україні необхідно створити належну правову базу відповідно до чинних європейських стандартів у сфері захисту інформації про особу та створити на основі такої бази дієву систему захисту інформації, зокрема, персональних даних);
- ❖ виконання Робочої домовленості про встановлення оперативного співробітництва між Державною прикордонною службою України та Європейським Агентством з менеджменту оперативного співробітництва на зовнішніх кордонах держав-членів ЄС (FRONTEX);
- ❖ співробітництво (та можливе членство) з Лісабонським моніторинговим Центром ЄС з питань наркотиків та наркотичної залежності (EMCDDA);
- ❖ здійснення Україною низки заходів законодавчого характеру з метою посилення ролі судової влади та верховенства права, а також можливе укладення між Україною та ЄС Угоди про правову допомогу в цивільних справах з метою

взаємного визнання та виконання судових рішень у цивільних справах (наразі досягнуто принципової згоди сторін у цьому питанні);

- ❖ продовження створення належної правової бази боротьби з корупцією, з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму тощо.

Таким чином, ***позитивним моментом співробітництва з ЄС в сфері юстиції, свободи та безпеки стало укладення ряду угод між двома сторонами, приєднання України до низки конвенцій по боротьбі з транскордонною організованою злочинністю.***

В контексті подальшого виконання вищезазначених заходів, а також надання нового імпульсу та динамізм співробітництву України та ЄС у сфері свободи, безпеки та юстиції для української сторони важливим є рух за рамки оновленого Плану Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки 2007 р., а саме закріплення у Новому базовому договорі положень, які б обумовлювали запровадження взаємного безвізового режиму між Україною та ЄС, ефективних механізмів оперативного прикордонного співробітництва та співробітництва правоохоронних органів, а також протоколу судового співробітництва у цивільних справах.

2.3.9. НАБЛИЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Країни ЦСЄ переважно розпочали підготовку до перспективного членства у ЄС задовго до вступу. Наприклад Польща розпочала роботи щодо пристосування польського права до права ЄС на початку 90-х рр. Процес пришвидшився після задіяння з 1 лютого 1994 р. Європейського договору про асоціацію.

У 1995 р. уряд Польщі прийняв постанову № 133/95 щодо реалізації зобов'язань, у зв'язку із реалізацією Договору, у сфері адаптації польського права до правових стандартів ЄС, а окремі інституції були

зобов'язані підготувати розпорядки робіт по гармонізації правових норм. Після копенгагенського (1994 р.) саміту Ради Європи та прийняття першої **Стратегії перед наданням членства** для держав, що готуються до вступу в ЄС країни ЦСЄ отримали чіткі орієнтири у своєму русі до ЄС: структурний діалог, розширення кола товарів, охоплених торговельною лібералізацією, підготовка до участі у внутрішньому ринку і спільній аграрній політиці, зміна принципів фінансової допомоги у рамках програми *PHARE*. Відповідно з'явилися підстави для системної організації заходів підготовки до членства, зокрема стосовно гармонізації. Важливими з цієї позиції були національні програми підготовки до членства, які являли собою, по-суті, програми гармонізації.

У 1997 р. було розроблено Національну стратегію інтеграції Польщі, яка була основою широкої програми гармонізації законодавства і виконавчої діяльності, з підготовки Польщі до майбутнього членства в Європейському Союзі¹³. Загалом стратегія зумовлювалася також перебігом реалізації Європейського договору та станом підготовки Польщі до членства, висновком Єврокомісії щодо заявки Польщі на членство, а також документом Партнерство для членства. Документ було прийнято Радою Міністрів 23 червня 1998 р. Він містив напрями пристосувань і графік їх реалізації на 1998–2002 рр. Серед завдань були короткотермінові – ті, які були реалізовані у 1998 р. без додаткової підтримки програми *PHARE*, за допомогою міжнародних фінансових інституцій. Середньотермінові завдання було заплановано реалізувати до 2002 р. – із залученням кредитів міжнародних інституцій, програми *PHARE*, а з 2000 р. – з інших, спеціальних, передвступних фондів ЄС. Завдання можна класифікувати також на ті, що стосувалися окремих секторів та горизонтальні, орієнтовані на багато галузей. Після початку переговорів про членство Польщі належало прийняти понад 180 законів, що допасовували

¹³ Narodowy Program Przygotowania do Członkostwa (National Programme for the Adoption of the Acquis).

польське право до вимог ЄС. Прийняття такої великої кількості законів зачіпало інтереси різних економічних і суспільних груп, вимагало чіткої діяльності уряду, який готував проекти законів, при стабільній роботі парламентської більшості.

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетним напрямом процесу європейської інтеграції України, що в свою чергу є одним із найважливіших пріоритетів української зовнішньої політики.

Адаптація законодавства – процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*, тобто з правовою системою Європейського Союзу, яка включає акти законодавства ЄС (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейської Спільноти, спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співробітництва у сфері юстиції та внутрішніх справ.

Відповідно до статті 51 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими спільнотами (Європейським Союзом) та їх державами-членами від 14 червня 1994 р. Україна взяла на себе зобов'язання вживати заходів для поступового приведення національного законодавства у відповідність із законодавством Європейського Союзу у визначених сферах.

До таких сфер належать митне право, законодавство про компанії, банківське право, бухгалтерський облік компаній, податки, у тому числі непрямі, інтелектуальна власність, охорона праці, фінансові послуги, правила конкуренції, державні закупівлі, охорона здоров'я та життя людей, тварин, рослин, довкілля, захист прав споживачів, технічні правила і стандарти, транспорт, енергетика, у тому числі ядерну. Однак ця стаття не визначає, якого ступеню відповідності необхідно досягти в процесі адаптації законодавства України.

Ключовим документом процесу адаптації є Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства

Європейського Союзу, прийнята Верховною Радою України 18 березня 2004 р., яка визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. Невід’ємною частиною даної Програми є перелік актів законодавства України та *acquis* Європейського Союзу в пріоритетних сферах адаптації.

На сьогодні між Україною та ЄС досягнуто згоди про те, що до моменту укладання Угоди про асоціацію співпраця сторін базуватиметься на положеннях УПС. Відтак з метою забезпечення належного фінансування та безперервності процесу адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, створення умов для подальшого поглиблення інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС та вжиття необхідних заходів для прискорення процесу укладання Угоди про асоціацію з ЄС Верховна Рада України 14 січня 2009 р. схвалила в цілому Закон України № 852-VI «Про внесення зміни до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», який передбачає пролонгацію першого етапу Програми на період до завершення дії УПС.

В щорічній доповіді про стан виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу в 2008 р., яку готує Державний департамент з питань адаптації законодавства Мініюсту України, констатується, що робота із здійснення перекладу актів *acquis communautaire* українською мовою має систематизований характер та відповідає меті адаптації.

Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього.

Відповідно до завдань першого етапу Програми Мініюстом здійснено заходи щодо:

- ❖ перекладу українською мовою актів *acquis communautaire*;
- ❖ проведення порівняльно-правових досліджень відповідності законодавства України *acquis communautaire*;

- ❖ створення механізму перевірки проектів законів та інших нормативно-правових актів на предмет їх відповідності *acquis communautaire*;
- ❖ створення загальнодержавної інформаційної мережі з питань європейського права;
- ❖ навчання та підвищення кваліфікації державних службовців з питань права ЄС;
- ❖ опрацювання та затвердження спільного з ЄС механізму підготовки планів-графіків адаптації та моніторингу їх виконання.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів від 15 жовтня 2004 р. Міністерство юстиції щороку формує за пропозиціями центральних органів виконавчої влади орієнтовний план перекладів актів *acquis communautaire* та організовує їх переклад українською мовою.

Із загального обсягу актів *acquis communautaire*, що становить понад 100 тис. сторінок, впродовж 2005-2008 рр. Департаментом з питань адаптації законодавства було перекладено близько 50 тис. сторінок. Зокрема, у 2008 р. перекладено 480 актів *acquis communautaire* загальним обсягом 11 349 сторінок.

Головним викликом під час реалізації цього завдання стало забезпечення належної якості перекладів. Як засвідчив досвід держав, які нещодавно вступили до ЄС, досить складно забезпечити єдині підходи до термінології за умови дуже великого обсягу перекладів та браку відповідного досвіду. Крім того, акти *acquis communautaire* є результатом багатосторонніх переговорів та містять специфічну термінологію.

З огляду на те, що ефективність співпраці з ЄС безпосередньо залежить від інформаційного забезпечення, у 2006, 2007 та 2008 рр. було організовано переклад англійською мовою інформаційно-аналітичних матеріалів, актів законодавства та їх проектів, пов'язаних з виконанням Програми, зокрема Доповідей про стан виконання Програми у 2005, 2006 та 2007 рр., нормативно-правових актів та проектів законів загальним обсягом 9057 сторінок.

Здійснення порівняльно-правових досліджень відповідності національного законодавства *acquis communautaire* розпочалось в

Україні ще до затвердження Програми адаптації. Протягом 2002-2008 рр. було здійснено порівняльно-правові дослідження відповідності законодавства України *acquis communautaire* у сферах, визначених ст. 51 УПС. У 2008 р. проведено порівняльно-правові дослідження у сферах: промислових стандартів та оцінки відповідності; фіскальної політики; заснування компаній; промислової політики; сільського господарства (ринок зерна, молока, цукру); торговельної та зовнішньоекономічної політики; міграційної політики.

З метою належного забезпечення всіх учасників процесу адаптації інформаційно-аналітичними матеріалами ці дослідження планується видати окремими публікаціями та розмістити в інформаційній системі Державного департаменту з питань адаптації законодавства. На основі проведених досліджень Департамент започаткував щорічну роботу над «Оглядом стану адаптації законодавства України до *acquis communautaire*», який публікується з 2005 р.

Розділом V, VI та IX Програми адаптації передбачено обов'язкове проведення експертизи проектів законів України та інших нормативно-правових актів, які за предметом правового регулювання належать до сфер, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу, на відповідність *acquis communautaire*. Тому, відповідно до ухваленого в 2007 р. Регламенту Кабінету Міністрів України, акти, які за предметом правового регулювання належать до сфер, правовідносини в яких регулюються правом ЄС, розробляються з урахуванням *acquis communautaire*. На підтвердження виконання цієї вимоги головний розробник акту готує відповідну довідку, а Міністерство юстиції, в рамках правової експертизи, здійснює експертизу щодо відповідності проекту акту *acquis communautaire*. Такий механізм існує з жовтня 2004 р., коли відповідні зміни було внесено до Тимчасового регламенту Кабінету Міністрів України.

У рамках цієї процедури Міністерством юстиції протягом 2008 р. було надано 620 експертних висновків щодо відповідності *acquis communautaire* проектів законів України та інших нормативно-правових актів, які надійшли до Міністерства юстиції від центральних органів виконавчої влади та інших органів державної влади, серед яких:

- 109 висновків, згідно з якими проекти законів України та інших нормативно-правових актів відповідають *acquis communautaire*;
- 437 висновків, згідно з якими проекти законів України та інших нормативно-правових актів не суперечать *acquis communautaire*;
- 15 висновків, згідно з якими проекти законів України та інших нормативно-правових актів частково відповідають *acquis communautaire* (проте надано рекомендації щодо їх можливого доопрацювання);
- 59 висновків, згідно з яким проекти законів України та інших нормативно-правових актів не відповідають *acquis communautaire*.

Крім того, після ухвалення Регламенту Кабінету Міністрів України в липні 2007 р. Міністерство юстиції запровадило обов'язкову перевірку на відповідність *acquis communautaire* відомчих нормативно-правових актів, що надійшли до Міністерства юстиції на реєстрацію. У 2008 р. запроваджено процедуру обов'язкового розгляду проектів нормативно-правових актів, що повністю або частково не відповідають *acquis communautaire*, на засіданнях урядового комітету, до компетенції якого належать питання європейської інтеграції. З цією метою 11 червня 2008 р. було прийнято постанову Кабінету Міністрів України № 540 «Про доповнення пункту 2 параграфа 72 Регламенту Кабінету Міністрів України».

Однак, через те, що вимоги, розділу IX Програми щодо особливостей процедури розгляду законопроектів, що за предметом правового регулювання належать до сфер, правовідносини в яких регулюються правом ЄС, не відображені в Регламенті Верховної Ради України, досі відсутній чіткий механізм перевірки законопроектів, внесених на розгляд Верховної Ради, на предмет їх відповідності законодавству ЄС на всіх стадіях розгляду законопроектів, що робить можливим ухвалення законів, положення яких не відповідають *acquis communautaire*. Сьогодні цю роботу організовано шляхом налагодження міжінституційної співпраці Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції та Міністерства юстиції. Зокрема, протягом 2008 р. Міністерством юстиції було надано 80 експертних висновків щодо проектів законів України, які надійшли до Міністерства юстиції від Комітету Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції.

В 2008 р. із 156 прийнятих Верховною Радою України законів, 22 закони за предметом правового регулювання належали до сфер, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу. З них на експертизу до Міністерства юстиції надійшло 11 законопроектів стосовно яких були підготовлені висновки щодо відповідності *acquis communautaire*.

В травні 2007 р. Кабінет Міністрів України подав відповідні пропозиції до Верховної Ради України, які, однак, були відкликані у зв'язку із припиненням повноважень народних депутатів Верховної Ради України V скликання. В червні 2008 р. прем'єр-міністром України подано голові Верховної Ради України пропозиції до проекту Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», які, на жаль, під час підготовки та ухвалення «Регламенту Верховної Ради України» враховані не були.

Загалом протягом 2008 року Міністерством юстиції надано 700 експертних висновків щодо відповідності *acquis communautaire* проектів законів України та інших нормативно-правових актів. Разом з тим, відсутні процедури, які дають змогу оцінити остаточний проект нормативно-правового акту, доопрацьований з урахуванням (чи без урахування) наданого висновку щодо відповідності *acquis communautaire*. Зазвичай така *ex post* оцінка здійснюється в рамках загальної оцінки адаптованості законодавства України до *acquis communautaire* і може досить істотно різнитися від оцінки, зробленої на стадії розробки проекту нормативно-правового акту.

Загальнодержавна інформаційна мережа з питань європейського права (розділ XII Програми) має складатися з таких елементів: інтернет-портал; електронна система документації ЄС, перекладена українською мовою, в тому числі актів *acquis communautaire*; спеціалізована бібліотека європейського правозабезпечення доступу учасників процесу адаптації до баз даних законодавства ЄС; передплата на офіційні видання ЄС.

У 2008 р. забезпечено функціонування програмно-апаратного комплексу «Електронна система документації Європейського Союзу, перекладеної українською мовою, у тому числі актів *acquis communautaire*», який введено в експлуатацію у 2007 р. Цей комплекс, який розроблявся протягом 2005-2007 рр., призначений для обробки, передачі, отримання, зберігання та використання документації ЄС, перекладеної українською мовою, у тому числі актів

acquis communautaire. Ведеться робота щодо оновлення бази перекладених на українську мову документів ЄС та забезпечення безперешкодного доступу до зазначеної бази всіх учасників процесу адаптації в режимі перегляду та завантаження за допомогою Інтернет.

Ще одним елементом загальнодержавної інформаційної мережі з питань європейського права є видання щоквартального вісника «Євроінформ», який розповсюджується серед центральних органів виконавчої влади, обласних державних адміністрацій, аналітичних та дослідницьких центрів, бібліотек та навчальних закладів. Його електронна версія розміщена на Інтернет-порталі Державного департаменту.

Державний департамент з питань адаптації законодавства Міністерства юстиції України: <http://www.sdla.gov.ua:8080/control/uk/index>

Електронна система документації Європейського Союзу, перекладеної українською мовою: <http://eurodocs.sdla.gov.ua/default.aspx>

Створення системи навчання та підвищення кваліфікації державних службовців з питань європейського права здійснюється у межах реалізації «Державної цільової програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2008-2011 рр.», затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 974.

Міністерством освіти та науки затверджено перелік спеціальностей та спеціалізацій для підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції (наказ МОН від 24 березня 2005 р. № 182, зареєстрований в Мін'юсті 12 квітня 2005 р. № 384/10664). Так, у рамках напряму підготовки «міжнародні відносини» та спеціальності «міжнародне право» визначено спеціалізацію «право Європейського Союзу». Крім того, за різними напрямами підготовки визначено спеціалізації «європейська політика», «європейська економіка та інтеграція», «політика європейської та євроатлантичної інтеграції» тощо.

Міжвідомчою експертною групою, утвореною Міністерством освіти та науки, було здійснено відбір вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти для підготовки, перепідготовки

та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції. До переліку таких закладів увійшли Тернопільський державний економічний університет, Київський національний торговельно-економічний університет, Київський національний лінгвістичний університет (мовна підготовка), Українська академія зовнішньої торгівлі, Дипломатична академія України, Національна академія оборони, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національна академія державного управління при Президенті України, 27 обласних (міських) центрів перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій.

В Національній академії державного управління при Президенті України та її регіональних інститутах у Дніпропетровську, Одесі, Харкові та Львові, створені кафедри європейської інтеграції. У межах нової спеціальності «Публічне адміністрування», освітньо-професійна програма якої була розроблена Національною академією спільно з Вищою школою управління та права (Берлін) за сприяння Німецького товариства технічної співпраці (GTZ) та підтримки уряду Федеративної Республіки Німеччини, викладаються такі нормативні дисципліни, як «Історія європейської інтеграції: етапи, результат та досягнення. Політичні виклики європейської інтеграції»; «Інституційні основи ЄС»; «Вступ до європейського права»; «Public Management та процеси децентралізації ЄС».

Зазначені навчальні заклади розробляють відповідні навчальні програми та здійснюють підготовку фахівців, зокрема у сфері європейського права.

У ряді вищих навчальних закладів функціонують кафедри європейського права. На курсах підвищення кваліфікації працівників юстиції на базі Центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників юстиції України запроваджено курс лекцій на тему «Правова та інституційна система ЄС» та «Адаптація законодавства України до законодавства ЄС».

Оскільки УПС не визначає, якого ступеню відповідності належить досягти в процесі адаптації законодавства України, у 2004 р.

Уряд в рамках переговорів щодо Плану дій Україна – ЄС звернувся до ЄС з ініціативою опрацювання та затвердження спільного механізму підготовки планів-графіків адаптації та моніторингу їх виконання. Певною мірою цю ініціативу реалізовано в пріоритетах Плану дій Україна – ЄС, однак і цей документ недостатньо чітко визначає вимоги щодо адаптації законодавства. На сьогодні робота зі створення якомога чіткішого спільного механізму планування адаптації законодавства відбувається у межах переговорів щодо укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. До того ж вироблення спільних пріоритетів адаптації законодавства України до законодавства ЄС відбувається в рамках розроблення нового практичного інструменту співпраці між Україною та ЄС, який замінить План дій та визначатиме пріоритети на період до набрання чинності Угодою про асоціацію.

Питання адаптації на сьогоднішній день набуває особливого значення з огляду на перехід відносин України та ЄС на новий рівень – укладення Угоди про асоціацію, яка передбачає інтеграцію України до внутрішнього ринку ЄС на умовах повномасштабної адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

В ході виконання визначених Програмою завдань вдалося суттєво удосконалити механізм адаптації законодавства України до законодавства ЄС. В Україні створено передумови для того, щоб питання європейської інтеграції, а особливо адаптації законодавства, бралися до уваги як під час ухвалення кожного окремого рішення Урядом та Верховною Радою, так і під час вироблення середньо- та довгострокових пріоритетів соціально-економічного розвитку.

Однак, незважаючи на значні успіхи в окремих пріоритетних сферах адаптації, на сьогодні неможливо зробити висновок про повне досягнення цілей Програми.

Більшість заходів з адаптації, які потрібно буде здійснити для інтеграції до внутрішнього ринку ЄС, буде визначено безпосередньо в тексті Угоди про асоціацію, тому головну увагу в діяльності Уряду у сфері адаптації законодавства, буде приділено належному забезпеченню переговорного процесу як щодо укладення Угоди про асоціацію, так і секторальних угод – про приєднання до Енергетичного Співтовариства та про спільний авіаційний простір.

2.3.10. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОПОМОГИ ЄС

Протягом останніх років допомога Європейської Комісії Україні дедалі більше спрямовувалася на підтримку виконання ключових політичних завдань, визначених у Плані дій Україна – ЄС. Прикладами цих зусиль є **навчання суддів та експертів у галузі прав людини** в межах спільних з Радою Європи програм, успішний початок і виконання заходів у межах **Місії Європейської Комісії з надання допомоги в питаннях кордону України та Республіці Молдова (EUBAM)**, а також допомога, що надається Україні для **знищення протипіхотних мін і застарілих боєприпасів** тощо.

Можливості Європейської Комісії з надання експертної і технічної допомоги Україні в регуляторній сфері значно посилює запровадження нових інструментів **Twinning і TAIEH**.

Програма Twinning (від англійського слова «*twin*» – «*близнюк*», що символізує рівноправне співробітництво між функціонально схожими установами) є інструментом інституційного будівництва, метою якого є надання допомоги країнам-бенефіціантам у розбудові сучасних і ефективних органів центральної та місцевої влади, структура, людські ресурси та управлінський потенціал яких дозволяли б впроваджувати *acquis communautaire* на рівні стандартів, прийнятих у державах-членах ЄС. Twinning надає державним органам рамки для співробітництва з партнерами з держав-членів ЄС, у межах яких розробляються і впроваджуються проекти, націлені на інтегрування в національне законодавство конкретної частини *acquis communautaire* та її виконання.

Визначальною рисою проекту Twinning є безпосередній обмін специфічним національним досвідом впровадження законодавства ЄС. На відміну від інших видів технічної допомоги, проект Twinning покликаний виробляти конкретні гарантовані та вимірювані (як існо та кількісно) результати, а не лише сприяти розвитку співробітництва в цілому. Партнери наперед узгоджують детальну програму роботи, яка націлена на реалізацію мети в рамках пріоритетних напрямів *acquis*. Проекти Twinning фінансуються Європейською Комісією. Проект Twinning може виконуватися як *класичний Twinning* (тривалістю до 24 місяців) і бюджетом

до 2 млн. євро або як *полегшений Twinning* (тривалістю до 6 місяців). Внеском країни-бенефіціанта є людські ресурси та створення необхідних умов для роботи експертів (переклад, приміщення, обладнання тощо).

Програма Twinning почала свою роботу в Україні в жовтні 2005 р., а в березні 2006 р. відбулося її офіційне відкриття під час міжнародного семінару. Через рік – в березні 2007 р. – були підписані перші контракти Twinning у сферах регулювання електроенергетики та цивільної авіації. Україна є лідером серед країн-учасниць Європейської політики сусідства за кількістю проектів Twinning, що впроваджуються. Станом на лютий 2009 р. в Україні на різних стадіях реалізації було розпочато 33 проекти Twinning у різних сферах.

На етапі виконання знаходяться 10 проектів у сферах цивільної авіації, регулювання електроенергетики, норм і стандартів (технічного регулювання), внутрішнього фінансового контролю, аерокосмічної діяльності, конкурентної політики, акредитації, транспорту (2 проекти) та міліції.

На етапі укладання контрактів, оцінки та відбору – 6 проектів у сферах регулювання газової галузі, реформи судової системи, державної служби, безпеки харчових продуктів, сприяння інвестиціям і національної банківської системи.

На етапі підготовки детальних технічних завдань – 8 проектів у сферах захисту навколишнього середовища, митної служби, фінансів, енергетики, житлово-комунальної політики, судової реформи, державної служби та статистики.

На етапі підготовки технічних завдань для експертів рамкових контрактів – 3 проекти у сферах соціальних служб, зовнішнього аудиту і внутрішньої трудової міграції.

На етапі ідентифікації знаходяться 6 проектів.

Програма TAIEX (Technical Assistance Information Exchange) – це інструмент зовнішньої допомоги, що надається Європейською Комісією для обміну інформацією з метою розбудови інституціональної спроможності, необхідної для адаптації національного законодавства до *acquis communautaire*. Даний інструмент був заснований Генеральним Директором Європейської Комісії з

питань розширення у 1996 р. як програма, що покликана допомогати країнам-кандидатам у стислі терміни розв'язати питання запровадження законодавства ЄС.

Визначальними рисами інструменту TAIEХ є сфокусованість на розв'язанні конкретних проблем розвитку та інтеграції, що вимагає від адміністрацій країн-бенефіціантів ініціативного підходу, самостійного визначення своїх потреб, підготовки і подання заявок, та мобільність (від подання заявки on-line до надання допомоги проходить від одного до двох місяців), що дає змогу використовувати його для вирішення термінових нагальних питань.

У рамках інструменту TAIEХ за рахунок коштів ЄС надаються такі послуги:

- ❖ надання експертів країнам-бенефіціарам в якості радників щодо розроблення законодавчих та інтерпретації *acquis communautaire*;
- ❖ навчальні візити, що дають змогу державним службовцям з країни-бенефіціара вивчити досвід країни-члена щодо вирішення практичних питань, пов'язаних із впровадженням і забезпеченням дотримання *acquis communautaire* та взаємодією із зацікавленими сторонами;
- ❖ організація і проведення семінарів та робочих зустрічей з метою представлення та роз'яснення аспектів *acquis communautaire* широкій аудиторії.

Основними цільовими групами проекту TAIEХ є:

- ❖ державні службовці, що працюють в центральних і місцевих органах виконавчої влади та асоціації місцевих органів влади;
- ❖ члени законодавчих органів та посадові особи, що працюють у законодавчих органах та органах місцевого самоврядування;
- ❖ професійні та комерційні асоціації, що представляють соціальних партнерів, представники профспілок та спілок роботодавців;
- ❖ органи юстиції та органи забезпечення дотримання законодавства;

- ❖ перекладачі, коректори та особи або органи, що офіційно тлумачать норми законодавства.

Використання зовнішньої допомоги Європейської Комісії у рамках TAIEХ в Україні здійснюється відповідно до Порядку підготовки та виконання плану залучення зовнішньої допомоги Європейської Комісії у рамках TAIEХ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2008 р. № 316.

Реалізуються також програми сусідства «Україна – Румунія», «Україна – Польща – Білорусь», «Україна – Угорщина – Словаччина», CADSES (Центральний, Адріатичний, Дунайський та Південно-Східний простір) у рамках Європейської політики сусідства. ЄС передбачено виділення 39 млн. євро на реалізацію спільних проєктів.

З 2007 р. ЄС запровадив надання допомоги в рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства. Наша країна може бути залучена до ряду оновлених секторальних, наукових, освітніх, культурних програм, програм для молоді ЄС (Еразмус Мундус, Жан Моне, Медіа, Молодь у дії, Темпус III тощо).

Крім того, окремими державами-членами ЄС надається підтримка Україні у виконанні Плану дій, зокрема для вивчення їх досвіду на шляху європейської інтеграції в рамках:

- ❖ постійної Українсько-Польської конференції з питань європейської інтеграції;
- ❖ плану заходів Українсько-Литовського співробітництва з реалізації Плану дій Україна – ЄС (Українсько-Литовська комісія з питань європейської інтеграції);
- ❖ Плану розвитку співробітництва з іноземними країнами уряду Латвійської Республіки;
- ❖ Меморандуму про співробітництво у виконанні Плану дій Україна – ЄС між МЗС України та МЗС Угорської Республіки;
- ❖ консультацій «Веймарський трикутник» – Україна з питань економіки та інвестицій у контексті виконання Плану дій Україна – ЄС;
- ❖ документа «Сфери співробітництва між Україною та Чеською Республікою» при реалізації Плану дій Україна – ЄС»;
- ❖ Плану Українсько-Словацького співробітництва на виконання Плану дій Україна – ЄС.

ЄС та держави, які входять до його складу, є найважливішими донорами України. З 1991 р. Європейська Спільнота надала Україні допомогу на загальну суму в 2,5 мільярда євро. Обсяг фінансової допомоги ЄС Україні збільшується. Щорічне фінансування зросло з 47 мільйонів євро в 2002 р. до 180 мільйонів євро в 2008 р.

Технічна й фінансова співпраця з боку ЄС підтримує прагнення України наблизитися до Європейського Союзу. ЄС, держави, що входять до його складу, та інші країни-донори підтримують вибір України, зроблений на користь європейського стилю життя, і бажають співпрацювати з Україною для того, щоб допомогти цій країні реалізувати свої зусилля щодо розвитку й запровадження стратегічних планів, а також запропонувати Україні європейські рішення для усунення її проблем.

Оскільки Україна є привілейованим партнером ЄС і приймає участь у реалізації Європейської політики сусідства, вона користується перевагами Європейського інструменту сусідства й партнерства. У рамках дії цього інструменту партнерство ЄС і України перетворилося з простої технічної допомоги на більш суттєву та цілеспрямовану підтримку реформ і процесу інтеграції з ЄС, до яких прагне Україна.

Нову Індикативну програму для України на 2007-2010 рр. (обсяг 494 млн. євро) було визначено в тісному співробітництві з Українським урядом і прийнято в березні 2007 р. Ця стратегія складається з таких нових інструментів, як підтримка бюджету й партнерство, метою яких є сприяння політичним принципам, стратегіям і планам Українського уряду відповідно до стандартів ЄС. Допомога, що надаватиметься у межах Індикативної програми для України, буде зосереджена на трьох пріоритетних сферах:

1. Підтримка демократичного розвитку та ефективного врядування (148,2 млн. євро, або 30% від загальної суми)

- ❖ реформа державного управління та державні фінанси;
- ❖ верховенство права та судова реформа;
- ❖ права людини, розвиток громадянського суспільства та місцевого самоврядування;
- ❖ освіта, наука, між людські контакти/обміни.

2. Підтримка регуляторної реформи та розбудови адміністративної спроможності (148,2 млн. євро, або 30% від загальної суми)

- ❖ сприяння взаємній торгівлі, покращення інвестиційного клімату та зміцнення реформи соціальної сфери;
- ❖ секторальні аспекти регуляторної політики.

3. Підтримка розвитку інфраструктури (197,6 млн. євро, або 40% від загальної суми)

- ❖ енергетика (крім ядерної);
- ❖ транспорт;
- ❖ навколишнє середовище;
- ❖ управління кордонами та міграцією, у тому числі питання щодо реадмісії.

Підтримка бюджету певних галузей, завдяки якій допоміжний вплив надаватиметься безпосередньо державному бюджету, спрямована на покращення ефективності фінансової співпраці ЄС і України. Європейській Союз тісно співпрацює з державами, що входять до його складу, та іншими країнами-донорами України з метою забезпечення ефективності технічної та фінансової співпраці з Україною.

Нині здійснюється більше 250 проектів у широкому спектрі галузей, регіонів і міст України. Фінансування ЄС проектів в Україні здійснюється у формі грантів, контрактів і зростаючої підтримки бюджету.

Європейська Комісія визначає *підтримку бюджету* як переведення фінансових ресурсів зовнішньої фінансової установи до національного казначейства країни-партнера. Ці фінансові ресурси формують частину глобальних ресурсів країни-партнера і тому використовуються відповідно до її системи фінансового менеджменту.

У цьому контексті підтримка бюджету включає в себе *три ключових елементи*:

- 1) переведення іноземної валюти від донора до центрального банку країни-партнера;
- 2) центральний банк надає кредит казначейству країни в еквівалентній сумі національної валюти;
- 3) трансферти центральному банку здійснюються лише після виконання погоджених умов платежу (загальні,

спеціальні). Отримані фінансові ресурси використовуються разом з іншими урядовими ресурсами у відповідності до національної системи фінансового менеджменту.

Комісія ніяк не контролює подальше використання коштів, оскільки це є повноваженням відповідних установ країни-партнера.

Допомога спрямовувалася на реалізацію проектів щодо посилення демократії, верховенства права та судової реформи, у сфері торгівлі, ринкових та регуляторних реформ, секторального співробітництва.

21 грудня 2006 р. у м. Боярка відбулося урочисте відкриття Газового метрологічного центру, основним завданням якого є забезпечення високого рівня достовірності вимірювання природного газу на всіх рівнях розподілення та споживання – від магістрального газопроводу до кінцевого споживача. Газовий метрологічний центр здійснюватиме роботи з перевірки та випробування всіх типів лічильників, що застосовуються при обліку природного газу, з використанням робочого середовища.

У церемонії взяв участь Комісар Єврокомісії з питань енергетики Андріс Пібалгс, оскільки частину фінансування будівництва цього об'єкту було здійснено коштом ЄС. Обсяг виділеного гранту склав 9 млн. євро. За рахунок гранту було профінансовано поставки унікального метрологічного обладнання провідних світових виробників, без якого створення Центру було б неможливим.

Таким чином, останніми роками значно зросла фінансова допомога ЄС для розвитку секторального співробітництва з Україною. Допомога, надана Європейським Союзом Україні, використовується під безпосереднім його контролем і забезпечується її ефективність.

РОЗДІЛ 2.4. СТАН ВИКОНАННЯ ПЛАНУ ДІЙ У 2005-2008 РР.

План дій є одним із основних інструментів реалізації європейської стратегії України. Це – певне домашнє завдання для країни, яка на всіх рівнях проголосила інтеграцію до ЄС ключовим зовнішньо- та внутрішньополітичним пріоритетом. **Успіхи його виконання є показником спроможності української влади втілювати цей курс на практиці, запроваджувати в Україні європейські норми і стандарти, зміцнювати демократичні перетворення, підвищувати добробут громадян.**

Належне та ефективне виконання Плану дій є важливим ще в кількох аспектах:

По-перше, рівнем виконання Плану дій вимірюється рівень реформування України. Це важливо для нашої країни, особливо в умовах фактичної відсутності оновлених програмних документів українських владних інституцій. Отже, моніторинг Плану дій є сьогодні чи не єдиним інструментом, за допомогою якого можна робити комплексне спостереження глибини реформ у динаміці.

По-друге, ефективність його виконання є лакмусовим папірцем для європейської сторони стосовно реальної зацікавленості України в інтеграції до ЄС, готовності впроваджувати радикальні реформи, а не лише оперувати проєвропейською риторикою. Виходячи з результатів виконання, ЄС має можливість надавати або стримувати подальші стимули для України. Цей аспект набуває надзвичайного значення у світлі розпочатих переговорів України з ЄС щодо нової посиленої угоди.

По-третє, рівнем виконання Плану дій на момент завершення його терміну великою мірою визначатиме зміст майбутньої угоди та шанси України покласти в її основу щось більше, ніж угоду про вільну торгівлю. Безумовно, позитивні результати виконання Плану дій були б переконливими аргументами на цих переговорах. Тому надзвичайно важливим є моніторинг його виконання для обох сторін.

2.4.1. КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ ПЛАНУ ДІЙ

З метою забезпечення ефективної реалізації Плану дій **Урядом України щороку розробляються та затверджуються заходи щодо його виконання**. Відповідно, заходи на 2005 р. затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України від

22 квітня 2005 р. № 117, на 2006 р. – розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 р. № 243, на 2007 р. – розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2007 р. № 238-р, на 2008 р. – розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2008 р. №. 1072

У 2005 р. розроблено **Методичні рекомендації стосовно підготовки заходів та проведення моніторингу стану їх реалізації**. Керівники центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших органів державної влади визначили одного із своїх заступників відповідальним за організацію роботи з його підготовки та виконання.

Під час планування заходів на черговий рік:

- ❖ забезпечується наступність та послідовність у досягненні цілей Плану дій з урахуванням результатів аналізу їх виконання у попередньому році;
- ❖ проводиться оцінка політичних, економічних, соціальних та інших наслідків впровадження відповідних положень Плану дій;
- ❖ за наявності окремих проблем визначаються причини їх виникнення та передбачаються подальші дії щодо їх врегулювання.

Згідно з двосторонніми домовленостями контроль за виконанням Плану дій здійснюється спільними органами, створеними в рамках Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС.

Питання стану виконання Плану дій регулярно розглядаються на щорічних самітах Україна – ЄС, спільних засіданнях Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС, Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС, його підкомітетів.

З огляду на поглиблення двостороннього співробітництва сторонами у 2005 р. прийнято рішення про збільшення кількості підкомітетів (з чотирьох до семи), зокрема були утворені такі підкомітети (Рис. 2.1.):

1. Торгівля та інвестиції;
2. Економічні та соціальні питання, фінанси та статистика;
3. Політика у сфері підприємств, конкуренція, співробітництво в регуляторній сфері;

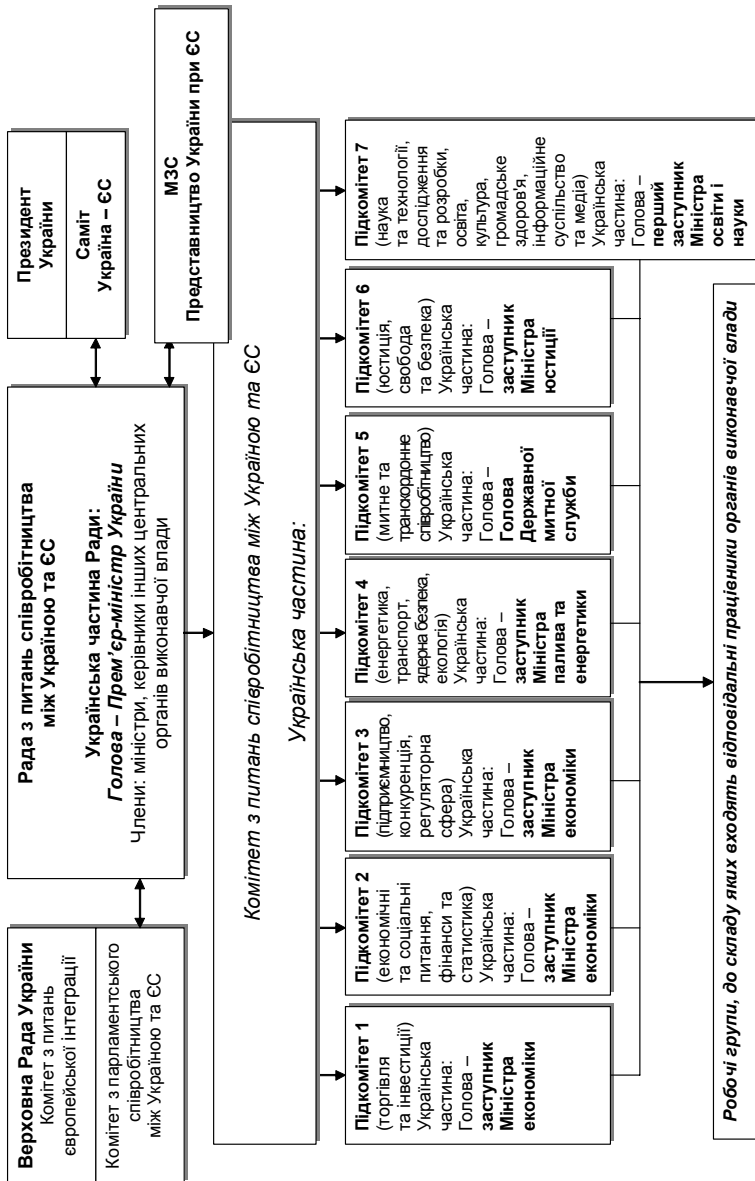

Рис. 2.1. Схема координації двосторонніх відносин Україна – ЄС

4. Енергетика, транспорт, ядерна безпека та екологія;
5. Митне та транскордонне співробітництво;
6. Юстиція, свобода та безпека;
7. Наука та технології, дослідження та розробки, освіта, культура, громадське здоров'я, інформаційне суспільство).

Українські частини Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС, його підкомітетів проводять постійний моніторинг стану виконання заходів Плану дій відповідно до розподілу компетенції.

	<p>У рамках підкомітетів та їх робочих груп проводиться громадське обговорення питань реалізації Плану дій за участю представників ділових кіл, неурядових організацій тощо.</p> <p>Громадські організації (Міжнародний центр перспективних досліджень, Міжнародний фонд «Відродження», Європейська програма, Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій тощо) проводять незалежний моніторинг виконання українською стороною зобов'язань у рамках Плану дій, зокрема шляхом проведення наукових досліджень, конференцій, засідань за круглим столом, семінарів, громадських читань з окремих питань реалізації Плану дій.</p>
---	--

Органи державної влади забезпечують впровадження заходів Плану дій за рахунок коштів, передбачених у державному та місцевих бюджетах на поточний рік, та інших джерел, у тому числі коштів міжнародної технічної допомоги, програми та проекти яких передбачені щорічними заходами.

	<p>22 квітня 2005 р. Урядом України було затверджено заходи щодо виконання у 2005 р. Плану дій. У грудні 2005 р. Спільною заявою дев'ятого саміту Україна – ЄС відзначено «значний прогрес виконання Плану дій ЄС – Україна».</p>
---	---

У підсумку виконання Плану дій протягом 2005 р.:

- ❖ Україну визнано країною з ринковою економікою;

- ❖ в рамках антидемпінгового законодавства ЄС укладено угоди про торгівлю текстильною продукцією та сталеливарними виробами;
- ❖ підвищено рівень взаємодії з ЄС у сфері зовнішньої політики та безпеки;
- ❖ Україна стала повноправним членом Групи держав проти корупції (GRECO);
- ❖ ратифіковано Оттавську конвенцію (Конвенція про заборону застосування, складування, виробництва і передачі протипіхотних мін та їх знищення від 3-4 грудня 1997 р.);
- ❖ започатковано діалог на високому рівні з питань енергетики та транспорту;
- ❖ укладено Меморандум між Україною та ЄС про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі, угоди з мирного використання ядерної енергії, урегулювання кризових ситуацій, створення цивільної Глобальної навігаційної супутникової системи, деяких аспектів авіаційних перевезень;
- ❖ ратифіковано гарантійні угоди між Україною, ЄБРР та Євратомом щодо модернізації та підвищення безпеки енергоблоків №2 Хмельницької та №4 Рівненської АЕС.
- ❖ Україна приєдналася до Болонського процесу.

27 квітня 2006 р. Урядом України було затверджено заходи щодо виконання у 2006 р. Плану дій Україна – ЄС.

Основними результатами їх реалізації стали:

- ❖ проведення у відповідності з міжнародними стандартами парламентських виборів в Україні, що є ключовим політичним пріоритетом Плану дій;
- ❖ прийняття Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, ряду законів, спрямованих на подолання корупції, у сфері захисту прав людини тощо;
- ❖ приєднання України до Угоди про привілеї та імунітети Міжнародного кримінального суду;
- ❖ прийняття 22 законів, необхідних для завершення процесу вступу нашої країни до СОТ (в цілому протягом 2005-2006 рр. прий-

нято 38 законів). Здійснювалися заходи по узгодженню доповіді Робочої групи щодо вступу України до СОТ.

26 квітня 2007 р. Урядом України було затверджено заходи щодо виконання у 2007 р. Плану дій Україна – ЄС.

Основними результатами їх реалізації стали:

- ❖ 22 лютого 2007 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Державний реєстр виборців» (№ 698-V);
- ❖ 16 березня 2007 р. Україна приєдналася до Другого Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, що стосується скасування смертної кари (Закон України N 756-V, набрав чинності 17 квітня 2007 р.);
- ❖ 15 березня 2007 р. в рамках Національної ініціативи «Суспільне мовлення» підписано Декларацію про співпрацю з метою запровадження в Україні суспільного теле- і радіомовлення;
- ❖ 15 травня 2007 р. набула чинності Угода (у формі обміну нотами) між Урядом України, Урядом Республіки Молдова та ЄК про продовження до 1 грудня 2009 р. мандату Місії ЄК з надання допомоги в питаннях кордону в Україні та Молдові;
- ❖ 9-12 червня 2007 р. підписано Робочі домовленості про встановлення оперативного співробітництва між Державною прикордонною службою України і Європейського агентства з менеджменту оперативного співробітництва на зовнішніх кордонах держав-членів ЄС (FRONTEX);
- ❖ 20 грудня 2006 р. Україною ратифіковано Угоду між Україною та ЄС про процедури безпеки, які стосуються обміну інформацією з обмеженим доступом (Закон України № 499-V);
- ❖ затверджено план заходів на 2007 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму (постанова Кабінету Міністрів та Національного банку від 31 січня 2007 р. № 136);
- ❖ прийнято Порядок організації роботи з підготовки та реалізації проектів Twinning в Україні (постанова Кабінету Міністрів від 7 лютого 2007 р. № 154);
- ❖ 27 березня 2007 р. підписано Угоду (у формі обміну листами) між Україною та ЄС про продовження строку дії

- і доповнення до Угоди між Україною та Європейською Спільнотою про торгівлю текстильною продукцією;
- ❖ 19 січня 2007 р. парафровано текст нової Угоди між Україною та ЄС про торгівлю деякими сталеливарними виробами, яку заплановано підписати 18 червня 2007 р. під час проведення засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС;
 - ❖ Верховною Радою України прийнято 11 Законів України в контексті вступу України в СОТ;
 - ❖ 12 лютого 2007 р. ЄК затвердила поданий Україною план моніторингу залишків ветеринарних препаратів та інших забруднювачів, що є початковим етапом надання дозволу на експорт з України в ЄС молока та яєць;
 - ❖ 16 березня 2007 р. Україною ратифіковано Європейську конвенцію про правовий статус трудящих-мігрантів (Закон України № 755-V);
 - ❖ Урядом схвалена Концепція реформування податкової системи України (розпорядження Кабінету Міністрів від 19 лютого 2007 р. № 56-р);
 - ❖ 31 січня 2007 р. Урядом затверджено план заходів з виконання у 2007 році Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні (розпорядження Кабінету Міністрів № 28-р);
 - ❖ схвалено на засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС (18 червня 2007 р.) проект Плану дій у сфері юстиції, свободи та безпеки;
 - ❖ у травні 2007 р. затверджено «Концепцію сталої національної транспортної політики розвитку всіх видів транспорту на 2007-2014 рр.»;
 - ❖ у лютому 2007 р. Верховною Радою України схвалено «Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 рр.» (Закон № 537-V);
 - ❖ у квітні 2007 р. Урядом утворено Національне агентство екологічних інвестицій України;
 - ❖ уряд України затвердив заходи щодо створення національної супутникової системи зв'язку (постанова Кабінету Міністрів від 3 травня 2007 р. № 696);

- ❖ 6 лютого 2007 р. в рамках засідання Україна – Трійка ЄС на рівні Міністрів закордонних справ у Києві було оголошено про початок офіційних переговорів щодо укладення нового базового договору між Україною та ЄС.

У квітні 2008 р. Урядом України було затверджено заходи щодо виконання у 2008 р. Плану дій Україна – ЄС.

Оскільки фактично кожен третій захід передбачає розроблення проектів актів законодавства, досягнення цілей Плану дій значною мірою залежить **від конструктивної співпраці органів виконавчої влади з Верховною Радою, особливо на стадії підготовки законопроектів.**

Для проведення оцінки досягнення цілей Плану дій підготовлено та постійно оновлюється Позиційний документ, який містить розгорнуту інформацію щодо його імплементації Українською стороною.

Європейська сторона також проводить **моніторинг виконання домовленостей в рамках Плану дій.** Так, у представленому Європейською Комісією 4 грудня 2006 р. на розгляд держав-членів ЄС та Європейського Парламенту повідомленні щодо посилення Європейської політики сусідства, відзначався прогрес, досягнутий країнами-партнерами, у тому числі Україною, у здійсненні політичних та економічних реформ. **Пакет документів містить Доповідь щодо стану виконання Плану дій з Україною.**

Позитивні результати виконання Плану дій створили умови для започаткування переговорів щодо укладення нового базового договору між Україною та ЄС, який має замінити Угоду про партнерство та співробітництво, яка вже не задовольняє сучасний рівень співробітництва між Україною та ЄС. Термін дії УПС завершився в лютому 2008 р. Нова угода передбачатиме, зокрема, створення глибокої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі. Майбутня зона вільної торгівлі стосуватиметься не лише лібералізації торгівлі товарами, але й поширюватиметься на сектор послуг та рух капіталу, передбачатиме гармонізацію технічних стандартів, посилення співробітництва у сферах енергетики, транспорту, телекомунікацій, транс-кордонного співробітництва тощо. 5 березня 2007 р. було проведено перший раунд переговорів щодо укладення нового договору.

На Паризькому саміті ЄС – Україна (вересень 2008 р.) було прийнято спільну декларацію, в якій зазначалося, що новий документ, який визначатиме відносини України з ЄС на найближчу перспективу, буде називатися Угодою про асоціацію, тобто передбачатиме політичну асоціацію та економічну інтеграцію України з ЄС. Даний документ **вперше закріплює визнання України з боку ЄС як європейської держави**, що має спільні цінності з Європейським Союзом. На саміті було досягнуто політичних домовленостей про започаткування експертного діалогу, який дозволить у перспективі скасувати візовий режим для громадян України, а також щодо здійснення низки практичних кроків, мета яких – поглиблення економічної інтеграції з Європейським Союзом.

В квітні 2009 р. завершився черговий раунд переговорів щодо Угоди про асоціацію. Комісар ЄС з питань зовнішніх відносин та Європейської політики сусідства Беніта Ферреро-Вальднер відзначила, що більша частина Угоди про асоціацію з Україною вже готова. За її словами, завершення переговорів щодо укладення угоди між Україною і ЄС можливе до кінця 2009 року.

Таким чином, **контроль за виконанням Плану дій є важливим чинником його успішної реалізації. З цією метою він здійснюється як з боку уряду України, так і з боку Європейської Комісії.**

2.4.2. МОНІТОРИНГ ВИКОНАННЯ ПЛАНУ ДІЙ УКРАЇНА – ЄС

Моніторинг виконання Плану дій Україна – ЄС здійснюється в наступних формах:

Двосторонній моніторинг у рамках спільних органів, створених на основі Угоди про партнерство та співробітництво (УПС).

Так, протягом 2005-2008 рр. сторонами здійснювалася попередня спільна оцінка виконання Плану дій: під час самітів Україна – ЄС (1 грудня 2005 р., 27 жовтня 2006 р., 14 вересня 2007 р., 9 вересня 2008 р.), засідань Ради з питань співробітництва (13 червня 2005 р., 26 червня 2006 р., 18 червня 2007 р., 11 березня 2008), спільних засідань Комітету з питань співробітництва (19 жовтня 2005 р., 31 січня 2007 р., 20 листопада 2007 р., 20 листопада 2008 р.), а також підкомітетів Україна – ЄС.

Односторонній моніторинг реалізації Європейської політики сусідства, який здійснюється **Європейською Комісією** та охоплює моніторинг виконання Планів дій ЄС з країнами-сусідами, в тому числі – План дій Україна – ЄС. Останній за часом моніторинг датується квітнем 2009 р.

Односторонній моніторинг виконання Плану дій, який здійснюється **Урядом України** та результати якого публікуються і представляються європейській стороні у формі **Позиційного документа щодо імплементації Українською стороною Плану дій Україна-ЄС** (далі – Позиційний документ). Питання виконання Плану дій постійно розглядаються Українською стороною. Схвалені Методичні рекомендації з проведення моніторингу стану реалізації заходів з виконання Плану дій.

Позиційний документ постійно оновлюється. В редакції цього документу від 12.06.2007 р. **оцінювався ступінь прогресу України в досягненні 45 пріоритетів Плану дій.**

В Позиційному документі, який містить оцінки української та європейської сторін щодо прогресу в досягненні Україною пріоритетів Плану дій, використовується така шкала оцінювання: «помірний прогрес», «певний прогрес», «значний прогрес», «мети досягнуто». Зрідка використовуються інші формулювання, зокрема «суттєвий прогрес» або «реформи потребують подальшого поглиблення». Водночас, не зазначається ані критеріїв за якими визначаються ці оцінки, ані їх градації.

Розроблена Урядом **методика спрямована радше на збір і систематизацію інформації відповідальними за виконання окремих завдань структурами та не дає повного уявлення про те, якою мірою заходи, що ними виконуються, дозволяють досягти цілей, визначених планом дій.**

З 45 пріоритетів Плану дій, що оцінюються, **стосовно 16 пріоритетів оцінка ЄС відсутня** (зокрема, забезпечення поваги до прав людини та основних свобод у відповідності до міжнародних та європейських стандартів; забезпечення розвитку громадянського суспільства; забезпечення поваги до прав профспілок та основних стандартів праці; запобігання неналежному поведженню з людьми та застосування тортур, здійснення послідовної та довгострокової програми структурної реформи з метою подальшого

зміцнення функціонування ринкової економіки, зменшення розриву між рівнями розвитку регіонів та покращення можливостей для місцевого розвитку та ін.).

Оцінки української сторони виконання пріоритетів Плану дій є такими: стосовно 6 пріоритетів уряд вважає, що досягнуто «помірного прогресу», 15 – «певного прогресу», в 21 – «значного прогресу». Суттєвого прогресу, на думку українських урядовців, досягнуто у виконанні одного пріоритету (співробітництво у сфері юстиції та внутрішніх справ).

Стосовно виконання 23 пріоритетів оцінки сторін збігаються, шість – є різними. Зокрема:

- ❖ **стан реалізації чотирьох пріоритетів українська сторона оцінює загалом вище, ніж ЄС** (посилення стабільності та ефективності інституцій, що забезпечують демократію та верховенство права, розгляд питань економічних передумов створення зони вільної торгівлі після вступу України до СОТ, розвиток та впровадження систем оподаткування та їхніх установ відповідно до міжнародних стандартів та стандартів ЄС, громадське здоров'я).
- ❖ **у двох випадках оцінки ЄС перевищують оцінки української сторони** (інформаційне суспільство, навколишнє середовище).

Ще однією важливою формою моніторингу виконання Плану дій є **експертні і громадські моніторинги за допомогою** механізмів консультацій з відповідними урядовими структурами України, а також виконання цільових проєктів неурядовими структурами.

Необхідність громадського моніторингу виконання Плану дій зумовлена кількома чинниками. Такий моніторинг, **по-перше**, забезпечує можливість незалежної альтернативної оцінки; **по-друге**, дозволяє застосовувати більш ефективну методологію, яка використовує як напрацювання уряду, так і оригінальні ідеї; **по-третє**, сприяє залученню інтелектуального потенціалу «третього сектору», експертного співтовариства країни для аналізу стану відносин з ЄС, розробки пропозицій щодо підвищення ефективності європейського курсу країни.

Крім того, такий моніторинг є *інструментом забезпечення ефективного громадського контролю над діями органів державної влади*. Очевидно, що широке залучення громадських структур до комплексного аналізу виконання Плану дій, оцінок проблемних аспектів і розробки відповідних пропозицій сприятиме підвищенню продуктивності курсу України на європейському напрямі.

Проекти моніторингу виконання окремих підрозділів Плану дій здійснювалися, зокрема, *Лабораторією законодавчих ініціатив, Центром соціально-економічних досліджень CASE – Україна*, а в межах моніторингу дій влади – *Консорціумом неурядових аналітичних центрів*. Результати цих проектів довели необхідність цільового комплексного аналізу перебігу виконання Плану дій протягом 2005-2006 рр.

Для здійснення громадського моніторингу виконання Плану дій Україна – ЄС був створений Консорціум, до якого залучені експерти неурядових профільних аналітичних установ України, що виконують дослідження у сфері європейської інтеграції (Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, Інститут політики, Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України, Центр політико-правових реформ, Центр Разумкова).

Метою моніторингу є аналіз стану та динаміки досягнення визначених у Плані дій цілей і пріоритетів, які наближають Україну до європейських стандартів.

Моніторинг виконання Плану дій ґрунтується на аналізі перебігу виконання щорічних *Заходів щодо виконання Плану дій*. Під час моніторингу застосовується система кількісних і якісних показників, а саме:

✓ **кількісні показники:**

- ❖ повнота виконання (повне виконання, часткове, невиконання);
- ❖ дотримання визначених термінів;
- ❖ стадія реалізації заходу (підготовка рішень, прийняття та впровадження рішень, отримання практичних результатів від впровадження рішень та контролю);
- ❖ відсоток виконаних/невиконаних заходів;

✓ **якісні показники:**

- ❖ відповідність заходів пріоритетам і цілям, визначеним у Плані дій;

- ❖ ефективність заходу для досягнення цілі, визначеної Планом дій;
- ❖ практичні результати виконаних (наслідки не виконання) заходів.

Показник виконання має два компонента:

- ❖ Індекс виконання заходів;
- ❖ Індекс виконання Плану дій (індекс досягнення цілей).

Індекс виконання заходів визначається на підставі кількісного моніторингу виконання позицій Заходів щодо виконання Плану дій. Якщо позиція (конкретний захід, група заходів розділу, підрозділу) повністю і вчасно виконана (виконані), індекс має значення «1»; якщо не виконаний (не виконані), індекс має значення «0». Отже, індекс набуває значення від «1» до «0», залежно від ступеню та вчасності виконання конкретного заходу (групи заходів).

Індекс виконання Плану дій (індекс досягнення цілей) визначається методом експертної оцінки. Експерти оцінюють відповідність заходів визначеним у Плані дій цілям і пріоритетам, ступінь впливу їх виконання/не виконання на досягнення цілі (пріоритету). Якщо вплив заходу максимальний і результат від їх повного і вчасного виконання позитивний індекс має значення «1». Якщо заходи не відповідають зазначеним цілям та результат від їх реалізації є негативним, індекс має значення «0».

Отже, індекс набуває значення від «1» до «0», залежно від значення Індeksu виконання заходів, відповідності та ступеню впливу заходу на досягнення відповідних цілей Плану дій, стадії реалізації конкретних заходів та їх результату.

Експерти оцінювали ступінь виконання заходів і досягнення відповідних цілей Плану дій, станом на кінець лютого 2005 р. та 2006 р. (завершення першого і другого років виконання Плану дій). Оцінка здійснювалася за всіма розділами, за кожним зазначеним заходом окремо, за винятком розділу 2.4 «співробітництво у сфері юстиції та внутрішніх справ», оцінка якого потребує моніторингу виконання окремого Плану дій Україна – ЄС у зазначеній сфері.

Отримані Індeksi за 2005-2006 рр. і 2006-2007 рр. дозволили оцінити:

- ❖ ступінь виконання заходів за кожен рік (за розділами, підрозділами та пріоритетами);

- ❖ наявність чи відсутність позитивної динаміки;
- ❖ співвідношення прогресу виконання в окремих сферах і напрямках;
- ❖ рівень щорічного виконання Плану дій (окремо за розділами, підрозділами та пріоритетами);
- ❖ динаміку виконання Плану дій;
- ❖ співвідношення оцінок Консорціуму експертів з оцінками українського Уряду та ЄС.

Отримані дані дали можливість оцінити динаміку виконання Плану дій за 2005-2006 рр. за розділами та підрозділами, що містять відповідні пріоритети та завдання.

Оцінка ступеню виконання Плану дій в цілому за 2005-2007 рр. була б можливою лише після завершення терміну виконання та за умов застосування належних інструментів планування під час підготовки як проекту Плану дій, так і щорічних Заходів із його виконання.

Використання зазначеної методології дозволяє не лише зробити альтернативну оцінку стану виконання українською владою позицій Плану дій, але й відстежувати ефективність її дій, визначити «вузькі місця», рівень відповідності практичних кроків проголошеним пріоритетам. Оцінки Консорціуму експертів порівнюються з оцінками ЄС та українського Уряду. Це дає змогу співвіднести позиції, визначені на офіційному рівні, та думки експертного співтовариства.

Попередні оцінки Консорціуму експертів виглядають так: стосовно 13 пріоритетів – «значний прогрес», 20 – «певний прогрес», 10 пріоритетів – «помірний прогрес». Немає жодної оцінки «прогрес обмежений або відсутній» чи «мети досягнуто».

У 23 з 43 випадків оцінки Консорціуму експертів збігаються з оцінками Уряду, в 14 випадках – вони є нижчими, ніж урядові, в 6 – перевищують їх.

З оцінками ЄС спостерігається збіг в 11 випадках, ще в 11 – оцінки експертів є нижчими, у 2 – вищими.

Оцінки Уряду, ЄС і Консорціуму експертів збігаються в 10 випадках.

Отже, попередні оцінки експертів є досить високими, проте менш оптимістичними, ніж оцінки ЄС, і тим більше Уряду.

В Україні здійснюються велика кількість заходів із виконання Плану дій, хоча всі визнають необхідність зменшення їх кількості, тому часто заходи доводилося переносити на наступний рік.

Наприклад, у 2006 р. близько 30 заходів були перенесені на 2007 р. У зв'язку з тими, чи іншими подіями відбувалася затримка ухвалення відповідних законодавчих заходів.

Також необхідно вибирати компроміс між зменшенням їх кількості і забезпеченням виконання вже передбачених заходів. Крім того, недостатнім є розуміння кінцевої мети виконання Плану дій серед органів виконавчої влади, які займаються цим питанням.

Цікавим є висновки щодо детального оцінювання результатів реалізації Плану дій Україна-ЄС за трирічний період – 2005-2007 рр. здійсненого у 2008 р. групою незалежних експертів під керівництвом Центру Разумкова. Так згідно оцінки Консорціумом експертів реалізації Плану заходів у 2007 р¹⁴, з 227 урядових заходів абсолютна більшість (224) відповідали змісту Плану дій (217 – повністю, сім – частково), водночас три заходи – змісту Плану дій не відповідали. Найбільша частка (45%) заходів обмежувалася стадіями підготовки рішень (інформаційні, аналітично-консалтингові заходи, розробка проектів нормативно-правових актів). Стадії прийняття і впровадження рішень відповідали 34% (78) заходів і **лише п'ята частина заходів (21%) передбачали практичні результати: впровадження рішень і контроль їх виконання**. Третина заходів, за оцінками експертів, виконані повністю, 45% – частково; більш ніж кожен п'ятий захід (22%) – не виконаний. Насамперед, це стосується заходів, пов'язаних з підготовкою і прийняттям нормативно-правових актів, і головною причиною їх невиконання є відкликання чи перенесення термінів розгляду проектів законів або інших нормативних документів через дочасне припинення повноважень Верховної Ради V скликання та зміну Уряду після парламентських виборів і формування нової парламентської коаліції. Найбільш негативно така ситуація вплинула на виконання розділів *«Демократія, верховенство права, права людини та основні свободи»* (не виконано майже половина заходів – 19 з 39) та *«Енергетика»* (не виконано третину – дев'ять з 27).

¹⁴ Результати оцінки представлені експертами Центром Разумкова під час круглого столу «План дій УкраїнаЄС: результати і перспективи» проведеного у 2008 р. «Національна безпека і оборона» №6 2008 р.

Частково чи повністю виконано заходи за розділами «Інформаційне суспільство» та «Нові перспективи для партнерства, економічної інтеграції та співробітництва». При цьому, понад третина (36%) заходів було виконано з порушенням термінів. Що стосується оцінки результату виконання/невиконання заходів, то, на думку експертів, результати 106 заходів є позитивними (41 – «позитивно», 65 – «переважно позитивно»); 89 – нейтральними; результати виконання/невиконання кожного сьомого заходу (32) – оцінені негативно. **Слід особливо наголосити на тому, що рівень виконання заходів не зумовлював автоматично досягнення цілей (пріоритетів) Плану дій** – оскільки, за оцінками експертів, лише 38 (17%) заходів мали максимальний вплив на досягнення зазначених цілей, а ще 123 (54%) – «значний» вплив; 29% заходів фактично не впливали на досягнення пріоритетів, визначених у Плані дій.

Як видно з таблиці 2.3, із загалом 73 пунктів (пріоритетів) Плану дій за трирічний період (20052007 рр.) повністю виконані лише 11 (або 15%). Переважна більшість (62, або 85%) заходів і сьогодні потребують завершення (61 – виконаний частково, один пункт не виконано).

Таблиця 2.3

**Оцінка експертами виконання пунктів Плану дій
Україна-ЄС за розділами станом на 01.03.08 р.**

	Повнота виконання		
	повне	часткове	невиконання
2.1.1. – 2.1.12.	0	12	0
Демократія, верховенство права, права людини та основні свободи			
2.1.13. – 2.1.15.	1	2	0
Регіональні та міжнародні питання, співробітництво у сфері зовнішньої та безпекової політики, нерозповсюдження зброї масового знищення та роззброєння, попередження конфліктів та врегулювання кризових ситуацій			
2.2.1. – 2.2.9.	0	8	0
Економічні та соціальні реформи і розвиток			
2.3.1. – 2.3.5.	4	15	0
Торівля, ринкові та регуляторні реформи			
2.4. Юстиція та внутрішні справи	2	1	0
2.5.1. – 2.5.5. Транспорт	3	7	0
2.5.13. – 2.5.14. Інформаційне суспільство			
2.5.15. – 2.5.17. Навколишнє середовище			
2.5.6. – 2.5.12. Енергетика	0	7	0
2.6.1. – 2.6.9. Міжлюдські контакти	1	5	1
Нові перспективи для партнерства, економічної інтеграції та співробітництва	0	4	0
ЗАГАЛОМ	11	61	

Ступінь виконання Плану дій залежав не лише від кількості запропонованих заходів, але й від їх відповідності змісту Плану дій, реальному наповненню і впливу на досягнення пріоритетів. Крім того, пункти Плану дій, сформульовані менш амбітно (як то, «вжиття заходів», «здійснення окремих заходів»), були більш досяжними для реалізації. Натомість, окремі частково виконані пункти Плану дій, наприклад, «Посилення співробітництва у вирішенні регіональних та міжнародних питань, запобіганні конфліктам і врегулюванню кризових ситуацій», за наповненням, є ближчими до повного виконання, ніж деякі формально виконані. Загалом, на реальні результати виконання Плану дій та відповідні їх оцінки експертами значною мірою вплинули недоліки самого документа, який, по суті, виконати повністю неможливо. Ці недоліки не були усунуті необхідними змінами та доповненнями, що передбачено Планом дій. Водночас значна кількість пріоритетів Плану дій досягалися через реалізацію інших двосторонніх угод, внутрішніх нормативно правових актів та урядових програм.

11 березня 2008 р. під час Дванадцятого засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС Сторони схвалили Звіт про спільну оцінку прогресу реалізації Плану дій Україна – ЄС.

Звітом про спільну оцінку закріплено 23 додаткових пріоритети співробітництва у 2008 році, які будуть реалізовуватися паралельно з невиконаними положеннями Плану дій Україна – ЄС. При підготовці згаданих пріоритетів стороною ЄС було враховано більшість зауважень та пропозицій, внесених українською стороною.

Найважливішими з 23-х пріоритетів для України можна вважати:

- ❖ започаткування діалогу між Україною та ЄС щодо подальшої лібералізації візового режиму з метою запровадження безвізового режиму для громадян України у довгостроковій перспективі. Це новий горизонт у контексті набуття чинності з 1 січня 2008 р. Угодою про спрощення видачі віз між Україною та ЄС;
- ❖ продовження консультацій щодо можливостей використання Європейським Союзом спроможностей України у сфері авіатранспортних перевезень на далекі відстані;
- ❖ вжиття заходів у сфері зайнятості з метою уникнення дискримінації працівників-мігрантів на підставі національної приналежності;

- ❖ проведення міжнародної донорської конференції з питань модернізації газотранспортної системи України;
- ❖ отримання Україною допомоги з боку ЄС у підготовці до проведення фінальної частини Чемпіонату Європи з футболу 2012 р.

Було домовлено про продовження терміну чинності Плану дій Україна – ЄС на один рік. Лютий 2009 року вважається терміном завершення даного документа.

Наприкінці 2008 – на початку 2009 року сторони домовилися підготувати новий спільний інструмент на заміну Плану дій Україна – ЄС, який би опікувався реалізацією положень основної частини нової посиленої угоди, роботу над якими буде завершено на той момент.

2009 р. є, так би мовити, «часом Ч»: завершується виконання Плану дій, завершується дія програми з інформування громадськості та програми підготовки фахівців, затверджені указами Президента України. До моменту укладання нової угоди продовжує дію Угода про партнерство і співробітництво. Але одночасно з завершенням її дії закінчуються терміни дії Стратегії і Програми інтеграції України, а також перший етап Загальнодержавної програми адаптації законодавства.

Таким чином, ми наближаємося до моменту визначення подальших стратегічних кроків. Безумовно, з урахуванням тих положень, що будуть узгоджені у рамках нової угоди. Це визначає «фронт робіт» для урядовців і неурядових організацій у наданні допомоги тим, хто визначатиме стратегічні напрями відносин України з ЄС.

ВИСНОВКИ ДО ТЕМИ 2

На основі аналізу Плану дій Україна – ЄС та сфер співробітництва на сучасному етапі з точки зору співпадання та розбіжностей інтересів з боку ЄС та України можна зробити наступні висновки:

1. Ухвалення Плану дій між Україною та ЄС у форматі Угоди про партнерство та співробітництво означало продовження діалогу без підписання нової, вищого рівня Угоди. Україна вважала План дій документом, який допоможе їй виконувати певні внутрішні реформи, щоб створити основу для подальших стосунків. Одним з недоліків Плану дій є недостатня конкретність його положень.

2. Після президентських виборів в Україні 2004 р. План дій було доповнено десятьма додатковими пропозиціями для тіснішої співпраці, які, проте, не включали питання про членство України в ЄС. Такою була позиція європейських країн.

3. У 2005-2008 рр. між Україною та ЄС у контексті Плану дій було підписано ряд взаємовигідних двосторонніх угод, скерованих на виконання Плану дій Україна – ЄС. Вони наближують Україну до Європейського Союзу, сприяють інтенсифікації відносин між двома сторонами.

4. Успішно розвивалося співробітництво між Україною та ЄС у сфері зовнішньої політики та політики безпеки, військового та військово-технічного співробітництва. Разом з тим зберігається суперечливе ставлення і невизначеність частки українських громадян до процесів, що відбуваються на Європейському континенті, зумовлені складністю трансформаційних процесів у середині ЄС і відсутністю дієвого інформаційно-роз'яснювального супроводу документів з питань інтеграції України в ЄС.

5. Між Україною та Європейським Союзом налагоджуються тісне співробітництво в галузі енергетики, в розвитку торговельних відносин, у транспортній сфері, в охороні довкілля, у реформуванні та вдосконаленні освіти, науки, техніки та космічної галузі, в галузі юстиції, свободи та безпеки. Європейський Союз надає

Україні значну економічну допомогу, тільки у 2005 р. в економіку України було інвестовано 6,26 млрд. євро. Допомога Євросоюзу в останні роки дедалі більше спрямовувалася на підтримку виконання Плану дій Україна-ЄС.

6. План дій Україна – ЄС є одним із основних інструментів реалізації європейської стратегії України. Контроль за його виконанням здійснюють Уряд України, структури Європейського Союзу, Консорціум експертів, громадські організації. Успішне його виконання забезпечить здійснення подальших стратегічних кроків, які забезпечать зближення України і ЄС.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Чому необхідно було вносити доповнення до Плану дій після Помаранчевої революції? Проаналізуйте зміст доповнень до Плану дій Україна – ЄС.
2. Які основні завдання, цілі та пріоритети Плану дій Україна – ЄС?
3. Охарактеризуйте сутність основних галузевих угод між Україною та ЄС у 2005-2008 рр. Яку вигоду, на Вашу думку, одержить Україна після їх реалізації?
4. На основі узагальнення матеріалів про співробітництво між Україною та ЄС у різних сферах проведіть SWOT аналіз результатів співробітництва з погляду України.
5. Зробіть аналіз розвитку секторального співробітництва між Україною та ЄС. Чи доцільно ті питання детально регламентувати у новому базовому договорі?
6. Проаналізуйте роль і місце іноземних інвестицій з країн ЄС в економіку України?
7. Чому План дій Україна – ЄС називають одним з основних інструментів реалізації європейської стратегії України?
8. На основі узагальнення матеріалів про стан виконання Плану дій у різних сферах виявіть найсильніші, найефективніші напрями діяльності України щодо виконання завдань Плану дій.
9. У чому, на Вашу думку, була неефективною діяльність Уряду України щодо окремих положень Плану дій?
10. Проаналізуйте виконання Плану дій Вашим міністерством, відомством, організацією. Дайте їм оцінку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нормативно-правові та законодавчі акти:

- 1.1. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1629-15>
- 1.2. Збірник нормативно-правових актів Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього середовища. – Львів, 2004. – 192 с.
- 1.3. Конституційні акти Європейського Союзу. Частина 1 / Упорядник Г. Друзенко, за заг. ред. Т. Качки. – К.: Вид-во «Юстиніан», 2005. – 512 с.
- 1.4. Програма створення та функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні: постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.98 № 346. – Режим доступу: http://www.uz.gov.ua/ci/ua/kab_min/pkm_98_346.html
- 1.5. План дій Україна – Європейський Союз. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3f&art_id=17977185&cat_id=17976903
- 1.6. Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про започаткування переговорів між Україною та ЄС щодо укладення нового базового договору» від 22 лютого 2007 р. // Україна – ЄС: від Плану дій до посиленої угоди. – К., 2007. – С. 124-126.
- 1.7. Робочий документ Європейської Комісії Додаток до Повідомлення Європейської Комісії для Ради ЄС та Європейського Парламенту «Про посилення Європейської політики сусідства». Звіт про виконання Європейської політики сусідства. Україна, 4 грудня 2006 р. // Україна – ЄС: від Плану дій до посиленої угоди. – К., 2007. – С. 108-123.
- 1.8. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції» / Авт. кол.: А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, Мін-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – С. 17-21; 42-23.
- 1.9. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України // Політика і час. 2000. – №3-4. – С. 15-26.

- 1.10. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу. Затверджено Указом Президента України від 11 червня 1998 року // Політика і час. – 2000. – № 3-4. – С. 30-35.
- 1.11. Угода про політичне співробітництво. Повний текст угоди, підписаної між ЄС та Україною в Люксембурзі 16 червня 1994 р. – К.: Представництво Європейської Комісії в Україні. – 69 с.

2. Основні джерела:

- 2.1. Азаров М. Об'єднання волі нації навколо ідеї досягнення європейських критеріїв – наша формула європейської інтеграції // Національна безпека і оборона. 2007. – № 2. – С. 13.
- 2.2. Андрійчук В. Шляхи досягнення енергетичної безпеки // Політика і час. – 2006. – № 12. – С. 35-38.
- 2.3. Асланян Г., Ковриженко Д., Заленіус В. План дій Україна-Європейський Союз та його законодавча імплементація // Парламент. – 2005. – № 1. – С. 5-19.
- 2.4. Бобицький Н. Нова угода між Україною та ЄС: вибір між парламентаризмом та ідеалізмом // Юридичний журнал. – 2006. – № 4. – С. 117-119.
- 2.5. Буряк П.Ю., Гупало О.Г. Європейська інтеграція і глобальні проблеми сучасності: Навчальний посібник. – К.: «Хай-Тек Прес», 2008. – 352 с.
- 2.6. Виконання Плану дій Україна – ЄС: оцінки експертів // Національна безпека і оборона. 2007. – № 2. – С. 22-31.
- 2.7. Громадський моніторинг виконання Плану дій Україна – ЄС: попередні оцінки // Україна – ЄС: від Плану дій до посиленої угоди. – К., 2007. – С. 11-19.
- 2.8. Головні етапи та суперечності залучення іноземного капіталу в банківську сферу України // Реверчук С. К., Владичин У. В., Паласевич М. Б. Банківський капітал: історія, теорія, досвід. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – С. 125-143.
- 2.9. Гуртій А. План дій Україна – ЄС – шлях України до європейського освітнього і наукового простору // Національна безпека і оборона. – 2005. – №7. – С. 17-18.
- 2.10. Державне управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України: Навчальний посібник / В.В. Говоруха, В.Г. Бульба, А.Є. Тамм, А.В. Меляков та ін.; За заг. ред. академіка НАН України, д.т.н. В.П. Горбуліна. – К.: ДП НВЦ «Євроатлантикреформ», 2006. – 200 с.

- 2.11. Довгий О. До єдиного науково-технічного простору // Політика і час. – 2006. – №5. – С. 49-53.
- 2.12. Доповідь про стан виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. – Режим доступу: http://www.sdla.gov.ua:8080/control/uk/publish/article?art_id=51272&cat_id=46960.
- 2.13. Друзенко Г. Європейська інтеграція України: оцінка в загальноєвропейському контексті // Парламент. – 2005. – №8. – С. 2-11.
- 2.14. Європейський Союз. Словник-довідник. – К.: К.І.С. – 2005. – 140 с.
- 2.15. Заходи Європейської Комісії щодо подолання наслідків Чорнобиля // Євробюлетень. – 2006. – №4. – С. 19.
- 2.16. Зеркаль О., Качка Т. Методичні настанови з питань адаптації законодавства України до *acquis communautaire*. – К.: ТОВ «Ніка-Прінт», 2005. – 128 с.
- 2.17. Інформаційно-аналітичні матеріали про стан співробітництва України з ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки. – Режим доступу: http://www.sdla.gov.ua:8080/control/uk/publish/article?art_id=47002&cat_id=46834
- 2.18. Кириченко М. Інтернаціоналізація банківської діяльності: досвід країн Центрально-Східної Європи і перспективи для України // Вісник НБУ. – 2006. – №8. – С. 25-28;
- 2.19. Корнієвський О. А., Терешко С. В. Європейський Союз і Україна: перспективи та можливості співробітництва у сфері безпеки // стратегічна панорама. – 2006. – №1. – С. 60-62.
- 2.20. Корсунський С. Енергетична політика України: європейський вибір // Політика і час. – 2006. – №11. – С. 11-13.
- 2.21. Кравчук І.В., Парапан М.В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС. – К.: Видавничий дім «Слово», 2004. – 320 с.
- 2.22. Малик Я. Й. До питання розвитку вищої освіти в Україні у контексті Болонського процесу // Ефективність державного управління в Україні. Зб. наукових праць. – Вип. 9. – Львів. ЛРІДУ НАДУ, 2005. – С. 68-74.
- 2.23. Малиновська О. А. Українсько-португальські міграційні зв'язки та паралелі // Демографія та соціальна політика. – 2006. – №1. – С. 93-105.

- 2.24. Матвіїв І. Б. Роль залізничного транспорту в інтеграції України до Євросоюзу // Залізничний транспорт України. – 2004. – №5. – С. 6-9.
- 2.25. Микієвич М. Міжнародно-правові аспекти співробітництва Європейського Союзу з третіми країнами. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 200 с.
- 2.26. Микієвич М. М., Андрусевич Н. І., Будякова Т. О. Європейське право навколишнього середовища. – Львів, 2004. – С. 225-228.
- 2.27. Новикова А. М., Теслюк Н. П. Розвиток транс'європейської мережі: нові рішення Євросоюзу // Автошляховик України – 2006. – №2. – С. 7, 9, 11
- 2.28. Огляди стану адаптації законодавства України до *acquis communautaire* в 2005-2007 рр. – Режим доступу: <http://www.sdla.gov.ua:8080/control/uk/doccatalog/list?currDir=46865>
- 2.29. Основи європейської та євроатлантичної інтеграції України: Навчальний посібник / В.В. Говоруха, В.Г. Бульба, Ю.П. Сурмін та ін.; За заг. ред. академіка НАН України, д.т.н. В.П. Горбуліна. – К.: ДП НВЦ «Євроатлантикреформ», 2006. – 416 с.
- 2.30. Патрікац Л., Бойчук М. Євроінтеграційний курс України: на перехресті досліджень і висновків // Вісник НБУ. – 2006. – №8. – С. 3-9.
- 2.31. Перспективи поглибленої вільної торгівлі між Європейським Союзом та Україною: звіт на виконання контракту 2005/S 89-085795 Генерального директорату з питань торгівлі Європейської Комісії щодо економічної можливості, основних економічних наслідків угоди про вільну торгівлю між Європейським Союзом та Україною. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=36987975&cat_id=17976903&etime=1147798693712.
- 2.32. План дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки. – Режим доступу: http://www.sdla.gov.ua:8080/control/uk/publish/article?art_id=46989&cat_id=46834.
- 2.33. Позиційний документ щодо імплементації Українською Стороною Плану дій Україна – ЄС у 2005-2007 роках. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/document/83127264/PP%20ukr%20120607.doc>
- 2.34. Позняк О. В. Стратегія державної політики у сфері зовнішніх трудових міграцій // Демографія та соціальна політика. – 2006. – №1. – С. 78-84;

- 2.35. Польша в Євросоюзі: досвід першого року членства. – Луцьк: Управління Комітету Євро інтеграції, 2006. – 208 с.
- 2.36. Посилення співпраці між Україною та ЄС щодо утвердження верховенства права в Україні: аналітична доповідь та рекомендації. – К.: «К.І.С», 2006. – 160 с.
- 2.37. Пристайко О. Роль ЄС у сприянні виконанню Плану дій Україна – ЄС // Національна безпека і оборона. – 2007. – №2. – С. 49-52.
- 2.38. Світова та європейська інтеграція / За заг. редакцією д-ра іст. наук, проф. Я. Й. Малика. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 540 с.
- 2.39. Співпраця України з ЄС у сфері енергетики та транспорту // Євробюлетень. – 2005. – №5. – С. 22.
- 2.40. Спільний звіт щодо стану виконання Плану дій Україна – ЄС. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/document/119288689/СЗ_виконання%20ПД%20ukr.DOC
- 2.41. Трюхан В. Становлення політики інтеграції України до ЄС: від угод про партнерство і співробітництво до асоціації // Вісник державної служби України. – 2005. – №2. – С. 24-31.
- 2.42. Україна – ЄС: від Плану дій до посиленої угоди / Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, Київ, 2007. – 126 с.
- 2.43. Україна на шляху до Європейського Союзу: Vademecum. – Варшава, 2006. – 189 с.
- 2.44. Український погляд на візову політику країн Європейського Союзу. – К.: Вістка, 2006. – 56 с.
- 2.45. Шаров О. До питання про європейський вибір України або вірність вибору наших дідів // Політика і час. – 2004. – № 7-8. – С. 104-114.
- 2.46. Шкарпова О. Дешево і ліцензія // Контракти – 2006. – №32, 7 серп. – С. 24.
- 2.47. Шнирков О.І., Копистира А.М. Створення поглибленої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС: передумови та наслідки. – Режим доступу: <http://www.dipacadem.kiev.ua/assets/files/bullets/Review-1.2008.doc>.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нормативно-правові та законодавчі акти:

- 1.1. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1629-15>
- 1.2. Конституційні акти Європейського Союзу. Частина 1 / Упорядник Г. Друзенко, за заг. ред. Т. Качки. – К.: Вид-во «Юстиніан», 2005. – 512 с.
- 1.3. План дій Україна – Європейський Союз. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3f&art_id=17977185&cat_id=17976903
- 1.4. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції» / Авт. кол.: А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, Мін-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – С. 17–21; 42–23.
- 1.5. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України / Політика і час. 2000. – №3-4. – С. 15-26.
- 1.6. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу. Затверджено Указом Президента України від 11 червня 1998 року // Політика і час. – 2000. – № 3-4. – С. 30-35.
- 1.7. Угода про політичне співробітництво. Повний текст угоди, підписаної між ЄС та Україною в Люксембурзі 16 червня 1994 р. – К.: Представництво Європейської Комісії в Україні. – 69 с.

2. Основні джерела:

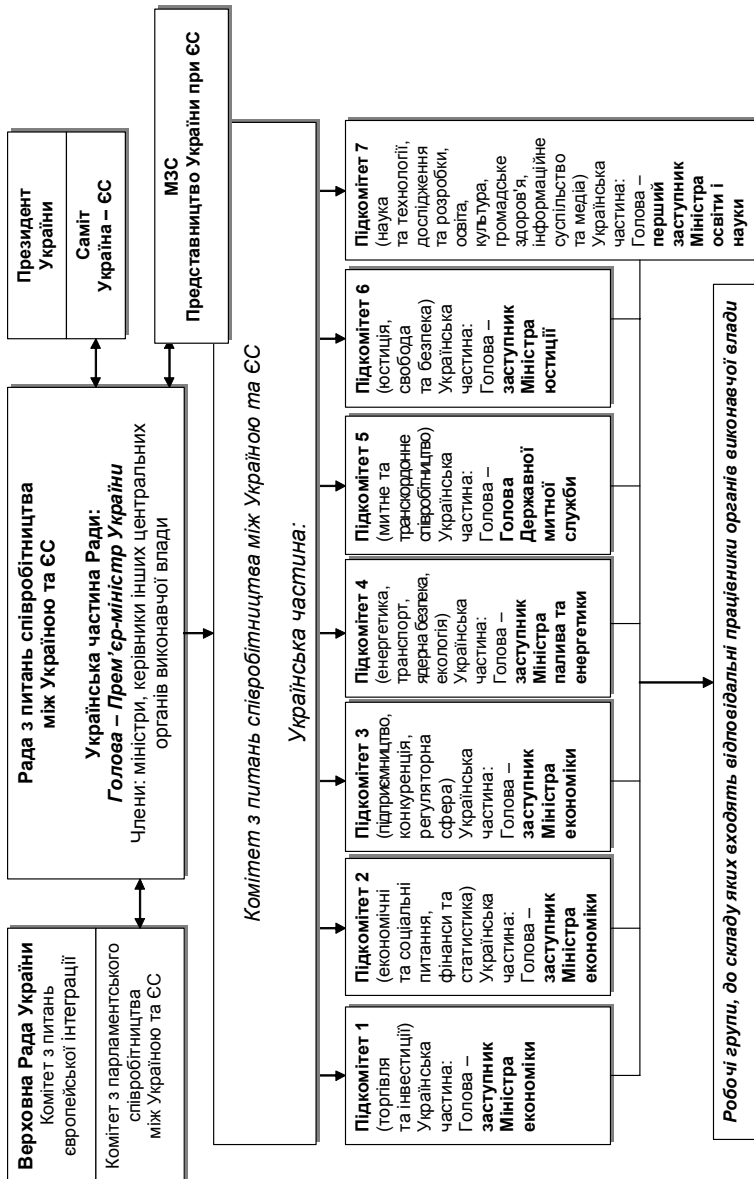
- 2.1. Буряк П.Ю., Гупало О.Г. Європейська інтеграція і глобальні проблеми сучасності: Навчальний посібник. – К.: «Хай-Тек Прес», 2008. – 352 с.
- 2.2. Кравчук І.В., Парапан М.В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС. – К.: Видавничий дім «Слово», 2004. – 320 с.
- 2.3. Основи європейської та євроатлантичної інтеграції України: Навчальний посібник / В.В. Говоруха, В.Г. Бульба, Ю.П. Сурмін та ін.; За заг. ред. академіка НАН України, д.т.н. В.П. Горбуліна. – К.: ДП НВЦ «Євроатлантикреформ», 2006. – 416 с.

3. Додаткові джерела:

- 3.1. Азаров М. Об'єднання волі нації навколо ідеї досягнення європейських критеріїв – наша формула європейської інтеграції // Національна безпека і оборона. 2007. – № 2. – С. 13.
- 3.2. Бобицький Н. Нова угода між Україною та ЄС: вибір між парламентаризмом та ідеалізмом // Юридичний журнал. – 2006. – № 4. – С. 117-119.
- 3.3. Виконання Плану дій Україна – ЄС: оцінки експертів // Національна безпека і оборона. 2007. – № 2. – С. 22-31.
- 3.4. Громадський моніторинг виконання Плану дій Україна – ЄС: попередні оцінки // Україна – ЄС: від Плану дій до посиленої угоди. – К., 2007. – С. 11-19.
- 3.5. Державне управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України: Навчальний посібник / В.В. Говоруха, В.Г. Бульба, А.Є. Тамм, А.В. Меляков та ін.; За заг. ред. академіка НАН України, д.т.н. В.П. Горбуліна. – К.: ДП НВЦ «Євроатлантикреформ», 2006. – 200 с.
- 3.6. Доповідь про стан виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. – Режим доступу: http://www.sdla.gov.ua:8080/control/uk/publish/article?art_id=51272&cat_id=46960.
- 3.7. Європейський Союз. Словник-довідник. – К.: К.І.С. – 2005. – 140 с.
- 3.8. Заходи Європейської Комісії щодо подолання наслідків Чорнобиля // Євробюлетень. – 2006. – №4. – С. 19.
- 3.9. Зеркаль О., Качка Т. Методичні настанови з питань адаптації законодавства України до *acquis communautaire*. – К.: ТОВ «Ніка-Прінт», 2005. – 128 с.
- 3.10. Інформаційно-аналітичні матеріали про стан співробітництва України з ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки. – Режим доступу: http://www.sdla.gov.ua:8080/control/uk/publish/article?art_id=47002&cat_id=46834.
- 3.11. Кириченко М. Інтернаціоналізація банківської діяльності: досвід країн Центрально-Східної Європи і перспективи для України // Вісник НБУ. – 2006. – №8. – С. 25-28;
- 3.12. Корнієвський О. А., Терешко С. В. Європейський Союз і Україна: перспективи та можливості співробітництва у сфері безпеки // стратегічна панорама. – 2006. – №1. – С. 60-62.

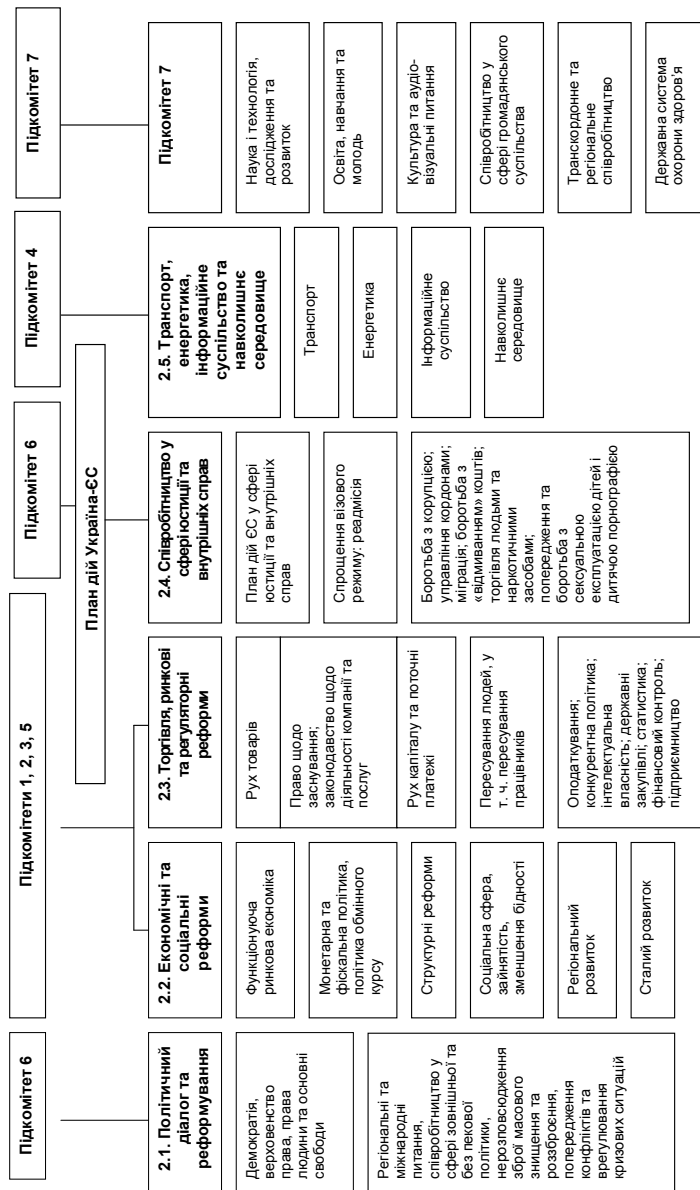
- 3.13. Огляди стану адаптації законодавства України до *acquis communautaire* в 2005-2007 рр. – Режим доступу: <http://www.sdla.gov.ua:8080/control/uk/doccatalog/list?currDir=46865>.
- 3.14. Перспективи поглибленої вільної торгівлі між Європейським Союзом та Україною: звіт на виконання контракту 2005/S 89-085795 Генерального директорату з питань торгівлі Європейської Комісії щодо економічної можливості, основних економічних наслідків угоди про вільну торгівлю між Європейським Союзом та Україною. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=36987975&cat_id=17976903&etime=1147798693712.
- 3.15. План дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки. – Режим доступу: http://www.sdla.gov.ua:8080/control/uk/publish/article?art_id=46989&cat_id=46834.
- 3.16. Позиційний документ щодо імплементації Українською Стороною Плану дій Україна – ЄС у 2005-2007 роках. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/document/83127264/PP%20ukr%20120607.doc>.
- 3.17. Посилення співпраці між Україною та ЄС щодо утвердження верховенства права в Україні: аналітична доповідь та рекомендації. – К.: «К.І.С», 2006. – 160 с.
- 3.18. Пристайко О. Роль ЄС у сприянні виконанню Плану дій Україна – ЄС // Національна безпека і оборона. – 2007. – №2. – С. 49-52.
- 3.19. Спільний звіт щодо стану виконання Плану дій Україна – ЄС. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/document/119288689/СЗ_виконання%20ПД%20ukr.DOC.
- 3.20. Трюхан В. Становлення політики інтеграції України до ЄС: від угод про партнерство і співробітництво до асоціації // Вісник державної служби України. – 2005. – №2. – С. 24-31.
- 3.21. Україна – ЄС: від Плану дій до посиленої угоди / Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, Київ, 2007. – 126 с.
- 3.22. Україна на шляху до Європейського Союзу: Vademecum. – Варшава, 2006. – 189 с.
- 3.23. Український погляд на візову політику країн Європейського Союзу. – К.: Вістка, 2006. – 56 с.
- 3.24. Шнирков О.І., Копистира А.М. Створення поглибленої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС: передумови та наслідки. – Режим доступу: <http://www.dipacadem.kiev.ua/assets/files/bullets/Review-1.2008.doc>.

Схема взаємодії в рамках виконання Плану дій Україна-ЄС

Таблиця 2.7

Схема розподілу компетенцій підкомітетів Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС, які здійснюють постійний моніторинг стану

ЧАСТИНА 3

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ. УРЯДОВА СТРАТЕГІЯ ТА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ. ПІДГОТОВКА НОВОГО РАМКОВОГО ДОКУМЕНТА

ВСТУП ДО ЧАСТИНИ 3

Ціль без плану – лише побажання
Сент-Екзюпері

Україна проголосила інтеграцію до Європейського Союзу (ЄС) стратегічною метою і одним із ключових національних та суспільних пріоритетів. Вхідження до ЄС розглядається як необхідний крок на шляху виконання основних завдань держави в сфері безпеки, економічного та соціального розвитку та історичний шанс утвердження українського суспільства в сім'ї європейських демократичних держав.

Реалізація цієї мети потребує стратегічного бачення пріоритетів і шляхів їх досягнення, а отже залучення інструментів стратегічного планування.

Стратегічне планування (*strategic planning*) – первинний етап формування стратегії, який передбачає складання необхідного плану дій (прийняття рішень щодо) для досягнення бажаного результату.

Для планування стратегії можуть використовуватись різні техніки, зокрема SWOT аналіз (Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats), PEST аналіз (Political, Economic, Social, and Technological analysis) чи STEER аналіз (Socio-cultural, Technological, Economic, Ecological, and Regulatory factors).

З часу проголошення в 1993 р. вступу до ЄС «перспективною метою» [14] Україна сформувала низку концептуальних і нормативних документів, покликаних визначити стратегію європейської інтеграції.

Стратегія (strategy) – має грецьке походження: (στράτηγία (strategema)) – військова хитрість і вміння та στρατήγος (strategos) – полководець. Поняття стратегія означає вибір генеральної лінії, яка найкоротшим шляхом веде до поставленої мети, а також є засобом досягнення цієї мети. У цьому розумінні стратегія є містком між реальністю і бажаним майбутнім, часто визначеним як національний інтерес.

Структурно стратегія складається з цілей (*що?*), концепцій (*яким чином?*) та ресурсів (*які засоби і інструменти?*). Реалізація стратегії залежить від характеристик зовнішніх і внутрішніх умов.

Зазначені документи є складовими стратегічного планування, яке є «дорогоказом для уряду та керує системою на шляху до досягнення стратегічних завдань держави» [33]. Стратегічне планування дає змогу:

- ❖ визначити реалістичні цілі і завдання, які відповідають меті, та які мають бути досягнуті протягом встановленого часу за наявних ресурсів та спроможності;
- ❖ спрямувати зусилля урядових структур на виконання цілей і завдань стратегії;
- ❖ забезпечити найбільш ефективне використання урядових ресурсів відповідно до ключових цілей та пріоритетів;
- ❖ створити мірило оцінки результатів та встановити механізм комунікації про потрібні зміни;

- ❖ сформувати основу для обговорення серед політиків та суспільства для вироблення консенсусу щодо майбутнього напрямку діяльності та постановки реалістичних цілей і завдань.

Стратегічне планування також дає змогу співвіднести стратегію європейської інтеграції України із іншими стратегічними завданнями, перш за все із стратегіями вищого рівня, такими як національна стратегія чи стратегія національного розвитку.

Національна стратегія (*national (grand) strategy*) - узагальнює національне бачення розвитку, використання і координації всіх інструментів сили для досягнення стратегічних цілей держави.

Поряд із перевагою – прокладання найкоротшого шляху до поставленої мети, вироблений в результаті стратегічного планування план дій не завжди стає дороговказом практичної політики, особливо на державному рівні. Основна перепона полягає в тому, що не завжди держави поводяться раціонально.

Процес формування політичною елітою національної стратегії на рівні держави, яка включає визначення національних пріоритетів, зазвичай, описують як раціональний, тобто такий, коли ті, хто приймають рішення «використовують найкращу наявну інформацію і обирають із безлічі можливих варіантів, той який максимізує їх цілі» [52].

Раціональний вибір (*rational choice*) – формування поведінки держави на основі детального визначення ситуації, співставлення цілей, розгляду всіх альтернатив і вибір найбільш оптимальної, котра найкраще задовольняє наявні потреби.

Принаймні в теорії формування стратегії вступу України до ЄС містило б наступні кроки:

- ❖ **з'ясування і визначення потреби вступу до ЄС.** Проблема вироблення стратегії з'являється тоді, коли державні діячі усвідомлюють певну потребу і намагаються з'ясувати її окремішні характеристики. На цьому етапі

необхідна повна інформація про ситуацію в країні, її зовнішнє оточення, стан справ в ЄС, мотиви та дії зацікавлених акторів;

- ❖ **визначення цілей.** Державні діячі мають з'ясувати, чого саме вони хочуть досягти. Ця, на перший погляд, проста вимога насправді є надзвичайно складною. Вона вимагає ідентифікації та визначення пріоритетів поміж часто взаємовиключних завдань і інтересів;
- ❖ **визначення шляхів досягнення.** Тут потрібно мати весь перелік можливих дій при досягненні визначених цілей та зробити оцінку переваг і недоліків кожної із них;
- ❖ **вибір однієї із альтернатив,** котра має найкращі шанси досягти бажаних результатів. Для цього потрібно зробити аналіз відповідності цілей і засобів, переваг та недоліків обраної моделі поведінки;
- ❖ **етап реалізації прийнятого рішення і моніторинг його впровадження;**
- ❖ **оцінка і внесення коректив** при виявленні помилок стратегії.

Раціональний підхід до формування стратегії вступу України до ЄС є більше ідеалом, а ніж реальністю. Як показано в табл. 3.1. «Формування національної стратегії в теорії і на практиці», цьому сприяє низка чинників.

Таблиця 3.1

Формування національної стратегії в теорії і на практиці

ІДЕАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ ДЕРЖАВИ	ЗВИЧАЙНА ПРАКТИКА
повна і точна інформація	недостатня, неповна інформація
чітке визначення національних інтересів і цілей	на формування національних інтересів впливають особистісна мотивація і інтерес організації і груп
детальний аналіз всіх наявних альтернатив	розглядається лише обмежена кількість можливих дій, жоден із них детально не аналізується
вибір оптимального варіанту дій для досягнення бажаних цілей	напрямок діяльності визначається політичними компромісами і торгами
детальний моніторинг імплементації прийнятого рішення	не виконання завдання управління реалізацією прийнятого рішення
постійна оцінка і внесення коректив у реалізацію прийнятого рішення	поверхнева політична оцінка, нечіткий розподіл обов'язків, значна затримка із внесенням коректив

Kegley Ch. World politics: trend and transformation / 11th ed. – Belmont, CA: Thomson/Wadsworth, 2007. – P. 75.

Планування політики приєднання, якщо і не найкоротшим шляхом, все ж має наблизити реалізацію мети європейської інтеграції України до максимально ефективної. Саме тому, як робочий навчальний варіант, корисно сприйняти раціональну модель побудови євроінтеграційної стратегії України.

В першому розділі розглянуто нормативно-правові документи, які лежать в основі стратегічного планування європейської інтеграції та соціально-економічного розвитку України. Ці дві стратегії є взаємопов'язаними, оскільки реалізація стратегії європейської інтеграції неможлива без внутрішніх перетворень, метою яких є не лише відповідність критеріям членства, але й здатність бути членом ЄС. Крім того, їх поєднує спільна мета – збільшення добробуту громадянина, суспільства та безпеки держави. Тому стратегія європейської інтеграції України повинна належним чином узгоджуватись зі стратегічним планом національного розвитку та відповідати потребам і інтересам українського суспільства.

В другому розділі основну увагу зосереджено на мотивах та інтересах України щодо поглиблення відносин з ЄС, ролі Європейської політики сусідства (ЄПС) та Плану дій (ПД) для реалізації мети входження України до ЄС, а також на середньострокових (набуття офіційного статусу кандидата) та довгострокових завданнях уряду (підготовки до членства). У третьому і четвертому розділах розглянуто завдання змістовного наповнення нової угоди між Україною та ЄС та визначення її форми. Ця угода не лише стане основним інструментом відносин України і ЄС, замінивши Угоду про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Спільнотами та їх державами – членами (УПС), але й матиме також визначальний вплив на внутрішній розвиток України.

Навчальні цілі:

В результаті опрацювання цієї теми слухачі:

- ❖ вмітимуть аналізувати систему стратегічного планування європейської інтеграції та національного розвитку України, співвідносити (синтезувати) стратегічні завдання європейської інтеграції і національного розвитку та прогнозувати їх взаємозв'язок у короткостроковій і довгостроковій перспективі;
- ❖ розвинути свої аналітичні здібності, ознайомлюючись із процесом стратегічного планування, ідентифікуючи зовнішні та внутрішні завдання стратегії європейської інтеграції України.

Ключові слова і словосполучення:

Критерії членства ЄС, стратегічне планування, стратегія, національна стратегія, раціональний вибір, асоціація, європейська інтеграція, політична інтеграція, міжнародне середовище, геостратегія, копенгагенські критерії, маастрихтські критерії, спільний (внутрішній) ринок, валовий національний продукт (ВВП), міжнародна організація, наднаціональна організація, *acquis communautaire*, зона вільної торгівлі, зона вільної торгівлі плюс, митний союз, спільний ринок, тариф, нетарифні обмеження

Використані скорочення:

- ЄАВТ** – Європейська асоціація вільної торгівлі.
- ЄЕП** – Європейський економічний простір.
- ЄЕС** – Європейська Економічна Спільнота, також використовується ЄС – Європейська Спільнота.
- ЄЄА** – Єдиний європейський акт.
- ЄК** – Європейська Комісія – Комісія ЄС.
- ЄП** – Європарламент – Європейський Парламент.
- ЄПС** – Європейська політика сусідства.
- ЄС** – Європейський Союз.
- ЗВТ** – зона вільної торгівлі.
- НАТО** – Організація північноатлантичного договору.
- НБСЕ** – Нарада з безпеки і співробітництва в Європі.
- НПУ** – Нова посилена угода.
- ОБСЕ** – Організація з безпеки і співробітництва в Європі.
- ОЕСР** – Організація економічного співробітництва і розвитку.
- ООН** – Організація об'єднаних націй.
- ПЗМ** – Партнерство заради миру.
- РЄ** – Рада Європи.
- СЗПБ** – Спільна зовнішня політика і політика безпеки.
- СРСР** – Союз Радянських Соціалістичних Республік.
- СОТ** – Світова організація торгівлі.
- УПС** – Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами – членами.
- ЦСЕ** – Центральна-Східна Європа.
- ЮВС** – юстиція і внутрішні справи.

РОЗДІЛ 3.1. ПОЄДНАННЯ УРЯДОВОЇ СТРАТЕГІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ПЛАНУ РОЗВИТКУ

3.1.1. СТАНОВЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ (НОРМАТИВНО- ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ, ЯКІ ВИЗНАЧАЮТЬ СТРАТЕГІЮ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ)

Про своє бажання стати активним учасником міжнародних відносин і самостійно формулювати зовнішньополітичну стратегію Україна проголосила ще у часи свого перебування в складі Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР), однак на відміну від країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) євроінтеграційна складова не відразу стала пріоритетом її національної політики.

В Декларації про державний суверенітет зазначається, що «Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах.

Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, **безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах....»**.

Декларація Верховної Ради Української РСР «Про державний суверенітет України» від 16 липня 1990 року, № 55-ХІІ

Із проголошенням незалежності та її підтвердженням на референдумі 1 грудня 1991 р. Україна залишалася тісно інтегрова-

ною в безпековий, політичний і економічний простір країн колишнього СРСР, тому вбачала своїм першочерговим завданням «цивілізоване розлучення» із колишніми країнами СРСР, об'єднаними в рамках СНД.

Крім того, на початковому етапі самостійного існування України було досить поширеним переконавання, що отримана незалежність принесе також і економічний добробут. На відміну від Польщі, де економічний колапс кінця 1980-х – початку 1990-х рр. призвів до прийняття ідеї радикальних економічних реформ міністра фінансів Л. Бальцеровича, як життєво важливого кроку «повернення до Європи», в Україні реформування здійснювалось переважно як відповідь на економічні і соціальні зміни в розвитку спільного економічного простору з країнами СНД, зокрема лібералізацію торгівлі чи ліквідацію рубльової зони.

Наголос на необхідності утвердження незалежності мав значний вплив і на формулювання зовнішньополітичних цілей, що призводило до обережного ставлення до будь-яких інтеграційних об'єднань. У результаті, європейська інтеграція, як політика наближення до ЄЕС, відіграла другорядну роль в системі зовнішньополітичних пріоритетів України впродовж тривалого періоду.

Закінчення ери конфронтації, зникненням військово-політичного та ідеологічного протистояння в Європі між західним блоком і СРСР, частиною якого була УРСР, створювали сподівання, що «з огляду на своє геополітичне становище, історичний досвід, культурні традиції, багаті природні ресурси, потужний економічний, науково-технічний та інтелектуальний потенціал Україна може і повинна стати впливовою світовою державою» [14]. Визнаючи провідну роль західноєвропейських країн та Сполучених Штатів Америки (США) в новій системі міжнародних відносин та європейській архітектурі безпеки, яка лише зароджувалась, Україна вбачала себе самостійним і досить потужним гравцем.¹⁵ Тому формула до відносин із країнами ЄС вбачалась як *партнерство*, а не інтеграція. Таке бачення європейської стратегії було закріплене в постанові Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р., в якій вперше було оголошено про можливість входження України до Європейських Спільнот поряд із іншими загальноєвропейськими і регіональними структурами.

¹⁵ В цей час Україна володіла третім у світі ядерним потенціалом.

Поглиблення інтеграції, яке відбувались в Європейському Спільноті, розглядалось як частина глобалізаційних процесів загалом, тому Україна не виокремлювала пріоритетності відносин із ЄС і розглядала свою європейську політику в контексті співробітництва із широким колом регіональних європейських і трансатлантичних інституцій. У загальному переліку пріоритетів зазначених на європейському регіональному напрямку співробітництво із ЄС не належало до першочергових, більшу важливість мала діяльність в рамках Наради з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЕ), нарощування рівня участі в Раді Північноатлантичного співробітництва (РПАС) та Північноатлантичній асамблеї (ПАА), вступ до Ради Європи. Помітне значення мав також субрегіональний напрямок: участь у Чорноморському економічному співробітництві та Дунайській комісії, співробітництво в рамках Центральноєвропейської ініціативи, підтримання контактів з Вишеградською групою, Північною Радою та Радою держав Балтійського моря, розвитку відносин з державами Чорноморсько-Балтійської зони.

ІІІ. НАПРЯМИ, ПРІОРИТЕТИ ТА ФУНКЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

2. Регіональне співробітництво в Європі

Зовнішньополітичні зусилля України мають бути постійно спрямовані на розвиток європейського регіонального співробітництва у всіх сферах з метою зміцнення своєї державної незалежності та ефективного забезпечення національних інтересів.

Пріоритетним регіональним напрямком зовнішньої політики України є її діяльність в рамках Наради з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЕ).

Участь в НБСЕ сприяє повномасштабному входженню України до загальноєвропейського простору і використанню механізмів Наради для забезпечення її національних інтересів.

....

Перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Спільнотах, а також інших західноєвропейських або загальноєвропейських структурах за умови, що це не шкодитиме її національним інтересам. З метою підтримання стабільних відносин з Європейськими Спільнотами Україна укладе з

ними Угоду про партнерство і співробітництво, здійснення якої стане першим етапом просування до асоційованого, а згодом – до повного її членства у цій організації.

Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» // Відомості Верховної Ради, 1993, N 37, ст. 379.

Проголошуючи можливість членства в Європейських Спільнотах, Україна розглядала цей процес як крок до побудови партнерських відносин із країнами Заходу, якому належить «провідна роль в сучасній міжнародній системі, зокрема у всесвітньому економічному комплексі і в міждержавних інституційних механізмах управління глобальними і регіональними процесами». Як зазначається в Основних напрямках зовнішньої політики України, – «розбудова стосунків з західноєвропейськими державами створить умови для відновлення давніх політичних, економічних, культурних, духовних зв'язків України з європейською цивілізацією, прискорення демократизації, проведення ринкових реформ та оздоровлення національної економіки. Водночас таке співробітництво стане підґрунтям для розширення участі України в європейських структурах та майбутнього інтегрування її господарства до загальноєвропейського і світового економічного простору» [14].

Підписана 14 червня 1994 р. Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Спільнотами та їх державами – членами (УПС), котра набула чинності 1 березня 1998 р., закріплювала цю партнерську модель відносин.

Політичні складові УПС фіксували підтримку з боку ЄС суверенітету і територіальної цілісності України, наміри сприяти вирішенню проблем членства України у багатосторонніх європейських організаціях та форумах (Рада Європи, СОТ та ін.). Для вирішення поточних питань співробітництва, а також як механізм зустрічей і консультацій на всіх рівнях було створено відповідний інституційний механізм – Раду з питань співробітництва, Комітет з питань співробітництва (робочий орган Ради), а також Парламентський Комітет з питань співробітництва.

УПС містить положення про можливість поглиблення співробітництва, а ж до створення зони вільної торгівлі (ЗВТ),¹⁶ однак на відміну від Європейських угод, укладених ЄС із країнами ЦСЄ є інструментом співробітництва, а не інтеграції. Як вказує директор новоствореного Координаційного бюро європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України В. Трюхан, – «УПС є проявом застосування ЄС формули системності і диференціації по відношенню до своїх зовнішніх партнерів. Її суть: ті, хто хоче і потенційно може бути членом європейської сім'ї народів, мають бути заохочені до цього через механізм підготовки до членства; ті, хто не визначився, мають бути втиснуті у вузькі рамки співробітництва, які не передбачають жодних зобов'язань з боку європейців щодо їхніх потенційних інтеграційних перспектив» [34].

Можливість поглиблення взаємин України і ЄС за УПС **Стаття 4**

Сторони зобов'язуються розглянути, зокрема, після подальшого просування України по шляху економічних реформ, доповнення відповідних розділів цієї Угоди, зокрема Розділу III і статті 49 з метою створення зони вільної торгівлі між ними. Рада з питань співробітництва може надавати рекомендації Сторонам щодо таких доповнень. Відповідні доповнення набирають чинності тільки шляхом укладання угоди між Сторонами згідно з їхніми відповідними процедурами. У 1998 році Сторони спільно розглянуть питання, чи дозволять обставини і зокрема прогрес України у справі здійснення ринкових економічних реформ та існуючі на той час в країні економічні умови розпочати переговори щодо створення зони вільної торгівлі....

Стаття 6

Сторони встановлюють між собою регулярний політичний діалог, який вони мають намір розвивати та поглиблювати. Він супроводжуватиме та зміцнюватиме зближення між Спільнотою та Україною, підтримуватиме політичні та економічні зміни, що відбуваються в цій країні, та сприятиме встановленню нових форм співробітництва....

¹⁶ В 1998 ЄК розглянула питання можливості створення зони вільної торгівлі, однак через невиконання Україною положень УПС і незначні обсяги торгівлі визнала недоцільним.

Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами – членами (Закон України від 10 листопада 1994 р. № 237/94).

Початок розширення НАТО і ЄС, контури якого чітко окреслилось в середині 1990-х рр., змусили українське керівництво переглянути стратегічну концепцію держави. Прийняття нових членів, включно із західними сусідами України, означало, що ці організації перетворюються в провідні інституції Європи, а сама регіональна система безпеки набирає окреслених обрисів. Більше того, процес розширення загрожував перетворити Україну в своєрідну «сіру зону» між Європою (інституційно окреслену як ЄС і НАТО) і Росією.

Цей період відомий в українській зовнішній політиці як «багатовекторність», коли було запроваджено «інтеграцію» одночасно у двох протилежних напрямках – в євразійському (інтеграція з Росією) і європейському (ЄС) та євроатлантичному (НАТО). Співробітництво із НАТО і ЄС у контексті української стратегії багатовекторності передбачало, як вказує Г. Перепелиця, використання взаємодії із Заходом як засобу протидії або торгів з Росією [15]. Попри неготовність проводити внутрішні реформи за для наближення до ЄС, команда Президента Л. Кучми сподівалась, що Захід зацікавлений в співробітництві, головним чином, щоб уникнути негативних наслідків економічної і соціальної кризи в Україні для всієї Європи та не втратити перспективи демократичних перетворень в колишніх країнах СРСР, перш за все Росії.

В цей період неодноразово, лунають заяви українського керівництва про приєднання до ЄС як «стратегічну мету» [49, 395]. Базуючись на принципах «багатовекторності», Концепція (основи державної політики) національної безпеки України, схвалена постановою Верховною Радою України 16 січня 1997 р., все ж уникає прямого декларування цілі входження до ЄС чи НАТО як стратегічну мету і містить досить нейтральне положення – «налагодження рівноправних та взаємовигідних відносин з усіма державами, інтегрування в європейську та світову спільноту» [14].

Через кілька місяців по тому, як набула чинності УПС, Президент України своїм указом від 11 червня 1998 р., посилаючись на положення Основних напрямків зовнішньої політики та Концепції (основах державної політики) національної безпеки, затверджує Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу.

Цим документом визначено основні пріоритети діяльності органів виконавчої влади на період до 2007 р., протягом якого мають бути створені передумови, необхідні для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, включно із набуттям статусу асоційованого члена ЄС¹⁷.

Визначаючи складові євроінтеграційної політики Стратегія виходила із положень Угоди про партнерство і співробітництво, зосереджуючись на організаційних складових її виконання. На відміну від УПС, двостороннього документа, який створював інституційну і правову основу співробітництва, Стратегія окреслила шляхи внутрішнього забезпечення європейського напрямку політики України.

В Стратегії було окреслено дев'ять пріоритетів євроінтеграційної стратегії.

I. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

1. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС, забезпечення прав людини

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС полягає у зближенні із сучасною європейською системою права, що забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави у рамках ЄС і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах – членах ЄС...

2. Економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною і ЄС

... Розвиток процесу економічної інтеграції полягає у лібералізації і синхронізованому відкритті ринків ЄС та України, взаємному збалансуванні торгівлі, наданні на засадах взаємності режиму сприяння інвестиціям з ЄС в Україну та українським експортерам на ринках ЄС, запровадженні спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників. Економічна інтеграція базується на координації, синхронізації та відповідності прийняття рішень у сфері економіки України та ЄС і передбачає ліквідацію обмежень

¹⁷ Див. Указ Президента України за № 8/2001 від 11 січня 2001 р., яким уточнюються стратегія інтеграції України до Європейського Союзу.

розвитку конкуренції та обмеження застосування засобів протекціонізму, сформування основних економічних передумов для набуття Україною повноправного членства у ЄС.

3. Інтеграція України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки

Безпека України у контексті загальноєвропейської безпеки ґрунтується на тому, що розвиток і зміцнення ЄС поглиблюють загальноєвропейську безпеку в усіх її вимірах...

Визнання Європейським Союзом важливого значення України у формуванні нової архітектури європейської безпеки на третє тисячоліття може і повинно бути використаним як суттєвий важіль просування українських інтересів у відносинах з ЄС. Одночасно зміцнення безпеки України пов'язане і з забезпеченням економічної безпеки та політичної стабільності у державі....

4. Політична консолідація та зміцнення демократії

...Внутрішньополітична консолідація базується на виборі, зробленому українським суспільством на користь інтеграції до ЄС. Вона включає, насамперед, зміцнення демократії та верховенства права в державі. Європейська інтеграція сприятиме становленню громадянського суспільства в Україні і дальшому формуванню української політичної нації як повноправного члена сім'ї європейських націй. Важливим елементом внутрішньої консолідації є формування у суспільстві прихильності до ідеї набуття у майбутньому членства в ЄС як реальної можливості забезпечити гідне майбутнє для України та її громадян.

5. Адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС

Адаптація соціальної політики України полягає у реформуванні систем страхування, охорони праці, здоров'я, пенсійного забезпечення, політики зайнятості та інших галузей соціальної політики відповідно до стандартів ЄС і поступовому досягненні загальноєвропейського рівня соціального забезпечення і захисту населення....

6. Культурно-освітня і науково-технічна інтеграція

Поряд із згаданими напрямками європейської інтеграції, культурно-освітній та науково-технічний займають особливе місце, зумовлене потенційною можливістю досягти вагомих успіхів у інтеграційному процесі саме

на цих напрямках. Вони охоплюють галузі середньої і вищої освіти, перепідготовку кадрів, науку, культуру, мистецтво, технічну і технологічну сфери.

7. Регіональна інтеграція України

Практичне здійснення інтеграційного процесу можливе лише за умови доповнення загальноєвропейського виміру співпраці регіональною інтеграцією та поглибленням галузевого співробітництва України і ЄС. Ураховуючи важливу для ЄС тенденцію, висловлену в гаслі «ЄС: від Союзу країн до Союзу регіонів», даний напрям набуває особливого значення.

8. Галузева співпраця

Галузева співпраця являє собою координацію і взаємодію між Україною та ЄС у конкретних галузях і сферах господарської діяльності. Пріоритет на найближчі роки у галузевій співпраці слід віддати сфері транс'європейських транспортних, включаючи магістральні газо- та нафтопроводи, електроенергетичних та інформаційних мереж, співробітництву у галузі юстиції, запобіганню та боротьбі з організованою злочинністю і поширенням наркотиків, митній справі, науково-дослідницькій сфері, промисловій та сільсько-господарській кооперації тощо. Окремим і винятково важливим напрямом галузевого співробітництва є співробітництво в галузі використання атомної енергії в мирних цілях. (Абзац перший підрозділу 8 розділу I із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 8/2001 від 11.01.2001)...

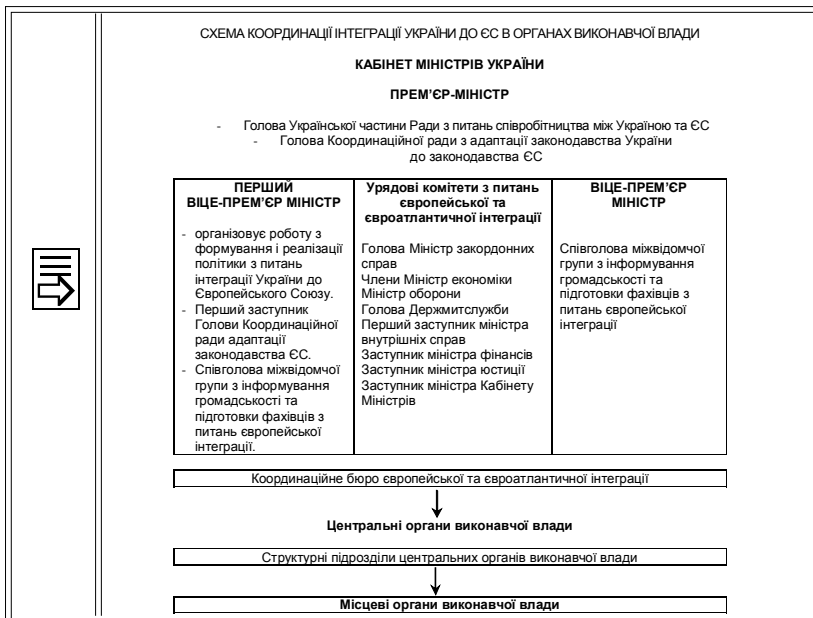
9. Співробітництво у галузі охорони довкілля

Охорона довкілля є визнаним пріоритетом державної політики і предметом підвищеної уваги громадськості в європейських державах, одним з головних напрямів діяльності ЄС і актуальною проблемою для України, зумовленою не лише наслідками аварії на ЧАЕС, але й загальним станом довкілля в Україні...

Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» (Із змінами, внесеними згідно з Указами Президента N 587/2000 від 12.04.2000 , N 8/2001 від 11.01.2001, N 1146/2001 від 26.11.2001, N 573/2003 від 05.07.2003)

Для організації виконання положень Стратегії, а також з метою формування політики на європейському напрямку створювався відповідний інституційний механізм – керівництво здійснює Президент України, Кабінет Міністрів України забезпечує реалізацію прийнятих рішень. Уповноважений України з питань європейської і євроатлантичної інтеграції здійснює координацію діяльності та заходів, спрямованих на європейську і євроатлантичну інтеграцію України. Міністерство закордонних справ України здійснює заходи щодо забезпечення політичних відносин України з ЄС та координацію діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішньої політики та політики безпеки. Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України здійснює міжвідомчу координацію з питань міжгалузевого економічного та соціального співробітництва України з ЄС. Міністерство внутрішніх справ України і Міністерство юстиції України здійснюють міжвідомчу координацію з питань співробітництва України з ЄС у межах своєї компетенції. Інші міністерства та центральні органи виконавчої влади забезпечують реалізацію галузевого співробітництва України з ЄС, імплементацію Угоди про партнерство та співробітництво, здійснюють інші заходи у межах своєї компетенції та визначених Стратегією завдань з метою поглиблення інтеграції України до ЄС [31].

Основою для практичної реалізації стратегії європейської інтеграції мала стати національна програма інтеграційної стратегії, на основі якої вироблялись галузеві програм інтеграції України до Європейського Союзу, котра була прийнята лише через два роки після затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу.

Програма конкретизувала завдання Стратегії і повинна була стати основою для розроблення щорічних планів дій по реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та галузевих програм інтеграції. Крім того, передбачалось, що програми та плани політичного, соціально-економічного спрямування, які розробляються або підлягають розробленню органами виконавчої влади, повинні базуватись на цілях Програми інтеграції України до Європейського Союзу.

Програмою інтеграції України до Європейського Союзу визначаються короткострокові (2000-2001 рр.), середньострокові (2002-2003 рр.) та довгострокові (2004-2007 рр.) пріоритети, які як зазначається впливають з цілей валютного, економічного та політичного союзу держав – членів ЄС і сформульовані Радою ЄС в червні 1993 р. у м. Копенгагені [22].

Розділи Програми інтеграції України до Європейського Союзу

Передмова

Розділ 1. КРИТЕРІЇ ЧЛЕНСТВА В ЄС

Розділ 2. ДЕМОКРАТІЯ ТА ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

Розділ 3. СУДОВА СИСТЕМА

3.1. Підвищення рівня інституційної та адміністративної спроможності

3.2. Поліпшення діяльності судових органів

3.3. Підготовка фахівців

3.4. Поліпшення доступу до інформації стосовно рішень судів

Розділ 4. ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

4.1. Громадянські та політичні права

4.2. Економічні, соціальні та культурні права

4.3. Гарантії та захист прав осіб, які належать до національних меншин

4.4. Захист інформації про особу

Розділ 5. ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ

- 5.1. Макроекономічна стабілізація
- 5.2. Структурні реформи
- Розділ 6. ВНУТРІШНІЙ РИНОК БЕЗ КОРДОНІВ
- 6.1. Загальні питання
- 6.2. Вільний рух товарів
- 6.3. Вільний рух капіталу
- 6.4. Вільний рух послуг
- 6.5. Вільне пересування осіб
- 6.6. Конкуренція
- 6.7. Приватизація
- Розділ 7. ЕКОНОМІЧНІ ТА ФІСКАЛЬНІ ПИТАННЯ
- 7.1. Економічний і монетарний союз
- 7.2. Статистика
- 7.3. Оподаткування
- Розділ 8. СЕКТОРАЛЬНА ПОЛІТИКА
- 8.1. Промисловість
- 8.2. Сільське господарство
- 8.3. Енергетика
- 8.4. Транспорт
- 8.5. Малі та середні підприємства
- Розділ 9. СОЦІАЛЬНЕ НАБЛИЖЕННЯ
- 9.1. Загальні питання
- Розділ 10. РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА РЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
- 10.1. Регіональна політика
- 10.2. Регіональне співробітництво
- Розділ 11. ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ТА НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА
- 11.1. Навколишнє природне середовище
- 11.2. Захист прав споживачів
- 11.3. Охорона здоров'я
- Розділ 12. ІННОВАЦІЇ
- Розділ 13. ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО
- 13.1. Телекомунікації та поштовий зв'язок
- 13.2. Аудіовізуальні системи і послуги
- Розділ 14. ОСВІТА, НАВЧАННЯ ТА МОЛОДЬ
- Розділ 15. ПРАВОСУДДЯ ТА ВНУТРІШНІ СПРАВИ
- 15.1. Імміграційні питання та прикордонний контроль
- 15.2. Притулок
- 15.3. Боротьба з організованою злочинністю та незаконним обігом наркотиків

15.4. Правова допомога у цивільних та кримінальних справах
15.5. Боротьба з корупцією
Розділ 16. ЗОВНІШНЯ ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
16.1. Торговельні та міжнародні економічні зв'язки
16.2. Митниця
Розділ 17. ЗОВНІШНЯ І БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА
Розділ 18. АДМІНІСТРАТИВНІ МОЖЛИВОСТІ
18.1. Адміністративна реформа
18.2. Підготовка та підвищення кваліфікації державних службовців
18.3. Регулятивні та наглядові органи в різних галузях
Розділ 19. ФІНАНСОВІ ПИТАННЯ
19.1. Внутрішній контроль
19.2. Державний бюджет
19.3. Загальна оцінка інституційних та фінансових потреб на реалізацію Програми

Програма інтеграції України до Європейського Союзу (Програму схвалено Указом Президента N 1072/2000 від 14.09.2000)

Передбачалось, що в результаті реалізації програми Україна відповідатиме вимогам членства в ЄС, зокрема гармонізації законодавства відповідно до норм ЄС, що дасть змогу подолати перешкоди на шляху вільного пересування людей, товарів, послуг та капіталів між Україною та ЄС; реформує органи виконавчої та судової влади, проведе адміністративно-територіальну реформу; будуть закладені основи політики регіонального розвитку (зокрема законодавства щодо розподілу компетенції, бюджетів, податків), проведе реформування банківського сектору; забезпечить відповідності торгового режиму нормам ЄС шляхом набуття членства у Світовій організації торгівлі (СОТ), проведе консультацій та переговори щодо заснування зони вільної торгівлі з ЄС та Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ) тощо.

В сфері зовнішньої політики передбачалось, що Україна братиме участь у заходах ЄС у рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗППБ) ЄС та приєднається до цієї політики ЄС у довгостроковій перспективі (2004-2007 рр.). Також, Україна

планувала брати участь у проектах ЄС у рамках співробітництва в галузі юстиції та внутрішніх справ та активно співпрацювати із державами-аплікатами і третіми країнами (зокрема США) заради їх підтримки прагнення України приєднатися до ЄС [22].

Механізм реалізації Програми вимагав вироблення Плану дій по реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до ЄС. Перелік пріоритетних положень Програми інтеграції України до Європейського Союзу Кабінет Міністрів затверджував щорічно до 2005 рр., коли цю функцію почав виконувати План Дій, розроблений на виконання Європейської політики сусідства.

Крім того, передбачалось розробити Програму фінансування заходів з інтеграції України до ЄС. Потреби на реалізацію програми, зокрема на інтеграційні заходи інституційного плану, з урахуванням досвіду держави, що приєднувались в цей час до ЄС складала близько 3-4 відсотки бюджету (приблизно 2 млрд. дол. США щорічно). Для порівняння обсяг фінансування заходів центральних органів виконавчої влади України щодо реалізації УПС у 1999 році з державного бюджету становив близько 756 тис. гривень.

Попередні оцінки розробників Програми виявили також брак інституційної і кадрової спроможності реалізувати Програму, так за «данними опитування оціночна чисельність зайнятих державних службовців, що відповідали за питання впровадження УПС, у 1999 р. становила 124 посадові особи. У деяких центральних органах виконавчої влади (Міністерство праці та соціальної політики України, Державна податкова адміністрація України, Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва України) цей показник становив менше однієї штатної одиниці», – зазначається в Програмі інтеграції України до Європейського Союзу [22].

Через три роки після схвалення Програми було прийнято кілька державних спеціалізованих програм – Державну програму підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 рр.; Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу та Державну програму інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004-2007 роки.

Державна програма підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 рр. була направлена на «забезпечення потреб органів державної влади та органів місцевого само-

врядування у фахівцях з високим рівнем професіоналізму, здатних компетентно і відповідально на державному, регіональному та місцевому рівнях виконувати завдання щодо реалізації стратегії інтеграції України до ЄС та НАТО» [5].

У 2008 р. цю програму продовжено і розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено Концепцію Державної цільової програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2008 – 2011 роки. метою якої є «забезпечення державних органів та органів місцевого самоврядування висококваліфікованими фахівцями, що здатні розробити і реалізувати державну політику у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції, сприяти інноваційним процесам у суспільстві для утвердження соціальної справедливості, демократії, забезпечення прав і свобод людини, сталого розвитку на основі світових та європейських стандартів» [11].

В документі декларується потреба державної служби України та органів місцевого самоврядування в підготовці 112700 осіб, що складає 30 % загальної кількості держслужбовців. На потреби підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції на чотири роки планується виділити 78 млн. гривень.

Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу розрахована на 2004-2007 рр. та передбачає адаптацію за пріоритетними сферами, визначеними статтею 51 УПС як перший етап.

Стаття 51

1. Сторони визнають, що важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та Спільнотою є зближення існуючого і майбутнього законодавства України з законодавством Спільнота. Україна вживе заходів для забезпечення того, щоб її законодавство поступово було приведене у відповідність до законодавства Спільнота.
2. Зокрема, приблизна адекватність законів матиме місце в таких галузях: закон про митницю, закон про компанії, закон про банківську справу, бухгалтерський облік компаній і податки, інтелектуальна власність, охорона праці, фінансові послуги, правила конкуренції, державні закупки, охорона здоров'я та життя людей, тварин і

	<p>рослин, навколишнє середовище, захист прав споживачів, непряме оподаткування, технічні правила і стандарти, закони та інструкції стосовно ядерної енергії, транспорт.</p> <p>3. Спільнота надає Україні належну технічну допомогу з метою здійснення цих заходів, яка може включати зокрема:</p> <ul style="list-style-type: none"> – обмін експертами; – завчасне надання інформації, особливо стосовно відповідного законодавства; – організацію семінарів; – професійна підготовка; – допомогу у здійсненні перекладу законодавства Спільнота у відповідних секторах.
---	--

	<p>Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами – членами» (Закон України від 10 листопада 1994 р. № 237/94).</p>
---	--

На виконання заходів програми Координаційна рада з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу готує щорічний планом заходів з виконання Програми, який затверджує Кабінет Міністрів України після погодження з Комітетом Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції. Наразі Кабінет міністрів подав на розгляд Верховної Ради проект Закону «Про внесення змін до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», що передбачає продовження першого етапу адаптації [26].

Державна програма інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004-2007 рр. була направлена на «істотне поліпшення обізнаності населення України щодо ЄС; роз'яснення переваг для українського суспільства реалізації цілей державної політики у сфері європейської інтеграції, забезпечення широкої суспільної підтримки європейського вибору України, зусиль державної влади із втілення євроінтеграційного курсу; широке інформування громадськості про стратегію реалізації євроінтеграційної політики, пріоритетних завдань у цій сфері для досягнення більш глибокого усвідомлення європейської інтеграції України як головного стратегічного напрямку соціально-політичного та економічного розвитку держави» [4].

В 2008 р. постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Державну цільову програму інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008 – 2011 роки [6], яка ставить за мету збільшення рівня поінформованості громадськості з питань європейської інтеграції України для створення стабільної проєвропейської більшості в українському суспільстві. Зокрема планується збільшити рівень підтримки громадськістю вступу України із 50% (2008 р.) до 60% (2011 р.).

Попри очевидний брак реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції, зокрема що стосується положень Стратегії і Програми європейської інтеграції, відбувається закріплення формули «європейський вибір» як у промовах посадових осіб, так і програмних документах, що свідчить про «віртуалізацію» євроінтеграційної стратегії та перетворення її своєрідну «національну ідею». Відсутність реалізації задекларованих цілей має суттєву загрозу – перенесення із сфери практичної політики у сферу ідеологічного обґрунтування діяльності політичної еліти і інтеграцію заради самої інтеграції. У такому разі метою проведення євроінтеграційної політики України стає не входження до ЄС, а легітимізує чи символічні переваги від такого курсу.

Перш за все це стосується публічних виступів Президента України і послань до Верховної Ради України. У посланні «Україна: поступ у XXI сторіччя. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000 – 2004 рр.» зазначається, що стратегічним пріоритетами України в 2000-2004 рр. є «європейський вибір, відданість України загальнолюдським цінностям, ідеалам свободи та гарантованої демократії» та декларується завдання «набуття статусу асоційованого, а згодом повноправного члена ЄС» [18].

Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки» наголошує на тому, що на реалізацію мети вступу до Європейського союзу мають бути спрямовані всі інституційні перетворення, політика економічних, соціальних та гуманітарних реформ. У Посланні зазначається, що йдеться про «такий комплекс системних перетворень, який би дав можливість нашій державі до кінця 2007 р. претендувати на набуття асоційованого статусу в ЄС, а до 2011 р. – створити реальні (внутрішні) передумови для вступу України в ЄС» [17].

Х. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА СТРАТЕГІЯ

Практичні кроки в європейській інтеграції

Створення у 2002-2011 рр. згідно з копенгагенськими критеріями необхідних передумов набуття Україною повноправного членства в ЄС передбачає послідовне здійснення таких кроків:

– **2002-2003 рр.** – набуття Україною членства в СОТ. Це слід розглядати як один з пріоритетів зовнішньоекономічної політики України, системний чинник розвитку національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності, лібералізації зовнішньої торгівлі, створення сприятливого середовища для залучення іноземних інвестицій;

– **2003-2004 рр.** – проведення переговорного процесу та підписання Угоди про асоціацію України та ЄС. Зміна Угоди про партнерство та співробітництво на європейську Угоду про асоціацію України та ЄС визначатиме новий формат відносин, який відповідав би довгостроковим інтересам України, і наблизитиме її до кінцевої мети – утворення передумов набуття повноправного членства в Євросоюзі;

– **2003-2004 рр.** – проведення переговорного процесу щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, яка б передбачала функціонування ринкових інститутів, гарантування правових норм у діловій сфері, стабільні та недискримінаційні правові рамки, чітко визначені права власності, застосування відповідних правил походження товарів, належну організацію прикордонної інфраструктури тощо;

– **2002-2007 рр.** – приведення законодавства України у відповідність до вимог законодавства ЄС у пріоритетних сферах;

– **2004-2007 рр.** – виконання процедур, необхідних для набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Отримавши такий асоційований статус, Україна зможе бути краще інформованою щодо внутрішніх перетворень у Євросоюзі, брати неформальну участь у переговорах стосовно різних питань загальноєвропейського масштабу і значення, отримати полегшений

та в більших обсягах доступ до фінансових ресурсів ЄС;

– **2005-2007 рр.** – проведення переговорного процесу та створення Митного союзу між Україною та ЄС, метою якого має стати поступове усунення митних, правових і технологічних перепон у цій сфері;

– **2007-2011 рр.** – повне виконання Угоди про асоціацію між Україною і ЄС та копенгагенських критеріїв членства в Євросоюзі;

– **2011 р.** – створення реальних передумов для вступу України до ЄС.

Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки»

В Посланні Президента України до Верховної Ради України від 17 березня 2004 року «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2003 році» в тематичній доповіді: «Розширення Європейського Союзу – нові можливості та перспективи для України» зазначається що євроінтеграція є головним та незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України та є стрижнем стратегії економічного та соціального розвитку України.

В 2003 р. мета вступу до ЄС була закріплена в ключовому нормативному документі, який лежить в основі формування національної стратегії – в законі України «Про основи національної безпеки України».

Стаття 6. Пріоритети національних інтересів

...

інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір та в євроатлантичний безпековий простір; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України.

Стаття 8. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки

у зовнішньополітичній сфері – проведення активної міжнародної політики України з метою:

...

забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства у Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу;

...

адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу;

Закон України. Про основи національної безпеки України. 19 червня 2003 року N 964-IV.

Розширення ЄС, зокрема запровадження нового інструменту політики ЄС стосовно України – Європейської політики сусідства, та події Помаранчевої революції значно вплинули на стратегічне планування євроінтеграційної стратегії України. Перед новою українською владою постало завдання формування євроінтеграційної стратегії, яка б базувалась не на принципах «багатовекторності», а готувала Україну до членства в ЄС. Так, в програмі діяльності новоствореного уряду Ю. Єханурова під назвою «Назустріч людям», розробленої на виконання виборчої програми Віктора Ющенка «Десять кроків назустріч людям», декларується, що *«європейська інтеграція стане пріоритетом міжнародної діяльності Уряду, який перейде від декларативності до конкретних кроків, які виведуть взаємини з ЄС на рівень перспективи членства»*. В програмі також ставиться завдання ухвалити оновлену Національну стратегію європейської інтеграції України та розробити разом з ЄС нову стратегію відносин «Україна – ЄС», яка передбачала б перспективу членства України в ЄС [23].

Інші заходи на європейському напрямку, передбачені програмою уряду включали:

- ❖ створити засадничу базу для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі та сформуванню в суспільстві стійку проєвропейську більшість;
- ❖ адаптувати у взаємодії з Верховною Радою законодавство України до законодавства ЄС та забезпечити експертну та фінансову підтримку цього процесу з боку ЄС;

- ❖ поширити на Україну окремі елементи передвступної стратегії ЄС;
- ❖ домогтися визнання Європейським Союзом за Україною статусу країни з ринковою економікою в антидемпінгових розслідуваннях;
- ❖ активізувати діалог високого рівня з питань енергетики;
- ❖ розпочати з ЄС роботу з метою створення зони вільної торгівлі;
- ❖ надати нових імпульсів роботі з новими членами ЄС, особливо країнами Балтії та Центрально-східної Європи, з метою прискорення інтеграції до ЄС;
- ❖ активізувати співробітництво з Європейським інвестиційним банком з метою залучення його коштів для реалізації масштабних загальнонаціональних проектів;
- ❖ забезпечити підготовку висококваліфікованих кадрів для роботи на євроінтеграційному напрямі;

Було підготовлено та представлено на розсуд громадськості проект Національної стратегії європейської інтеграції України [13], яка так і не була затверджена. За таких умов основним робочим документом української євроінтеграційної політики залишається План дій, який за юридичним статусом має дорадчий характер і є основним інструментом Європейської політики сусідства ЄС.

Програма діяльності діючого на цей час уряду Ю. Тимошенко «Український прорив: для людей, а не політиків» також ставить за завдання розроблення нових Стратегії та Програми інтеграції України до ЄС. Стратегічною метою своєї політики уряд бачить набуття членства в Європейському Союзі. Пріоритетами є завершення переговорів з ЄС щодо нової посиленої угоди, якою передбачатиметься, зокрема створення поглибленої зони вільної торгівлі з ЄС [24].

Завданнями Кабінету Міністрів України є:

– удосконалення системи координації політики європейської інтеграції України на політичному рівні, включаючи її формування, стратегічне планування, імплементацію, моніторинг та аналіз ефективності, шляхом розроблення ефективного централізованого інституційного механізму координації;

- завершення переговорів з ЄС щодо укладення нової посиленої угоди, якою, зокрема, передбачатиметься створення поглибленої зони вільної торгівлі з ЄС, з урахуванням принципів асиметрії;
- розроблення нових Стратегії та Програми інтеграції України до ЄС;
- започаткування діалогу з Європейським Союзом та окремими його державами – членами щодо спрощення режиму поїздок громадян України, кінцевою метою якого є встановлення безвізового режиму між Україною та ЄС;
- проведення переговорів щодо зовнішньої допомоги ЄС та участі України у програмах та агентствах ЄС;
- завершення виконання першого етапу Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу та визначення чітких коротко- та середньострокових пріоритетів адаптації;
- підготовка, прийняття та належна імплементація державних програм підготовки фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції;
- забезпечення виконання оновленого Плану дій у сфері юстиції, свободи та безпеки, затвердженого Радою з питань співробітництва Україна – ЄС 18 червня 2007 р., та Плану графіка його імплементації;

Програма діяльності Уряду «Український прорив: для людей, а не політиків», затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 16 січня 2008 р. № 14.

У Стратегії національної безпеки України, затвердженій в 2007 р. Президентом України визначаються наступні пріоритети на європейському напрямку на досягнення яких має бути направлена стратегія європейської інтеграції – **укладення нової базової угоди, формування зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, створення основи для повноправного членства України в ЄС, а також приєднання України до європейської та євроатлантичної систем безпеки** [32].

В посланні Президента України до Верховної Ради в 2008 р. визначено наступний алгоритм кроків України на шляху до Євро-

союзу: *вступ до СОТ, створення зони вільної торгівлі, підготовка укладення нової посиленої угоди з ЄС, створення митного союзу, набуття статусу асоційованого, а згодом і повноправного члена ЄС* [35, 186]. Поряд із формальним закріпленням рівня відносин із ЄС євроінтеграційний процес залежить значною мірою від результативності внутрішніх реформ, а отже передбачає здійснення глибоких соціально-економічних перетворень, які в Україні поєднуються із загальною трансформацією країни від командно-адміністративної системи до ринкової.

3.1.2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ, ЯКІ РЕГУЛЮЮТЬ СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Початок економічних реформ в Україні затягнувся порівняно із країнами ЦСЄ, які вже приєдналися до ЄС. Зокрема, економічне зростання Польщі розпочалося 1991 року після гіперінфляції, десятиріччя стагнації у 1980-х рр. і політичної кризи влади; в Угорщині після тимчасового зниження ВВП в 1992–1993 рр. також розпочалося економічне зростання. Виправляти ситуацію в Україні почали значно пізніше, тому економічний спад тривав до 1998-1999 рр.

Для України 1999–2000 рр. стали переломними з точки зору виведення країни із постійної кризи, яка була наслідком відсутності стратегії реформування країни. Лише в цей період були зроблені кроки щодо стабілізації макроекономічної ситуації і подолання гіперінфляції. Починаючи з 2000 р. в Україні спостерігається зниження темпів зростання споживчих цін і зростання ВВП. Лише наслідки світової кризи 2008-2009 рр. призвели до значного падіння темпів зростання ВВП та збільшення рівня інфляції.

Завдання трансформації адміністративно-командної системи, яку Україна успадкувала від СРСР, виявились досить складним, оскільки докорінної зміни потребували всі сфери економічного і соціального життя країни. Як зазначає Б. Губський, – «методологічна невизначеність стратегій економічної трансформації була властива практично всім постсоціалістичним країнам. Це обумовлювалось відсутністю необхідного суспільного консенсусу та браком власного досвіду ринкових трансформацій» [12].

Негативні тенденції соціально-економічного розвитку в країні стали наслідком не цілеспрямованих ринкових реформ, а непослі-

дової політики їх проведення. На думку Я. Жаліло, співробітника Інституту стратегічних досліджень, президента Центру антикризових досліджень, Україна у своєму «перманентному перехідному стані майже остаточно втратила стратегічні орієнтири. На жаль, новітня українська економічна історія свідчить про те, що у нас так і не було сформовано будь-якої сталої моделі реформ. Ті реформи, що відбувалися, проходили непослідовно і були лише спробами фрагментарних перетворень у певних сферах, а також ситуативного реагування на ті негативні наслідки, що виникають саме через непослідовність проведених перетворень» [8].

В Україні на відміну від тих країн ЦСЄ, які вже приєдналися до ЄС, завдання переходу до ринкової моделі не втрачає своєї актуальності. «Парадокс полягає в тому, що для того, аби вийти на рівень конкурентноздатних сучасних економік, ми мусимо пройти і через деякі непопулярні реформи, пов'язані зі зміною структури цін (що може мати наслідком зростання цін), зміною структури на ринку праці (що призведе до зростання безробіття), з певними періодами більш повільного зростання доходів населення (можливо, навіть їх замороження). Отже, у нас нема іншого вибору, ніж як вдаватися до дещо непопулярних реформ, які однаково доведеться провести. Чим далі відкладатиметься початок таких реформ, тим важче їх потім буде проводити, і тим більш негативним буде їх соціальний ефект. За наявних же умов суцільної «політизації економічної політики» зрозуміло, що жодна із політичних сил просто не відважиться взяти на себе сміливість здійснювати такі реформи. У результаті, економічні реформи в Україні проходять у формі напівзаходів, що у свою чергу гальмує наше соціальне та економічне зростання», – наголошує Я. Жаліло [8].

Завдання реформування країни та визначення напрямків соціально-економічного розвитку в довгостроковій перспективі в Україні окреслюють стратегії соціально-економічного розвитку, сформовані в посланнях Президента України до Верховної Ради, або розроблені за його дорученням. У середньостроковій перспективі концептуальним документом стратегічного планування соціально-економічного розвитку є Програма діяльності Кабінету Міністрів України, яку затверджує Верховна Рада України. У короткостроковій перспективі завдання соціально-економічного розвитку регламентуються щорічною Державною програмою соціально-економічного розвитку, яку затверджує Кабінет Міністрів України.

Розглянемо положення окремих нормативних документів, які регулюють стратегічні завдання соціально-економічного розвитку України.

Довгострокові цілі соціально-економічного розвитку України визначаються в щорічних посланнях Президента України до Верховної Ради України в 1991 – 2008 рр., зокрема в посланні Президента України до Верховної Ради України «Шляхом радикальних економічних реформ» (1994 р.), посланні Президента України до Верховної Ради України «Україна: поступ у XXI сторіччя. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000–2004 роки», у посланнях Президента України про внутрішнє та зовнішнє становище України», в Стратегії економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки».

В Посланні Президента України до Верховної Ради «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 рр.» вказується на необхідність глибоких якісних перетворень у всіх сферах суспільного життя – економічній, соціальній, політичній, духовній, що за своїм «об'ємом змін значно є масштабніші і складніші від попереднього етапу». У стратегії визначено найважливіші завдання економічного розвитку країни до 2011 р.: [17]

1. Створення передумов для набуття Україною повноправного членства в Європейському союзі. Стрижнем стратегії економічного та соціального розвитку на найближчі десять років має стати створення реальних передумов вирішення основного геополітичного завдання нашої держави – вступу України до Європейського Союзу.

2. Забезпечення сталого економічного зростання. Реалізація завдань європейської інтеграції вирішальною мірою залежить від прогресу на головному напрямі – забезпечення сталого зростання та прискороного подолання на цій основі розриву в обсягах ВВП на душу населення між Україною та державами – членами ЄС. За останні роки цей розрив значно зріс і тепер він у кілька разів більший, ніж у Польщі, Чехії та Угорщині, які перебувають на порозі вступу до ЄС.

3. Утвердження інноваційної моделі розвитку. Україна зможе посісти належне місце в Європі і світі за умови опанування інноваційного шляху розвитку, підвалини якого мають бути закладені в процесі структурної перебудови економіки. Тільки таким чином можна змінити сировинний вектор розвитку економічних процесів, що стихійно формується нині. Відтак основою стратегічного курсу, його базовим принципом має стати реалізація державної політики, спрямованої на запровадження інноваційної мо-

делі структурної перебудови та зростання економіки, утвердження України як високотехнологічної держави. Соціальна переорієнтація економічної політики.

4. У соціальній сфері головним завданням має стати цілеспрямоване забезпечення надійних передумов реалізації прав та свобод громадян у всіх їх виявах, утвердження середнього класу – основи політичної стабільності та демократизації суспільства, значне обмеження загрозової диференціації доходів населення та подолання бідності. Ідеться не лише про істотне посилення соціальної спрямованості курсу реформ, а й про її перетворення на важливий інструмент прискорення економічного зростання, зміцнення злагоди і порозуміння в суспільстві. Побудова в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки європейського типу – визначальний чинник посилення суспільної привабливості реформ, забезпечення їм широкої громадської підтримки, утвердження сучасних європейських стандартів якості життя.

Стратегія також визначає етапність вирішення поставлених завдань:

- ❖ завдання першого етапу – 2002–2004 рр. – зміцнення конкурентоспроможності вітчизняної економіки, створення сприятливих умов для накопичення інвестиційних ресурсів, істотне розширення внутрішнього попиту й утвердження на цій основі надійної стабілізації та сталого зростання.
- ❖ другий етап – 2005–2011 рр. передбачав комплексну модернізацію підприємств, утвердження принципів і механізмів структурно-інноваційної моделі розвитку та формування базових засад соціально орієнтованого ринкового господарства. За ці роки, вказується в стратегії, необхідно довести річні темпи зростання ВВП до 6-6,5%. Водночас мають залишатися високими (до 10-12%) темпи зростання інвестицій в основний капітал. Середньорічний рівень інфляції слід знизити до 3-5%. Зберігатиметься високий рівень зростання реальних доходів населення – у межах 6,5-7% за рік.

Стратегія також виходить із необхідності проведення інституційних перетворень (адміністративна, конституційна, судова реформи тощо), макроекономічної стабілізації, розвитку внутрішнього ринку, визначає завдання соціальної політики та зовнішньополітичної стратегії.

Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки, також виходить із необхідності глибоких якісних перетворень у всіх сфе-

рах суспільного життя – економічній, соціальній, політичній, духовній. У стратегії визначено найважливіші завдання економічного розвитку країни до 2015 р., які повторюють завдання попередньої стратегії, зокрема передбачається створення передумов для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі; забезпечення сталого економічного зростання, утвердження інноваційної моделі розвитку та соціальна переорієнтація економічної політики.

Реалізація стратегії потребує:

– на першому етапі (2004-2005 рр.) – формування інституційних, фінансових та організаційних передумов, глибоких якісних перетворень у всіх сферах суспільного життя – економічній, соціальній, політичній, духовній, подолання існуючих системних деформацій, забезпечення сприятливого інвестиційного клімату та необхідних засад, зміцнення конкурентоспроможності вітчизняної економіки, довгострокового економічного зростання, посилення на цій основі іміджу України як стабільного міжнародного партнера. У стратегії зазначається, що у цей період необхідно завершити формування базових інституцій ринкової економіки, створити середовище здорової та ефективної конкуренції. Головним у соціальній сфері є зниження рівня бідності та зменшення диференціації доходів населення за рахунок стимулювання випереджальних темпів зростання заробітної плати, посилення адресності соціальної підтримки.

– на другому етапі (2006-2009 рр.) передбачалось здійснення комплексної модернізації підприємств, утвердження принципів та механізмів структурно-інноваційної моделі соціально орієнтованої економіки, упорядкування відносин власності, глибокої демократизації суспільних процесів. У стратегії зазначається, що за цей період необхідно забезпечити збільшення середньорічних темпів приросту ВВП до 7,1%. Водночас мають залишатися високими (до 12-13%) темпи зростання інвестицій в основний капітал. Середньорічний рівень інфляції має бути знижений до 4-5%. Зберігатиметься високий рівень зростання реальних доходів населення – у межах 7-8% за рік.

– третій етап (2010-2015 рр.) – період закріплення стійких темпів зростання з акцентами на вирішення

широкого комплексу проблем поліпшення добробуту населення, прискореної реалізації структурних завдань євроінтеграційного курсу України. Передбачається, що у зазначений період середньорічні темпи зростання ВВП становитимуть 6%, інвестицій в основний капітал – 11,7%, реальних доходів населення 6,0%. Інфляція в середньому за рік зменшиться до 3-4%.

Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки, затверджена указом Президента України від 28.04.2004 за № 493/2004

Діючий Президент України В. Ющенко переміг на виборах 2004 р. із програмою соціально-економічних перетворень – «Десять кроків на зустріч людям». Програма передбачала реалізацію кроків, які мали б сприяти становленню України як «справедливої і можливої європейської держави» [25]:

- 1) створити п'ять мільйонів нових робочих місць;
- 2) забезпечити пріоритетне фінансування соціальних програм;
- 3) збільшити бюджет – зменшенням податків;
- 4) змусити владу працювати для людей, повести рішучу боротьбу з корупцією;
- 5) створити безпечні умови для життя людей;
- 6) захистити цінність сім'ї, повагу до батьків і права дітей;
- 7) сприяти духовності, зміцненню моральних цінностей;
- 8) сприяти розвитку українського села;
- 9) підвищити боєздатність армії, повагу до людей у погонах;
- 10) проводити зовнішню політику в інтересах народу України.

У Програмі діяльності Кабінету Міністрів «Назустріч людям», розробленій на реалізацію плану дій Президента України, зазначається, що стратегічна мета Уряду – досягнення нової якості життя громадян, запровадження соціальних, економічних та де-

мократичних європейських стандартів життєдіяльності людини, суспільства та держави [23].

	<p>Держава, яку ми збудуємо</p> <p>Ми докорінно змінимо філософію влади, що склалася впродовж останніх 10 років. Відтепер влада служитиме людині, а не люди працюватимуть в інтересах можновладців.</p> <p>...</p> <p>Зусилля нашого Уряду насамперед буде спрямовано на:</p> <ul style="list-style-type: none">– подолання бідності;– створення безпечних і комфортних умов для життя громадян;– боротьбу із злочинністю та корупцією;– підтримку молодих, соціально незахищених та багатодітних сімей;– поступове забезпечення соціальним житлом тих, хто цього потребує;– створення нових робочих місць та можливостей для реалізації своїх здібностей кожною людиною;– реалізацію європейського вибору. ...
---	--

	<p>Програма діяльності Кабінету Міністрів «Назустріч людям» // Офіційний вісник України від 25.02.2005 – 2005 р., № 6, стор. 33.</p>
---	--

В посланні до Верховної Ради України 2008 р. Президент України констатує що, модель соціально-економічного розвитку України досі продовжує спиратися на дешевизну сировини, товарів, технологій, працівників. Наслідком є формування соціальної структури, докорінно відмінної від європейської: замість домінування середнього класу та невеликого рівня розшарування – поляризоване суспільство з великою часткою бідного населення.

Пріоритетом економічного розвитку має стати провадження моделі розвитку, що спирається не на низьку вартість, а на високу якість робочої сили. Запровадження в Україні моделі економіки з дорогою робочою силою має спиратися на дотримання принципів соціальної справедливості (належної оплати ефективної праці), створення соціальної структури європейського типу (з низьким рівнем бідності та майнового розшарування і з численним середнім

класом), побудову повномасштабної системи соціального страхування (яка унеможливить бідність у разі настання страхової події), забезпечення належної мотивації активної поведінки на ринку праці (зокрема, і через набуття високого рівня освіти та кваліфікації, збереження здоров'я, продовження трудової діяльності після досягнення пенсійного віку), протидію масштабній трудовій та стаціонарній еміграції робочої сили [35, 108].

3.1.3. ЗВ'ЯЗОК МІЖ СТРАТЕГІЄЮ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ТА СТРАТЕГІЧНИМ ПЛАНОМ НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Стратегія є найбільш вживаним терміном у цій темі підручника через її виключну важливість як дороговказу для євроінтеграційної політики України. Зазвичай стратегія дає відповідь на питання: *яким чином* досягти мети? Завдання стратегії – створити план дій для політики, який потребує уточнення кожного разу, коли змінюються умови її реалізації як внутрішні, так і зовнішні.

Особливість Європейської інтеграції є те, що вона базується не лише на цілях і завданнях зовнішньої політики – в її основі лежить також потреба внутрішнього соціально-економічного розвитку України. На рис. 3.1. Комплексність стратегії європейської інтеграції показано, яким чином стратегія європейської інтеграції взаємопов'язана із іншими напрямками реалізації цілей держави і суспільства в зовнішньому і внутрішньому середовищі.

Зазвичай стратегію держави прийнято розділяти на два рівні зовнішню стратегію та внутрішню стратегію. Цей поділ зумовлений тією відмінністю, яка існує в умовах вироблення зовнішньої і внутрішньої політики держави. Зовнішня політика реалізує бажані цілі (часто визначені як національні інтереси) поза своїми кордонами. У внутрішній політиці держава реалізує суспільний інтерес і визначає шляхи національного розвитку. Відмінність у виробленні цих двох стратегій полягає в тому, що на відміну від внутрішньої політики, де держава має всю повноту влади, у зовнішньому середовищі реалізація її цілей залежить від її здатності досягти цих цілей у взаємодії з іншими державами.

Стратегія європейської інтеграції є однією із складових національної стратегії держави, поряд із іншими напрямками реалізації зовнішньої політики. Національна стратегія узагальнює ба-

чення розвитку, використання і координацію всіх інструментів сили для досягнення загальних стратегічних цілей: забезпечення національної безпеки, досягнення національного економічного процвітання, просування національних цінностей. Стратегії нижчого рівня: геополітична стратегія, національна стратегія безпеки, воєнна стратегія та ін. підпорядковуються завданням національної стратегії та конкретизують її.

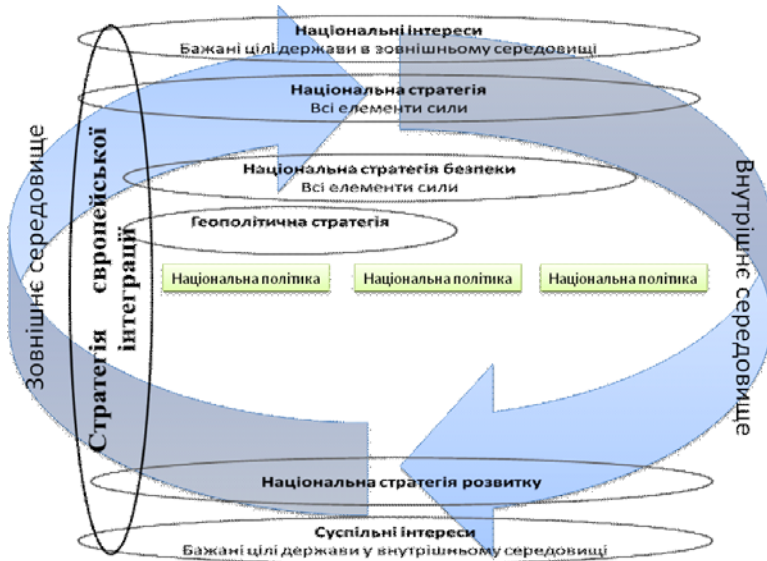

Рис. 3.1. Комплексність стратегії європейської інтеграції .

Стратегія європейської інтеграції як стратегія, що визначає завдання, методи та шляхи приєднання до ЄС, є одним із напрямків зовнішньої політики, а отже включена в низку інших стратегій, які визначають цілі національної політики. Зокрема, стратегія європейської інтеграції будується на засадах і принципах національної стратегії безпеки, яка визначає цілі державної політики в цій сфері.

Як зовнішньополітична стратегія, входження до ЄС потребує виконання необхідних завдань, що сприяють реалізації цієї мети, зокрема приєднання до СОТ, НАТО, формування групи підтримки поміж держав-членів ЄС, залучення до його політик та ін.. Крім того, Україна має відповідати тим вимогам, які ЄС ставить

щодо майбутніх кандидатів, таким як копенгагенські та маастрихтські критерії тощо.

Копенгагенські критерії – їх виконання необхідне для участі в ЄС:

- стабільність законів та інституційних структур, що гарантують демократію, верховенство закону, забезпечення прав людини, повагу та захист прав національних меншин (політичний критерій);
- наявність діючої ринкової економіки та спроможність витримати тиск конкуренції і ринкових сил у межах ЄС (економічний критерій);
- здатність взяти на себе зобов'язання, що випливають із членства в ЄС, включаючи визнання цілей політичного, економічного та валютного союзу («членський критерій»).

Маастрихтські критерії – їх виконання необхідне для участі в європейському економічному та валютному союзі:

- стабільність цін: середній річний рівень інфляції в окремій країні не має перевищувати відповідний рівень трьох країн ЄС із найкращими показниками і в цілому не може бути вищий за 1,5%;
- «бездефіцитність бюджету»: внутрішній борг окремої країни не перевищує 60% ВВП, а зовнішній – 3%; збалансованість процентних ставок: їхній середній річний рівень в окремій країні не має перевищувати відповідний рівень країн ЄС із кращими показниками і в цілому не може бути вищий за 20%;
- стабільність валютних курсів: валюта окремих країн не девальвується без згоди інших країн-учасниць і має відповідати нормам ЄС.

Суттєвою складовою стратегії європейської інтеграції є те, що європейська соціально-економічна система є орієнтиром і моделлю для національної стратегії розвитку України. У даному випадку завданням стратегії європейської інтеграції є не стільки виконання критеріїв членства, скільки реформування всіх сфер економічного і суспільного життя країни, що є основою для роз-

вितку України як на етапі вступу до ЄС, так і після реалізації цієї мети.

Як показано в попередніх підрозділах, входження України до ЄС є комплексним завданням, яке потребує координації зусиль як зовнішньої політики, так і внутрішньої. Виконання вимог членства, як одне із завдань на шляху до вступу в ЄС, повинно стати одним із етапів для національного плану розвитку, кінцевою метою якого є добробут як держави, так і громадянина.

Обумовленість членства в ЄС формує внутрішню програму реформ у багатьох сферах. Ці вимоги щодо членства можуть розглядатися як орієнтири для розвитку її політичної, економічної, соціальної та інших сфер. Досвід країн ЦСЄ показує, що ЄС ефективно використовував перспективу членства як один із основних своїх зовнішньополітичних інструментів і, таким чином, став ключовим зовнішнім провідником реформ у країнах-аплікантах.

Вплив європейської моделі на соціально-економічні перетворення в країнах позначається терміном європеїзація, який означає низку процесів через які соціальна, економічна і політична динаміка стає частиною внутрішнього дискурсу формування ідентичності політичних структур і вироблення політики.

Європеїзація – зміни у внутрішніх інституціях і політиках держави, здійснених у процесі європейської інтеграції на основі цінностей, норм і практики ЄС.

Таким чином, економічний і соціальний розвиток країни становить основу для її успішного просування цілей євроінтеграції стратегії. Сучасні слабкі євроінтеграційні позиції України та її невідповідність політичним і економічним критеріям для вступу в ЄС є закономірним результатом непослідовності і зволікання у здійсненні реформ. Роки тупцювання на місці залишили Україну позаду тих країн Центральної і Східної Європи, які наполегливо здійснювали складні ринкові перетворення. Домінування «декларативної» і брак «імплементативної» культури в органах виконавчої влади, слабка інституційна і функціональна закріпленість пріоритетності політики європейської інтеграції у повсякденній діяльності влади, неефективні механізми міжвідомчої координації і моніторингу виконання ухвалених рішень, низький рівень фахової підготовки і знань державних службовців негативно впливають на реалізацію євроінтеграційної політики ЄС [53].

Створення основ для можливості поставити питання про членство України є ціллю стратегії національного розвитку країни на короткострокову і середньострокову перспективу до часу вступу України до ЄС. Створення стабільної ринкової системи і конкурентноздатної економіки здатної функціонувати в умовах спільного ринку ЄС, тобто здатної забезпечити економічне зростання, добробут населення і соціальну згуртованість, повинно стати довгостроковою метою плану Національного розвитку України.

Досягнення цієї мети відповідає ключовим завданням реформування економіки України. Цій стратегічній меті повинні бути підпорядковані також завдання національної стратегії і плани соціально-економічних змін в країні. Формування такої мети національного розвитку та вступ до ЄС спроможне стати важливим стимулом модернізації економіки. На думку К. Міжей, директора регіонального бюро Програми розвитку ООН по Європі і СНД, – «одна з причин того, що Польща, Словаччина і балтійські республіки отримали кращі результати за останні 15 років, – це їхнє членство в ЄС, у результаті якого в цій групі країн було прийнято відповідні стандарти в багатьох сферах. І це стало стимулом до їх розвитку. Європейський стимул допоможе їм продовжити рух і в наступному десятилітті. Ось чому інтеграція в Європу дуже важлива. У сучасному світі зростає роль Європи як свого роду носія важливих цінностей, які ми поділяємо. А саме: свобода, рівність, демократія, соціальна солідарність» [7].

Сьогодні Україна стоїть перед потребою формування як Стратегії європейської інтеграції, покликаної стати планом дій для досягнення цілі входження до ЄС, так і Національного плану розвитку, базованого на європейській моделі, який би створив основи для здатності України бути членом ЄС та відповідати на можливості та виклики в умовах розвитку спільного ринку ЄС.

– Європейська інтеграція не відразу стала пріоритетом національної стратегії України. На початковому етапі було досить поширеним переконання, що отримана незалежність принесе також і економічний добробут.

– Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами – членами, підписана 14 червня 1994 р., закріпила формулу відносин із країнами ЄС на основі **партнерство**, а не інтеграція.

– Початок розширення НАТО і ЄС, контури якого чітко окреслилось в середині 1990-х рр., змусили українське керівництво переглянути стратегічну концепцію держави. Цей період відомий в українській зовнішній політиці як «багатовекторність», коли було запроваджено «інтеграцію» одночасно у двох протилежних напрямках – в євразійському (інтеграція з Росією) і європейському (ЄС) та євроатлантичному (НАТО).

– Першим нормативним документом, який визначив стратегію України на європейському напрямку, стала Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу. Цим документом було визначено основні пріоритети діяльності органів виконавчої влади на період до 2007 р., протягом якого мали бути створені передумови, необхідні для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі. На виконання Стратегії було прийнято Програму інтеграції України до Європейського Союзу.

– Ефективність стратегії європейської інтеграції України залежить значною мірою від результативності внутрішніх реформ, які в Україні поєднуються із загальною трансформацією від командно-адміністративної системи до ринкової.

– Завдання реформування країни в довгостроковій перспективі в Україні окреслюють стратегії соціально-економічного розвитку, сформовані в посланнях Президента України, у середньостроковій перспективі – Програма діяльності Кабінету Міністрів України, у короткостроковій перспективі – щорічна Державна програма соціально-економічного розвитку.

– Програма розвитку країни В. Ющенко передбачає реалізацію десяти кроків, які мали б сприяти становленню України як «справедливої і заможної європейської держави».

– Суттєвою складовою стратегії європейської інтеграції є те, що європейська соціально-економічна система є орієнтиром і моделлю для національної стратегії розвитку України. У даному випадку завданням стратегії європейської інтеграції є не стільки виконання критеріїв членства, скільки реформування всіх сфер економіч-

ного і суспільного життя країни, що є основою для розвитку України як на етапі вступу до ЄС, так і після реалізації цієї мети.

– Сьогодні Україна стоїть перед потребою формування як Стратегії європейської інтеграції, покликаної стати планом дій для досягнення цілі входження до ЄС, так і національного плану розвитку, базованого на європейській моделі, який би створив основи для здатності України бути членом ЄС та відповідати на можливості та виклики в умовах розвитку спільного ринку ЄС.

1. Чому європейська інтеграція не стало пріоритетом державної політики відразу після здобуття незалежності?
2. Чому Основні принципи зовнішньої і внутрішньої політики визначають вступ до ЄС як «перспективну мету»?
3. На якій моделі відносин базується підписана в 1994 р. УПС?
4. Яке завдання мала виконувати політика європейської інтеграції в стратегії багатовекторності?
5. Який механізм імплементації передбачала Програма інтеграції України до Європейського Союзу?
6. Які документи визначають стратегію національного розвитку України?
7. В чому полягає значення європейської інтеграції для національного розвитку країни?

РОЗДІЛ 3.2. МОТИВИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ УРЯДУ ЩОДО ВИХОДУ НА НОВИЙ РІВЕНЬ ВІДНОСИН З ЄС: ВІД ПЛАНУ ДІЙ ДО НОВОЇ РАМКОВОЇ УГОДИ

3.2.1. ОСНОВНІ МОТИВИ ТА ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ ЩОДО ПОГЛИБЛЕННЯ ВІДНОСИН З ЄС

Поглиблення відносин України і ЄС базується на широкому громадському консенсусі та належить до основних національних пріоритетів. Як зазначається в експертній доповіді «Україна в 2007 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку», – «слід виходити з того, що стратегія європейської інтеграції має об'єктивні передумови. Курс на євроінтеграцію є природним наслідком здобуття Україною державної незалежності. Він викристалізовується з багатовікової історії українського народу, його ментальності, етнічних коренів та демократичних традицій, з прагнення нинішнього покоління бачити свою державу в єдиній Європі. Європейський вибір України – це водночас і рух до реальної демократії, інформаційного громадянського суспільства, соціально орієнтованого ринкового господарства, що базується на засадах верховенства права й забезпечення прав та свобод людини і громадянина» [35, 9].

Богдан Гаврилишин у праці «Україна між Сходом та Заходом, Північчю та Півднем: геополітичні можливості і обмеження» наступним чином резюмує мотиви і інтереси України щодо поглиблення відносин із ЄС:

Переваги та привабливість такого вибору (інтеграція в Європейський Союз – авт.) для України – необмежені, це, можливо, є очевидним, але варто їх знову перелічити:

Безпека: Навіть без членства в НАТО Україна була би в безпеці від агресії та територіальних претензій. Її приєднання до НАТО було б більш, ніж імовірним.

Система врядування: Повна інституціоналізація та існування плюралістичного суспільства й індивідуальної свободи, уряд людей для людей і за допомогою

людей, який ґрунтуватиметься на законодавчій та судовій основі.

Економічна ефективність: Як система, так і структура були б конкурентоспроможними на міжнародному рівні, пропонуючи та розподіляючи якісні товари та послуги на внутрішньому ринку із зростаючим процвітанням всього населення.

Технологічні нововведення: Вдосконалене перетворення наукового знання на корисні технології через «ринкове перетягування» традиційно великого запасу теоретичних знань в Україні в нововведення, корисні з комерційної точки зору.

Соціальна сфера: Доступ до найкращої освітньої перспективи в Західній Європі, адекватної охорони здоров'я, забезпечення пенсіонерів і, за сприятливих умов, соціальне партнерство між урядом, бізнесом та робітниками.

Сфера культури: Вільний взаємообмін із Західною гуманістською культурою. Вигострення того, що є унікальним українським, і все ж таки становлення України як частини глобального суспільства.

Третій шлях: Нинішня домінуюча думка, яка лежить в основі глобалізації, полягає в тому, що: «Те, що добре для акціонерів, є добрим для всього світу».

Є дуже багато свідчень того, що одноцільова гонитва за збагачення акціонерів збільшує розрив між багатими та бідними, між країнами та в межах країн.

Західна Європа з її досвідом соціальної демократії являє собою добру модель для узгодження економічної ефективності та соціальної справедливості. Мобілізуєчим девізом могло б бути: «Люди – це мета, прибутки – це засіб». Це може викоринити будь-яку ностальгію в Україні за «зрівнювальним» суспільством радянського типу.

Багато з переваг, перерахованих вище, можна досягти через процес приєднання до ЄС, через кращу технічну допомогу, гармонізацію стандартів, законів, адміністративних процедур та зростаючу торгівлю.

Богдан Гаврилишин. Україна між Сходом та Заходом, Північчю та Півднем: геополітичні можливості і обмеження Хоффман Н., Мюллерс Ф. Україна на шляху до Європи/пер. з нім. – Київ: Фенікс, 2001. – С. 17-26.

Україна має низку мотивів, які зумовлюють її прагнення приєднатись до ЄС: географічних, культурних, історичних, економічних, соціальних, безпекових, зовнішньополітичних.

Географічне розташування України в Європі є очевидним. Прибічники європейського напрямку української політики часто посилаються на той факт, що географічний центр Європи, визначений Віденським географічним товариством в 1911 р. знаходиться в Україні (Закарпаття). Географічне пояснення європейських прагнень України тісно пов'язане із історичним – з огляду на той очевидний факт, що Київська Русь, мала тісні контакти із рештою Європи, зокрема донька Ярослава Мудрого стала королевою Франції. Приналежність до європейської цивілізації проявлялась і в продовж наступних століть. Як вказує К. Волсцук, в Україні наголошують саме на історичній і негеографічній формах спільності із Європейськими країнами, оскільки «українці чудово розуміють, що їм не вистачає більш матеріальних сучасних ознак європейськості – таких як демократія, ринкова економіка, соціальна держава із високими стандартами життя». [53, 7].

З часу отримання незалежності Україною переважними мотивами і рушійними силами формування її євроінтеграційних прагнень були геополітичні і безпекові. Держави західної Європи, об'єднанні переважно в НАТО і ЄС, сформували потужний блок країн, який значно впливає на параметри європейської безпеки. Незалежність України, під котрою тривалий час розумілась незалежність від Росії, вимагала зовнішньої політики направленої на наближення до євроатлантичних структур, що було наслідком неспроможності Росії сприйняти Україну як незалежну і окрему державу. З середини 1990-х рр., реалізуючи політику багатовекторності, Україна проголосила про стає прагнення приєднатись до ЄС, а згодом до НАТО. Однак ці міжнародні організації обумовлюють перспективу членства України не геополітичними міркуваннями, а необхідністю проведенням внутрішніх реформ, які б зробили її спроможною взаємодіяти в рамках цих структур.

Через надмірну зосередженість на геополітичних мотивах українській еліті було важко усвідомити, що демократичний розвиток України і економічні реформи мають набагато більше значення, ніж її розмір та геополітичне розташування.

Сьогодні Україна має визначатись із тим, чому своє майбутнє вона бачить в ЄС. Відповідь на це питання обумовлене самою природою побудови європейської спільноти:

- ❖ Досвід існування Європейського Союзу та співпраці його держав-членів свідчить, що таке об'єднання є найпрогресивнішою формою політичного та економічного розвитку суспільства. Вісім посткомуністичних країн, доклавши величезних зусиль, за партнерською допомогою ЄС модернізували всі сфери суспільного життя, упровадили демократичні інститути й ринкову економіку, зробили переконливі кроки на шляху боротьби з корупцією і досягли мети, яка ще 15 років тому здавалася майже нереальною – стали повноправними членами європейської сім'ї народів.
- ❖ ЄС є середовищем безпеки та інтеграційним об'єднанням, переваги від участі в якому отримують не лише держави, але й економічні суб'єкти, регіони, громадянське суспільство, громадяни.
- ❖ Європейська інтеграція є процесом, який дає ефективну відповідь викликам глобалізації. Ця ефективність ґрунтується на розвиненій правовій системі, демократичних інституціях, загальноприйнятій системі вироблення рішень та їх імплементації.
- ❖ Цей тип інтеграції не є нав'язаний, участь в ЄС є добровільною в інтересах всіх країн, які беруть в ній участь.
- ❖ Безпосередньою метою інтеграції є задоволення інтересів громадян держав членів, які поступово стають громадянами Європи. З огляду на це Європа отримує свою нову ідентичність.

Для України, як і для багатьох Європейських країн, ЄС є сприятливим середовищем із можливостями для розвитку і мирного співіснування. Інтереси, які Україна прагне досягти через членство в ЄС, можуть бути обґрунтовані політичними, економічними і соціальними перевагами¹⁸.

- ❖ Шляхом участі в ЄС Україна вирішує низку ключових проблем розвитку як держави, так і суспільства: покращення міжнародної конкурентної позиції країни після вступу до ЄС (внаслідок використання більш дешевих факторів виробництва і зменшення витрат як результат усунення та-

¹⁸ Див. Тему 6 «Оцінювання переваг та недоліків приєднання України до ЄС з позиції державного суверенітету, міжнародного впливу та внутрідержавних економічних, політичних та соціальних змін».

рифів); збільшення обсягів торгівлі (зміни внутрішнього попиту внаслідок зменшення тарифів і цін на імпорт); позитивний бюджетний ефект; зростання ВВП внаслідок поліпшення доступу до ринків ЄС; прискорене економічне зростання; можливість запровадження інноваційної моделі розвитку; покращення соціальних і екологічних умов у наслідок запровадження асқіс; створення нових робочих місць.

- ❖ Членство в ЄС надає Україні додатковий захист її національного суверенітету; формує підтримку стабільності та демократії; збільшує спроможність України на рівноправній основі взаємодіяти із Росією, зменшує можливість внутрішньої нестабільності.
- ❖ Лібералізація ринку між Україною і ЄС призведе до безперешкодного руху товарів, послуг, капіталу і працівників. Концепція експорту українських товарів до ЄС буде замінена концепцією участі у спільному ринку ЄС.
- ❖ Як держава-член ЄС Україна отримає доступ до значних коштів із структурного фонду і фонду розвитку, що є необхідним для економічного розвитку.
- ❖ Найбільш важливий аргумент на користь покращення відносин із ЄС полягає в тому, що процес асоціації та членства створюватиме основи для соціально-економічного розвитку. Рухаючись до ЄС, Україна отримає об'єктивного арбітра внутрішньої трансформації соціально-економічної системи через співпадіння в часі і по змісту внутрішніх перетворень і виконання вимог членства в ЄС.

Українська мотивація значною мірою подібна до тих рушійних сил, які підштовхували посткомуністичні країни до їх «повернення до Європи», зокрема історичні і культурні мотиви, а також безпекові і економічні переваги. Разом з тим, мотивація України відрізняється від решти країн ЦСЄ, які приєдналися до ЄС, тим що вони були більш схильні виконувати багаточисельні і жорсткі критерії членства в ЄС.

3.2.2. ПОЛІТИКА СУСІДСТВА ТА ПЛАН ДІЙ УКРАЇНА – ЄС ЯК ПРОМІЖНА ФОРМА ВІДНОСИН З ЄС

Мета євроінтеграційної політики України, сформульована в нормативних документах, передбачає інституційне приєднання до ЄС. Ініціативи ЄС стосовно Європейської політики сусідства, ви-

конання Плану дій, переговори і підписання угоди про асоціацію є важливими, однак лише проміжними кроками на шляху до повноправного членства України в ЄС.

Відповідно до запропонованої в березні 2003 р. ініціативи щодо нових відносин із сусідами розширеного ЄС [37], яка перетворилась в Європейську політику сусідства (ЄПС) в червні 2004 р. [45], підхід ЄС полягає в:

- ❖ співробітництві із партнерами задля зменшення бідності і створення простору спільного добробуту і цінностей, базованих на поглибленій економічній інтеграції, інтенсифікованих політичних і культурних відносинах, посиленому транскордонному співробітництву і спільній відповідальності за попередження конфліктів між ЄС і його сусідами;
- ❖ закріплення пропозиції ЄС дієвими перевагами для країн-сусідів і привілейованим партнерством.

Головною метою ЄПС (European Neighbourhood Policy (ENP)) є зменшення асиметрії між рівнями розвитку ЄС та країн-сусідів. Перетворення цих країн з джерела небезпеки та бідності на стабільні, демократичні держави, є одним із шляхів подальшого підтримання рівня безпеки і процвітання самого ЄС.

Таким чином, ЄС прагне підтримувати стабільність у країнах-сусідах, які не мають перспективи членства, сприяючи просуванню політичних, економічних та інституційних реформ, включно із *acquis*, на основі спільних цінностей. У відповідь ЄС пропонує переваги більш тісної економічної інтеграції до ЄС. «З цієї метою, – зазначається в комунікації ЄС, – Росії, Західним новим незалежним країнам (Молдова, Україна, Білорусь – авт..) та країнам Південного Середземномор'я повинні бути запропоновані перспектива участі в спільному ринку ЄС та подальша інтеграція і лібералізація на основі чотирьох свобод – вільного руху товарів, людей, послуг та капіталу (чотири свободи) [37, 4].

Пропонуючи перспективу участі в спільному ринку для нових сусідів, лідери ЄС намагались уникнути можливих розподільчих ліній між ними і розширеним ЄС, не ставлячи під удар перспективу поглиблення інтеграції між державами-членами розширеного ЄС. Стратегія, яку виробила ЄК, полягає в спільному використанні переваг розширеного ЄС без інституційного приєднання

і поширення ключових політик на «Ширшу Європу», тому ЄПС потрібно відрізнати від процесу приєднання.

Поступова інтеграція до спільного ринку взамін на проведені реформи в країнах-сусідах може бути порівняна до принципів функціонування Європейського економічного простору (ЄЕП). У рамках цієї спільноти три країни Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) – Норвегія, Ісландія і Ліхтенштейн беруть участь у внутрішньому ринку ЄС і окремих політиках ЄС.

Європейський економічний простір (ЄЕА) (European Economic Area (EEA) – створений на основі Договору про ЄЕП, до якого приєдналися усі держави-члени ЄС та члени Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) (англійською EFTA) – Ісландія, Ліхтенштейн та Норвегія, набрав чинності 1 січня 1994 р. Метою договору є заснування динамічного та однорідного Європейського економічного простору, який базується на застосуванні відповідних *acquis* внутрішнього ринку ЄС щодо спільних правил й рівних умов конкуренції та чотирьох свобод. Нове законодавство Спільноти, яке підпадає у сферу регулювання Договору про ЄЕП динамічно інкорпорується у статті Договору та поширюється на всі країни ЄАВТ. Договір про ЄЕП застосовується як Європейською Комісією, так і Наглядовою радою Асоціації вільної торгівлі (ЄНП) (англійською – ESA). Проте держави ЄАВТ мають лише обмежений вплив на процес прийняття рішень на рівні інституцій ЄС.

В цьому контексті Україну не влаштовує статус країни-сусіда ЄС, котрий поряд із Україною мають низка держав, які не прагнуть приєднатися до ЄС. Тому, офіційний Київ розглядає запропоновані з боку ЄС інструменти і механізми ЄПС як такі, що не відповідають меті вступу України і не мають «доданої вартості».

Наскільки є прийнятною для України участь в спільному ринку ЄС без перспективи приєднання до нього?

Є кілька причин тому, чому економічні переваги, що їх пропонує ЄПС не відповідають інтересам України. Перша причина полягає в тому, що ЄПС, як і розроблений на її виконання План дій (ПД) пропонуючи програму реформ не дає достатніх стимулів для проведення необхідних реформ.

Для того, щоб мобілізувати внутрішню підтримку реформам в Україні, Європа, як зазначає К. Волцук, «повинна стати політичним, а не просто економічним проектом. Зосередження виключно на технологічних аспектах задля отримання економічних переваг не стимулюватиме політичну еліту в Україні розпочати необхідні реформи задля «входження до Європи». У процесі приєднання до ЄС політичні і економічні трансформації стали однаково важливими. Політичні еліти в країнах, що приєднуються, перебирають роль посередників у передачі наднаціональних норм. Однак мало ймовірно, що створення ЗВТ у короткостроковій перспективі і входження до спільного ринку в довгостроковій змоче переконати еліти і суспільство подолати внутрішні бар'єри для реформ» [53, 7].

По-друге, у цьому випадку баланс витрат і переваг для України є менш привабливим, а ніж для країн із перспективою членства, наприклад Балканських країн. Стратегія ЄС побудована на отриманні переваг країнами-сусідами від доступу на внутрішній ринок ЄС. Однак, оскільки цей доступ залежить від відповідності правилам і стандартам внутрішнього ринку, то ЄС пропонує країнам сусідам прийняти значну частину *acquis*, яке регулює функціонування внутрішнього ринку.

У випадку України така пропозиція становить значний виклик не лише через потребу зміни усталеної практики ведення бізнесу, брак правової і адміністративної здатності прийняття і впровадження *acquis*, але й через необхідність значних видатків.¹⁹ Країни ЦСЄ, які приєдналися до ЄС йшли на такі затрати заради переваг, які надає членство (в тому числі і програми допомоги). Отже, баланс витрат і переваг участі в спільному ринку без перспективи членства може бути не на користь бідних країн, якою є Україна.

ЄПС передбачає створення всебічної і поглибленої ЗВТ, що наразі відповідає бізнесовим інтересам еліт, які прагнуть доступу до ринку ЄС. Інші сектори, внаслідок зниження конкурентних переваг і регуляторних змін, які неминучі, навряд чи підтримають євроінтеграційні прагнення. Для слабкої економіки лише доступ до ринку ЄС без отримання інших переваг має загрозу як зменшення прибутків, так і зменшення прагнення приєднатись до ЄС.

¹⁹ Див: Тема: 6 «Оцінювання переваг та недоліків приєднання України до ЄС з позиції державного суверенітету, міжнародного впливу та внутрішньодержавних економічних, політичних та соціальних змін».

З огляду на вже сформовану мету відносин України і ЄС стимул входження до внутрішнього ринку навіть на асиметричні основі із поступками ЄС не відповідає очікуванням української еліти, яка прагне повторити шлях країн ЦСЄ.

По-третє, ЄПС не дає ЄС достатніх важелів впливу на Україну задля відслідковування процесу реформ. Політика сусідства не дає можливості ЄС формувати порядок денний реформ у такій мірі, як це було в країнах ЦСЄ перед вступом. Асиметричні відносини країни апліканта і ЄС дають останній можливість впливу на вироблення внутрішньої політики.

Критично оцінюючи модель європейської інтеграції на основі ЄПС, разом з тим потрібно не відкидати її спроможність у короткостроковій перспективі, сприяти просуванню першого кола необхідних реформ на шляху наближення до ЄС²⁰. Це в повній мірі стосується і ініціатив в рамках Європейської політики сусідства – ЄПС-Плюс, за якою Україні пропонується нова форма відносин – «тісна співпраця», та Східного партнерства ЄС.

План дій, основний інструмент ЄПС у короткостроковій перспективі, включає положення, які України має виконати на шляху до членства в ЄС. Його імплементація значно наближає українське законодавство, норми та стандарти до права Європейського Союзу, ПД також закладає основу для подальшої економічної інтеграції, включно із спільними зусиллями у напрямку створення ЗВТ, переговори щодо якої тривають.

Виконання Плану дій відповідно до Звіту про спільну оцінку прогресу реалізації Плану дій Україна – ЄС, схваленого 11 березня 2008 р. на засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС [42], сприяло просуванню реформ в Україні. Значного прогресу було досягнуто в багатьох сферах: демократичні парламентські вибори, започаткування переговорів щодо нової посиленої угоди, яка включатиме ЗВТ як основний елемент, початок дії угоди про спрощення візового режиму і реадмісію, завершення процесу вступу до СОТ тощо.

Разом з тим, незважаючи на позитивні тенденції у взаєминах України і ЄС, Брюссель наголошує на недостатності зусиль української влади в проведенні необхідних реформ. Особливе занепокоєння викликає брак прогресу в політичній і економічній транс-

²⁰ Див. тему 4. «Співвідношення між завданнями внутрішньої та зовнішньої політики в контексті європейської інтеграції України».

формації України, брак ефективної державної політики у сфері енергетичної безпеки, боротьби із корупцією, організованою злочинністю тощо. ЄК зокрема зазначає, що з початку 2006 р. Україна значно уповільнила темпи впровадження реформ.

Іншими словами ті зміни, які передбачені в ПД відповідають прагненню України приєднатись до ЄС, однак не надають політичній еліті достатньо стимулів, щоб рухатись у цьому напрямку. З огляду на внутрішні умови реалізації Плану дій, відсутність закріпленої перспективи членства значно зменшує внутрішню підтримку входження до Європи, а відсутність статусу кандидата – можливість ЄС прямо впливати на формування і реалізацію порядку денного реформ.

3.2.3. СТРАТЕГІЧНЕ ЗАВДАННЯ – ДОСЯГНЕННЯ НОВОГО ЯКІСНОГО СТАНУ ВІДНОСИН З ЄС

За виразом американського державного діяча і політолога Г. Кіссінджера «найбільшим викликом для того, хто приймає рішення є визначення пріоритетів. Концептуальні рамки, які «поеднують» події, є ключовим інструментом». Не задоволена ЄПС, прагнучи отримати перспективу членства, Україна потребує чіткого бачення пріоритетів своєї євроінтеграційної політики. Наразі одним із основних орієнтирів є нова угода з ЄС, переговори щодо якої тривають.

Прагнення України переглянути пріоритети ЄПС проявилось відразу після Помаранчевої революції. Український уряд закликав ЄС переглянути ПД, який було розроблено в рамках ЄПС, і адаптувати його до зміни політичної ситуації в Україні. Доповнений ПД було прийнято 21 лютого 2005 р. Не надаючи перспективи членства України в ЄС, внесені зміни стосувались підтримки ЄС вступу України до СОТ, початок переговорів про спрощення візового режиму, збільшення допомоги Україні та сприяння демократичним перетворень, наближення законодавства, підтримки громадянського суспільства.

Неспівпадіння очікувань української сторони, яка сподівалась на прискорене поглиблення інтеграції, і ЄС, який сподівався на прискорення внутрішніх реформ в Україні, стало джерелом зриву очікувань, втрачених надій і розчарування. Як наслідок, «відносини України і ЄС є невдалим прикладом взаємин двох сторін, які реалізують дуже різні програми дій» [41].

Незважаючи на численні зрушення в політиці України на європейському і євроатлантичному напрямку, зокрема завершення етапу багатовекторності у зовнішній політиці та усвідомлення важливості внутрішньої складової євроінтеграційної стратегії²¹ реалізація національного пріоритету вступу до ЄС сьогодні відбувається за відсутності концептуальних рамок, які надають сенс цій стратегії²². Більше того, країна не має орієнтира для стратегічного планування соціально-економічного розвитку у вигляді національної стратегії розвитку. Як наслідок, за таких умов важко стверджувати, що нова посилена угода (угода про асоціацію), яка стане за висловом переговорника із української сторони А. Веселовського конституцією відносин України і ЄС, буде дієвим знаряддям і орієнтиром реалізації євроінтеграційних пріоритетів України.

Нова стратегія європейської інтеграції України, потреба в якій постане як тільки державна політика в цій сфері перейде від етапу декларування до практичних дій, потребуватиме не тільки чіткого бачення пріоритетів, але й шляхів та часових рамок їх реалізації. Така стратегічна логіка вимагає від України поряд із довгостроковою метою вступу до ЄС також ставити і виконувати проміжні завдання як зовнішньої, так і внутрішньої політики.

Наразі алгоритм приєднання України до ЄС сформований в Посланні Президента України наступним чином 1) вступ до СОТ, 2) створення зони вільної торгівлі, 3) підготовка укладення нової посиленої угоди з ЄС, 4) створення митного союзу, 5) набуття статусу асоційованого, а згодом і 6) повноправного члена ЄС.

Угода про вільну торгівлю – передбачає після вступу до СОТ скасування імпортного мита на короткий або тривалий термін, лібералізацію торгівлі послугами (за винятком передбачених СОТ), повну лібералізацію ринку капіталу та в якості зустрічного кроку з боку ЄС – спрощення візового режиму для громадян України.

З точки зору впровадження є цілком прийнятним варіантом, оскільки, по-перше, позбавить ряд структур від необхідності займатися регуляторною політикою (ліцензування діяльності сектору надання послуг і руху

²¹ Проведення реформ і утвердження європейських цінностей і принципів.

²² Стратегія європейської інтеграції України 1998 р., яка так і не стала основою практичної політики, формально була розрахована до 2007 р.

капіталу) та, по-друге, як мінімум, не посилить видатків, пов'язаних з регуляторною політикою (митниця).

Проте також слід висловити застереження. Існує значна ймовірність того, що даний варіант не справить істотного впливу на економіку України. Якщо лібералізація не супроводжуватиметься оптимізацією її інвестиційно-підприємницького середовища, можливе виникнення негативних наслідків.

Поглиблена вільна торгівля, окрім вільної торгівлі товарами і послугами, а також вільного руху капіталу, включає велику кількість заходів, більшість з яких окреслена в Плані дій у рамках Європейської політики сусідства:

- реформа митного контролю;
- стандартизація продукції: середньострокова програма із забезпечення гармонізації/взаємного визнання;
- агростандарти (санітарні та фітосанітарні норми): середньострокова програма;
- увідповіднення регуляторної політики до стандартів ЄС?
- фінансові послуги: найвищий ступінь відкритості, але поступова зміна регуляторної політики);
- цивільна авіація: повна відповідність *acquis*, включення до спільної авіаційної зони;
- дорожній транспорт: лібералізація і відповідність *acquis*, інвестиції в Пан'європейські коридори;
- телекомунікації: найвищий ступінь відкритості, відповідність *acquis* 1998 року;
- енергетичний сектор: відповідність *acquis* щодо регуляторної політики;
- електроенергетика: у разі взаємопов'язаності енергосистем обов'язкова повна відповідність *acquis*;
- політика конкуренції: поступове запровадження стандартів ЄС;
- корпоративне управління: необхідність запровадження міжнародного передового досвіду;
- охорона довкілля: довгостроковий поступовий перехід до *acquis*, запровадження заходів, передбачених Кіотським протоколом.

Реалізація поглибленої вільної торгівлі складає більшу проблему для України. Це пов'язано з труднощами адміністративного характеру та потребою масштабних інвестицій для інституційної трансформації. Стає на заваді й нинішня нестабільна й суперечлива політична ситуація.

В плані ефективності заснування ПВТ забезпечить Україні постійне економічне зростання. Для економіки ЄС особливого значення подібна модель не матиме.

Митний союз, окрім безпосередньо вільної торгівлі, можна звести до виконання ще трьох умов:

- гармонізація митних тарифів України й ЄС;
- запровадження антидемпінгового законодавства;
- підвищення кількісних квот на імпорт.

Водночас слід відзначити складність його реалізації внаслідок громіздкої процедури увідповіднення тарифів і торгівельної політики України до європейських. Не виключено й виникнення політичного напруження внаслідок необхідності запровадження стандартів ЄС щодо торгівельної політики.

Економічна доцільність даної моделі ставиться в залежність/може звестися нанівець за наявності в одній з країн-учасниць глибоких торгівельних відносин з третьою стороною.

Існування масштабних і вільних торгівельних відносин України з Росією може породити два варіанти вирішення цієї проблеми:

- відмова від вільної торгівлі з Росією;
- згода з боку ЄС на створення зони вільної торгівлі з Росією, що менш вірогідно.

Угода про асоціацію з ЄС матиме для України надзвичайно важливі політичні, правові та економічні наслідки.

Її політичними наслідками стануть:

- консолідація внутрішніх політичних та економічних сил в напрямку поетапного зближення з Євросоюзом;
- підтвердження інтересу Євросоюзу до співробітництва з Україною та практичне визнання ним можливості подальшої інтеграції нашої держави до цього Об'єднання;

– більш чітке визначення Європейським Союзом своєї політики щодо подальшого розширення на Схід.

До найважливіших правових наслідків асоціації слід віднести:

– розповсюдження на економічні відносини України з Євросоюзом частини *acquis communautaire*;

– наділення органів асоціації компетенцією приймати обов'язкові для сторін рішення;

– підготовка Об'єднанням Білої книги з питань європейської інтеграції України;

– суттєве збільшення обсягів технічної допомоги з боку Євросоюзу з метою провадження гармонізації законодавства.

На такій основі, безперечно, відбуватиметься зростання економічного співробітництва між сторонами, головним чинником якого стане зона вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Спільний ринок (повноправне членство в ЄС) – потребуватиме повного кореспондування *acquis* єдиного ринку ЄС щодо торгівлі товарами, послугами, руху капіталу і працівників та його політик на рівні зобов'язань країн-членів.

Міжнародний центр перспективних досліджень.

Переговори про початок встановлення ЗВТ із ЄС стали можливими після вступу України до СОТ, оскільки ЗВТ має базуватись на правилах цієї міжнародної організації. ЗВТ має стати ключовою складовою нової угоди, яка за формою буде угодою про асоціацію²³. Таким чином, зрозуміло, що подібний алгоритм не визначає етапи вступу України до ЄС. Проблема в часовому плануванні пріоритетів на основі цього алгоритму полягає в тому, що створення, наприклад, митного союзу, необов'язково потребуватиме попереднього підписання угоди про ЗВТ, статус асоційованого партнера може не потребує створення митного союзу тощо.

²³ Див. підрозділ 3.3.4. «Основні підходи до визначення форми нової угоди між Україною та ЄС».

Формуючи пріоритети європейської інтеграції, на наш погляд, варто виокремити таку стратегічну перспективу, яка була б внутрішньо не суперечлива і в котрій наступний етап виходив б з попереднього. У досягненні цілей євроінтеграційної стратегії України такими етапами повинні бути стратегії набуття офіційного статусу кандидата та окрема стратегічна логіка щодо підготовки до членства. Хоча ці два етапи є взаємопов'язані логіка їх стратегії суттєво відрізняється з точки зору тих якісних змін у відносинах з ЄС, які наступають після прийняття рішення Європейською Радою про надання країні офіційного статусу кандидата²⁴.

Перехідна стратегія щодо інтеграції з ЄС має виходити із того рівні відносин, який є між Україною та ЄС, та враховувати результати переговорного процесу стосовно нової угоди про асоціацію. Основним завданням цієї стратегії має бути отримання статусу країни-кандидата. Виконання цього завдання значною мірою буде залежати від досягнутого рівня інтеграції за угодою про асоціацію, наслідками для ЄС прийняття Балканських країн, а можливо і Туреччини. Це завдання повинно бути розраховане на середньострокову перспективу – 5-7 рр. та включати подання офіційної заявки на вступ відразу після укладання угоди про асоціацію.

Вироблення Національної програми підготовки до членства необхідне після визнання за Україною офіційного статусу кандидата. Основним завданням цього етапі має стати проведення внутрішніх перетворень у країні у відповідності із критеріями членства, запровадження *acquis* в тих сферах, які не охоплені угодою про асоціацію.

- Україна має низку мотивів географічних, культурних, історичних, економічних, соціальних, безпекових, зовнішньополітичних, які зумовлюють її прагнення поглибити відносини із ЄС.
- З часу отримання незалежності Україною переважними мотивами і рушійними силами формування її євроінтеграційних прагнень були геополітичні і безпекові. Сьогодні інтереси, які Україна прагне досягти через членство в ЄС, можуть бути обґрунтовані політичними, економічними і соціальними перевагами.
- Україна бачить своєю метою приєднання до ЄС, тому ініціативи ЄС стосовно Європейської політики сусідства,

²⁴ Докладно про перед вступну стратегію ЄС див: модуль 4 «Розширення Європейського Союзу».

виконання Плану Дій, є важливими, однак лише проміжні кроки на шляху до повноправного членства України в ЄС.

– Поступова інтеграція до спільного ринку взамін за проведені реформи в країнах-сусідах, яку передбачає ЄПС, може бути порівняна до принципів функціонування Європейського Економічного простору (ЄЕП). У випадку України така пропозиція становить значний виклик не лише через потребу зміни усталеної практики ведення бізнесу, брак правової і адміністративної здатності прийняття і впровадження *acquis*, але й через необхідність значних видатків. Баланс витрат і переваг участі в спільному ринку без перспективи членства може бути не на користь бідних країн, якою є Україна.

– Критично оцінюючи модель європейської інтеграції на основі ЄПС, потрібно не відкидати її спроможність у короткостроковій перспективі, перш за все шляхом реалізації ПД, сприяти просуванню першого кола необхідних реформ на шляху наближення до ЄС. Це в повній мірі стосується і ініціатив ЄПС-Плюс, за якою Україні пропонується нова форма відносин – «тісна співпраця», та Східного партнерства.

– Основним стратегічним орієнтиром сучасної євроінтеграційної стратегії є нова посилена угода, однак реалізація національного пріоритету вступу до ЄС наразі відбувається за відсутності концептуальних рамок, які надають сенс цій стратегії.

– Формуючи пріоритети європейської інтеграції, на наш погляд, варто виходити із необхідності вироблення стратегії набуття офіційного статусу кандидата та окремої стратегії підготовки країни до членства.

1. Які мотиви, на вашу думку, є визначальними при формуванні сучасної політики європейської інтеграції України?
2. В чому особливість ЄС як суб'єкта світової політики?
3. Які можливості надає членство в ЄС Україні?
4. Чому Україна вважає, що ЄПС не «має доданої вартості» для України?
5. В чому полягає подібність між ЄПС і ЄЕП як моделей відносин із ЄС?
6. В чому полягають основні небезпеки реалізації Україною моделі інтеграції за прикладом ЄЕП?

РОЗДІЛ 3.3. ЗМІСТ ТА СПРЯМОВАНІСТЬ НОВОЇ УГОДИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Нова угода між Україною і ЄС займає чільне місце в українських побудовах політики на європейському напрямку. Як за змістом, так за своїм символічним значенням вона має вивести Україну на новий щабель в її євроінтеграційних прагненнях. Саме від нової угоди залежатиме характер відносин України і ЄС на середньострокову перспективу, а її виконання має дати відповідь на питання, чи вдасться Україні реалізувати свої очікування стосовно вступу до ЄС.

Формальною підставою для започаткування переговорного процесу, про що було оголошено за результатами засідання Україна – Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ 6 лютого 2007 р., стало наближення до завершення дії Угода про партнерство і співробітництво, яка була укладена в 1994 р. та набула чинності в 1998 р. строком на 10 років.

Стаття 101

Ця Угода укладається на початковий період тривалістю десять років. Угода автоматично подовжується на один рік, якщо одна із Сторін за шість місяців до закінчення строку дії Угоди не сповістить іншу Сторону у письмовій формі про свій намір денонсувати Угоду.

Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами – членами» (Закон України від 10 листопада 1994 р. № 237/94).

Безперечним поштовхом до укладання нової угоди стали зміни, які відбулися у внутрішньополітичному житті України після Помаранчевої революції. Нові політичні обставини вимагала від ЄС змінити своє ставлення до України. Так План дій, який було підписано місяць по тому, як відбулась інаугурація президента України В. Ющенко передбачав, що «буде розглянута можливість укладення нової посиленої угоди, рамки якої буде визначено за результатами досягнення цілей цього Плану дій та загального розвитку відносин Україна – ЄС» [16].

Запропонований в рамках ЄПС План дій, розрахований на три роки, суттєво розширював параметри Угоди про партнерство та співробітництво, базувався на її механізмах, а відтак давав змогу завершити партнерський етап взаємин і розпочати новий, який передбачатиме більш тісну співпрацю. За задумом ЄК реалізація ЄПС передбачає заміну УПС, оскільки вона не надає ні преференційний режим торгівлі, ні програму регуляторного наближення²⁵. Відтак, як зазначалось у повідомленні Європейської Комісії для Ради та Європейського Парламенту від 11 березня 2003 р. «Розширена Європа – сусідні країни: нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами», ЄС «визначить рамки нових Сусідських угод. Вони доповнять зобов'язання в їх сферах, де ЄС і «країна-сусід» посунулись за наявні рамки в нових сферах і зобов'язаннях». Одним із основних положень такої угоди, на думку ЄС, має бути «глибока та всебічна зона вільної торгівлі» [37]. У своєму рішенні 14 червня 2004 Рада міністрів ЄС обумовила таку можливість «прогресом, який має бути досягнутий у виконанні наявних угод» [43, 14].

3.3.1. ЗАВДАННЯ ЗМІСТОВОГО НАПОВНЕННЯ НОВОЇ УГОДИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Перший раунд переговорів щодо нової угоди відбувся 5 березня 2007 р. у Брюсселі. У відповідності із внутрішніми процедурами до початку переговорів сторони визначили повноваження і склад переговорних команд. 22 січня 2007 р. Рада Міністрів ЄС затвердила мандат Європейській Комісії та директиви, зміст їх не оголошується, оскільки це може вплинути на хід переговорів.

Стаття 300

1. У випадку, коли цей Договір обумовлює укладання угод між Спільнотою та однією чи кількома державами чи міжнародними організаціями, Комісія дає рекомендації Раді, яка надає Комісії повноважень почати переговори. Комісія провадить ці переговори в консультаціях зі спеціальним комітетом, що його призначає Рада

²⁵ На відміну від угод ЄС про вільну торгівлю із іншими «країнами-сусідами» – Тунісом, Ізраїлем, Марокко, Палестинською автономією, Єгиптом, Ліваном та Алжиром.

щоб допомагати їй у цьому завданні, та в межах таких директив, які Рада може видати їй.

Здійснюючи повноваження, що їх покладає на неї ця частина, Рада діє кваліфікованою більшістю, за винятком випадків, коли перший абзац частини другої вимагає, щоб Рада діяла одностайно.

2. З урахуванням повноважень Комісії у цій сфері, Рада, на пропозицію Комісії, кваліфікованою більшістю вирішує підписати угоду та, на додаток до цього, тимчасово її застосовувати до набрання чинності. Рада діє одностайно, коли угода охоплює сферу, в якій внутрішні акти належить ухвалювати одностайно, та в разі угод, зазначених в статті 310.

Consolidated Version Of The Treaty Establishing The European Community

Мандат – документ, який виходить від компетентного органу і за допомогою якого одна чи кілька осіб призначаються репрезентувати ЄС з метою ведення переговорів, прийняття тексту договору або встановлення його автентичності, вираження згоди ЄС на обов'язковість для неї договору або з метою вчинення будь-якого іншого акта, що стосується договору.

В своєму рішенні Рада зазначає, що Європейський Союз визнає європейські прагнення України та підтверджує свої зобов'язання в підтримці політичних та економічних реформ в Україні, спрямованих на подальше зміцнення демократії, стабільності та процвітання в країні та прагне посилити ці зобов'язання в новій посиленій угоді. За допомогою нової посиленої угоди (НПУ) Європейський Союз має намір розбудувати більш тісні взаємини з Україною, спрямовані на поступову економічну інтеграцію та поглиблення політичного співробітництва, однак угода не повинна заздалегідь визначати наперед будь-який можливий майбутній розвиток відносин між ЄС та Україною. Крім того, Рада ЄС підтвердила намір посилити Європейську Політику Сусідства для зміцнення кільця процвітання, стабільності та безпеки на основі прав

людини, демократії та верховенства права в сусідстві Європейського Союзу [27].

5 лютого 2007 р. Президент України затвердив склад делегації та директиви для участі у переговорах щодо укладення нового базового договору між Україною та ЄС на заміну Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Спільнотами (Європейським Союзом) та їх державами – членами. Делегацію України, до якої увійшли представники різних органів виконавчої влади, очолив заступник міністра закордонних справ А. Веселовський.

На першій зустрічі представники України та ЄС домовились про основні складові нової угоди, зокрема утворено чотирьох робочих групах, які працюють над змістовим наповненням за основними розділами угоди. Перша робоча група опікується політичними і безпековими питаннями, друга група – питаннями юстиції, свободи та безпеки; третя – економічним й секторальним співробітництвом, наприклад, зв'язок, транспорт, металургія, енергетика тощо; четверта – зоною вільної торгівлі, переговори за яким розпочались після приєднання України до СОТ²⁶.

За результатами початкових консультацій Україна і ЄК погодилися:

– НПУ повинна бути всеосяжним, амбіційним та інноваційним документом, що охоплює всі сфери співробітництва між Україною та ЄС. Вона повинна якісно виходити за рамки УПС та спільного Плану дій для найбільш можливого наближення України до ЄС.

– використовувати робочу назву «Нова посилена угода» під час переговорів і визначити остаточну назву на більш пізньому етапі, беручи до уваги зміст тексту угоди.

– НПУ повинна відображати стратегічну важливість відносин Україна – ЄС. Українська сторона наголосила на своїй меті встановити новий, більш високий рівень відносин, рухаючись від принципів партнерства та співробітництва до принципів політичної асоціації та економічної інтеграції. У цьому контексті ЄС наголосила, що НПУ повинна забезпечити найбільш можливе зближення України з ЄС, але «не визнача-

²⁶ До цього часу сторони вели технічні консультації з приводу параметрів цієї зони.

тиме наперед будь-який можливий розвиток відносин між Україною та ЄС у майбутньому». Обидві сторони погодилися, що це питання повинне бути розглянуте на більш пізньому етапі і що переговори мають зосереджуватися на широкому спектрі політичних та секторальних аспектів у відносинах Україна – ЄС.

– ключові цілі політичного діалогу зовнішньої та безпекової політики повинні включати політичне зближення, ефективну багатосторонність, міжнародну безпеку та врегулювання криз, спільні зусилля для забезпечення миру, безпеки та стабільності на європейському континенті, повагу до демократичних принципів, верховенство права та ефективне врядування, права людини та основні свободи, а також розвиток діалогу та співробітництва з питань безпеки та оборони. Текст уключає такі ключові питання, як внутрішня реформа, Міжнародний кримінальний суд, регіональна стабільність, запобігання конфліктам, урегулювання криз, можливе військово-технічне співробітництво, нерозповсюдження зброї масового ураження, роззброєння та контроль над озброєнням, боротьба з тероризмом, а також формати для ведення політичного діалогу.

– напрямок «юстиція, свобода та безпека» розглядатиме питання про верховенство права, права людини, захист особових даних, співробітництво у питаннях міграції, притулку та управління кордонами, переміщення осіб, протидію відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, незаконному обігу наркотиків, боротьбу з організованою злочинністю, боротьбу з тероризмом та правового співробітництва. Українська сторона наголосила на своєму бажанні закріпити у тексті НПУ положення, які б обумовлювали запровадження взаємного безвізового режиму між Україною та ЄС, запровадження ефективних механізмів оперативного прикордонного співробітництва та співробітництва правоохоронних органів, а також протоколу судового співробітництва у цивільних справах.

– третій напрямок – економічне та секторальне співробітництво – включатиме 25 сфер співробітництва. Переговори ведуться з питань енергетики, навколишнього середовища, науково-технічного розвитку, осві-

ти, навчання та молоді, а також культури, соціального співробітництва та макроекономічного співробітництва. Сторони також обмінялися неофіційними та позиційними документами з питань транспорту, аудіовізуальної політики та інформаційного суспільства, промислової політики та політики підприємництва, законодавства про компанії, – у той час як розпочалися переговори стосовно державних фінансів, гірничої промисловості, туризму, транскордонного та регіонального співробітництва.

– винести питання, пов'язані з допомогою, у горизонтальний розділ Угоди та включити посилання на участь України в програмах та агентствах Спільнота.

На думку голови української делегації А. Веселовського, угода повинна «зафіксувати юридичні зобов'язання, тобто встановити, що виконання обома сторонами умов угоди надає Україні право виносити питання про членство в ЄС» та бути розрахованою на середньострокову перспективу [1].

Таке бачення основного завдання України щодо змістовного наповнення нової Угоди із ЄС поділяє також і Верховна Рада України, до повноважень якої за Конституцією входить визначення засад зовнішньої і внутрішньої політики. У постанові від 22 лютого 2007 р. стосовно започаткування переговорів між Україною та ЄС щодо укладення нового базового договору Верховна Рада вказує, що угода повинна в середньостроковій чи довгостроковій перспективі передбачати можливість поставити питання про членство у відповідності із статтею 49 Угоди про ЄС [9].

Стаття 49

Будь-яка європейська держава, що шанує принципи, сформульовані в частині першій статті 6, може звернутися з поданням щодо набуття членства в Союзі. Вона надсилає подання до Ради, що діє одностайно, після консультацій з Комісією та після отримання згоди Європейського Парламенту, який діє абсолютною більшістю своїх членів.

Умови приєднання та зумовленого ним допасування до Договорів, що є підвалинами Союзу, є предметом угоди між державами-членами та державою, що має

намір приєднатися. Угоду належить ратифікувати всім договірним державам згідно з їхніми відповідними конституційними вимогами.

Consolidated Version of the Treaty on European Union.

Крім того, Верховна Рада України закликає Європейський Союз виходити з того, що майбутній документ мав би визначати перспективи європейського поступу України, а саме:

1. Констатувати відкритість ЄС для членства України, як і для будь-якої європейської держави, що визнає і поважає принципи свободи, демократії, поваги до прав людини і фундаментальних свобод, верховенства права, а також здійснити відповідне закріплення цього положення в новому договорі;

2. Укласти новий договір відповідно до наявної договірної практики ЄС щодо країн Центральної та Східної Європи (нових держав – членів ЄС).

На думку української сторони нова посилена угода в цій частині має бути подібною або до європейських угод укладених ЄС із країнами ЦСЄ, або до угод про Стабілізацію і асоціацію із Балканськими країнами. У випадку підписання такої угоди Україна повинна бути готовою до виконання вимог щодо країн претендентів і проведення відповідних внутрішніх перетворень під наглядом ЄК, а також активно співпрацювати із ЄС з інших питань задля віддалено перспективи повноправного членства в ЄС [9].

Закріплення європейської перспективи України безперечно надало б поштовху її зусиллям на цьому шляху, однак нова угода, як засвідчують результати перемовин, не міститиме будь-яких положень щодо можливості членства України. Як зазначається в коментарі Департаменту Європейського Союзу МЗС України стосовно результатів дванадцятого саміту Україна – ЄС, який відбувся у вересні 2008 р. у Парижі, – «Україні надано опосередкований сигнал щодо Європейської перспективи в ситуації, коли її формальне визнання є неможливим через низку чинників як в ЄС, так і в Україні» [3].

Другим завданням, окресленим в заяві Верховної Ради є досягнення значного рівня інтеграції з ЄС шляхом створення зони вільної торгівлі та отримання кращого доступу до європейського внутрішнього ринку. Верховна Рада України звертається із закли-

ком до ЄС «сприяти на основі нового договору поступовому динамічному розвитку і поглибленню відносин між Україною та ЄС аж до набуття Україною повноправного членства в ЄС, а у середньостроковій перспективі – отриманню належного доступу до внутрішнього ринку ЄС через зростаючу економічну інтеграцію України до європейських ринків товарів, послуг, капіталу та працівників» [9]. Реалізація цього завдання потребує адаптації значної частини *acquis* ЄС, у тому числі приведення у відповідність із європейськими процедурами та нормами регуляторної системи України, та залежить від готовності ВРУ оперативно внести законодавчі зміни.

Третім і четвертим завданням нової посиленої угоди між Україною та ЄС, як це бачить Верховна Рада України, є гарантування того, що положення цієї угоди матимуть пряму дію і передбачатимуть доступ українських громадян і економічних суб'єктів до свобод європейського внутрішнього ринку.

Інтересам європейської інтеграції України відповідало б підписання перехідної угоди, яка б сприяла поглибленню співпраці із визначенням термінів виконання етапів інтеграції. У постанові Верховна Рада закликає запровадити етапність визначальних кроків інтеграції України до ЄС у відповідних сферах відносин: політичній, економічній, енергетичній, безпековій, правовій, гуманітарній та інших; та визначити чіткі строки, на які укладається новий договір. Для досягнення цієї мети потрібно укласти угоду про асоціацію. Формат такої угоди передбачав би, що Україна асоціює себе із політикою та практикою Європейського Союзу, а він у свою чергу бере на себе певні зобов'язання щодо інтеграції України. На думку А. Веселовського, асоціація дасть Україні можливості встановлення «привілейованих зв'язків з євроструктурами на всіх напрямках: санітарні вимоги, стандарти довкілля, співробітництво між регіонами, соціальна сфера, рибальство, надзвичайні ситуації, торгівля, зв'язок, наукові дослідження та, власне, усі аспекти людської й економічної діяльності, до якої ми тільки готові» [1].

Оскільки в практиці зовнішніх зносин ЄС угоди про асоціацію різняться за закріпленою в них перспективою членства – наприклад угоди про асоціацію із країнами Африки, Південної Америки, Південною Кореєю, країнами Середземномор'я (Марокко, Тунісом, Алжиром, Йорданією, Єгиптом, Ізраїлем, Сирією) встановлюють довгострокові відносини і не передбачають перспективи членства; європейські угоди, Балканські стабілізаційні угоди навіпаки є перехідними і містять перспективу членства, то українським інтересам європейської інтеграції Україні відповідала б саме Європейська угода про асоціацію.

Україна сподівається, що попри відсутність у тексті угоди прямої згадки про членство, форма угоди про асоціацію, її зміст та майбутнє виконання покаже, що Україна знаходиться на тому рівні розвитку, коли діалог про членство може починатися [1].

3.3.2. ПЕРЕГОВОРНА ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ СТОСОВНО НОВОЇ ПОСИЛЕНОЇ УГОДИ

Нова посилена угода України з ЄС, насамперед її частина про зону вільної торгівлі, матиме значний вплив як на характер майбутніх відносин між двома сторонами, так і на внутрішнє середовище в Україні. У цьому плані дуже важливо, щоб її зміст і форма відповідали потребам національного розвитку, інтересам економічних суб'єктів, покращувала б доступ громадян України до ЄС. Отже, нова угода має задовольнити різнопланові і різнорівневі інтереси, які потребують досить налагодженого механізму їх координації і узгодження.

Закон України «Про міжнародні договори України» відносить майбутню угоду з ЄС до категорії міжнародних договорів України, які укладаються від імені України, рішення щодо підписання яких приймає Президент.

Від імені України укладаються міжнародні договори України:

- а) політичні, мирні, територіальні і такі, що стосуються державних кордонів, розмежування виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України;
- б) що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина;
- в) про участь України в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки;
- г) про військову допомогу та направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав чи допуску підрозділів збройних сил іноземних держав на територію України, умови їх тимчасового перебування, включаючи терміни виведення, фінансово-економічні, екологічні та інші наслідки і компенсації;

	<p>г) про використання території та природних ресурсів України;</p> <p>д) яким за згодою сторін надається міждержавний характер.</p>
---	--

	<p>Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906.</p>
---	--

Порядок підготовки нової угоди із ЄС визначає стаття 4 Закон України «Про міжнародні договори України», згідно до якої пропозиції щодо укладання угоди подає Міністерство закордонних справ.²⁷

	<p>Пропозиції щодо укладення міжнародних договорів України включають такі документи:</p> <p>а) подання Президентові України,</p> <p>б) пояснювальну записку, в якій обґрунтовується доцільність укладення міжнародного договору, визначаються вірогідні політичні, правові, соціально-економічні, фінансові, гуманітарні та інші наслідки його укладення, а також суб'єкти виконання міжнародного договору;</p> <p>в) проект міжнародного договору українською мовою;</p> <p>г) довідку про погодження проекту міжнародного договору зацікавленими міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади;</p> <p>д) проект рішення про утворення делегації чи доручення представникові України щодо підготовки тексту міжнародного договору, його прийняття, встановлення його автентичності, а також проект директив делегації чи представникові України;</p> <p>е) електронні версії текстів документів, зазначених у пунктах «в», «г» та «д» цієї частини.</p>
---	---

	<p>Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906.</p>
---	--

²⁷ Інші міністерства та центральні органи виконавчої влади а також Верховний Суд України, Національний банк України, Генеральна прокуратура України подають пропозиції щодо укладення міжнародних договорів України разом з Міністерством закордонних справ України.

Президент України приймає рішення щодо початку переговорів, затверджує склад делегації, яка уповноважується на ведення переговорів і укладання договору, та директиви.

Повноваження – документ, яким одній або декільком особам у встановленому цим Законом порядку доручено представляти Україну з метою підготовки тексту міжнародного договору, його прийняття, встановлення його автентичності, підписання міжнародного договору та, у випадках, передбачених міжнародним договором, надання згоди на його обов'язковість для України.

Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906.

Формування переговорної позиції України стосовно нової угоди із ЄС включає як початковий етап підготовку міністерством закордонних справ України концепції (Позиційного документа) щодо нової угоди між Україною та ЄС взамін УПС, яка потребує узгодження і врахування пропозиції інших органів державної влади.

Для оперативного узгодження позиції української сторони на базі департаменту європейської інтеграції МЗС України було створено Секретаріат із забезпечення роботи делегації України на переговорах з ЄС щодо укладення нового базового договору. Саме цей технічний орган є проміжною ланкою, яка покликана отримувати і узгоджувати пропозиції від всіх суб'єктів формування переговорної позиції, зокрема органів державної влади, громадськості і неурядових організацій, асоціацій виробників і підприємців, а також експертів.

До завдань Секретаріату, серед іншого, входить:

- опрацювання пропозицій (в тому числі до переговорної позиції), що надходять від центральних органів виконавчої влади України, закордонних дипломатичних представництв України, негромадських організацій та бізнес асоціацій;
- підготовка та передача ЄС позиційних документів з викладом пропозицій України стосовно змістовного наповнення нового базового договору;
- підготовка технічного завдання делегації України на кожен раунд переговорів.

При Секретаріаті також створено робочу групу для опрацювання ініціативних громадських підходів та бачень щодо змісту переговорних позицій та подання відповідних пропозицій до Секретаріату делегації.

Пропозиції Громадської робочої групи щодо здобуття для національного бізнесу у переговорному процесі практичних результатів в економічній сфері:

1. Розвиток виробничої кооперації українських компаній та компаній країн-членів ЄС (створення консорціумів та альянсів українських підприємців з потужними компаніями країн ЄС);
2. Формування ЗВТ на основі принципу асиметричності та визначення перехідного періоду для України;
3. Поглиблення стратегічного інвестиційного співробітництва України з ЄС (формування механізмів запобігання недобросовісній поведінці підприємств з іноземними інвестиціями);
4. Поглиблення енергетичного партнерства України з ЄС, зокрема – у сфері участі в реалізації планів ЄС щодо диверсифікації джерел постачання енергоресурсів;
5. Поглиблення науково-технічного співробітництва України та ЄС;
6. Розширення інформаційного забезпечення співробітництва:
 - інформування бізнесу та населення щодо ходу та переваг розвитку співробітництва України та ЄС;
 - розширення двосторонніх програм зустрічей, інформаційного обмін між представниками українського бізнесу та європейськими партнерами;
 - формування загальнонаціональних каналів інформації для органів державної влади та суб'єктів господарювання ЄС щодо інвестиційного потенціалу України;
 - активний обмін досвіду прикордонного співробітництва.

Джерело: Міністерство закордонних справ України.

Поряд із роботою Секретаріату варто звернути увагу на формування переговорної позиції в процесі проведення раундів переговорів із ЄС. Оскільки переговори ведуться стосовно певних питань в робочих групах, то ключовими генераторами змісту нової угоди є державні органи, які координують роботу груп. Так, з питань зовнішньої політики та безпеки таким органом є МЗС; з питань співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки – Мін'юст; з питань співробітництва у сфері енергетики – Мінпалиенерго; з питань економічного, секторального та соціального співробітництва та зони вільної торгівлі – Мінекономіки.

Саме від узгодженості їх роботи буде залежати наскільки в новій угоді враховані інтереси всіх зацікавлених суб'єктів²⁸. Особливо це стосується роботи Міністерства економіки, якому належить провідна роль у формуванні позиції України щодо ключової складової угоди – зони вільної торгівлі.

Перед початком офіційних перемовин із представниками ЄС в робочих групах опрацьовуються переговорні позиції з урахуванням досягнутих попередніх домовленостей, пропозицій, які надходять із Секретаріату та відомств безпосередньо, рекомендацій експертів, результатів консультацій з зацікавленими асоціаціями товаровиробників та підприємців, результатів неформальних консультацій з МЗС країн-членів ЄС.²⁹ Результати роботи робочих груп обговорюються на нарадах офіційної делегації України, що проводяться перед кожним раундом переговорів, та узагальнюються як технічне завдання делегації України на переговорах.

Визначаючи переговорені позиції перед початком перемовин із ЄС, українська делегація виходила із того, що майбутня угода повинна сприяти підготовці України до набуття повноправного членства у Європейському Союзі і бачила найбільш оптимальним варіантом укладення договору у формі Угоди про асоціацію європейського типу (УАЄТ) як за назвою, так і за змістом.

²⁸ Робочі групи створені відповідно до Указу Президента України від 5 лютого 2007 року, №76 «Про делегацію України для участі у переговорах з Європейським Союзом щодо укладення нового базового договору між Україною та Європейським Союзом».

²⁹ Щодо окремих напрямів переговорного процесу.

Українське бачення концепції даної угоди можна викласти наступним чином³⁰:

- ❖ Нова угода покликана забезпечити завершення етапу співробітництва України з ЄС у рамках Європейської політики сусідства, перейти на передвступний підготовчий рівень відносин з ЄС, базуватися на спільних цінностях, принципах ринкової економіки і стати основою для поступової конвергенції України з ЄС в економічній, політичній, соціальній, культурній та інших сферах.
- ❖ Угода має охоплювати торговельні питання, політичний діалог, у т.ч. співпрацю в галузі СЗБП/ЄПБО, ЮВС, адаптацію законодавства, а також взаємодію в таких сферах, як транспорт, митні справи, навколишнє природне середовище. Особливе місце має бути відведено питанням співробітництва в галузі енергетики та енергетичної безпеки.
- ❖ Одна із ключових позицій України стосовно Угоди про асоціацію європейського типу – поступове створення зони вільної торгівлі між ЄС та Україною на основі взаємності асиметричного характеру. ЄС має погодитися на запровадження торговельних та інших поступок на користь України з огляду на необхідність її подальшої торговельно-економічної інтеграції.
- ❖ Окрім лібералізації торгівлі, угода має передбачати поступове впровадження свободи пересування послуг, товарів, платежів та капіталу, що пов'язані з торгівлею та інвестиціями, а також пересування працівників. Угодою, має забезпечуватися поступове наближення до норм та стандартів ЄС у таких сферах, як рух капіталу, інтелектуальна власність, правила конкуренції, державні закупівлі.
- ❖ Оскільки важливе місце в наближенні України до ЄС посідатиме адаптація законодавства України до законодавства ЄС, то угода повинна стати механізмом інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, а зрештою – до вступу в ЄС і передбачати процедуру скринінгу законодавства (з відповідним експертним та фінансовим забезпеченням).

³⁰ Українську позицію викладено за презентацією В. Трюхана «Укладення нового базового договору взамін УПС – спосіб виведення відносин Україна – ЄС поза рамки Європейської політики сусідства», зроблений в рамках семінару проекту «Спеціалізовані програми з питань європейської інтеграції для підвищення кваліфікації державних службовців України II-IV категорій».

Україна вбачає в новій угоді важливий інструмент своєї євроінтеграційної стратегії, який повинен забезпечити перехід до передвступного рівня відносин з ЄС, залучити Україну до реалізації цілей Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, забезпечити умови для динамічного соціально-економічного розвитку України та успішного втілення реформ, забезпечити збільшення фінансової та технічної допомоги Україні з боку ЄС, лібералізувати рух послуг, осіб, капіталу та платежів між Україною і ЄС тощо.

Відповідно, нова угода має бути практичним і всеохоплюючим документом, який базуватиметься на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції України з Євросоюзом. Конкретизуючи ці загальні принципи нової угоди українська сторона сформулювала наступні пріоритети за окремими напрямками нової угоди:

1. Політичний діалог та співробітництво у галузі СЗПБ.

Політичний діалог між Україною та ЄС має бути спрямований на забезпечення приєднання України до ЄС. УАЄТ має передбачати поступову асоціацію України з ЄС у політичній сфері, зближення позицій з питань міжнародних відносин, активізацію участі України в реалізації спільної зовнішньої та безпекової політики, повноцінну та постійну участь у реалізації Європейської політики безпеки і оборони. Має бути передбачено залучення України до діяльності Європейського оборонного агентства, її участь у операціях ЄС з врегулювання кризових ситуацій як асоційованого партнера, а не в статусі третьої країни, участь України у формуванні потенціалу сил швидкого реагування, бойових груп та поліцейських місій.

2. Юстиція та внутрішні справи (ЮВС).

У сфері ЮВС по відношенню до України мають здійснюватися менш обмежувальні міграційні стандарти. Положення угоди мають передбачати механізм поступового спрощення режиму в'їзду громадян України до ЄС (кінцева мета – запровадження безвізового режиму) та забезпечення вільного доступу до ринку робочої сили; взаємовигідного співробітництва у сфері реадмісії; узгодження міграційно-візової політики України, системи управління кордонами, надання притулку, а також законодавства у сфері боротьби з нелегальною міграцією та транскордонною злочинністю з нормами та стандартами ЄС.

3. Торгівля та економіка.

Угода має сприяти створенню сприятливого клімату для інвестицій, відкриттю нових інве-

стиційних можливостей сторін. Одним із основних принципів побудови ЗВТ має стати асиметричність у найбільш чутливих для України сферах економіки, передбачати ставки зниження імпорتنих мит для України та ЄС, перехідного періоду для галузей, які є найбільш чутливими (сільське господарство, рибальство, металургія, машинобудування (зокрема транспортне), хімічна та легка промисловість, енергетика). Угода також може передбачити лібералізація у сфері державних закупівель, у сфері платежів та переміщення капіталу; запровадження санітарних та фітосанітарних заходів; лібералізація по інших видах нетарифних обмежень, які можуть бути чутливими для сторін (у сфері захисту прав інтелектуальної власності (інтерес ЄС), доступу до ринків промислової продукції (інтерес України) тощо.

- 4. Енергетика і транспорт.** В УАЄТ має бути передбачена поступова інтеграція енергетичного ринку України та ЄС, тісна взаємодія у формуванні спільної енергетичної політики ЄС. До питань, які регулюватиме Угода, також належать: ядерна безпека, підвищення безпеки енергопостачання та транзиту вуглеводнів, енергоефективність, підвищення стандартів техніки безпеки та охорони довкілля у вугільній галузі. У сфері транспорту має бути передбачена реструктуризація та модернізація транспортних шляхів сполучення та інфраструктури, просування спільних з ЄС технологічних і дослідницьких програм, проведення узгодженої з ЄС транспортної політики.
- 5. Адаптація законодавства та система координації дій.** Важливе місце в УАЄТ має бути відведено адаптації законодавства, передусім, у таких сферах як: митне право, банківське право, інтелектуальна власність, фінансові послуги, законодавство у галузі кампаній, конкурентної політики, охорона здоров'я, рослин, захист споживача, непрямі податки, технічні правила та стандарти, ядерна безпека, транспорт і навколишнє середовище тощо.

3.3.3. ПОЗИЦІЯ ЄС ЩОДО ПІДПИСАННЯМ УГОДИ З УКРАЇНОЮ

На відміну від української сторони, яка прагне того, щоб нова угода не обмежувалась рамкам ЄПС і будувалась на принципах аналогічних до європейських угод, ЄС обережно ставиться до форми

майбутньої угоди. Рада ЄС відмовилась закріплювати перспективу членства України в ЄС, зазначивши при визначенні мандату ЄК на переговори, що «ця угода не повинна заздалегідь визначати будь-який можливий розвиток відносин України і ЄС» [45]. Крім того, у новій угоді із Україною ЄС вбачає модель для угод із іншими партнерами в рамках Європейської політики сусідства.

В основі відмови ЄС від надання Україні перспективи членства лежить низка причин, поміж яких найбільш суттєвими є:

- ❖ опозиція в ЄС щодо подальшого розширення, окрім вже взятих зобов'язань, перш за все через занепокоєння інституційною спроможністю забезпечити інтеграцію поміж більше ніж 30 держав, які входитимуть в ЄС у найближчому майбутньому;
- ❖ деякі країни-члени ЄС, особливо із шестірки, яка стояла у витоків утворення ЄЕС, прагнуть уникнути подальшого зменшення своєї сили в ЄС, що призводить до нівелювання значення розширення як інструменту поширення європейського простору демократії, прав людини і верховенства закону;
- ❖ відчуття розчарування в ЄС стосовно готовності України провести необхідні реформи та значна невідповідність України критеріям членства в ЄС.

Як наслідок, ЄС прагне розвивати відносини із Україною в рамках уже наявних структур і політик. Майбутню угоду ЄС бачить саме в контексті Європейської політики сусідства, котра передбачає можливість підписання двосторонніх угод між ЄС і країнами – сусідами. Форма цих угод визначена як «Європейські сусідські (або «посилени») угоди», які покликані замінити наявні угоди про Партнерство і співробітництво із східними партнерами та розширити Євро-Середземноморські угоди із південними сусідами. У документі ЄК 2004 р. Європейські сусідські угоди окреслені як «наступний крок у договірних відносинах із кожною країною-партнером» [38, 3].

Перед затвердженням Радою ЄС директив на переговори щодо укладання посиленої угоди між Європейським Союзом і Україною ЄК у своїх рекомендаціях запропонувала підписати комплексну, зобов'язуючу і тривалу угоду. На думку ЄК нова угода повинна сприяти розвитку ЄПС, включати поглиблену і всебічну ЗВТ (deep and comprehensive free trade agreement (DFTA), а також регуляторну конвергенцію задля зменшення нетарифних бар'єрів [45].

В основі наближення регуляторного середовище лежить ідея доповнити скасування тарифів, що характерно для класичної ЗВТ, зменшення нетарифних бар'єрів (в тому числі і технічних) шляхом прийняття країно-партнером стандартів ЄС або сумісних.

Розпочата на основі Плану дій така регуляторна конвергенція сприймається як необхідна умова поглиблення інтеграції між ЄС і Україною, зокрема подальшої участі у внутрішньому ринку.

На думку ЄК, поглиблена і всебічна ЗВТ поширюватиметься на всю торгівлю товарами і послугами між країною-партнером ЄПС та ЄС у відповідності із положеннями СОТ, а також буде мати юридично зобов'язуючі положення щодо імплементації торговельних, економічних та регуляторних питань.

На відміну від угод із Середземноморськими країнами, які також передбачають створення класичної ЗВТ, нова угода з Україною включатиме сферу послуг і можливо товарів, які не охоплює класична ЗВТ, наприклад сільськогосподарських.

Іншим ключовим аспектом майбутньої угоди має стати сприяння мобільності громадян країн-партнерів ЄС та спрощення процедур для короткострокових поїздок, а також створення зони керованої міграції, яка потенційно призведе до відкриття ринку праці в країнах-членах ЄС – там де є двосторонні переваги країни походження і країни, що приймає [39, 3].

Окрім поглиблення торговельних взаємин нові відносини повинні включати посилене співробітництво в багатьох сферах, таких як енергетика, навколишнє середовище, транспорт, освіта, дослідження. Нова угода покриватиме також інші аспекти зовнішніх зносин ЄС – співробітництво в зовнішній, оборонній, безпековій політиці, а також співробітництво в сфері свободи, безпеки і юстиції.

Фінансовим інструментом посиленої співпраці має стати Європейський інструмент сусідства і партнерства³¹. Нові угоди також мають закріпити результати перемовин, які вже тримають, щодо можливості участі в програмах і агенціях Спільнота.

На відміну від ЄК і ЄР, Європейський парламент у своїх рекомендаціях закликав запропонувати Україні угоду про асоціа-

³¹ European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI).

цію, «націлену в довгостроковій перспективі на отримання членства в ЄС», а також такі інструменти інтеграції, як скасування візового режиму та збільшення фінансової допомоги. Крім того, Європейський парламент закликає ліквідувати розрив, який виник між політикою розширення і ЄПС для того, щоб дати відповідь на очікування східних сусідів ЄС [44].

Брак єдиної позиції в структурах ЄС та останні зміни в пріоритетах ЄПС, зокрема нові ініціатив стосовно Східного партнерства, свідчить, що ЄС не має чіткого бачення перспектив розвитку відносно з Україною. Нова угода значною мірою буде залежати від позицій країн ЄС, особливо від балансу між тими країнами, які підтримують Україну на її шляху до ЄС і виступають за пришвидшення інтеграції, і тими, які не прагнуть надавати Україні перспективу членства. Групу прихильників надання Україні перспективи членства очолюють Польща і Швеція. Франція і Бельгія виступають речниками тих країн, які категорично заперечують таку можливість. Крім того, поміж країн-членів ЄС є значна кількість держав, які не надають цьому питанню великого значення.

Процедура укладання нової угоди із Україною вимагатиме одноголосного голосування в ЄР та згоди ЄП. Нова угода регулюватиме значне коло питань включно із сферами «спільної компетенції» – навколишнє середовище, соціальна політика. Сторонами цієї угоди поряд із ЄС будуть держави-члени, що потребує проведення ратифікації кожною із них. Отже, підчас переговорів має бути врахований як інтерес держав-членів, так і Європейського Союзу.

Підчас обговорення мандату ЄК на переговори із Україною розподіл країн-членів ЄС стосовно перспективи членства України став очевидним. «Нові країни» ЄС разом із Великобританією, Швецією та Фінляндією висловили свою підтримку віддаленої перспективи членства України. «Старі члени» ЄС, такі як Франція, Німеччина, Нідерланди, Бельгія та Іспанія виступили проти закріплення в новій угоді цього положення.

Прагнучи просувати відносини із Україною, Польща і Швеція виступили із ініціативою впровадження східного виміру Європейської політики сусідства. 26 травня 2008 в Брюсселі ця ініціатива під назвою „Східне партнерство ЄС» (СПЕ) була розглянута на засіданні Ради ЄС. Безпосередніми адресатами Східного

Партнерства стали: Україна, Молдова, Грузія, Азербайджан і Вірменія. Передбачається також технічна співпраця з Білоруссю і Росією. Польські та шведські політики розраховують, що СПЄ активізує співпрацю між самими адресатами проекту, а також поглибить рівень їх відносин з ЄС, тому пропонують створення форуму регіональної співпраці 27 держав ЄС з п'ятьма східними сусідами.

В грудні 2008 року ЄК представила свої пропозиції щодо нового формату відносин із східними сусідами, які будуть розглянуті на саміті ЄС весною 2009 р. [51]. Питання щодо закріплення в новій ініціативі перспективи членства України залишається відкритим, ключовою умовою – є приєднання Німеччини до групи прихильників цієї ініціативи. Як показує досвід, без підтримки Німеччини країни – ініціатори не зможуть достатньо ефективно реалізувати свою ініціативу в практичну політику ЄС [46]. Обережно до нової ініціативи ставиться Франція, Португалія і Іспанія, які зацікавлені в розвитку середземноморського напрямку ЄПС.

Основними пунктами ініціативи «Східне партнерство ЄС» є:

- нові угоди про асоціацію, включно із розширеною і поглибленою ЗВТ для тих, хто прагне і готовий взяти такі зобов'язання;
- програми, фінансовані ЄС для покращення адміністративної спроможності країн-партнерів;
- поступова інтеграція в економіку ЄС (на основі асиметричного підходу, включно із юридичними зобов'язаннями регуляторного наближення);
- сприяння створенню простору вільної торгівлі між країнами партнерами, які в довгостроковій перспективі приєднуються до Сусідської економічної спільноти;
- укладання пактів «мобільності і безпеки», які спрощують подорож до ЄС, водночас сприяють зусиллям в боротьбі із корупцією, організованою злочинністю та нелегальною міграцією. Ці угоди включатимуть також модернізацію систем притулку до стандартів ЄС і встановлення інтегрованих структур із управління кордонами і тд. Безпосередньою метою яких є безвізовий режим із всіма країнами-партнерами;
- ЄК дослідить можливість пересування працюючих з метою відкриття ринку праці ЄС;

	<ul style="list-style-type: none"> – посилення енергетичної безпеки для ЄС і його Східних партнерів; – програми економічного і соціального розвитку в країнах-партнерах; – створення чотирьох багатосторонніх платформ політики: щодо Демократії, ефективного урядування і стабільності; Економічної інтеграції і конвергенції із політиками ЄС; Енергетичної безпеки; Контактів між людьми для підтримки індивідуальних програм реформ в країнах; – основні ініціативи: програма інтегрованого управління кордонами; розвиток регіонального ринків електроенергії, ефективне енергоспоживання і відновлюванні джерела енергії; розвиток Південного енергетичного коридору; – додаткова фінансова допомога.
---	--

	<p>The Eastern Partnership – an ambitious new chapter in the EU’s relations with its Eastern neighbours. IP/08/1858. Brussels, 3 December 2008.</p>
---	---

Східне партнерство ЄС хоча і пропонує чіткий розподіл адресатів «Європейської політики сусідства» – південні сусіди: країни Африки і Близького Сходу та східні сусіди, у тому числі і України, однак так і залишатиметься в концептуальних і фінансових рамках ЄПС. Крім того, як і ЄПС, передбачає укладання угоди про асоціацію, включно із розширеною і поглибленою ЗВТ. Тому основною перевагою цієї ініціативи на думку українського МЗС повинно стати закріплення чіткої перспективи членства в ЄС.

3.3.4. ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФОРМИ НОВОЇ УГОДИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Формат нової посиленої угоди між Україною та ЄС визначено як «*угода про асоціацію*». Такий результат є певним компромісом двох сторін, які по різному підходили до направленості даної угоди. Так українська сторона бачила її як європейську угоду про асоціацію, підготовленою подібно до угод із країнами ЦСЄ

із закріпленням перспективи членства України в ЄС за результатами її виконання. У свою чергу ЄС наполягали на укладенні оновленої партнерської угоди чи посиленої сусідської угоди в рамках Європейської політики сусідства.

Угода про асоціацію із ЄС (a European Union Association Agreement, скорочено Association Agreement or AA) – є угодою між ЄС та країною

не членом ЄС, що створює рамки співробітництва між ними. Ця угода зазвичай направлена на розвиток політичних, торговельних, соціальних, культурних та безпекових зв'язків.

Як правило, ЄС укладає угоду про асоціацію в обмін на зобов'язання проведення реформ країною-партнером та пропонує доступ до деяких європейських ринків (промислових товарів, сільськогосподарської продукції), а також фінансову та технічну допомогу. Останні угоди про асоціацію ЄС включають домовленість про створення ЗВТ.

Угоди про асоціацію потребують ратифікації державами-членами ЄС.

В останній час такі угоди укладаються ЄС як частини двох політик: Процесу стабілізації і асоціації та Європейської політики сусідства. У рамках Процесу стабілізації і асоціації угоди про асоціацію під назвою «Угоди про стабілізацію і асоціацію» укладені із Балканськими країнами. У рамках ЄПС угоди про асоціацію укладені із Марокко, Тунісом, Алжиром, Йорданією, Єгиптом, Ізраїлем, Сирією, Палестинською автономією.

Угоди про асоціацію побудовані на основі *acquis communautaire* ЄС, яке переймає країна-партнер, хоча і рівень гармонізації є меншою ніж у країнах-членах ЄС, крім того, деякі політики можуть бути не включені в угоду в залежності від країни.

Окрім угод у рамках Процесу стабілізації і асоціації та Європейської політики сусідства ЄС уклав низку угод про асоціацію, складовою яких є ЗВТ із низкою країн Південної Африки, Південної Америки, Південною Кореєю тощо.

Основним пунктом, який визначить формат угоди між Україною і ЄС буде питання закріплення положення про можливість приєднання України до ЄС. Обговорення цього питання переговорними командами двох сторін свідчить, що нова угода не міститиме будь якого посилання на можливість членства, як у випадку країн ЦСЄ.

Преамбули європейських угод із країнами ЦСЄ прямо вказували на перспективу членства: «кінцевою метою країни є приєднання до Спільнота», а також що «ця асоціація...допоможе досягненню цієї мети».

Переговори щодо змісту угоди тривають, однак уже сьогодні можна окреслити ті принципи, які вона закріпить:

- ❖ політичні питання співпраці стосуватимуться сприяння політичним реформам в Україні, посиленню демократії і ефективного врядування та верховенства права. Угода створить міцну основу для подальшого взаємного зближення між Україною та ЄС у сферах зовнішньої політики та безпеки.
- ❖ ЗВТ буде побудована за принципах ЗВТ+ та вимагатиме прийняття Україною значної частини *aquis*.
- ❖ буде розширено секторальний діалог між Україною і ЄС. Наприклад, Україна приєднається до європейського авіаційного простору.
- ❖ угода міститиме положення щодо врегулювання візових, міграційних питань, особливо в питаннях, що стосуються українців, які працюють у країнах ЄС. Буде започатковано візовий діалог щодо запровадження у довготерміновій перспективі безвізового режиму між Україною та ЄС;
- ❖ угода базуватиметься на позитивному досвіді імплементації Плану дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи і безпеки.
- ❖ будуть створені можливості для співпраці і обміну у сфері освіти, культури та науки.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачатиме також створення спільних інституцій: Ради з питань асоціації Україна – ЄС, Комітету з питань асоціації Україна – ЄС, Парламентського комітету з питань асоціації. Рішення цих органів матиме обов'язковий характер щодо виконання положень угоди. За по-

відомленням голови української делегації К. Єлисеєва³² ці органи будуть розглядати всі питання, як виникають при реалізації угоди, включно із питаннями про реадмісію.

Рада з питань асоціації Україна – ЄС складатиметься із представників держав-членів ЄС, Комісії ЄС та членів українського уряду. Вона матиме силу, діючи одногосло, примати рішення для досягнення цілей визначених в угоді про асоціацію.

Нова угода міститиме норми прямої дії і буде юридично обов'язковою, на відміну від Плану дій, який з правової точки зору не є юридично зобов'язуючим інструментом, і був прийнятий як *рекомендація* № 1/2005 Ради з питань співробітництва.

Назва угоди і її природа, наразі залишається відкритим питанням. Президент України, визначаючи повноваження української делегації на переговори, окреслює її як «нова базова угода» [19]. У Позиційному документі МЗС України формула цієї угоди визначається як «європейська угода про асоціацію» [34]. Рада міністрів ЄС використовує формулу «нова посилена угода» [45].

На дванадцятому саміті Україна – ЄС, який відбувся у вересні 2008 р. у Парижі було вирішено, що нова угода буде угодою про асоціацію. Як вказується в повідомленні МЗС України, ця угода буде побудована на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції. В основі політичної інтеграції закладена «конвергенція позицій України та ЄС із усіх питань міжнародного миру та безпеки, забезпечення безпосередньої участі України у політиці, агенціях та програмах ЄС, спільність дій з метою забезпечення інтересів національної безпеки Української держави»; в основі економічної інтеграції – «створення поглибленої та всебічної зони вільної торгівлі Україна – ЄС на основі чотирьох свобод, яка відкриватиме доступ України до внутрішнього ринку Євросоюзу» [3].

У преамбулі та принципах нової посиленої угоди фіксуватиметься компромісне положення, яке поєднує формулювання прийнятні як для країн-скептиків, так і для України. Закріплена компромісна формула, очевидно повторить формулювання Спільної декларації щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС – «**Ук-**

³² К. Єлисеєв замінив на цій А. Веселовського.

раїна є європейською державою, яка поділяє з країнами Європейського Союзу спільну історію та спільні цінності» [3].

Положення в преамбулі майбутньої угоди про асоціацію між Україною і ЄС щодо перспективи членства: Беручи до уваги, що ця угода не визначає наперед та залишає відкритим майбутній розвиток відносин України та ЄС...

Міністерство закордонних справ.

Досягнутий компроміс також передбачає, як зазначається в повідомленні МЗС України, що Україна є і залишатиметься в полі євроінтеграційної уваги ЄС і «вже не розглядається як об'єкт суцільської політики, яка є відмінною від можливостей наявних у європейських країн за статтею 49 Угоди про ЄС».

У Спільній політичній декларації, прийнятій на цьому ж саміті, Україні отримала більш позитивний політичний сигнал стосовно перспективи членства, а ніж закріплений в проекті тексту нової угоди.

Україна, як європейська держава, поділяє з Європейським Союзом спільну історію та цінності. Нова посилена угода між Україною та ЄС отримає формат угоди про асоціацію, **яка таким чином залишає відкритим шлях для подальшого поступального розвитку відносин України та ЄС**. ЄС визнає європейські прагнення України та вітає її європейський вибір.

Спільна політична декларація саміту ЄС- Україна. Дванадцятий саміт Україна – Європейський Союз, 9 вересня 2008 р. Париж.

Українська сторона тлумачить це положення як «визнанням з боку ЄС європейських перспектив України», а «укладення та успішне виконання асоціативної угоди в подальшому створить для України передумови для подачі заявки на членство та початку передвступних переговорів із ЄС» [3]. У коментарі МЗС за результатами дванадцятого саміту зазначається, що «ЄС має двосто-

ронні Угоди про асоціацію з низкою країн світу (Чилі, Марокко). Проте, з точки зору європейського мислення, після укладення Угоди про асоціацію саме з європейською державою (на прикладі країн Центрально-Східної Європи), наступним логічним кроком є започаткування переговорів щодо членства в ЄС. На користь цього твердження свідчить також те, що процес імплементації майбутньої Угоди про асоціацію між Україною та ЄС включатиме велику кількість спільних проектів та заходів, які дотепер здійснювалися в рамках передвступних переговорів між ЄС і країнами-кандида-тами на членство» [3].

Угоди про асоціацію досить поширені в практиці міжнародних угод ЄС з багатьма країнами світу. Як зазначалось, ці угоди можна класифікувати за цілями співробітництва:

- ❖ Угоди про асоціацію, які регулюють довгострокові відносини і не передбачають перспективи членства. Наприклад угоди про асоціацію із країнами Африки, Південної Америки, Південною Кореєю, країнами Середземномор'я (Марокко, Тунісом, Алжиром, Йорданією, Єгиптом, Ізраїлем, Сирією).
- ❖ Угоди про асоціацію, метою яких є сприяння інтеграції з можливістю членства. Такими угодами є Європейські угоди із країнами ЦСЄ та Угоди про стабілізацію і асоціацію із Балканськими країнами. Ці угоди містять спільні зобов'язання, зокрема зобов'язання ЄС гарантувати доступ громадян договірної країни до внутрішнього ринку, надати фінансову підтримку певним реформам. У заміні треті країни беруть зобов'язання гармонізувати національне законодавство із законодавством ЄС.

ЄС укладає угоди про асоціацію на підставі статті 310 Угоди про ЄС.

	Стаття 310
	Спільнота може укласти з однією чи кількома третіми країнами чи міжнародними організаціями угоди, що запроваджують асоціацію, зокрема взаємні права й обов'язки, спільні дії та спеціальні процедури.

	Consolidated Version of the Treaty on European Union.
---	---

Текс цієї статті не дає чіткого тлумачення направленості угоди про асоціацію. Кожна міжнародна угода міститиме взаємні права й обов'язки, а багато із них також – спільні дії та спеціальні процедури. Крім того, в історії укладання угод про асоціацію одні угоди містили безпосереднє посилання на перспективу членства (Греція, Туреччина), інші не згадували про таку мету угоди прямо чи опосередковано (угоди із країнами Середземномор'я).

Концепція угод про асоціацію була окреслена Європейським судом справедливості в справі 12/86 «*Meryem Demirel v. Stadt Schwöbisch Gmünd*». Суд визначив, що «асоційована угода створює спеціальні і привілейовані зв'язки із державою, що не входить до ЄС, яка повинна до певної міри брати участь у системі Спільноти» [36].

Справа «Meryem Demirel v. Stadt Schwöbisch Gmünd» стосується громадянки Туреччини М. Даніель, котра в 1984 р. приїхала до Німеччини за туристичною візою до свого чоловіка. Вона залишилась в країні після закінчення терміну дії візи і її загрожувала депортація. Щоб продовжити перебування в Німеччині М. Даніель подала позов до адміністративного суду м. Штутгарт, посилаючись на положення угоди про асоціацію із Туреччиною. Адміністративний суд м. Штутгарт звернувся до Суду справедливості щодо інтерпретації і дії положень цієї угоди.

Суд визначив, що оскільки угода про асоціацію створює спеціальні, привілейовані відносини із країною, яка не входить до ЄС, то це вимагає принаймні частково брати участь у системі Спільнота. Оскільки свобода пересування працівників є однією із сфер, які регулює угода, до справа М. Даніель може бути розглянута на підставі положень цієї угоди.

Case 12/86 Meryem Demirel v. Stadt Schwöbisch Gmünd [1987] ECR 3719.

Рішення Європейського суду дає обмежене тлумачення концепції асоціації, посилаючись на а) створення спеціальних зв'язків та б) участь асоційованої країни в системі Спільноти. Перше твердження є очевидним, друге потребує пояснення. Суд не мав на увазі участь у роботі країни, з якою укладена угода про асоціацію

в роботі Спільноти чи її інституцій. Жодна з угод про асоціацію ЄС не має таких положень. Посилання на участь у системі Спільноти означає, що певні політики, наприклад внутрішній ринок, політика конкуренції повинні до певної міри бути поширені на асоційовані країни.

В системі міжнародних угод ЄС угоди про асоціацію залишаються найбільш поширеним інструментом підготовки до членства в ЄС, а також засовуються для створення привілейованих зв'язків у рамках широкого спектру політик ЄС. У випадку угоди про асоціацію із Україною питання направленості нової угоди можна сформулювати наступним чином: *чи створення привілейованих зв'язків стане інструментом підготовки до членства?*

З юридичної точки зору Угода про асоціацію не передбачає закріплення юридичних зобов'язань ЄС щодо можливості приєднатися до нього. Отже, будь яка згадка в угоді перспективи членства є політичною декларацією намірів. У цьому контексті велике значення має закріплений в угоді рівень залучення України до системи Спільноти – тобто поширення на неї політики ЄС, включно із вільним пересуванням громадян. Крім того, велике значення матимуть інституційні механізми, а також чітке закріплення цілей і критеріїв їх досягнення, що повинне вести до нових етапів взаємин.

Нова угода містить положення про утворення таких органів, які мають повноваження щодо прийняття рішень – Рада з питань асоціації Україна – ЄС. На відміну від Ради з питань співробітництва Україна ЄС, утвореної відповідно від положень УПС, такий орган матиме повноваження на прийняття обов'язкових до виконання рішень, що сприятиме розвитку і поглибленню взаємин³³.

Для виконання положень цієї угоди та поглиблення відносин із ЄС ключове значення матиме також внутрішні реформи в Україні. Затверджуючи мандат на переговори, Рада ЄС підтвердила, що ЄС «дотримається своїх зобов'язань стосовно підтримки в Україні політичних і економічних реформ і прагне за допомогою нової угоди побудувати відносини, направлені на поступову економічну інтеграцію та поглиблення політичного співробітництва» [45]. Зокрема, для початку переговорів про створення ЗВТ потрібно було приєднатися до СОТ, а для створення ЗВТ+ – прийняти регуляторні стандарти ЄС.

³³ Подібна система прийняття рішень застосовується в Середземноморських угодах, наприклад стаття 80 угоди із Марокко.

Поглиблення і посилення майбутніх зв'язків, а також прагнення ЄС до їх розвитку, як зазначає К. Гілліон, буде залежати від політичних, економічних і регуляторних реформ, проведених Україною. Натхненний методологією розширення ЄС відслідковуватиме відповідність України взятим за угодою зобов'язанням. За допомогою такого механізму ЄС прагне повторити успіх передвступної стратегії (pre-accession strategy), стимулюючи реформи, однак не бажаючи нести витрати на приєднання. Рівень і готовність (України – авт.) буде залежати значною мірою від компенсації за такі реформи, з огляду на економічний потенціал, соціальні і політичні затрати. Загалом, готовність країни партнера до проведення реформ залежатиме від кінцевої мети таких відносин, яка потребує уточнення Європейським Союзом [47, 181-182].

- Формальною підставою для започаткування переговорного процесу щодо нової посиленої угоди стало наближення до завершення дії Угода про партнерство і співробітництво, яка була укладена в 1994 р. та набула чинності в 1998 р. строком на 10 років.
- На думку української сторони нова посилена угода має бути подібною або до європейських угод укладених ЄС із країнами ЦСЄ, або до угод про Стабілізацію і асоціацію із Балканськими країнами.
- ЄС вбачає в новій угоді модель для договірних відносин із іншими партнерами в рамках Європейської політики сусідства.
- На дванадцятому саміті Україна – ЄС, який відбувся у вересні 2008 р. в Парижі, було вирішено, що нова угода буде угодою про асоціацію, побудованою на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції.
- В основі політичної інтеграції закладена «конвергенція позицій України та ЄС із усіх питань міжнародного миру та безпеки, забезпечення безпосередньої участі України у політиці, агенціях та програмах ЄС, спільність дій з метою забезпечення інтересів національної безпеки Української держави»; в основі економічної інтеграції – «створення поглибленої та всебічної зони вільної торгівлі Україна – ЄС на основі чотирьох свобод, яка відкриватиме доступ України до внутрішнього ринку Євросоюзу».

– Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачатиме створення спільних інституцій: Ради з питань асоціації Україна – ЄС, Комітету з питань асоціації Україна – ЄС, Парламентського комітету з питань асоціації. Рішення цих органів матиме обов’язковий характер щодо виконання положень угоди.

– Угода не міститиме згадки про перспективу членства, вказуючи, що «ця угода не визначає наперед та залишає відкритим майбутній розвиток відносин України та ЄС». У цьому контексті велике значення має закріплений в угоді рівень залучення України до системи Спільноти – тобто поширення на неї політики ЄС, включно із вільним пересуванням громадян. Крім того, велике значення матимуть інституційні механізми, а також чітке закріплення цілей і критеріїв їх досягнення, що повинне вести до нових етапів взаємин.

1. Чому на думку української сторони нова угода із ЄС повинна містити згадку про можливість членства України?

2. Які завдання виконують угоди про асоціацію в зовнішньополітичній практиці ЄС?

3. Який механізм формування переговорної позиції України стосовно укладання нової угоди із ЄС?

4. З якими країнами ЄПС ЄС уклав угоди про асоціацію?

ВИСНОВКИ ДО ЧАСТИНИ 3

В цій темі була здійснена спроба розкрити зміст стратегічного планування політики європейської інтеграції України, з'ясувати взаємообумовленість цього процесу із національною стратегією і стратегією соціально-економічного України, а також показати значення нової посиленої угоди для поглиблення відносин України і ЄС.

На основі аналізу концептуальних і нормативно-правових документів простежено місце європейській інтеграції в національній стратегії держави на етапах 1991-1994 рр., 1994 – 2004 рр., 2004 р – по теперішній час, її зв'язок із стратегією національного соціально-економічного розвитку. У перший період незалежності України мета вступу займає другорядну роль у національній стратегії України і розглядається в контексті взаємодії із західними країнами загалом. На другому етапі європейський напрямок виступає переважно складовою зовнішньополітичної стратегії, мета якої збалансування впливу Росії. Особливість стратегічного планування європейської інтеграції України в цей період є декларування цілей без вироблення практичних планів їх реалізації. Крім того, домінантна роль європейської інтеграції в зовнішньополітичній стратегії призводила до ігнорування потреби узгодження із національним планом розвитку країни.

Як наслідок, розроблені документи, що лягли в основу стратегічного планування України, зокрема Стратегія та Програма європейської інтеграції, не стали основою для здійснення практичних кроків державної політики. Відсутність дієвого плану дій у цій сфері призвела до того, що євроінтеграційна політика України мала безсистемний характер, а отже залишалась малоефективною.

В постпомаранчевий період, незважаючи на певні зміни у відносинах України і ЄС, завершення періоду багатовекторності і утвердження європейського вибору, європейська політика України продовжує здійснюватись без системного бачення цілей, пріоритетів і завдань, які б сприяли вступу України до ЄС. Основна перешкода на цьому шляху - не спроможність влади

виробити і реалізувати програму внутрішніх реформ направлених на досягнення мети входження до ЄС.

Разом з тим розвиток взаємин із ЄС, зокрема виконання Плану дій та створення в перспективі всебічної і поглибленої зони вільної торгівлі, матимуть значні наслідки для внутрішнього життя України, оскільки потребують наближення до практики ЄС у багатьох сферах, перш за все в питання економічного регулювання, що потребує чіткого узгодження кроків на європейському напрямку із національним планом розвитку, стратегічні пріоритети якого також залишаються не визначеними.

Нова угода, переговори щодо якої тривають, матиме статус угоди про асоціацію і не передбачає перспективи членства в ЄС, отже перспектива поглиблення взаємин із ЄС буде залежати від закріплення в ній залучення України до широкого спектру політик ЄС і спроможності України взяти участь у цих політиках. ЄС підтверджує свої зобов'язання стосовно стимулювання реформ в Україні, однак утримується від витрат, пов'язаних із підготовкою до приєднання.

За таких обставин питання вироблення концептуального бачення і стратегічного плану дій досягнення цілей європейської інтеграції України залишається відкритим. На нашу думку, майбутня стратегія повинна виходити із того, що існує одна стратегічна логіка набуття офіційного статусу кандидата та окрема стратегічна логіка щодо підготовки до членства. Хоча ці два етапи є взаємопов'язані логіка їх стратегії суттєво відрізняється з точки зору тих якісних змін у відносинах з ЄС, які наступають після прийняття рішення Європейською Радою про надання країні офіційного статусу кандидата.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. У чому полягає відмінність між стратегією і стратегічним плануванням?
2. На Вашу думку політика європейської інтеграції України ґрунтується на потребах внутрішньої чи зовнішньої політики України?
3. Поясніть чи зникне потреба у формуванні європейського напрямку політики України після вступу України в ЄС?
4. Яке значення має угода про асоціацію для реалізації цілей європейської інтеграції України?

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Веселовський А. У пошуках нового формату взаємовідносин Україна-ЄС: особливості переговорного процесу щодо укладення нового базового договору (2007). – Режим доступу: http://usps.org.ua/uploads/docs/Veselovskyu_1.pdf
2. Гаврилишин Б. Україна між Сходом та Заходом, Північчю та Півднем: геополітичні можливості і обмеження // Україна на шляху до Європи/пер. з нім. / Хоффман Н., Мюллерс Ф. – Київ: Фенікс, 2001. – С. 17-26.
3. Дванадцятий саміт Україна – ЄС. – Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/article.html?id=239>
4. Державна програма інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004-2007 роки. Затверджено Указом Президента України від 13 грудня 2003 року, N 1433/2003.
5. Державна Програма підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 роки. Затверджено Указом Президента України від 13 грудня 2003 року, N 1433/2003.
6. Державна цільова програма інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008 – 2011 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2008 р., N 594.
7. Економічні реформи в Україні: час нової хвилі. Про те, чому при зростанні ВВП бідність залишається високою, а також про інші особливості економічного розвитку країни. // Дзеркало тижня. – 2004. – № 28 (503). – 17 – 23 липня.
8. Жаліло Я. Економічні реформи в Україні проходять у формі на півзаходів. – Режим доступу: http://dialogs.org.ua/ua/print.php?part=opinion&op_id=1127.
9. Заява Верховної Ради України «Про започаткування переговорів між Україною та ЄС щодо укладення нового базового договору», затверджена постановою Верховною Радою України від 22 лютого 2007 року, N 684-V.
10. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України // Відомості Верховної Ради. – 1997. – №10. – С. 85.

11. Концепція Державної цільової програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2008 – 2011 роки. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 червня 2008 р. N 798.
12. Концепція та модель економічного розвитку для України // Дзеркало тижня. – 2001 – № 6 (330). – 10-16 лютого.
13. Національна стратегія європейської інтеграції. Проект. – Київ, 2005. – 75 с.
14. Основні напрями зовнішньої політики України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1993. – N 37. – С. 379.
15. Перепелиця Г. Проблеми визначення воєнно-політичного курсу України // Воєнна безпека України на межі тисячоліть. – К.: Стилос, 2002. – 394 с.
16. План дій Україна – ЄС від 21 лютого 2005 року. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/16753>.
17. Послання Президента України до Верховної Ради «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 рр.» // Урядовий кур'єр. – 2002. – 4 липня.
18. Послання Президента України до Верховної Ради України. Україна: поступ у XXI сторіччя. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000 – 2004 рр. // Урядовий кур'єр. – 2000. – 28 січня.
19. Про делегацію України для участі у переговорах з Європейським Союзом щодо укладення нового базового договору між Україною та Європейським Союзом. Указ Президента України № 76/2007. – Режим доступу: // <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/19153>.
20. Про переговори між Україною та Європейським Союзом стосовно укладення нової посиленої угоди. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/19152.htm>.
21. Про питання делегації України для участі у переговорах з Європейським Союзом щодо укладення нового базового договору між Україною та Європейським Союзом. Указ Президента України № 1172/2007. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/19153>.

- www.mfa.gov.ua/data/upload/publication/mfa/ua/19155/ukaz30112007.rtf.
22. Програма інтеграції України до Європейського Союзу. Програму схвалено Указом Президента N 1072/2000 (1072/2000) від 14.09.2000 // Урядовий кур'єр. – 1998. – 18 червня.
 23. Програма діяльності Кабінету Міністрів «Назустріч людям». Програму затверджено Постановою КМ N115 (115-2005-п) від 04.02.2005. Програму схвалено Постановою ВР N 2426-IV (2426-15) від 04.02.2005. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 6. – С. 33.
 24. Програма діяльності Уряду «Український прорив: для людей, а не політиків». Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 січня 2008 р., № 14. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=104231107.
 25. Програма Президента України «Десять кроків на зустріч людям». – Режим доступу: <http://www.yuschenko.com.ua/ukr/>.
 26. Проект Закону «Про внесення змін до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», (реєстр. № 2640 від 12.06.2008). – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
 27. Рішення Ради Міністрів ЄС щодо започаткування переговорів з Україною щодо нової посиленої угоди. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/data/upload/publication/mfa/ua/19156/rishennjaeu22012007.rtf>.
 28. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 січня 2002 року №34 «Про заходи щодо реалізації пріоритетних положень Програми інтеграції України до Європейського Союзу в 2002 році». – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.
 29. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 березня 2004 р. №111 «Про заходи щодо реалізації пріоритетних положень Програми інтеграції України до Європейського Союзу в 2004 році». – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.
 30. Спільний звіт про прогрес у переговорах стосовно нової посиленої угоди між Україною та ЄС. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/19158.htm>.
 31. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу. Затверджено Указом Президента України від 11 червня 1998 року // Політика і час. – 2000. – № 3-4. – С. 30-35.

32. Стратегія національної безпеки України. Затверджено Указом Президента України від 12 лютого 2007 року N 105/2007. // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 43. – 07 березня.
33. Тедстром Дж. та Мейсі С. Стратегічне планування для ефективної діяльності уряду. – Київ, МЦПД та Корпорація РЕНД, 2000. – 18 с.
34. Трюхан Вадим. Еволюція цілей України у сфері Європейської інтеграції (2006). – Режим доступу: <http://usps.org.ua/uploads/docs/Trukhan.ppt>
35. Україна в 2007 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку: Експертна доповідь. – К.: НІСД, 2007. – 264 с.
36. Case 12/86 Meryem Demirel v. Stadt Schwdbisch Gmьnd [1987] ECR 3719.
37. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament «Wider Europe- Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours Brussels, 11.3.2003 COM(2003) 104 fin.
38. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, 'European Neighbourhood Policy – Strategy Paper', COM(2004) 373.
39. Communication from the Commission. A Strong European Neighbourhood Policy Brussels, 05/12/2007 COM(2007) 774 final.
40. Council of the European Union. Council conclusions concerning the negotiation of a New Enhanced Agreement between the EU and Ukraine. 2776th External Relations Council meeting Brussels, 22 January 2007. – Режим доступу: http://www.eu2007.de/en/News/download_docs/Januar/0122AASteinmeier/Council_Conclusions_on_Ukraine.pdf.
41. EU urges stability in Ukraine for closer ties. – Режим доступу: <http://uk.reuters.com/article/oilRpt/idUKL2839974620080128?pageNumber=1&virtualBrandChannel=0>.
42. European Commission, EU-Ukraine Action Plan, Joint Evaluation Report, March 2008. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/external_relations/ukraine/docs/ukraine_eu_joint_evaluation_2008_en.pdf.
43. European Neighbourhood Policy – Council conclusions. Press Release 10189/04 (Presse 195). – Luxembourg, 14 June 2004.

44. European Parliament. Committee for Foreign Affairs Report with a proposal for a European Parliament recommendation to the Council on a negotiation mandate for a New Enhanced Agreement between the European Community and its Member States on one side and Ukraine of the other (2007/2015(INI)), 8 June 2007.
45. GAERC conclusions, 14 June 2004 [10189/04; Presse 195]. – P. 11.
46. Gromadzki G., Lopata R. and Raik K., Friends or Family? Finnish, Lithuanian and Polish perspectives on the EU's policy towards Ukraine, Belarus and Moldova. FIIA report 2005. The Finnish Institute of International Affairs. – Режим доступа: http://www.upi-fiaa.fi/document.php?DOC_ID=127#FIIA-report_12.pdf.
47. Hillion Ch. Mapping-Out the New Contractual Relations between the European Union and Its Neighbours: Learning from the EU–Ukraine 'Enhanced Agreement' // European Foreign Affairs Review. – 2007. – № 12. P. 169–182.
48. Petrov R. Legal Basis and Scope of the New EU-Ukraine Enhanced Agreement. Is there any room for further speculation? // EUI MWP 2008/17. – Режим доступа: http://cadmus.iue.it/dspace/bitstream/1814/8709/1/MWP_2008_17.pdf.
49. Prizel I. National Identity and Foreign Policy. Nationalism and Leadership in Poland, Russia and Ukraine. – Cambridge: Cambridge university press, 1998. – 443c – С. 395
50. Shapovalova N. The New Enhanced Agreement Between the European Union and Ukraine: Will it Further Democratic Consolidation? // FRIDE's working papers. – 2008. – № 62. – Режим доступа: <http://www.fride.org>.
51. The Eastern Partnership – an ambitious new chapter in the EU's relations with its Eastern neighbours. – Brussels, IP/08/1858/ – 3 December 2008. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/world/enp/partners/enp_ukraine_en.htm.
52. Verba S. Assumption of Rationality and Nonrationality in Models of the International System / International Politics and Foreign Policy. N-Y: Free Press, 1969. – P. 217–231.
53. Wolczuk K. Integration without Europeanisation: Ukraine and its Policy towards the European Union // EUI Working Paper, RSCAS. – No. 2004/15. – 25 c.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Веселовський А. У пошуках нового формату взаємовідносин Україна-ЄС: особливості переговорного процесу щодо укладення нового базового договору (2007). – Режим доступу: http://usps.org.ua/uploads/docs/Veselovskyu_1.pdf
2. Гаврилишин Б. Україна між Сходом та Заходом, Північчю та Півднем: геополітичні можливості і обмеження // Україна на шляху до Європи/пер. з нім. / Хоффман Н., Мюллерс Ф. – Київ: Фенікс, 2001. – С. 17-26.
3. Жаліло Я. Економічні реформи в Україні проходять у формі на півзаходів. – Режим доступу: http://dialogs.org.ua/ua/print.php?part=opinion&or_id=1127
4. Заява Верховної Ради України «Про започаткування переговорів між Україною та ЄС щодо укладення нового базового договору», затверджена постановою Верховною Радою України від 22 лютого 2007 року, N 684-V.
5. Національна стратегія європейської інтеграції. Проект. – Київ, 2005. – 75 с.
6. Основні напрями зовнішньої політики України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1993. – N 37. – С. 379.
7. План дій Україна – ЄС від 21 лютого 2005 року. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/16753>.
8. Послання Президента України до Верховної Ради «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011рр.» // Урядовий кур'єр. – 2002. – 4 липня.
9. Програма інтеграції України до Європейського Союзу. Програму схвалено Указом Президента N 1072/2000 (1072/2000) від 14.09.2000 // Урядовий кур'єр. – 1998. – 18 червня.
10. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу. Затверджено Указом Президента України від 11 червня 1998 року // Політика і час. – 2000. – № 3-4. – С. 30-35.
11. Стратегія національної безпеки України. Затверджено Указом Президента України від 12 лютого 2007 року N 105/2007. // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 43. – 07 березня.

12. Тедстром Дж. та Мейсі С. Стратегічне планування для ефективно́ї діяльності уряду. – Київ, МЦПД та Корпорація РЕНД, 2000. – 18 с.
13. Трюхан Вадим. Еволюція цілей України у сфері Європейської інтеграції (2006). – Режим доступу: <http://usps.org.ua/uploads/docs/Trukhan.ppt>.
14. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament «Wider Europe- Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours Brussels, 11.3.2003 COM(2003) 104 fin.
15. Communication from the Commission. A Strong European Neighbourhood Policy Brussels, 05/12/2007 COM(2007) 774 final.
16. Council of the European Union. Council conclusions concerning the negotiation of a New Enhanced Agreement between the EU and Ukraine. 2776th External Relations Council meeting Brussels, 22 January 2007. – Режим доступу: http://www.eu2007.de/en/News/download_docs/Januar/0122AASteinmeier/Council_Conclusions_on_Ukraine.pdf.
17. Hillion Ch. Mapping-Out the New Contractual Relations between the European Union and Its Neighbours: Learning from the EU–Ukraine ‘Enhanced Agreement // European Foreign Affairs Review. – 2007. – № 12. P. 169–182.
18. Petrov R. Legal Basis and Scope of the New EU-Ukraine Enhanced Agreement. Is there any room for further speculation? // EUI MWP 2008/17. – Режим доступу: http://cadmus.iue.it/dspace/bitstream/1814/8709/1/MWP_2008_17.pdf.
19. The Eastern Partnership – an ambitious new chapter in the EU’s relations with its Eastern neighbours. – Brussels, IP/08/1858/ – 3 December 2008. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/world/enp/partners/enp_ukraine_en.htm

ЧАСТИНА 4

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ ЗАВДАННЯМИ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

ВСТУП ДО ЧАСТИНИ 4

Урешті решт, ті з нас, хто бере участь або спостерігає процес трансформації, можуть сказати: ми розчаровані, але все ще віддані цій ідеї.

Богдан Гаврилишин

Представлення внутрішніх та зовнішніх завдань, які визначають перспективу членства України в Європейському Союзі (ЄС), варто розпочати із інтригуючого і до певної міри риторичного запитання – *вступ України до ЄС є завданням внутрішньої чи зовнішньої політики?* Куди має направляти Україна свої зусилля: на використання можливостей, які дає сучасна міжнародна ситуація, чи на виконання «домашнього завдання»: реформування країни і наближення до цінностей і норм, які є основою ЄС?

В даній темі політики приєднання України до ЄС розглядається як найвищий суспільний і державний пріоритету, т.зв. «велика стратегія», якій мають бути підпорядковані всі інші складові державної політики. Саме такий принцип побудови стратегії вступу спроможний дати суттєві результати. Звичайно, на цей процес впливає низка чинників як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

Зокрема, як позначиться інтеграція України з ЄС на відносинах із Росією, яким чином НАТО може сприяти чи завадити євроінтеграційні стратегії України, які економічні і політичні перетворення потрібні провести Україні для вступу в ЄС, як це вплине на реформування країни, чи достатня суспільна підтримка цієї стратегії?

В першому розділі розглянуто вплив міжнародного середовища на розширення ЄС та його роль в зовнішній політиці ЄС, показано вплив регіонального і світового розподілу сил на наближення України до ЄС. Також будуть окреслені внутрішні процеси в ЄС, які обумовлюють перспективу подальшого розширення. Розділ завершується деякими рекомендаціями стосовно використання наявних геополітичних умов для реалізації мети України приєднатись до ЄС.

В другій частині висвітлюються вимоги ЄС до майбутніх членів і внутрішні перетворення, необхідні Україні для участі в ЄС. Останнє розширення перетворило ЄС на безпосереднього сусіда України, що зумовило вироблення нових підходів до взаємин. План дій, запропонований в рамках Європейської політики сусідства (ЄПС), покликаний підтримати її в намаганні наблизитись до ЄС. Ми розглянемо угоджену двома сторонами програму внутрішніх перетворень, яка, як передбачає План дій, відкриває перед Україною перспективу скористатись всіма перевагами спільного ринку ЄС (включно із рухом товарів, послуг, капіталів і вільним пересуванням громадян).

Однак, поглиблення відносин із ЄС неможливе без відповідності цінностям і стандартам, які є базовими в цій міжнародній організації. Поглиблення відносин із ЄС, як завдання внутрішньої політики, вимагатиме значного реформування соціально-економічної системи України, що, власне, і дасть можливість приєднатись до ЄС.

Співпадіння в часі і по змісту основних блоків трансформації і вимог, які висунув ЄС перед країнами-претендентами, дає нагоду Україні використати ЄС як модель соціально-економічних перетворень і заручитись його підтримкою. Розгляду цих питань присвячений третій і четвертий розділ. Зокрема, після з'ясування можливостей, які надає Україні європейська модель розвитку, ми розглядаємо внутрішні реформи, які дозволять її використати переваги поступової інтеграції до ЄС.

Навчальні цілі:

В результаті опрацювання цієї теми слухачі повинні вміти:

- ❖ критично оцінювати важливість вступу України до ЄС як її стратегічну мету в короткостроковій, середньостроковій і довгостроковій перспективі;

- ❖ на основі аналізу міжнародної ситуації, внутрішніх процесів в ЄС та Україні співвіднести (синтезувати) сукупність можливих шляхів соціально-економічного розвитку України, виявляти найбільш оптимальні;
- ❖ усвідомлювати значення європейської інтеграції для прискорення соціально-економічного розвитку України, вміти співвіднести внутрішні потреби реформування із завданнями європейської інтеграції;
- ❖ слухачі мають також розвинути свої аналітичні здібності, ознайомлюючись із процесом стратегічного планування, ідентифікуючи зовнішні та внутрішні завдання стратегії європейської інтеграції України.

Ключові слова і словосполучення:

Міжнародна система, геополітика, зовнішня політика, європейська інтеграція, політична інтеграція, ідентичність, національна ідея, інноваційна модель, стратегія, національна (grand) стратегія, міжнародне середовище, геостратегія, критерії членства ЄС, копенгагенські критерії, маастрихтські критерії, спільний (внутрішній) ринок, індекс людського розвитку (HDI), валовий національний продукт (ВВП), міжнародна організація, наднаціональна організація, *acquis communautaire*, м'яка сила, стратегія залучення, Лісабонський процес, інновація, зона вільної торгівлі, митний союз, тариф, нетарифні обмеження.

Використані скорочення:

- ВВП** – валовий внутрішній продукт.
- ЕМС** – Економічний і монетарний союз.
- ЄАВТ** – Європейська асоціація вільної торгівлі.
- Євратом** – Європейська спільнота атомної енергії.
- ЄЕП** – Європейський економічний простір.
- ЄЕС** – Європейська Економічна Спільнота, також використовується ЄС – Європейська Спільнота.
- ЄЄА** – Єдиний європейський акт.
- ЄК** – Європейська Комісія – Комісія ЄС.
- ЄП** – Європарламент – Європейський Парламент.
- ЄПС** – Європейська політика сусідства.
- ЄС** – Європейський Союз.

- ЗВТ** – зона вільної торгівлі.
- ІЛР(НДІ)** – індекс людського розвитку.
- КБГ** – кваліфікована більшість голосів.
- НАТО** – Організація північноатлантичного договору.
- НДДКР (R & D)** – Науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи.
- ОЕСР** – Організація економічного співробітництва і розвитку.
- ООН** – Організація об'єднаних націй.
- ПЗМ** – Партнерство заради миру.
- ПКС** – паритет купівельної спроможності.
- ПРООН** – Програма розвитку ООН.
- РЄ** – Рада Європи.
- СЗППБ** – Спільна зовнішня політика і політика безпеки.
- СНД** – Співдружність незалежних держав.
- СОТ** – Світова організація торгівлі.
- СРСР** – Союз Радянських Соціалістичних Республік.
- УПС** – Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами – членами.
- ЮВС** – юстиція і внутрішні справи.

РОЗДІЛ 4.1. ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ, ЯКІ ОБУМОВЛЮЮТЬ ПЕРСПЕКТИВУ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В ЄС

На поглиблення відносин між Україною та ЄС впливає низка обставин, які умовно можна поділити на внутрішні: готовність України до членства, напрямок необхідних реформ, наявність підтримки громадськості, спроможність ЄС до подальшого розширення, наявність підтримки членства України поміж державами-учасниками ЄС; та зовнішні: чи готовий ЄС за наявних геополітичних умов запропонувати Україні приєднатись до ЄС, чи розподіл сил в сучасній світовій системі сприяє вступу України до ЄС. Саме від розуміння загальних, глибинних, стійких зв'язків і тенденції, а також оптимального їх використання в євроінтеграційній стратегії, буде залежати успіх реалізації мети України вступити до ЄС.

Чинник (*фактор, від найближчого factor – робить, виробляє*) – рушійна сила процесу, що відбувається, і необхідна умова його здійснення. Чинники являють собою ті загальні, глибинні, стійкі зв'язки і тенденції, які визначають розвиток країни та її зовнішню політику.

В цьому підрозділі розглянуто міжнародні чинники, які впливають на розширення ЄС, з'ясовано відмінність позиції України від країн ЦСЄ у 1989-2004 рр. та окреслено геополітичні обставини, за яких ЄС буде готовий надати Україні перспективу членства. Також висвітлюються внутрішні політичні процеси в ЄС, які впливають на приєднання України та показано основні передумови (співвідношення зовнішніх і внутрішніх завдань) реалізації євроінтеграційних устремлень України.

4.1.1. МІЖНАРОДНІ ТА ГЕОПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ДИНАМІКУ РОЗШИРЕННЯ ЄС

З часу створення ЄС (1958 р. як Європейське економічне співтовариство (ЄЕС)) збільшив кількість своїх членів в 4,5 рази: із 6 до 27 країн, реалізувавши 6 раундів розширення. ЄС проводить подальші переговори із країнами-кандидатами (Туреччина, Хорватія, Колишня Югославська Республіка Македонія), надав

перспективу членства балканським країнам та в найближчому майбутньому реалізує ще кілька раундів розширення.

Яким чином міжнародна ситуація впливає на розширення ЄС і які зовнішні цілі ЄС реалізує в процесі свого розширення?

Під час «холодної війни» навіть і гадки не було, що ЄС може розширитись поза межі Західної Європи. За часів «холодної війни» міжнародні умови виступали обмежуючим фактором розширення ЄС, яке не можливо розглядати поза протистоянням великих держав США і СРСР.

Холодна війна (*cold war*) – 42-х річне протистояння між США та СРСР, а також їх союзниками, метою якого було не допустити експансії іншої сторони та досягти світового домінування.

Однак навіть в цей період друге і третє розширення відбулось саме із зовнішньополітичних міркувань, в умовах геополітичної змагання із СРСР. Геостратегічні обставити визначили перспективу членства в Спільноті Греції, Португалії та Іспанії.

Геополітика приєднання Греції до ЄЕС

Греція приєдналась до Європейського співтовариства в 1981 р. Після падіння диктаторського режиму 1974 р., новий уряд в червні 1975 р. подав заявку на членство в Європейському економічному співтоваристві.

Після її розгляду в 1976 р. Європейська комісія (ЄК) дала негативну оцінку, однак Рада міністрів ЄЕС (РМ) переглянула цей висновок. Зовнішньополітичні міркування переважували над економічними.

Після турецької окупації Кіпру і неспроможності США завадити діям Туреччини, грецькі сили були виведені із командної структури НАТО. В результаті чого постала небезпека виходу Греції із НАТО.

За таких умов для західних союзників більш важливим було зберегти південний фланг НАТО, ніж турбуватись про економічні витрати при вступі до Спільнота менш заможної країни.

Прагнення зберегти єдність західних союзників стало головним фактором, який визначив перспективу членства Португалії і Іспанії, які в 1986 р. приєднались до Спільнота.

Розпад СРСР, котрий супроводжувався «оксамитними» революціями в ЦСЄ, падінням берлінського муру і об'єднання Німеччини, означав початок формування принципово іншого міжнародного середовища, а відтак повну трансформацію геополітичних чинників, які впливають на розширення ЄС. Свідченням змін стало приєднання до ЄС нейтральних країн: Фінляндії, Австрії, Швеції, а також колишніх сателітів СРСР в ЦСЄ.

Формування нової структури міжнародної системи при збереженні єдиного полюсу світу та єдність геостратегічних інтересів з ЄС та США є основними вихідними міжнародними умовами розширення ЄС на сучасному етапі. Країни Спільноти входять в групу країн, яка не має геостратегічних конкурентів, спроможних збалансувати їх вплив, у тому числі і на українському напрямку.

Для порівняння, можливий в майбутньому геополітичний конкурент Росія має у 18 разів менший ВВП ніж ЄС, загалом Росія поступається західним союзникам як у військовому, так і економічному відношенні майже в 50 разів. Військові витрати Росія складають 1/26 оборонного бюджету США, 1/20 країн ЄС. Крім цього цей розрив має тенденцію до збільшення: з часу розпаду СРСР в 90-х рр. ВВП США збільшився на 30%, ВВП Росії (в кордонах РФ) скоротився на 40% [3, 62]. Як зазначає американський дослідник Дж. Вілл, «російський президент В. Путін прагне бути президентом наддержави, однак ВВП Росії не на багато більший ніж економічне виробництво регіону Лос-Анджелес» [44, 72]. Такий розподіл сил нівелює необхідність геополітичної конкуренції із Росією.

Тому, для розуміння перспективи подальшого розширення ЄС важливо розглянути дію зовнішніх факторів в контексті формування **демократичної спільноти** в Європі та перспективи включення до неї України.

Сучасні геополітичні умови дають змогу західним союзникам поширити ті принципи, які лежать в основі їх єдності. Ці країни поділяють принципи демократії, ринково орієнтованої економіки, які реалізують їх ідеалістичне бачення миру³⁴. «Саме завдяки цим ідейним основам збройні конфлікти між країнами, які входять в цю групу

³⁴ Відсутність геополітичної конкуренції країн-членів ЄС та США формує стабілізуюча роль США в Європі, яка відповідає інтересам європейських країн.

не можливі, окрім периферії, де протистояння породжене етнічними суперечностями. Військова сила використовується виключно для відповіді на загрози зовні і не направлена на держави Атлантичного регіону або Західної півкулі» [32, 25].

Рівень економічного розвитку, військовий потенціал, який потрібно розглядати в сукупності із потенціалом союзників, цінності, які поділяють ці країни, формують потужне поле тяжіння до якого прагнуть наблизитись країни – сусіди.

Для позначення цього феномену в сучасні світовій політичній системі використовується термін «м'яка сила». Дж. Най говорить про зміну природи сили держави, коли її могутність визначається не лише наявністю матеріальних ресурсів (території, населення, економічного та військового потенціалу), але й володінням нематеріальними ресурсами такими як культура, ідеологія і інституції.

М'яка сила (*soft power*) – здатність реалізовувати зовнішньополітичні цілі використовуючи такі чинники як популярність цінностей держави і її інституцій на відміну від традиційних засобів зовнішньої політики – таких як примус за допомогою військової сили.

«Уніполярний момент» (відсутність геополітичних конкурентів) та наявність «м'якої сили» дають змогу ЄС використовувати розширення як інструмент реалізації зовнішньополітичних цілей у відповідь на нові виклики з яким зіткнулись країни-члени ЄС.

Найбільшу загрозою для безпеки країн ЄС становить не традиційне військове протистояння, породжене геополітичною конкуренцією, ймовірність котрої надзвичайно низька, а загрози, породжені внутрішньою нестабільністю в середині держав, які знаходяться географічно близько до ЄС.

Протистояння на Балканах, ситуація непевності в Росії, зокрема в Чечні, конфлікти на пострадянському просторі, рушійними силами котрих виступає націоналізм, є прикладами зміни безпечних викликів з якими зіткнулись країни ЄС.

Розширення ЄС в цьому контексті є механізмом стабілізації європейського простору і може бути зрозуміле як геополітична відповідь на нестабільність ЦСЄ, пострадянському просторі і Балканах. ЄС і НАТО виступили в цьому процесі як партнери. Першою спробою стало Партнерство заради миру (ПЗМ) та перспектива для ЦСЄ приєднатись до НАТО та ЄС.

ЄС усвідомив історичну можливість забезпечити мир і стабільність на континенті та поширити власні моделі забезпечення миру і безпеки шляхом економічної і політичної інтеграції. Потрібно пам'ятати, що одним із основних мотивів започаткування європейської інтеграції в 1950-рр. було створення мирних взаємин між країни Спільноти. Колись непримиренні вороги – Франція і Німеччина, між якими точились безкінечні війни, перетворились в союзників і локомотивів європейської інтеграції. ЄС вдалося зняти геополітичне протистояння між членами, реалізувавши модель гарантування миру шляхом інтеграції. Сьогодні важко уявити військове протистояння Франції і Німеччини, яке в минулому столітті мало наслідком дві світові війни із кількістю загиблих більше 63 млн. осіб.

Країни ЄС мають спільні зовнішні кордони, то ж безпека цих кордонів є важливим елементом політики ЄС. В результаті поміж європейських країн постало досить сильне переконання у використанні розширення як інструменту просування середовища безпеки.

Середовище безпеки (*security community*) – сукупність країн інтегрованих настільки, що існує «справжня гарантія, що члени спільноти не воюватимуть між собою, а вирішуватимуть суперечки за допомогою мирних засобів». Термін введений К. Дойчем (Karl Deutsch).

Як зазначає К. Хілл рішення щодо розширення «можна розглядати як прихильність до нової зовнішньої політики ЄС, політики, котра змінює мапу Європи на Південь і на Схід...Метою є поширення зони економічного добробуту і «демократичного миру» як попереджувальний засіб проти війни, націоналізму і автократії» [31].

Тож в 1990 р. Європейська Комісія заявила, що «мирна революція, яка охопила Східну Європу в 1989 р., є найбільш важливою подією в світовій політиці за останні 45 років. Це відбувається безпосередньо поряд із Європейською спільнотою та становить виклик і можливість на які ЄС має відповісти негайно» [42]. Викликом звичайно була загрози нестабільності в ЦСЄ в безпосередній близькості із ЄС. Після деякого зволікання в 1993 р. було прийнято політичне рішення про розширення, яке завершилось урочистим підписанням документів про приєднання 1 травня 2004.

Розширення на схід допомогло стабілізувати і нормалізувати міждержавні відносини в ЦСЄ, гарантувати мирний перехід від

комуністичного минулого та дало можливість подолати вакуум безпеки, що виник після розпаду СРСР. Сьогодні цей інструмент ЄС використовує як відповідь на проблеми безпеки на території колишньої Югославії. В розпал косівської кризи у квітні 1999 р. Німеччина як головуєча країна ЄС запропонувала Пакт стабільності для Південно-Східної Європи.

Спільна позиція СЗППБ щодо **Пакту Стабільності** від 17 травня 1999 р. виходить з того, що «ЄС просуватиме регіон ближче до перспективи повної інтеграції цих країн в свої структури ... із перспективою членства в ЄС на основі Амстердамської угоди та в разі виконання Копенгагенських критеріїв»³⁵.

Як стимул до співробітництва було запропоновано перспективу асоціації і чіткі зобов'язання ЄС в майбутньому прийняти ці країни. В результаті перспектива членства має заохотити балканські країни провести економічні і політичні реформи та співпрацювати одна з одною.

Загалом ЄС має наступні рівні взаємин із сусідніми країнами:

Різні сусіди – різні відносини

– **ЄАВТ/ЄЕП**

– **країни-кандидати** – Туреччина, Хорватія, Колишня Югославська Республіка Македонія

– **потенційні кандидати** – Албанія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Сербія – (Stabilization and association process).

– **друзі** – Ізраїль, Йорданія, Молдова, Марокко, Палестинська Автономія, Туніс, **Україна**, Вірменія, Азербайджан, Єгипет, Грузія, Ліван, Алжир, Білорусь, Лівія, Сирія – (Європейська політика сусідства).

Росія не включена до ЄПС. Відносини з нею розвиваються на основі Стратегічного партнерства, базового на чотирьох «спільних просторах»: **економіка** (включно з навколишнім середовищем і енергетикою)

³⁵ Common Position of 17 May 1999 concerning the launching of the Stability Pact of the EU on south-east Europe. №99/097.

– покликаний просувати інтеграцію через відкриття ринків, регуляторну конвергенцію, зменшення обмежень на торгівлю, інфраструктуру; **свобода, безпека і юстиція** – права людини, основні свободи; **міжнародна безпека** – партнерство із безпекових питань і врегулювання криз; **дослідження і освіта** – інтелектуальний і культурний спадок.

Як видно із наведеного переліку рівня відносин, ЄС пропонує Україні замість розширення інший механізм взаємодії, а саме ЄПС, направлену на стабілізацію за допомогою формування демократичних інституцій і економічного реформування в країнах, які географічно близькі до ЄС.

Запровадження щодо України інструменту альтернативного до перспективи членства зумовлено, на нашу думку, трьома основними факторами: внутрішніми обмеженнями щодо подальшого розширення в ЄС, ситуацією в самій Україні та відсутністю необхідності геополітичного протистояння, яке б вимагало геополітичної відповіді ЄС.

До певної міри розширення ЄС на схід до кордонів України можна розглядати як спосіб протидії непевному становищі в Росії і невизначеності її майбутньої поведінки та, що не менш важливо, – безпековим наслідкам породженими слабкістю теперішньої Росії, однак жодним чином не протистоянням. Наслідки розширення ЄС для Росії є як позитивними, так і консолідуючими, оскільки розширюючись ЄС заповнив вакуум безпеки, створений фрагментацією сили Росії і відсутністю внутрішньополітичної стабільності в країні.

Відсутність необхідності в геополітичному змаганні з Росією робить малоімовірним визначальний вплив міжнародних факторів на розширення ЄС та включення України до країн-кандидатів. За таких умов визначальний вплив будуть відігравати внутрішні фактори відповідності України критеріям членства в ЄС.

Крім того, для країн ЄС Росія залишається досить вагомим зовнішньополітичним партнером, оскільки зберігає ядерний потенціал і природні ресурси. Росія задовольняє більше п'ятої частини енергетичних потреб ЄС і майже одну третину потреб Німеччини. Росія має найбільшу постійну армію за чисельністю в Європі, значні повітряні та морські сили, ядерні сили, які перевищують потенціал Франції і Великобританії, ядерних країн ЄС.

Офіційна Москва розглядає Україну у своїй зоні впливу, проголосивши на початку 1990-х років концепцію «близького зарубіжжя». Як зазначає український дослідник Г. Перепелиця, Україна посідає основне місце серед країн «близького зарубіжжя» в стратегічному курсі Росії «насамперед тому, що є не тільки найбільш могутньою в економічному і військово-технічному відношенні, але і тому, що на її території мешкає майже половина росіян близького зарубіжжя (понад 11 мільйонів). Крім того, саме Україна як незалежна суверенна держава підриває легітимність існування Росії, позаяк існування першої розриває історичний зв'язок між Київською Руссю і сучасною Росією, підриває претензію останньої на наддержаву [5, 146-147].

Фактор Росії відіграв і продовжує відігравати провідну роль при формуванні підходів ЄС до України. Для багатьох країн-членів ЄС Україна залишається як «напів-Росія», фактор який примушує розглядати долю трьох слов'янських країн разом. В 1992 р. французький президент Валері Жіскар Д'єстен, один із батьків конституції ЄС, котру не вдалось прийняти, зазначив що «Росію без України настільки ж важко уявити як і Францію без регіону Рона-Альпи».

Для багатьох посадовців в ЄС Україна залишається принаймні в сфері впливу Росії, якщо не історичною частиною Росії, котра випадково відокремилась підчас розпаду СРСР. Оскільки Росія не проявляє бажання приєднатись до ЄС, не має причин прагнути до глибших і стратегічних взаємин із Україною. Такі сприйняття європейців посилюються внутрішньополітичною реальністю в Україні.

Як показує досвід розширення ЄС і НАТО, рушійною силою цього процесу виступив союзник країн Європейського Союзу – США. Чинник США є одним із визначальних зовнішніх факторів наближення України до ЄС. Саме США активно підтримують членство України в євроатлантичних і європейських структурах, керуючись потребами збереження статус-кво і стабільності в регіоні.

Поєднання таких факторів, як неспроможність ЄС, на відміну від США, виступити геополітичним центром та важливість Росії для зовнішньої політики окремих країн ЄС, поряд із браком практичних кроків в самій Україні щодо наближення до ЄС, сприяють тому, що ЄС не готовий за сучасних геополітичних умов застосувати розширення як інструмент своєї політики щодо України. Тому найсприятливішими міжнародними умовами, на нашу думку, було б повне виключення російського фактору, що можливе лише в разі поширення безпекових гарантій західних країн та

формування проєвропейського консенсусу поміж української політичної еліти.

4.1.2. ВПЛИВ ВНУТРІШНІХ ПРОЦЕСІВ У ЄС НА РОЗШИРЕННЯ

В попередньому підрозділі зазначається, що поряд із зовнішніми чинниками на наближення України до ЄС впливають і внутрішні процеси, породженні перш за все останніми двома хвилями розширення на схід. Наслідки розширення мають прямий вплив на внутрішні процеси в ЄС: зменшення ефективності прийняття рішень, збільшення транзакційних витрат, адміністративні видатки, погіршення процесу комунікації через збільшення кількості акторів, зміна усталеного балансу між державами ЄС тощо. В результаті ускладнюється вироблення політик, зокрема із використанням процедури кваліфікованої більшості голосів та консенсусу. Велика кількість нових членів і їх порівняно низький рівень соціально-економічного розвитку, потребує збільшення витрат, призводить до перерозподілу ресурсів.

Тому, рішення ЄР в Копенгагені 1993 р., яке відкрило шлях розширенню на схід, стосувалось не лише визначення умов членства для кандидатів, виконання яких прямо впливає на ефективності функціонування ЄС, однак також зобов'язувало підготуватись до розширення, реформувавши політики, практики, інституції та механізми прийняття рішень.

Загалом адсорбування нових членів потребує значного часу, незважаючи на те, що сам процес підготовки розпочався задовго до підписання угод про приєднання.

Перша внутрішня проблема, яка впливатиме на подальше розширення, полягає в спроможності ЄС виробити інституційний і управлінський механізм, який би дозволяв поглиблення інтеграції при збільшенні кількості держав-членів ЄС. Розширення призвело до необхідності перегляду процедур прийняття рішень і проведення інституційної реформи. Ще в 1994 р. ЄП під час ратифікації угод про асоціацію погрожував заблокувати розширення, якщо країни-члени не домовляться про проведення інституційної реформи.

Інституційна реформа потрібна для того, щоб попередити зупинення роботи ЄС при значному збільшенні кількості держав-членів. Ця проблема загалом відома як проблема «ефективності інституцій» або здатності ЄС виробляти рішення в умовах різно-

маніття інтересів. Із збільшенням кількості членів зростає ймовірність взаємовиключних позицій, що зменшує здатність вироблення і впровадження рішень незважаючи на те, що процедури прийняття рішень модифікуються.

Проблема ефективності ускладнюється зміною балансу між країнами в прийнятті рішень, оскільки кожна нова країна має включитись в роботу органів ЄС. Як наслідок, розширення зумовило необхідність зміни правил гри і неминучу політичну боротьбу між державами, яка супроводжує її.

Внутрішні процеси пов'язані із подоланням наслідків останнього розширення і підготовки до наступного потребують розв'язання наступних завдань. По-перше, велика кількість держав, які входять до ЄС зумовлює різке зростання інституцій із ризиком неефективності функціонування. Наприклад, 27 комісарів в ЄК перевищує кількість наявних портфелів.

Крім того, велика кількість держав-членів впливає на діяльність Ради, яка складається із представників держав. Рада приймає рішення використовуючи дві основні процедури, залежно від політик: одноголосність і кваліфікована більшість голосів (КБГ). Зрозуміло, що прийняття рішень на основі одностайної підтримки стає дедалі важчим із збільшенням кількості держав, які можуть накласти вето.

Вплив на вироблення рішень КБГ є менш очевидним, оскільки, збільшення кількості держав не робить цю процедуру більш складною: новим країнам даються додаткові голоси в той час як відсоток необхідний для КБГ залишається сталим. Однак, збільшення держав-членів ускладнює утворення коаліцій для отримання необхідної кількості голосів кваліфікованої більшості.

Пристосування інституційної та управлінської системи до нових умов розпочалось в 1996 р. і продовжується із підписанням та подальшою імплементацією Лісабонської угоди (Угода щодо реформ). Підписана в кінці 2007 р. в Лісабоні Угода щодо реформ потребуватиме ратифікації і за сприятливих обставин вступить в дію не раніше 2009 р., крім того окремі положення угоди буде запроваджено до 2014 р.

Угода, серед іншого, запроваджує: **низку інституційних змін** – введення посад Президента Європейської Ради, та Високого представника ЄС з питань зовнішньої політики та безпеки (Віце-президента ЄК за сумісництвом); модифікація діяльності ЄК та Європарламенту; запровадження апарату дипломатичної служби ЄС; **нової, більш ефективної системи ухвалення рішень** установами ЄС на основі принципу

«подвійної більшості» (55% від кількості держав-членів та 65% від кількості населення держав-членів); розширення числа питань за новою процедурою голосування; процедура відтермінування ухвалення рішень ЄС, що були схвалені більшістю голосів в Раді ЄС.

Цей документ, як і бюджетна перспектива ЄС на 2007–2013 рр. розраховані на пристосування інституційної системи для розширення за рахунок офіційно визнаних (Хорватія, Македонія, Туреччина) та потенційних кандидатів на приєднання до ЄС (решта країн Західних Балкан).

Друга внутрішня проблема, яка впливає на перспективу подальшого розширення полягає в зміні політик ЄС. Не тільки існуючі політики (наприклад політика вирівнювання, чи навколишнього середовища) повинні бути реформовані, для того, щоб залучити нових членів, крім того потрібні нові політики, які б відповідали потребам нових членів. Наприклад, після вступу Греції Спільнота додала оливкову олію до спільної сільськогосподарської політики. Вступ Фінляндії і Швеції додав концепцію арктичного сільського господарства тощо.

ЄС потребує часу для адаптації політик до нових членів та проведення необхідних реформ. Вступ країн, які поступаються в економічному розвитку, та значно залежать від сільськогосподарського виробництва, впливає на дві основні політики ЄС: сільськогосподарську і структурні фонди (політику вирівнювання), які складають лівову частину бюджету. В середньому в країнах ЦСЄ у сільському господарстві задіяно 20% працюючих, що в чотири рази перевищує показник ЄС. Якщо фермери отримуватимуть такий же рівень субсидій як ЄС-15, бюджет потрібно було б збільшити в кілька разів. Це ж стосується і структурних фондів, які застосовувалися би до майже всіх території нових членів ЄС.

Захист державами-членами своїх національних інтересів щодо політик та намагання уникнути додаткових витрат формує потужний спротив подальшому розширенню. Як показує досвід реформування політики вирівнювання і сільськогосподарської політики, у країнах ЄС формується лобі, наприклад сільськогосподарське у Франції, в Іспанії щодо збереження надходжень із структурних фондів, яке прагне зберегти свої провідні позиції³⁶.

³⁶ В результаті Європейська рада в Берліні 1999 р. прийняла рішення, що фермери в нових країнах-членах не відразу отримають такі самі субсидії як їх колеги із держав-членів ЄС. Крім того, було погоджено, що надходження із фондів вирівнювання і структурних фондів в кожному із нових країн членів не повинні перевищувати 4% її ВВП.

Такі суттєві внутрішньополітичні трансформації в ЄС ставлять питання про готовність до подальшого розширення. Для ЄС надзвичайно важливим є здатність зберегти темпи інтеграції в процесі розширення. Така ситуація відома як дилема «розширення-поглиблення». Проблема полягає в тому, що пропозиція членства багатьом країнам виглядає нереалістичною для виконання і спроможна перетворити ЄС на недієздатну організацію, яка перестане бути бажаною для приєднання.

Розширення і поглиблення можуть розвиватись одночасно, однак в цьому випадку виникає очевидна зміна акцентів в ЄС від однорідності до гнучкої і диференційованої інтеграції. Цей процес розпочався задовго до розширення і незалежно від розширення, однак універсалізація ЄС створює небезпеку формування кількох рівнів інтеграції, в які будуть залучені різні країни. В такому випадку гнучка інтеграція перетворюється на альтернативу розширенню.

Цей процес має як внутрішній так і зовнішній виміри. Внутрішній вимір полягає в різному залученні країн ЄС до його політик, зокрема євро введено в 13 країнах із 27, до Шенгенської зони входять 24 із 27 тощо. Амстердамська угода інституціоналізувала так зване «посилене співробітництво», яке дозволяє різні рівні інтеграції в рамках ЄС.

Зовнішній вимір полягає в формуванні навколо ЄС різних інтеграційних рівнів. Так, наприклад, в 1989 р. президент Франції Ф.Міттерран запропонував створити Європейську конфедерацію за участю країн ЦСЄ і Росії. На початку 1990-х рр. було підписано угоду про СЕП, за якою країни Європейської асоціації вільної торгівлі (ЕФТА) отримали доступ до спільного ринку ЄС. ЄПС також дає таку перспективу країнам-сусідам ЄС.

Аналізуючи внутрішньополітичні процеси в ЄС, які впливають на подальше його розширення, ми повинні розуміти, що ухвалення рішень в ЄС є завжди компромісом між тими, хто виступає за розширення і тими, хто віддає перевагу поглибленню. Оскільки процес розширення ЄС змінює Спільноту, він також впливає на основні інтереси країн-членів. Це є основною причиною, чому ЄС так прискіпливо ставиться до майбутніх кандидатів, а критерії, які висувають до нових членів, часто не дотримуються³⁷.

Кожне розширення автоматично означає зміну балансу між старими членами і формування нового. Так, наприклад, розширення на

³⁷ Див. наступний розділ

схід змінило основні переваги членства для Іспанії, Португалії, Греції (реципієнтів фондів вирівнювання), а також Франції (сільське господарство). Тому наступне розширення відбуватиметься лише тоді, коли буде знайдено новий баланс між інтересами країн-членів ЄС.

Ставлення ЄС до подальшого розширення може бути ідентифіковано із національною позицією. Великобританія завжди виступала за розширення, як противагу створенню політичного союзу. Франція підтримувала поглиблення, остерігаючись можливої зміни свого провідного становища в процесі розширення. Німеччина традиційно підтримувала як поглиблення, так і розширення, оскільки це створювало нові ринки для її економіки та сприяло стабільності на кордонах. Однак, німецька еліта надає великого значення ідеї об'єднаної Європи, яка відіграватиме провідну міжнародну роль.

Залучення України до процесу розширення ЄС потребуватиме формування групи зацікавлених країн. Як показує дослід попередніх розширень, принаймні дві із трьох провідних держав ЄС (Франція, Німеччина, Великобританія), мають бути зацікавленими в формуванні нового балансу в рамках ЄС за участі України.

Провідний тандем ЄС: Франція і Німеччина не належать до країн, які виступають за підтримку вступу України до ЄС. Також є сумніви щодо підтримки України (практичної, не на рівні декларацій) більшістю країн ЦСЄ, окрім Польщі.

Ця проблема постає через можливий перерозподіл фондів ЄС у випадку вступу України, котра має слабкий рівень розвитку і порівняно значне населення. «Україна потребуватиме великих коштів з бюджету Європейського Союзу, що призведе до перерозподілу фінансових потоків від країн-нових членів ЄС і країн, що традиційно отримують допомогу в межах ЄС (наприклад, Греція чи Португалія). І жодна країна Європейського Союзу, можливо, крім Польщі, не підтримає наразі вступ України до ЄС, тому що це матиме дуже конкретні фінансові наслідки [15, 34].

Разом з тим, ми повинні зазначити, що раціональний підхід, базований на аналізі втрат і здобутків, не спроможний пояснити останні раунди розширення ЄС, оскільки втрати країн ЄС перевищили їх короткострокові і середньострокові вигоди [39]. В цьому аспекті модель асоціації більше відповідала б раціональній поведінці членів ЄС ніж розширення.

Загалом є всі підстави стверджувати, що рішення щодо розширення, буде виходити не лише із сприйняття державами – членами ЄС своїх довгострокових геополітичних і економічних переваг.

Більш важливими є питання ідентичності, цінностей на норм, які спроможні дати більший ефект в довгостроковій перспективі.

4.1.3. ВІДМІННОСТІ ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ ВІД КРАЇН ЦСЄ У 1989-2004 РР.

Вихідні умови реалізації Україною стратегічної мети вступу до ЄС значно відрізняються як від міжнародної ситуації періоду звершення «холодної війни», початку і середини 1990-х рр., коли розпочався процес наближення країн ЦСЄ до ЄС, так і характеру внутрішньополітичних процесів в ЄС, які зменшують його здатність до подальшого розширення.

Відмінність позицій країн колишнього Варшавського договору і України окреслились ще на останньому етапі існування СРСР. Цьому сприяли низка факторів: відмінні геополітичні умови, різне бачення ролі європейської інтеграції в державотворчих процесах країн ЦСЄ і України, внутрішньополітична ситуація в Україні та брак зацікавленості в проведенні реформ серед правлячої еліти.

Ще до розпаду СРСР західні країни сформували своє моральне зобов'язання допомоги країнами Варшавського договору, які «скинули ярмо комунізму». До середини 1989 р. термін «Центральна і Східна Європа» став спільним в вжитку в ЄС, хоча і не був офіційно закріпленим. Спочатку він використовувався для окреслення відмінностей між країнами Варшавського договору (Comesoc) та СРСР. «Погляду на географічну мапу вистачить, щоб зробити висновок про суб'єктивний характер підходу до визначення географічних меж регіону ЦСЄ, який використовувала ЄК. Принаймні ще три країни мали бути включені до цього регіону, поміж них і Україна» [18].

В своїй практичній діяльності до ЦСЄ ЄС відносив десять країн, які зробили заявки на членство в ЄС. До решти країн регіону (Албанії, країн колишньої Югославії, окрім Словенії) цей термін не вживався. До України, як і решти держав, які утворили після розпаду СРСР, ЄС застосовував звернення за їх приналежністю до СНД, що відображало незацікавленість в наближенні до Європи. Перша програма допомоги для пострадянських республік мала назву TACIS (Технічна допомога країнам СНД (Technical Assistance

to the CIS). Важливо також зазначити, що Балтійські країни в 1991 отримували допомогу за програмою TACIS, однак згодом були переведені до програми PHARE і, таким чином, стали країнами ЦСЄ.

Наразі України класифікується ЄС як Нова незалежна держава (ННД) разом із Молдовою, Білоруссю.

В процесі підготовки до розширення ЄС на схід відмінність в становищі ЦСЄ і України суттєво збільшилась. Якщо колишні сателіти СРСР прагнули «дедалі більшої асоціації» то з країнами СНД, зокрема Україною, відносини будувались на угодах про партнерство і співробітництво «другого покоління».

В країнах ЦСЄ сприйняття ЄС формувалось ще за часів «холодної війни» і здебільшого було досить позитивним. Вони поділяли оптимізм стосовно «повернення до Європи», а відтак якнайшвидше входження до ЄС розглядалась як основний пріоритет урядів цих країн.

В контексті реформування країн ЦСЄ і наближення до ЄС важливість ідеї «повернення до Європи» важко переоцінити. Вона відтворювала не лише прагнення добробуту, але й стала джерелом ідей і намірів які заповнили ідеологічний і політичний вакуум, який утворився після розпаду радянської системи. Відтак «європейська ідея» однаково успішно діяла як «політико-культурний, так і економічний зразок, ...ідеологічний дороговказ демократії, ринкової економіки, прав людини, конституційного порядку... Східні європейці вірило, що як тільки вони відповідатимуть цій формулі, то вони неодмінно приєднаються до ЄС [33, 481].

Більше того таке сприйняття ЄС генерувало ставлення на яке країни-члени ЄС не могли не відповісти. Відповідь ЄС спочатку була стриманою, оскільки продовжувались процеси поглиблення інтеграції (зокрема, велися консультації між країнами ЄЕС щодо політичного і економічного союзу). Тому ЄС запропонував традиційну стратегію асоціації, яку уряди країн ЦСЄ вважали неадекватною і недостатньою.

Втім, двосторонні угоди про асоціацію чи Європейські угоди пішли далі ніж традиційна формула «торгівля плюс», що застосовувалась в угодах переважно із колишніми колоніями європейських держав. Преамбула кожної із європейських угод визнавала, що членство в ЄС є метою асоційованої країни.

Дезінтеграція СРСР 1991 р., виникнення конфлікту в Югославії переконали Захід, що він має підтримати надзвичайно важкий і болісний процес трансформації країн ЦСЄ, оскільки стало зрозумілим що країн ЦСЄ доведеться заплатити високу ціну трансформації соціально-економічних систем – зростання економічних втрат, зниження рівня життя і зменшення очікуваної тривалості життя.

Рішення ЄР в Копенгагені стало поворотною точкою, оскільки воно офіційно і явно підтримало принцип членства країн ЦСЄ. Обіцянка приєднання до ЄС була найбільшим стимулом щодо внутрішніх реформ та підготовки до процесу європейської інтеграції у країнах ЦСЄ, який об'єднав суспільства цих країн.

На відміну від Польщі чи Чехії, які домагались встановлення їх ідентичності як сучасних європейських націй, шляхом проведення реформ, український уряд натомість прагнув досягти позірності України на світовій арені та підтримки в середині країни. Відповідно, українська політична еліта прагнула досягти легітимності маніпулювання зовнішньою політикою, ігноруючи необхідність економічних реформ. Як зазначає І. Прізел, віддаленість від Західних країн та раптовість утворення України, котра постала як одна із найбільших держав Європи, ускладнили її розуміння державності та брак національної послідовності. В результаті «Україна стала країною без чіткого розуміння національної ідентичності і легітимності та залишається такою по цей день» [36, 373-374].

В результаті у відносини України і ЄС був покладений принцип партнерства, а не інтеграції. Відсутність формального визнання з боку ЄС перспективи членства України негативно позначилось на реформуванні соціально-економічної системи країни та мала суттєві політичні наслідки.

Після Помаранчевої революції, президент України В. Ющенко визначив просування до членства в ЄС основним елементом своєї політичної стратегії. Реалізація такої стратегії потребує значної відданості ідеї інтеграції і проведення внутрішніх перетворень. Тому Брюссель очікує на практичні кроки української влади.

Відсутність стимулів із Брюсселю, котрий прагне переконатись в спроможності української влади реалізувати проголошені наміри, позбавляє ідею членства в ЄС консолідуючої основи українського суспільства та легітимності її носіїв. Особливо це небезпечно, оскільки стратегія наближення до ЄС потребуватиме значних зусиль українського суспільства для проведення болісних реформ. Без необхідних реформ європейська інтеграція України

продовжуватиме залишатись ідеологією правлячої еліти в Україні без змістовного наповнення.

Перспектива членства в ЄС є безперечним стимулом для просування політичних реформ і утвердження демократії. Цей інструмент ЄС вдало застосував до країн ЦСЄ і наразі використовується для врегулювання ситуації на Балканах. Як зазначив Олі Рейн, комісар ЄС із розширення в травні 2006 р., якщо ми змінимо позицію щодо європейських перспектив Балкан наш вплив значно зменшиться [37, 55].

Загроза припинення процесу розширення, в умовах, коли саме воно виступає найефективнішим інструментом експорту внутрішньої практики ЄС з усіма перевагами для безпеки та добробуту, може також позначитись і на ЄС та його меті – безпеки шляхом стабілізації ближнього зарубіжжя.

Звичайно, що обіцянка членства, як інструмент зовнішньої політики, має свої обмеження, оскільки залежить від наявності інших центрів тяжіння на впливу. Вплив ЄС на внутрішні процеси в Україні не є і не може бути всеосяжним. На відміну від країн ЦСЄ, які в наслідок прагнення «повернутись до Європи», позитивно сприймали європейські цінності і інституції та прагнули увійти до ЄС і НАТО (це звичайно не означає що вони повністю погоджувались із ЄС), Україна впродовж тривалого періоду незалежності не демонструвала прагнення відповідати критеріям, необхідним для членства, хоча і не відкидала їх вмотивованість.

4.1.4. ВМІЛЕ ВИКОРИСТАННЯ СПРИЯТЛИВИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ОБСТАВИН ТА УСПІШНІ ВНУТРІШНІ РЕФОРМИ – ОСНОВНІ ПЕРЕДУМОВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ УСТРЕМЛІНЬ УКРАЇНИ

В Україні назріла потреба формування національної стратегії (великої стратегії), котра б була направлена на реалізацію євроінтеграційних устремлень. Така стратегія повинна виходити із переваг її геополітичного становища, враховувати ті виклики, з якими зіткнулась Україна та ЄС. Однак, вихідною умовою наближення до ЄС повинне стати планування і успішне проведення внутрішніх реформ.

Велика стратегія (*grand strategy*) – є найвищим рівнем визначення напрямку державної політики, яка підпорядковує собі всі інші рівні формування стратегії та узагальнює національне бачення розвитку, використання і координації всіх інструментів національної сили для досягнення загальних стратегічних цілей.

Входження України до ЄС є основним завданням зовнішньої політики України, якому мають підпорядковуватись інші пріоритети. На доктринальному рівні Закон України «Про основи національної безпеки України» (964-15 від 19 червня 2003 року), визначає, що «набуття членства у Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією» є метою реалізації завдань державної політики з питань національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері». Стратегія національної безпеки, затверджена Указом Президента України від 12 лютого 2007 р. (105/2007), передбачає основними завданнями при реалізації цієї мети «укладення нової базової угоди, формування зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, створення основи для повноправного членства України в ЄС».

Очевидно, створенню «основи для повноправного членства» мають сприяти інші зовнішньополітичні кроки зазначені в Стратегії, а саме «приєднання України до європейської та євроатлантичної систем безпеки, що передбачає взаємовигідну співпрацю з Організацією Північноатлантичного договору, формування умов для вступу України до НАТО, участь у безпекових програмах Європейського Союзу та ОБСЄ» та «розвиток українсько-російського партнерства на основі прагматизму та відкритості, взаємовигідної кооперації та співпраці як ключових умов забезпечення національної та регіональної безпеки».

Визначивши пріоритетність свого зовнішньополітичного курсу в такій послідовності, Україна засвідчила: по-перше, що процесу долучення України до європейської спільноти має сприяти розвиток відносин із НАТО; по-друге, європейська інтеграція має доповнюватись розвитком відносин із Росією.

Тепер, коли ми окреслили основних геополітичних акторів, які впливають на вступ України до ЄС, перейдемо до наявних можливостей їх використання, тобто концепції. Варто розпочати із уже апробованих з часу проголошення євроінтеграційного курсу України.

Цей намір України був уперше закріплений в Указі Президента України від 11 червня 1998 р. «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу», в якому перед органами виконавчої влади поставлено завдання до 2007 р. створити передумови, необхідні для набуття Україною повноправного членства в ЄС.

Для реалізації мети наближення до ЄС офіційний Київ застосував концепцію «до Євросоюзу разом з Росією і за допомогою Росії». Суть її полягала в ставці на Росію як країни, яка могла б лобіювати інтереси України щодо ЄС [5, 143-145].

Але навряд чи таку концепцію можна назвати вдалою. Річ у тому, що Росія у відносинах з Євросоюзом переслідує зовсім інші інтереси, ніж ті, які задекларувала Україна. Ні тепер, ні в майбутньому Росія не має наміру приєднатись до Євросоюзу. Вона хоче бути самостійною геополітичною, економічною і військово-стратегічною домінантою в Європі. Координація зусиль з Україною потрібна Росії саме для досягнення цієї стратегічної мети, а не для сприяння вступу України в ЄС.

За сучасних умов вступ України не загрожує військово-стратегічним інтересам Росії, тому що «Євросоюз слабкий у військовому відношенні і поки що не є військовим альянсом. Тому Росія і не заперечує намірів України вступити до Євросоюзу. Але, з іншого боку, як вже зазначалося, інтеграція України до Євросоюзу не відповідає ні геополітичним, ні економічним інтересам Росії. Приєднання України до Євросоюзу тільки збільшить його «критичну масу» і посилить можливості впливати на процеси в пострадянському просторі, що, звісно, суперечить інтересам Росії». Як зазначає Г. Перепелиця «коли європейська інтеграція ще не стала внутрішньою потребою країни і, водночас, значна частина суспільства живе минулими уявленнями і мріє повернутися під крило «великої матінки Росії», коли ліві сили, корумпована бюрократія і протекціоністські лобістські угруповання пов'язують свої інтереси теж, насамперед, з Росією, Україна може рухатись в системі «ЄС – Росія» лише в одному напрямку – у бік Росії [5, 156].

З'ясувавши роль Росії в реалізації євроінтеграційної стратегії України, варто зупинитись на можливостях єдиної світової наддержави – США, котра, як наводилося вище, виступає чи не найактивнішим прибічником європейської і євроатлантичної інтеграції України (часом більш активним ніж сама Україна).

Шлях до вступу в ЄС є відкритим для тих країн, які за рівнем свого економічного і політичного розвитку відповідають стандартам

Європейського Союзу. Ті ж країни, котрі не досягли цих стандартів, використовують формулу «вступ до ЄС через членство в НАТО».

Як показує досвід інтеграції країн ЦСЄ, відносини із США розглядаються як ключовий фактор їх інтеграції в європейські структури – НАТО та Європейський Союз. США залишаються для Євросоюзу основною опорою його політичної стабільності та безпеки. США відігравали і відіграють свою історичну роль у розвитку та зміцненні європейської демократії, тобто того політичного фундаменту, на якому утримується Євросоюз. Саме завдяки США вдалося відновити демократичні цінності та уникнути рецидивів нацистського реваншу в Німеччині. Завдяки трансатлантичним зв'язкам із США була відновлена зруйнована Другою світовою війною економіка країн – теперішніх членів Євросоюзу. США має колосальний політичний та економічний вплив на країни Євросоюзу. Цей вплив значною мірою обумовлений тісними зв'язками з Європою [5].

Завдяки такому потужному впливу підтримка із США становить для України головну запоруку інтеграції до Європейської Спільноти. Така підтримка базована перш за все на спільності геостратегічних інтересів наддержави – США, яка зацікавлена в підтримці стабільності ситуації в Європі та Україні, як середньої держави, загрози якій виходять із конкуренції великих держав.

Для США Україна як «стратегічний партнер», перш за все, важлива в регіональному контексті. Цей контекст має два виміри: європейський та російський. В європейському контексті незалежна та суверенна Україна розглядається Сполученими Штатами як важливий чинник стабільності та безпеки в Європі. Що стосується російського контексту, то значення України для США найбільш чітко визначив Збігнев Бжезінський: «Не можна впевнено стверджувати, що без України Росія не буде імперією, але з Україною Росія автоматично стає імперією» [5, 131-136].

Використання механізму НАТО для вступу до ЄС, з огляду на тривалий процес необхідний для внутрішніх перетворень задля відповідності критеріям членства в ЄС, має суттєві переваги.

По-перше, НАТО є оборонним союзом, в який входять ті ж країни ЄС (21 країна ЄС із 27 входять до НАТО). Членство в НАТО стане свідченням спільності військово-політичних пріоритетів України і країн-членів ЄС та дозволить безпосередньо на рівноправній основі лобювати свої інтереси в країнах Євросоюзу.

	Членство в НАТО і ЄС	Лише в НАТО	Лише в ЄС
	Бельгія	Ісландія	Австрія
	Болгарія	Канада	Ірландія
	Великобританія	Норвегія	Кіпр
	Греція	США	Мальта
	Данія	Туреччина	Фінляндія
	Естонія		Швеція
	Іспанія		
	Італія		
	Латвія		
	Литва		
	Люксембург		
	Нідерланди		
	Німеччина		
	Польща		
	Португалія		
	Румунія		
	Словаччина		
	Словенія		
	Угорщина		
Франція			
Чехія			

По-друге, членство в оборонному союзі створить сприятливі безпекові умови для внутрішньополітичних трансформацій, дозволить закріпити демократичні цінності в країні. Україна сьогодні виконує План дій Україна – НАТО, положення котрого практично збігаються із вимогами щодо демократичного розвитку Копенгагенських критеріїв. Крім того, членами альянсу є переважно демократичні країни, із високими внутрішніми стандартами, а сам альянс був і залишається захисником демократичних цінностей.

По-третє, тісні відносини України з НАТО дозволять побудувати відносини із Російською Федерацією на рівноправній основі, позбавить її спокуси провадити політику в основі якої є бачення України складовою сфери впливу Росії. Але головне, чого досягають країни-кандидати при реалізації такої стратегії, це отримання могутнього локомотива просування своїх інтересів в Євросоюзі в особі НАТО і США [5].

Отже, наявність таких потужних провідників інтеграції до Євросоюзу, як НАТО і США, робить стратегію транзиту країн-кандидатів «через НАТО в ЄС» виправданою. Згідно з цією стратегією першим суттєвим кроком на шляху приєднання до європейської спільноти є вступ до НАТО. Необхідною умовою для вступу до НАТО є подання офіційної заявки на членство в НАТО.

НАТО на відміну від ЄС, котрий розглядає країну-претендента як об'єкт внутрішньої політики, висловлює свою прихильність щодо перспективи членства України. Подання офіційної заявки

Україною в січні 2008 р. про приєднання до Плану дій щодо членства в НАТО, можна розглядати як перший реальний крок реалізації євроінтеграційної стратегії.

На відміну від участі в НАТО, членство в ЄС не розділяє українське суспільство, однак вимоги для членства в цій організації є незрівнянно більшими і вони вимагають значних внутрішніх перетворень в Україні. Небажання Євросоюзу надати Україні політичних гарантій членства пов'язане, головним чином, з надто повільними внутрішніми перетвореннями та великими складнощами в розгортанні демократичних процесів в Україні.

Попри наявність відповідних нормативних рішень українські владі потрібно докласти чималих зусиль задля покращення соціально-економічного стану, системи управління, стандартів тощо. Україна потребує суттєвого реформування, на яке важко піти владі з огляду на усталений спосіб економічних і владних відносин, що склався з часу незалежності та болісний характер майбутніх реформ. Як наслідок, українське ділове середовище залишається несприятливим як для представників вітчизняного приватного сектора, так і для європейських інвесторів. Йому притаманна фінансова та юридична нестабільність, відсутність прозорості у прийнятті урядових рішень, обтяжлива складна система оподаткування, високий рівень державної бюрократії та широко розповсюдженість корупції.

Така ситуація, з одного боку, звужує економічні можливості інтеграції України в Європу, а з іншого, навпаки, підвищує потребу в такій інтеграції. За такої ситуації при відсутності внутрішніх економічних перетворень курс на європейську інтеграцію, офіційно проголошений ідеологією правлячої еліти, відкриває широкі можливості для маніпулювання громадською думкою і створює загрозу подальшої дискредитації цього курсу [5].

Міжнародні та геополітичні фактори, які впливають на динаміку розширення ЄС

- Досвід розширення ЄС показує, що зовнішньополітичні мотиви мали визначальний вплив на перспективу членства.
- Протистояння із СРСР зумовило друге (Греція) та третє (Іспанія, Португалія) розширення ЄС.
- Поширення сфери добробуту і безпеки стало основним мотивом включення країн ЦСЄ до ЄС після падіння Берлінського муру.

- В наш час основними міжнародними чинниками, які обумовлюють перспективу розширення, є формування «демократичної спільноти», а не традиційне геополітичне протистояння. Розширення ЄС в цьому контексті є механізмом стабілізації європейського простору.
- Відсутність необхідності в геополітичному змаганні із Росією робить малоімовірним визначальний вплив геополітичного чинника на перспективу членства України.
- Визначальними є спроможність України відповідати нормам і принципам функціонування демократичної спільноти.
- Неспроможність ЄС виступати єдиним геополітичним центром визначає схильність окремих країн-членів ЄС враховувати інтереси Росії при визначенні ставлення щодо України.
- За таких умов найактивнішим прибічником членства України в європейських та євроатлантичних структурах є США, які керуються потребами збереження статус-кво і стабільності в регіоні.

Вплив внутрішніх процесів у ЄС на розширення

- Наслідки вступу країн ЦСЄ значно ускладнили перспективу подальшого розширення ЄС.
- Необхідність внутрішньополітичних змін робить пріоритетним здатність зберегти імпульс європейської інтеграції при подальшому розширенні. В іншому випадку ЄС ризикує перетворитись на багаторівневу організацію.
- Захист державами-членами ЄС своїх національних інтересів та намагання уникнути додаткових витрат формує потужний спротив подальшому розширенню.
- Кожне розширення автоматично означає зміну балансу між старими членами і формування нового.
- Порівняно значні розміри України і низькі показники економічного розвитку не сприяють формуванню «клубу прихильників» вступу України до ЄС

Відмінності позиції України від країн ЦСЄ у 1989-2004 рр.

- Відмінність позицій країн колишнього Варшавського договору і України окреслилась відразу після набуття нею незалежності.
- На відміну від країн ЦСЄ Україна не висловила прагнення приєднатись до ЄС, натомість в основу відносин було покладено принцип партнерства, а не інтеграції.
- В країнах ЦСЄ ідея «повернення до Європи» сформувалась ще за часів «холодної війни» і під час наближення стала «політико-культурним, економічним зразком, а також ідеологічним дороговказом демократії, ринкової економіки, прав людини, конституційного порядку».
- Символічним закріпленням такої відмінності стало використання ЄК терміну «Центральна і Східна Європа» – ним позначались східні сусіди ЄС, які прагнули приєднатись. Україна потратила в категорію країн СНД, а пізніше Нових незалежних країн.
- На відміну від практики приєднання країн ЦСЄ Україна позбавлена як консолідуючого чинника європейської ідеї, так і формального визнання Брюсселем перспективи членства.

Вміле використання сприятливих геополітичних обставин та успішні внутрішні реформи – основні передумови євроінтеграційних устремлень України

- Для реалізації стратегічної мети вступу до ЄС Україна потребує вироблення національної стратегії, котра б поєднувала внутрішні і зовнішні завдання в процесі інтеграції.
- Для України може бути корисною формула «вступ до ЄС через членство в НАТО», яку використовували ті країни, рівень економічного і політичного розвитку яких не відповідав критеріям ЄС.
- Використання механізму НАТО для вступу до ЄС, дає суттєві переваги Україні.
- Оскільки основна причина небажання Євросоюзу надати Україні перспективи членства пов'язана з надто

повільними внутрішніми перетвореннями та великими складнощами в розгортанні демократичних процесів в Україні, проведення реформ має стати пріоритетним завданням на шляху до ЄС.

1. Як геополітичні умови визначали розширення ЄС за часів «холодної війни»?
2. В чому полягала відмінність між підходами України і країн ЦСЄ до співробітництва із ЄС?
3. Яке політичне значення термінів «ЦСЄ» і «Нові незалежні держави»?
4. Чому провідний тандем ЄС: Франція і Німеччина не є прихильниками вступу України до ЄС?
5. Як вплине приєднання України до ЄС на перерозподіл фондів ЄС?
6. Які недоліки і переваги має політика євроінтеграції України на основі концепції « до Євросоюзу разом з Росією і за допомогою Росії»?

РОЗДІЛ 4.2. УСПІШНЕ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ВНУТРІШНІХ РЕФОРМ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЯКІСНОЇ ЗМІНИ У ВІДНОСИНАХ З ЄС

Європейський Союз є об'єднанням національних держав, які поділяють спільні цінності демократії, прав людини, рівності соціальних можливостей. За тривалий період спільної співпраці європейські країни виробили норми і принципи, які лежать в основі як їх зовнішньої, так і внутрішньої політики. Тож країна, яка прагне приєднатися до ЄС, має поділяти їх та, що більш важливо, реалізовувати на практиці.

ЄС також є великим торгівельним блоком з спільним внутрішнім ринком, умови функціонування якого визначаються системою спільних нормативно-правих та регуляторних положень. Розширення сфери діяльності ЄС на інші сфери: СЗППБ та ЮВС; створення спільних політик вимагає формування здатності репродукувати інституційну, правничу та регуляторну системи у національній економіці. Країна, яка не спроможна прийняти спільний доробок, не може інтегруватись до ЄС.

Україна потребує значних внутрішніх реформ задля наближення до практик, які є нормою в ЄС. Запропонований ЄС і погоджений із Україною План дій має допомогти в цьому процесі, тим більше, що він значною мірою перегукується з завданнями Копенгагенських критеріїв щодо потенційних кандидатів. Успіх реалізації закладених в ньому реформ є передумовою для подальшого поглиблення відносин.

Наближення до ЄС є стимулом для проведення реформ, членство в ЄС – повинно формувати середовище, в якому Україна може швидко розвиватися, підвищуючи рівень життя людей, досягаючи найвищих демократичних стандартів і створюючи для своїх громадян умови миру, свободи й добробуту.

Перша частина цього розділу зосереджується на критеріях членства, яким Україна має відповідати, щоб приєднатись до ЄС, та які водночас слугують орієнтиром для внутрішніх реформ. У другій частині розглядається спрямованість Плану дій на внутрішні перетворення в Україні. Розділ закінчується характеристикою запропонованих Планом дій реформ, необхідних для наближення України до виконання вимог членства в ЄС.

4.2.1. КОПЕНГАГЕНСЬКІ КРИТЕРІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВИ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄС

Більшість міжнародних організацій мають чіткі вимоги щодо членства в них та виходять із згоди держав-кандидатів дотримуватись встановлених в них правил. Окрім прямих вимог мають місце також багато не формалізованих очікувань, що відображають цінності та інтереси міжнародної організації і її членів.

Розширення міжнародної організації, входження до неї нових членів, неодмінно означає зміни в її роботі і спроможності виконувати функції. Тому умови членства є механізмом за допомогою якого захищаються основні цінності і інтереси організації. Умови членства також створюють чітке уявлення в країнах, які прагнуть увійти в ЄС, про перспективи свого подальшого напрямку розвитку.

ЄС встановлює вимоги для нових членів та має правила, котрих країни члени мають дотримуватись. Цьому сприяє особлива наднаціональна природа ЄС. Сьогодні ЄС долучається до вирішення питань в багатьох сферах, які раніше мали виключно міждержавний характер: навколишнє середовище, освіта, зовнішня і безпекова політика, імміграційна політика тощо. Право спільноти має переваги над національним правом, а переважна більшість рішень приймаються кваліфікованою більшістю голосів³⁸.

Наднаціональна організація (*supranational institution*) – «наднаціональна» означає та що над державою. Наднаціональна організація має силу і вплив які перевищують передані їй національними урядами. Рішення наднаціональної організації можуть мати пряму дію на території держав членів.

Таким чином, ЄС має досягнення, які потребують захисту, і умови членства стоять на сторожі розвитку інтеграційного процесу. Критерії членства слугують також орієнтиром для тих країн, які прагнуть приєднатись, а ЄС, в свою чергу, має змогу контролювати і направляти процес наближення.

Критерії членства в ЄС викладені в статтях установчого договору, заявах ЄР, в угодах із країнами, які приєднувались до ЄС.

Одна із основних умов – європейська ідентичність, була єдиним критерієм на початку формування Європейської спільноти.

³⁸ З питань, які належать до першої опори.

Стаття 327 Римської угоди проголошувала, що «будь-яка європейська держава може подати заявку на членство в Спільноті». Під час «холодної війни» не було потреби у виробленні більш детальних критеріїв членства. Перше розширення Європейських Спільнот (Великобританія, Ірландія, Данія) відбулось без застосування критеріїв [40].

В середині 1970-х рр. питання критеріїв щодо членства постало в зв'язку із розвитком подій в Південній Європі та бажанням Греції, Португалії та Іспанії приєднатись до Спільноти. В квітні 1978 р. ЄР зазначила, що «повага до представницької демократії та її підтримка, права людини в кожній із країн членів є суттєвими елементами членства в Європейських Спільнотах» [21, 6]. Це стало чітким сигналом для Греції, Португалії та Іспанії, що вони приєднуються до ЄС лише в тому випадку, коли буде продовжена демократизація.

Однак, в рішенні ЄР не було критеріїв оцінки, які б дозволяли зробити висновок про демократію як умову членства. Натомість основну увагу було приділено розгляду економічної і адміністративної спроможності країн-кандидатів, котрі і стали негласними умовами членства.

Після закінчення «холодної війни» різко зросла кількість країн, які прагнули приєднатись до Спільноти: від переважно нейтральних країн, які входили до ЄАВТ, до країн ЦСЄ, які раніше входили до радянського табору. Це вимагало від Спільноти вироблення формальних критеріїв членства, щоб «відновити порядок поміж вимог членства в ЄС, які полонили Спільноту та, що більш суттєво, загрожували процесу поглиблення інтеграції, який було розпочато ЄА 1987 р. та політичним та економічним союзом закріпленими в Маастрихтській угоді 1992 р.». В доповіді, представленій на червневому саміті ЄР в Лісабоні 1992 р., ЄК наголошувала, що існує три базові умови членства: європейська ідентичність, демократичний статус та повага прав людини. Комісія не конкретизувала ці умови, натомість зосередилась на необхідності збереження досягнень Спільноти в процесі розширення. Відтак Комісія наполягала, що країни-апліканти повинні прийняти спільний доробок Спільноти, *acquis communautaire*, і бути спроможними імплементувати його [40, 11].

Поглиблення інтеграційних процесів в ЄС означало, що *acquis* значно збільшувався. «Вступ нових членів відбудеться до Спільноти з новими характеристиками», є єдиним ринком без внутрішніх кордонів, економічним і монетарним союзом та спільною зовнішньою політикою та політикою безпеки», зазначається в дос-

лідженні ЄК [24, 9]. Таким чином, країни-претенденти повинні мати конкурентоспроможну ринкову економіку, управлінські і правові інституції спроможні імплементувати право Спільноти.

Acquis communautaire, часто застосовується скорочений варіант – **acquis**, є однією із французьких фраз, котрі не мають чіткого еквіваленту в інших мовах. Французько–український словник дає визначення **acquis** як «набуте знання», однак значення цієї фрази близьке до «доробку», «спадку». Acquis є основою права, політик і практики, які постали в наслідок діяльності Європейських Спільнот і наразі Європейського Союзу. Прикметник **communautaire** в поєднанні з **acquis** означає «доробок (європейської) спільноти» та відтворює дух співробітництва ЄС.

Особливо важливим було, те, що Комісія наполягла на згоді країн-претендентів прийняти все *acquis*. Позиція ЄК була викликана прагненням гарантувати інтеграцію в єдиному напрямку і виконання досягнутих домовленостей.

Такий підхід був актуальний через тиск з боку деяких країн, які пізніше долучились до Спільноти (зокрема, Великобританія і Данія) про необхідність вибіркової участі та виключень. Тому ЄК прагнула попередити поширення цього «гнучкого» підходу на країни, що приєднуються.

Наполягання на прийнятті всього *acquis*, без виключень стосувалось навіть нейтральних країн ЄАВТ: Австрії, Фінляндії, Швеції. Ці країни без ускладнень імплементували *acquis* в більшості сфер, окрім положень Маастрихтської угоди щодо спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Втім, Комісія наполягала, що країни-апліканти повинні прийняти спільну зовнішню політику і політику безпеки, включно із розвитком спільної оборонної політики: «країни-апліканти, конституйційний статус яких, чи позиція у міжнародних справах унеможливають просування проекту, не можуть бути інтегровані в Союз» [24, 11].

В червні 1993 р. ЄР в Копенгагені відкрила шлях до розширення на схід і підтримала позицію Комісії щодо умов членства. Рішення про розширення було досить суперечливим, оскільки самі члени ЄС були розділені в пріоритетах поглиблення чи розширення. Поширення нестабільності в Східній Європі (в колишній Югославії і на

пострадянських теренах) посилили аргументи прихильників розширення. Однак, застосування критеріїв членства давало гарантії країнам ЄС, що воно відбудеться не за рахунок поглиблення.

Європейська Рада в Копенгагені дала згоду на приєднання асоційованих країн ЦСЄ, однак країни-кандидати мають відповідати відомим копенгагенським критеріям. Країни-кандидати мають досягти:

- ❖ стабільності установ, що гарантують демократію, верховенство права, дотримання прав людини та захист інтересів меншин (політичні критерії);
- ❖ функціонування механізмів ринкової економіки та здатність витримати конкуренцію на внутрішньому ринку Європейського Союзу (економічні критерії);
- ❖ спроможності взяти на себе зобов'язання, що випливають із членства в ЄС, з визнанням цілей політичного, економічного та валютного союзу (інші критерії).

Копенгагенські критерії

Щодо *політичних критеріїв*, то країни, які бажають стати членами ЄС, повинні не лише закріпити принципи демократії і верховенства права у своїх конституціях, але й втілювати їх у повсякденне життя. Конституції країн-заявників мають гарантувати демократичні свободи, включаючи політичний плюралізм, свободу слова і свободу совісті. Вони встановлюють демократичні інститути та незалежні органи правосуддя, органи конституційної юрисдикції, що створює умови для нормального функціонування державних установ, проведення вільних і справедливих виборів, періодичної зміни правлячої парламентської більшості, а також визнання важливої ролі опозиції у політичному житті.

З метою оцінки виконання країнами-кандидатами умов членства Європейська Комісія (ЕК) у кожному своєму Висновку виходить за межі формального опису політичних інститутів і відносин між ними. На основі ряду детальних критеріїв вона оцінює, чи має демократія реальний характер. При цьому перевіряється, як захищаються конституційні права і свободи, зокрема, свобода слова в процесі діяльності політичних партій, неурядових організацій і засобів масової інформації.

Стосовно *економічних критеріїв* слід відзначити наступні: Наявність дієвої ринкової економіки характеризується наступними елементами:

- рівновага між попитом і пропозицією як результат вільної взаємодії ринкових сил;
- лібералізація цін і торгівлі;
- відсутність перешкод для доступу на ринок і виходу з нього;
- наявність достатньої правової бази, включаючи регулювання права власності, виконання законів і контрактів;
- досягнення макроекономічної стабільності, включаючи цінову рівновагу, стабільність державного фінансування та платіжного балансу;
- суспільний консенсус щодо найважливіших питань економічної політики;
- достатня розвиненість фінансового сектору для спрямування збережень на інвестування виробництва.

Критерій здатності витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у рамках ЄС передбачає:

- наявність дієвої ринкової економіки з достатнім рівнем макроекономічної стабільності, що дає змогу суб'єктам ринку приймати рішення в атмосфері стабільності й передбачуваності;
- достатня кількість людських і матеріальних ресурсів, включаючи інфраструктуру (енергопостачання, телекомунікації, транспорт і ін.), рівень освіти і дослідницької діяльності;
- ступінь впливу урядової політики і законодавства на конкуренцію шляхом проведення торговельної політики, політики конкуренції, надання державної допомоги;
- рівень і темпи інтеграції держави в ЄС перед його розширенням;
- достатня частка малих фірм у структурі економіки, оскільки малі фірми отримують вигоду від спрощеного доступу на ринок.

Крім цього Копенгагенська Європейська Рада дійшла висновку, що країни-кандидати мають бути здатними взяти на себе *інші* зобов'язання членства в ЄС у

контексті відповідності цілям Договору про Європейський Союз, включаючи політичний, економічний і валютний Союз.

Спільна зовнішня політика і політика у сфері безпеки є головними складовими політичного союзу ЄС.

Важливим сегментом ЄС є Європейський економічний і валютний союз (ЕВС).

Однак слід розрізняти участь у валютному союзі, обов'язковому для усіх членів ЄС, і прийняття євро як єдиної валюти. Від нових членів не вимагається прийняття євро як єдиної валюти, навіть якщо вони беруть участь у ЕВС. Участь у ньому сприятиме розвитку країн-кандидатів, прийняттю у перспективі євро як єдиної валюти для усіх членів ЄС

Варто також відзначити, що поряд із вимогами до країн, які прагнуть долучитись до ЄС, ЄР встановила «критерій розширення» для самої Спільноти. Як зазначалось в Заключному документі, «спроможність Союзу абсорбувати нових членів, зберігаючи імпульс європейської інтеграції, є також важливим предметом розгляду і загальним інтересом як союзу, так і держав-кандидатів» [20, 13].

Із трьох зазначених умов демократія є найбільш фундаментальною. Політичні умови участі в ЄС були повторені в Амстердамській угоді 1999 р., котра адаптувала статтю 237 Римської угоди. Стаття 6 Амстердамської угоди зазначає «Союз заснований на принципах свободи, демократії, повазі до прав людини і основних свобод, верховенстві права, принципах, які є спільними для країн-членів». Стаття 49 вказує, що «будь-яка європейська країна, яка дотримується цих принципів може подати заявку щодо членства в Союзі». Включення цих принципів в тіло установчої угоди вказує на їх першочергове значення.

Коли демократію як передумову членства досягнуто, імплементація *acquis* стає другим важливим завданням. Запровадження *acquis* має ключове значення для функціонування ЄС. Поширення *acquis* є однією із визначальних рис, які відрізняють ЄС від міжнародної організації. Країни-члени мають бути впевнені, що кожний грає за правилами і впроваджує спільно прийняті норми. Це означає, що *acquis* не тільки повинне бути інкорпороване в національне законодавство, а що більш важливо, це законодав-

ство має застосовуватись ефективно адміністративними і судовими структурами [25, 21].

Європейська Рада в Копенгагені 1993 р. не лише утрималась від визначення пріоритетності критеріїв, вона також відмовилась від їх конкретизації. Детальна розробка критеріїв стала завданням Європейської Комісії. Перше детальне пояснення того, що насправді означали Копенгагенські критерії дається в оцінці ЄК апікацій десяти країн ЦСЄ [16]. Agenda 2000 не містила перелік деталізованих критеріїв, однак перерахувала низку сфер де здобутки країни-кандидата добрі чи погані.

Така оцінка дає певні індикатори, які дозволяють відслідкувати, що Комісія розглядає як свідчення демократичного розвитку. Їх можна узагальнити наступним чином:

- ❖ конституція повинна гарантувати демократичні свободи, такі як політичний плюралізм, свободу висловлювань і свободу віросповідання;
- ❖ незалежна судова влада, включно із конституційним наглядом;
- ❖ стабільність демократичних інституцій які дозволяють належним чином функціонувати державній владі;
- ❖ проведення вільних і справедливих виборів та визнання ролі опозиції;
- ❖ дотримання основних свобод, які окреслені в Конвенції Ради Європи із захисту прав людини і основних свобод (включно із протоколом, який дозволяє громадянам звертатись до Європейського суду із прав людини);
- ❖ дотримання прав меншин, що означає прийняття Рамкової конвенції Ради Європи із захисту національних меншин та Рекомендації 1201 Парламентської асамблеї Ради Європи.

Крім того, членство в Раді Європи (РЄ) розглядається як основна передумова вступу до ЄС, оскільки РЄ покликана підтримувати демократичні принципи. В 1993 р. РЄ формально встановила критерії членства, які до цього часу були негласними:

- ❖ представники громадян мають обиратись на вільних і чесних виборах, базованих на загальних і рівних правах виборців;
- ❖ дотримання свободи думки і, особливо, засобів масової інформації;
- ❖ захист прав національних меншин;
- ❖ участь у Європейській конвенції прав людини.

Визначення економічних критеріїв Європейською Комісією є менш чіткими. Agenda 2000 перерахувала кілька деталізованих критеріїв, які визначають наявність ринкової економіки і здатність конкурувати в рамках ЄС [16, 42-43]:

- ❖ лібералізовані ціни і торгівля;
- ❖ відсутність суттєвих бар'єрів доступу до ринку;
- ❖ правова система, котра захищає права власності і дозволяє реалізацію прийнятих норм;
- ❖ макроекономічна стабільність;
- ❖ добре розвинений фінансовий сектор.

Спроможність конкурувати на ринку Союзу вимагає:

- ❖ функціонування механізмів ринкової економіки;
- ❖ достатню кількість і належну вартість людського і фізичного капіталу (включно із інфраструктурою і освітою);
- ❖ урядової політики, яка підтримує конкуренцію;
- ❖ торгівельну інтеграцію з Союзом;
- ❖ значну частку малих підприємств, оскільки домінування великих фірми може свідчити про небажання пристосуватись до ринку.

Як зазначала Комісія, визначення спроможності конкурувати на ринку є більш важким завданням, ніж ідентифікувати наявність функціонуючої ринкової економіки. Це в свою чергу залишає значний простір і свободу дій при визначенні відповідності країни критеріям членства.

На відміну від дотримання економічних і політичних критеріїв, Комісія може відносно просто простежити адаптацію *acquis*. Імплементация і дотримання *acquis* є більш складним завданням: ключовим критерієм є наявність управлінської і законодавчої спроможності імплементувати його. Для Комісії це означає, що управлінська система повинна бути «модернізована», «державні службовці навчені і отримувати винагороду», судді треновані впроваджувати право Спільнота [16, 46].

Частиною умов *acquis*, про котрі не зазначено в Agenda 2000, є відданість цілям економічного і політичного союзу. Включення цих умов викликане занепокоєнням, що розширення негативно вплине на подальшу інтеграцію в ЄС.

Ні Копенгагенські критерії, ні Agenda 2000 не звертаються до найбільш фундаментальної умови членства в ЄС – «європейсь-

кої ідентичності». Цей критерій став досить контroversійним. Критерій «європейськості» прямо не визначаються ні Європейською Радою, ні Європейською Комісією. Як показують переговори із Туреччиною і прийняття Кіпру, котрий географічно ближчий до Африки і Близького Сходу, географія стає несуттєвою в визначенні придатності країни до членства в ЄС.

На додаток до трьох базових Копенгагенських критеріїв було встановлено і інші умови членства, зокрема, – «добросусідство». Добросусідство включає бажання співпрацювати із сусідніми країнами, а саме, вирішувати суперечки мирними засобами, коли необхідно, звертатися до Міжнародного суду справедливості. Відповідність цьому критерію покликане захищати Спільноту від «імпорту» зовнішньополітичних проблем в процесі розширення [16, 51].

На критерії «добросусідства» неодноразово наголошувалось Спільнотою, зокрема при «розлученні» Чехії і Словаччини та врегулюванні суперечностей між Угорщиною і Словаччиною. Ключовою метою Пакту Стабільності, запропонованого ЄС, було заохотити країни ЦСЄ укласти двосторонні угоди про добросусідство щодо кордонів і прав національних меншин.

Пакт стабільності (*Pact for Stability*) – був ініціативою французького прем'єр-міністра Е.Балладюра, висунутий в червні 1993 р. та став однією із перших спільних дій в рамках СЗППБ. Пакт стабільності виходив з того, що членство в ЄС буде запропоноване лише тим країнам, які вирішили проблеми, спроможні становити загрозу європейській стабільності

Чотири формальні вимоги членства: демократія, функціонування ринкової економіки; імплементація *acquis*; та добросусідство, висунуті до країн-аплікантів, сприймаються країнами, які прагнуть приєднатись до ЄС, зокрема і Україною, як необхідні, а логіка і принципи обумовленості членства як легітимні.

Необхідно зазначити, що в Лісабонському договорі (Договір про реформи в ЄС) зроблено посилання на Копенгагенські критерії для нових держав-членів. Таким чином, ці критерії отримують юридично зобов'язуюче значення. Крім цього, передбачається процедура їхнього тлумачення Судом ЄС.

На практиці, на думку експертів, процедура тлумачення може застосовуватися у випадках подачі заявки на членство в ЄС.

Водночас, відповідно до Лісабонського договору, критерії отримання членства в ЄС стали значно жорсткішим, через те, що інститутам ЄС надані значно ширші дискреційні повноваження з регулювання процесу розширення ЄС, ніж це було в старій редакції ст. 49 ДЄС.

Важливим для України є відсутність у Лісабонському договорі положення щодо такого критерію отримання членства ЄС, як «спроможність до розширення» ЄС (*absorbtion capacity*), включення якого в первинний текст Конституційного Договору ЄС активно лобювали деякі великі держави-члени ЄС.

Відповідно до Лісабонського договору вимоги до країн-кандидатів ускладнюються новим («ціннісним») підходом до вже відомих категорій, які відносяться наразі до «принципів». Юридична мова *Статті 34 (колишня Стаття 49)* залишає без змін право кожної європейської країни на вступ до ЄС. Разом з тим дещо модифікується обумовленість такого кроку. Якщо у попередній редакції Статті 49 така обумовленість стосувалася лише права «поваги до цінностей» ЄС, то у новій редакції окремо виділено «відданість» країни-апліканта «підтримувати» такі принципи.

Не виключено, що така юридична мова є результатом реакції Євросоюзу на довготриваючий діалог з Туреччиною стосовно ситуації з повагою до прав людини у цій країні. Таким чином, можна говорити про більш жорсткі умови вступу країни-апліканта до ЄС, оскільки можливість реального зваження ступеню «відданості підтримувати» базові принципи ЄС» є питанням суб'єктивним, що уможливує зміни сценаріїв в залежності від політичного клімату двосторонніх відносин ЄС з країною-аплікантом.

Хоча Україна і досягла певного прогресу в наближенні законодавства, формуванні інституційної спроможності, макроекономічній стабілізації і розвитку ринкової економіки багато ще потрібно зробити для відповідності всім критеріям членства в ЄС.

Крім того, попри проголошення Україною повноправного членства в Європейському Союзі «стратегічною метою», прийняття закону 2002 р. про гармонізацію законодавства із законодавством ЄС та долучення до ініціатив ЄС, багато проблем залишається із реалізацією прийнятих зобов'язань на практиці (в тому числі проведенні економічних перетворень, адміністративної і судової реформи тощо). Так, наприклад, колишній міністр уряду Італії із європейських справ Р.Бутеліонні, оцінюючи прогрес наближення України до ЄС зазна-

чив, що їй потрібно провести щонайменше 31 реформу для виконання критеріїв членства. Слід відмітити, що прагнення України отримати від Спільноти принципову згоду на майбутнє членство базувалось головним чином на критерії «європейської ідентичності», а саме, що географічно західна Україна є центром Європи. Незважаючи на ці зусилля українського уряду ЄС лише визнає «європейські прагнення України» і «вітаючи європейський вибір України» [26], не висловлює зобов'язань щодо майбутнього членства України в ЄС.

Таким чином, набуття членства в Європейському Союзі вимагає здійснення відчутної модернізації національної економіки та правової системи. Необхідним є прискорення реформ настільки, щоб можна було не лише виконати офіційні умови членства, а й отримати вигоди в період вступу та членства в ЄС.

4.2.2. ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНЕ СПРЯМУВАННЯ ПЛАНУ ДІЙ УКРАЇНА-ЄС

Із наближенням до кордонів України ЄС проголосив створення нового інструменту взаємодії – Європейської політики сусідства (ЄПС). Основним завданням нової політики стало формування «кола друзів» – тісних, мирних взаємин із сусідніми країнами на основі співпраці. Вихідним мотивом цієї ініціативи, як зазначають М. Додіні і М.Фантіні, було «усвідомлення того, що вдале розширення ЄС стало дієвим інструментом економічної і політичної стабілізації, а потреба збереження функціональності інституцій ЄС робить можливість подальшого розширення дедалі більш примарною. Таким чином, ЄПС розглядається як спосіб «експортування деяких переваг, які пропонує ЄС без прагнення стати членом» [22, 508].

Безпосередньо пов'язаним із цим мотивом є намагання попередити виникнення нових загроз безпеки шляхом співпраці і інтеграції, впровадивши стратегію залучення. ЄС прагне створити конструктивне і довготривале партнерство з країнами-сусідами шляхом побудови «простору миру, стабільності і добробуту», який поділяє спільні цінності демократії, урядування, добробуту, стабільності та безпеки.

Стратегія залучення (*engagement strategy*) – стратегія яка базується на поширенні на інші держави власних цінностей та її інституцій, які виглядають привабливими і бажаними для наслідування

Хоча в офіційних документах ЄПС позиціонується як альтернатива розширення, не існує обмежень, що країна-сусід, яка відповідає критеріям членства в ЄС не може бути прийнята. ЄПС передбачає ряд суттєвих переваг для України, найголовнішими із яких є перспектива інтеграції у внутрішній ринок ЄС та підтримка внутрішніх перетворень.

Разом з тим, варто відмітити ряд недоліків ЄПС, які, як вважає українська сторона, «не надасть динамічності майбутнім двостороннім відносинам». У Повідомленні ЄК щодо посилення європейської політики сусідства від 4 грудня 2006 р. зазначено основні недоліки ЄПС: (i) слабкість економічних стимулів для країн-партнерів; (ii) недостатня роль ЄС у вирішенні регіональних конфліктів; (iii) наявність бар'єрів для свободи руху між громадянами учасників ЄПС та країн ЄС. Ключові засади ЄПС та пропозиції щодо її оновлення загалом є далекими від національних інтересів України. Зокрема, це пов'язано з такими елементами ЄПС:

- ❖ позиціонування політики сусідства як альтернативи розширенню;
- ❖ відсутність диференціації між європейськими та неєвропейськими країнами-партнерами, в тому числі в плані кінцевих цілей та перспектив відносин з ЄС;
- ❖ пропозиції ЄК щодо створення поглибленої та всебічної зони вільної торгівлі, спрощення візового режиму, інтенсифікацію міжлюдських контактів, приєднання до заяв і позицій ЄС із регіональних питань та проблем міжнародної політики, посилення енергетичної складової взаємин тощо – вже або реалізовані сторонами, або знаходяться на стадії реалізації.

Європейська політика сусідства (European Neighbourhood Policy (ENP)), відома також як «ширша Європа» започаткована в травні 2003 р.. Головною метою ЄПС є зменшення асиметрії між рівнями розвитку ЄС та країн-сусідів. Перетворення цих країн з джерела небезпеки та бідності на стабільні, демократичні держави, є одним із шляхів подальшого підтримання рівня безпеки і процвітання самого ЄС.

Розвиток Європейської політики сусідства

2002-2003	Проекти Європи після розширення (Ширша Європа/ Нове Добросусідство)
2003-2004	Пропозиції Комісії, підтримані Європейською Радою
2004	ЄПС Стратегічні документи; Перші 7 доповідей щодо країн ЄПС
2005	Прийняття і імплементація перших 7 Планів Дій ЄПС; Підготовка 5 інших
2006	Прийняття 5 Планів Дій ЄПС та імплементація 12; Підготовка доповідей щодо виконання ЄПС
2007	Імплементація ПД Підготовка доповідей щодо виконання ЄПС

ЄПС завдання та принципи:

- ❖ нові інтенсифіковані відносини між розширеним ЄС та його сусідами;
- ❖ партнерство заради реформ;
- ❖ спільна «власність» (узгоджені пріоритети);
- ❖ обопільна зацікавленість (ЄС і сусідів) в підтримці реформ і модернізації з метою просування добробуту, стабільності і безпеки.

План дій (ПД), укладений з Україною в лютому 2005 р. на виконання ЄПС, виходить із побудови відносин політичної і економічної інтеграції, а також соціального та культурного обміну, на основі існуючих правових і інституційних домовленостей (Угода про партнерство і співробітництво (1998)). Як інструмент ЄПС ПД фокусується на розвитку демократії, дотримання прав людини, верховенства права, формування ринкової економіки і стабільного розвитку; проведенні структурних реформ в Україні.

Така направленість в перспективі (у випадку належного виконання) повинна сприяти:

- ❖ формуванню стимулів і підтримки економічних і соціальних реформ, створюючи краще макроекономічне середовище;
- ❖ зменшенню бідності і модернізації державної служби;
- ❖ структурним реформам, політичному діалогу;
- ❖ покращеному регуляторному середовищу; субрегіональним зв'язкам і інтеграції, що веде до збільшення інвестицій і економічного зростання;
- ❖ субрегіональним зв'язкам і інтеграції, що веде до збільшення інвестицій і економічного зростання.

План дій (Action Plan) є:

- основним інструментом **реалізації** ЄПС;
- концентрується на **особливостях** кожної країни;
- містить **спільно** погоджену програму політичних і економічних реформ;
- встановлює короткострокові і середньострокові **пріоритети** (3-5 років);
- є **керівництвом** для програм допомоги

В порівнянні із іншими інструментами політики, План дій зосереджується на внутрішніх перетвореннях в Україні та дає можливість отримати переваги від більш тісніших взаємин. Як зазначається в преамбулі він *«сприятиме і підтримуватиме мету України щодо подальшої інтеграції до європейських економічних та соціальних структур. Імплементация Плану дій значно наблизить українське законодавство, норми та стандарти до законодавства Європейського Союзу. Він також закладе міцну основу для подальшої економічної інтеграції, включаючи через спільні зусилля у напрямку Зони вільної торгівлі ЄС – Україна після вступу України до СОТ, на основі ухвалення та реалізації економічних та торговельних норм та правил, які сприятимуть посиленню торгівлі, інвестування та зростання. План дій сприятиме розробці та реалізації стратегій та заходів, спрямованих на забезпечення економічного зростання та соціального зближення, зростання життєвого рівня та захисту навколишнього середовища, забезпечуючи тим самим досягнення довгострокової цілі сталого розвитку»³⁹.*

План дій (Action Plan) має єдину структуру, однак окреме змістове наповнення для кожної країни-сусіда:

- **політичний** діалог та реформування;
- **економічні** та соціальні реформи і розвиток;
- торгівля, ринкові та регуляторні реформи;
- співробітництво в сфері юстиції та внутрішніх справ;

³⁹ План дій Україна-Європейський Союз 21 лютого 2005 р.. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/848.htm>.

– **сектори:** транспорт, енергетика, інформаційне суспільство та навколишнє середовище;
гуманітарний вимір: міжлюдські контакти, громадянське суспільство, освіта, охорона здоров'я.

Таким чином, План дій охоплює широке коло необхідних внутрішньополітичних перетворень, визначає ключові напрямки реформування, відкриває шлях до переговорів щодо нової посиленої угоди, не залишаючи осторонь політичні і соціальні аспекти.

До очевидних переваг ПД належать можливість брати участь у ключових аспектах політик та програм Європейського Союзу, а також збільшення фінансової і технічної допомоги. Економічна складова Плану дій включає поглиблення торгівельних і економічних взаємин із перспективою створення зони вільної торгівлі, участь у внутрішньому ринку ЄС.

Включення перспективи участі України у внутрішньому ринку ЄС є новим і потенційно далекоглядним аспектом Плану дій. Україні пропонується долучитись до основи основ європейської інтеграції: вільного руху товарів, послуг та факторів виробництва. Перспектива просування України за рамки партнерства до значного рівня інтеграції, аж до участі у внутрішньому ринку ЄС, як зазначається в ПД, потребуватиме суттєвого зменшення тарифних і нетарифних обмежень, щодо всіх аспектів внутрішнього ринку. Це, в свою чергу, вимагатиме конвергенції норм, які регулюють внутрішній ринок, а також адаптації і імплементації всього законодавства ЄС, що стосується внутрішнього ринку, перш за все щодо «чотирьох свобод», а також поєднаних сфер (соціальної політики, навколишнього середовища, корпоративного права, конкурентної політики та статистики).

Залучення Європейським союзом сусідніх країн до внутрішнього ринку вже стало практикою. Три із чотирьох членів ЄАВТ (Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн) беруть участь у спільному ринку з 1994 р.⁴⁰. Інша країна ЄАВТ, Швейцарія, включена в спільний ринок ЄС на основі двосторонніх угод.

Однак, на відміну від країн ЄАВТ, які мають сильне регуляторне середовище необхідне для участі у спільному ринку, Україна потребує його становлення. Це може пояснити чому в текст ПД

⁴⁰ Ці країни і ЄС створили Європейський економічний простір.

закладена формула «перспектива просування України за рамки партнерства до значного рівня інтеграції».

План дій пропонує допомогу Україні в сприянні демократії, ефективного управління, верховенства закону, надає цільову допомогу в візових і міграційних питаннях, а також слугує механізмом покращення зв'язків із ЄС в ключових сферах, зокрема в енергетиці, транспорті та захисті навколишнього середовища.

Отже, можна стверджувати, що внутрішньополітичне спрямування Плану дій відповідає внутрішнім обмеженням обох сторін. Для ЄС – це необхідність побудови «простору миру, стабільності і добробуту» навколо своїх кордонів; для України – повільність і зволікання впровадження реформ [12]. З іншого боку, ЄПС відповідає глибоким інтересам Євросоюзу у сприянні Україні у здійсненні реформ і піднесенні економічного рівня, а відтак і інтересам самої України.

4.2.3. ПРОГРАМА ПЕРШОГО КОЛА ВНУТРІШНІХ РЕФОРМ ЗГІДНО ПЛАНУ ДІЙ УКРАЇНА-ЄС

План дій Україна-ЄС, який за задумом ЄР повинен «бути всеохоплюючий, однак, водночас, містити обмежену кількість ключових пріоритетів та надавати дієвий стимул для реформ» [30], визначає для України загалом близько трьох сотень заходів. Він є важливим, однак лише допоміжним інструментом для проведення внутрішніх реформ в Україні, виконання якого не вирішує всіх проблем, пов'язаних з реалізацією євроінтеграційного курсу.

В доповіді Комісії **«Блакитна стрічка»** підготовленій незалежними національними і міжнародними експертами за підтримки Програми Розвитку ООН окреслено коло проблем, які потребують першочергового вирішення українською владою в найближчий термін. У «Пропозиціях для Президента щодо нової хвилі реформ» визначено п'ять напрямків, які є ключовими для економічного зростання України:

– перший напрямок реформ стосується подолання корупції, базованої на переконанні, що держава управляє громадянами, а не слугує їм. Звідси потреба в політичній адміністративній реформах, реформі відносин між центральним і місцевим керівництвом та судовій реформі;

- по-друге, незадовільний стан і соціальні витрати в таких галузях як освіта та медицина визначають необхідність соціальних реформ;
- по-третє, система оподаткування потребує нового ліберального податкового кодексу і зменшення податків;
- четвертий напрямок пріоритетності стосується приватної власності – того, що було дискредитовано через поточні відносини між державою та приватним бізнесом у пострадянській Україні;
- в сфері зовнішньої політики потрібно прискорити міжнародну інтеграцію України, що є життєво важливим для економічного розвитку країни. Найбільш важливим є укладання угоди про ЗВТ із ЄС та вступ до СОТ.

UNDP (United Nations Development Programme) Ukraine. 2005. «The New Wave of Reform: On Track to Succeed. Analysis of policy developments in January – June 2005 and further recommendations.» The Blue Ribbon Commission for Ukraine, Kiev. // <http://www.un.org.ua/brc/brci/docs/BRC2Final190705Eng.df?id=1123140007&cm=doc&fn=brc2final190705eng.pdf&l=e>.

Як зазначає Ігор Дір, у той час в.о. директора Департаменту Європейського Союзу Міністерства закордонних справ України, а нині керівник Служби зовнішньої політики Секретаріату Президента, Україна пішла на підписання ПД із ЄС, лише в «результаті певних домовленостей з Радою ЄС та іншими структурами ...що будемо вважати План дій не інструментом Європейської політики сусідства, а **документом, який допоможе Україні виконувати певні внутрішні реформи з тим, щоб у короткотривкій перспективі підготувати підґрунтя подальших стосунків**» [11, 34].

Можливо нова «посилена угода», переговори щодо якої тривають, стане більш дієвим механізмом наближення України до ЄС, однак програма першого кола внутрішніх реформ, які містить ПД, є тим домашнім завданням України, без якого неможлива реалізація євроінтеграційної стратегії. Очевидно також, що виконання ПД є одним з головних індикаторів ефективності її реалізації на теперішньому етапі [12, 5].

Загальною метою реформування має стати економічне зростання України через три концептуально окремі, однак практично взаємопов'язані шляхи:

- ❖ структурні реформи: реалізація ПД повинні мати наслідком покращення регуляторного середовища;
- ❖ макроекономічні реформи – наближення до здорової монетарної і фіскальної політики повинно створити сприятливе макроекономічне середовище;
- ❖ торгівля і рух факторів виробництва: зменшення тарифних і нетарифних обмежень між Україною і ЄС повинне сприяти поглибленню економічної інтеграції шляхом переваг від лібералізації торгівлі.

Провідні економісти одноставні в тому, що структурні реформи, макроекономічна стабільність і лібералізація торгівлі сприятимуть економічному зростанню України, а відтак наближенню до ЄС.

Це є досить амбітне завдання, яке не в змозі виконати досить обмежений за можливостями і в часі План Дій. Як зазначає Беніта Ферреро-Вальднер, комісар ЄС з питань зовнішніх зносин і Європейської політики сусідства, «ми не можемо недооцінювати виклики, що стоять перед Україною. Справжніх економічних і політичних реформ потрібного рівня гостро недовдавало протягом останніх 14 років, тому попереду у нас багато роботи. ЄС прагне допомогти всюди, де можливо, але ми не можемо приймати жорстких політичних рішень від імені самої України, і ми не можемо зменшити всі ті труднощі, яких не уникнути при здійсненні таких радикальних змін. Однак ми завжди повинні пам'ятати, що досягнення у довгостроковій перспективі переважають короткострокові виклики сьогодення. І врешті-решт реформи, необхідні для максимізації Україною переваг, запропонованих Планом дій, будуть необхідними у будь-якому випадку для забезпечення тривалого успіху, процвітання та зв'язків з ЄС» [14].

План дій визначив наступні необхідні кроки реформування:

- ❖ **політичний діалог та реформування:** передбачає підтримку адміністративної реформи та посилення місцевого самоврядування шляхом запровадження відповідного законодавства згідно зі стандартами, що містяться у Європейській Хартії місцевого самоврядування; проведення судової та правової реформ для забезпечення незалежності судової влади та зміцнення її адміністративної дієздатності, а також забезпечення неупередженості та ефективності прокуратури;

- ❖ **економічні та соціальні реформи і розвиток:** реформування системи регулювання державної допомоги, законодавче середовище, впровадження регуляторної реформи, спрямованої на зменшення адміністративних бар'єрів розвитку бізнесу; здійснення послідовної та довгострокової програми структурної реформи з метою подальшого зміцнення функціонування ринкової економіки;

Європейська Хартія місцевого самоврядування.

Укладена 1985 р. передбачає, що органи **місцевого самоврядування** в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене із сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу. Також повноваження, якими наділяються органи **місцевого самоврядування**, не можуть скасовуватися чи обмежуватися іншим, центральним або регіональним органом, якщо це не передбачене законом. Адміністративний нагляд за діяльністю органів **місцевого самоврядування**, як правило, має на меті тільки забезпечення дотримання закону.

(Хартію ратифіковано Законом № 452/97-ВР (452/97-ВР) від 15.07.97)

- ❖ **торгівля, ринкові та регуляторні реформи:** формування умов для створення зони вільної торгівлі, перегляд митного кодексу, враховуючи положення законодавства ЄС;
- ❖ **співробітництво в сфері юстиції та внутрішніх справ:** управління кордонами, питання реадмісії та міграції, боротьби з «відмиванням» коштів, торгівлею людьми та наркотичними засобами, так само, як і боротьба з корупцією, попередження та боротьби з сексуальною експлуатацією дітей і дитячою порнографією.

Особливу увагу зосереджено на наступних сферах, важливих з огляду на перспективу створення зони вільної торгівлі та реалізації цілей ЄПС:

1. Конкурентна політика. Конкурентна політика є своєрідним лакмусовим папірцем економічного стану держави і перспектив її подальшого розвитку. Включення конкретної політики до першого кола реформ зумовлене двома обставинами, що мають різну вагу, однак є ключовими для сторін, які підписали План дій.

По-перше, конкурентна політика повинна забезпечити рівні умови діяльності економічних суб'єктів, що важливо при лібералізації торговельних відносин із ЄС. Європейські компанії зацікавлені в створенні «робочих» умов на українському внутрішньому ринку і прозорих правил гри.

По-друге, характерною рисою реформ, які проводяться в Україні з часу отримання незалежності, є співіснування пострадянської економічної системи і традиційних інститутів, несумісних із ринком. Широке втручання держави в економіку робить практично неможливим проведення законного і продуктивного бізнесу.

Отже, конкурентна політика важлива для успіху реформ в Україні, оскільки зменшення втручання веде до покращення інвестиційного клімату і є одним із перших кроком до інтеграції із ЄС.

В сфері конкурентної політики План дій передбачає:

Виконувати зобов'язання щодо державної допомоги відповідно до статей 49.2.2 та 49.2.3 УПС та діяти відповідно до них, а також розробити законодавство і режим контролю, що відповідають існуючому в ЄС. Розробити та прийняти законодавство про державну допомогу, включаючи, зокрема:

- визначення поняття державної допомоги відповідно до того, що існує в ЄС;
- принцип заборони надання державної допомоги, яка призводить до погіршення умов торгівлі між Україною та ЄС;
- встановлення прозорих умов надання державної допомоги в Україні (зокрема шляхом визначення переліку установ, що надають допомогу, та незалежного наглядового органу, регулярного звіту щодо типу, обсягів допомоги, а також її одержувачів).

Виконувати зобов'язання, визначені у статті 49.2.1 УПС, та діяти відповідно до них, шляхом забезпечення відповідності державного антимонопольного законодавства та режиму контролю, які існують в ЄС.

- Оцінити повноту та відповідність законодавчої бази України тій, що існує в ЄС, зокрема, стосовно принципів недискримінації, прозорості та процесуальної справедливості;

– Продовжувати посилювати незалежність Антимонопольного комітету, забезпечити відповідними повноваженнями та ресурсами; посилити підготовку кадрів.

2. План дій до першочергових реформ відносить також зміну принципів проведення державних закупівель. Закупівлі товарів і послуг державними установами та державними компаніями становлять від 10 до 20% українського ВВП [6]. Переважно ця сфера регулюється непрозорими механізмами (тісно пов'язаними з корупцією), які унеможлиблюють рівний доступ до неї.

План дій передбачає *створення умов для відкритого та конкурентного укладення контрактів, зокрема шляхом проведення тендерів, у відповідності до положень статті 55 УПС*, наближення до законодавства ЄС у сфері закупівель, забезпечення можливості вирішення спорів у судах або відповідних незалежних інстанціях, належне інформування відповідальних за укладення договорів органів/учасників договору та представників бізнес-середовища щодо процедури державних закупівель, сприяння ефективному, взаємному та поступовому відкриттю ринків державних закупівель

Одним із позитивних наслідків лібералізація ринку державних закупівель є збільшенню надходжень до бюджету, оскільки це дає змогу уряду за умов конкуренції купувати більш дешеве обладнання.

3. Надійні кордони. ЄС має із Україною 1392 км. кордону на суходолі, що, з одного боку, створює великий потенціал для поглибленої інтеграції завдяки людським контактам, іноземним інвестиціям і торгівлі, особливо в контексті прикордонного співробітництва та перспективи створення ЗВТ. З іншого, він слугує основним джерелом занепокоєння для ЄС через загрозу нелегальної міграції, торгівлі людьми, організованої злочинності тощо. Саме тому, ЄС зацікавлений у надійності кордонів із Україною, стимулюючи реформи та надаючи допомогу.

Вступ країн ЦСЄ до ЄС, їх приєднання до Шенгенської зони, зробило нагальним вирішення проблеми кордонів, зокрема облаштування, вдосконалення митних процедур, технічне забезпечення тощо. Крім того, наближення України до ЄС, особливо в пом'якшення чи ліквідації візового режиму для громадян України, не можливе без облаштованих кордонів України, передусім на Півночі і Сході.

В цьому ж контексті можна розглядати спільні зусилля двох сторін щодо врегулювання Придністровського конфлікту і облаштування українсько-молдовського кордону, а також північного і східного кордонів України.

Цей напрямок реформ координується підписаним у грудні 2001 р. Україною та ЄС Плану дій ЄС ЮВС (EU JHA AP), котрий був інтегрований в План дій Україна-ЄС.

4. Упорядкований процес міграції. Україна є водночас джерелом і транзитною країною для нелегальної міграції до країн ЄС. Оцінки кількості нелегальних мігрантів в ЄС різняться, однак цифри є суттєвими. Так, наприклад, за дослідженням МОМ ООН ця цифра сягає 6 млн. осіб, приблизно 2-3 млн. є вихідцями із України. Багато нелегальних мігрантів із інших країн колишнього СРСР та країн Азії використовують Україну для в'їзду до країн ЄС.

Європейський союз і Україна підписали також Угоду про реадмісію осіб, що зумовлює необхідність реформування системи утримання біженців та врегулювання правових процедур із сусідніми країнами. План дій підтримує заходи, направлені на впровадження правової та адміністративної реформ в Україні в сфері міграції та захисту біженців відповідно до норм та стандартів ЄС.

Копенгагенські критерії як передумови інтеграції у ЄС

– Критерії членства слугують механізмом захисту основних цінностей і інтересів, водночас їх виконання є свідченням спроможності країни, що приєднується реалізувати взяті зобов'язання.

– Критерій членства в ЄЕС – «європейська ідентичність» було внесено до Римської угоди, стаття 327 якої проголошувала, що «будь-яка європейська держава може подати заявку на членство в Спільноті».

– Перше розширення відбулось без формального встановлення критеріїв членства

– Під час другого і третього розширення критерії економічної і адміністративної спроможності країн-кандидатів стали негласними умовами членства, поряд із повагою до представницької демократії та права людини.

– На початку 1990-х рр., коли значно зросла кількість країн, які прагнули приєднатись до Спільнота, ЄС був

змушений виробити формальні критерії членства, метою яких є збереження рівня інтеграції в ЄС.

– В 1993 р. ЄР визначила наступні критерії для майбутніх членів: функціонування механізмів ринкової економіки та здатність витримати конкуренцію на внутрішньому ринку Європейського Союзу; стабільності установ, що гарантують демократію, верховенство права, дотримання прав людини та захист інтересів меншин; спроможності взяти на себе зобов'язання, що випливають із членства в ЄС, з визнанням цілей політичного, економічного та валютного союзу.

– Демократичний устрій є базовою вимогою щодо майбутніх кандидатів про що свідчить його включення в установчі договори.

– Держави-претенденти мають прийняти все *acquis* ЄС без виключень. Критерієм впровадження *acquis* є не лише адаптація законодавства, а перш за все наявність управлінської і законодавчої спроможності імплементувати його.

Внутрішньополітичне спрямування Плану дій Україна-ЄС

– Запропонований ЄС і узгоджений з Україною План дій направлений на підтримку внутрішніх перетворень в Україні та пропонує ряд переваг від поглиблення взаємин.

– Хоча в офіційних документах ЄПС позиціонується як альтернатива розширення, не існує обмежень, що країна-сусід, яка відповідає критеріям членства в ЄС, не може бути прийнята.

– План дій фокусується на розвитку демократії, дотриманні прав людини, верховенстві права, формуванні ринкової економіки і стабільного розвитку; проведенні структурних реформ в Україні.

Програма першого кола внутрішніх реформ згідно Плану дій Україна-ЄС

– Паном дій визначається близько трьох сотень заходів, більшість з яких стосується внутрішніх перетворень в Україні.

– ПД є важливим, однак лише допоміжним інструментом для проведення внутрішніх реформ в Україні, виконання якого не вирішує всіх проблем, пов'язаних з реалізацією євроінтеграційного курсу.

– Програма першого кола внутрішніх перетворень охоплює підтримку адміністративної реформи та посилення місцевого самоврядування шляхом запровадження відповідного законодавства згідно зі стандартами, що містяться у Європейській Хартії місцевого самоврядування; проведення судової та правової реформ для забезпечення незалежності судової влади та зміцнення її адміністративної дієздатності, а також забезпечення неупередженості та ефективності прокуратури.

– У сфері економічних та соціальних реформ і розвитку ПД виходить із необхідності реформування системи регулювання державної допомоги, законодавчого середовища, впровадження регуляторної реформи, спрямованої на зменшення адміністративних бар'єрів розвитку бізнесу; здійснення послідовної та довгострокової програми структурної реформи з метою подальшого зміцнення функціонування ринкової економіки.

– У сфері торгівельних відносин ПД направлений на формування умов для створення зони вільної торгівлі, перегляд митного кодексу, враховуючи положення законодавства ЄС.

– У частині співробітництва в сфері юстиції та внутрішніх справ ПД передбачає заходи покращення управління кордонами, питання реадмісії та міграції.

– Здатність репродукувати інституційну, правничу та регуляторну системи у національній економіці є передумовою, як для приєднання до Єдиного ринку, так і для повної інтеграції до ЄС. Особливу увагу приділено конкурентній політиці, державним замовленням, надійності кордонів, упорядкуванню процесу міграції як передумови для поглиблення зовнішньополітичних відносин між Україною та ЄС з огляду на перспективу створення зони вільної торгівлі та реалізації цілей ЄПС.

1. Як Ви поясните, що перше розширення відбулось без визначення критеріїв членства?
2. Як Ви поясните, що ні Копенгагенські критерії, ні Agenda 2000 не звертаються до найбільш фундаментальної умови членства в ЄС – «європейської ідентичності»?
3. Які переваги надає Україні ЄПС?
4. Які основні напрямки внутрішньополітичних перетворень окреслює ПД?
5. Які основні реформи закладені в ПД?

РОЗДІЛ 4.3. ЄС – ЯК ЗРАЗОК МОДЕЛІ СТАЛОГО СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Наближення України до ЄС є один із можливих шляхів прискорення системної трансформації та досягнення умов довготривалого розвитку країни. Прагнення набути членство в ЄС слугує «орієнтиром для проведення внутрішньополітичних перетворень, вдале запровадження якої гарантуватиме вступ до ЄС та реалізацію прагнення нинішнього покоління бачити свою державу в єдиній Європі, котре викристалізується з багатовікової історії українського народу, його ментальності, етнічних коренів та демократичних традицій» [8, 9].

Україна потребує запровадження соціально-економічних реформ, незважаючи на те, чи Україна стане членом ЄС чи ні. Оскільки вона вважає себе країною з європейськими цінностями (демократичні цінності, правосуддя, розподіл повноважень між гілками державної влади, свободи особистості, захист меншостей, біженців, тощо), то в цьому випадку ЄС виступає готовою моделлю соціально-економічних перетворень.

В цьому розділі розглянуто питання самоідентифікації українського народу, роль в цьому процесі європейських цінностей, значну увагу приділено об'єктивній необхідності внутрішніх реформ для розвитку України, оцінено моделі розвитку та окреслено пріоритетні напрямки додаткових реформ.

4.3.1. ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ – ЯК ОСНОВА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Україна самоідентифікує себе як європейську країну. Що ж становить ідейну основу, яка об'єднує європейські країни? Це перш за все демократія, права людини, меншин, верховенство закону. Повага до цих цінностей є основою для сталого розвитку суспільна і його окремих членів, а також для політичної стабільності та безпеки.

Європейські цінності (*European values*) – лежать в основі соціально-економічної моделі розвитку країн – членів ЄС, побудованій на основі таких спільних

принципів, як солідарність, рівні можливості, подолання дискримінації, безпечні і рівні умови, загальний доступ до освіти і медичного обслуговування, якість життя і праці, поступальний розвиток, провідна роль громадського суспільства. Ці цінності визначають розвиток європейської економіки як соціально зорієнтованої ринкової.

Commision's COM(2005) 525.

Європейські цінності – стратегічний орієнтир для внутрішніх перетворень, логіки поглиблення трансформаційних процесів, політики здійснюваних реформ. «Йдеться про реалізацію цивілізаційного вибору України на користь європейських цінностей, трансформацію інституційної системи нашої держави в інститути європейського зразка, утвердження європейських стандартів соціально-економічного та політичного розвитку, відповідного рівня та якості життя населення», – вказується в Стратегії економічного і соціального розвитку України. Отже, рух до реальної демократії, громадянського суспільства, соціально орієнтованого ринкового господарства, що базується на засадах верховенства права й забезпечення прав та свобод людини і громадянина, виступає як *важлива для суспільства ідея*, щодо якої існує згода більшості громадян України.

Європейські цінності і європейська інтеграція є одними із небагатьох чинників, які здатні виступити консолідуючим фактором українського суспільства. Серед українських громадян існує загалом позитивне ставлення до євроінтеграційних прагнень України. Так, за результатами загальнонаціонального соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова в червні 2007р., 50,4% громадян підтримують ідею вступу України до ЄС .

Слід також відмітити ідентифікацію населенням країн ЄС приналежність України до європейської сім'ї народів. Як свідчать дані дослідження, проведеного міжнародним агентством *TNS Opinion & Socia* у травні 2007 р. в усіх країнах ЄС, майже половина європейців (49%) підтримують подальше розширення Європейського Союзу. При цьому, понад 55% опитаних у шести найбільших країнах ЄС – Великій Британії, Іспанії, Італії, Німеччині, Польщі і Франції – підтримують вступ до ЄС України – якщо

Україна виконає необхідні для цього умови. Примітно, що найбільшою підтримкою користується можливий вступ України до ЄС серед європейської молоді – цю думку поділяють 63% молодих людей віком 18-30 років [12, 3].

Джеремі Рифкін писав, що «Європейська мрія – це світло маяка в стурбованому світі. Він вабить нас до ери об'єднаності, різноманітності, якості життя, глибокої свободи, витримки, універсальних прав для усіх людей, прав природи і миру на планеті Земля». Ця мрія демократії, свободи і справедливості не може бути нав'язаним ззовні, вона повинна прийти зсередини, стати основою національного усвідомлення українців.

4.3.2. ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ ВНУТРІШНІХ РЕФОРМ ЯК ПЕРЕДУМОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Реалізація «європейської мрії» вимагає консолідованих зусиль усього суспільства, потребує наполегливої, цілеспрямованої роботи, не тільки з метою наближення до критеріїв членства, а перш за все, як передумова національного розвитку.

Таблиця 4.1

Україна: основні економічні показники

Індекс людського розвитку та (місце в рейтингу) 0.766 (76)	ВВП (офіційний обмінний курс) \$82.36 млрд.	ВВП (паритет купівельної спроможності) \$364.3 млрд.
ВВП (% зростання, 2006) 7.1%	ВВП (per capita) \$1,771 ⁴¹	ВВП (per capita (ПКС) \$7,800
Населення 46,299,862	Зростання населення (%) -0.675	ВВП (щорічне зростання за період 1990-2005, %) -2.4

Human Development Report 2007/2008; The World Factbook 2007.

Сьогодні в Україні гостро назріла потреба проведення реформ. З часу отримання незалежності економічний стан України не тільки не покращився, але й суттєво погіршився.

⁴¹ За цим показником Україна поступається середньоєвропейському (\$29,900) в 16 разів.

У складі СРСР Україна була другою республікою після Росії за рівнем економічного розвитку, виробляла $1/4$ продуктів сільсько-го господарства, її диверсифікована важка промисловість постачала унікальне обладнання (наприклад, труби великого діаметру) до інших республік СРСР.

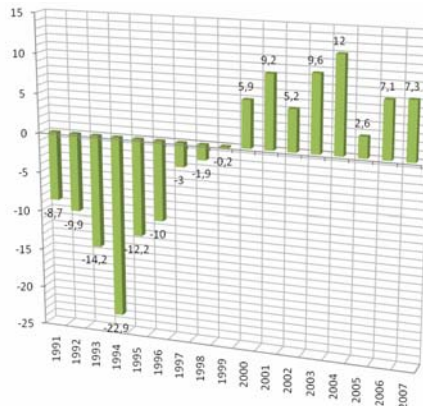
Відразу після отримання незалежності український уряд лібералізував більшість цін, та створив правову основу приватизації, однак «широкий опір реформам в уряді і в законодавчій владі швидко зупинив реформи і призвів до зворотної тенденції» [43]. В 1999 р. ВВП склав 41% рівня 1990 р.

З 2000 р. спостерігається економічне зростання, перш за все, завдяки сприятливій ситуації на зовнішніх ринках та деяким покращенням урядової політики (див. табл. 4.2.). В 2003 р. зростання ВВП складало 9,6%, в 2004 близько 12%. В 2005 р. погіршення зовнішніх торговельних умов (зростання ціни на енергоносії та зменшення світових цін на сталь) разом із зменшенням інвестицій за умов політичної нестабільності призвели до значного зменшення темпів зростання до 2,6%. В 2006 р. ситуація дещо покращилась і темпи зростання склали 7,1%.

Однак рівень 1990 р. продовжує залишатись орієнтиром розвитку української економіки: в 2004 р. ВВП склав 61% рівня 1990 р.

Таблиця 4.2

Зміна ВВП України у % до попереднього періоду

Держкомстат 2007 р.

За оцінками ЄС, інвестиційний клімат в Україні залишається непередбачуваним, із часто не зрозумілими законами, які виписані так, що це стимулює корупцію, та невірноваженим і вибірковим впровадженням їх в життя державними органами [27].

Україна займає 76 позицію поміж країн світу за індексом людського розвитку (ІЛР). Порівняно високому показнику ІЛР (0.788) Україна завдячує високому відсотку письменності населення. За даними Національної доповіді про розвиток людини ПРООН валовий показник охоплення навчанням у 2003 р. в Україні становить 79,6% (для порівняння: світовий – 65%, в країнах, які розвиваються, – 61%, у високорозвинених країнах ОЕСР – 94%, в країнах Східної Європи та СНД – 77%). Однак, система освіти, створена ще за радянських часів, в сучасних умовах втрачає якість та має низькій рівень використання ресурсів.

За ВВП на одиницю населення – 1771 дол. США Україна належить до країн з низькими прибутками і в 16 разів відстає від загальноєвропейського показника. Значна частина населення України (37,7%) має прибутки менші, ніж прожитковий мінімум. Через складну економічну ситуацію збільшується кількість тих, хто шукає роботу за кордоном. За приблизними оцінками ця цифра сягає 4-5 млн. осіб або п'яту частину економічно активного населення України (22,6 млн. осіб).

Населення України скоротилось із 51,6 млн. в 1991 р. до 46,3 млн. в 2005 р., що відображає драматичне зростання смертності серед чоловіків, трудову міграцію та зменшення темпів народжуваності. Україна сьогодні стоїть перед епідемією туберкульозу та має найвищий рівень захворюваності на СНІД в Європі (1% населення).

Незважаючи на впровадження структурних реформ, яке відбулось в останні роки, ситуація далека від покращення. В 2006 р. Світовий Банк оцінив Україну 128-ою із 175 країн для ведення бізнесу. За цим результатом Україна поступається не лише європейським країнам, але й більшості країн колишнього СРСР. Основними перешкодами залишається непевна ситуація щодо прав інвесторів, зарегульованість та податковий тиск.

Адміністративна система України все ще перебуває в стані транзиту від радянської командної системи до ринково-орієнтованої. Для урядових структур характерна громіздкість прийняття рішень, надмірна бюрократизація і, в багатьох випадках, відсутність чіткого розподілу повноважень і відповідальності між урядовими структурами [23, 8].

4.3.3. АЛЬТЕРНАТИВНІ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ТА ЇХ ПРИДАТНІСТЬ ДЛЯ УКРАЇНИ

Реформування політичної, соціально-економічної системи, як передумова національного розвитку, вимагатиме величезних політичних, організаційних і фінансових зусиль та внутрішніх перетворень у державі. Модернізація економіки, правової системи, демократизація суспільства є необхідними умовами вступу до Європейського Союзу, водночас членство в ньому є потужним стимулом для трансформації українського суспільства.

Щоб скористатися перевагами від входження у простір об'єднаної Європи, впровадити європейські соціальні, економічні та політичні стандарти, Україні необхідно опанувати сучасні моделі економічного зростання, орієнтовані на забезпечення стабільних і високих показників соціально-економічного розвитку на довгострокову перспективу [6].

4.3.3.1. НЕОЛІБЕРАЛЬНА МОДЕЛЬ (США)

Сполучені Штати Америки є промислово розвинена країною і єдиною у світі економічною і військовою наддержавою, яка виробляє майже третину світового валового внутрішнього продукту (13.16 трильйонів із 46.77 трильйонів дол. США (2006 р.).

Американська економічна модель керованого вільного підприємництва, яка дала такі результати, базується на індивідуальному прагненні корисності та повазі до верховенства закону. Її характерними рисами є приватна власність на засоби виробництва, договірне ціноутворення, зокрема встановлення заробітної плати, відсоткової ставки та обмінного курсу іноземної валюти.

Уряд США формується за принципом представницької демократії, на нього мають вплив інтересами різних груп виборців, провідну роль відіграє також громадська думка. В політико-економічній системі основний наголос робиться на дотриманні вільного підприємництва, однак держава відіграє помітну роль, витрачаючи близько 30% відсотків національного доходу на урядові програми й трансферти. Державне втручання в економіку здійснюється через законодавчо оформлені програми, користуючись регулюванням діяльності на мікрорівні, податковими стимулами та обмежен-

нями, субсидіями, механізмами контролю й трансфертами. Цю діяльність провадять органи влади на федеральному рівні та на рівні штатів.

Американські закони щодо пропозиції, попиту й ділових операцій відповідають основним вимогам парадигми прагнення корисності. Наслідком цього є олігополістична конкуренція, погане керування та преференційне ставлення до впливових груп виборців.

Існують різні думки щодо оцінки американської системи керованого вільного підприємництва.

Американська неоліберальна модель формувалася під значним впливом англійського індивідуалізму, протестантизму, демократії та загального права. Ось чому спеціалісти часто класифікують американську економічну систему як англо-американську модель, що ґрунтується на принципах вільного підприємництва, як їх сформулював Адам Сміт.

Активне надання в англо-американській культурній традиції переваги верховенству свободи, підприємництву та примату права сильно відрізняє цю систему від панівних традицій у країнах континентальної Європи, для яких характерні етатизм, колективізм і корпоратизм.

4.3.3.2. ТРАДИЦІЙНА ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІКИ ЗАГАЛЬНОГО БЛАГОУСТРОЮ

Переважає більшість країн ЄС (за винятком Великої Британії й Ірландії) на відміну від США більш орієнтовані на корпоративізм. Ці країни разом мають високий військовий потенціал, широкі транснаціональні економічні інтереси та виробляють майже чверть світового валового внутрішнього продукту (13.08 трлн. із \$46.77 трлн. дол. США (2006 р.).

Економічна система країн континентальної Європи належить до ринкової економіки, в якій поєднуються індивідуалізм та корпоративізм і яка стає дедалі відкритішою. Для неї характерна приватна власність на засоби виробництва та встановлення цін унаслідок перемовин, зокрема й рівень зарплати, відсоткових ставок і валютних обмінних курсів.

Державні еліти європейських країн прагнуть збалансувати та гармонізувати протилежні інтереси ділового світу та найманої праці.

В цій системі наголошено на потребі в регульованій та соціально відповідальній підприємницькій діяльності на протипагу необмеженої свободи підприємництва. Вартість програм активної діяльності урядів становить близько 34-45% від сукупного обсягу національного доходу.

Важливою метою традиційної європейської моделі є егалітаризм. Надмірні вимоги корпоративістських груп інтересів про надання послуг державним службам порушує притаманне «золотому правилу» обмеження, яке є невіддільною рисою саморегулюючих систем. Уряд бере участь в економічній діяльності завдяки своїм програмам, мікрорегулюванню, податковій політиці, субсидіям, механізмам контролю та регулювання й трансфертним виплатам з державного бюджету, що їх здійснюють національні державні органи та Європейський Союз. Хоча відмінності між моделлю континентальної Європи та американською моделлю є й досі, лібералізація поступово розмиває межі між ними.

Принципи європейської соціально-економічної моделі:

- спільні європейські цінності формують основу для кожної із соціальної моделі країн – членів ЄС;
- громадяни Європи мають більші сподівання щодо держави ніж населення інших держав світу. Громадський сектор відіграє значну роль в формуванні порядку денного в національних системах. Європейські держави відіграють провідну роль в забезпеченні загального інтересу;
- сильний «європейський вимір» посилює національні соціально-економічні системи. На відміну від інших соціально-економічних моделей загальноєвропейський рівень посилює національні моделі (наприклад, стабільність яку дає європейська макроекономічна політика, перевага єдиного ринку і соціальної політики, політика вирівнювання тощо);
- традиція соціального діалогу і партнерства урядів європейських країн, економічних і соціальних кіл.

Є різні думки щодо переваг соціал-демократичної системи континентальної Європи. Одні високо оцінюють поєднання в ній високо-мотивованого індивідуального своєкорисливого прагнення до корисності, лібералізації підприємницької діяльності, елітаризму, суспільної свідомості, уваги до питань захисту довкілля, соціальної захищеності й егалітаризму. Інші, визнаючи її гуманістичну спря-

мованість, критикують національні системи цих країн та Європейський Союз за крен у бік заперечення ними необхідності конкурентності та цілковитої свободи підприємництва, що придушує ініціативу та сприяє виникненню настроїв утриманства й нахлібництва, привілеїв для еліти, корупції та егалітаристської несправедливості.

4.3.3.4. НОВА ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІКИ ЗАГАЛЬНОГО БЛАГОУСТРОЮ

З часу коли Д. Белл проголосив про перехід індустріального суспільства в постіндустріальне, нову модель економічного розвитку часто описують як інформаційну, економіку знань, наукомістку.

Інновація (*innovation*) – ідеї, винаходи промислового, організаційно-технологічного, фінансового, комерційного характеру, які забезпечують суб'єктам господарювання підвищення конкурентоспроможність на ринках.

У звіті Всесвітнього економічного форуму за 2006 рік наголошено, що для європейських країн інновації та знання забезпечують третину їх економічного розвитку. Технологічні та інноваційні переваги країн ЄС формуються в тому числі за рахунок державної підтримки наукових досліджень, які в 2004 р. склали 1,9% ВВП (для порівняння, в США 1,98%, Японії 2,18%). Найвищий рівень витрат характерний для Швеції (3,74%), Фінляндії (3,51%), а близькими до 3% рівня були Данія, Бельгія, Німеччина та Франція.

У європейських країнах держава фінансує приблизно 30% загальної суми коштів, спрямованих на інноваційну діяльність. Хоча європейські країни постійно нарощують обсяги витрат на наукові дослідження та бізнес інновації, в абсолютному вимірі перевищують їх.

Лісабонський процес

В травні 2000 р. на саміті ЄР в Лісабоні лідери європейських країн пообіцяли створити «найбільш конкурентоздатну і науково містку економіку в світі до 2010 р.». Це програма відома як «**Лісабонський процес**», котрий передбачає широке коло заходів від традиційних законодавчих норм до запозичення досвіду і використання досягнень у різних сферах соціально-економічної політики.

Лісабонський процес це програма економічних перетворень, яка прагне інтенсифікувати конкуренцію, реформувати ринок праці, посилити соціальне і економічне вирівнювання і забезпечити послідовність між цілями економічного зростання і станом навколишнього середовища.

Одним із основних показників того, наскільки вдало реалізується інноваційна модель розвитку є показник експорту високотехнологічної продукції. В табл. 4.3. наведена частка високотехнологічної продукції в експорті Франції та Німеччини. В цілому частка експорту на рівні 20% є не досить високим показником.

Таблиця 4.3

Частка високотехнологічної продукції в експорті (%)

	2001	2002	2003	2004	2005
Франція	23	21	19	19	20
Німеччина	18	17	16	17	17

World Development Indicators 2006: <http://ddp-ext.worldbank.org>.

Європейські країни намагаються стимулювати приватний сектор у фінансуванні нововведень, призначених для виробництва. У такий спосіб забезпечується коштами 51% надходжень в інноваційну сферу країн ЄС, 98% – в Японії і 90% – у США, а лідерами серед країн ЄС є Фінляндія (96%), Словенія (93%) та Німеччина (92%).

Частка витрат на інновації в сфері послуг коливається від 9% у Німеччині до 70% – у Ісландії (станом на 2003 рік). Для більшості країн сектор послуг посідає другу сходинку після промисловості.

Дані Євростату вказують на високу інноваційну активність серед іноземних інвесторів, особливо у тих галузях, де національні інвестори не проявляють високої зацікавленості. Лібералізація внутрішніх ринків, у тому числі фінансового, низькі податки, стабільні трудові відносини та високий науковий потенціал формують сприятливе середовище для прямих інвестицій у сферу комунікацій, інформаційний сектор, електроніку, виробництво медичного устаткування, автомобільну, харчову промисловість, сферу фінансових послуг.

Резюмуючи розгляд альтернативних моделей соціально-економічних розвитку з точки зору їх придатності для застосування в Україні варто відмітити кілька основних моментів:

- 1) інтеграція України до ЄС потребуватиме наближення її соціально-економічної системи до усталеної європейської практики. Попри очевидну розбіжність внутрішньої практики, зумовленої історично, країни ЄС поділяють ряд цінностей і принципів, які лежать в основі їх єдності;
- 2) Україна потребує не лише наближення до європейської соціально-економічної системи в процесі приєднання, необхідними також є демонтаж старих радянських адміністративно-командних відносин та перехід до ринкових. У цьому випадку ЄС виступає як модель розвитку. Крім того використання інструментів приєднання створює ефект зацікавленості ЄС в підтримці процесу трансформації України;
- 3) Розпочинаючи рух в європейському напрямку Україна уже сьогодні повинна потурбуватись про перспективи свого подальшого розвитку і конкурентоспроможності економіки. Як показує досвід європейських країн, пріоритетом має стати постіндустріальні інноваційні стратегії національного розвитку.

4.3.4. ПРИКЛАДИ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН ЄС

Ряд європейських країн вдало реалізували постіндустріальні стратегії національного розвитку, скоординовані в рамках ЄС. Серед них на особливу увагу заслуговує досвід Ірландії, Іспанії та Фінляндії, які вдало скористались перевагами членства в ЄС.

4.3.4.1. ІРЛАНДІЯ – «КЕЛЬТСЬКИЙ ТИГР»

Економічне перетворення Ірландії постає як одне із найбільших див останнього десятиріччя. За невеликий проміжок часу цій країні вдалося перетворитись із найменш заможної країни ЄС, основу економіки якої складало сільське господарство, в одну із найбільш конкурентоспроможних економік світу (див. табл. 4.4.).

Ірландія: основні економічні показники

Індекс людського розвитку та (місце в рейтингу) 0.959 (5)	ВВП (per capita) \$44,500	ВВП (офіційний обмінний курс) \$203.8 млрд.
Населення 4,109,086	ВВП (% зростання, 2006) 5.7%	ВВП (паритет купівельної спроможності) \$180.9 млрд.

В 1987 р. ВВП Ірландії складав 69% середнього рівня країн Європейського співтовариства. В 2003 р. він досяг 136%. Рівень безробіття скоротився з 17% в 1987 р. до 4% в 2003 р. Заборгованість уряду різко зменшилася із 112% ВВП до 33%. Щорічне зростання ВВП з початку 1990-х рр. до 2007 становило в середньому 6%.

Що складає основу такого успіху?

По-перше, однією із сильних сторін Ірландії є кваліфіковані працівники: науковці, інженери, випускники бізнес-шкіл. Починаючи із 1960-х рр. уряд Ірландії починає збільшувати видатки на освіту, як середню так і вищу.

Наявність дешевої висококваліфікованої робочої сили та продумана фіскальна політика уряду сприяла залученню прямих іноземних інвестицій. У результаті, близько 559 американських компаній відкрили свої відділення в Ірландії.

По-друге, феномен ірландського успіху бере свій початок у 1970-х рр., коли Ірландія приєдналась до ЄЕС. Одним із ключових елементів стала переорієнтація економіки з Великобританії на ЄЕС. Вступ до ЄЕС в 1973 р. не лише дав доступ до фондів Спільноти, зокрема сільськогосподарських субсидій, але й відкрив шлях для міжнародного капіталу. Інвестиції із країн ЄС мали значний вплив на розвиток ірландської економіки.

В 1990-х рр. ірландський уряд в своїй фіскальній політиці керувався вимогами, запровадженими ЄС щодо членства в економічному і монетарному союзі. Знижуючи дефіцит бюджету і державний борг, уряд прагнув створити макроекономічний клімат, сприятливий для іноземних інвестицій і зростання приватного сектору. Приватизація стала переломним моментом зламу старої практики протекціонізму, коли за допомогою тарифів і субсидій підтри-

мувались енергетика, зв'язок і транспорт, водночас стримуючи економічне зростання.

З часу вступу до ЄС структура ірландської економіки радикально змінилась. Провідні позиції зайняли невеликі групи high tech, промисловість, яка належить іноземним власникам та фармакологія. Ірландія стала одним із фінансових центрів Європи.

Сьогодні Ірландія є однією із найбільш відкритих економік світу. Близько 1500 іноземних компаній присутні в Ірландії. Країна має добру репутацію в справі захисту навколишнього середовища і якості життя.

4.3.4.2. ІСПАНІЯ – «НОВА ЗІРКА ЄВРОПИ»

В продовж ХХ ст. Іспанія була однією із найбідніших країн західної Європи. Однак до кінця 1990-х рр.. вона перетворилась на потужну індустріальну країну із високими темпами економічного зростання (див. табл.4.5.). Відразу після вступу до ЄЕС економіка Іспанії почала стабільно зростати. З 1986 р. до 1990 р. щорічне збільшення ВВП в середньому складало 5%. Після загальноєвропейського економічного спаду початку 1990-х рр., в 1994 р. економіка Іспанії відновила помірні темпи зростання: з 1997 р. до 2000 р. зростання ВВП становило 4%, в 2006 р. – 3,9%, що перевищує загальноєвропейський показник.

Таблиця 4.5

Іспанія: основні економічні показники

Індекс людського розвитку та (місце в рейтингу) 0.949 (13)	ВВП (per capita) \$27,400	ВВП (офіційний обмінний курс) \$1.084 трлн.
Населення 40,448,191	ВВП (% зростання, 2006) 3.9%	ВВП (паритет купівельної спроможності) \$1.109 трлн.

Human Development Report 2007/2008; The World Factbook 2007.

Економічні перетворення розпочались після вступу країни до ЄЕС. Було зменшено урядові витрати та проведено приватизацію. Зросла відкритість Іспанії світу, прийшли інвестиції, заохочені низькою вартістю робочої сили.

Програма приватизації сприяла утворенню власних транснаціональних корпорацій, які почали інвестувати в економіку країни

Латинської Америки. Мадрид перетворився в один із провідних фінансових центрів Європи поряд із Лондоном, Франкфуртом, Парижем та Стокгольмом.

Уряд Іспанії доклав чималих зусиль для виконання умов для введення євро, продовжуючи лібералізацію, приватизацію і покращення регулювання економіки. Такі реформи дали 2 мільйони робочих місць, зменшивши рівень безробіття із 21% до 8,1%.

На протипагу традиційним секторам економіки: вугільній і виробництву сталі, державну підтримку отримали наукомісткі: автомобільна і фармацевтична. Розуміючи важливість новітніх технологій, уряд створив міністерство науки і технологій. Асигнування на науково-дослідні та дослідницько-конструкторські роботи НДДКР (R&D) було збільшено з 0,8% до 2% ВВП. Уряд також ввів фінансові стимули для розвитку інвестицій у нові технології в окремих галузях.

Частка промисловості в структурі ВВП також зменшується і складає одну третину сфери послуг. Роздрібна торгівля, туризм, банківський сектор, телекомунікації дають лівову частку економічної активності. Крім того, особливо важливим є туризм, оскільки Іспанія залишається одним із найбільших туристичних центрів світу.

Поступово відбувається витіснення традиційних секторів сільського господарства, рибного промислу і лісового господарства, частка яких в структурі національного виробництва зменшилась до 3,6%.

Незважаючи на проведені реформи, значні проблеми залишаються: високе безробіття 8,1%, державний сектор має значні розміри, пенсійна система потребує реформування, країна залежить від субсидій від ЄС. На початку 2000-х рр. 10 із 17 регіонів отримували допомогу, оскільки мають ВВП на душу населення нижчий, ніж 75% середньоевропейського показника.

4.3.4.3. ФІНЛЯНДІЯ – «ЯПОНІЯ ПІВНОЧІ»

В другій половині ХХ століття Фінляндія перетворилась із країни сільського та лісового господарства в країну із диверсифікованою сучасною інформаційною економікою, ВВП (per capita) котрої приблизно рівний показнику таких країн як Великобританія, Франція, Німеччина та Італія (див. табл. 4.6).

Фінляндія: основні економічні показники

Індекс людського розвитку та (місце в рейтингу) 0.952 (11)	ВВП (per capita) \$33,500	ВВП (офіційний обмінний курс) \$197.9 млрд.
Населення 5,238,460	ВВП (% зростання, 2006) 4.9%	ВВП (паритет купівельної спроможності) \$175.2 млрд.

Human Development Report 2007/2008; The World Factbook 2007.

Фінляндія вважається однією із небагатьох «нових інформаційних економік», яка спромоглася за такий короткий період – упродовж 1990-х рр. із найменш технологічно розвинених перетворитись в найбільш спеціалізовану в сфері телекомунікацій.

Однією із визначальних рис фінської інформаційної (наукомісткої) моделі є збереження добре організованої економіки загального благоустрою, із безкоштовною системою освіти, доступною системою охорони здоров'я, щедрою соціальною системою, котра включає пенсійне страхування, страхування на випадок втрати роботи.

Становлення фінської моделі інноваційного розвитку розпочалось у 1980-х рр. Створення національної системи НДДКД розглядалось фінськими компаніями як ключове завдання для виживання в дедалі більш залежній глобалізованій економіці. В результаті різко зросли витрати на НДДКР в бізнесовому секторі. Водночас було створено інституційну основу для продукування знань і інновацій – поміж ключових, Фінський національний фонд досліджень та розвитку (Sitra), Технічний дослідницький центр (VTT), університетські дослідницькі центри.

Завдяки великій частці експорту і доступу до ринку ЄС до кінця 1980-рр. економіка Фінляндії показувала високі темпи зростання і майже повну зайнятість. В цей час Фінляндія отримала назву Японія Півночі. Неминуча криза початку 1990-х спонукала процес реструктурування економіки та впровадження нових концепцій. Для виходу із кризи Фінляндія потребувала програм реіндустріалізації, включно із модернізацією традиційної промисловості та розвитком нових галузей.

Так постала нова інноваційна політика на основі концепції **«національної системи інновацій»**, побудованій на тісних

взаємозв'язках між університетами, бізнесом і державними дослідницькими центрами. Крім того, в 1996 р. було запроваджено концепцію «суспільства знань» (*knowledge-based society*), як основу наукової і технологічної політики. Особливий наголос було зроблено на збільшення конкурентоспроможності інфраструктури необхідної для розвитку і застосування інформаційних технологій.

Таким чином, криза спонукала до швидких структурних змін: від сировинної, енергетичної і капіталомісткої структури до наукомісткої високотехнологічної промисловості. Процесу реструктуризації сприяв вступ в 1995 р. до ЄС, який значно збільшив зовнішній конкурентний тиск.

Зміни були різкими: частка електронного обладнання в експорті зросла із 0,1% до 25%, перевершивши експорт паперової індустрії, яка традиційно переважала в фінському експорті. Провідними секторами економіки стали телекомунікація, електронна індустрія, машинобудування.

Можливість запровадження в Україні зазначених моделей соціально-економічного розвитку потребує розгляду критеріїв та методики їх запозичення. Насамперед, розглянемо два основні підходи до можливих темпів соціально-економічних перетворень. В ході дискусії, яка виникла між економістами при дослідженні трансформаційних процесів в пострадянських країнах можна виокремити два основних підходи:

1. Сценарій «**шокової терапії**» (*cold turkey*) або «ведикого удару» (*big bang*). Цей метод передбачає швидкі і рішучі дію уряду з усіх напрямків формування соціально орієнтованої ринкової економіки.

Доктрина «шокової терапії» спирається на логіку вільного ринку. Економіка розглядається як сфера взаємодії господарюючих суб'єктів. Тому головним завданням вбачається створення умов, коли взаємодія господарюючих суб'єктів, які керуються власними інтересам буде ефективною. Реалізація програми шокової терапії» повинна вестись на всіх напрямках на максимальній швидкості та мінімальній участі держави, оскільки в господарем має бути «невидима рука» ринку.

Доктрина «шокової терапії» нагадує доктрину «Вашингтонського консенсусу» – набір рекомендацій щодо реформування економік країн Латинської Америки

запропонованих Дж. Вільмсоном керівництву Світового банку і Міжнародному валютному фонду. Акцент зроблено на зменшення втручання держави, лібералізацію торгівлі, перехід до ринкового ціноутворення і досягнення макроекономічної стабільності на основі кредитно-грошової і бюджетно-податкової політик. В наш час «пост-Вашингтонський консенсус», який містить рекомендації не лише для країн, що розвиваються, але й перехідних економік, на кшталт України, включає ширший спектр ключових елементів: підтримка і заохочення конкуренції, створення надійної системи фінансових ринків, проведення структурних перетворень, трансформацію державних механізмів регулювання економічних процесів.

2. Проведення поступових змін, крок за кроком. Цей метод отримав назву «**градуалізм**».

Градуалістська стратегія базується на традиціях кейнсіанської теорії. Головна увага в процесі трансформації має приділятися структурній адаптації виробництва і зайнятості, розвитку інвестицій, за провідної ролі державі. Структурні програми, запроваджені державою, мають бути направлені на стимулювання інвестицій, оздоровлення промислової структури і економічного зростання у відповідності із умовами, які характерні для країни. Для стимулювання економічного зростання пропонується використання дефіцитного фінансування. Яке крім того є фактором збільшення попиту.

Країни колишнього радянського табору близько двох десятиліть тому постали перед вибором «шокового» чи «градуалістського» сценарію трансформації. При чому для кожної із країн, включно із Україною, можливий лише один вихід – перехід до соціального ринкового господарства. Більшість сусідів України обрали «шоковий» варіант соціально-економічної трансформації, хоча в чистому вигляді ортодоксальний монетарний підхід не використовувався. Єдиною країною, котра обрала «градуалістську модель», була Угорщина. Її вибір еволюційного сценарію ринкової трансформації був зумовлений тим, що вона раніше інших країн

ЦСЄ встала на шлях демократичних перетворень і до моменту зміни політичної системи 1990 р. найближче просунулась до ринку.

Створення основ соціального ринкового господарства є наслідком дії цілої низки внутрішніх і зовнішніх факторів, які визначають результати і тривалість системних змін.

Порівняльний аналіз соціально-економічного розвитку країн-членів ЄС (включно із країнами ЦСЄ) дозволяє сформулювати основні методологічні уроки, які можуть бути корисним для розгляду соціально-економічних перетворень в Україні.

1. Від здатності уряду і обраної стратегії залежить тривалість і результативність перетворень. В процесі трансформації зростає роль держави як головного організатора і координатора, особливе значення має якість економічної політики уряду, продуманість основних заходів і послідовність їх здійснення.
2. Процеси, що відбуваються в Україні не можливо зрозуміти без аналізу переплетення економічних і політичних факторів (Рис 4.1.). На відміну від економічних перетворень в Ірландії, Іспанії, Фінляндії стратегію соціально-економічного розвитку України потрібно розглядати в контексті трансформації всієї суспільної системи. Розробка стратегії передбачає врахування політичних і економічних умов, інституційних обмежень, соціально-психологічних і інших факторів, які тісно пов'язані між собою. Так, наприклад, успіх Польщі багато в чому завдячує консенсусу поміж політичних сил, що результувалась в парламентській підтримці урядових законопроектів, формуванню нової інституційної системи тощо.
3. Траєкторія соціально-економічних трансформацій в Україні буде визначатись трьома ключовими параметрами: сучасним станом, що формує вихідні передумови, обраною стратегією, наявними умовами ринкових перетворень (Рис 4.2.). Сприятливі вихідні умови, які ми сьогодні спостерігаємо в українському суспільстві щодо європейської інтеграції здатні багато в чому визначити характер перетворень. Досягнення загальнонаціонального консенсусу щодо необхідності проведення внутрішніх реформ є на сьогодні завданням політичних еліт і від успіху/невдачі буде залежати політичний клімат і послідовність просування до мети членства в ЄС.

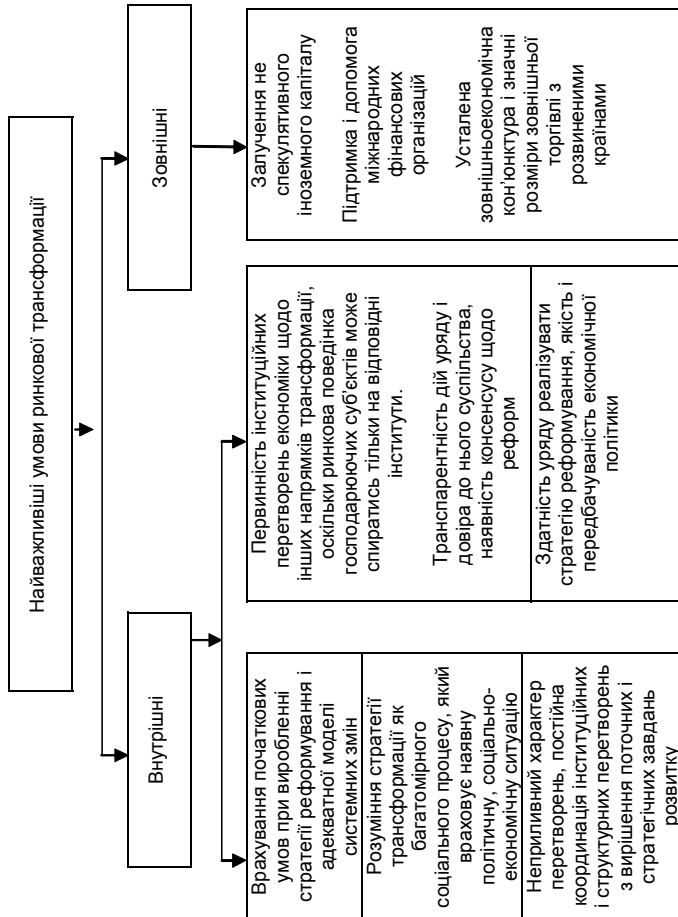

Рис. 4.1. Умови ринкових перетворень

Рис. 4.2. Ключові параметри реалізації соціально-економічної моделі розвитку

Європейські цінності – як основана української національної ідеї.

- Основу європейських цінностей становлять принципи, які поділяють всі країни-члени ЄС: принципи свободи, демократії, поваги до прав людини і основних свобод, верховенства права.
- Наближення до європейських цінностей виступає як важлива для суспільства ідея, щодо якої існує згода більшості громадян України.
- Національна ідея, в основі якої лежать європейські цінності, повинна згуртовувати Україну, мобілізувати ресурси на проведення реформ і слугувати критерієм оцінки соціально-економічного і політичного розвитку України.
- Європейські цінності і європейська інтеграція є одними із небагатьох чинників, які здатні виступити консолідуючим фактором українського суспільства.

Об'єктивна необхідність внутрішніх реформ як передумови національного розвитку.

- Україна займає 76 позицію поміж країн світу за індексом людського розвитку (ІЛР) лише завдяки високому відсотку письменності населення, однак і цей показник погіршується.
- За ВВП на одиницю населення – 1771 дол. США Україна належить до країн з низькими прибутками і в 16 разів відстає від загальноєвропейського показника.
- Одним із наслідків важкого соціально-економічного стану є скорочення населення України (із 51,6 млн. в 1991 р. до 46,3 млн. в 2005 р.).

Альтернативні моделі розвитку та їх придатність для України

- Реформування політичної, соціально-економічної системи, як передумова національного розвитку, вимагатиме величезних політичних, організаційних і фінансових зусиль та внутрішніх перетворень у державі.

- Як орієнтир для перетворень може слугувати традиційна європейська модель економіки загального добробуту для якої характерні колективізм і високі стандарти соціального захисту.
- Європейська модель дедалі зближується із американською економічною моделлю керованого вільного підприємництва, базованій на індивідуальному прагненні корисності за повазі до верховенства закону.
- Приєднання до ЄС стало вирішальним фактором успіху для ряду європейських країн, які вдало реалізували постіндустріальні стратегії національного розвитку.
- Безпосереднє сусідство із ЄС та перспектива поглиблення інтеграції, обумовлюють орієнтацію України на європейську економічну модель, а потреба швидких і стабільних темпів економічного зростання актуалізує інноваційний шлях розвитку.

1. Яка роль національної ідеї в процесі внутрішніх перетворень в Україні?
2. Чому Україна потребує реформ як передумови національного розвитку?
3. Яке співвідношення між ВВП на одиницю населення в Україні і середньоєвропейським?
4. Які характерні особливості європейської моделі економіки загального благоустрою?
5. В чому відмінність між американською і європейською моделлю економічного розвитку?

РОЗДІЛ 4.4. НАПРЯМ ДОДАТКОВИХ РЕФОРМИ

Українське керівництво сьогодні схильне до проведення реформ і поділяє основні європейські цінності. Однак, Україні ще дуже багато потрібно зробити в плані демократичний та економічний перетворень з огляду на можливість членства в ЄС. «Реформи в Україні нині є вельми нагальними – так, необхідними для членства, але найперше необхідні для добробуту самої України. Я думаю, що нам необхідно енергійніше підтримувати процес реформ, не обмежуючись словами, і я думаю, що українці підтримають цю думку. В Україні потрібно залікувати багато ран, і на це піде час і зусилля. На сьогодні, навіть при тому, що наші остаточні цілі не встановлені, двері не зачинені, а загальний напрям цілком зрозумілий – ми прагнемо тіснішої співпраці з Україною», зазначає комісар ЄС із Зовнішніх зв'язків та Європейської політики сусідства [14]. Практика показує, що реформування країни відбувається не один рік і може тривати десятиріччями.

Наразі стоїть питання про ефективне виконання наявних механізмів співробітництва України і ЄС для поглиблення взаємин, зокрема шляхом створення зони вільної торгівлі, гармонізації політик. Проведення реформ має підвищити спроможність України ефективно використовувати переваги європейського ринку, співпраці у галузі оборони та безпеки, її енергетичних потреб.

В даному розділі окреслено додаткові реформи, необхідні з огляду на перспективу створення зони вільної торгівлі між Україною і ЄС, як основного елементу «посиленої угоди» та використання інших елементів ЄПС, зокрема інструменту добросусідства та партнерства. Крім того, розглянемо пріоритетність подальших реформ на основі Стратегії національного розвитку, реалізація яких дозволить Україні більш ефективно використовувати переваги інтеграції до ЄС.

4.4.1. ДОДАТКОВІ РЕФОРМИ

Поглиблення співробітництва України з ЄС дає значні переваги для обох сторін. Успіх реформування країни буде залежати від поглиблення інтеграції із ЄС, оскільки поглиблення інтеграції вимагає запровадження ширшого кола реформ. Так, для створення зони вільної торгівлі потрібно привести торговельну політику у відповідність із нормами міжнародної торгівлі і стандартами ЄС,

створення митного союзу, вимагатиме впровадження правил торгівлі ЄС із третіми країнами, створення вільного ринку – повну адаптацію і імплементацію *acquis*.

Зона вільної торгівлі (*Free trade area*) – різновид міжнародної економічної інтеграції, в рамках якої країни-учасники скасовують митні ставки, податки, збори, та кількісні обмеження для взаємної торгівлі. За кожною країною-учасницею зберігається право на самостійне та незалежне визначення режиму торгівлі щодо третіх країн.

Між країнами-учасницями зберігаються митні кордони та пости для контролю походження товарів, що перетинають державні кордони.

Багато досліджень, проведених останнім часом щодо умов та наслідків створення зони вільної торгівлі України і ЄС, показують, що лібералізація торгівлі та покращення доступу на ринки може принести як значне зростання обсягів торгівлі, так і добробуту країни.

Наприклад, дослідження зроблене американським аналітичним центром *Carnegie Endowment for International Peace* переконує, що без обмежень доступу на ринки торгівля із ЄС може збільшитись на 60% [17]. Подібний висновок зроблено і в аналітичній доповіді «Перспективи поглибленої вільної торгівлі між Європейським Союзом та Україною», підготовленій в рамках виконання Плану дій». В документі констатується, що кращий ефект для поглиблення взаємин може дати створення ЗВТ+, глибшої форми інтеграції, котра б окрім зменшенні тарифів на промислові товари передбачала лібералізацію руху послуг, капіталу та робочої сили. [6].

Зона вільної торгівлі плюс (*free trade area+*) – форма міжнародної економічної інтеграції, яка не лише передбачає повну ліквідацію митних бар'єрів та/чи кількісних обмежень у торгівлі товарами, але й також включає пакет реформ, у сфері торгівлі, гармонізації та взаємовизнання на ринках товарів й послуг, а також необхідних інституційних перетворень, на умовах двосторонніх договорів ЄС із країнами, що готуються до вступу, а також з Норвегією, Швейцарією і Туреччиною, задля зменшення чи скасування відмінностей, які створюють бар'єри у торгівлі між ними.

Для впровадження глибшої форми інтеграції, ніж звичайна зона вільної торгівлі, Україні потрібно запровадити програму економічних реформ. Так, глибша інтеграція, як проміжний крок у напрямку наближення до внутрішнього ринку ЄС, включатиме:

- ❖ нульовий тариф на всі товари (не лише промислові);
- ❖ усунення нетарифних обмежень шляхом гармонізації і двостороннього визнання;
- ❖ зближення регулювання сфери послуг;
- ❖ дотримання взятих зобов'язань в окремих сферах, зокрема в конкурентній політиці, корпоративному регулюванні та вирівнювання в довгостроковій перспективі екологічних стандартів.

4.4.1.1. БАЖАНІ РЕФОРМИ, ЯКІ ЗАЛЕЖАТЬ ВІД СПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

План дій, підписаний між Україною і ЄС у 2005 р., передбачає просування «до значного рівня інтеграції, включаючи участь у внутрішньому ринку ЄС», щоправда не визначає, що це означає на практиці. Окремі положення передбачають, що Україна може отримати доступ до внутрішнього ринку в окремих галузях, запровадивши стандарти і практику в цих секторах.

Просування на внутрішній ринок ЄС потребуватиме як перший крок зменшення тарифних та нетарифних обмежень. Цей процес уже розпочато в рамках вступу України до СОТ і продовжиться в «посиленій угоді» щодо якої ведуться перемовини. Як показує досвід функціонування внутрішнього ринку ЄС, ключем для ефективного використання участі в ньому є усунення нетарифних обмежень: затримки на перетинанні кордонів, відмінність адміністративних процедур і бізнесової практики тощо. Більшість цих бар'єрів постають у наслідок відмінностей у стандартах і регулюваннях України і ЄС.

Перш за все, для доступу на європейські ринки Україні необхідно засвоїти технічні стандарти у промисловому виробництві. Наближення українських технічних стандартів щодо промислових товарів до рівня європейських кілька років вже є політичною метою українського керівництва. Україна зробила певний поступ, перейшовши на 3768⁴² із 8000 європейських стандартів.

⁴² Станом на 12.06.2007 (Позиційний документ щодо імплементації Українською стороною Плану дій Україна – ЄС у 2005-2007 роках, 2007).

Єврокомісія та Україна розробили загальний план гармонізації стандартів у промисловому виробництві на період з 2005 до 2010 р., реалізація якого дасть змогу Україні приєднатись до Угоди про експертну оцінку відповідності та допуск промислової продукції (АСАА). Крім того, Україні потрібно долучитись до роботи в провідних органах стандартизації, таких як CEN (European Committee for Standardisation, Європейський комітет зі стандартизації), CENELEC (Comitee European de Normalisation Electrotechnique, Європейський комітет з електротехнічних стандартів) та ISO (Міжнародна організація зі стандартизації).

Як зазначається в доповіді Міжнародного центру перспективних досліджень (МЦПД), для мінімізації витрат на гармонізацію та прискорення процесу впровадження Україні, потрібно було б максимально спиратися на добровільне узгодження зі стандартами ЄС: «тобто норми ЄС просто було б перекладено українською мовою без модифікацій, що було б наслідуванням прикладу Польщі перед її вступом. Виробники можуть вибирати чи приймати ці стандарти, якщо вони серйозно зацікавлені у ринках для експорту. Україні не слід було б перетворювати на обов'язкові ті стандарти ЄС або міжнародні, які є для добровільного переходу для підприємств» [6].

Другою пріоритетною сферою є доступ української сільськогосподарської продукції на ринки ЄС, що може мати значні наслідки для економіки України. Ключовим питанням є здатність України відповідати стандартам ЄС щодо продуктів сільськогосподарського виробництва, в тому числі фітосанітарним нормам. На цей час Україна здатна експортувати до ЄС лише збіжжя та кілька інших продуктів, зокрема сухе молоко і мед, для яких відкритий доступ на ринок ЄС і які відповідають європейським стандартам.

За оцінкою МЦПД, досягнення обопільного визнання стандартів відповідності між ЄС та Україною може бути лише віддаленою і дорогою перспективою. Адаптація стандартів ЄС для сільськогосподарської продукції є досить важким завданням, яке потребує значних фінансових витрат. Сукупні видатки на відповідність вимогам до сільського господарства таких нових країн-членів, як Польща та Литва, оцінюються у 2–2,5% ВВП на рік, з яких Спеціальна програма ЄС з сільського господарства та розвитку села (SAPARD) покрила 75%. Тому видається найвірогіднішим пріоритетом забезпечення угод про відповідність для конкретних установ і продуктів у передбачуваному майбутньому.

Зацікавленість бізнесових груп у доступі до міжнародних фінансових ринків і ринків капіталу обумовлює необхідність відповідності до європейських і міжнародних стандартів корпоративного правління. Ще й досі існує кілька стратегічних елементів, яких бракує в українському законодавстві та практиці, зокрема Україна має перейти на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та прийняти ряд законів щодо регулювання діяльності спільних компаній. Без цих заходів неможливо адекватно реформувати корпоративне управління.

Лібералізація сфери послуг, зокрема деяких галузей (енергетика, транспорт, фінансові і страхові послуги), спроможні збільшити прями іноземні інвестиції в українську економіку.

Лібералізація фінансових послуг

Усунення обмежень на рух капіталу, забезпечення його вільного обігу між Україною та ЄС – фундаментальний принцип, без реалізації якого поглиблена вільна торгівля фінансовими послугами неможлива. Відмова від моделі фіксованого курсу обміну валют і забезпечення конвертованості гривні – обов'язкова передумова вільного обігу капіталу, оскільки макроекономічна модель, побудована на основі фіксованих курсів валют, не може ефективно поєднуватися з вільним рухом капіталу.

Прив'язка національної валюти до світових резервних валют і збереження стабільного курсу національної валюти можлива за умови, що обсяги капіталу, які надходять до країни та експортуються з неї, рівні.

Якщо фінансові потоки не збалансовані, утворюється девальваційний або ревальваційний тиск на національну валюту, який абсорбується через продаж/поповнення валютних резервів Національного банку України.

Джерело: Поглиблена вільна торгівля між Україною та Європейським Союзом: фінансові послуги. Аналітична записка. – К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2006.

Отже, є малоймовірним, що майбутня угода про ЗВТ буде включати значну лібералізацію цієї сфери, оскільки повна лібера-

лізація фінансового сектору означала б значні макроекономічні наслідки для України, та й самі країни ЄС не повністю створили внутрішній ринок для сфери послуг.

4.4.1.2. ПОДАЛЬШІ РЕФОРМИ, ЯКІ ЛЕЖАТЬ У ЗОНІ ІНТЕРЕСІВ ЄС

ЄС має кілька ключових пріоритетів щодо реформування існуючої практики в Україні. Аналіз ЄПС, ПД, позиції на переговорах щодо укладання нової «посиленої угоди» та Інструментів Європейської політики показують, що інтереси ЄС полягають в: 1) стабілізації ситуації в Україні через структурні реформи, макроекономічну стабільність і лібералізацію торгівлі; 2) поглибленні взаємин до поступової економічної інтеграції і поглиблення політичної співпраці [27]; 3) реформах в сферах, які розглядаються ЄС як «пріоритетні»: енергетика, транспорт, навколишнє середовище, безпека та внутрішні справи [19].

Довгострокове бачення ЄК відносин із Україною, викладене в Стратегії щодо України на 2007-2013, виходить із потреби стабілізації соціально-економічної ситуації та створення дієвих ринкових механізмів. Зокрема, до пріоритетів належать:

- ❖ продовження реалізації регуляторної реформи;
- ❖ полегшення торгівлі, включно із реформуванням митного законодавства і процедур;
- ❖ запровадження відповідності українських товарів санітарним та фітосанітарним нормам;
- ❖ надійність кордонів;
- ❖ реформування корпоративного законодавства; конкурентна політика; [27].

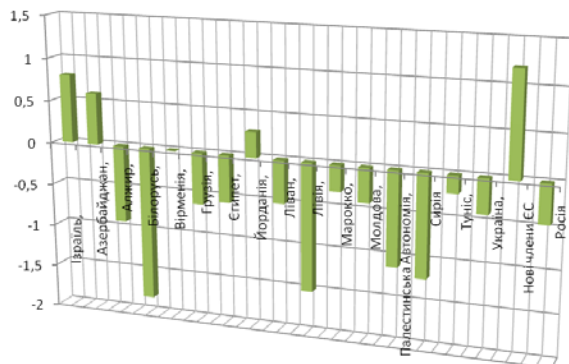
Передумовою для покращення регуляторного середовища в Україні розглядається необхідність структурних реформ, адміністративна реформа і реформа державної служби, а також реформування системи правосуддя, які є ключовими елементами посилення інституційної спроможності і покращення прозорості і публічної відповідальності держави і її адміністративної структури на всіх рівнях. Реформа також необхідна для забезпечення ефективності боротьби із корупцією.

Адаптація регуляторної практики ЄС, котра є більш розвинена ніж в Україні, матиме наслідком покращення економічного се-

редовища в Україні і призведе до збільшення темпів зростання. Таблиця 1.7. показує оцінку, яку Україна отримала за якість регуляторної системи на підставі дослідження Світового банку.⁴³

Таблиця 1.7

Якість регуляторної системи в країнах-сусідах ЄС

Джерело: World Bank.

Європейські бізнес-кола зацікавлені в гармонізації сфери послуг і руху капіталів [28]. Динамічний фінансовий сектор є важливим і для загального процесу економічного розвитку, і для глибокої регіональної інтеграції.

В енергетичній сфері ЄС вбачає інтеграцію своїх сусідів до Пан-Європейського енергетичного ринку важливим компонентом посилення власної енергетичної безпеки. Як пріоритет у відносинах з Україною вбачається її перехід на ринкові механізми постачання газу, разом із прозорою системою схем поставок.

Зростання ефективності транспортного сполучення між ЄС і Україною є однією із базових передумов інтеграції ринків. У зв'язку з цим пріоритетними сферами реформування повинні стати розвиток інфраструктури, інституційна і регуляторна реформа сектору,

⁴³ Оцінка є середнім балом шести індикаторів розроблених Світовим банком: відповідальність, політична стабільність, ефективність уряду, якість регулювання, влада закону, контроль над корупцією.

інтеграція України в Паневропейську транспортну мережу може сприяти цьому процесу та допомогти ЄС в створенні інтегрованої і конкурентної транспортної мережі.

ЄС також зацікавлений в інституційній реформі і збільшенні спроможності державного регулювання міграційної політики, переведення прикордонної служби на європейські стандарти.

4.4.2. ПРІОРИТИЗАЦІЯ ПОДАЛЬШИХ РЕФОРМ ЗГІДНО НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ

Нова угода України із ЄС, переговори щодо якої наразі тривають, скоріш за все не передбачатиме формального закріплення перспективи членства України в ЄС. Після ратифікації угоди Європейським парламентом і відповідно Верховною Радою України на час дії угоди (приблизно 5-7 рр.) Україні потрібно здійснити реформи та адаптувати національне законодавств, щоб в «2013-2015 роках бути спроможною поставити питання членства» [1].

Україна повинна скористатись можливістю провести так необхідне внутрішнє реформування економіки за допомогою та наглядом ЄС. Характер та напрям реформ, які необхідно провести, повинні цілком відповідати умовам щодо вступу України до Європейського Союзу. Саме тому, якщо дійсно Україна прагне вступити до ЄС, потрібно зорієнтувати реформ на виконання критеріїв членства.

Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» прийнята в 2004 р. дещо застарілий, однак єдиний на сьогодні концептуально-нормативний документ, який визначає стратегію соціально-економічного розвитку України, виходить із необхідності створення впродовж 2004-2015 рр. «всього комплексу передумов, пов'язаних з реалізацією Копенгагенських критеріїв та вступом України до Євросоюзу». На це мають бути спрямовані всі інституційні перетворення, політика економічних, соціальних та гуманітарних реформ.

Реалізація завдань європейської інтеграції вирішальною мірою залежить від прогресу на головному напрямі – забезпечення сталого зростання та прискореного подолання на цій основі розриву в обсягах ВВП на душу населення між Україною та державами – членами ЄС.

Стратегія виходить із реалізації трьох етапів перетворень 2004 – 2007, 2007–2009 та 2009–2015 рр. Головною метою макроекономічної

політики має стати досягнення високого рівня економічного зростання, що в довгостроковій перспективі дасть можливість значно підняти рівень життя й зменшити розрив у рівні ВВП на душу населення в Україні та ЄС.

Основними стратегічними орієнтирами наближення до ЄС визначено: по-перше, реалізацію стратегію випереджального розвитку, яка могла б забезпечити щорічні темпи зростання ВВП в Україні у 1,5-2 рази вищі, ніж загалом у країнах ЄС. Завдяки збереженню таких темпів ВВП на душу населення України має зрости у 2,3–2,4 рази та досягти у 2015 р. \$12-13 тис. По-друге, збереження «паритетної основи» в приєднанні до ЄС із «забезпеченням пріоритету національних інтересів та національної економічної безпеки, на базі відповідальності влади перед українськими підприємцями і громадянами з метою забезпечення їхніх економічних інтересів як на внутрішньому, так і на європейському просторі».

Реалізація завдань євроінтеграційної стратегії України передбачає здійснення впродовж 2004-2015 рр. таких заходів:

- ❖ приведення законодавства України у відповідність до вимог законодавства ЄС у пріоритетних сферах;
- ❖ створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, яка б передбачала функціонування ринкових інститутів, гарантування правових норм у діловій сфері, стабільні та недискримінаційні правові рамки, чітко визначені права власності, застосування відповідних правил походження товарів, належну організацію прикордонної інфраструктури тощо;
- ❖ поступове залучення України до участі в галузевих програмах Європейського Союзу (у сферах транспорту, енергетики, розвитку міського господарства, сільського господарства, охорони здоров'я, освіти та ін.);
- ❖ для запровадження з 2007 р. нових інструментів у сфері технічної допомоги та з метою підвищення ефективності реалізації програм та проектів технічної допомоги з боку ЄС: проведення відповідних інституційних змін за аналогією з країнами – кандидатами; створення протягом 2004-2006 рр., нових схем адміністрування програм та проектів технічної допомоги.
- ❖ інтеграція інфраструктурних мереж України в європейські, зокрема енергетичні, транспортні та телекомунікаційні;
- ❖ створення митного союзу між Україною та ЄС, метою якого має стати поступове усунення митних, правових і технологічних перешкод;

- ❖ повне виконання Україною зобов'язань за укладеними міжнародними угодами та досягнення Копенгагенських критеріїв членства в Євросоюзі (2007-2011 рр.).

Для створення інституційної спроможності передбачається завершення адміністративної та судової реформ. Зокрема йдеться, як зазначається в Стратегії, про «реалізацію нової філософії демократичної влади – перехід від управління суспільством до служіння йому».

Також передбачається «дебюрократизація економіки», зокрема «звуження адміністративного регулювання, упорядкування механізмів реєстрації підприємницької діяльності та контрольних функцій державних органів, на підвищення відповідальності державних службовців за прийняті рішення та їхні наслідки».

Напрямок додаткових реформи

- Успіх проведення додаткових реформ буде залежати від поглиблення інтеграції із ЄС.
- Лібералізація торгівлі та покращення доступу на ринки може принести як значне зростання обсягів торгівлі, так і добробуту країни.
- Для впровадження глибшої форми інтеграції, ніж звичайна зона вільної торгівлі, Україні потрібно запровадити програму економічних реформ.

Бажані реформи, які залежать від спроможності України

- Просування на внутрішній ринок ЄС потребуватиме як перший крок зменшення тарифних та нетарифних обмежень.
- Для доступу на європейські ринки Україні необхідно засвоїти технічні стандарти у промисловому виробництві.
- Пріоритетною сферою є реформи, що уможливають доступ української сільськогосподарської продукції на ринки ЄС.
- Зацікавленість бізнесових груп України в доступі до міжнародних фінансових ринків і ринків капіталу обумовлює необхідність запровадження європейських і міжнародних стандартів корпоративного управління.

– Лібералізація сфери послуг, зокрема деяких галузей (енергетика, транспорт, фінансові і страхові послуги) спроможні збільшити прямі іноземні інвестиції в українську економіку.

Подальші реформи, які лежать у зоні інтересів ЄС

- Інтересам ЄС відповідає стабілізація ситуації в Україні через структурні реформи, макроекономічну стабільність і лібералізацію торгівлі;
- ЄС зацікавлений у поглибленні взаємин до поступової економічної інтеграції і поглиблення політичної співпраці.
- ЄС розглядає енергетику, транспорт, навколишнє середовище, безпеку та внутрішні справи пріоритетними сферами подальшого реформування.
- Європейські бізнес кола зацікавлені в гармонізації в сфері послуг і руху капіталів.

Пріоритизація подальших реформ згідно національних інтересів України

- Україна має скористатись можливістю провести так необхідне внутрішнє реформування економіки за допомогою та наглядом ЄС. Характер та напрям реформ, які необхідно провести, повинні цілком відповідати умовам щодо вступу України до Європейського Союзу
- Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» прийнята в 2004 р. виходить із необхідності створення впродовж 2004-2015 рр. «всього комплексу передумов, пов'язаних з реалізацією Копенгагенських критеріїв.
- До пріоритетних напрямків подальших реформ належать: функціонування ринкових інститутів, гарантування правових норм у діловій сфері, стабільні та недискримінаційні правові рамки, чітко визначені права власності, застосування відповідних правил походження товарів, належна організація прикордонної інфраструктури; завершення адміністративної та судової реформ, «дебюрократизація економіки».

1. Які реформи, що залежать від спроможності України, є бажаними і чому?
2. Як Ви поясните, що до пріоритетів ЄС належить стабілізація ситуації в Україні через структурні реформи, макроекономічну стабільність і лібералізація торгівлі?
3. Які подальші реформи, лежать у зоні інтересів ЄС в енергетичній сфері?
4. Чому Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» при розгляді подальших реформ виходить із необхідності досягнення високого рівня економічного зростання?

ВИСНОВКИ ДО ЧАСТИНИ 4

Європейська інтеграція надає Україні унікальний шанс запровадження широкомасштабної програми реформ. Як перший крок реформи повинні підвищити спроможність України взаємодіяти із ЄС в рамках ЗВТ+. Програма максимум включатиме програми реформ, які необхідні для виконання критеріїв членства в ЄС.

Поєднання зовнішньої стратегії набуття членства і вироблення плану внутрішніх реформ повинно стати основою єдиної національної стратегії, потреба вироблення якої гостро назріла в Україні.

Зовнішні чинники, тобто ситуація на міжнародній арені, загалом є сприятливою для входження України до ЄС. Разом з тим потрібно зазначити, що вплив міжнародних факторів не є детермінуючим, як це було під час протистояння часів «холодної війни». Сьогодні ЄС не має геополітичних супротивників в тому числі на українському напрямку. Головна загроза з якою стикаються країни ЄС – це нестабільність у сусідніх державах. Розширення як інструмент політики ЄС довело свою ефективність для вирішення подібних завдань.

Україна тривалий час виявляла незацікавленість ідеєю приєднання до ЄС навіть тоді, коли формально закріпила входження в європейський простір як основний національний інтерес. Основною моделлю відносин залишалась не інтеграція, а партнерство. В результаті, обставини, які обумовлюють перспективу членства України в ЄС значно ускладнились – зокрема, в ЄС після масштабного розширення на Схід постала дилема поглиблення/розширення. В Україні також відчувається брак розуміння необхідності внутрішньополітичних перетворень задля входження до ЄС, а головне – чіткої відданості ідеї європейської інтеграції, перш за все поміж політичної еліти.

Для приєднання до ЄС Україна потребує спроможності діяти в рамках спільного ринку ЄС та виконувати інші

зобов'язання країни-члена. За майже півстолітню взаємодію країни ЄС виробили спільні цінності та правила, які складають основу європейської інтеграції. Країна, котра прагне приєднатись повинна не лише їх поділяти, але й мати спроможність виконувати.

Для ЄС підтримка курсу реформ в країнах-претендентах є очевидним пріоритетом, оскільки їх відповідність критеріям членства гарантує життєздатність самого Європейського союзу, є запорукою того, що країна зможе виконувати взяти зобов'язання і грати за загально прийнятими правилами.

Наближення України до цінностей і норм ЄС є необхідною умовою для членства в цій міжнародній інституції. Направленість на внутрішні перетворення і фактичне окреслення програми першого кола внутрішніх реформ та їх підтримка свідчать про готовність ЄС поглиблювати інтеграцію із Україною.

Розглянуті моделі соціально-економічного розвитку формують широкий спектр для наслідування при реформуванні української економіки. Безпосереднє сусідство із ЄС та перспектива поглиблення інтеграції обумовлюють орієнтацію України та європейську економічну модель. Разом з тим, для виходу із важкого економічного стану і наближення до спроможності приєднатись до ЄС, Україна потребує швидких і стабільних темпів економічного зростання, які можуть дати лише конкурентноспроможні в сучасному світі наукомісткі галузі економіки.

Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки). «Шляхом європейської інтеграції», розроблена в 2004 р., виходить із необхідності впровадження в Україні європейських принципів та механізмів соціально орієнтованої структурно-інноваційної моделі економічного розвитку. «Зрештою, йдеться про глибоку модернізацію української економіки, підвищення її конкурентоспроможності, що має стати визначальною передумовою реалізації складних завдань сталого розвитку, що визначаються світовим співтовариством як стратегія розвитку в XXI столітті» [8]. Як показує досвід Ірландії, Іспанії, Фінляндії наближен-

ня до ЄС спроможне створити «вікно можливостей» для такого економічного прориву.

Європейська інтеграція надає Україні унікальний шанс запровадження широкомасштабної програми реформ. Як перший крок реформи повинні підвищити спроможність України взаємодіяти в рамках ЗВТ+ із ЄС. Програма-максимум включатиме програми реформ, які необхідні для досягнення критеріїв членства в ЄС.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Чи геополітичне протистояння зумовлює розширення ЄС сьогодні?
2. Які переваги та недоліки дасть Україні членство в НАТО для реалізації стратегічної мети вступу до ЄС?
3. Що спонукало ЄР в Копенгагені 1993 визначила формальні вимоги щодо майбутніх членів?
4. Як, на Вашу думку, програма першого кола реформ ПД співвідноситься із завданням виконання Копенгагенських критеріїв?
5. Що складає основу європейських цінностей? В чому їх важливість для України?
6. Яким чином членство в ЄС Ірландії, Іспанії і Фінляндії сприяло їх розвитку?
7. В чому полягає залежність між поглибленням інтеграції і напрямом додаткових реформ?

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Веселовський, Андрій. У пошуках нового формату взаємовідносин Україна – ЄС: особливості переговорного процесу щодо укладення нового базового договору. – Режим доступу: <http://www.ukma.kiev.ua/pol/con/Veselovsri.pdf>.
2. Воєнна безпека України на межі тисячоліть. – К.: Стилос, 2002. – 394 с.
3. Кокошин А. Россия в мире. Россия – сверхдержава, великая или региональная держава? // Международная жизнь. – 2002. – № 9. – С. 36-66.
4. Куликова С. Інтеграція України до ЄС потребує щоденної роботи і віри в досяжність мети // Національна безпека і оборона. – 2007. – №5. – С. 34.
5. Перепелиця Г. Проблеми визначення воєнно-політичного курсу України // Воєнна безпека України на межі тисячоліть. – К.: Стилос, 2002. – 394 с. – С. 108–160.
6. Перспективи поглибленої вільної торгівлі між Європейським Союзом та Україною. – Київ: Центр європейських політичних досліджень (СЕПС), Інститут світової економіки (IfW), Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД), 2006. – 178 с.
7. Позиційний документ щодо імплементації Українською стороною Плану дій Україна – ЄС у 2005-2007 роках. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=41025748&cat_id=17976903&ctime=1152113113668
8. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004?2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції». – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
9. Україна в 2006 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку. Експертна доповідь. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/book/DOPOVID07/Dopovid-Rozd-7.pdf>.
10. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006: Монографія / За ред. О.С. Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.
11. Україна – ЄС: від плану дій до посиленої угоди. – К.: Український центр економічних і політичних досліджень

- імені Олександра Разумкова, Інститут Європи Університету Цюріха. – 2007. – 67 с.
12. Україна – ЄС: до нового етапу співробітництва (Стаття Центру Разумкова) // Національна безпека і оборона. – 2007. – № 5. – С. 2–11
 13. Ферреро-Вальднер Б. ЄС та Україна – що лежить за горизонтом? – Брюссель, Mardi de L'Europe Luncheon, 2005 р. – 26 квітня.
 14. Ферреро-Вальднер Б. Напередодні важливого кроку. // Дзеркало тижня. – 2005. – № 6 (534) 19 – 25 лютого 2005.
 15. Фіалко А. У відносинах з європейським союзом Україна має більш упевнено відстоювати свої національні інтереси // Національна безпека і оборона. – 2007. – № 5. – С. 32–34.
 16. Agenda 2000. For a Stronger and Wider Union / European Commission // EU Bulletin Supplement. – 1997. – № 5.
 17. Aslund A. The Enlargement of the European Union: Consequences for the CIS Countries, Carnegie Paper No. 36, Carnegie Endowment for International Peace, Washington DC, 2003. – Режим доступу: <http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=1249>.
 18. Bretherton Ch., Vogler J. The European Union as a Global Actor. – London: Routledge. – 2006. – 292 p.
 19. Commission proposes negotiating directives for enhanced agreement with Ukraine, Press release IP/06/1184. – 2006. – 13 September.
 20. Conclusion of the Presidency, European Council in Copenhagen. 21–22 June 1993. SN 180/93.
 21. Declaration on Democracy. Copenhagen European Council, 7–8 Apr 1978 // EC Bulletin. – № 3.
 22. Dodini M., Fantini M. The EU Neighbourhood Policy: Implications for Economic Growth and Stability // JCMS. – 2006. – Volume 44, № 3. – P. 507–532.
 23. ENP Progress Report. Ukraine COM(2006) 726 final.
 24. Europe and the Challenge of Enlargement / European commission // EC Bulletin Supplement. – 1992. – №3.
 25. European Commission. Enlargement Strategy Paper 2000: Report on progress towards accession by each of the candidate countries. Brussels. – 2000. – 8 November.

26. European Council Common Strategy of 11 December 1999 on Ukraine // L 331/2
27. European Neighbourhood and Partnership Instrument. Ukraine. Country Strategy Paper 2007-2013. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_ukraine_en.pdf.
28. EU-Ukraine. Deepening & Strengthening Trade & Economic Relations. The EU Ukraine Business Council. – 2006. – 28 p.
29. Fox R. Democracy and International Law // Review of international studies. – 2001. – № 3.
30. General Affairs and External Relations Council. European Neighbourhood Policy – Council conclusions, 14 June 2004, press release 10189/04 (presse 195). – Режим доступу: http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/80951.pdf.
31. Hill Ch. The Geopolitical Implications of Enlargement // Zielonka (ed.) Europe Unbound: Enlarging and Reshaping the Boundaries of European Union. – 2002. – 95–117 p.
32. Kissinger H. Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century. – New York: Simon&Schuster Paperbacks, 2001. – 350 p.
33. Kolankiewicz G. Consensus and competition in the eastern enlargement of the European Union // International Affairs. – 1994. – Vol 70(3). – P. 477-495.
34. Nye J. What New World Order? // Foreign Affairs. – 1992. – №2 (71). – P. 83-96.
35. O’Brennan J. Bringing Geopolitics Back In: Exploring the Security Dimension of the 2004 Eastern Enlargement of the European Union // Cambridge Review of International Affairs. – 2006. – Volume 19, Number 1. – P. 155-169.
36. Prizel I. National Identity and Foreign Policy. Nationalism and Leadership in Poland, Russia and Ukraine. – Cambridge: Cambridge university press, 1998 – 443 с.
37. Rachman G. The Death of Enlargement // The Washington Quarterly. – 2006. – Vol 29(3). – P. 51-56.
38. Regulation (EC) No 1638/2006 of the European Parliament and of the Council of 24 October 2006 laying down general provisions establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument // Режим доступу: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/oj_1310_en.pdf.

39. Schimmelfenning F. The community trap: Liberal norms, rhetorical action, and the eastern enlargement of the European Union // International Organization. – 2001 – Vol. 55, №1. – P. 47–80.
40. Smith K. The evolution and application of EU Membership Conditionality / The Enlargement of the European Union / ed. Marise Cremona. – Oxford: Oxford university press, 2003. – P.105–141.
41. Supplementary Document on the Chapter of Paris for a New Europe / CSCE // EC Bulletin. – 1990. – № 11.
42. The European Community and its Eastern Neighbours / Commission (1990). – Режим доступа: <http://www.springerlink.com/index/HVVEM4AF32VJB0F9.pdf>.
43. The World Factbook. 2007. – Режим доступа: <http://209.85.135.104/search?q=cache:ovpxzj7AHj8J:https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/+The+World+Factbook&hl=ru&ct=clnk&cd=1&gl=ua>.
44. Will G. Aspects of European Mind // Newsweek. – 2005. – 9 May. – P. 72.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Перепелиця Г. Проблеми визначення воєнно-політичного курсу України // Воєнна безпека України на межі тисячоліть. – К.: Стилос, 2002. – 394 с. – С. 108–160.
2. Позиційний документ щодо імплементації Українською стороною Плану дій Україна – ЄС у 2005-2007 роках. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=41025748&cat_id=17976903&ctime=1152113113668.
3. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004?2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції». – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
4. Україна в 2006 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку. Експертна доповідь. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/book/DOPOVID07/Dopovid-Rozd-7.pdf>.
5. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006: Монографія / За ред. О.С. Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.
6. Agenda 2000. For a Stronger and Wider Union / European Commission // EU Bulletin Supplement. – 1997. – № 5.
7. European Commission. Enlargement Strategy Paper 2000: Report on progress towards accession by each of the candidate countries. Brussels. – 2000. – 8 November.
8. European Neighbourhood and Partnership Instrument. Ukraine. Country Strategy Paper 2007-2013. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_ukraine_en.pdf.
9. EU-Ukraine. Deepening & Strengthening Trade & Economic Relations. The EU Ukraine Business Council. – 2006. – 28 p.
10. Regulation (EC) No 1638/2006 of the European Parliament and of the Council of 24 October 2006 laying down general provisions establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/oj_l310_en.pdf.

ЧАСТИНА 5

ФОРМУВАННЯ ПРОЄВРОПЕЙСЬКОГО КОНСЕНСУСУ СЕРЕД ЕЛІТ ТА СУСПІЛЬСТВА. ВДОСКОНАЛЕННЯ КООРДИНАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

ВСТУП ДО ЧАСТИНИ 5

У частині 5 аналізуються проблеми формування проєвропейського консенсусу серед еліт і суспільства та удосконалення координації стратегії європейської інтеграції України. У зв'язку з цим, застосовуючи проблемно-хронологічний та аналітичний методи, у **розділі 1** розкривається роль національних політичних еліт у реалізації курсу на європейську інтеграцію, зокрема, проаналізовано поняття та сутність політичної еліти, її структура. Значна увага приділена характеристиці особливостей західноєвропейських еліт і на конкретних прикладах показується їх роль у створенні та розвитку Європейського Союзу. Одночасно аналізуються проблеми формування сучасної української еліти, визначаються її характерні риси та проблеми щодо забезпечення українською елітою, особливо управлінською, євроінтеграційного курсу України.

У **розділі 2** висвітлюються проблеми розбудови широкого громадського консенсусу щодо інтеграції України в ЄС і на основі аналізу досвіду формування громадської думки щодо інтеграційної політики в країнах ЄС, передусім на прикладі Польщі, україн-

нської практики визначаються основні завдання удосконалення інформаційного забезпечення євроінтеграційного курсу України.

Розділ 3 присвячений питанням організаційного забезпечення двосторонніх відносин України та Європейського Союзу, в ньому, зокрема, розкривається процес становлення інституційної бази співробітництва між Україною та ЄС, повноваження та принципи роботи як спільних органів забезпечення такого співробітництва, так і інститутів України та ЄС.

У **розділі 4** з урахуванням досвіду здійснення передвступної стратегії нових членів ЄС аналізуються проблеми вдосконалення правового, організаційного та ресурсного забезпечення процесу європейської інтеграції України.

При написанні частини використовувалась передусім нормативно-правова база з питань європейської інтеграції, праці вітчизняних і зарубіжних науковців та аналітиків. Частина спрямована на формування у слухачів базових знань та комплексного розуміння процесу європейської інтеграції, важливості формування проєвропейського консенсусу як серед еліт, так і широкого загалу щодо вступу України до Європейського Союзу, необхідності відповідного правового, організаційного та ресурсного забезпечення процесу європейської інтеграції України. На досягнення цих цілей спрямовані і практичні завдання, що містяться у робочому зошиті слухача.

Навчальні цілі:

- ❖ з метою формування власної системи знань на основі досвіду ЄС проаналізувати основні проблеми досягнення єдності еліт щодо стратегічних завдань та мети європейської інтеграції України;
- ❖ сформувати здатність до аналізу проблем та основних викликів на шляху розбудови широкого громадського консенсусу щодо інтеграції з ЄС, їх урахування при здійсненні інформаційно-просвітницької роботи з питань європейської інтеграції в Україні;
- ❖ виходячи з розгляду системи організаційного забезпечення відносин України та Європейського Союзу, характеристики повноважень і принципів роботи спільних органів забезпечення двостороннього співробітництва, а також відповідних інститутів України та ЄС, сформувати навички їх аналізу як основи удосконалення співробітництва України та ЄС;

- ❖ сформувати уміння аналізувати основні проблеми правового, організаційного та ресурсного забезпечення процесу європейської інтеграції України;
- ❖ удосконалити навички з вироблення пропозицій та конкретних заходів, спрямованих на реалізацію процесу європейської інтеграції України.

Ключові слова і словосполучення:

Європейський Союз, Україна, європейська інтеграція, політична еліта, інформаційна політика, стратегія європейської інтеграції, організаційне забезпечення співробітництва, механізм координації політики європейської інтеграції, правове забезпечення політики європейської інтеграції, ресурсне забезпечення європейської інтеграції України.

Використані скорочення:

- ВВП** – Валовий внутрішній продукт.
- ГОЄІ** – Гмінні осередки європейської інформації
- ЗМІ** – Засоби масової інформації
- Євратом** – Європейська спільнота з атомної енергії.
- ЄЕСп** – Європейська економічна спільнота.
- ЄЄА** – Єдиний європейський акт.
- ЄЕП** – Єдиний економічний простір.
- ЄС** – Європейський Союз або Європейська спільнота.
- ЄСпВС** – Європейська спільнота з вугілля та сталі.
- МЗС** – Міністерство закордонних справ.
- НАТО** – Організація Північноатлантичного договору.
- НППЧ** – Національна Програма підготовки до членства в ЄС.
- СНД** – Співдружність незалежних держав.
- СОТ** – Світова організація торгівлі.
- УКЄІ** – Управління Комітету європейської інтеграції в Польщі.
- УПС** – Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Спільнотами (Європейським Союзом).
- ЦСЕ** – Центральньо-Східна Європа.

- ENPI** – European Neighbourhood and Partnership Instrument (Європейський інструмент сусідства і партнерства).
- TAIEX** – Інструмент надання технічної допомоги ЄС та обміну інформацією в галузі апроксимації і застосування законодавства ЄС, розроблений для нових держав-членів ЄС, країн-кандидатів та країн-партнерів у рамках Європейської політики сусідства.
- PHARE** – Poland – Hungary Assistance in Restructuring their Economies, PHARE – започаткована у 1989 р. спеціальна програма ЄС для підготовки до вступу країн-кандидатів.

РОЗДІЛ 5.1. ФОРМУВАННЯ ЄДНОСТІ ЕЛІТ ЩОДО СТРАТЕГІЧНИХ ЗАВДАНЬ ТА МЕТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

5.1.1. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ЯК ПРОЕКТ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ

Для розуміння процесу європейської інтеграції, причин створення і, хоча й суперечливого, але успішного розвитку Європейського Союзу важливо співставити досвід інтеграції країн Західної, Центральної та Південно-Східної Європи з українською практикою реалізації євроінтеграційного курсу. У зв'язку з цим варто, передусім, з'ясувати роль у цьому процесі національних еліт.

5.1.1.1. ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ ТА ЇЇ СТРУКТУРА

Поняття «еліта» походить від французького elite – краще, добірне (лат. *eligo* – вибираю). У сучасній політичній науці термін «еліта» став загальноприйнятним.

Автори «Політологічного енциклопедичного словника» позначають цим терміном меншість суспільства, що становить собою достатньою мірою самостійну, вищу, відносно привілейовану групу, наділену особливими психологічними, соціальними і політичними якостями, яка бере безпосередню участь у затвердженні та здійсненні рішень, пов'язаних з використанням державної влади або впливом на неї⁴⁴.

В політології існують **два підходи до визначення політичної еліти та її ролі в суспільстві** – ціннісний та функціональний.

З точки зору **ціннісного підходу** визначальною ознакою політичної еліти є духовний аристократизм, заслуги, особиста пе-

⁴⁴ Політологічний енциклопедичний словник/ відп. ред. Ю.С. Шемшученко, В.Д. Бабкін. – К.: Генеза, 1997. – С. 117.

ревага (культура, освіта, мораль, воля, фізичний стан) одних людей над іншими. Так, на думку Х. Ортегі-і-Гассета, до еліти належать ті, хто володіє найвищим почуттям відповідальності.

Прихильники **функціонального підходу** головною ознакою політичної еліти вважають соціальний статус людини, її місце і роль у системі владних управлінських структур. П. Шарон, з огляду на ступінь впливу різних груп правлячої еліти на процес прийняття найважливіших політичних рішень, поділяє її на **три групи**: вищу, середню й адміністративну

До **вищої еліти** він відносить тих, хто безпосередньо бере участь у процесі прийняття рішень і впливає на нього, обіймаючи стратегічні посади в уряді, у великих політичних партіях, групах тиску, законодавчих органах влади та ін.

Середня еліта – це ті особи, що мають високі показники за трьома ознаками одночасно: прибуток, професійний статус та освіта. Частиною цієї еліти, що складається зі службовців, менеджерів, учених, інженерів та інтелектуалів він називає «субелітою».

Адміністративну еліту утворює верхній прошарок державних службовців, що обіймають керівні посади в міністерствах, департаментах та інших органах управління.

Характерною є тенденція зростання ролі середньої еліти в підготовці, прийнятті й реалізації політичних рішень. До того ж, як правило, представники середньої еліти перевершують вищу еліту щодо поінформованості, організаційної здатності та консолідованості.

У сучасному суспільстві, на думку дослідників, до складу вищої еліти входить приблизно одна особа із 20 тис. населення. За оцінкою П. Шарона у США з їх понад 200-мільйонним населенням **коло вищої еліти** становить близько 10 тис осіб. Західнонімецькі соціологи Р. Вільденманн і Р. Дарендорф чисельність вищої еліти ФРН визначають у 2 тис., а в Італії, згідно Ж. Мейно, до неї входить 4-5 тис осіб. В **Середня еліта** в розвинутих країнах включає приблизно 5% дорослого населення.

Останнім часом набули поширення **концепції множинності (плюралізму) еліт** (політична, економічна, адміністративна, військова, релігійна, наукова), які врівноважують одна одну і таким чином запобігають встановленню тоталітаризму.

В цілому, можна погодитись з висновком українського дослідника О. Крюкова, що **політична еліта** – це доволі значний прошарок у суспільстві, де сконцентровано великі економічні, військові, фінансові, наукові, інформаційні, політичні, ідеологічні, культурні та інші важелі, за допомогою яких ця частина суспільства впливає на владні структури, на важливі політичні рішення, загалом на політичну ситуацію в державі⁴⁵.

Проте, більшість визначень поняття «політична еліта» сформульовано для стабільних суспільств, таких як країни Європейського Союзу.

5.1.2. ОСОБЛИВОСТІ ЗАХІДНИХ ЕЛІТ ТА ЇХ РІЛЬ У СТВОРЕННІ І РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Розвинутість політичних еліт країн Європейського Союзу обумовлюється рядом чинників.

По-перше, вони мають за плечима давню історію, оскільки в Західній Європі процес формування централізованих національних держав розпочався з XIV-XV ст. і на сьогодні в них склалися соціально добре структуровані нації та національні еліти.

По-друге, західні еліти розвивалися в іншому цивілізаційному руслі, маючи в якості стрижня взаємозв'язок держави і громадянського суспільства, багатий досвід і традиції демократичних інститутів, наявність різних центрів політичної активності і влади.

По-третє, там з часів Середньовіччя склалися спільні цінності, які базуються на тривалому цивілізаційному доробку Європи, що сформувався головним чином завдяки грецькій культурі, римському праву та універсальній християнській ідеї.

На останньому слід особливо наголосити, оскільки мова йде про ті спільні цінності, які склали основу європейського об'єднання, були однією з його передумов.

⁴⁵ Крюков О. Основні підходи до трактування політичної еліти в історії політичної думки// Формування й оновлення політико-управлінської еліти в сучасній Україні: зб. наук. пр./ за заг. ред. М.І. Пірен. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – С.24.

В основі європейської інтеграції лежить взаємне визнання спільних цінностей.

Ці спільні цінності охоплюють віру у необхідність:

- ❖ забезпечення пріоритетності принципу верховенства права;
- ❖ забезпечення прав і свобод людини, зокрема, прав меншин, та соціальної солідарності, справедливого поділу результатів економічного зростання;
- ❖ принципів ринкової економіки та безперервного розвитку;
- ❖ справедливого та ефективного управління;
- ❖ світоглядного плюралізму і толерантності;
- ❖ права на безпечне навколишнє середовище;
- ❖ поваги культурних, мовних і релігійних відмінностей;
- ❖ гармонійного поєднання традицій і прогресу.

Власне ці спільні цінності і знайшли закріплення в умовах вступу до ЄС, так званих Копенгагенських критеріях, визначених на засіданні Європейської Ради в Копенгагені у червні 1993 р.

По-четверте, для західноєвропейських еліт характерною є ясність національних інтересів і геополітичних цілей.

Якщо в XIV – на початку XX ст. обґрунтування необхідності європейської єдності було справою окремих інтелектуалів та політичних діячів, якими, починаючи від юриста французького короля Філіпа IV Вродливого **П'єра Дюбуа** (1306 р.) та відомого італійського поета **Данте Аліґ'єрі** (1308 р.) і до Другої світової війни, було розроблено до 200 планів і проєктів європейського єднання, то після Другої світової війни ідея європейської єдності набуває нових абрисів та акцентів. Головним з них було те, що **до такого об'єднання починає схилитися і політична еліта Західної Європи.**

Які причини вплинули на позицію європейських національних еліт?

Політичні еліти Західної Європи до об'єднання спонукало декілька **основних мотивів:**

- ❖ **надія забезпечити безпеку і мир.** Задля цього необхідно було досягти порозуміння між європейськими країнами, особливо між Францією і Німеччиною, протиріччя між якими значною мірою стали причиною обох світових воєн. Оскільки окремі національні держави виявилися не в змозі відвернути ні Першу, ні Другу світові війни, то перешкодою на шляху виникнення нових конфліктів мала стати нова якість у європейській політиці – спільне функціонування і прийняття рішень, яке забезпечило б мир і безпеку на континенті, гарантувало від повторення страхіть цих воєн;
- ❖ **стремління до свободи і мобільності.** Викликані війною національні обмеження в русі осіб, капіталу, товарів і послуг стимулювали бажання забезпечити безперешкодне переміщення людей, вільний обмін думками, інформацією, товарами і послугами;
- ❖ **сподівання на економічний розвиток та добробут.** Співпраця мала сприяти швидкому подоланню післявоєнної розрухи, забезпечити економічну стабільність, оскільки утворення спільного ринку дозволяло інтенсифікувати торгівлю і налагодити ефективні економічні відносини, оптимізувати економічну діяльність та інтенсивний розвиток торгівлі в межах об'єднаної Європи, забезпечити вільний рух осіб, капіталу, товарів і послуг;
- ❖ **бажання зберегти економічний і політичний вплив у світі.** Війна значно послабила позиції європейських країн на міжнародній арені. Нові світові держави, США і СРСР, стали прикладом нових інтернаціональних наддержав, які не можливо було порівнювати за масштабом з відносно невеликими європейськими національними державами. Західноєвропейські країни сподівались, що політичне єднання, співпраця дадуть змогу піднести їх потенціал, а, отже, і посилити свій вплив у світі, який вони втратили кожна окремо. До того ж вони вважали, що об'єднаній Європі буде легше протистояти як посиленню комунізму, так і американського впливу на континенті;
- ❖ крім того, після багатьох років націоналістичних помилок Західна Європа повинна була показати всій Європі і світу **переваги демократичної альтернативи** неприйнятному націоналістичному пануванню.

Розуміння необхідності цього і врахування ступеня готовності європейського суспільства визначили подальшу логіку європейської інтеграції.

Про впевненість політичної еліти Західної Європи у перевагах об'єднання свідчить вся історія європейської інтеграції. В якості прикладів можна навести декілька ключових моментів з її перебігу. Коли **I Конгрес європейських рухів** (Гаага, травень 1948 р.) та створена з його ініціативи **Рада Європи** (травень 1949 р.) не виправдали сподівань прихильників об'єднання, це змусило їх шукати нові шляхи інтеграції.

Наслідком стало утворення з ініціативи Жана Моне, Робера Шумана (Франція), Конрада Аденауера (Німеччина), Альчідо де Гаспері (Італія), які ввійшли в історію як «батьки Європи», **Європейської спільноти з вугілля і сталі** (ЄСпВС) в 1951 р.

Успіхи ЄСпВС надали імпульс подальшому розвитку євроінтеграційних процесів. У 1954 р. Ж. Моне залишає посаду президента Вищого органу Європейської спільноти з вугілля і сталі задля подальшого просування ідеї єдиної Європи. З цією метою він, разом з 34 політичними й профспілковими діячами країн ЄСпВС та Великої Британії, створює у жовтні 1955 р. **Комітет дій за Сполучені Штати Європи.**

Комітету дій за Сполучені Штати Європи, вдалося об'єднати керівників християнсько-демократичних, ліберальних і соціалістичних партій, які представляли дві третини електорату семи країн.

У діяльності Комітету взяли участь такі впливові політики 50-70-х рр. як французькі прем'єр-міністр Гі Молле, міністр закордонних справ Крістіан Піно, держсекретар Моріс Фор, майбутній президент Валері Жіскар д'Естен, німецькі федеральні канцлери Віллі Брандт, Гельмут Шмідт, Курт Кізіґер, італійський прем'єр-міністр Альдо Моро та ін. Комітет розгорнув широку роботу по пропаганді ідеї європейської інтеграції серед урядів, парламентів і громадськості.

Ж. Моне та його однодумці розробили проект формування Спільного ринку, підтриманий конференцією міністрів закордон-

них справ ЄСпВС (Мессіна, 1955 р.). Результатом стало підписання 25 березня 1957 р. у Римі договорів про заснування **Європейської економічної спільноти** (ЄЕСп) та **Європейські спільноти з атомної енергії** (Євратом).

В якості другого прикладу можна назвати початок 80-х рр., який отримав назву періоду «європесимізму». Але саміт у Фонтенбло (червень 1984 р.) продемонстрував політичну рішучість лідерів західноєвропейських країн рухати вперед у напрямку до ЄС увесь комплекс відносин між країнами ЄЕС.

Політичні лідери при цьому спиралися на активну підтримку економічної еліти, яка у квітні 1983 р. створила **Європейський круглий стіл промисловців** (European Round Table of Industrialists, ЕРТ), метою якого було остаточне впровадження єдиного ринку. Влітку 1983 р. їх підтримав **Європейський союз конфедерацій промисловців і роботодавців**, висловившись теж на користь посилення ринкової інтеграції.

У підсумку, в лютому 1986 р. був підписаний **Єдиний європейський акт (ЄЕА)**, який визначив подальші цілі європейської інтеграції, **поставивши за мету створення до 1 січня 1993 р. єдиного внутрішнього ринку**. Крім того, в ЄАА було поставлено питання про **створення Європейського Союзу, який мав стати не лише економічним, а й політичним інститутом**. Це завдання було реалізоване підписанням Маастрихтського договору 1992 р.

Ясність національних інтересів і геополітичних цілей були характерними й для еліт Угорщини, Польщі, країн Балтії та інших країн Центральної та Південно-Східної Європи. Так, наприклад, в **Угорщині** між шістьма парламентськими партіями було підписано Спільну заяву про європейську інтеграцію. Такі кроки створили передумову для схвалення парламентом необхідних політичних рішень, прийняття гармонізованого законодавства та відповідного спрямування бюджетної політики.

У **Польщі** 10 липня 2000 р. була підписана трьохстороння угода між Маршалком Сейму, Маршалком Сенату та Головою Ради Міністрів про прискорення процесу наближення польського законодавства до стандартів ЄС, для виконання якої постановою Сейму

створювалась надзвичайна Комісія європейського права з депутатів усіх політичних фракцій. Наступного року (у серпні 2001 р.) у Сеймі був укладений понадпартійний Пакт у справі європейської інтеграції.

Як наслідок, маючи приблизно однакові стартові умови з нами, вони з 1 травня 2004 р. є повноправними членами Європейського Союзу.

Отже, історія європейської інтеграції підтверджує поширену думку про європейський інтеграційний проект як проект європейських політичних еліт, які реалізували його, будучи переконаними у перевагах об'єднання.

5.1.2. УКРАЇНСЬКА ЕЛІТА ТА ЇЇ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ УКРАЇНИ

Нова українська еліта за своїми сутнісними ознаками має наближатися до рівня елітних прошарків європейських країн усталеної демократії. Лише таким чином вона зможе здійснювати свої суспільні функції щодо розв'язання проблем, які постають під час реалізації обраної нашою країною стратегії європейського вибору. Проте, на сьогодні українська еліта поки що не виконує своєї місії, що вимагає уважного аналізу причин цього явища.

5.1.2.1. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ

Процес формування політичної еліти в Україні, її ціннісні орієнтири знаходяться в центрі уваги дослідників, які висловлюють з цього приводу різні точки зору.

Зокрема, частина політологів відносить до політичної еліти **лише представників владних структур як загальнодержавного, так і місцевого рівнів**, тобто службовців адміністрації президента, урядовців, парламентарів, чиновників органів регіонального управління, називаючи таку політичну еліту «формальною».

Так, А. Пахарев вважає, що правляча верхівка у нашій країні виступає як **формальна політична еліта**, відповідаючи лише окремим якісним рисам цього поняття. В. Малінкович, наприклад, у

зв'язку з цим пропонує користуватися терміном «*істеблішмент*», розуміючи під ним політичну верхівку. Деякі вчені використовують поняття *протоеліти*, або навіть (В. Полохало) *псевдоеліти*⁴⁶.

Характеризуючи її як протоеліту, мають на увазі її **надзвичайно неоднорідний склад з точки зору соціально-політичного походження, компетентності, професійних якостей та ідеологічних орієнтацій**.

Про це свідчать дані соціологічного опитування, проведеного у липні 1997 р., коли відповіді на запитання: «Які з перелічених якостей, на вашу думку, властиві українським політикам?» розподілилися наступним чином: «безвідповідальне базікання» – 61%, «прагнення вирішити свої проблеми, використовуючи своє становище» – 58%, «схильність до шахрайства» – 34%, «лінь» – 17%; «прагматична установка на конкретний результат своєї діяльності» – 9%; «здатність до творчості» – 6%; «чесність» – 4%; «безкорисливість» – 2%; «важко відповісти» – 10% респондентів.

В цілому, ці дані підтверджують думку О. Крюкова, що Україна на сьогодні не має цілісної та ефективної політичної еліти, яка відповідала б загальнонародним інтересам, конкретно-історичним умовам, традиціям та менталітету народу. Натомість існує нестабільний конгломерат з напівзруйнованого минулого та запозиченого, часто напіввипадково, чужого досвіду⁴⁷.

Які найбільш характерні риси сучасної української еліти можна визначити?

У літературі найчастіше звертають увагу на наступні головні проблеми нашої еліти:

- ❖ **невідзвітність і закритість від суспільства**, оскільки на відміну від західних еліт український досвід не включає розвиток традиції громадянського суспільства;

⁴⁶ Крюков О.І. Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – С. 62-64; Політологічний енциклопедичний словник/ відп. ред. Ю.С. Шемшученко, В.Д. Бабкін. – К.: Генеза, 1997. – С. 118.

⁴⁷ Крюков О.І. Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – С.178.

- ❖ **сутнісна безвідповідальність та анархізм**, які, за визначенням О. Литвиненка, сягають коріннями у відомий феномен намісництва, коли українські еліти виступали не власне як державні еліти, а як еліти намісницькі – ті, що лише передають накази і виконують функції місцевої адміністрації;
- ❖ **домінування психології тимчасовості та особистого збагачення**, розходження між деклараціями та практичними діями і, як наслідок, превалювання особистих і групових інтересів над суспільними;
- ❖ **«негативна селекція» елітного рекрутування**, яка призводить до патроно-клієнтарних рис еліти, унаслідок чого прошарок «кращих людей» та прошарок тих, хто приймає рішення, перетинаються незначною мірою;
- ❖ **часто саморуйнівна діяльність політико-елітарних структур**;
- ❖ **відносно низький рівень професійної підготовленості** значної частини політичної еліти, відсутність необхідного справжній еліти стратегічного мислення;
- ❖ **управлінська безпорадність, низька ефективність політико-управлінської діяльності** в цілому і якості ухвалюваних політичних рішень зокрема.

У той же час значення еліти в політичному процесі протягом останніх десятиліть постійно зростає.

З якими об'єктивними і суб'єктивними чинниками пов'язане зростання ролі еліти у сучасному світі?

На зростання значення еліти в політичному процесі впливають **наступні чинники**.

По-перше, від якості еліти, її кваліфікації, соціальних та етичних характеристик безпосередньо залежить якість управлінських рішень, що приймаються елітою, їх вплив на долі мільйонів людей.

Це **особливо актуально для пострадянських країн**, де відбувається зміна еліт, оскільки її слабкість і низька якість є суттєвим елементом глибокої соціальної, економічної, політичної, духовної кризи суспільства. Унаслідок зазначених вище негативних рис **українська еліта виступає скоріше генератором стагнації, аніж розвитку**.

Отже, формування кваліфікованої еліти є однією з умов виходу з цієї кризи.

По-друге, сучасні глобалізаційні процеси принципово змінюють критерії та технології управління соціально-політичними процесами.

А це вимагає вироблення адекватної стратегії національної системи державного управління, яка полягає не лише в збереженні державності, але й забезпеченні злагоди в суспільстві, розділеному переважно на людей зі стилем мислення індустріальної епохи (які часто не розуміють виклику сучасної ситуації, обумовленої розвитком глобалізаційних процесів) та постіндустріальної епохи (які вбачають у державі перш за все сервісну інституцію, спрямовану на надання управлінських послуг).

Як зазначає Р. Войтович, це потребує формування принципово нового типу управлінської еліти в Україні, яка має запобігти зіткненню вітчизняних реалій зі стандартами глобалізаційного розвитку, забезпечивши ефективність соціальних, економічних, технологічних, соціально-психологічних процесів, що відбуваються в суспільстві, модернізувавши систему державного управління та подолавши інерцію усталених стереотипів мислення⁴⁸.

По-третє, глобалізація робить безперспективною концепцію традиційного наздоганяючого розвитку України.

Це вимагає від державної влади, управлінської еліти **розробки новітньої національної стратегії розвитку побудованої на досягненні технологічних проривів**.

По-четверте, основним джерелом впливу держав у XXI ст. стане приналежність до того чи іншого регіонального об'єднання і саме регіональні структури будуть визначати світопорядок, який базуватиметься не на США чи ООН, а на співтоваристві взаємозалежних регіональних об'єднань.

Отже, посилення тенденції до регіоналізації ставить перед національною елітою завдання **визначення чіткої зовнішньо-**

⁴⁸ Войтович Р. Концептуальні засади формування національної управлінської еліти в умовах глобалізації (на прикладі досвіду пострадянських держав)/ / Формування й оновлення політико-управлінської еліти в сучасній Україні: зб. наук. пр./ за заг. ред. М.І. Пірен. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – С.34-35.

політичної стратегії, спрямованої на забезпечення приєднання України до найбільш перспективного регіонального об'єднання.

Таким чином, *формування політичної еліти в Україні має здійснюватись сьогодні відповідно до загальнонаціонального інтересу, а не базуватися на корпоративних чи ідеологічних засадах і за своїми сутнісними ознаками вона має наближатися до рівня європейських еліт.*

5.1.2.2. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЮ ЕЛІТОЮ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ УКРАЇНИ

У процесі формування політичної еліти в Україні вкрай важливо забезпечити досягнення таких важливих її характеристик, особливо для управлінської еліти, як *єдність та диференціація*.

У даному випадку під *єдністю розуміється взаємодія основних груп*, що утримують владу і здійснюють керівництво суспільними справами, а також *відповідні норми, які регулюють цю взаємодію*.

Диференціація ж стосується *поділу праці, інституційної розмежованості управлінської еліти та організації автономії її окремих груп*. Об'єднані еліти постійно взаємодіють через канали, що забезпечують їм доступ до центрів прийняття політичних та управлінських рішень.

У зв'язку з цим українські дослідники В. Шахов та М. Михальченко підкреслюють *необхідність досягнення єдності, консолідації української еліти на основі консенсусу між ними*⁴⁹.

Справа в тому, що проблема вибору в умовах політичного та ідеологічного плюралізму завжди призводить до виникнення численних конфліктів. Конфлікт, підкреслює О. Волошенюк, є постій-

⁴⁹ Шахов В. Усвідомлення управлінською елітою політико-владних відносин// Формування й оновлення політико-управлінської еліти в сучасній Україні: Зб. наук. пр./ За заг. ред. М.І. Пірен. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – С.53.

ним супутником політики і не лише тому, що остання завжди пов'язана з боротьбою за владу. Конфліктними є самі уявлення про навколишній світ, про шляхи та методи його зміни, конфліктними є інтереси та цінності різних верств населення. І консенсус є однією з найбільш ефективних форм вирішення конфліктів⁵⁰.

Політологи розглядають **консенсус** (від лат. consensus – згода, злагода) у двох значеннях:

- ❖ вузькому – як спосіб вирішення конфліктів;
- ❖ широкому, загальнополітичному – як досягнення громадянської злагоди.

Консенсус як **спосіб прийняття рішень** базується на двох основних принципах: відсутність заперечень проти прийняття рішення і підтримка рішення більшістю голосів (в ідеалі – усіма учасниками). У практиці прийняття рішень в ЄС, наприклад, такий підхід є основним.

Консенсус як **громадянська злагода** є своєрідним станом згоди основних сил щодо ключових аспектів соціального порядку, зокрема, кінцевих цілей розвитку суспільства, правил гри або процедури, конкретного уряду і політичного курсу, а також пошуку взаємоприйнятних рішень, що задовольняють усі зацікавлені сторони.

Принцип консенсусу передбачає врахування позицій як більшості, так і меншості і базується на визнанні невід'ємних прав особи.

Звісно, що досягнення консенсусу на рівні суспільства, **формування так званої консенсуальної демократії** потребує відповідного рівня **правосвідомості та однорідної правової культури суб'єктів політичної системи**, в якій будуть закладені основні базові цінності суспільства. У протилежному випадку в суспільстві домінує фрагментована, різномірдна політична культура, що роз'єднує людей.

Тобто, **консенсуальна демократія** – це не стільки юридично та інституційно оформлена модель владарювання, скільки атмосфера політичного партнерства та бажання йти на взаємні поступки в разі виникнення конфліктних ситуацій.

⁵⁰ Волошенюк О.В. Плюралізм та консенсус в умовах розвитку демократії в Україні// Державне управління та місцеве самоврядування: Тези VII Міжнар. наук. конгресу, 29-30 березня 2007 р. – Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2007. – С.8.

Досягнення компромісу, у першу чергу, залежить від ступеня зацікавленості учасників конфлікту у пошуку взаємоприйняттого рішення. На жаль, національні реалії часто-густо демонструють відсутність подібної зацікавленості.

Досвід останніх років показує, що проста зміна моделі правління внаслідок конституційної реформи не гарантує розвиток ефективної демократії і вироблення ефективної зовнішньополітичної стратегії. Відсутність консенсусу як на рівні усього суспільства, так і на рівні вищих органів державної влади та політичної еліти і, як наслідок, постійне протистояння за лініями «Захід-Схід» та «президент-прем'єр-міністр», з питань статусу російської мови, федералізації, НАТО та ЄЕС лише заводить суспільство до глухого кута.

У зв'язку з цим важливо зрозуміти **діалектичну взаємобумовленість двох процесів**. Аморфність суспільства, **з одного боку**, не дає можливості вищим владним структурам та політичній еліті країни розробити й здійснити ефективні соціально-економічні перетворення, виробити стратегію зовнішньої політики, яка відповідає національним інтересам, а **з іншого**, перманентно розколота, неконсолідована на основі консенсусу українська еліта сама провокує суспільну нестабільність і подальший розкол суспільства.

Тому політичний плюралізм, який, безумовно, є важливим надбанням української демократії, має бути доповнений консенсусом з базових питань внутрішньої та зовнішньої політики.

Аналізуючи зовнішньополітичні програми українських політичних партій і виборчих блоків під час парламентських виборів 2002 р., О. Ковальова слушно зазначала, що більшість з них декларувала підтримку курсу на європейську інтеграцію України, проте жодна з них не запропонувала євроінтеграційну ідею як основу своєї передвиборної програми, пов'язавши національні інтереси України і успіх внутрішніх реформ із необхідністю запровадження європейських стандартів в усі сфери суспільного життя. Ситуація мало змінилася під час виборів до Верховної Ради України у 2006 та 2007 р., коли **зовнішньополітичний курс країни був перетворений на заручника внутрішньополітичної ситуації⁵¹.**

⁵¹ Ковальова О.О. Стратегії євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН Укр., 2003. – С.235

Отже, говорячи про реалізацію курсу на європейську інтеграцію, зрозуміло, що **досягнення Україною Копенгагенських критеріїв, передусім політичного критерію, який згідно рішенням Люксембурзького саміту (грудень 1997 р.) є передумовою початку будь-яких переговорів про вступ, і забезпечення самого вступу до Європейського Союзу можливе лише за досягнення єдності української політичної еліти щодо стратегії європейської інтеграції: «єдності щодо засад».**

Особливо це стосується **управлінської еліти** в силу її місця і ролі в системі влади та владних відносин. Адже влада діє як механізм уніфікації, структурування, зняття суперечностей, що неодмінно виникають унаслідок різноманітності інтересів членів суспільства. У зв'язку з цим дуже важливим для усвідомлення управлінською елітою свого місця в системі політико-владних відносин є підвищення рівня її громадянської компетенції.

Головна проблема тут полягає **в усвідомленні управлінською елітою суспільних і особистих інтересів і знаходженні відповідного балансу цих інтересів** з метою формування такого середовища, в якому Україна зможе швидко розвиватися, підвищуючи рівень життя людей та досягаючи найвищих демократичних стандартів.

Що стосується європейського вибору України, то виходячи із суспільних потреб, **управлінська еліта має інституційно та адміністративно забезпечити реалізацію курсу на європейську інтеграцію, максималізувавши при цьому його переваги і мінімізувавши витрати.**

При цьому слід враховувати, що в сучасному світі **успішно може розвиватися лише країна, здатна максимально розширювати коло учасників управлінського процесу**, бути відкритою для світового простору і змінювати способи організації управлінської діяльності, водночас володіє власними національними критеріями збереження своєї самобутності, які не дозволяють їй розчинитися в умовах загальносвітової стандартизації.

Тому основна роль у таких процесах належить саме **розробці спеціальних соціальних технологій управління**, спрямованих на максимальний розвиток інтелектуального потенціалу управлінської еліти, головною якістю якої мають стати високий професіоналізм та громадянська позиція.

Отже, умовою успіху на шляху реалізації європейського вектору має стати **налагодження конструктивної взаємодії політичної еліти на основі раціонального збалансування суспільно-політичних інтересів, її постійний діалог с суспільством шляхом найширшого консультування з питань стратегії європейської інтеграції з організаціями, що представляють усі зацікавлені суспільні групи, з особливим урахуванням позиції профспілок, організацій роботодавців та органів самоврядування.**

РОЗДІЛ 5.2. ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

5.2.1. ПРОБЛЕМИ РОЗБУДОВИ ШИРОКОГО ГРОМАДСЬКОГО КОНСЕНСУСУ ЩОДО ІНТЕГРАЦІЇ З ЄС

Розширення Європейського Союзу, підкреслюється в Плані дій Україна – ЄС, обумовило історичну зміну політичних, географічних та економічних умов для України і Євросоюзу. Поява спільного кордону дає можливість посилити політичну та економічну взаємопов'язаність один одного⁵². Важливо вказати, що ЄС визнає європейські прагнення України і вітає її європейський вибір. Однак швидкість прогресу у відносинах повністю залежить від зусиль нашої країни, її конкретних досягнень у виконанні зобов'язань щодо спільних цінностей, в тому числі і в плані забезпечення широкої громадської підтримки курсу на європейську інтеграцію.

5.2.1.1. ОСНОВНІ ВИКЛИКИ НА ШЛЯХУ РОЗБУДОВИ ШИРОКОГО ГРОМАДСЬКОГО КОНСЕНСУСУ ЩОДО ІНТЕГРАЦІЇ З ЄС

Громадська думка як особливий стан реальної свідомості людей, що виражає домінуюче ставлення, позицію стосовно актуальних, суспільно значущих питань відіграє у демократичному суспільстві значну роль у формуванні і реалізації політики, оскільки її підтримка забезпечує успішну діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування. Але, аналізуючи українські реалії, слід враховувати **два наступних моменти**.

По-перше, українське суспільство ще не визначилось остаточно з концептуальними засадами подальшого суспільно-політичного розвитку.

Як слушно зауважує В. Ткаченко, ми почали шлях до незалежності, не маючи наукової концепції самої незалежності. Серйозні перетворення в суспільстві, підкреслює він, неможливо проводити без науково обґрунтованого стратегічного курсу, загально-

⁵² План дій Україна – Європейський Союз. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.

го плану структурної політики, яка б ґрунтувалася на передбаченні, на власних умовах і можливостях, на закономірностях уже набутого в інших країнах досвіду⁵³. Це зрозуміло, бо **суспільство, яке перебуває в аморфному стані, неспроможне визначитися зі стратегією, вироблення стратегії справа політичної еліти.**

Проте, **по-друге**, виявилось, про що йшла мова у попередньому розділі, що й сама **еліта неспроможна це зробити, вона діє переважно методом спроб і помилок.**

В англomовній літературі для визначення політики використовуються два поняття: «polісіу» – реальна політика держави, ухвалення законів і «polітіс» – політична боротьба. На жаль, у нашій країні політичний процес більшою мірою зводиться саме до «polітіс». Замість державницького підходу до розв'язання соціально-економічних і політико-ідеологічних проблем, як підкреслюють В. Кремень та В. Ткаченко, перевага надається міжклановим й міжпартійним «розборкам»⁵⁴. **У підсумку, як зазначалося, зовнішньополітичний курс України перетворюється на заручника внутрішньополітичної ситуації.**

Тому, якщо в перші роки незалежності **об'єктивно очевидні розбіжності у зовнішньополітичних симпатіях громадян Сходу і Заходу України були однією з причин формування політики багатовекторності**, то у 1999-2004 рр. **багатовекторний курс, навпаки став головною причиною поглиблення розмежування у зовнішніх позиціях жителів регіонів України.** У підсумку частка населення, яка підтримує євроінтеграційний курс поступово зменшується.

Наприкінці 90-х рр. підтримка населенням вступу України до ЄС становила майже 60%. За даними опитування, проведеного Центром Разумкова у вересні 2004 р. на запитання «Чи повинна Україна стати членом ЄС?» позитивно відповіли 49,5% опитаних і лише 23,2% дали негативну відповідь, 27,3% не визначилися з відповіддю на поставлене питання, а за результатами виконання у

⁵³ Ткаченко В., Реєнт О. Україна на межі цивілізацій (історико-політологічні розвідки). – К.: Ін-т іст. Укр. НАН Укр., 1995. – С.154.

⁵⁴ Кремень В., Ткаченко В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації. – К.: ДРУК, 1999. – С. 420-421.

2006 р. Державної програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004–2007 рр. за вступ до ЄС висловилося лише близько 40-45%.

Разом з тим, згідно даним соціологічного дослідження Інституту проблем державного управління та місцевого самоврядування НАДУ при Президентіві України, у жовтні 2005 р. абсолютна більшість опитаних вважала, що Україна в найближчі роки чи в більш віддаленій перспективі обов'язково стане членом Європейського Союзу. Відповіді на питання «Ваш остаточний прогноз щодо перспектив інтеграції України в ЄС?» розподілилися по регіонах наступним чином:

	Центральний	Західний	Придніпровський	Харківський	Причорноморський	Донецький
Україна вступить в ЄС у найближчі 5 років	21,7%	20,9%	14,8%	8,7%	8,6%	10,0%
Україна вступить в ЄС у найближчі 10 років	20,9%	34,2%	12,7%	11,8%	19,2%	14,3%
Україна вступить в ЄС у найближчі 10-15 років	22,5%	16,6%	7,7%	8,7%	11,9%	9,3%
Колись Україна обов'язково вступить в ЄС	22,9%	20,9%	21,8%	27,6%	29,1%	31,4%
Україна ніколи не вступить в ЄС	4,0%	2,1%	17,6%	15,7%	17,9%	12,1%
Вагаюсь відповісти	5,9%	4,3%	25,4%	27,6%	13,2%	22,9%
Відповіді немає	2,0%	1,1%	0%	0%	0%	0%

Отже, сьогодні спостерігається істотна розбіжність думок з приводу вступу України до ЄС.

З одного боку, значна частина політичної еліти, переважна частина населення західних регіонів в цілому підтримують ідею європейської інтеграції.

На їх думку, європейський вибір, співробітництво з найбільш потужним регіональним об'єднанням у світі з ВВП понад 10 трлн. євро відкриває перед країною нові перспективи для економічного розвитку, соціального й інтелектуального прогресу, зміцнення позицій держави в міжнародній системі координат, оскільки дає змогу успішно завершити трансформаційні процеси і:

- ❖ модернізувати економіку за рахунок виходу на величезний внутрішній ринок ЄС, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника;

- ❖ модернізувати правове поле української держави, здійснити демократизацію її політичної й інституційної систем;
- ❖ наблизити соціальні умови України до високих європейських стандартів, підвищити рівень життя й добробуту населення;
- ❖ гарантувати зміцнення національної безпеки України, захист її від агресії і територіальних претензій.

З іншого боку, значна частина українського суспільства, передусім на Сході, цю ідею не підтримує і схиляється на користь більш дружніх стосунків із Російською Федерацією.

Визначальними для них є досить поширені побоювання щодо можливих негативних наслідків інтеграції, передусім, таких як:

- ❖ посилення фінансової та економічної залежності;
- ❖ ліквідація внаслідок лібералізації торгівлі і збільшення відкритості національної економіки неконкурентоспроможних підприємств, особливо в аграрному секторі, що потягне за собою негативні соціальні наслідки;
- ❖ посилення неконкурентоспроможності економіки в цілому і, навіть, її колапс унаслідок підвищення цін на енергоносії, які імпортуються з Росії;
- ❖ втрата досягнень високотехнологічних галузей (ракето- та літакобудування) із-за можливого згорання економічних відносин з Росією;
- ❖ нав'язування невластивих Україні цінностей;
- ❖ можливий розкол країни тощо

Фактично, це свідчить про неспроможність влади запропонувати суспільству об'єднуючу національну ідею, що унеможливорює формулювання чітко визначеного стратегічного зовнішньополітичного курсу, послідовного і прогнозованого, який би спирався на широку підтримку громадськості.

У зв'язку з цим важливо звернути увагу на ще одну обставину. ***Україна в силу особливостей історичного розвитку опинилася на пограниччі цивілізацій:*** Західна Україна роз-

вивалась переважно у сфері європейської цивілізації, Східна – російської православної. За таких умов народ не мав змоги консолідуватись і самому визначати своє майбутнє.

Україна і сьогодні стоїть перед вибором: чи перетворитися на «сіру», буферну зону між Сходом і Заходом, залишившись економічно нерозвиненою, політично нестабільною, ізольованою від загальноєвропейських процесів країною-аутсайдером, чи повернутися у коло європейських народів. Іншої альтернативи, як зазначають В. Кремень і В. Ткаченко, немає, таке повернення виступає рятівною необхідністю. В принципі це історичний шанс для всього українського суспільства⁵⁵.

Йдеться насамперед, підкреслюють вони, про потенціал «наведеної індукції» того правового поля, яке має рішуче вплинути на трансформацію політичної, соціально-економічної і культурної модернізації. Загальноєвропейські духовні цінності, культура суспільного договору, верховенство права, ринку, обміну і взаємної підтримки, договірної справедливості і моральності тощо мають стати ідеальною умовою подолання основних хвороб посткомунізму (корумпованості і злочинної корпоративності) за браком дійового публічного контролю⁵⁶.

Отже, у культурно-цивілізаційному аспекті євроінтеграція – це шлях до активізації взаємообміну між українською і західноєвропейською гуманістичною культурами, одночасне становлення України як інтегрованої частини глобального суспільства, так і національної держави.

Це вкрай важливо, *оскільки держава-нація виникає лише тоді, коли різні групи населення об'єднуються заради досягнення спільної і усвідомленої мети, реалізації спільного завдання.*

Як відзначалося в попередньому розділі, в основі європейської інтеграції лежало формування і утвердження спільних цінностей, які стали передумовою європейського об'єднання. Україна на

⁵⁵ Кремень В., Ткаченко В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації. – К.: Друк, 1999. – С. 408

⁵⁶ Кремень В., Ткаченко В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації. – К.: Друк, 1999. – С. 436-437.

сьогодні роз'єднана, тому **об'єктивною необхідністю є утвердження єдиних цінностей «політичної нації» як умови становлення і національної держави, і члена ЄС.**

Але для цього і політична еліта, і широкі верстви населення мають зрозуміти, що, як переконливо довів досвід усіх європейських країн, які обрали цей шлях, **потенційні переваги європейської інтеграції суттєво перевищують можливі втрати і ризики, а необхідність модернізації і радикального реформування України збігається з її євроінтеграційними прагненнями.**

Це обумовлює необхідність здійснення добре продуманої державної інформаційної політики щодо європейської інтеграції України з урахуванням європейського досвіду.

5.2.1.2. ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЩОДО ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В КРАЇНАХ ЄС

Аналізуючи громадську думку, західні автори використовують такі поняття, як **прагматична та емоційна підтримка**. У контексті європейської інтеграції вона трактується наступним чином:

- ❖ **прагматична підтримка** європейської інтеграції – це підтримка інтеграції, яка виникає з визнання загальних інтересів та взаємних вигід і позитивних результатів, які мають настати;
- ❖ **емоційна підтримка** – це підтримка, заснована на почуттях, вона може існувати між народами, а також може включати відчуття спільних рис.

Дослідники визначають, що **підтримка європейської інтеграції в країнах Європи найчастіше виявляється прагматичною**. Хоча європейську інтеграцію прийнято називати, як зазначалося, проектом еліт, однак приклади з негативними результатами референдуму в Ірландії щодо Ніццького договору чи у Франції та Нідерландах щодо Конституції ЄС, свідчать про значний вплив європейської громадської думки на інтеграційну політику ЄС.

Вчені визначають, що *на ставлення до процесу інтеграції впливають: соціальний клас, освіта, регіон проживання, етнічна група, вік, стать, релігія, яку сповідує індивід* тощо.

Відповідно до *сфери зайнятості громадян*, думка щодо інтеграції виявляється такою: низькокваліфіковані працівники, фермери і ті, хто не працює, традиційно є менш прихильними до європейської інтеграції, тоді як професіонали, менеджери і ділові люди є більш прихильними, ніж решта населення. Категорію, яку не цікавить інтеграція, складають службовці.

Прихильники буржуазних партій або поміркованих партій робочого класу підтримують інтеграцію більше, ніж представники ультраправих або ультралівих партій.

Як правило, *групи населення з вищим рівнем освіти* більш позитивно ставляться до європейської інтеграції, ніж інші групи, а *громадяни, які більше знають про Євросоюз*, характеризуються більш позитивним ставленням до нього, ніж ті, які знають менше.

Досить корисним, з точки зору підготовки до вступу в ЄС, є досвід Польщі. Однією з форм інтеграції Польщі була широкомасштабна освіта населення, а саме інформаційна підготовка до вступу в ЄС. ***З цією метою уряд Польщі організував широкі навчальні програми для державних службовців як у центральних установах великих міст, так і у воєводствах, повітах та гмінах.*** Більшість із цих навчань готувалися спільно з ЄС.

З початку 90-х рр. у Польщі здійснювалась широка видавнича діяльність, зокрема, видавалося періодичне видання «Монітор європейської інтеграції», Аналітичний бюлетень Управління Комітету європейської інтеграції та бюлетень «Адаптація польського права до права ЄС», серії «Європейська бібліотека», «Право ЄС – щодня», «Гармонізація права», «Виклики членства – дискусія». Крім того, Центром європейської інформації була видана серія посібників, які охоплювали основні питання європейської проблематики та велика кількість інформаційних брошур про важливі питання в контексті майбутнього членства Польщі в Європейському Союзі.

У 1997 р. з метою поліпшення реалізації інформаційної кампанії про інтеграцію Польщі до Європейського Союзу, яка фінан-

сувалась з коштів програми PHARE – SIERRA, Управління Комітету європейської інтеграції (УКЕІ) створило **Центр європейської інформації**.

Головним завданням Центру визначалося інформування в основному пересічних громадян, підприємців, інституцій, недержавних організацій та шкіл з таких тем, як історія європейської інтеграції, Євросоюз та його інституції, процеси європейської інтеграції, хід проведення переговорів Польщі з ЄС, передбачені здобутки та витрати від приєднання, а також багато інших аспектів, пов'язаних з інтеграцією до ЄС.

Зазначена інформація надавалася безпосередньо в приміщенні Центру, за допомогою телефону, факсу та електронної пошти, а також шляхом розповсюдження безкоштовних публікацій, текстів нормативних актів Спільнота та перекладів на польську мову правових актів Спільнота в електронній версії.

Загалом по всій території Польщі було створено **35 незалежних центрів європейської інформації**, які провадили широку роз'яснювальну роботу стосовно інтеграції до ЄС із найбільш життєво важливих для громадян питань.

У процесі трансформації громадянського суспільства в Польщі було налагоджено тісну співпрацю державних урядових структур із незалежними недержавними організаціями. Таку співпрацю реалізовували всі без виключення органи публічної влади, залучені до реалізації європейської політики: Сейм і Сенат, Президент, Голова Ради Міністрів, Управління Комітету європейської інтеграції, окремі міністри в сфері своїх повноважень, воєводи.

Значну активність в цій площині виявив **Президент Польщі**, з ініціативи якого були створені:

– Фокус-група щодо майбутнього Європейського Союзу – форум широкого обговорення цілей та майбутнього європейської інтеграції. До участі в роботі групи були запрошені представники Сейму, Сенату, парла-

ментських клубів (фракцій), державних інституцій (МЗС, Управління Комітету європейської інтеграції), наукових кіл та недержавних організацій. Зустрічі фокус-групи відбувались щомісяця.

– Консультаційні групи:

– з питань європейської освіти (форум зустрічей представників вищих навчальних закладів, шкіл, освітніх товариств, ЗМІ та органів освіти, присвячених запровадженню до програм навчання модулів про Європу і польські відносини з Європейським Союзом);

– з питань просування та європейської інформації (форум зустрічей представників інститутів опитування громадської думки та засобів масової інформації, присвячених обговоренню стратегічних питань, пов'язаних із доведенням європейської інформації до громадської думки).

– Форум проєвропейських молодіжних організацій – зустрічі представників молодіжних організацій з експертами та представниками уряду для обговорення питань, пов'язаних із становищем молоді після приєднання до Європейського Союзу.

В свою чергу **Голова Ради Міністрів** створив Національну Раду європейської інтеграції, яка об'єднала відомих політиків, представників засобів масової інформації, науки та культури. Її завданням було обговорення найважливіших питань, пов'язаних із підготовкою польського громадянського суспільства до членства в ЄС, та формування думки поляків для забезпечення підтримки процесу включення країни до структур Європейського Союзу.

В цілому до пропагування європейської ідеї, освітньої та навчальної діяльності, туристичних акцій тощо було залучено близько 250 товариств, фондів, клубів. ***Тобто державні інституції мали реального важливого партнера в третьому секторі в реалізації усіх заходів, пов'язаних з інформуванням про проблематику європейської інтеграції.*** Це дало змогу охопити навіть найбільш специфічні середовища (наприклад, з ініціативи товариств недієздатних осіб було здійснено видання матеріалів перед референдумом в алфавіті Брейля).

Однією з найчисленніших серед подібних організацій у Польщі є Фундація Шумана. Вона має досить тривалу історію. Майже 50 років від моменту закінчення Другої світової війни Фундація активно пропагувала ідею європейського єднання, і на сьогодні це є ключовим елементом суспільного життя. Ідеї та пропозиції цієї організації знаходять широку підтримку в урядових структурах. Навіть на особистих зустрічах з представниками влади представники цих незалежних організацій ведуть дискусії з широкого кола політичних, економічних та соціальних питань.

Тим самим не втрачається зв'язок влади та суспільства, а відтак, реформи знаходять розуміння та значну підтримку серед пересічних громадян, а тому і просуваються швидшими темпами.

У рамках реалізації **Програми інформування громадськості**, прийнятої Радою Міністрів у травні 1999 р., уряд співпрацював не тільки з недержавними організаціями та організаціями самоврядування, а також з представниками засобів масової інформації та асоціації журналістів. Щороку великим тиражем публікувались інформаційні матеріали, фінансувались семінари, програми на телебаченні та радіо, підтримувались сотні ініціатив, які реалізовувались недержавними організаціями.

До інших заходів в рамках програми інформування можна віднести:

- організований для широкого кола журналістів навчальний курс «Європейський Союз: практичні наслідки для Польщі»;
- визначення дотацій для електронних засобів масової інформації (на розміщення програм на телебаченні та радіо, які популяризують проблематику Європейського Союзу) та фінансування проектів, що реалізовувались друкованими ЗМІ на регіональному і місцевому рівнях;
- відкриття Польським Агентством преси Європейського сервісу EUROPAP (фінансованого на 50% з коштів УКЄІ), доступного безкоштовно в інтернеті;
- співфінансування 97 проектів недержавних організацій (організація конференцій та проведення навчання, головними бенефіціарами яких були ЗМІ, підприємці, учні та вчителі).

По мірі наближення моменту підписання Договору про приєднання і необхідності розширення інформаційної кампанії, в грудні 2001 р. була запроваджена посада **Уповноваженого Уряду з питань європейської інформації** до завдань якого було віднесено, зокрема:

- ❖ формування системи розповсюдження інформації про європейську інтеграцію, програм та планів освіти і популяризація в країні європейських питань,
- ❖ координація дій державних органів в сфері інформації про європейську інтеграцію та її популяризація,
- ❖ здійснення моніторингу, підготовка висновків та аналіз наслідків інформаційних, освітніх та пропагандистських заходів, які здійснюються у сфері європейської інтеграції,
- ❖ ініціювання та забезпечення співпраці державних органів з органами територіального самоврядування, а також недержавними організаціями в сфері інформації, освіти і популяризація в країні питань європейської інтеграції.

Діяльність Уповноваженого з питань європейської інформації була ключовим елементом реалізації комунікаційної стратегії як складової частини всієї політики підготовки Польщі до членства. Була підготовлена та реалізована масова інформаційна кампанія, яка об'єднала всі електронні та друковані ЗМІ, а також зовнішню рекламу. Цьому сприяло досягнення порозуміння з телевізійними та радіоканалами про безкоштовне надання рекламного часу для матеріалів, що стосуються європейської інтеграції. У підсумку, суттєво зросла кількість осіб, що в дослідженнях громадської думки відповіли «так» на питання чи поінформовані вони про те, що собою представляє Європейський Союз і що означає вступ Польщі до ЄС.

Протягом року, з травня 2002 р. в Польщі проводилась активна інформаційна кампанія по підготовці до референдуму щодо членства в ЄС. Після завершення в грудні 2002 р. чотирирічного переговорного процесу з ЄС, уряд в січні наступного року прийняв рішення провести **власну інформаційна кампанію** перед референдумом, виділивши на неї 16 млн. злотих. **Разом із коштами окремих міністерств та воєводських органів влади сума становила 50 млн. злотих.**

Загальна координація дій державних органів в сфері інформації про європейську інтеграцію та її просування була покладена на міністра – члена Ради Міністрів, відповідального за європейський референдум.

З метою надання кампанії характеру громадського обговорення, було підготовлено програму зустрічей, що охоплювала кожен гміну в країні. Завдяки цьому загальнонаціональне обговорення на тему приєднання Польщі до Європейського Союзу в рамках програми «**Моя гміна в Європейському Союзі**» було перенесено на найнижчий з можливих рівнів, а проблематика європейської інтеграції набула локального виміру.

У рамках цієї програми з початку березня почали функціонувати Гмінні осередки європейської інформації (ГОЕІ), першочерговим завданням яких було надання допомоги місцевим жителям у пошуку інформації про те, що для них буде означати членство Польщі в ЄС. ГОЕІ виступали в ролі координаторів, що переказували питання мешканців гміни інституціям та організаціям, які спеціалізувались у наданні такої інформації (наприклад, регіональні центри європейської інформації, осередки консультування з питань сільського господарства, консультаційні пункти Польського Агентства розвитку підприємництва), були посередниками у наданні інформації (з-поміж іншого через розповсюдження інформаційних матеріалів), організували зустрічі з громадянами і надавали допомогу в організації так званих європейських свят.

Під час згаданих зустрічей представники уряду та воєводських адміністрацій, а також експерти як з відповідних міністерств та центральних органів, так і незалежні експерти, відповідали на конкретні питання місцевої громади про те, що реально може змінитись в їх повсякденному та професійному житті в момент вступу Польщі до Європейського Союзу.

У ході цієї кампанії **президент Польщі А. Кваснєвський** інтенсивно подорожував Польщею, **видав компакт-диск зі своїми аргументами «за» ЄС (розповсюджувалася у додатку до найбільших польських газет)**, а також **надіслав до кожного помешкання брошуру про переваги членства Польщі в ЄС.**

Прикладом аполітичної, а водночас найбільш професійної кампанії «за» членство Польщі в ЄС була **Громадянська ініціатива «Так» на референдумі**. Ця кампанія стала можливою завдяки **діяльності тисяч волонтерів, коштам організацій, що об'єднують польський бізнес, участі Об'єднання рекламних агентств, а також медіа, які безкоштовно провели рекламні заходи**.

В кампанії перед референдумом **інтенсивно використувалися засоби масової інформації**: телебачення, преса, Інтернет. По польському телебаченню, наприклад, у 14 програмах було показано 67 телесюжетів. В першій частині цих сюжетів фахівці (в основному з Управління Комітету європейської інтеграції) відповідали на питання, які найчастіше ставились стажерам в Гмінних осередках європейської інформації. Натомість в квітні та в травні демонструвались емоційно орієнтовані сюжети, в яких виступали відомі діячі з світу науки, культури та мистецтва.

Кожний сюжет побачили в середньому 335 тис. глядачів. Вражаючим став загальний час показу цих сюжетів у всіх телевізійних програмах – 54 год. і 2 хв. (майже 180 годин протягом цілої інформаційної кампанії починаючи з 9 травня 2002 р. до 5 червня 2003 р.).

Під час передреферендумної кампанії відбулося чимало **конкурсів як місцевого, так і загальнодержавного значення**. Велике зацікавлення викликав, наприклад, конкурс для молоді «Європа моїх мрій», урочистий фінал якого відбувся 16 травня у Варшаві. Конкурсні праці оцінювалися в категоріях: плакат, поштова марка, есе, а також проект інтернет-сайту. Лауреатів було обрано серед авторів приблизно 8 000 робіт. Конкурс організували Товариство «Молодь без кордонів», пошта Польщі, представництво Європейської Комісії у Польщі, а також акціонерне товариство «Польське радіо».

У підсумку, на референдумі у Польщі, який відбувся 7-8 червня 2003 р., **за вступ в ЄС проголосували 77,45%, проти – 22,55%. Явка становила 58,85%**.

Це свідчить про добре продуману, ефективну стратегію інформаційної політики щодо роз'яснення населенню перспектив вступу країни до ЄС.

5.2.2. ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

5.2.2.1. АНАЛІЗ ЗДІЙСНЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ З ПИТАНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

В Україні накопичено певний досвід проведення інформаційно-просвітницької роботи, передусім, у рамках **Державної програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004–2007 роки**, затвердженої Указом Президента України від 13 грудня 2003 р. №1433. Для її виконання щороку розроблялися плани заходів.

	<p>У ході реалізації Програми вживалися заходи до більш повної обізнаності населення України у питаннях ЄС (історія та перспективи розвитку, основні напрями діяльності, законодавство, функціонування інституцій та розподіл владних повноважень між ними тощо), роз'яснення переваг для українського суспільства реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції, забезпечення широкої суспільної підтримки європейського вибору України і втілення євроінтеграційного курсу, інформування громадськості про реалізацію євроінтеграційної політики і пріоритетних завдань у цій сфері.</p>
---	--

Так, **планом заходів щодо виконання у 2007 р. Державної програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004-2007 роки, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 р. №89-р.** передбачалося:

- ❖ **проведення прес-конференцій, брифінгів та інших публічних заходів**, зокрема за участю керівників органів виконавчої влади, з метою інформування громадськості про: події в Україні і за кордоном, що стосуються реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції, розвиток інтеграційних процесів у різних сферах співробітництва між Україною та ЄС, реалізацію плану заходів щодо ви-

конання у 2007 р. Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, адаптацію функціонування інституту державної служби в Україні до стандартів ЄС, проведення заходів, пов'язаних з імплементацією положень Болонської декларації;

- ❖ **організація за участю громадськості публічних заходів** з актуальних питань співробітництва між Україною та ЄС, зокрема: 9 наукових та науково-практичних конференцій, 7 круглих столів, 14 семінарів і тренінгів різного рівня;
- ❖ **організація та проведення тематичних заходів** у рамках дня інформування населення «Україна – європейський вибір», другого міжнародного медіафоруму «Україна на інформаційній карті світу», Дня Європи та днів держав-членів ЄС і забезпечення їх висвітлення в засобах масової інформації;
- ❖ **видання Мін'юстом щоквартального бюлетеня «Євроінформ»** з розміщенням у ньому інформації про законодавство, ведення спеціальних рубрик з питань європейської інтеграції на офіційних веб-сайтах центральних та місцевих органів виконавчої влади і регулярне оновлення інформації на них, **створення Мінфіном електронної бази даних щодо результатів реалізації економічної та фінансової політики ЄС**;
- ❖ **проведення щокварталу соціологічних досліджень та моніторингу** щодо інформованості громадськості про взаємовідносини України з ЄС, ставлення населення до актуальних питань європейської інтеграції України та забезпечення висвітлення їх результатів;
- ❖ **забезпечення видання брошур, довідкової, наукової, навчальної, публіцистичної та інших видів літератури** з питань європейської інтеграції, діяльності ЄС, виготовлення рекламної продукції з метою поширення інформації про принципи та пріоритети державної служби в установах ЄС та держав-членів ЄС;
- ❖ **організація II Всеукраїнського конкурсу журналістів на найкраще висвітлення відносин України з ЄС та організація в теле- і радіоефірі**: 1) трансляції радіо- та телепередач, присвячених ЄС, відносинам України з ЄС та євроінтеграційним процесам в Україні; 2) дебатів, засідань за круглим столом, дискусій з питань

європейської інтеграції, у тому числі в рамках рубрик – «Євроінтеграція – кримські аспекти», запровадженої державною телерадіокомпанією «Крим», »Україна – ЄС: новини», «Все про Євросоюз» і «Євроінтеграційний поступ України» (Київська і Луганська облдержадміністрації); 3) тематичних репортажів на Кіровоградському обласному державному телебаченні про співпрацю підприємств області з іноземними партнерами держав-членів ЄС; 4) показу навчальних фільмів для підприємців-початківців (Дніпропетровська облдержадміністрація); 5) Забезпечення роботи «вуличного телебачення» у регіонах з метою всебічного висвітлення життя населення у державах-членах ЄС;

- ❖ **утворення та забезпечення функціонування інформаційних центрів з питань європейської інтеграції, інформаційних куточків Європи**, у тому числі: у бібліотеках військових частин та навчальних закладів Збройних сил, у Кримській республіканській універсальній науковій бібліотеці імені І. Франка та у бібліотеках населених пунктів АРК, організація і проведення в бібліотеках навчальних закладів (Донецька, Луганська області) книжкової виставки «Європейський дім», експозицій, присвячених ЄС, організація на базі обласних бібліотек постійно діючої книжкової інформаційної виставки «Європейський Союз – наш сусід», а також довідково-інформаційної виставки «Україна – Європа: європейська політика, сусідство»;
- ❖ продовження **формування у вищих навчальних закладах мережі «європейських клубів», проведення громадських читань з питань європейської інтеграції**, Всеукраїнського конкурсу на найкращий підручник і навчальний посібник з діяльності ЄС на базі АПН України;
- ❖ **підготовка з питань європейської інтеграції вчителів і викладачів** загальноосвітніх та вищих навчальних закладів, вчителів історії та географії загальноосвітніх навчальних закладів;
- ❖ **проведення серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів**: циклів лекцій, науково-практичних конференцій, семінарів, конкурсів на кращу учнівську роботу, на кращу стіннівку, реферат, плакат, юних знавців курсу «Європейський вибір України», учнівських робіт, шкільних вікторин. **Розроблення комплексної програми, спря-**

мованої на висвітлення в засобах масової інформації окремих аспектів європейської інтеграції з метою їх популяризації серед школярів;

- ❖ *проведення Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт з актуальних питань взаємовідносин між Україною та ЄС, організацію відвідувань українськими студентами держав-членів ЄС з метою ознайомлення з їх політичним, соціально-економічним та культурним життям, стажувань студентів, викладачів та науковців у рамках реалізації міжнародних проектів та виконання угод про співробітництво в галузі освіти, укладених між вищими навчальними закладами, сприяння створенню у вищих навчальних закладах молодіжних центрів для спілкування молоді із студентами європейських держав тощо.*

Побіжний погляд на заплановані заходи залишає враження комплексного підходу до здійснення інформаційної роботи, оскільки передбачалося організувати брифінги та прес-конференції, науково-практичні конференції, круглі столи, видання літератури, запровадження спеціальних рубрик на радіо і телебаченні, створення інформаційних центрів, поліпшення роботи з учнівською та студентською молоддю тощо. Аналогічно можна оцінювати і плани заходів попередніх років.

Проте, більш *уважний аналіз показує дещо декларативний характер підходу до проведення інформаційно-просвітницької роботи.*

Зокрема, якщо брати *посадових осіб*, то вони в переважній більшості, фактично, уникали активного включення в реалізацію державної програми з інформування громадськості.

Проведення *конференцій, круглих столів, семінарів* планувалося лише в 10 регіонах (Волинська, Закарпатська, Дніпропетровська, Донецька, Кіровоградська, Київська, Луганська, Чернівецька, Черкаська, Одеська області) і складало в них переважно по 2-3 заходи на рік.

Моніторинг матеріалів найбільш популярних українських видань свідчить, що *засоби масової інформації* теж не проявляли значної активності у висвітленні євроінтеграційного курсу, інтеграційна тематика у багатьох з них, здебільшого, обмежується хронікою подій у відносинах Україна-ЄС за відсутності достатньої кількості аналітичних публікацій.

До того ж, у ЗМІ увага акцентується не стільки на вигідності для України співробітництва з ЄС, проблемах досягнення держа-

вою Копенгагенських критеріїв, скільки на відсутності «сигналів» з боку ЄС і, взагалі, безперспективності зусиль, оскільки «Європа нас не хоче».

Державна програма інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004-2007 рр. орієнтувала на створення в регіонах **інформаційних центрів** з питань європейської інтеграції, але ця робота і досі знаходиться на початковому етапі. В цьому плані заслуговує на увагу вивчення досвіду нових членів ЄС. У невеличкій Литві, наприклад, діють Європейський інформаційний центр при сеймі, а також 63 місцеві інформаційні центри.

Такий стан інформаційної роботи не дивує, бо **у 2004-2005 рр. на зазначену програму кошти у державному бюджеті взагалі не передбачалися**, тому поставлені в ній завдання виконувались не в повному обсязі.

Спостерігалася також **відсутність належної координації роботи центральних та місцевих органів виконавчої влади**, що в поєднанні з невідповідним фінансуванням створило недостатньо ефективні умови для проведення інформаційно-роз'яснювальної кампанії в регіонах.

Становище було дещо виправлено після прийняття **Кабінетом Міністрів України постанови від 5 квітня 2006 р. №425 «Про порядок використання у 2006 році коштів, передбачених у державному бюджеті для виконання заходів з питань європейської і євроатлантичної інтеграції в інформаційній сфері»**.

Виконання Програми здійснювалося за рахунок коштів, передбачених бюджетною програмою «Виконання заходів з питань європейської і євроатлантичної інтеграції в інформаційній сфері» у розмірі 5,2 млн. грн. Приблизно така ж сума на реалізацію плану заходів програми була передбачена у державному бюджеті на 2007 р.

Проте, **більшість з них у 2006 р. (близько 4 млн.) були використані на проведення у Києві міжнародного медіа-форуму «Україна на інформаційній карті світу», який був доступний лише дипломатам та журналістам**.

Питання європейської інтеграції України висвітлюються сьогодні всіма регіональними державними телерадіокомпаніями, рядом інших державних телерадіокомпаній. Однак, **частка державного секто-**

ру телебачення і радіомовлення в телерадіоінформаційному просторі України становить лише 4%, до того ж вони мають обмежений часовий формат і ефірне покриття.

Недержавні телерадіоорганізації слабо залучаються до інформування громадськості з питань європейської інтеграції України, *тільки в останні роки вони почали створювати або закуповувати телепрограми, фільми про історію і культуру країн ЄС.*

Хоча спостерігається *певне збільшення обсягів випуску друкованої продукції*, однак практично немає перекладів сучасних європейських досліджень з питань економіки, філософії, європейсько-права та судоустрою, існує проблема доступу населення регіонів України до літератури з європейської тематики.

Унаслідок цього, попри гострі дискусії щодо перспектив європейської інтеграції, як свідчать дані соціологічних досліджень, *пересічні громадяни не володіють достатньою інформацією про Європейський Союз.*

	Так, за даними опитування, проведеного у грудні 2005 р. Київським міжнародним інститутом соціології спільно з кафедрою соціології Національного університету «Кієво-Могилянська академія», на питання: «Як Ви вважаєте, чи достатньо Ви знаєте про Європейський Союз, щоб вирішити чи потрібно Україні вступити до цього Союзу?» 38% громадян дали ствердну відповідь, близько 47% вважали, що знають щодо цього недостатньо, і майже 15% не змогли назвати свої знання стосовно цього ані достатніми, ані недостатніми, тобто, по суті, теж не вважали, що знають для цього достатньо.
---	---

Отже, понад 60% громадян України не вважають себе достатньо обізнаними стосовно Євросоюзу, з тим, щоб вирішити питання вступу нашої країни до цієї організації.

	Вочевидь, це є доволі симптоматичним, оскільки корелюється з відсотком підтримки (40%) вступу України до ЄС і відсотком прихильників інтеграції до ЄСП (55,9%). У літку 2006 р. останніх найбільше було у Криму (78,3%) та Донбасі (72,5%), найменше – у західних областях (31,8%).
---	---

Ці недоліки передбачається усунути в **Державній цільовій програмі інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008-2011 рр.**, Концепція якої схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 р. №569-р. В Концепції підкреслюється, що європейська інтеграція є визначальним чинником як зовнішньої, так і внутрішньої політики держави, зміцнює безпеку та позитивно впливає на відносини України з іншими державами. Реалізація курсу на інтеграцію до ЄС забезпечує гарантії верховенства права, дотримання прав людини, розвиток в Україні громадянського суспільства і демократії, побудову соціально орієнтованої ринкової економіки.

Метою Програми визначається **подальше підвищення рівня поінформованості громадськості з питань європейської інтеграції України для створення стабільної проєвропейської більшості в українському суспільстві.**

У Концепції розглядаються **два можливі варіанти розв'язання проблеми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України:** або обмежитися виконанням Державної програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004-2007 рр. та рівнем інформування громадськості з питань європейської інтеграції України, який забезпечують громадські організації, або продовжити та активізувати інформування громадськості шляхом затвердження нової Програми.

Розробники Концепції схиляються до другого варіанту, оскільки перший хоча й не потребує додаткових бюджетних коштів, але може стати опосередкованою демонстрацією зміни євроінтеграційного курсу держави і не дасть змоги проводити інтенсивну інформаційно-роз'яснювальну роботу стосовно напрямів та перспектив європейської інтеграції України, переваг для українського суспільства реалізації цілей державної політики у сфері європейської інтеграції.

За прогностичними оцінками після виконання Програми очікується поліпшення рівня поінформованості та відповідно підтримки громадянами вступу України до ЄС, а саме: у 2008 р. – до 50%, у 2009 – до 53, у 2010 – до 56, у 2011 р. – до 60%.

Проте, сподіватись не радикальне покращення ситуації не приходиться, хоча б тому, що **Концепцією Державної цільової програми інформування громадськості з питань євро-**

пейської інтеграції України на 2008-2011 роки загальні витрати на її виконання передбачаються в обсязі 30 млн. грн., тобто фактично на рівні 2006-2007 рр.

Отже, досвід здійснення інформаційно-просвітницької роботи з питань європейської інтеграції України свідчить *про суттєві недоліки в її організації, що обумовлює її значною мірою декларативний, формальний характер.*

Державна програма інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004-2007 рр. приймалась тому, що мала бути прийнята, без особливого урахування майбутніх конкретних дій щодо її виконання. Це, в свою чергу, обумовило значною мірою декларативний, формальний характер її виконання.

Все це ставить на порядок денний завдання докорінної перебудови всієї системи інформування громадськості щодо європейського вибору України.

5.2.2.2. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Для дійсного поліпшення стану роботи доцільно розробити **Концепцію інформаційної стратегії європейської інтеграції**, врахувавши в ній відсутність на сьогодні чіткої та однозначної підтримки євроінтеграційного курсу, що пояснюється:

- ❖ поверховим консенсусом еліт щодо набуття Україною членства в ЄС, який, як показала практика, легко може порушуватися за умов нестабільної політичної ситуації;
- ❖ існуванням міфів і стереотипів, упереджень і сподівань, уявлень про вигоди і втрати, пов'язаних із членством в ЄС;
- ❖ значною дезорієнтацією населення щодо різновекторних інтеграційних процесів (ЄС – ЄЕП);
- ❖ соціальною та регіональною специфікою сприйняття європейського вибору України, залежно від суспільно-професійного статусу, рівня добробуту, місця проживання та віку;

- ❖ недостатністю знань інтеграційної проблематики, зокрема про принципи функціонування Європейського Союзу, етапи, які має пройти Україна на шляху до ЄС, вплив членства в ЄС на суверенітет держави, її безпеку, міжнародну позицію та економіку тощо;
- ❖ стихійністю, відсутністю цілеспрямованого впливу органів державної влади на громадську думку щодо курсу на європейську інтеграцію;

При організації інформаційного супроводу курсу України на європейську інтеграцію, важливим **з точки зору вибору цілей, стратегії і тактики є визначення цільової аудиторії та вибір засобів стимулювання її уваги до змісту інформації**. Для цього використовують різні підходи, які можуть застосовуватися як окремо, так і в певній комбінації. Серед **основних підходів** можна назвати наступні:

- ❖ **географічний**, коли до уваги беруться природні або адміністративно-політичні кордони;
- ❖ **демографічний**, з розподілом груп за статтю, прибутком, сімейним станом, освітою;
- ❖ **психографічний**, коли до уваги беруться психологічні характеристики та ознаки стилю життя і на цій основі доросле населення сегментується за ознакою його «психологічної зрілості»;
- ❖ **статусний** підхід, за якого в основу визначення цільових груп береться офіційний стан індивідів;
- ❖ **репутаційний** підхід, з його виділенням «знаючих» чи впливових індивідів, виходячи з міркувань чи думки інших щодо них та ін.

Кожна з численних груп громадськості має свої особливі потреби, ціннісні орієнтації, а тому вимагає використання особливих типів комунікації, різних підходів до себе. Тому в основу інформаційної стратегії має бути покладено пробудження активності різних суспільних верств для здобуття Україною членства в ЄС.

Джерелом цієї активності повинно бути прагнення до перенесення перспективи членства в ЄС на рівень групових та індивідуальних інтересів, а отже, при його висвітленні має використовуватися так звана «презумпція значущості» малих, але конкретних переваг інтеграції для кожної конкретної людини: найманого працівника, студента, науковця, фермера, підприємця тощо.

Чим більше люди бачитимуть реальні переваги для себе, тим більш схильно вони будуть сприймати ті економічні і політичні інститути, структури, приєднання до яких ці переваги забезпечить.

При цьому, особлива увага має спрямовуватися на такі **ключові групи сприйняття інтеграції громадськостю**, як:

- ❖ молодь віком від 18 до 30 років, яка є симпатиком європейської інтеграції, але в силу певних об'єктивних причин дещо аморфна, лабільна, через що не завжди виступає активним самодостатнім суб'єктом громадської думки. Особливу увагу слід звернути на молодь, яка мешкає в невеликих містах і сільській місцевості;
- ❖ групи, що формують громадську оцінку (творча і наукова інтелігенція, викладачі, середня та управлінська еліта);
- ❖ групи, пов'язані з економічною ініціативою та сільським господарством, насамперед, представники малого і середнього бізнесу, заручення підтримкою яких є показовим з точки зору позитивного сприйняття економічної інтеграції України в європейській структурі;
- ❖ етнічних росіян, жителів Криму, Півдня і Сходу України, де переважають прихильники проросійського вектору зовнішньої політики. Важливість цієї групи полягає в її чисельності і політичних преференціях, тобто підтримкою тих політичних сил, які стримано ставляться до європейського вибору України.

В інформаційній кампанії особливу увагу слід звернути на **підвищення ролі засобів масової інформації**, оскільки, як доведено практикою, люди ґрунтують власне сприйняття навколишнього соціального середовища на тому, що вони читають, чувають або бачать по телебаченню, особливо не турбуючись про те, щоб заглибитись у проблеми і самостійно перевірити факти, правдивість інформації, яку отримують по каналах ЗМІ. Тобто, засоби масової інформації не дарма називають «четвертою владою», яка значною мірою формує громадську думку і лінію поведінки окремих груп населення.

Все це вимагає **суттєвого поліпшення організаційного забезпечення** інформаційно-просвітницької роботи, оскільки нині існуючі структури неспроможні забезпечити виконання цього завдання.

Тому постає потреба **створення на загальнодержавному рівні єдиного центру, який би розробляв, координував і спрямовував усю цю діяльність як на рівні держави, так і на місцях**, здійснював постійний моніторинг стану знань і пов'язаних з цим рівня сприйняття у суспільстві чергових етапів інтеграційного процесу та актуалізацію відповідно до цього змісту інформаційної роботи.

Водночас, одним із головних завдань налагодження ефективної комунікації має стати **запровадження у центральних органах виконавчої влади та місцевих державних адміністраціях відповідних структурних підрозділів**, основним напрямком роботи яких має бути саме інформаційна (пропагандистська, освітня, роз'яснювальна тощо). Це, у свою чергу, передбачає **підготовку та перепідготовку їх персоналу за напрямками «зв'язки з громадськістю» («public relations»).**

Акцент в інформаційній діяльності, як слушно зазначали автори проекту Національної стратегії європейської інтеграції (2005 р.), підготовленого громадською організацією «Центр Європи», **має робитися** на:

- ❖ **роз'ясненні, що інтеграція України до ЄС є не самоціллю, а одним із засобів прискорення системної трансформації та досягнення умов довготривалого розвитку країни.** В інформаційній кампанії слід переконливо наголошувати на вигодах від інтеграції, роз'яснюючи, що витрати на системну трансформацію не можна ототожнювати з витратами на процес інтеграції;
- ❖ **створенні як позитивного образу інтегрованої Європи у свідомості українців, так і створенні позитивного іміджу України** в суспільствах, що є європейським оточенням українців. Необхідність цього обумовлюється існуванням деформованих, не перевірених безпосередніми контактами уявлень один про одного унаслідок поділу Європи на різні системи протягом більшої частини ХХ ст. Про важливість урахування цього моменту, свідчить вплив внутрішньополітичних подій в Україні протягом 2004-2005 рр. на громадську думку в країнах-членах ЄС. За результатами опитування, проведеного веб-сайтом EU-reporter.co.uk понад 60% європейців тоді підтримали перспективу набуття Україною в майбутньому членства в ЄС.

Низький рівень обізнаності держав-членів ЄС з Україною, в тому числі її географічним розташуванням і багатою історією, ресурсами і потенціалом, звичаями та традиціями, є одною з перешкод на шляху визнання її європейських перспектив. У цьому зв'язку, важливо (як показує досвід Польщі) розробити комплекс заходів щодо формування позитивного іміджу України (християнська країна, яка сповідує спільні європейські цінності) у державах-членах ЄС і не лише на урядовому рівні, але й суспільстві⁵⁷;

- ❖ **всебічному аналізу вигод і ризиків інтеграції**, оскільки суспільна підтримка курсу на неї є надто великим капіталом, який не можна змарнувати. Слід пам'ятати, що ця підтримка ґрунтується на хиткому консенсусі, не підкріпленому достатнім знанням про ціну, яку суспільство має заплатити в цьому процесі. У цьому контексті важливо інформувати населення України **про життя простих громадян постсоціалістичних та пострадянських країн, які стали членами ЄС**;
- ❖ **необхідності досягнення свідомого схвалення і підтримки** українським суспільством договору про членство, який принципово змінить геополітичну ситуацію;
- ❖ **урахуванні суспільного розширення** в Україні, більшого ніж в інших країнах-кандидатах на членство в ЄС як в економічному, так і в цивілізаційно-культурному вимірах тощо⁵⁸.

При цьому слід враховувати, що, як свідчать дані соціологічних опитувань, 89,5% респондентів цікавить інформація про ЄС, зокрема 45,2 – про наслідки інтеграції України до ЄС, 41,8 – про вимоги щодо вступу до ЄС, 35,9% – про здобутки та втрати країн, які стали членами ЄС.

⁵⁷ У цьому зв'язку цікавим є досвід Польщі щодо створення позитивного іміджу країни в ЄС. Зокрема, МЗС Польщі підготувало буклети з інформацією про країну та поширювало їх за кордоном, а також надавало їх представникам іноземних делегацій. Вартими уваги є також інші заходи щодо поширення позитивного іміджу Польщі у державах-членах ЄС. Виявивши, що іноземні ЗМІ публікують вкрай негативну та необ'єктивну інформацію про політичну та економічну ситуацію в Польщі, було запроваджено програму „Польща очима іноземних ЗМІ”. Програма передбачала візити представників іноземних ЗМІ до Польщі для ознайомлення з усіма сферами життя країни. Наслідком здійснення таких заходів, за словами польських дипломатів, стало більш позитивне та об'єктивне висвітлення іноземними ЗМІ подій у Польщі, що, у свою чергу, вплинуло на формування громадської думки в державах-членах ЄС.

⁵⁸ Національна стратегія європейської інтеграції: проект (2005). Київ. – 75 с.

В цілому *інформаційне забезпечення процесів європейської інтеграції має будуватися на диференційованому, адресному підході до відносно різних соціальних груп українського населення.*

Проводячи інформаційні кампанії, необхідно також урахувати, що *аргументи, переконливі з точки зору представників політико-управлінської еліти, далеко не завжди є такими для пересічних громадян.* Саме тому, система аргументів на користь європейської інтеграції має виходити з інтересів того, на кого здійснюється інформаційний вплив.

До того ж, слід брати до уваги, що *опоненти інтеграції використовують передусім емоційні, часто ірраціональні, аргументи,* базовані на сприйнятті об'єднаної Європу через призму радянських міфів та стереотипів, не лише людьми старшого покоління, які навчалися і виховувалися радянською системою, а й значною частиною молоді, яка про СРСР знає лише з підручників чи розповідей старших. Це ускладнює завдання, оскільки їм *треба протиставляти здебільшого раціональні аргументи, які мають бути дуже переконливими, з тим щоб забезпечити підтримку вступу України в ЄС як на прагматичному, так й емоційному рівнях.*

Водночас, у процесі інформаційного впливу на пріоритетні групи громадськості з метою формування їх позитивного ставлення до курсу України на європейську інтеграцію важливо також урахувати, що:

- ❖ на громадську думку більше впливають події, ніж програми, пояснення, тому *інформаційні акценти в подачі матеріалів мають ґрунтуватися на реальних прикладах, фактах,* подіях, а не нудних діалогах науковців;
- ❖ типовою, зворотною реакцією громадської думки на заяви є вимога діяти, тому *органи влади і суб'єкти євроінтеграційних процесів мають демонструвати конкретні, і «дрібні кроки» в цьому напрямку, і такі ж конкретні результати;*
- ❖ громадська думка, як правило, позитивно оцінює процеси, до яких відчуває власну причетність, а отже, необхідно *активно залучати окремі групи громадськості, а то і суспільство в цілому, не лише до обговорення проблеми вступу України до ЄС, але і до прийняття тих чи інших рішень.*

Слід пам'ятати, як зазначають В.Кремень та В. Ткаченко, що інтеграція до ЄС є нелегким завданням для України, яке вимагає кардинальної зміни всього укладу життя і праці, звичних стереотипів менталітету. Це вимагає мужності і політичної волі до прийняття часто непопулярних рішень. Але рівною мірою це вимагає й легітимації урядових дій з боку широкої громадськості, яка й повинна, врешті-решт, втілювати замисли реформаторів у повсякденне життя⁵⁹.

⁵⁹ Кремень В., Ткаченко В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації. – К.: Друк, 1999. – С.438-439.

РОЗДІЛ 5.3. ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

5.3.1. ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ БАЗИ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Двосторонні стосунки між Україною та ЄС були започатковані відразу після здобуття Україною незалежності. 2 грудня 1991 р. Європейські Спільноти у своїй Декларації щодо України відзначили демократичний характер референдуму, визнали її незалежність та суверенітет і закликали підтримувати відкритий та конструктивний діалог. З огляду на розпад СРСР та утворення СНД, Рада ЄС 2 березня 1992 р. запропонувала усім державам пострадянського простору, за винятком країн Балтії, укласти угоди про партнерство і співробітництво.

Україна стала першою серед країн СНД, що підписала **14 червня 1994 р. в Люксембурзі Угоду про партнерство і співробітництво з Європейським Союзом (УПС)**. Вона стала основою для продовження і розширення політичного діалогу і економічного співробітництва між Україною та Європейським Союзом. Проте, Україна тоді не ставила питання про свій вступ до ЄС. Так, в **«Основних напрямках зовнішньої політики України»**, схвалених Постановою Верховної Ради України 2 липня 1993 р., можливість інтеграції до ЄС розглядалася лише як «перспективна мета української зовнішньої політики». **Підписання УПС фактично завершило початковий етап становлення відносин між Україною та ЄС.**

Налагодження стосунків між Україною та ЄС заклало **початок процесу формування інституційної бази співпраці**. Цьому сприяло ухвалення ЄС 28 листопада 1994 р. Спільної позиції щодо України, а 6 грудня 1996 р. – Плану дій для України. З вересня 1993 р. в Україні відкрито **Представництво Європейської Комісії**.

Представництво Європейської Комісії в Україні є одним з понад 130 представництв Європейської Комісії в світі і має статус дипломатичної місії та офіційно представ-

ляє Європейську Комісію в нашій державі. **Головними завданнями в діяльності Представництва** є:

- **сприяння політичним та економічним зв'язкам між Україною та Європейським Союзом** шляхом підтримання ефективного діалогу з урядовими установами та підвищення поінформованості про Європейський Союз, його установи та програми;
- **моніторинг впровадження Угоди про партнерство та співробітництво** між Україною та ЄС;
- **інформування громадськості** щодо розвитку Європейського Союзу, роз'яснення та відстоювання окремих аспектів політики ЄС;
- **участь у впровадженні програм зовнішньої допомоги** Європейського Союзу.

До 2008 р. Представництво очолював **Ієн Боуг**. Зараз Представництво очолює **Жозе Мануел Пінту Тейшейра**. У структурі представництва діють відділ політики, преси та інформації, торговельно-економічний відділ, управління програм допомоги в Україні та відділ контрактів та фінансів.

Управління програм допомоги, в рамках УПС, здійснює, передусім, керівництво та нагляд за втіленням у життя програми ТАСІС, а тепер нових програм допомоги, які прийшли їй на зміну у рамках **Європейського інструменту сусідства і партнерства (ENPI)**.

24 березня 1995 р. відбулось перше засідання **Спільного комітету Україна-ЄС**, яке розглянуло питання міжгалузевої співпраці України з Європейським Союзом. Спільний комітет Україна-ЄС до набуття чинності УПС був офіційним інструментом моніторингу економічного та торговельного співробітництва між ЄС та Україною. У липні 1995 р. створюється **Представництво України при Європейських Спільнотах**.

Першим Представником України при ЄС став колишній віце-прем'єр-міністр України Ігор Мітюков (1996-1998 рр.). З березня 1998 р. по травень 2000 р. Представництво України при ЄС очолював Борис Гудима, кадровий

дипломат, який до того обіймав посаду заступника міністра закордонних справ України, відповідального за питання Європейського Союзу. З травня 2000 р. діяльність Представництва здійснювалася під керівництвом Романа Шпека, а з травня 2008 р. Представництво очолює Андрій Веселовський.

Представництво України при ЄС невелике за складом – 12 дипломатів, які **функціонально забезпечують підтримку розвитку відносин України з інституціями Європейського Союзу у Брюсселі з питань:**

- політичного діалогу;
- міжнародної та безпекової політики;
- військового та військово-технічного співробітництва;
- юстиції та внутрішніх справ;
- економічної та соціальної політики;
- науки, техніки, транспорту, космічних досліджень;
- енергетики, ядерної безпеки та екології;
- культури, освіти і навчання, охорони здоров'я, туризму;
- митного та транскордонного співробітництва;
- преси та інформації тощо.

У складі Представництва діє також **Торговельно-економічна місія.**

У вересні 1997 р. у Києві відбувся **перший саміт Україна-ЄС**, в ході якого було підтверджено європейський вибір України, обговорено наявні проблеми в договірно-правовій сфері, розглянуто шляхи активізації економічного співробітництва.

Набуття чинності **Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС** з 1 березня 1998 р. після її ратифікації Верховною Радою України та усіма національними парламентами держав-членів ЄС **обумовило подальше посилення організаційного забезпечення двосторонніх відносин.** Для забезпечення виконання основних положень УПС і з метою управління процесом її імплементації **Угодою про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС** було **передбачено проведення регулярних самітів** і створення **відповідної інституційної структури:**

- ❖ Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС;
- ❖ Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС;
- ❖ Комітету з парламентського співробітництва між Україною та ЄС.

Отже, у 1998 р. завершився перехід від тимчасових форм **організаційного забезпечення двосторонніх відносин** до формування стабільної інституційної структури **двостороннього співробітництва України та Європейського Союзу**.

5.3.2. ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ПРИНЦИПИ РОБОТИ СПІЛЬНИХ ОРГАНІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

5.3.2.1. РАДА З ПИТАНЬ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Рада з питань співробітництва між Україною та ЄС, відповідно до ст. 85-88 УПС складається з **членів Ради ЄС і Європейської Комісії та з членів Кабінету Міністрів України**. На Раду покладається контроль за виконанням УПС. Виходячи з цього, вона розглядає будь-які значні питання, що виникають у рамках УПС, а також будь-які інші двосторонні та міжнародні питання, які становлять інтерес для сторін. Для допомоги у своїй діяльності Рада може створювати спеціальні комітети чи органи, визначає їх склад та обов'язки, порядок їх діяльності.

Перше засідання Ради відбулось **у червні 1998 р.**, вони збираються **щорічно**, участь у них беруть прем'єр-міністр України, члени уряду, інші посадові особи, а з боку ЄС – міністр закордонних справ країни, що головує в ЄС, і член Єврокомісії, відповідальний за відносини з Україною. У 1998 р. **формується й інституційна база співпраці з ЄС в Україні**.

Під **інституціоналізацією процесу європейської інтеграції** розуміється процес створення та функціонування мережі спеціальних інституцій, функціями яких є розробка, реалізація, моніторинг та оцінка політики країни щодо інтеграції з ЄС.

Указом Президента України «*Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Спільнотами (Європейським Союзом) і вдосконалення механізму співробітництва з Європейськими Спільнотами (Європейським Союзом)*» від 24 лютого 1998 р. № 148/98 було створено **Українську частину Ради** у складі Голови, першого заступника Голови, трьох заступників Голови та членів Української частини Ради.

Очолює Українську частину Ради Прем'єр-міністр України, до її складу входять в якості **заступників Голови Ради віце-прем'єр-міністр України**, який відповідно до функціональних обов'язків забезпечує взаємодію органів виконавчої влади у сфері європейської інтеграції, **міністри фінансів, закордонних справ, економіки та юстиції**.

До складу Української частини Ради, згідно указу, включались за посадами всі: міністри та інші керівники центральних органів виконавчої влади, зокрема: міністри аграрної політики, внутрішніх справ, екології та природних ресурсів, культури і мистецтв, оборони, освіти і науки, охорони здоров'я, палива та енергетики, праці та соціальної політики, промислової політики, транспорту та зв'язку, з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, фінансів, голови Антимонопольного комітету України, Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Державного комітету України у справах національностей та міграції, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України, Національної комісії регулювання електроенергетики України, а також Голова Комітету Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції, Голова Національного банку України, Представник України при Європейських Спільнотах (Європейському Союзі).

Членом Української частини Ради є також Національний координатор з питань технічної допомоги Європейського Союзу (загалом 27 осіб).

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 3 березня 2005 р. № 174 функції **Секретаріату Української частини Ради** з питань співробітництва між Україною та ЄС виконує **Управління з питань європейської інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів**.

На першому засіданні Рада з питань співробітництва рішенням від **3 червня 1998 р.** визначила **Правила процедури** своєї роботи.

Згідно до ст. 1 Правил процедури **головування в Раді здійснюється по черзі протягом дванадцяти місяців членом Ради ЄС, а також членом Кабінету Міністрів України. Засідання** Ради з питань співробітництва на рівні міністрів **відбуваються раз на рік**. За згодою Сторін на прохання однієї із Сторін можуть скликатися також **спеціальні сесії** Ради. Її засідання скликаються спільно Секретарями Ради з питань співробітництва, на посади яких призначаються представники Генерального Секретаріату Ради Європейського Союзу та Представництва України при Європейських Спільнотах.

Якщо члени Ради не мають можливості взяти участь у засіданні Ради, то вони можуть бути представлені, зазвичай, Головою Місії при Європейських Спільнотах або Головою Постійного Представництва при Європейському Союзі чи старшою посадовою особою. В усіх інших випадках член Ради з питань співробітництва, який бажає бути представленим на засіданні, повідомляє Голові прізвище свого представника перед засіданням. Представник члена Ради з питань співробітництва користується усіма правами цього члена Ради.

Усі повідомлення, адресовані Раді з питань співробітництва або Голові Ради з питань співробітництва, надсилаються обом Секретарям Ради, які забезпечують передачу повідомлень Голові Ради та у разі необхідності, їх розповсюдження, як документів, як це передбачено статтею 6, серед інших членів Ради з питань співробітництва. Повідомлення, які розповсюджуються, надсилаються до Генерального Секретаріату Комісії, Постійним Представництвом при Європейському Союзі країн-членів та до Представництва України при ЄС. Повідомлення від Голови Ради надсилаються адресатам відповідним Секретарем та, у разі необхідності, розповсюджуються як документи серед інших членів Ради.

Попередній порядок денний для кожного засідання складається Секретарями Ради з питань співробітництва на основі пропозицій Сторін і затверджується Радою на

початку кожного засідання. Питання, яких немає у попередньому порядку денному, можуть бути включені до порядку денного за взаємної згоди Сторін.

За результатами кожного засідання обома Секретарями спільно складається Проект протоколу, який передається Раді на схвалення під час наступного її засідання. Проект протоколу може бути також погодженим Сторонами у письмовій формі. Після схвалення обидва автентичні примірники протоколу підписуються обома Секретарями та приймаються Сторонами. Копія протоколу направляється до Генерального Секретаріату Комісії, Постійним Представництвом при Європейському Союзі країн-членів та до Представництва України при ЄС.

У міжсесійний період Рада з питань співробітництва може також виробляти **рекомендації за письмовою процедурою**, якщо обидві Сторони погоджуються на це. Письмова процедура складається з обміну нотами між обома Секретарями, що діють за згодою Сторін. Рекомендації надсилаються зазначеним вище адресатам як документи Ради з питань співробітництва.

5.3.2.2. КОМІТЕТ З ПИТАНЬ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Згідно до ст. 87 УПС Раді з питань співробітництва між Україною та ЄС у виконанні її обов'язків допомагає **Комітет з питань співробітництва між Україною та ЄС**, який складається з **представників Ради ЄС і Європейської Комісії та уряду України.**

Перше засідання Комітету відбулось 5 листопада 1998 р. у Брюсселі. **Українську частину Комітету до 2005 р. очолював міністр економіки, а за постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2005 р. №174 – віцепрем'єр-міністр України**, який відповідно до функціональних обов'язків забезпечує взаємодію органів виконавчої влади у сфері європейської інтеграції. До її складу входять заступники керівників органів виконавчої влади, які беруть участь у вирішенні питань, пов'язаних із європейською інтеграцією

Функції **Секретаріату** Комітету за постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2005 р. № 174 виконує **Управління з питань європейської інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України.**

Одним з **головних завдань Комітету є підготовка засідань та дискусій Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС**, а також у разі необхідності **контроль за застосуванням відповідних рекомендацій Ради з питань співробітництва**, а, загалом, він **забезпечує безперервність партнерських стосунків і належне виконання Угоди**. Комітет розглядає будь-які питання, надані йому Радою з питань співробітництва, а також інші питання, які можуть з'явитися в ході щоденної реалізації положень Угоди. Він надає Раді з питань співробітництва будь-які пропозиції до рекомендацій.

Основним **завданням української частини Комітету є забезпечення діяльності української частини Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС**. Крім цього, до кола її завдань відповідно до положення про українську частину Комітету, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 1998 р. № 1074, віднесено **сприяння координації діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади з питань економічного, соціального співробітництва України з ЄС, гармонізації законодавства України з законодавством ЄС** тощо.

Відповідно до Правил процедури Комітету з питань співробітництва **головування в ньому, як і в Раді, здійснюється по черзі протягом дванадцяти місяців представником Європейської Комісії і представником Кабінету Міністрів України**. Головування у Комітеті здійснює Сторона, яка головує у Раді з питань співробітництва. Комітет з питань співробітництва **збирається раз на рік** та у випадку, коли того вимагають обставини, за згодою Сторін. Кожне засідання Комітету з питань співробітництва відбувається в погоджені Сторонами час та місце. Засідання Комітету скликаються спільно обома Секретарями Комітету з питань співробітництва. Секретарями Комітету є посадові особи Європейської Комісії та Кабінету Міністрів України.

Вони складають попередній порядок денний для кожного засідання, який надсилається Голові та Секретарям Ради з питань співробітництва, а також членам Комітету з питань співробітництва не пізніше, ніж за 15 діб до початку засідання. **Порядок денний затверджується Комітетом з питань співробітництва на початку кожного засідання**. Питання, яких немає в попередньому порядку денному, можуть бути включені до нього за взаємної згоди Сторін.

Протокол складається на кожному засіданні та базується на підсумках, зроблених Головою на підставі висновків, яких досягнуто Комітетом з питань співробітництва. Після затвердження Комітетом з питань співробітництва, протокол підписується Головою, Секретарями та приймається кожною з Сторін. Копія протоколу направляється Голові і Секретарям Ради з питань співробітництва та членам Комітету з питань співробітництва.

Комітет з питань співробітництва не виробляє рекомендацій, за винятком окремих випадків, коли Рада з питань співробітництва його вповноважує на це, згідно зі статтею 87.2 Угоди. Рекомендації виробляються за взаємної згоди Сторін і надсилаються Голові і Секретарям Ради з питань співробітництва та членам Комітету з питань співробітництва. Кожна Сторона може вирішувати питання щодо публікацій рекомендацій Комітету з питань співробітництва у своєму відповідному офіційному виданні.

Комітет з питань співробітництва може **засновувати підкомітети і робочі групи та визначати їх технічні завдання.** Вони працюють під керівництвом, якому звітують після кожного свого засідання. **Кількість підкомітетів не є сталою, вона змінюється залежно від конкретних проблем розвитку співробітництва.**

Так, до 2002 р. у рамках Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС діяло **6 підкомітетів**, потім було **створено 4** (з питань торгівлі та інвестицій; з питань фінансів, економіки і статистики; з питань енергетики, співробітництва у цивільному ядерному секторі та охорони навколишнього середовища, транспорту, телекомунікацій, науки, освіти та навчання; з митних питань, транскордонного співробітництва, боротьби з нелегальною міграцією, відмиванням грошей та наркобізнесом).

Сьогодні у рамках Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС діє **7 підкомітетів, українські частини яких очолюють відповідні заступники керівників центральних органів виконавчої влади:**

- ❖ з питань торгівлі та інвестицій – заступник міністра економіки;

- ❖ з економічних та соціальних питань, фінансів і статистики – заступник міністра економіки;
- ❖ з питань політики в сфері підприємств, конкуренції, співробітництва в регуляторній сфері – заступник міністра економіки;
- ❖ з питань енергетики, транспорту, ядерної безпеки та екології – заступник міністра палива та енергетики;
- ❖ з питань митного та транскордонного співробітництва – голова Держмитслужби;
- ❖ з питань юстиції, свободи та безпеки – заступник міністра юстиції;
- ❖ з питань науки та технологій, досліджень та розробок, освіти, культури, громадського здоров'я, інформаційного суспільства та медіа – перший заступник міністра освіти та науки.

У відповідності з Правилами Процедури підкомітетів вони складаються з **представників обох Сторін, в їх засіданнях можуть брати участь експерти з спеціальних питань** згідно з порядком денним. **Головують у підкомітеті по чергово представники обох Сторін** відповідно до правил по чергового головування в Комітеті по співробітництву. В якості постійних секретарів кожного підкомітету спільно діють представники Європейської Комісії та Уряду України.

Засідання підкомітетів організовуються при виникненні необхідності, за згодою Сторін, на основі письмового запиту будь-якої з Сторін. Засідання скликають разом два постійних секретаря, що діють спільно з секретарями Комітету по співробітництву. Вони на основі пропозицій сторін формують попередній порядок денний засідання, який разом з усією підтримуючою документацією розсилається секретарям Комітету по співробітництву та Постійним Представництвам країн-членів не пізніше ніж за 5 робочих днів до засідання підкомітету. У виключних випадках, за письмовою згодою обох постійних секретарів, питання можуть бути включені до порядку денного в більш короткий термін. Копії протоколу засідань та рішень по засіданнях кожного з підкомітетів розсилаються секретарям Комітету по співробітництву та до Постійних Представництв країн-членів.

Роль підкомітетів української частини Комітету полягає у розробленні рекомендацій та висновків щодо існуючих проблем у сфері співробітництва між Украї-

ною та ЄС. Ці висновки та рекомендації можуть також указувати на існуючі недоліки в українському законодавстві, які ускладнюють процес співробітництва, і визначати строки їх усунення.

5.3.2.3. КОМІТЕТ З ПАРЛАМЕНТСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Політичний діалог на парламентському рівні відповідно до статті 90 УПС здійснюється в рамках *Комітету з парламентського співробітництва між Україною та ЄС* (КПС), до складу якого *входять члени Європейського Парламенту та Верховної Ради України*. Він визначає свої власні процедурні норми. *Співголовами комітету є відповідно представник Європейського Парламенту та Верховної Ради України*.

Комітет *має право запитувати від Ради з питань співробітництва відповідну інформацію* про виконання положень УПС. Крім того, *Рада зобов'язана інформувати Комітет з парламентського співробітництва стосовно зроблених нею рекомендацій*. Комітет за результатами своїх засідань схвалює *Заключні заяви та Рекомендації* Раді з питань співробітництва.

26-27 лютого 2008 р. у Брюсселі відбулося *10-те засідання* Комітету з парламентського співробітництва між Україною та Європейським Союзом. За результатами було схвалено *Заключні Заява та Рекомендації* щодо:

- ❖ стану відносин між Україною та ЄС;
- ❖ політичного та економічного розвитку України та ЄС;
- ❖ економічного співробітництва України та ЄС;
- ❖ юстиції та внутрішніх справ;
- ❖ енергетики та змін клімату;
- ❖ регіонального та міжнародного співробітництва.

Важливе значення має закріплення у Документі положень про те, що «Україна, зважаючи на її географічне положення, історію, культурні та економічні зв'язки може бути чітко ідентифікована як невід'ємна частина Європи; Україна як кожна демократична європейська країна, яка поважає верховенство права, може *в принципі* звернутися, відповідно до статті 49 Договору про Європейський Союз, з поданням щодо членства в ЄС; перспекти-

ва членства України в ЄС зростає, якщо Україна успішно впровадить комплексні реформи щодо досягнення Копенгагенських критеріїв, а також здійснити необхідні конституційну, політичну та судову реформи; швидкість та глибина спільного європейського процесу має якнайповніше відповідати можливостям здійснення відповідних реформ в ЄС»;

Крім цього, у Документі наголошено, що хоча різноманітні механізми та інструменти Європейської політики сусідства (ЄПС) допомагають Україні у проведенні реформ та, таким чином, тісніше наблизитись до ЄС, «сусідський статус» не задовольняє прагнення України та що Україна не визнає його як належну основу відносин між Україною та ЄС у майбутньому; висловлено сумніви щодо доцільності географічних меж ЄПС, що охоплює у рівній мірі європейські та неєвропейські країни, та вірить, що ЄПС має бути значно посилена для надання більшої кількості стимулів та інструментів для вирішення спільних викликів та допомоги Україні у тіснішому наближенні до ЄС.

У жовтні 2008 р. у Києві та Ялті відбулося **11-те засідання** Комітету з парламентського співробітництва. У заяві Комітету, зокрема, наголошувалося, що через зміцнення європейських перспектив України можна зробити внесок у стабільність у регіоні, тому учасники засідання закликали **«ЄС активно підтримати Україну в її зусиллях зміцнити свою економіку, посилити політичну стабільність та національну єдність»**.

Водночас Комітет закликав **«Україну досягти широкого політичного консенсусу щодо необхідних конституційних, інституційних та правових реформ, щоб рухатись далі шляхом економічної інтеграції до спільного ринку ЄС й зібрати разом різні сегменти українського суспільства через визначення чітких національних цілей»**.

5.3.2.4. САМІТИ УКРАЇНА-ЄС ТА КОНСУЛЬТАЦІЇ МІЖ УКРАЇНОЮ І «ТРИКОЮ» ЄС

Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС передбачає проведення регулярних **самітів Україна-ЄС – консультацій на найвищому політичному рівні, в яких беруть участь Президент України і представники держав-членів ЄС та Європейської Комісії**.

Перший саміт Україна–ЄС відбувся у **вересні 1997 р.**, одинадцятий саміт відбувся у вересні 2007 р. у м. Києві, а останній – **дванадцятий – у вересні 2008 р.** у Парижі. На 11-у саміті було схвалено спільний звіт, підготовлений за результатами чотирьох раундів переговорів щодо укладення нової базової угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво.

Серед рішень 12-го саміту слід відзначити спільне визнання лідерами ЄС та Президентом України того, що **вона як європейська країна поділяє спільну історію та спільні цінності з Європейським Союзом**. Значення цієї заяви полягає в тому, що вона розширює можливість України за умови дотримання цінностей, принципів і стандартів ЄС подавати в майбутньому заявку на членство. Важливим також є рішення саміту назвати майбутню угоду між Україною та ЄС **Угодою про асоціацію**.

Нормою двосторонніх взаємин стали також регулярні **консультації між Україною і «Трійкою» ЄС**.

5.3.3. ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ЄС

5.3.3.1. ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА З ЄС В УКРАЇНІ

Слід зазначити, що внутрішньополітичне забезпечення співробітництва з ЄС в Україні протягом 15 років зазнавало постійних змін. На першому етапі основну функцію виконував **Міжвідомчий комітет України у справах Європейських Спільнот** (згодом – Європейського Союзу) (1993-1998 рр.), створений на підставі указу Президента від 28 серпня 1993 № 358/93 р. з подальшими змінами.

Основними завданнями Комітету були:

- міжвідомча координація робіт з питань підготовки рекомендацій щодо діяльності України стосовно Європейського Союзу;
- аналіз реалізації політики України стосовно Європейського Союзу, тенденцій розвитку процесів, які відбуваються в Україні за допомогою і при сприянні органів Європейського Союзу;

- розробка заходів щодо забезпечення диверсифікації економічних та науково-технічних зв'язків України з Європейським Союзом;
- контроль за реалізацією договорів між Україною та Європейським Союзом.

Комітет було ліквідовано на підставі указу Президента України «**Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Спільнотами (Європейським Союзом) і вдосконалення механізму співробітництва з Європейськими Спільнотами (Європейським Союзом)**» від 24 лютого 1998 р. №148/98, який поклав функції співробітництва України з Європейським Союзом (поряд з органами співробітництва, які мали бути створеними за УПС) на два органи – Міністерство закордонних справ (забезпечення політичних відносин з ЄС та координація діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішньої політики та політики безпеки) та Міністерство економіки (здійснення міжвідомчої координації з питань економічного та соціального співробітництва з ЄС).

Водночас згідно з указом Президента України від 23 квітня 1998 р. **Національне агентство України з реконструкції та розвитку**, створене 1996 р., було реорганізовано в **Національне агентство України з питань розвитку та європейської інтеграції** з функціями щодо здійснення міжвідомчої координації з питань міжгалузевого економічного та соціального співробітництва України з Європейськими Спільнотами. Тобто функції Національного агентства дублювали аналогічні функції Міністерства економіки. Зрештою указом Президента України «Про Міністерство економіки» від 23 жовтня 2000 р. № 1159/2000 Національне агентство було включено до структури міністерства.

Система органів, відповідальних за європейську політику, включала, окрім зазначених вище, також **Спеціального представника Уряду України при Європейському Союзі** (Європейських Спільнотах), якого 1997 р. було змінено на Представництво України при Європейських Спільнотах (Європейському Союзі).

Аналіз завдань тогочасної системи органів у справах Європейських Спільнот (Європейського Союзу), здійснений Лабораторією законодавчих ініціатив,

свідчить про відсутність у ній таких компонентів, як **адаптація законодавства України до законодавства ЄС та інформування громадськості щодо питань європейської інтеграції**, що в цілому **свідчить про відсутність як такої інтеграційної складової у двосторонніх відносинах між Україною та ЄС**.

Політику щодо Європейського Союзу **не було належним чином сегментовано**, невизначеними залишилися **повноваження органів виконавчої влади щодо реалізації європейської політики в окремих галузях** (а в окремих випадках повноваження одного органу дублювалися іншим), структура окремих органів виконавчої влади **не передбачала спеціальних підрозділів**, відповідальних за її вироблення та впровадження.

Відтак, **прийняття рішень щодо відносин з ЄС відбувалося здебільшого на рівні вищого політичного керівництва і мало безсистемний характер**.

Крім того, можна відмітити повну **відсутність у системі органів, відповідальних за вироблення та реалізацію європейської політики, законодавчого органу – Верховної Ради України**⁶⁰.

Після набуття чинності Угоди про партнерство і співробітництво та формального визначення європейської інтеграції **стратегічною метою України визнається необхідність побудови інтеграційного формату відносин з ЄС**. Цей період характеризується появою великої кількості комплексних стратегічних документів (Стратегія інтеграції України, Програма інтеграції України до Європейського Союзу, Послання Президента до Верховної Ради «Європейський вибір», Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 рр. «Шляхом європейської інтеграції» та ін.), якими встановлювалися принципи розбудови інституційних механізмів європейської інтеграції.

Внутрішнє забезпечення процесу інтеграції України до ЄС відповідно до Стратегії покладалося на вищій, центральні та місцеві

⁶⁰ Проблеми вдосконалення інституційних механізмів європейської інтеграції України// parliament.org.ua.

органи виконавчої влади України у співпраці з органами законодавчої влади, відповідними органами місцевого самоврядування.

Починаючи з 1998 р., з'являється велика кількість галузевих та міжгалузевих актів, спрямованих на розвиток відповідної інституційної системи, більшість яких, є чинними дотепер, а створена протягом цього періоду інституційна система працює, з певними модифікаціями, й сьогодні.

Велика роль у системі інституційного забезпечення співробітництва України з ЄС належить **Верховній Раді України**, оскільки саме вона:

- ❖ ухвалює засади внутрішньої та зовнішньої політики України;
- ❖ визначає напрями, пріоритети та функції зовнішньої політики;
- ❖ здійснює законодавче регулювання і контроль за діяльністю органів державної влади та посадових осіб щодо виконання ними функцій і завдань у цій сфері.

Протягом тривалого часу парламентський вплив на євроінтеграційні процеси зводився в основному до законодавчого забезпечення євроінтеграційних процесів та проведення парламентських слухань з відповідної проблематики. Враховуючи загальну низьку ефективність парламентських слухань як інструменту парламентського контролю у сфері виконавчої влади, можна з впевненістю констатувати, що роль парламенту у сфері європейської інтеграції (як і зовнішньополітичного курсу в цілому) зводилась переважно до втілення в законодавстві політики, визначеної Президентом.

Посилення ролі парламенту як органу інституційного забезпечення євроінтеграції відбулось у 2002 р. після створення **Комітету з питань європейської інтеграції**. До головних завдань Комітету належить:

- ❖ забезпечення міжпарламентських зв'язків і парламентського контролю в рамках співробітництва України з Європейським Союзом (разом з Комітетом у закордонних справах);
- ❖ здійснення законопроектної роботи в частині наближення українського законодавства до законодавства ЄС, запобігання прийняттю нормативно-правових актів, що не відповідають європейському праву, Угоді про партнерство та співробітництво між Україною та Європейською Спільнотою, нормам і принципам Світової організації торгівлі, зобов'язанням України в рамках Ради Європи;

- ❖ координація міжпарламентських зв'язків з європейськими країнами у питаннях європейської інтеграції.

Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. встановлюється порядок взаємодії парламенту й органів виконавчої влади в галузі адаптації законодавства. Так, кожен законопроект, внесений до Верховної Ради, протягом семи днів має подаватися до Комітету з питань європейської інтеграції для визначення належності законопроекту за предметом правового регулювання до сфер, правовідносини в яких регулюються правом ЄС (тобто чи підлягає він євроекспертизі).

Законопроекти, які згідно з висновком Комітету підлягають євроекспертизі, протягом трьох днів передаються до Міністерства юстиції для підготовки експертного висновку щодо відповідності законопроектів праву Європейського Союзу. Міністерство юстиції у двадцятиденний термін готує експертний висновок щодо відповідності законопроектів *acquis communautaire* і передає його до Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції для підготовки пропозицій щодо доцільності прийняття законопроекту Верховною Радою України і термінів набрання ним чинності.

Згідно Конституції України 1996 р. реальні важелі щодо керівництва європейською політикою було акумульовано главою держави. Тому, внутрішнє забезпечення співробітництва з ЄС Стратегією інтеграції України покладалося на **Президента України**, який, у межах своїх повноважень:

- ❖ здійснював керівництво Стратегією інтеграції України до ЄС;
- ❖ звертався з щорічними (позачерговими) посланнями до Верховної Ради про внутрішнє і зовнішнє становище України, зокрема у сфері євроінтеграційної політики держави;
- ❖ призначав (за поданням Прем'єр-міністра України) та звільняв з посад керівників центральних органів виконавчої влади, що здійснюють повноваження у галузі співробітництва України з ЄС;
- ❖ формував склад Української частини Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС та призначав її голову.

Кульмінацією процесу акумулювання в його руках важелів управління було прийняття указу Президента України «Про заходи щодо підвищення ефективності зовнішньополітичної діяльності

держави» від 29 листопада 2003 р. № 1387/2003. Сутність цього документу зводилася до офіційного надання Головному управлінню з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України повноважень у галузі управління зовнішньополітичною сферою та посилення контролю за діяльністю міністерства закордонних справ на основних напрямках зовнішньої політики України, включаючи європейську інтеграцію.

Зміни до Конституції України зберігають за Президентом конституційні повноваження щодо здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави. Однак, реальні важелі впливу глави держави на зовнішню політику суттєво скорочено. Зокрема, Президент, втративши переважну частину своїх кадрових повноважень, має можливість самостійно визначати лише кандидатуру на посаду міністра закордонних справ. Глава держави зберігає за собою право видавати укази, обов'язкові для виконання органами виконавчої влади, однак, вони підлягають скріпленню підписами Прем'єр-міністра України та профільного міністра. Таким чином координуюча роль Президента в галузі зовнішньої політики істотно зменшується.

Консультативно-дорадчі функції щодо реалізації повноважень Президента України у цій сфері виконує **Секретаріат Президента України**. Основними завданнями цього постійно діючого допоміжного органу є:

- ❖ аналіз політичних, соціально-економічних та інших процесів, що відбуваються в Україні та за її межами, і підготовка за результатами такого аналізу оперативно-інформаційних матеріалів та пропозицій;
- ❖ опрацювання пропозицій щодо пріоритетів державної політики, шляхів їх впровадження та супроводження;
- ❖ забезпечення підготовки проектів законів, що вносяться Президентом України до Верховної Ради України в порядку законодавчої ініціативи та експертиза вже прийнятих і поданих на підпис Президента України законів, опрацювання проектів указів, розпоряджень і доручень Президента України;
- ❖ забезпечення взаємодії Президента України з Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування;
- ❖ сприяння підвищенню ефективності взаємодії Президента України з політичними партіями, громадськими організа-

ціями, утвердженню і розвитку інститутів громадянського суспільства, зміцненню їх ролі у вирішенні питань загальнодержавного, регіонального та місцевого значення тощо.

Безпосередньо питаннями європейської інтеграції займається **Головна служба зовнішньої політики**.

Забезпечує реалізацію Стратегії інтеграції України в ЄС **Кабінет Міністрів України**. Розпорядженням Президента від 27 червня 1999 р. № 151/99-рп «**Про Перелік центральних органів виконавчої влади, відповідальних за здійснення завдань, визначених Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу**»:

- ❖ **на міністерство закордонних справ України** покладено здійснення заходів щодо забезпечення політичних відносин України з ЄС та координацію діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішньої політики і політики безпеки;
- ❖ **на міністерство економіки України** – міжвідомча координація з питань міжгалузевого економічного і соціального співробітництва України з ЄС;
- ❖ **на міністерства внутрішніх справ та юстиції** покладено міжвідомчу координацію з питань співробітництва України з ЄС у межах відповідної компетенції.

Визначались також **завдання міністерств і відомств щодо реалізації галузевого співробітництва України з ЄС, імплементації УПС, здійснення інших заходів у межах своєї компетенції**.

Так, наприклад, відповідно до своєї компетенції мали відповідати:

- **міністерство економіки** – за економічну інтеграцію та розвиток торговельних відносин з ЄС, регіональне і галузеве співробітництво;
- **міністерство аграрної політики** – за співробітництво у сфері сільськогосподарської кооперації;
- **міністерства внутрішніх справ** – за співробітництво у запобіганні та боротьбі з організованою злочинністю і поширенням наркотиків;
- **міністерство екології та природних ресурсів** – за співробітництво у сфері охорони навколишнього

природного середовища, охорони, раціонального використання та відтворення природних ресурсів, екологічної, ядерної та радіаційної безпеки;

– **міністерство закордонних справ** – за інтеграцію України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки, політичну консолідацію та зміцнення демократії;

– **міністерство освіти і науки** – за освітню і науково-технічну інтеграцію;

– **міністерство палива та енергетики** – за співробітництво у сфері транс'європейських електроенергетичних, газо- та нафтотранспортних мереж;

– **міністерство праці та соціальної політики** – за адаптацію соціальної політики України до стандартів ЄС;

– **міністерство транспорту України** – за співробітництво у сфері транс'європейських транспортних мереж;

– **міністерство фінансів України** – за співробітництво у сфері бюджетної, податкової політики та у сфері страхування;

– **міністерство юстиції України** – за адаптацію законодавства України до законодавства ЄС, забезпечення прав людини, співробітництво в галузі юстиції, правове забезпечення інтеграційного процесу;

– **Державний комітет зв'язку та інформатизації України** – за співробітництво з питань розбудови інформаційного суспільства;

– **Державний комітет інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України** – за інформаційне забезпечення інтеграційного процесу;

– **Державний комітет промислової політики України** – за співробітництво у сфері промислової кооперації;

– **Антимонопольний комітет України** – за співробітництво у сфері конкурентної політики;

– **Державна митна служба України** – за співробітництво у митній справі.

За прикладом країн Центрально-Східної Європи в структурі всіх центральних органів виконавчої влади були **створені підрозділи, що відповідають за європейську інтеграцію**.

Робочим колегіальним органом Кабінету Міністрів України, який утворюється для забезпечення ефективної реалізації повноважень Кабінету Міністрів, координації дій органів виконавчої влади у сфері європейської інтеграції, попереднього розгляду проектів нормативно-правових актів, концепцій, стратегій, основних напрямів реалізації державної політики, інших документів, що подаються на розгляд Кабінету Міністрів України є **Урядовий комітет з питань європейської та євроатлантичної інтеграції**.

Відповідно до Регламенту Кабінету Міністрів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950, Загального положення про урядовий комітет (Постанова Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2005 р. № 1020) та Особливостей діяльності Урядового комітету з питань європейської та євроатлантичної інтеграції (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2005 р. № 1214) він:

- ❖ вивчає питання, пов'язані із забезпеченням входження України в європейський політичний, економічний, безпековий і правовий простір, створенням передумов для набуття Україною членства в ЄС та НАТО;
- ❖ розглядає пропозиції щодо визначення стратегічних цілей і пріоритетних напрямів державної політики у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції;
- ❖ розглядає і схвалює рекомендації з питань співробітництва України з ЄС та НАТО;
- ❖ розробляє пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, розглядає проекти стратегічних рішень, законів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, міжнародних договорів України з питань європейської та євроатлантичної інтеграції;
- ❖ сприяє взаємодії органів законодавчої та виконавчої влади у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції;
- ❖ вивчає питання щодо підвищення ефективності залучення та використання допомоги, яка надається Україні ЄС та НАТО;

- ❖ забезпечує інформування громадськості, а також координацію діяльності з реалізації державної політики з питань навчання та перепідготовки державних службовців, фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції;
- ❖ розглядає проекти нормативно-правових актів, щодо яких Міністерством юстиції підготовлено експертний висновок про їх невідповідність *acquis communautaire*;
- ❖ розглядає питання, що стосуються Стратегії та виконання Програми інтеграції України до ЄС, Плану дій Україна – ЄС, міжнародних зобов'язань України, пов'язаних із її вступом до ЄС.

Для забезпечення реалізації напрямів своєї діяльності **Урядовий комітет утворює підкомітети** у складі не менш як трьох членів підкомітету. Член Комітету може входити до складу кількох підкомітетів. Голова підкомітету обирається на засіданні Урядового комітету відкритим голосуванням більшістю голосів членів Комітету.

Діяльність Кабінету Міністрів України та Урядових комітетів з питань співробітництва України з ЄС до недавнього часу забезпечувало **Управління з питань європейської інтеграції**, створене у 2001 р. у складі **Секретаріату Кабінету Міністрів України**.

Основними завданнями Управління стало **організаційне, експертно-аналітичне, інформаційне та інше забезпечення діяльності Кабінету Міністрів України** щодо:

- ❖ співробітництва з Європейським Союзом, його статутними органами та іншими інституціями, а також державами-членами ЄС та їх угрупованнями, інституційного забезпечення процесів європейської інтеграції, включаючи посилення спроможності органів влади у цій сфері шляхом підготовки фахівців, залучення міжнародної технічної допомоги, а також створення позитивного ставлення громадськості до питань європейської інтеграції;
- ❖ співробітництва в рамках Ради Європи;
- ❖ політики та стратегії інтеграції України до ЄС, імплементації положень Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Спільнотами та їх державами-членами, Програми інтеграції України до Європейського Союзу, Плану дій Україна – ЄС;
- ❖ інформування громадськості з питань європейської інтеграції України;

- ❖ адаптації законодавства України до законодавства ЄС;
- ❖ транскордонного співробітництва;
- ❖ залучення та використання допомоги ЄС, країн-членів ЄС, включаючи макрофінансову допомогу та технічну допомогу на підтримку стратегії інтеграції України до ЄС.

Управління забезпечувало також діяльність **Українських частин Ради та Комітету з питань співробітництва** між Україною та Європейськими Спільнотами (Європейським Союзом), **Кордонаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу** та **Міжвідомчої групи з інформування громадськості та підготовки фахівців з питань європейської та євроатлантичної інтеграції**.

Управління провадило свою діяльність у тісному контакті з іншими структурними підрозділами Секретаріату Кабінету Міністрів України, взаємодіє із відповідними службами Апарату Верховної Ради України, Секретаріату Президента України, органів виконавчої влади. Воно взаємодіє також з Представництвом України в Європейському Союзі, Делегацією Європейської Комісії в Україні, посольствами і представництвами іноземних держав в Україні та дипломатичними установами України за кордоном, у тому числі державах-членах ЄС.

До структури Управління входили **три відділи за основними функціональними напрямками діяльності**:

- ❖ відділ стратегії інтеграції України до ЄС;
- ❖ відділ інтеграційного співробітництва з інституціями ЄС та державами-членами ЄС;
- ❖ відділ інституційного забезпечення європейської інтеграції.

До функцій **відділу стратегії інтеграції України до ЄС** у складі трьох секторів (євроінтеграційної політики; аналізу впровадження стратегій інтеграції України до ЄС; адаптації законодавства України до законодавства ЄС) входило:

- ❖ участь у формуванні та реалізації державної політики інтеграції України до ЄС, у тому числі шляхом:
 - організації та підготовки пропозицій щодо оновленої стратегії європейської інтеграції України, визначення механізму її впровадження та моніторингу;
 - організації роботи з моніторингу виконання Програми інтеграції України до ЄС;

- організації роботи з моніторингу виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС;
- організації роботи з виконання Плану дій Україна-ЄС, визначення механізму його впровадження та моніторингу.
- ❖ участь в організації діалогу між діловими колами України та держав-членів ЄС, у тому числі з Європейською бізнес-асоціацією, галузевими асоціаціями, включаючи Європейську федерацію виробників чавуну та сталі, Раду хімічної промисловості ЄС, в рамках Круглого столу підприємців України і держав-членів ЄС, контактної групи Україна-ЄС з вугілля та сталі
- ❖ забезпечення моніторингу виконання Українською стороною домовленостей та зобов'язань в рамках УПС та Плану дій Україна-ЄС за окремими напрямками, зокрема:
 - політичний діалог, юстиція та внутрішні справи;
 - зовнішня політика та політика безпеки;
 - економічні та соціальні реформи;
 - торговельно-економічне співробітництво, включаючи проблемні питання у співробітництві між Україною та ЄС (ринковий статус, антидемпінгові розслідування тощо);
 - транскордонне співробітництво;
 - регуляторна реформа, наближення стандартів України до стандартів та практики ЄС;
 - секторальні реформи та співробітництво з ЄС (у сферах енергетики, транспорту, зв'язку, космосу, сільського господарства тощо);
 - співробітництво у гуманітарній сфері (освіта, культура, охорона здоров'я тощо).
- ❖ участь у підготовці угод між Україною та ЄС за вищезазначеними напрямками, забезпеченні їх виконання;
- ❖ участь у підготовці пропозицій до проектів нормативно-правових актів з питань удосконалення чинної нормативно-правової бази України з питань співробітництва між Україною та ЄС, а також щодо усунення порушень положень УПС;
- ❖ підготовка пропозицій щодо залучення міжнародної технічної допомоги до виконання Українською стороною Плану дій Україна-ЄС;

- ❖ здійснення аналізу ефективності системи державного управління у сфері європейської інтеграції, участь у підготовці пропозицій щодо удосконалення інституційного забезпечення у цій сфері;
- ❖ участь у підготовці та моніторингу реалізації щорічного плану заходів з виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС;
- ❖ виконання функцій секретаріату та забезпечення діяльності Координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу;
- ❖ участь у підготовці пропозицій щодо проектів нормативно-правових актів, до яких підготовлено експертні висновки Мін'юсту про їх невідповідність *acquis communautaire*;
- ❖ участь разом із структурними підрозділами Секретаріату Кабінету Міністрів у проведенні аналізу регулювання правовідносин у відповідних сферах співробітництва між Україною та ЄС;
- ❖ участь у підготовці пропозицій щодо видатків державного бюджету України на виконання завдань у сфері європейської інтеграції.

Відділ інтеграційного співробітництва з інституціями ЄС та країнами-членами ЄС у складі двох секторів (організації роботи двосторонніх органів Україна–ЄС та інтеграційного співробітництва з країнами-членами ЄС) виконував наступні функції:

- ❖ організовував роботу двосторонніх органів Україна–ЄС та їх українських частин (виконання функцій секретаріатів):
 - Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС,
 - Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС;
- ❖ брав участь в організації виконання рішень Комітету та Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС, їх українських частин у період між засіданнями, здійснює моніторинг виконання рішень;
- ❖ забезпечував координацію діяльності українських частин підкомітетів Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС щодо визначення, погодження та коригування напрямів співробітництва між Україною та ЄС;
- ❖ разом з іншими відділами Управління готував матеріали до Самітів Україна–ЄС,

- ❖ забезпечував взаємодію з українською частиною Комітету з питань парламентського співробітництва між Україною та ЄС та його Бюро, Комітетом Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції;
- ❖ брав участь у забезпеченні співробітництва між Україною та державами-членами ЄС з питань європейської інтеграції;
- ❖ брав участь в організації роботи органів виконавчої влади з питань співробітництва з Радою Європи;
- ❖ брав участь в організації зустрічей та переговорів керівництва Кабінету Міністрів та Секретаріату з офіційними делегаціями та представниками іноземних держав, міжнародних організацій, союзів та угруповань, їх місій та представництв, у тому числі під час візитів за кордон, з питань європейської інтеграції.

На **відділ інституційного забезпечення європейської інтеграції** у складі трьох секторів (комунікації та навчання з питань європейської інтеграції; міжнародної технічної допомоги на підтримку євроінтеграційної стратегії; перекладу європейської документації) було покладено наступні функції:

- ❖ моніторинг виконання Державних програм інформування громадськості з питань європейської інтеграції України та Державних програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України,
- ❖ забезпечення діяльності Міжвідомчої групи з інформування громадськості та підготовки фахівців з питань європейської та євроатлантичної інтеграції;
- ❖ участь у роботі з інституційного забезпечення процесу європейської інтеграції, включаючи посилення спроможності органів влади у цій сфері;
- ❖ участь в організації роботи з інформування громадськості стосовно євроінтеграційної діяльності Уряду України;
- ❖ забезпечення спільно з іншими структурними підрозділами Секретаріату Кабінету Міністрів України створення та постійне ведення окремої рубрики з питань європейської інтеграції «Інтеграція України до ЄС» на Урядовому веб-сайті.
- ❖ участь в організації проведення «Дня Європи» в Україні, громадських читань з питань європейської інтеграції;

- ❖ участь у налагодженні взаємодії з неурядовими організаціями, консультативними центрами, експертами, науковцями, професійними організаціями;
- ❖ участь разом з іншими структурними підрозділами в організації навчання з питань європейської інтеграції та мовної підготовки працівників Секретаріату Кабінету Міністрів України;
- ❖ організація та участь у налагодженні науково-технічного співробітництва між Україною та ЄС, та співробітництва у гуманітарній сфері
- ❖ участь в організації роботи Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС в сфері науки та технологій ;
- ❖ участь в організації залучення та використання технічної допомоги ЄС, країн-членів ЄС на підтримку стратегії інтеграції України до ЄС
- ❖ участь в організації роботи щодо залучення та використання технічної допомоги ЄС, країн-членів ЄС, реципієнтом яких є Секретаріат Кабінету Міністрів
- ❖ участь в опрацюванні питань щодо фінансування діяльності органів влади за напрямом європейської інтеграції.

16 липня 2008 р. було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України № 649, відповідно до якої у структурі Секретаріату Кабінету Міністрів України утворено **Координаційне бюро європейської та євроатлантичної інтеграції** на базі Управління з питань європейської інтеграції, що ліквідується.

Основними **завданнями Бюро** є організаційне, експертно-аналітичне, інформаційне та інше забезпечення діяльності Кабінету Міністрів України, урядових комітетів, Прем'єр-міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра України, віце-прем'єр-міністрів України (далі – керівництво Кабінету Міністрів), Міністра Кабінету Міністрів України та його заступників (далі – керівництво Секретаріату) у межах повноважень Бюро з питань:

- ❖ стратегічного планування європейської та євроатлантичної інтеграції;
- ❖ співробітництва з Європейським Союзом та НАТО, їх статутними органами та іншими інституціями, а також з державами-членами ЄС та НАТО, а також їх об'єднаннями з питань європейської та євроатлантичної інтеграції;

- ❖ імплементації положень Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Спільнотами та їх державами-членами, Плану дій Україна – ЄС, моніторингу домовленостей між Україною та ЄС;
- ❖ імплементації положень програмних документів у сфері євроатлантичної інтеграції та моніторингу домовленостей між Україною та НАТО, а також державами-членами НАТО з питань євроатлантичної інтеграції;
- ❖ розвитку договірно-правової бази між Україною та ЄС, у тому числі щодо укладення Угоди про асоціацію, яка міститиме положення про створення поглибленої зони вільної торгівлі;
- ❖ підготовки до участі України у програмах та агентствах ЄС;
- ❖ адаптації законодавства України до законодавства ЄС;
- ❖ співробітництва в рамках Ради Європи;
- ❖ залучення та використання допомоги ЄС, НАТО, а також держав-членів ЄС та НАТО на підтримку європейської та євроатлантичної інтеграції;
- ❖ інформування громадськості з питань європейської та євроатлантичної інтеграції;
- ❖ підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції.

Бюро відповідно до покладених на нього завдань у межах своєї компетенції:

- ❖ проводить моніторинг та аналіз ефективності реалізації державної політики у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України, у тому числі щодо впровадження внутрішніх реформ, спрямованих на наближення до стандартів ЄС;
- ❖ готує пропозиції щодо вдосконалення державної політики у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України та інституційного механізму її реалізації;
- ❖ забезпечує в установленому порядку горизонтальну координацію роботи органів виконавчої влади з питань європейської та євроатлантичної інтеграції;
- ❖ забезпечує підготовку засідань українських частин Ради та Комітету з питань співробітництва між Україною та Європейськими Спільнотами (Європейським Союзом);

- ❖ здійснює координацію підготовки спільних засідань Ради та Комітету з питань співробітництва між Україною та Європейським Спільнотами (Європейським Союзом);
- ❖ організовує підготовку засідань Координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу;
- ❖ забезпечує координацію діяльності органів виконавчої влади щодо їх співпраці з Громадською експертною радою при Українській частині Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС;
- ❖ бере участь в інформуванні громадськості стосовно діяльності керівництва Кабінету Міністрів та Секретаріату з питань європейської та євроатлантичної інтеграції;
- ❖ бере у встановленому порядку участь у реалізації проєктів технічної допомоги за підтримки ЄС, НАТО та/або їх держав-членів;
- ❖ забезпечує підготовку до розгляду на засіданні Урядового комітету європейської інтеграції та міжнародного співробітництва та засіданнях Кабінету Міністрів Країни проєктів нормативно-правових актів, у тому числі тих, які за висновком Мін'юсту не відповідають *acquis communautaire*;
- ❖ за дорученням Віце-прем'єр-міністра, Голови Урядового комітету європейської інтеграції та міжнародного співробітництва відповідно до компетенції Бюро опрацьовує інші питання, що подаються на розгляд Урядового комітету;
- ❖ забезпечує виконання доручень і резолюцій керівництва Кабінету Міністрів та Секретаріату;
- ❖ виконує інші функції відповідно до рішень Кабінету Міністрів та урядових комітетів, доручень та резолюцій керівництва Кабінету Міністрів та Секретаріату.

З метою забезпечення виконання покладених завдань Бюро має право:

- ❖ одержувати в установленому порядку від структурних підрозділів Секретаріату та органів виконавчої влади, установ і організацій відповідну інформацію та документи;
- ❖ брати в установленому порядку участь у нарадах та інших заходах, що проводяться з питань, що належать до компетенції Бюро, у тому числі за участі представників органів

державної влади та органів місцевого самоврядування, іноземних держав, міжнародних організацій, громадських, професійних, консультаційних організацій і установ.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України до **складу Бюро входять**:

- ❖ Управління моніторингу відносин Україна – ЄС;
- ❖ Управління стратегічного планування європейської інтеграції;
- ❖ Управління євроатлантичної інтеграції.

На сьогоднішній день функціонує лише **Управління моніторингу відносин Україна – ЄС**, в основу якого, по суті, покладено колишнє **Управління з питань європейської інтеграції**. До структури Управління моніторингу відносин Україна – ЄС входять сім секторів:

- ❖ сектор моніторингу домовленостей між Україною та ЄС;
- ❖ сектор забезпечення роботи двосторонніх органів Україна – ЄС;
- ❖ сектор співробітництва з інституціями ЄС та інтеграційного співробітництва з державами-членами ЄС;
- ❖ сектор комунікації та навчання з питань європейської інтеграції;
- ❖ сектор секторального співробітництва;
- ❖ сектор міжнародної допомоги у сфері європейської інтеграції;
- ❖ сектор адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Сектори діють на підставі положень, затверджених заступником Міністра Кабінету Міністрів України.

Основними **завданнями Управління** є організаційне, експертно-аналітичне, інформаційне та інше забезпечення діяльності Кабінету Міністрів України з питань, що належать до компетенції Управління, зокрема щодо:

- ❖ співробітництва з Європейським Союзом, його статутними органами та іншими інституціями, а також з державами-членами ЄС та їх угрупованнями з питань європейської інтеграції;
- ❖ імплементації положень Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Спільнотами та їх державами-членами, Плану дій Україна – ЄС, моніторингу домовленостей між Україною та ЄС;

- ❖ розвитку договірно-правової бази між Україною та ЄС;
- ❖ підготовки до участі України у програмах та агентствах ЄС;
- ❖ співробітництва в рамках Ради Європи;
- ❖ адаптації законодавства України до законодавства ЄС;
- ❖ транскордонного співробітництва;
- ❖ інформування громадськості з питань європейської інтеграції;
- ❖ підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської інтеграції;
- ❖ залучення та використання допомоги ЄС, країн-членів ЄС на підтримку інтеграції України до ЄС.

Управління забезпечує діяльність Українських частин Ради та Комітету з питань співробітництва між Україною та Європейськими Спільнотами (Європейським Союзом), Координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, сприяє в організації роботи Громадської експертної ради при Українській частині Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

Управління з метою виконання покладених на нього завдань у сфері своєї компетенції:

- ❖ бере участь в підготовці до розгляду Кабінетом Міністрів та урядовими комітетами внесених органами виконавчої влади проектів Програми діяльності Кабінету Міністрів України, прогнозів економічного і соціального розвитку України на середньо- та короткостроковий період, Державної програми економічного і соціального розвитку України та розробці заходів з їх реалізації;
- ❖ здійснює роботу щодо контролю виконання планів роботи Кабінету Міністрів та урядових комітетів, рішень Кабінету Міністрів, керівництва Кабінету Міністрів та Секретаріату, пов'язаних з підготовкою проектів нормативно-правових актів та інших документів, що подаються на розгляд Кабінету Міністрів та урядовим комітетам, та щодо контролю виконання рішень Верховної Ради України та Президента України;
- ❖ забезпечує розроблення аналітичних, довідкових та інших матеріалів, які розглядаються Кабінетом Міністрів, урядовими комітетами, керівництвом Кабінету Міністрів та Секретаріату;

- ❖ здійснює опрацювання проектів нормативно-правових актів, що вносяться Кабінетом Міністрів на розгляд Верховної Ради України, Президента України;
- ❖ у встановленому порядку проводить аналіз та експертизу, готує експертні висновки щодо проектів нормативно-правових актів та інших документів, поданих органами виконавчої влади на розгляд Кабінету Міністрів та урядових комітетів;
- ❖ у встановленому порядку забезпечує дотримання регламенту та інших вимог щодо оформлення та проходження документів, які подаються на розгляд Кабінету Міністрів та урядовим комітетам;
- ❖ бере участь у доопрацюванні відповідних проектів нормативно-правових актів за рішеннями Кабінету Міністрів та урядовими комітетами з питань, що належать до компетенції Управління;
- ❖ здійснює підготовку матеріалів щодо повернення документів, поданих органами виконавчої влади на розгляд Кабінету Міністрів та урядових комітетів, для доопрацювання у разі порушення вимог регламенту та інших вимог щодо їх оформлення;
- ❖ сприяє органам виконавчої влади у доопрацюванні повернутих документів шляхом проведення консультацій з працівниками апарату зазначених органів;
- ❖ розглядає документи та звернення, що вносяться до Кабінету Міністрів та урядових комітетів згідно регламенту його роботи, та готує щодо них необхідні аналітичні, довідкові та інші матеріали, а також проекти доручень та резолюцій керівництва Кабінету Міністрів та Секретаріату;
- ❖ готує проекти доручень та резолюцій керівництва Кабінету Міністрів та Секретаріату щодо вивчення та візування в органах виконавчої влади законів України, що надійшли на підпис Президентові України і копії яких Секретаріатом Президента України надіслані Кабінету Міністрів. У разі доцільності застосування Президентом України права вето до певного закону, разом з іншими структурними підрозділами Секретаріату Кабінету Міністрів опрацьовує відповідні пропозиції та зауваження до такого закону;
- ❖ за дорученням керівництва Кабінету Міністрів та Секретаріату в установленому порядку розробляє разом з іншими

- структурними підрозділами Секретаріату проекти нормативно-правових актів;
- ❖ бере участь в організації, підготовці та проведенні нарад за участю керівництва Кабінету Міністрів та Секретаріату, у тому числі разом із зацікавленими органами виконавчої влади, готує необхідні матеріали (проекти порядку денного та протокольного рішення, інформаційно-аналітичні довідки тощо), забезпечує здійснення моніторингу виконання рішень, прийнятих на нараді;
 - ❖ забезпечує діяльність Українських частин Ради та Комітету з питань співробітництва між Україною та Європейськими Спільнотами (Європейським Союзом) (виконує функції їх секретаріатів), бере участь в організації, підготовці та проведенні засідань Ради та Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС, сприяє організації проведення засідань інших двосторонніх органів Україна – ЄС (підкомітетів, робочих груп тощо);
 - ❖ сприяє в організації роботи Громадської експертної ради при Українській частині Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС;
 - ❖ забезпечує діяльність Координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, бере участь в організації, підготовці та проведенні її засідань;
 - ❖ бере участь в організації зустрічей та переговорів керівництва Кабінету Міністрів та Секретаріату з офіційними делегаціями та представниками іноземних держав, міжнародних організацій, союзів та угруповань, їх місій та представництв, у т.ч. під час візитів за кордон;
 - ❖ опрацьовує документи щодо укладання (підготовки, опрацювання, підписання, затвердження, ратифікації чи приєднання) та виконання міжнародних договорів України (міждержавних, міжурядових, міжвідомчих);
 - ❖ бере участь в опрацюванні пропозицій щодо участі представників України у міжнародних конференціях, конгресах, симпозіумах, семінарах і нарадах, у роботі відповідних делегацій, робочих та експертних груп;
 - ❖ бере участь в опрацюванні пропозицій щодо відряджень за кордон урядових делегацій, керівників міністерств та інших

органів виконавчої влади, бере участь у роботі відповідних делегацій;

- ❖ за дорученнями керівництва Кабінету Міністрів та Секретаріату здійснює підготовку відповідних проектів листів до керівників інших держав, міжнародних організацій, союзів, угруповань;
- ❖ бере участь у встановленому порядку у реалізації проектів технічної допомоги за підтримки ЄС та/або його держав-членів;
- ❖ бере участь у підготовці матеріалів з питань, що розглядаються у Верховній Раді, Секретаріаті Президента України, а також у їх доповіді на нарадах у керівництва Кабінету Міністрів, Секретаріату та Директора Координаційного бюро;
- ❖ у встановленому порядку здійснює організацію розгляду органами виконавчої влади депутатських запитів та звернень, звернень Комітету з питань європейської інтеграції, інших комітетів та тимчасових комісій Верховної Ради України;
- ❖ у встановленому порядку бере участь у роботі створених рішеннями Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів постійних чи тимчасових органів (комітети, комісії, робочі групи, ради тощо);
- ❖ у встановленому порядку організовує опрацювання документів, що надходять до Секретаріату від судових органів;
- ❖ забезпечує ведення діловодства, дотримання режиму секретності та службової таємниці;
- ❖ виконує інші функції, які відносяться до компетенції Управління, відповідно до рішень Кабінету Міністрів та урядових комітетів, доручень керівництва Кабінету Міністрів та Секретаріату.

Слід зазначити, що **Координаційне бюро європейської та євроатлантичної інтеграції** було створене в результаті вивчення досвіду координації європейської інтеграції в країнах Центральної та Східної Європи.

Зокрема, важливим у цьому зв'язку є досвід Польщі, де було створено **Управління Комітету з питань євроінтеграції** (УКЄІ) як адміністративний орган Комітету європейської інтеграції (КЄІ). Комітет європейської інтеграції, який

функціонує з 10 жовтня 1996 р., став **головним органом державної влади, що займається координацією та плануванням політики інтеграції**. До складу Комітету входять Голова, Секретар, а також міністри: закордонних справ, внутрішніх справ і адміністрації, економіки та праці, соціальної політики, фінансів, держмайна, навколишнього середовища, інфраструктури, здоров'я, сільського господарства і розвитку села, юстиції. УКЄІ виконує координаційні функції стосовно всіх відомств та інституцій, які беруть безпосередню участь у процесі інтеграції Польщі з ЄС. Його головним завданням є забезпечення реалізації завдань КЄІ, пов'язаних з плануванням та координацією політики у питаннях інтеграції Польщі до ЄС, адаптації законодавства та політики Республіки Польща до норм і стандартів ЄС, а також координацією дій державної влади в сфері отримання закордонної допомоги.

Протягом періоду підготовки вступу Польщі до ЄС у взаємодії з іншими міністерствами та відомствами УКЄІ забезпечило ефективну діяльність щодо:

- ❖ гармонізації польського законодавства із законодавством ЄС, в першу чергу завдяки створенню спеціального інструменту координації такої діяльності, яким була Національна Програма підготовки до членства Республіки Польща в ЄС, а також встановлення спеціальної процедури реалізації таких проектів. У рамках реалізації цього пріоритету УКЄІ давало оцінку правовим актам щодо їх відповідності законодавству ЄС, а також оцінювало перебіг процесів по адаптації польського права до права ЄС;
- ❖ зміцнення міжвідомчої координації, спрямованої на здійснення процесу необхідних змін у законодавстві, реформування інституцій, відповідальних за виконання окремо взятих завдань. Така діяльність була важливою з огляду на прийняття Радою Міністрів у 2001 р. рішення про завершення заходів, пов'язаних з прийняттям законів ЄС, що вимагало дотримання всіма міністерствами та центральними органами влади визначених термінів;
- ❖ розвитку інформаційної діяльності уряду Польщі з питань процесу євроінтеграції, зокрема в рамках Програми інформування громадян. Крім того, УКЄІ активно співпрацювало і продовжує тісно контактувати з неурядовими організаціями та органами самоврядування;

- ❖ забезпечення опрацювання оптимального графіку реалізації адаптаційних заходів на основі проведеного детального аналізу⁶¹.

Серед інших органів, що діяли у цей період в Україні, слід додати:

- ❖ **Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України** (2002-2005 рр.).
- ❖ **Уповноваженого України з питань європейської і євроатлантичної інтеграції** (2001-2005 рр.).
- ❖ **віце-прем'єр-міністра України з питань європейської інтеграції** (2005 р. та з 2007 р.)

– **Державна рада з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України** була утворена указом Президента України від 30 серпня 2002 р. №791. Серед основних завдань на Державну раду покладалось визначення стратегічних цілей і пріоритетних напрямків державної політики та сприяння взаємодії між органами законодавчої та виконавчої влади у сфері європейської і євроатлантичної інтеграції України.

– **Посада Уповноваженого України з питань європейської і євроатлантичної інтеграції** була запровадження указом Президента України від 26 листопада 2001 р. №1146. Її запровадження разом з утворенням Управління з питань європейської інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України було компромісним рішенням, пов'язаним з невдалою спробою створення в 2001 р. Міністерства з питань європейської інтеграції. Ідею створення такого відомства підтримувало міністерство юстиції, але заперечували міністерства закордонних справ, фінансів та економіки. Останнє невдовзі було перейменовано у **Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції**.

– **Посада віце-прем'єр-міністра України з питань європейської інтеграції** вперше була запроваджена після Помаранчевої революції у 2005 р. Після відставки уряду Ю. Тимошенко і переходу О. Рибачука до Секретаріату Президента України вона була відновлена у 2007 р.

⁶¹ Більш детально про польський досвід див. 5.4.2.2.

Стратегія інтеграції України до ЄС передбачає адаптацію законодавства України до законодавства ЄС шляхом реформування та поступового приведення її правової системи у відповідність з європейськими стандартами. Цими питаннями займалися:

- ❖ **Міжвідомча координаційна рада з адаптації законодавства України до законодавства ЄС при Міністерстві юстиції** (1998-2004 рр.) Рада була створена відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про запровадження механізму адаптації законодавства України до законодавства ЄС» від 12 червня 1998 р. №852, якою на міністерство юстиції покладалася координація діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади щодо забезпечення такої адаптації. До її складу входили керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, відповідальні за організацію адаптації.
- ❖ **Центр порівняльного права та Центр перекладів актів європейського права** (1998-2003 рр.). Центр порівняльного права був створена відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про запровадження механізму адаптації законодавства України до законодавства ЄС» від 12 червня 1998 р. №852 з метою удосконалення роботи з підготовки проектів нормативно-правових актів з урахуванням світового досвіду, фактично на нього покладалося організаційне забезпечення діяльності Міжвідомчої координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Центр перекладів актів європейського права створено постановою Кабінету Міністрів України від 26 липня 1999 р. №1353. У 2003 р. з метою вдосконалення організації науково-аналітичного, науково-освітнього, інформаційного та методологічного забезпечення процесу адаптації законодавства України до законодавства ЄС на базі обох центрів було створено **Центр європейського та порівняльного права** (постанова Кабінету Міністрів України від 15 травня 2003 р. №716).
- ❖ **Державний департамент з питань адаптації законодавства** (2004-2006 рр.) при міністерстві юстиції, створено постановою Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2004 р. №1742 на базі Центру європейського та порівняльного права. Утворення цього урядового органу державного управління обумовлювалося затвердженням у 2004 р. За-

гальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

- ❖ **Національна рада з питань адаптації законодавства України до законодавства ЄС при Президенті України** (2000-2006 рр.) Національна рада створювалась як консультативно-дорадчий орган, до складу якого входили високопосадові урядовці, науковці та народні депутати. Відповідно до Указу Президента України від 30 серпня 2000 р. №1033 метою створення Національної ради було забезпечення входження України до європейського правового простору, гармонізації законодавчої України з нормами та стандартами ЄС, координації діяльності з цих питань органів державної влади. Проте, відбулось лише два засідання Ради (грудень 2000 р. та липень 2001 р.).
- ❖ **Державна рада з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України** (2002-2005 рр.), утворена указом Президента України від 30 серпня 2002 р. №791. Основними завданнями Державної ради визначалось визначення стратегічних цілей і пріоритетних напрямків державної політики та сприяння взаємодії між органами законодавчої та виконавчої влади у сфері європейської і євроатлантичної інтеграції України.
- ❖ **Координаційна рада з адаптації законодавства України до законодавства ЄС**, утворена постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 15 жовтня 2004 р. №1365. Вона замінила Міжвідомчу координаційну раду Координаційну раду очолює Прем'єр-міністр України, до її складу входять перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністр, який відповідає за питання європейської інтеграції, міністр юстиції, керівники центральних органів виконавчої влади, голова Нацбанку України, голова Комітету Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції тощо. Основною функцією Ради є забезпечення взаємодії органів державної влади та недержавних інституцій у процесі виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Проте, **органи, які займаються питаннями європейської інтеграції, зосереджені переважно на центральному рівні і вони не завжди взаємодіють з органами на регіональному рівні**. Аналіз структури обласних державних адміністрацій свідчить,

що більшість структурних підрозділів обласних державних адміністрацій, які відповідають за розвиток зовнішніх зносин, мають різні назви:

- ❖ головне управління з питань європейської інтеграції, зовнішньоекономічних зв'язків та туризму (Закарпатська облдержадміністрація);
- ❖ головне управління з питань європейської інтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій (Івано-Франківська облдержадміністрація);
- ❖ головне управління економіки та/або його структурні підрозділи (Донецька, Житомирська, Кіровоградська, Львівська, Сумська, Херсонська, Чернівецька, Чернігівська облдержадміністрації);
- ❖ головне управління економіки та зовнішніх економічних зв'язків (Київська облдержадміністрація);
- ❖ головне управління зовнішньоекономічної діяльності та європейської інтеграції (Одеська облдержадміністрація);
- ❖ управління зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності та інвестиційної політики (Тернопільська облдержадміністрація);
- ❖ управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції (Волинська облдержадміністрація);
- ❖ управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності (Дніпропетровська, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Хмельницька облдержадміністрації);
- ❖ управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції (Вінницька, Рівненська облдержадміністрації);
- ❖ управління зовнішніх зносин та європейської інтеграції (Черкаська облдержадміністрація);
- ❖ управління зовнішньоекономічних зв'язків та європейської інтеграції (Харківська облдержадміністрація).

Тобто, лише у 8 областях з 24-х управління мають у своїй назві слова «європейська інтеграція».

Відсутність єдиної структури суттєво перешкоджає здійсненню державного управління процесами інтеграції, обміну посадовцями досвідом, проведенню спільних заходів тощо. До того ж, більшість структурних підрозділів обласних державних адміністрацій мають ***зовнішньоекономічну спрямованість, що значно звужує сферу практичної реалізації***

курсу держави до площини економічних відносин між окремими регіонами України та ЄС, мінімізує потенціал регіонів у реалізації євроінтеграційної політики держави.

Отже, **органи влади, які займаються питаннями європейської інтеграції зосереджені переважно на центральному рівні, вони не завжди ефективно взаємодіють між собою та органами регіональної влади. Тому успішна реалізація політики європейської інтеграції потребує вдосконалення інституційної структури системи управління та координації.**

5.3.3.2. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА З УКРАЇНОЮ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

До процесу прийняття рішень в ЄС залучені **три інститути**:

- ❖ **Європейський парламент**, який представляє громадян ЄС і безпосередньо ними вибирається;
- ❖ **Рада Європейського Союзу**, яка представляє країни-члени ЄС;
- ❖ **Європейська Комісія**, яка представляє інтереси Союзу в цілому.

У межах цього так званого «**інституційного трикутника**» відбуваються процеси прийняття рішень та вироблення політики ЄС. Фактично це Європейська Комісія, яка пропонує нові законодавчі акти ЄС, та Європейський Парламент і Рада ЄС, які їх приймають.

Важливу роль в діяльності Європейського Союзу відіграє **Європейська Рада**, яка є **вищим політичним органом ЄС**. За традицією саме Європейська Рада, до складу якої **входять глави держав і урядів та голова Європейської Комісії**, розв'язує питання, які не змогли вирішити інші органи ЄС, ухвалює рішення з найбільш важливих, стратегічних питань. Це найвищий законодавчий орган Європейського Союзу, саме тому засідання Ради часто називають «самітами». Головою є президент чи прем'єр-міністр країни, яка в даний час головує у Раді ЄС.

З розширенням співпраці держав-членів ЄС у політичній сфері, особливо у галузі зовнішньої політики і безпеки, Європейська

Рада все більше починає виконувати функції колективного голови Ради ЄС.

Європейський Парламент, на відміну від національних парламентів, **не може самостійно приймати правові акти**, тобто він не є самостійним законодавчим органом. Відповідно до положень договорів, Парламент лише **може брати участь у законодавчому процесі, співпрацюючи з Радою та Комісією**, згідно з визначеними процедурами. Так, Європейський Парламент у січні 2005 р. фактично визнав перспективу членства України в ЄС

Парламент здійснює свої повноваження за допомогою певної структури управління. Що стосується Європейської політики сусідства, відносин з країнами-сусідами, то за ці питання відповідає профільний комітет Парламенту – **Комітет із закордонних справ**.

Рада Європейського Союзу є головним директивним органом ЄС. Рада ЄС виконує **шість головних функцій**, в тому числі:

- ❖ приймає законодавство ЄС (у багатьох сферах політики разом з Європейським Парламентом);
- ❖ координує економічну політику держав-членів;
- ❖ укладає міжнародні угоди між ЄС та третіми державами або міжнародними організаціями;
- ❖ приймає бюджет ЄС (разом з Європейським Парламентом);
- ❖ розробляє спільну зовнішню політику та політику безпеки ЄС, керуючись стратегічними настановами Європейської Ради;
- ❖ координує співробітництво між національними судовими установами і силами поліції у кримінально-правовій сфері.

Відносинами ЄС з рештою світу опікується **Рада загальних справ та зовнішніх відносин**. Державі, що головує в Раді допомагає **Генеральний секретаріат**, який забезпечує належне функціонування Ради на всіх рівнях. У 2004 р. Генеральним секретарем Ради був перепризначений **Хав'єр Солана** (Іспанія), який з набуттям чинності Амстердамського договору також виконує функції **Верховного представника ЄС з питань спільної зовнішньої та безпекової політики** і в цій ролі допомагає координувати дії ЄС на міжнародній арені.

Європейська Комісія є рушійною силою всієї інституційної системи ЄС. **Вона бере участь у всіх фазах процесу прийняття рішень і саме в цьому полягає її політична функція в процесі європейської інтеграції**. Комісія є полі-

тично незалежним від урядів держав-членів інститутом ЄС, який представляє і відстоює інтереси Європейського Союзу в цілому. Комісія є наднаціональним інститутом ЄС. ЄК виконує свої функції в колективному режимі.

Європейська Комісія, як інституція ЄС, складається з **23 Генеральних директоратів і 17 служб, які опікуються певною сферою і підпорядковуються одному з комісарів.** Генеральні директорати у свою чергу поділяються на директорати та сектори, які відповідають за певні напрямки роботи.

Питаннями зовнішніх зносин ЄС, у тому числі й з Україною, опікується **комісар з зовнішніх зносин та Європейської політики сусідства** Беніта Ферреро-Вальднер (Австрія) та підпорядкований йому Генеральний директорат.

Головний розподіл між завданнями Європейської Комісії і Ради ЄС у сфері зовнішніх зносин залежить від суті цих завдань:

- ❖ **Єврокомісія** є відповідальною насамперед у питаннях економічного характеру, які зокрема стосуються торговельної політики, зовнішнього виміру різних спільних політик, переговорів щодо угод, в яких виступає членом, політики розвитку та гуманітарної допомоги, а також участі у роботі інших міжнародних організацій та представництва ЄС у світі.
- ❖ **Рада ЄС** займається політичними питаннями. Крім того, в секторі спільної зовнішньої та безпекової політики Рада ухвалює фундаментальні рішення одностайно і ЄК не має монополії на законодавчу ініціативу.

Говорячи про сферу зовнішніх відносин і вирішення питань щодо розширення ЄС, слід підкреслити, що **Європарламент виконує суто дорадчу функцію** з єдиним правом надання згоди на вступ держави-кандидата до спільноти. Головні ролі у процесі набуття членства в ЄС відіграють, **з одного боку, держави-члени**, які володіють правом одноосібного вето на різних етапах вступної процедури, а **з іншого – Єврокомісія**, яка представляє **Раді ЄС** висновок та рекомендації щодо доцільності розпочати переговори про вступ з державою-кандидатом і згодом бере активну участь (разом з представниками держав-членів) у провадженні таких переговорів.

РОЗДІЛ 5.4. ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КООРДИНАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Існування і розвиток, зміст і форми, напрями і сенс державного управління, підкреслює відомий російський вчений Г. Атаманчук, визначаються об'єктивними потребами суспільства у цілеспрямованому, організуючо-владному узгодженні вчинків і дій людей, забезпеченні взаємозв'язку і упорядкування множини активно функціонуючих колективів. Це реалізується через дії – управлінські впливи, які викликають зміну стану (параметрів, якостей) управління⁶².

Характер впливів пов'язаний безпосередньо з **основними формами державно-управлінської діяльності**, зокрема:

- ❖ **політичною**, що проявляється в розробці та реалізації політики;
- ❖ **правовою**, за допомогою якої забезпечується правове регулювання реалізації політики, тобто створюється правове поле реалізації прийнятих управлінських рішень;
- ❖ **організаційною**, яка закріплює ці рішення за певними організаційними структурами та забезпечує ефективність відповідних організаційних відносин, пріоритетно орієнтує ресурси на конкретний результат і охоплює різноманітні впливи, спрямовані на реалізацію оперативних завдань та матеріально-технічних операцій.

Впливи суб'єктів державного управління, як слушно підкреслюють В.Бакуменко з колегами, **системно і комплексно здійснюються в межах певної державної стратегії та політик**⁶³.

Під державною політикою розуміють, насамперед, **дії системи органів державної влади згідно з визначеними цілями, напрямками, принципами для розв'язування сукупності взаємопов'язаних проблем у певній сфері суспільної діяльності.**

⁶² Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: курс лекций. – 4-е изд., стер. – М.: Омега-Л, 2006. – С.46-50.

⁶³ Бакуменко В., Криворучко С., Безносенко Д., Шевченко О. Виявлення комплексу проблем державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України // Вісн. НАДУ. - 2006. - №1. - С.129.

Державна політика є основним засобом, що дозволяє **державі досягнути у встановлений термін певної мети у відповідній сфері, використовуючи політичні, правові, економічні, соціальні та адміністративні методи впливу, спираючись на ресурси, які є в її розпорядженні**.

Державна політика завжди **реалізується шляхом здійснення організуючих, регулюючих та контролюючих впливів органів державної влади, із застосуванням різноманітних методів державного управління та всього спектру його механізмів**. Найбільш поширеними механізмами державного управління є:

- ❖ правовий;
- ❖ організаційний;
- ❖ ресурсні (фінансовий, матеріально-технічний, кадровий, інформаційний).

5.4.1. РОЗВИТОК ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ КООРДИНАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Правовий механізм відіграє особливу роль у державному управлінні взагалі та в державному управлінні процесами європейської інтеграції зокрема. На жаль, поки що **для реалізації політики європейської інтеграції він використовується несистемно. Переважно йдеться про користування правовими інструментами для затвердження програмно-цільових рішень (концепції, стратегії, програми, плани заходів)**.

Разом з тим **відсутнє чітко визначене законодавчо проблемно-орієнтоване правове поле процесів європейської інтеграції України**. У літературі вказується, що це є певною загрозою для реалізації цих процесів, оскільки останні безпосередньо не врегульовані в Основному законі держави.

Саме тому зараз, на думку В. А. Ющенко, при підготовці нової редакції Конституції України слід визначити зовнішній курс України у процесах світової та європейської інтеграції і, у зв'язку з європейською інтеграційною політикою України, доцільно розглянути пи-

тання про врегулювання зобов'язань, які будуть взяті державою при вступі у відповідні європейські міждержавні об'єднання⁶⁴.

Наступним логічним кроком було б прийняття Закону України «**Про основні засади державної політики в сфері європейської інтеграції України**», обґрунтувавши його основні положення у **Концепції формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України та Стратегії і Національній програмі європейської інтеграції України**. Таким чином буде забезпечено перехід від «стратегії наміру» до «стратегії підготовки до вступу в ЄС».

Їх прийняття необхідне і з тої точки зору, що Стратегія та Програма інтеграції України до ЄС, затверджені указами Президента України у 1998 р. та 2000 р., визначали основні пріоритети діяльності органів виконавчої влади у сфері європейської інтеграції на період до 2007 р.

У цих правових актах мають бути чітко визначені:

- ❖ мета державної політики у сфері європейської інтеграції України та її головні цілі, їх пріоритети, а також принципи здійснення;
- ❖ суб'єкти формування і реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України;
- ❖ їх функції, розподіл повноважень та відповідальності між ними, правова регламентація взаємодії в процесі формування і реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції;
- ❖ механізми забезпечення реалізації євроінтеграційної політики, зокрема, моделі прийняття державно-управлінських рішень,
- ❖ основні напрями інституційної політики тощо.

В основу цих правових актів має бути покладений **досвід передвступної стратегії Євросоюзу та держав-кандидатів Центрально-Східної Європи** під час останньої хвилі розширення. Вона базувалася на **чотирьох основних елементах (інструментах) співробітництва**:

⁶⁴ Ющенко В.А. Україні потрібна конституція національного розвитку// Дзеркало тижня. – 2008. – 23 лютого.

- ❖ імплементації Європейських угод;
- ❖ адаптації країнами-кандидатами положень Білої книги ЄС щодо єдиного ринку;
- ❖ здійсненні заходів програми PHARE;
- ❖ структурованому діалогові.

Отже, **основні завдання України мають концентруватися на плануванні та реалізації дій щодо достосування національного законодавства до *acquis communautaire* і створенні інституцій для його належної імплементації**, оскільки якнайшвидша імплементація країнами-кандидатами *acquis*, була головною вимогою передвступної стратегії Європейського Союзу.

Існує й інша точка зору щодо необхідності прийняття Закону України «**Про основні засади державної політики в сфері європейської інтеграції України**», яка знову ж таки базується на вивченні досвіду нових держав-членів ЄС та країн-кандидатів на вступ до ЄС щодо нормативно-правового регулювання процесу підготовки вступу до Європейського Союзу. Там склалися два підходи до вирішення цього питання:

- ❖ В одних країнах уважали, що немає необхідності приймати будь-який нормативно-правовий акт, яким би регулювався процес підготовки вступу до ЄС (як, наприклад, у Словаччині, Угорщині та Естонії). Це пояснювалось тим, що з огляду на існування внутрішньодержавного консенсусу між всіма політичними силами та підтримку населенням євроінтеграційного курсу, прийняття окремого акту було недоцільним, оскільки він, здебільшого, носив би декларативний характер.
- ❖ Інші, незважаючи на існування подібних з країнами першої групи умов (внутрішньодержавна підтримка та єдиний євроінтеграційний курс), вдавались до практики прийняття нормативно-правових актів, головним завданням яких було забезпечення більш ефективного та продуктивного процесу підготовки країни до вступу до ЄС. Таким шляхом пішли Латвія, Литва, Словенія та інші.

Водночас, подібні нормативно-правові акти, у разі їх прийняття, були покликані регулювати власне безпосередній **процес підготовки до вступу**. Ще однією особливістю прийняття таких актів стало те, що у всіх нових державах-членах ЄС рішення про їх прийняття приймалось **лише після підписання Угод про**

асоціацію (Європейських Угод) чи Угод про асоціацію та стабілізацію.

Проте, в жодній з нових держав-членів ЄС та країн-кандидатів на вступ до ЄС **не було прийнято закону про європейську інтеграцію чи про підготовку вступу до ЄС**, вони обмежувались лише прийняттям нормативно-правових актів у вигляді стратегій чи програм інтеграції.

Браховуючи це, а також існування в Україні низки нормативно-правових документів, якими регулюється процес європейської інтеграції України, на думку противників прийняття відповідного Закону, Україні необхідно діяти відповідно до практики нових держав-членів.

Важливим елементом європейської політики мають бути також **двосторонні політичні відносини з країнами-членами та ЄС в цілому**, у центрі яких сьогодні є переговори про створення зони вільної торгівлі та укладення посиленої угоди з ЄС, а в перспективі їх кульмінацією має стати процес переговорів про членство.

Виходячи з цього, **координація європейської політики повинна охоплювати три групи взаємно пов'язаних між собою завдань**:

- ❖ наближення законодавства;
- ❖ політичні відносини;
- ❖ переговори про характер, зміст та напрями відносин.

Під координацією розуміється така **організація діяльності органів влади, в якій існує чіткий поділ компетенцій за європейські питання**⁶⁵.

Посилаючись на досвід країн ЦСЄ середини 1990-х – початку 2000-х рр., слід зазначити, що Європейський Союз особливу увагу звертав саме на питання координації урядами країн-кандидатів політики європейської інтеграції.

В опублікованих у 1997 р. Відгуках Європейської Комісії (так званих *Avís*) Комісія загалом **позитивно оцінила інституційні структури країн-кандидатів**, відповідальні за інтеграційну політику, та їх здатність до дієвого функціонування.

⁶⁵ Механізми координації європейської політики: практика країн-членів та країн-кандидатів/ Н. Гнидюк (ред.), А. Новак-Фар, Я. Гонцяж, І. Родюк. – К.: Міленіум, 2003. – С. 54.

Це сталося завдяки дотриманню певних **принципів, прийнятих в усіх країнах-кандидатах** (зрештою під значним впливом реалізованих в рамках PHARE програм технічної допомоги), зокрема:

- створення єдиного центру розробки, реалізації та координації політики європейської інтеграції;
- забезпечення досить високого політичного статусу координаційних органів (зазвичай вони очолювалися прем'єр-міністром);
- забезпечення обслуговування координаційних органів в сфері європейської інтеграції висококваліфікованими кадрами;
- створення в кожному міністерстві та центральному органі організаційних підрозділів, відповідальних за питання європейської інтеграції та співпрацю з координаційним органом;
- створення баз даних на тему *acquis* і систем доступу до європейської інформації;
- реалізація механізмів наближення національного законодавства до права Спільнот (особливо до законодавства, що розробляється);
- започаткування доступних широкому загалу навчальних програм для державних службовців у сфері європейської інтеграції.

Координація, пов'язана із реалізацією європейської політики, здійснювалася як у внутрішній, так і в зовнішній сферах, причому основні важелі зосереджувалися у структурах координаційних інституцій.

Враховуючи цей досвід, слід ***залучити до інтеграційних процесів всі органи публічної влади, а сама координація при цьому має охоплювати всі без виключення фази політики: програмування, процес прийняття рішень, реалізацію завдань та контроль їх виконання.***

Це означає, що, ***виходячи з конституційного ладу нашої держави, обсяг участі у формуванні та реалізації дер-***

жавної політики у сфері європейської інтеграції має бути адекватним ролі різних державних органів.

По-перше, необхідно чітко визначити роль і місце в організації співпраці з Європейським Союзом та його інституціями Президента України, Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України.

По-друге, базуючись на стратегічних пріоритетах країни та визначенні сфер національного інтересу сформулювати основну мету та принципи такої координації.

По-третє, визначити організаційні структури та процедури, в рамках яких здійснюватиметься процес координації.

По-четверте, прийняти чіткі рішення щодо розподілу компетенцій між окремими складовими виконавчого апарату держави.

По-п'яте, уряд повинен на постійній основі забезпечити механізм ідентифікації та розв'язання конфліктів навколо національних позицій у ході переговорів.

Отже, ключовою умовою реалізації євроінтеграційного курсу і забезпечення конструктивного діалогу між Україною та ЄС є досягнення співпраці і відповідної координації дій в межах всієї системи державної влади, яка базується на стабільних правових та організаційних розв'язаннях.

5.4.2. ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ КООРДИНАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

5.4.2.1. ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ КООРДИНАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

У ході реалізації передвступної стратегії у країнах-кандидатах на вступ до ЄС, як зазначає Н.Гнидюк, склалося **дві головні моделі координації європейської політики**:

- ❖ **чесько-угорська**, за якої за формування відносин з Європейським Союзом (за політичні відносини, адаптацію зако-

нодавства та ведення переговорів) відповідало міністерство закордонних справ;

- ❖ **словенсько-балтійська**, де повноваження у сфері координації європейської політики були поділені між міністерством закордонних справ, яке відповідало, перш за все, за політичні відносини, та іншою інституцією, яка здійснювала координацію всіх заходів щодо достосування, а в деяких країнах також за ведення переговорів про приєднання⁶⁶.

Механізм координації європейської політики та ведення переговорів за кожної моделі можна розглянути на прикладі Чехії та Литви.

Так, у **Чеській Республіці** ключову роль у цих питаннях відіграло **міністерство закордонних справ**. Перший віце-міністр закордонних справ був головою делегації країни у справах переговорів про приєднання, яка вела переговори та координувала роботу міністерств, інших центральних органів і Центрального банку, пов'язану з європейською інтеграцією. Одночасно він виконував функції Головного уповноваженого і був наділений широким мандатом, опрацьованим та схваленим урядом.

На робочому рівні за координацію підготовки до членства відповідав **Урядовий комітет з питань європейської інтеграції**, на засіданнях якого головував прем'єр-міністр. Основними завданнями Комітету було формулювання загальної стратегії відносин з ЄС, координація заходів, спрямованих на приведення діяльності окремих міністерств у відповідність із європейськими стандартами, та узгодження переговорних позицій Чеської Республіки, які схвалював Кабінет Міністрів. Урядовий комітет також здійснював нагляд за реалізацією положень Європейської угоди (Угоди про асоціацію).

З Урядовим комітетом співпрацювали **робочі групи**, створені на основі рішення Делегації, які надавали експертні оцінки з предмету переговорів. Кожну робочу групу очолював член Делегації, а до її складу входили представники інституцій, заінтересовані у даній тематиці, або експерти, призначені цими інституціями. Деякі робочі групи, з огляду на їх горизонтальний характер, передбачали участь представників усіх міністерств та органів, залучених

⁶⁶ Механізми координації європейської політики: практика країн-членів та країн-кандидатів/ Н. Гнидюк (ред.), А. Новак-Фар, Я. Гонцяж, І. Родюк. – К.: Міленіум, 2003. – С.112-123.

до процесу інтеграції. Групи співпрацювали **з відділами у справах інтеграції в міністерствах та центральних органах**. Департамент політичних відносин з ЄС та Департамент у справах координації відносин з ЄС Міністерства закордонних справ виконував функції секретаріату для Урядового комітету та Делегації.

У **Литві** стратегічні рішення в сфері європейської інтеграції приймала **урядова Комісія європейської інтеграції на чолі з прем'єр-міністром**, до складу якої входили міністри – члени Кабінету Міністрів (за виключенням міністрів оборони, культури та освіти). Комісія координувала увесь процес інтеграції з Європейським Союзом, зокрема відповідала за програмування та реалізацію завдань, спрямованих на пристосування країни до стандартів Спільнота.

Діяльність Комісії європейської інтеграції забезпечував **Європейський Комітет**, створений у травні 1998 р. на базі міністерства європейських справ. До завдань Комітету відносились координація діяльності щодо адаптації законодавства, реалізація програм інтеграції Литви до ЄС та проведення інформаційної кампанії уряду. У ньому працювало понад 600 службовців, середній вік яких складав біля 32 років. Керівництво Європейським Комітетом здійснював генеральний директор та його три заступники. Структурними підрозділами Комітету були:

- ❖ департамент стратегії інтеграції, який відповідав за підготовку та координацію реалізації стратегії вступу Литви до ЄС, аналіз проведення переговорів про приєднання та моніторинг діяльності інституцій ЄС;
- ❖ департамент планування інтеграції, який координував процес адаптації законодавства Литви до *acquis*. У співпраці з іншими міністерствами він відповідав за підготовку та оновлення Національної програми схвалення *acquis*, здійснював організаційне забезпечення роботи Секретаріату урядової Комісії європейської інтеграції, координував програми інституційної розбудови (*twinning*) та співпрацював з бюро TAIEХ;
- ❖ департамент економічної інтеграції займався підготовкою економічних аналізів впливу інтеграції з ЄС на окремі сектори литовської економіки;
- ❖ Центр інформування громадськості.

Проекти переговорних позицій готували **робочі групи (29)**, які були створені урядовою Комісією європейської інтеграції, а

Їх кінцевий варіант опрацьовувало міністерство закордонних справ з наступним затвердженням Комісією європейської інтеграції, Делегацією у справах переговорів та урядом Литви. Керівник Європейського Комітету виконував одночасно функцію Головного уповноваженого (раніше віце-міністр закордонних справ). Міністерство закордонних справ відповідало за політичні відносини з Європейським Союзом та країнами-членами ЄС, а також співпрацювало з Європейським Комітетом у справах, які стосувалися переговорів про приєднання.

Не зважаючи на певні відмінності, ***обидві моделі мають спільні риси***, насамперед:

- ❖ створення міжвідомчих органів координації європейської політики, що функціонували на різних рівнях, де приймалися найважливіші рішення в сфері європейської політики;
- ❖ в процесі узгодження переговорних позицій, за неможливості прийняття рішення на рівні інституції, яка відігравала ключову роль у цьому процесі, передбачалась участь високого рангу службовців (починаючи від керівників департаментів, заступників державних секретарів, державних секретарів, і закінчуючи керівником уряду);
- ❖ ключові питання у сфері європейської політики, з огляду на їх важливі політичні, економічні та соціальні наслідки, приймалися на найвищому рівні, досить часто на засіданнях уряду та за безпосередньою участю прем'єр-міністра;
- ❖ більшість рішень готувалися, фактично, у процесі міжвідомчої координації за допомогою керівників структурних підрозділів, відповідальних за європейську інтеграцію.

5.4.2.2. ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КООРДИНАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Для кращого розуміння шляхів удосконалення організаційного забезпечення механізму координації політики європейської інтеграції України доцільно уважно проаналізувати польський досвід. Досить повно це зроблено польським дослідником Янушем Гонця-

жем⁶⁷. Досвід нашого сусіда важливий унаслідок цілого ряду причин, передусім з огляду на те, що Республіка Польща відповідно до Конституції 1997 р. є типовою парламентсько-президентською республікою.

Тому значний практичний інтерес представляє **розподіл повноважень при формуванні та реалізації політики європейської інтеграції у трикутнику «Президент – Рада Міністрів – Сейм».**

Конституція Республіки Польщі відносить **до сфери повноважень Президента**, перш за все, **закордонну політику та питання національної безпеки.**

В сфері європейської інтеграції функції Президента Польщі полягали передусім у наступному:

- налагодженні співпраці з різноманітними громадськими організаціями з метою поширення інформації про засади європейської інтеграції, формування позитивного ставлення суспільства та клімату навколо даної проблематики. Президент відігравав значну роль у побудові партнерства між європейськими інституціями, польськими державними структурами та недержавними організаціями;
- підтримці процесу європейської інтеграції в засобах масової інформації шляхом особистої участі в різних програмах, а також стимулювання співпраці засобів масової інформації та державних інституцій в сфері розповсюдження інформації про європейську інтеграцію;
- розвитку міжнародних контактів, зокрема двосторонніх з главами держав ЄС, з Верховним представником ЄС з питань спільної зовнішньої та безпекової політики, Президентом США, а також на міжнародних форумах (Давос, Зальцбург) та на багатосторонніх зустрічах, як наприклад, саміт Веймарського Трикутника (Франція, Німеччина, Польща) чи Вишеградської групи (Чехія, Польща, Словаччина, Угорщина) з метою стимулювання процесу приєднання Польщі до Європейського Союзу;

⁶⁷ Механізми координації європейської політики: практика країн-членів та країн-кандидатів/ Н. Гнидюк (ред.), А. Новак-Фар, Я. Гонцяж, І. Родюк. – К.: Міленіум, 2003. – С.132-206.

– об'єднанні інтелектуальних та мистецьких організацій, відомих громадських діячів у дорадчі і консультаційні групи, які отримували можливість впливу на формування громадської думки (так звані фокусні групи).

Тобто, в процесі європейської інтеграції роль Президента полягала у розширенні громадської підтримки приєднання Польщі до ЄС порівняно з тією, яку міг забезпечити уряд, сформований на основі партійного договору.

Президент дійсно зміг об'єднати, зазначає Я.Гонцяж, як політиків з урядового блоку, так і опозиційних політиків, а також – що надзвичайно важливо – осіб, які в повсякденному житті знаходилися далеко від світу політики⁶⁸. Така роль Президента, як зазначалося, стала особливо помітною і істотною в останньому періоді перед референдумом щодо членства Польщі в Європейському Союзі.

У сфері внутрішньої політики всі повноваження зосереджені в руках Ради Міністрів і органів виконавчої влади. Підписання Європейської угоди, яка встановила асоціацію між Польщею та Європейськими Спільнотами, визначило також механізм політичного діалогу між Польщею та ЄС і окреслило низку завдань, спрямованих на приведення економіки та правової системи у відповідність до вимог членства. Інституційні рамки асоціації визначили роль окремих державних органів **у процесі координації політики європейської інтеграції, зокрема, ключову роль Ради Міністрів.**

З точки зору європейської інтеграції в існуючому в Польщі державному ладі потрібно підкреслити кілька характерних рис:

– європейська інтеграція є сферою безпосередньої відповідальності виконавчої влади, передусім Ради Міністрів;
– сформована модель функціонування уряду, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади повністю відповідала аналогічним інституційним механізмам в країнах Євросоюзу, що значною мірою

⁶⁸ Механізми координації європейської політики: практика країн-членів та країн-кандидатів/ Н. Гнидюк (ред.), А. Новак-Фар, Я. Гонцяж, І. Родюк. – К.: Міленіум, 2003. – С. 137.

спростило процес адаптації польської адміністрації до співпраці з державами-членами та Спільнотами;
– еластичний підхід до створення державних інституцій дав змогу ефективно вирішувати проблеми, пов'язані з координацією і реалізацією інтеграційної політики залежно від специфіки етапу відносин з Європейським Союзом та досягнутого рівня наближення до вимог *acquis communautaire*.

В реалізації політики європейської інтеграції в Польщі з самого початку був узятий курс на **формування одного, сильного координаційного центру**. Спочатку, у січні 1991 р., було запроваджено посаду **Уповноваженого Уряду з питань європейської інтеграції та іноземної допомоги**, функції якого окреслювалися наступним чином:

- ❖ гармонізація і координація адаптаційних та інтеграційних процесів Польщі з Європейськими Спільнотами і здійснення контролю над ходом цих процесів;
- ❖ ініціювання, організація роботи та заходів, що мали на меті формування умов для прискорення інтеграції Польщі з Європейськими Спільнотами, особливо в економічній, правовій та інституційно-організаційній сферах;
- ❖ координація заходів, пов'язаних із пошуком та використанням міжнародної допомоги для Польщі.

Міністр закордонних справ зберігав за собою виключні повноваження щодо представлення Польщі у відносинах з Європейськими Спільнотами, але Уповноважений Уряду брав участь у переговорах, які стосувалися відносин Польщі з Європейськими Спільнотами, особливо міжнародних договорів між Польщею та Спільнотами.

Обслуговування роботи Уповноваженого Уряду забезпечувало Бюро у справах європейської інтеграції та Бюро у справах іноземної допомоги, які були створені як структурні одиниці Канцелярії Ради Міністрів.

Головним завданням Уповноваженого Уряду з питань європейської інтеграції та іноземної допомоги протягом першого етапу його діяльності була участь у підготовці Європейської угоди та створення механізмів її реалізації всередині уряду. 19 грудня 1994 р. Уповноважений Урядом створив **Міжвідомчу групу з питань Європейсь-**

кої угоди, до складу якої ввійшли представники всіх заінтересованих міністерств та центральних органів. До завдань Міжвідомчої групи було віднесено завдання планування і координації дій, пов'язаних з реалізацією Європейської угоди.

Досвід функціонування Міжвідомчої групи був надзвичайно важливим на подальших етапах розвитку відносин між Польщею та Європейським Союзом, оскільки дозволив опрацювати оптимальні форми узгодження позицій і координації дій всередині уряду по відношенню до питань, які знаходяться на перехресті компетенцій значної кількості державних органів.

У **1996 р.**, у зв'язку з наближенням переговорів про вступ до ЄС, відбулась так звана **реформа адміністративно-економічного центру Уряду**, яка **посилила механізм координації європейської політики**:

По-перше, був створений **Комітет європейської інтеграції** та орган, який його обслуговує – **Управління Комітету європейської інтеграції** (УКЄІ).

По-друге, на основі положень Закону «Про організацію та процедури діяльності Ради Міністрів та сфері діяльності міністрів» у кожному міністерстві, центральному органі і воєводській адміністрації **були створені окремі підрозділи, відповідальні за питання європейської інтеграції**.

Діяльність Комітету європейської інтеграції була врегульована на законодавчому рівні прийняттям Закону «Про Комітет європейської інтеграції», згідно якому Комітет визнавався **головним органом урядової адміністрації з питань**:

- ❖ програмування і координації політики в справах, пов'язаних з інтеграцією Польщі в Європейський Союз;
- ❖ програмування і координування заходів по адаптації Польщі до стандартів ЄС;
- ❖ координації діяльності державної адміністрації в сфері використання іноземної допомоги.

Комітет очолив голова Ради Міністрів, що засвідчило пріоритетність питань європейської інтеграції в діяльності уряду.

Важливе місце в роботі Комітету посіло **ініціювання та координування адаптаційних процесів у сфері правових інститутів і перевірка відповідності нормативних актів з правом ЄС**. Від моменту створення Управління Комітету європейської інтеграції жодний проект правового акту, опрацьований органами державної влади, не міг бути розглянутий та затверджений без висновку експертів УКЄІ щодо його відповідності з правовою системою Спільнот. Відразу після цього Сейм запровадив процедуру, відповідно до якої кожний нормативно-правовий акт, ініційований групою депутатів, комісією Сейму або Сенату, повинен також мати висновок про його відповідність з європейським правом до моменту початку процедури його проходження в парламенті.

З листопада 1997 р. до травня 2001 р. УКЄІ було видано 5 780 висновків щодо відповідності з правом Європейського Союзу проектів правових актів, серед яких 4 253 позитивні висновки, 26 – негативних, до 155 актів було висунуто застереження, а 1 111 проектів не вимагало висновку.

У той самий період було проаналізовано понад 1 500 нормативних актів, у тому числі 1 073 проекти законів. 952 законопроекти були визнані за такі, які відповідають нормам європейського права, 121 – було встановлено відхилення від норм; негативний висновок було представлено до 261 іншого нормативного акта.

Серед політичних завдань, виконуваних Комітетом Європейської інтеграції, важливим було також керівництво:

- ❖ координацією адаптаційних і інтеграційних процесів Польщі з ЄС;
- ❖ ініціювання, організація та координація заходів, які формували ці процеси, особливо в економічній та суспільній сферах;
- ❖ співпраця з Європейською Комісією в сфері реалізації індивідуальної програми інтеграційних вимог;
- ❖ оцінка ходу адаптаційних процесів.

Рішення, що приймалися Комітетом Європейської інтеграції, мали форму **щорічних Національних планів підготовки до членства в ЄС і щорічних оцінок ходу їх реалізації**. Фактично вони становили базу рішень, які приймав уряд.

Для ефективного ходу процесів адаптації істотне значення мало **забезпечення координації заходів, пов'язаних із пошуком та використанням міжнародної допомоги.**

Створення Управління Комітету європейської інтеграції означало **значні зміни кадрового потенціалу та технічних можливостей** реалізації процесу європейської інтеграції. Функціонуючі раніше бюро, які обслуговували роботу Уповноваженого Уряду з питань європейської інтеграції, ввійшли до складу УКЕІ. При створенні Управління Комітету його основними структурними підрозділами стали **департаменти: гармонізації права; з питань установчих договорів; економічний; координації; європейських інституцій та планування; європейської освіти і інформації; іноземної допомоги, фондів та програм Спільнота; європейської документації.**

У подальшому, унаслідок динаміки розвитку відносин з Європейським Союзом, структура УКЕІ практично щороку зазнавала змін і в 2002 р. включала **департаменти: інтеграційної політики; європейського права; економічних та соціальних аналізів; координації і моніторингу іноземної допомоги; зв'язків з громадськістю та європейської документації; перекладів; європейської документації; європейської освіти; обслуговування Комітету європейської інтеграції.**

Відповідно зростала і кількість працівників: від 150 осіб у 1997 р. до понад 400 у 2003 р. Для порівняння: кількість співробітників Управління з питань європейської інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України у 2005 р. збільшилась з 14 до 50 осіб. Нині гранична чисельність Координаційного бюро європейської та євроатлантичної інтеграції з 1 січня 2009 р. встановлена на рівні 60 осіб.

Яскравим прикладом ефективності роботи структурних підрозділів Управління Комітету європейської інтеграції може слугувати діяльність **Департаменту перекладів**, створеного у липні 2000 р. Він здійснював переклади *acquis communautaire*, необхідні для процесу гармонізації польського законодавства, верифікацію перекладів, які мали залучатися до так званих адаптаційних законів.

До створення департаменту УКЕІ займався питаннями перекладів на випадковій основі, а верифікацію правових актів ЄС, перекладених на польську мову міністерствами та центральними органами, здійснював Відділ координації перекладів в Департаменті європейських відносин. **До кінця 2001 р. завдання перекладу усього *acquis communautaire* було виконано.**

Про обсяг роботи департаменту свідчить той факт, що в його базі даних знаходилося понад 50 тис. сторінок перекладених правових актів. Окрім того, міністерства та центральні органи зібрали разом понад 60 тис. сторінок.

Надзвичайно важливим аспектом адаптаційних програм PHARE та PHARE/SIERRA, PHARE TEMPUS було проведення **навчання працівників публічної адміністрації** в Польщі.

Протягом 1990-2003 рр. у різних навчальних програмах, фінансованих з програм технічної допомоги, взяло участь понад 25 тис. осіб. Загалом, у навчаннях в рамках згаданих програм та навчаннях, організованих при співпраці з європейськими інституціями (Європейською Комісією, Генеральним Секретаріатом, Європейським Колегіумом, Європейським Інститутом державного управління в Маастрихті) і державами-членами ЄС взяло участь понад 40 тис. осіб.

Важливим аспектом процесу координації та реалізації європейської політики було **формування дієвого механізму фінансово-го забезпечення заходів, у тому числі ефективного використання коштів, що надходили з Євросоюзу.** На початковому етапі фінансові рішення та трансфер коштів здійснювались за допомогою структур Європейської Комісії до виконавчих агентств програм допомоги, які потім виплачувались бенефіціарам. Це створювало багато проблем, з поміж іншого тих, які виникали із-за відсутності контролю напрямів використання коштів та правильності застосування процедур, наприклад, щодо замовлення товарів та послуг.

Унаслідок збільшення коштів, які виділялись для Польщі в рамках програм допомоги, і, головне, розширення механізму співфінансування проектів з держав-

ного бюджету та бюджетів органів територіального самоврядування з Європейською Комісією було узгоджене рішення щоб кошти надходили щороку на рахунок польського міністерства фінансів, яке потім здійснювало переказ згідно із підписаними умовами. Ці кошти фактично включались до державного бюджету і підпорядковувались принципам здійснення видатків з публічних коштів, окресленим в Законі «Про публічні фінанси».

Це сприяло неперервності у фінансування заходів, забезпеченню контролю правильності виділення призначених дотацій та удосконалило механізм співфінансування, коли фонди ЄС об'єднувались з коштами державного бюджету для реалізації визначеного завдання.

Для виконання завдань у цій сфері у 1998-2001 рр. існувала посада **Уповноваженого Уряду з питань обслуговування фінансових коштів, які походять з ЄС**, функції якого виконував Державний підсекретар в міністерстві фінансів. У жовтні 2001 р. Рада Міністрів ліквідувала цю посаду, а його функції передала міністру фінансів, визнаючи тим самим питання використання коштів ЄС компетенцією системи польських публічних фінансів. Міністр фінансів з свого боку надав повноваження з управління цією справою одному із Державних підсекретарів, делегувавши його функції так званому **Національному Затверджуючому службовцю** (НЗС).

Кошти, які надходили з Європейського Союзу, акумулювались у **Національному Фонді коштів допомоги Європейського Союзу**, адміністрування яким здійснював Департамент обслуговування фондів допомоги під наглядом НЗС. Національний Затверджуючий службовець на основі схвалених Радою Міністрів програм використання коштів ЄС підписав угоди із 196 **Уповноваженими з питань реалізації проектів**, які в окремих міністерствах відповідали за виплату і розрахунки коштів, що походили з Національного Фонду коштів допомоги Євросоюзу.

Унаслідок цих заходів використання коштів, наданих Європейським Союзом, підпорядковувалось усім правилам фінансової дисципліни, які застосовувались щодо державного бюджету.

Координація європейської політики ввійшла в нову фазу із запрошенням Польщі до переговорів про вступ. З метою управління переговорним процесом та проведенням переговорів про вступ у 1998 р. було призначено **Уповноваженого Уряду з питань переговорів про членство Польщі в Європейському Союзі.**

Рада Міністрів наділила Уповноваженого Уряду з питань переговорів про членство значними повноваженнями для проведення ним оцінки проектів правових актів та інших урядових документів, що впливали на хід проведення переговорів. Він був зобов'язаний представляти Раді Міністрів та Комітету європейської інтеграції оцінки та подання, пов'язані із сферою своєї діяльності, інформувати голову Ради Міністрів про загрози та перешкоди у реалізації завдань щодо підготовки та ходу переговорів. Він також постійно інформував главу уряду, міністра закордонних справ, членів Комітету європейської інтеграції про процес переговорів.

З метою виконання завдань у сфері переговорів голова Ради Міністрів створив **Групу переговорів з питань вступу Республіки Польща до Європейського Союзу**.

До складу **Групи переговорів з питань вступу Республіки Польща до Європейського Союзу** у ранзі Державного секретаря чи Державного підсекретаря входили представники Комітету Європейської інтеграції, міністерств закордонних справ, внутрішніх справ і адміністрації, фінансів, юстиції, економіки, охорони середовища, натуральних засобів та лісівництва, сільського господарства та тваринництва, праці та соціальної політики, транспорту і морської економіки, зв'язку, Урядового Центру стратегічних досліджень, Офісу захисту конкуренції та споживачів, Представник Республіки Польща при Європейському Союзі.

У подальшому склад Групи переговорів змінювався залежно від змін у складі уряду та структури міністерств.

Діяльність Уповноваженого Уряду з питань переговорів про членство в різній мірі обслуговували Канцелярія Голови Ради Міністрів, міністерство закордонних справ і УКЄІ. В Управлінні Комітету європейської інтеграції було створено відповідний Департамент обслуговування переговорів про приєднання. У 2001 р. Рада Міністрів змінила схему підпорядкування Уповноваженого Уряду з питань ведення переговорів про членство. Виконання цієї функції було віднесено від Канцелярії Голови Ради Міністрів до сфери повноважень міністерства закордонних справ.

Була створена також **Міжвідомча група з питань підготовки переговорів про приєднання до Європейського Союзу**. До її складу ввійшли віце-міністри найважливіших секторних міністерств та керівники центральних органів влади, які очолювали **28 секторних підгруп та 5 горизонтальних підгруп**, що складалися з представників окремих міністерств (у подальшому їх кількість зросла до 37). Цільові підгрупи в структурі Міжвідомчої групи готували документацію та проекти переговорних позицій, які представлялись Групі переговорів.

Функції керівника Міжвідомчої групи виконував Голова Комітету європейської інтеграції, а заступника керівника – Уповноважений Уряду з питань переговорів про членство Польщі в Європейському Союзі.

Після завершення переговорного процесу і успішного референдуму щодо вступу Польщі до ЄС на порядок денний було поставлено завдання створення дієвого механізму координації європейської політики в період так званого активного спостерігача до кінця квітня 2004 р. (повна участь представників Польщі в роботі органів Європейського Союзу, але без права участі в процесі прийняття рішень), а також опрацювання принципів (механізмів) реалізації завдань, пов'язаних з участю в ЄС в період повноправного членства.

Для реалізації завдань у цій сфері у червні 2003 р. була запроваджена посада **міністра з європейських справ**, яким стала пані Данута Хюбнер, Секретар Комітету європейської інтеграції. На міністра покладалося керівництво **Європейським Секретаріатом**, інституцією відповідальною за процес координації європейської політики всередині уряду та процес координації дій Польщі на рівні Європейського Союзу у співпраці з постійним представництвом Польщі при Європейському Союзі в Брюсселі.

Одну із ключових ролей у питаннях координації та реалізації європейської політики відіграло **міністерство закордонних справ**, оскільки воно переносило національний вимір процесу інтеграції назовні – забезпечувало передачу інституціям Європейського Союзу польської позиції, ведення переговорів у різноманітних аспектах взаємних відносин, інформування про проблеми, які виникають, обслуговування процедурних аспектів, пов'язаних із реалізацією спільних заходів.

Усі ці питання були виключною сферою МЗС та його структурних підрозділів. Міністерство створило та здійснювало нагляд за Постійним представництвом

Республіки Польщі при Європейському Союзі в Брюсселі. У структурі міністерства функціонував Департамент Європейського Союзу, реорганізований у 2001 р. на Департамент ЄС та обслуговування переговорів про приєднання, що обумовлювалося зміною статусу Головного Уповноваженого (про що йшла мова вище). Відповідно до положень Конституції та Закону «Про апарат Міністра закордонних справ» завданням МЗС є загальне керівництво відносинами з Євросоюзом, підписання та укладання міжнародних договорів.

Важливу роль у координації європейської політики відіграв **Сейм**. У Сеймі першого скликання в 1993 р. була створена **Надзвичайна Комісія з питань Європейської угоди**, яка мала здійснювати нагляд за реалізацією Європейської угоди та програми адаптації, консультивати процес переговорів, що здійснював уряд з інституціями Європейського Союзу та формулювати інструкції і директиви для уряду з метою упорядкування стосунків зі Спільнотами.

У Сеймі наступного скликання в 1993 р. було створено **Комісію у справах Європейської угоди**, яка мала статус постійної парламентської комісії. В 1996 р. її було перейменовано на **Комісію європейської інтеграції** та розширено компетенцію, зокрема до сфери повноважень віднесено питання адаптації польського законодавства до права Спільнот і здійснення нагляду за діяльністю уряду в сфері реалізації політики європейської інтеграції.

У Сеймі третього скликання додатково до **Комісії європейської інтеграції** було створено також надзвичайну **Комісію європейського права** з метою розгляду законопроектів, спрямованих на приведення у відповідність польської правової системи.

В Сеймі четвертого скликання замість двох згаданих вище комісій було створено єдиний орган – **Європейську Комісію Сейму Республіки Польща**, яка відповідає за процес європейської інтеграції та реалізацію міжнародних договорів в цій сфері.

За питання європейської інтеграції в **Сенаті** відповідає **Комісія закордонних справ та європейської інтеграції**.

Діяльність Сейму в сфері підготовки Польщі до членства в Європейському Союзі потрібно розглядати **в двох площинах – внутрішній та міжнародній**.

У першій з них Сейм, виконуючи свою конституційну роль у сфері законотворення, **перевіряв нові акти законодавства на предмет відповідності нормам права Спільнота, а також схвалював законопроекти, які мали за мету наближення польського права до права Спільнота.**

Проте, Європейська Комісія у своїх щорічних звітах про прогрес на шляху до членства неодноразово звертала увагу на суттєве запізнення процесу адаптації законодавства до права ЄС. Для подолання відставання у 2000 р. була запроваджена так звана «швидка» законодавча процедура в Сеймі. З метою інтенсифікації адаптаційної роботи була укладена **трьохстороння угода між Маршалком Сейму, Маршалком Сенату та Головою Ради Міністрів** і створена, як відзначалося, **надзвичайна Комісія європейського права**, до складу якої ввійшли 45 депутатів з усіх політичних фракцій парламенту. **Надзвичайна Комісія європейського законотворення** створювалась і в Сенаті. На розгляд Комісії європейського права уряд спрямовував законопроекти, які містили положення для транспозиції актів ЄС до польського законодавства.

Суть «швидкої» процедури полягала в тому, що проекти, спрямовані на розгляд до Комісії європейського права, не розглядалися жодною іншою комісією Сейму, заздалегідь встановлювався часовий графік робіт над кожним законопроектом, відповідно до змін, внесених до Регламенту Сейму, обмежувалась свобода депутатів на внесення поправок і змін протягом роботи в комісіях (вимога зголошення поправки п'ятьма депутатами). Цей механізм значно прискорив процес адаптаційної діяльності.

Сейм поза межами своїх законодавчих функцій брав **участь в інтеграційних процесах як політичний орган, приймаючи низку постанов, що підкреслювали волю до інтеграції з Європейським Союзом та закликали уряд до реалізації окреслених завдань у сфері підготовки Польщі до членства в ЄС.** В Сеймі та Сенаті систематично відбувались дискусії, в ході яких представники уряду інформували парламент про хід та стан процесів адаптації, а також переговори вступ.

Такі європейські дебати були істотним елементом формування громадської думки про питання інтеграції, а також досягнення порозуміння навколо найбільш неоднозначних аспектів польського членства в Європейському Союзі.

Дуже важливим аспектом участі Сейму в процесі інтеграції Польщі з ЄС була реалізація його **функції контролю діяльності уряду**. Сейм щороку проводив слухання про реалізацію Національної Програми підготовки до членства (НППЧ) і приймав постанови, які оцінювали її виконання. Окрім того, як вже згадувалось вище, Сейм на періодичній основі оцінював хід переговорів про приєднання.

Активність Сейму та Сенату була важлива для формування ставлення громадськості до самої ідеї інтеграції та реалізації європейської політики урядами, які здійснювали керівництво даними питаннями протягом періоду вступу.

Сейм і Сенат брали також активну участь у **реалізації інтеграційної політики шляхом здійснення міжнародної співпраці з інституціями Європейських Спільнот, з парламентами держав-членів ЄС та держав-кандидатів**. Співпраця відбувалась в рамках:

- ❖ **Спільної Парламентської Комісії Республіки Польщі та Європейського Союзу**, створеної у 1993 р. відповідно до положень Європейської угоди;
- ❖ **Європейського Конвенту**, скликаного для підготовки Конституційного Договору Європейського Союзу;
- ❖ **COSAC** – Конференції національних парламентських комітетів у справах Європейської Спільноти;
- ❖ **Зустрічей Голови Європейського Парламенту з головами парламентів країн, які брали участь у процесі розширення Європейського Союзу** (Presidents of Parliaments of Candidate Countries – PPCC);
- ❖ **Зустрічей голів комісій з європейських питань парламентів країн асоціації з Європейськими Спільнотами**;

❖ **Конференції Голів парламентів Європейського Союзу;**

❖ участі **спостерігачів Сейму та Сенату РП в Європейському Парламенті.**

Важливим чинником, що сприяв дієвій співпраці уряду та парламенту було те, що протягом майже всього часу, коли відбувався процес наближення польського законодавства до права ЄС, в Сеймі функціонувала очевидна проурядова більшість, що дозволяло ефективно здійснювати проходження необхідних законів, які вносились на розгляд Радою Міністрів.

Дуже важливим механізмом покращення процесу європейського законотворення стало запровадження до Регламенту Сейму принципу обов'язкової участі експертів Управління Комітету європейської інтеграції у законодавчій роботі комісій Сейму, коли вони розглядали законопроекти, сфера регулювання яких була охоплена законодавством ЄС. Це сприяло значному прискоренню законодавчих робіт та створило культуру співпраці між експертами уряду та парламенту в ході розгляду законопроектів.

Активність польського парламенту в справах європейської інтеграції мала істотне значення в сфері політичних відносин з країнами-членами ЄС, оскільки **сприяла зміцненню в свідомості політичних еліт образу Польщі як країни з сильними проєвропейськими аспіраціями, а одночасно партнера, який свідомо оцінює як шанси, так і загрози, що створює майбутня інтеграція з ЄС.**

Активність польських парламентарів на арені Ради Європи і інших форумах без сумнівів відіграла істотну роль у **формуванні позитивного ставлення до членства Польщі в Європейському Союзі серед політичних кіл більшості держав-членів.**

Підготовка Польщі до членства в ЄС потребувала приведення у відповідність не тільки урядових структур на центральному рівні, але й відповідної підготовки структур територіальної адміністрації до функціонування в Європейському Союзі. Це вимагало тісної співпраці між урядом та органами самоврядування, яка відбувалась у рамках **Спільної Комісії Уряду та територіального самоврядування**, створеної в липні 1997 р.

Головування в Спільній Комісії здійснюють **міністр внутрішніх справ і адміністрації та член Комісії, обраний представниками територіального самоврядування.**

Уряд Польщі в Спільній Комісії представлений окремими міністрами та представниками Урядового Центру стратегічних досліджень, а також секретарем Комітету європейської інтеграції.

Територіальне самоврядування представляють особи, визначені загальнопольськими самовряднимими організаціями (по два представника з кожної), які беруть участь у роботі Спільної Комісії: Конвент Маршалків Польщі, Асоціація повітів Польщі, Асоціація метрополій Польщі, Асоціація міст Польщі, Асоціація сільських гмін, Федерація Асоціацій гмін та повітів.

Проблематика європейської інтеграції була однією із найважливіших сфер діяльності Спільної Комісії, в рамках якої серед постійних робочих груп діяла **група з питань підготовки до інтеграції з Європейським Союзом.**

Специфічні механізми співпраці між урядом та органами самоврядування в сфері європейської інтеграції стосувались перш за все **реалізації проектів, які фінансувались з коштів Європейського Союзу.** Державні інституції були необхідним ланцюгом для здійснення оцінки проектів, підготовлених органами самоврядування, та передачі їх на розгляд Європейської Комісії. Залежно від програми та характеру структурного фонду, який фінансував певний проект, формувалися різноманітні інституції.

У Європейському Союзі протягом останніх десятиліть суттєво зросла роль регіонів та місцевих громад у функціонуванні інтеграційних механізмів, оскільки саме вони є адресатами європейських структурних фондів. Тому ефективність урядової адміністрації на наднаціональному рівні стала вирішальним чинником того, наскільки країна використовує в своєму розвитку шанси, які надає можливість використання коштів структурних фондів.

Такий механізм обумовлював у період асоціації з ЄС і протягом підготовки до членства значну увагу **до побудови ефективних інституційних ме-**

ханізмів та кадрового і організаційного потенціалу в органах територіального самоврядування для співпраці з інституціями Спільноти.

До співпраці з інституціями Європейського Союзу в центральних та територіальних органах виконавчої влади до 2003 р. було підготовлено близько 4 000 осіб. В органах воєводського самоврядування ця кількість становила близько 800 осіб і кілька тисяч службовців було підготовлено на рівні повітів.

Для порівняння: положення указу Президента України від 24 лютого 1998 р. щодо створення в міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади структурних підрозділів з питань співробітництва з ЄС у межах існуючої штатної чисельності призвело до того, що у деяких органах європейською інтеграцією практично ніхто не займався.

За даними опитування оціночна чисельність державних службовців, що відповідали за питання впровадження УПС, у 1999 р. становила 124 посадові особи (в перерахунку на повну зайнятість виключно цими питаннями державних службовців усіх категорій).

Слід підкреслити, що **ЄС, розглядаючи технічну допомогу Польщі як один із найважливіших пріоритетів, надавав велике значення зміцненню інституцій територіального самоврядування та вирівнюванню розвитку її регіонів.**

Допомога перш за все надавалась **на розвиток місцевої інфраструктури, необхідної для розширення економічної діяльності приватним сектором, а також на розвиток транспорту та охорону навколишнього середовища.** Завдяки допомозі Європейського Союзу в Польщі було реалізовано понад 600 такого роду інвестицій.

Відбір інвестиційних проектів здійснювало правління воєводства після проведення консультацій з інституціями територіального самоврядування різних рівнів (всередині кожного із воєводств) та соціальними партнерами. Потім проекти рецензувалися і доопрацьовувалися. Поправки та зміни до проектів вносилися на національному рівні – міністерством економіки та Управлінням Комітету європейської інтеграції, після чого подавалися Європейсь-

кої Комісії. Слід підкреслити, що *територіальне самоврядування відіграло важливу роль у процесі підготовки Польщі до членства в Європейському Союзі.*

Досвід Польщі та інших нових членів ЄС в сфері координації європейської політики показує, що **організаційне забезпечення стратегії європейської інтеграції України потребує суттєвого удосконалення**. Їх досвід може бути використаний у ході перегляду інституційної системи забезпечення європейської інтеграції, звичайно не шляхом механічного копіювання, а з урахуванням особливостей побудови адміністративної системи України.

5.4.2.3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КООРДИНАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Формування правового механізму координації державної політики у сфері європейської інтеграції означає, що цілі та відповідні заходи мають знайти своє відображення у чіткій внутрішній організації влади в якості окремих структурних одиниць, які б мали на меті приготування України до членства в ЄС.

У зв'язку з цим слід зазначити **два важливі аспекти, які обумовлюють необхідність чіткої координації політики європейської інтеграції: зовнішній та внутрішній**. Торкаючись **зовнішнього аспекту**, варто навести думку колишнього директора з економічних відносин з країнами Центральної і Східної Європи Генерального директорату з зовнішніх зносин Європейської Комісії Алана Мейхью, який зазначає, що **відсутність належної координації створює ризик ускладнення відносин, передусім з Європейською Комісією**⁶⁹.

Це пов'язане з тим, що в ЄС добре налагоджена координація дій, особливо у відносинах з країнами, які

⁶⁹ Мейхью Алан. Україна і європейська інтеграція: успіх також залежить від якісної координації// Дзеркало тижня. – 2008. – 22 берез.

не входять до його складу і саме Європейська Комісія на цьому етапі інтеграції буде відігравати ключову роль стосовно України. Оскільки ЄС буде розмовляти «одним голосом», то важливо, щоб у широкому спектрі відносин з ЄС Україна також говорила «одним голосом».

На його думку, **в умовах існування в Україні чотирьох потужних центрів політики, які відповідають за відносини з Євросоюзом** (МЗС, яке координує співробітництво у сфері спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС та політичний діалог з його країнами-членами; Мін'юст, що відповідає за адаптацію національного законодавства з ЄС, а також за судочинство і внутрішні справи; Мінекономіки, яке координує всі економічні і секторальні питання відносин, зокрема в транспортній та енергетичній сферах та Секретаріат Кабміну, який на додаток до звичайної ролі секретаріату також координує виконання Плану дій) **реальною є небезпека, що з посиленням інтенсивності праці і в умовах відсутності єдиного координаційного центру Україна буде нездатна узгоджено і чітко відповідати вимогам ЄС.**

Говорячи **про внутрішній аспект**, Алан Мейхью підкреслює, що політика європейської інтеграції відрізняється від більшості секторальних політик своїм горизонтальним характером і впливом майже на всі міністерства на центральному рівні. У цьому сенсі вона є політикою, яка дозволяє реформувати внутрішню політичну, економічну і соціальну системи. Такий підхід до політики європейської інтеграції означає необхідність її координації на центральному рівні.

Ключова роль у сфері координації європейської політики має бути відведена уряду, оскільки завдання, які постають перед країною в ході реалізації її євроінтеграційного курсу, **здебільшого відносяться до компетенції органів виконавчої влади.**

Враховуючи складність та комплексний характер багатьох реформ, які неминуче супроводжують процес європейської інтеграції, це завдання під силу виконати лише за наявності потужної та розгалуженої системи органів, які володіють відповідною матеріально-технічною базою, належним кадровим потенціалом та керівними повноваженнями.

Не є винятком і **процес адаптації законодавства**, оскільки переважна частина роботи щодо планування заходів з адаптації законодавства виконується координаційними структурами, що ство-

рюються на базі уряду, а підготовка законопроектів, адаптованих до вимог законодавства ЄС, здійснюється в спеціалізованих підрозділах галузевих міністерств та відомств. У цьому випадку роль парламенту полягає головно в здійсненні контролю за роботою уряду та прийнятті остаточних рішень щодо проектів законів.

Це вимагає створення єдиного координаційного органу в системі органів виконавчої влади України, який би програмував й координував системну трансформацію України та інтеграційну політику, піднявши безпосереднє управління цими процесами на рівень Кабінету Міністрів України.

Таким координаційним органом може бути Комітет європейської інтеграції на чолі з прем'єр-міністром, що стане наочним підтвердженням надання в діяльності уряду пріоритету європейському вибору України. Створення Комітету європейської інтеграції має на меті врегулювання питань, пов'язаних з перебудовою української правової системи, економіки та покращенням ставлення суб'єктів громадянського суспільства до курсу на європейську інтеграцію.

До складу Комітету європейської інтеграції входять ключові міністри та керівники центральних органів виконавчої влади, від яких залежить практична реалізація співробітництва з ЄС.

На цьому рівні будуть прийматися політичні і стратегічні рішення у сфері європейської інтеграції, відбуватиметься узгодження позицій різних міністерств

Цей орган має бути відповідальним також за координацію й програмування міжнародної технічної допомоги.

Тобто він буде як формувати стратегію відносно України з ЄС, так і відповідати за ефективність її впровадження.

Серед низки завдань, які можуть бути віднесені до повноважень Комітету, слід виокремити ті, що мають надзвичайну важливість для процесу адаптації України до вимог членства в ЄС, зокрема:

- ❖ координування адаптаційних та інтеграційних процесів України з ЄС, включно з ініціюванням, організацією й координацією дій, що формують ці процеси;

- ❖ опрацювання структурно-організаційної концепції здійснення інтеграційних та адаптаційних робіт з урахуванням участі в них державних органів, наукових інституцій, а також зацікавлених груп та середовищ;
- ❖ проведення оцінки проектів законодавчих актів, які готують секторні міністерства, щодо їх відповідності нормам права Європейського Союзу;
- ❖ представлення уряду висновків, пропозицій та проектів нормативних актів, спрямованих на поліпшення координування адаптаційних та інтеграційних процесів, їх поглиблення;
- ❖ співпраця з Європейською Комісією в підготовці пов'язаних з ЄС програм адаптації;
- ❖ проведення оцінки прогресу виконання програми гармонізації законодавства в цілому;
- ❖ координація програмування і моніторингу технічної допомоги;
- ❖ організація інформаційної діяльності та підготовка концепцій навчання державних службовців, яких залучають до процесу інтеграції в ЄС;
- ❖ співпраця із громадськими організаціями щодо їх залучення до сприяння інтеграції в ЄС тощо.

Рішення, що прийматимуться Комітетом європейської інтеграції, повинні мати форму **щорічних Планів дій** щодо підготовки до членства в ЄС та **щорічних оцінок** ходу їх реалізації.

Важливе значення має також реформування системи органів державної влади в цілому. Реформування має бути здійснено таким чином, щоб вони системно забезпечували європейську стратегію України, що потребує чіткого визначення їх ролі, завдань та відповідальності в даній сфері.

Це вимагає створення потужного і кваліфікованого **Секретаріату Комітету європейської інтеграції та структурних підрозділів у всіх міністерствах та інших центральних і територіальних органах виконавчої влади**, здатних реалізовувати європейські завдання.

На Секретаріат має бути покладене завдання забезпечення повсякденної діяльності Комітету європейської інтеграції і тісної співпраці та координації роботи

підрозділів європейської інтеграції в органах виконавчої влади у рамках міжвідомчого органу, який буде вирішувати тактичні та оперативні завдання на своїх щотижневих засіданнях.

Секретаріат має також забезпечувати надання експертної допомоги органам, що беруть участь у процесі адаптації українського законодавства до європейського.

Завданнями **підрозділів європейської інтеграції в центральних органах виконавчої влади** в свою чергу, передусім, має стати:

- ❖ розроблення секторних узгоджувальних та інтеграційних програм з Європейським Союзом;
- ❖ підготовка секторної документації, необхідної для програмування використання коштів закордонної допомоги;
- ❖ підготовка проектів нормативних актів із внесення директив ЄС у певний сектор;
- ❖ підготовка звітів щодо реалізації програм гармонізації та інтеграційних дій та ін.

Що стосується **підрозділів європейської інтеграції в обласних державних адміністраціях**, то акцент в їх діяльності має ставитися насамперед на:

- ❖ розробленні регіональних узгоджувальних та інтеграційних програм з Європейським Союзом;
- ❖ співпраці з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування з питань європейської інтеграції;
- ❖ організації виконання завдань, спрямованих на ініціювання та розвиток контактів адміністрації з інституціями ЄС, а також регіональними представництвами країн-членів ЄС;
- ❖ організації семінарів, конференцій та круглих столів за участю неурядових організацій, підприємців, представників політичних партій та спеціалістів у галузі реалізації окремих аспектів політики ЄС;
- ❖ розповсюдженні інформаційно-освітніх матеріалів, документів та будь-яких інших повідомлень, які стосуються інтеграції України до ЄС;
- ❖ опрацюванні інформаційних матеріалів стосовно адаптації регіону до вимог ЄС;

- ❖ координації діяльності щодо використання бюджетних коштів, призначених на спільне фінансування програм, що реалізуються за рахунок міжнародної фінансової допомоги;
- ❖ співпраці з Комітетом європейської інтеграції.

Для забезпечення **співпраці між урядом та місцевими органами влади з питань європейської інтеграції має бути створений координаційний орган**, який забезпечуватиме спільність дій як на центральному, так і на територіальному рівні.

Таким чином буде сформований чотириступеневий інституційний механізм інтеграції України до ЄС.

Останнє потребує **перегляду функціональних обов'язків та діяльності структурних підрозділів міністерств, які відповідають за здійснення політики в галузі європейської інтеграції, з метою визначення проблем інституційного забезпечення на «низовому» рівні і забезпечення «вбудованості» європейського вектора в модель службових обов'язків та особистих інтересів українських урядовців.**

Це дасть змогу чітко окреслити компетенцію різних міністерств та центральних органів за виконання конкретних завдань інтеграції.

Однак, створення розгалуженого та багаторівневого інституційного механізму ще недостатньо для ефективної реалізації євроінтеграційного курсу. **Необхідно досягти консолідації політичних сил та узгодженості дій різних гілок влади у питаннях європейської інтеграції з метою забезпечення політичного консенсусу та координації дій уряду і Верховної Ради України.**

Політичний консенсус та координація дій уряду і Верховної Ради України створять передумову для схвалення парламентом необхідних політичних рішень, прийняття гармонізованого законодавства та відповідного спрямування бюджетної політики.

З огляду на масштаби необхідних правових трансформацій важливу роль мають відіграти **Комітет з питань європейсь-**

кої інтеграції і навчальні програми з європейської інтеграції для народних депутатів.

Наприклад, для адаптації до європейського законодавства Україні необхідно переглянути близько 1 000 законодавчих актів лише у сфері податкової політики, розвитку підприємництва, захисту інвестицій тощо. Проте, хоча у ході виконання Плану дій Україна-ЄС на 2005-2007 рр. передбачалася адаптація Україною 80% законодавства ЄС саме у сфері внутрішнього ринку, ми значно відстаємо від цих домовленостей.

У світлі цього доцільним видається розширення компетенції парламентського Комітету з питань європейської інтеграції/Головного юридичного управління Верховної Ради в галузі адаптації законодавства з метою підвищення спроможності парламенту здійснювати належний контроль за цією діяльністю.

Важливим є і **розширення контактів народних депутатів різних фракцій зі своїми колегами з Європарламенту та парламентів країн-членів ЄС**. Поряд з налагодженням контактів між парламентарями, важливим чинником як в організації та плануванні роботи у галузі гармонізації національного права до права ЄС, так і в поглибленні співробітництва України з Європейським Союзом в цілому, мають стати також **прямі контакти центральних органів виконавчої влади з відповідними Генеральними директоратами Європейської Комісії**.

З огляду на це, необхідно створити дієвий механізм забезпечення двосторонніх робочих контактів між центральними органами виконавчої влади України та відповідними Генеральними директоратами.

Успішна реалізація євроінтеграційного курсу значною мірою залежить від розміру та способу використання національними інституціями коштів технічної допомоги, яка пропонується програмами Європейського Союзу. Тому **важливою умовою досягнення успіху у цій сфері має бути створення ефективних урядових структур, здатних до партнерської співпраці з програмами ЄС**.

Дієвість політики європейської інтеграції безперечно **залежить від рівня співпраці органів державної влади з третім сектором – неурядовими організаціями, а також з освітніми, науковими закладами та приватним сектором.**

Залучення різноманітних груп громадянського суспільства, як зазначалося, було одним із елементів успіху політики польського уряду щодо приєднання до Європейського Союзу. **Тому є сенс створити Консультативний орган, який представлятиме інтереси громадянського суспільства.**

Отже, **розбудова інституційного механізму, створення горизонтальних структур є ключовими для забезпечення надійного функціонування загальної системи управління процесом європейської інтеграції.** Поряд з цим, важливе значення має **підвищення самоорганізаційної спроможності структур управління цими процесами.**

5.4.3. ЗМІЦНЕННЯ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Ефективність інституційного механізму безпосередньо залежить від його **ресурсного забезпечення: кадрового, фінансового, матеріально-технічного, інформаційного** тощо.

Програма інтеграції України до Європейського Союзу передбачала загальну оцінку інституційних та фінансових потреб на її реалізацію. При узагальненні оцінок інституційних потреб вони **класифікувалися за наступними видами:**

- ❖ організаційно-методичне забезпечення;
- ❖ нові органи (створення нових структур для виконання завдань, пов'язаних з інтеграційними процесами);
- ❖ кадри (підвищення кваліфікації, навчання фахівців, відповідальних за здійснення заходів щодо реалізації Програми);
- ❖ інформаційне забезпечення підрозділів, відповідальних за інтеграційні питання;
- ❖ технічна/технологічна база (створення або поліпшення існуючої технічної та технологічної бази, комп'ютерне облад-

нання та інша офісна техніка, локальна мережа, підключення до Internet тощо);

- ❖ вдосконалення розподілу компетенції або реалізація нових функцій існуючими структурними одиницями;
- ❖ розвиток відповідних інфраструктур з метою створення умов для поліпшення інтеграційних процесів (наприклад, формування спільної банківської, транспортної та промислової інфраструктур з метою подальшого розширення співробітництва з ЄС).

На жаль, протягом усього періоду реалізації Програми така оцінка не була здійснена.

5.4.3.1. КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Враховуючи в цілому вірні підходи, зазначені в Програмі інтеграції України до ЄС, та виходячи з того, що координація європейської політики повинна охоплювати, як відзначалося, три групи взаємопов'язаних між собою завдань: наближення законодавства, політичні відносини та переговори про характер, зміст та напрями відносин України та ЄС, ***кадрове забезпечення має будуватися з урахуванням особливостей кадрових потреб цих трьох груп.***

Якщо говорити про кадрове забезпечення ***адаптації законодавства***, то для досягнення очікуваного стандарту у цій сфері, потрібно забезпечити високий рівень навичок державних службовців та підтримку процесу імплементації і застосування законодавства шляхом створення відповідних процедур і механізмів, які дають можливість отримувати необхідну інформацію та завчасно коригувати помилки, що можуть виникати в даному процесі.

Тут, наприклад, можна врахувати досвід Словаччини, де Секретаріат Уряду та міністерство фінансів підготували спільний документ, який містив конкретні цифри щодо кадрових та фінансових потреб для вдосконалення і створення нових інститутів, що мали імплемувати *acquis communautaire*. Словацький досвід свідчить про доцільність розробки і в Україні спільними зусиллями уряду, міністерств фінансів, юстиції, економіки, освіти і науки, інших центральних органів виконавчої влади документу, в якому б визначалися кадрові (як кількісні, так і якісні) та фінансові потреби у всіх сферах *acquis*.

Завдання кадрового забезпечення *двох інших груп* повинно будуватися з врахуванням особливостей функціонування Європейського Союзу: у розвитку політичних відносин провідна роль має належати політикам і дипломатам, а в переговорному процесі – експертам, здатним у найбільш ефективний спосіб відстоювати національні інтереси.

Це потребує кадрового зміцнення передусім новоствореного Комітету європейської інтеграції та його Секретаріату, органів, які безпосередньо передбачені сьогодні УПС (Українські частини Ради, Комітету з питань співробітництва, їх підкомітети) та будуть створені відповідно до посиленої Угоди, а також підрозділів ключових міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які визначені відповідальними за питання співробітництва з ЄС і наближення України до європейського нормативно-правового поля. Особливого зміцнення потребують підрозділи, відповідальні за співробітництво з ЄС, у міністерствах економіки, транспорту і зв'язку, аграрної політики, фінансів.

Обов'язковими нормами для працівників цих підрозділів повинні стати вільне володіння офіційними мовами ЄС, сучасні знання світової економіки та міжнародних відносин, макроекономіки та європейського права, здатність до аналітичної роботи на рівні експертів ЄС.

Але першочерговим завданням на сьогодні є вирішення головної проблеми, яка стримує ефективну роботу органів виконавчої влади в галузі європейської інтеграції – насичення їх достатньою кількістю кваліфікованих кадрів.

Протягом останніх років у цьому напрямку були досягнуті певні успіхи, особливо після затвердження в грудні 2003 р. *Державної програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 рр.*

Її прийняття обумовлювалося необхідністю створення цілісної ефективної системи підготовки висококваліфікованих управлінців, удосконалення професійної підготовки фахівців з метою формування кадрового потенціалу для забезпечення реалізації державної політики у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції, створення передумов для набуття Україною членства в Європейському Союзі та НАТО.

Метою Програми визначалося забезпечення потреб органів державної влади та органів місцевого самоврядування у фахівцях з високим рівнем професіоналізму, здатних компетентно і відповідально на державному, регіональному та місцевому рівнях виконувати завдання щодо реалізації стратегії інтеграції України до ЄС та НАТО.

Виходячи з цього, Програма передбачала:

- ❖ визначення рівня та потреб кадрового забезпечення органів державної влади та органів місцевого самоврядування фахівцями з питань європейської та євроатлантичної інтеграції;
- ❖ визначення структури та обсягів їх підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації відповідно до поточних і перспективних цих потреб;
- ❖ розроблення механізму і критеріїв відбору вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти, які забезпечуватимуть підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції;
- ❖ створення кафедр європейської інтеграції у вищих навчальних закладах. Опрацювання питання щодо включення окремих спеціальностей у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції до переліку напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах;
- ❖ визначення спеціалізацій у межах напрямів та спеціальностей, за якими здійснюватиметься підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції, та змісту навчання за такими спеціалізаціями;
- ❖ формування показників державного замовлення на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції;
- ❖ розроблення та впровадження обов'язкових програм з вивчення офіційних мов держав-членів ЄС та НАТО для державних службовців, які займаються питаннями європейської та євроатлантичної інтеграції;

- ❖ розроблення та впровадження навчальних програм підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування з питань європейської та євроатлантичної інтеграції;
- ❖ забезпечення перепідготовки та підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів і закладів післядипломної освіти з питань європейської та євроатлантичної інтеграції;
- ❖ забезпечення підготовки та видання навчально-методичних посібників, періодичних видань, збірників нормативно-правових актів з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, комплектування ними бібліотек вищих навчальних закладів, органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- ❖ сприяння організації навчання громадян України в навчальних закладах держав-членів ЄС, які здійснюють підготовку фахівців для роботи в органах та інституціях ЄС;
- ❖ налагодження співробітництва між вищими навчальними закладами України і закладами держав-членів ЄС та НАТО, які здійснюють підготовку фахівців з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, з метою вивчення досвіду, набутого у цій сфері, організація регулярних обмінів студентами, слухачами та викладачами;
- ❖ проведення та координація наукових досліджень з актуальних питань європейської та євроатлантичної інтеграції, а також наукових, науково-методичних конференцій, симпозиумів, семінарів із цих питань;
- ❖ проведення моніторингу підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції тощо.

Координація і контроль за виконанням Програми покладалася на Кабінет Міністрів України, який з цією метою створив міжвідомчу групу. Кабінет Міністрів України також щороку затверджував план відповідних заходів на наступний рік.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 3 березня 2005 р. №174 ***Міжвідомчу групу з інформування громадськості та підготовки фахівців з питань європейської та євроатлантичної інтеграції*** очолюють віцепрем'єр-міністри, які забезпечують взаємодію органів виконавчої влади у сфері європейської інтеграції та з гуманітарних питань.

До складу Міжвідомчої групи входять заступники міністрів освіти та науки, закордонних справ, економіки, оборони, фінансів, юстиції, культури та мистецтв, заступники керівників Голодержслужби та Держкомтелерадіо, представники Національної академії наук, Національної академії державного управління при Президентові України, Національного інституту стратегічних досліджень, а також Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції, зокрема, перший заступник голови Комітету та голова підкомітету з питань адаптації законодавства.

За час виконання Державної програми в цілому було сформовано мережу навчальних закладів з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської інтеграції, здатну певною мірою забезпечити потреби органів державної влади у фахівцях, затверджено необхідне нормативно-методологічне забезпечення.

У ході реалізації програми підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції за 2005-2007 рр. пройшли 17 389 державних службовців, у тому числі I-IV категорії – 1 956, V-VII категорії – 15 433 особи. Також 206 фахівців пройшли навчання у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції за кордоном, з них підготовку пройшли 53 особи, перепідготовку – 11 осіб, підвищення кваліфікації – 30 осіб, стажування – 112 осіб.

Проблема полягає в тому, що в Державній програмі не були прямо закладені заходи з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської інтеграції, а **лише ставилося завдання визначення рівня та потреб кадрового забезпечення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, структури та обсягів їх підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації.**

Але, скажімо, під час підготовки проекту Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу в ряді міністерств виникли труднощі з підрахунком кадрових та фінансових ресурсів для її розробки та імпле-

ментації. Тому кадрові та фінансові потреби не були включені до Загальнодержавної програми адаптації, а перенесені до Планів заходів з її виконання.

Власне, була **відсутня і окрема бюджетна програма для фінансування у 2004-2007 рр.** заходів Державної програми з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, а також мовної підготовки фахівців з інтеграційних питань.

Як наслідок, Державна програма реалізовувалась з великими труднощами, оскільки майже не фінансувалась з державного бюджету. Реально, в умовах недостатньо організованого та скоординованого державного впливу, ця робота проводилась переважно з ініціативи багатьох вищих навчальних закладів та в межах коштів відповідних бюджетів.

Не була налагоджена централізована мовна підготовка державних службовців, а також у недостатньому обсязі їх навчання і, особливо викладачів навчальних закладів України, у навчальних закладах держав-членів ЄС, які здійснюють підготовку фахівців для роботи в інституціях ЄС. Слід зазначити і недостатні обсяги видань необхідних навчально-методичних посібників, збірників нормативно-правових актів, а також переклад зарубіжних видань українською мовою;

З метою усунення цих недоліків Кабінетом Міністрів України у червні 2008 р. була затверджена **Концепція**, а постановою від 5 листопада 2008 р. №974 і **Державна цільова програма підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2008-2011 рр.** Державна цільова програма передбачає визначення **Головдержслужби України** державним замовником цієї програми і головним розпорядником бюджетних коштів, починаючи з 2009 р., забезпечення нею координації роботи з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців і здійснення контролю у цій сфері, формування та розподіл державного замовлення на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації фахівців відповідно до потреби органів державної влади та органів місцевого самоврядування

Передбачено також відповідне фінансування Програми з бюджетів усіх рівнів в обсязі 84 млн. грн., у тому числі 51 млн. грн. за рахунок державного бюджету, 22 млн. грн. – місцевих бюджетів і 5 млн. грн. – за

рахунок інших джерел. Причому 11,22 млн. грн. виділяється для здійснення мовної підготовки, зокрема 9,12 млн. – за рахунок державного бюджету, 2,1 млн. – місцевих бюджетів. Обсяги фінансування Програми мають уточнюватися щороку і розподіляються наступним чином: у 2008 р. заплановано витратити 12,58 млн. грн., у 2009 р. – 23,38 млн. грн., у 2010 р. – 23,87 млн. грн. і в 2011 р. – 24,17 млн. грн.

Визначення Головердержслужби України державним замовником та відповідальним за координацію роботи з виконання Програми центральними і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування має забезпечити послідовність і наступність їх діяльності у питаннях підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції.

Реалізацію завдань Програми передбачається здійснити шляхом:

- ❖ удосконалення системи підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, які займаються питаннями європейської та євроатлантичної інтеграції, шляхом внесення відповідних змін до Положення про систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1997 р. №167, з метою поліпшення якості освітніх послуг та розширення кола їх надавачів;
- ❖ вивчення потреби органів державної влади та органів місцевого самоврядування у навчанні фахівців, проведення аналізу кадрового складу державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування для подальшого врахування під час формування державного замовлення, складення щорічного плану-графіка підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців, у тому числі мовної підготовки;
- ❖ розроблення кваліфікаційних вимог до посад, заміщення яких передбачається фахівцями, з урахуванням положення про обов'язковість володіння іноземною мовою;
- ❖ визначення Головердержслужбою разом з міністерствами освіти і науки, закордонних справ та оборони структури, обсягів і змісту підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців, переліку надавачів освітніх послуг;

- ❖ формування цільових груп слухачів з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації з урахуванням функціональних повноважень, категорій посад і сфер діяльності;
- ❖ розроблення Національною академією державного управління при Президентові України та іншими навчальними закладами, відібраними на конкурсній основі, навчальних програм для кожної цільової групи слухачів з урахуванням специфіки державної служби та служби в органах місцевого самоврядування;
- ❖ підготовки і видання навчально-методичних посібників, у тому числі з вивчення іноземних мов, збірників нормативно-правових актів з питань європейської та євроатлантичної інтеграції та комплектування ними бібліотек навчальних закладів, які відібрані на конкурсній основі;
- ❖ визначення переліку посад державних службовців і посад в органах місцевого самоврядування, перебування на яких потребує володіння офіційними мовами держав-членів ЄС і НАТО та першочергової інтенсивної мовної підготовки, з визначенням рівня володіння іноземною мовою;
- ❖ розроблення та виконання Національною академією державного управління при Президентові України, іншими навчальними закладами, відібраними на конкурсній основі, навчальних програм для державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та викладачів з вивчення офіційних мов держав-членів ЄС;
- ❖ поглибленого вивчення фахівцями англійської, французької та німецької мов за відповідними навчальними програмами Національної академії державного управління при Президентові України та інших навчальних закладів, відібраних на конкурсній основі;
- ❖ розширення співробітництва між вищими навчальними закладами України і державами-членами ЄС і НАТО, що проводять підготовку фахівців, з метою вивчення досвіду, організації регулярних обмінів студентами, слухачами та викладачами за рахунок міжнародної технічної допомоги та інших передбачених законодавством джерел;
- ❖ здійснення заходів щодо залучення міжнародної технічної допомоги, у тому числі ЄС і НАТО, а також їх держав-членів, для виконання Програми;

- ❖ залучення до здійснення заходів Програми громадських організацій.

Для досягнення належного рівня забезпечення державних органів та органів місцевого самоврядування фахівцями у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції планується підготувати 112 849 фахівців, у тому числі 1 534 у 2008 р., 36 792 – у 2009 р. 37 120 у 2010 р. і 37 403 – в 2011 р.

Що стосується мовної підготовки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, які займаються питаннями європейської та євроатлантичної інтеграції, то в 2009-2011 рр. заплановано підготувати 7,5 тис. осіб, тобто приблизно по 2,5 тис. щороку.

З метою ***приведення кадрової політики та кадрового забезпечення у відповідність до сучасного стану та очікувань процесу європейської інтеграції України***, крім заходів, передбачених у Державній цільовій програмі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2008-2011 рр., вбачається також доцільним:

- ❖ впровадження постійного моніторингу та нових більш ефективних підходів до оцінювання потреб у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації з проблем європейської інтеграції;
- ❖ орієнтація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державного апарату на кращі зразки європейської управлінської культури і розширення з цією метою практики навчання фахівців у межах України за спільними програмами та з широким залученням зарубіжних спеціалістів;
- ❖ перегляд навчальних програм правової освіти з метою їх адаптації до програм ЄС, вивчення правових засад діяльності установ ЄС, дослідження процесів у правничій галузі держав-членів;
- ❖ ширше запровадження нових технологій навчання, зокрема тренінгів, аутотренінгів, нових форм проведення контрольних заходів;
- ❖ організація та стимулювання системи електронної підтримки та консультативної допомоги для процесу самопідготовки корпусу вищих керівників;

- ❖ посилення уваги до кадрових проблем на місцевому рівні (підготовка, мотивація, кар'єрне зростання, технологічний рівень управління);

Особлива увага має бути приділена **організації професійного навчання державних службовців з урахуванням вимог ЄС**. З цією метою доцільно вивчити досвід держав-членів ЄС у цій сфері, зокрема розроблення з урахуванням норм ЄС державних вимог (стандартів освіти) до змісту програм з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців за спеціальністю «Державне управління», проведення сертифікації програм професійного навчання державних службовців відповідно до зазначених вище вимог.

Важливе значення має **залучення експертів і консультантів з країн Центрально-Східної Європи (особливо з Чехії, Польщі, країн Балтії) до роботи в урядових структурах України** з метою прямої передачі досвіду європейської інтеграції у специфічних галузях, а також **направлення груп урядовців України як центрального, так і регіонального рівня на стажування в їх урядові структури**, що відповідають за європейську інтеграцію.

У цій сфері досить корисними інструментами можуть виступити Програма **Twinning** (обмін досвідом між вітчизняними державними службовцями) та здійснення цільових консультацій і підтримки через механізм обміну інформацією про технічну допомогу (**TAIEX**), як передбачено Планом дій Україна–ЄС.

Отже, **оскільки в процесах управління європейської інтеграцією одним з найважливіших чинників виступає людський фактор, особливо значення набуває насичення органів влади професіоналами у цій сфері, які добре володіють знаннями сучасних закономірностей, принципів, моделей, підходів, методів і технологій діяльності та розвитку ЄС, зокрема, основних принципів і вимог щодо реалізації політики європейської інтеграції.**

5.4.3.2. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена указом Президента України від 11 червня 1998 р., передбачала розробку програми фінансування заходів з інтеграції

України до ЄС відповідно до Стратегії, які **включали прями витрати на інтеграційні заходи виключно інституційного характеру**:

- ❖ підвищення кваліфікації та мовна підготовка працівників,
- ❖ створення нових або перепрофілювання існуючих підрозділів,
- ❖ переклад та порівняльний аналіз нормативно-правових документів України та ЄС,
- ❖ реалізація планів законопроектних робіт,
- ❖ організаційне, інформаційне та наукове забезпечення інтеграційного процесу тощо.

Фінансування цих заходів мало здійснюватися за рахунок бюджетних коштів, коштів приватних осіб і програм допомоги ЄС Україні.

Слід зазначити, що **належне фінансове забезпечення є однією з головних передумов успішної реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції. Адже саме обсяги фінансування за великим рахунком є тестом на серйозність проголошених державою зовнішньополітичних цілей і курсу внутрішніх реформ.**

У державах-кандидатах на вступ до ЄС виконання положень національних програм інтеграції до ЄС забезпечувалось цільовим фінансуванням, причому на **інтеграційні заходи інституційного плану виділялось 3-4% бюджетних коштів**. У них досить часто видатки на інші бюджетні статті скорочувались через негайну необхідність спрямування коштів на пріоритети інтеграції.

Для порівняння: в Україні у 1999 р. на інтеграційні заходи було витрачено 735,69 тис. грн., а в Чеській Республіці у 2000 р. обсяги фінансування заходів ключових міністерств і відомств на реалізацію Національної Програми інтеграції до ЄС з державного бюджету та інших джерел склали 39 108,0 млн. крон (понад 800 млн. євро).

Фінансування витрат на реалізацію Програми інтеграції України до ЄС з Державного бюджету розпочалося з 2001 р., коли на ці цілі виділили 8,8 млн. грн., з яких 8,5 млн. грн. — на узгодження національних стандартів. У Державному бюджеті на 2002 р. на реалізацію Програми інтеграції передбачалося відповідно

9,1 млн. грн., у тому числі 4,5 млн. грн. – на узгодження національних стандартів.

Але реальне виконання навіть таких обсягів бюджетного фінансування по міністерствах та відомствах у 2002 р. залишилось на рівні 21,1% (1,9 млн. грн.).

При цьому фінансування завдань інтеграції і адаптації, згідно із законами про Державний бюджет на 2001-2002 рр., передбачалося не окремим рядком, а включалось до загальних витрат на утримання центральних органів виконавчої влади і входило до статті «керівництво і управління» відповідних центральних органів.

А це, за умови загального недофінансування, підштовхувало головних розпорядників здійснювати внутрішній перерозподіл коштів не на користь процесу адаптації законодавства та європейської інтеграції.

У наступні роки витрати на ці цілі зростали. Так, на «гармонізацію національних стандартів з міжнародними та європейськими» у Державному бюджеті на 2006 р. передбачалося 8,35 млн. грн., така ж сума була закладена у бюджеті наступного року, а в Державному бюджеті на 2008 р. вона збільшена до 11,7 млн. грн. У Державному бюджеті на 2006 р. передбачалося також 8,632 млн. грн. на «керівництво та управління у сфері адаптації законодавства». У 2007 та 2008 рр., у зв'язку зі включенням Державного департаменту з питань адаптації законодавства до складу Міністерства юстиції кошти на це виділяються в загальному фінансуванні витрат на утримання відомства.

Поліпшення стану фінансового забезпечення інтеграційних процесів вимагає, перш за все, збільшення обсягів бюджетного фінансування заходів з інтеграції України до ЄС, яке має наближатися до обсягів колишніх країн-кандидатів на вступ до ЄС.

Причому, планування фінансової підтримки на здійснення Національної програми європейської інтеграції України та щорічних Планів заходів з її виконання повинно бути, ***по-перше***, прозорим і здійснюватися на принципах цільового програмування, ***а по-друге***, бути складовою бюджетного процесу. При розробці проекту Державного бюджету на наступний рік міністерство фінансів має забезпечувати фінансування затвердженого Кабіне-

том Міністрів України Плану заходів. При цьому це мають бути цільові кошти, позначені у Державному бюджеті окремим рядком.

У зв'язку з цим важливого значення набуває визначення реальних потреб у коштах, тому при розрахунку їх обсягів у **Національній програмі європейської інтеграції України та Планах заходів з її виконання** необхідно на основі аналізу стану фінансового забезпечення органами виконавчої влади заходів з інтеграції **враховувати усі види забезпечення: організаційно-методичне, інституційне, кадрове, інформаційне, матеріально-технічне, розвиток відповідних інфраструктур** з метою створення умов для поліпшення інтеграційних процесів. У зв'язку з цим, доцільною вважається розробка Комітетом європейської інтеграції разом з міністерством фінансів та іншими зацікавленими відомствами загальної методології щодо планування таких витрат.

Так, у Чеській Республіці, готуючи Національну програму підготовки до членства в ЄС, відповідальні міністерства і центральні органи влади здійснили оцінку економічних наслідків і фінансових витрат у кожному секторі. Витрати поділялися на витрати, пов'язані з інституційною розбудовою, і витрати, пов'язані із змінами в секторній політиці.

На заходи з реалізації стратегії європейської інтеграції України також повинні активно, цілеспрямовано та контролювано залучатися позабюджетні кошти, зокрема технічна допомога з боку ЄС в рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства (ENPI) та нової посиленої Угоди.

5.4.3.3. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Інформаційне забезпечення інтеграції України до ЄС, крім проведення широкомасштабної інформаційно-просвітницької роботи, про що йшла мова у підрозділі 2, передбачає також відповідне **інформаційне забезпечення усіх підрозділів, відповідальних за інтеграційні питання.**

Особливого значення набуває забезпечення доступу до європейських інформаційних ресурсів (правничих, бібліографічних та

інших) учасників процесу законопроектної та аналітичної роботи у сфері адаптації законодавства України до права ЄС.

Це потребує створення Національного центру (банку) комп'ютерної бази україномовних даних стосовно ЄС, яка має включати, насамперед, правові акти ЄС у пріоритетних сферах адаптації, бути адекватною для процесу адаптації та оперативно реагувати на відповідні зміни, що відбуваються в праві ЄС.

Для інформаційного забезпечення процесу інтеграції України до ЄС важливо також організувати:

- ❖ переклад та публікацію українською мовою ключових джерел права ЄС;
- ❖ інформування всіх зацікавлених сторін про процес та результати адаптації національного права до права ЄС;
- ❖ передплату на офіційні правові видання Європейського Союзу органам, що залучені до процесу адаптації;
- ❖ порівняльно-правові дослідження процесів уніфікації та гармонізації права в державах-членах Європейського Союзу, особливо в державах Центральної та Східної Європи – нових членах ЄС;
- ❖ дослідження досвіду підготовки до вступу в ЄС держав Центральної та Східної Європи та поширення інформації про нього в Україні;
- ❖ поліпшення інформаційного наповнення, доповнення аналітичною та забезпечення постійного оновлення урядових україномовних сайтів та рубрик з питань європейської інтеграції;
- ❖ створення загальнодержавної інформаційної мережі з питань європейської інтеграції, забезпечення до неї вільного доступу учасників інтеграційного процесу;
- ❖ створення спеціалізованої бібліотеки європейського права.

Важливою складовою інформаційного забезпечення має бути **інформаційно-аналітичне забезпечення**, яке повинно сприяти підготовці, прийняттю та реалізації ефективних управлінських рішень у сфері європейської інтеграції. Активізація євроінтеграційного процесу вимагає, щоб ці рішення були:

- ❖ оперативними (або ж в ідеалі випереджальними);
- ❖ політично та суспільно прийнятними (вони мають прийматися у контексті єдиної державної політики);

- ❖ ефективними (має бути досягнуто балансу між ресурсозабезпеченням та результативністю).

Інформаційно-аналітичне забезпечення передбачає створення необхідної **інформаційної інфраструктури**, яка поєднує в собі організаційні структури, що забезпечують творення, поширення та споживання інформації, інформаційно-телекомунікаційні структури, інформаційні технології.

Інформаційна інфраструктура може бути оцінена за певними параметрами, такими як:

- модерність та спроможність до модернізації;
- ефективність;
- технологічна гнучкість;
- доступність;
- розвинутість на всіх рівнях управління;
- ступінь залучення.

На жаль, сьогодні інформаційна інфраструктура в сфері європейської інтеграції не відповідає цим критеріям. Найбільшою мірою на якості інформаційної та аналітичної роботи позначаються **два чинники**:

- ❖ нерозвинута мережа інформаційних та аналітичних служб в органах державної влади та незначна кількість працівників, залучених до аналітичної роботи на постійній основі;
- ❖ фактор невідповідності кадрового забезпечення інформаційної та аналітичної роботи і вимог щодо якості її продуктів, який обумовлюється, з одного боку, значною плінністю кадрів і їх постійним оновленням, а з іншого, з недостатністю уваги до проблем підвищення фахового рівня спеціалістів, які займаються інформаційно-аналітичною роботою.

Завдання інформаційно-аналітичної роботи в структурі управління процесом європейської інтеграції пов'язані, як зазначалося, з ключовою функцією державного управління, яка полягає у здійсненні організуючих, регулюючих та контролюючих впливів на всі складові цієї сфери. Відтак, **спектр завдань щодо інформаційно-аналітичного забезпечення цієї діяльності є достатньо широким і включає:**

- ❖ моніторинг процесів інтеграції України до ЄС, що полягає у встановленні та постійному відстеженні стану здійснення

національної стратегії інтеграції, діяльності органів державної влади по її реалізації;

- ❖ прогнозування тенденцій розвитку інтеграційних процесів з метою попередження тих чи інших проблем, визначення позицій різних суб'єктів та учасників співробітництва України і ЄС, широких верств суспільства щодо перспектив інтеграції України до ЄС, можливості їх підтримки перспективних державно-управлінських рішень;
- ❖ забезпечення безпосереднього процесу прийняття державно-управлінських рішень з питань європейської інтеграції тощо.

Під час реалізації кожного із завдань важливим є забезпечення якості інформаційно-аналітичного продукту. **Якісне інформаційно-аналітичне забезпечення управління процесом європейської інтеграції є основою організованості управлінського процесу, запорукою його необхідної гнучкості в умовах, що змінюються, здатності трансформуватися відповідно до динаміки ситуації.**

Отже, ефективність реалізації політики європейської інтеграції, крім її організаційного забезпечення, безпосередньо залежить від її **ресурсного забезпечення, передусім кадрового, наскільки органи державної влади насичені висококваліфікованими кадрами, а також фінансового, матеріально-технічного та інформаційного.**

ВИСНОВКИ ДО ЧАСТИНИ 5

На основі аналізу проблеми формування проєвропейського консенсусу серед еліт і суспільства та удосконалення координації стратегії європейської інтеграції України можна зробити наступні висновки:

1. Досвід розвитку європейської інтеграції свідчить про визначальну роль політичних еліт в реалізації європейського інтеграційного проєкту. Головним мотивом його реалізації було переконання у перевагах такого об'єднання. Нова українська еліта за своїми сутнісними ознаками має наблизитися до рівня елітних прошарків європейських країн усталеної демократії. Лише таким чином вона зможе здійснювати свої суспільні функції щодо розв'язання проблем, які постають під час реалізації обраної нашою країною стратегії європейського вибору.

Умовою успіху на шляху реалізації європейського вектору має стати налагодження конструктивної взаємодії політичної еліти на основі раціонального збалансування суспільно-політичних інтересів, її постійний діалог з суспільством шляхом найширшого консультування з питань стратегії європейської інтеграції з організаціями, що представляють усі зацікавлені суспільні групи, з особливим урахуванням позиції профспілок, організацій роботодавців та органів самоврядування.

2. Важливе значення має досягнення єдності не тільки еліти, а й розбудова широкого громадського консенсусу щодо інтеграції з ЄС. Це потребує формулювання національної ідеї, яка б об'єднала суспільство, обґрунтування на її основі чітко визначеного стратегічного зовнішньополітичного курсу, послідовного і прогнозованого, який би спирався на широку підтримку громадськості.

3. Досвід європейської інтеграції свідчить, що в її основі лежало формування і утвердження спільних цінностей, які стали передумовою європейського об'єднання. Для роз'єднаної України сьогодні об'єктивною необхідністю є утвердження єдиних цінностей «політичної нації» як умови становлення і національної держави, і члена ЄС.

Але для цього і політична еліта, і широкі верстви населення мають зрозуміти, що потенційні переваги європейської інтеграції суттєво перевищують можливі втрати і ризики, а необхідність модернізації і радикального реформування України збігається з її євроінтеграційними прагненнями.

4. Розбудова широкого громадського консенсусу щодо інтеграції з ЄС обумовлює необхідність здійснення масштабної інформаційно-просвітницької роботи з цих питань. В Україні накопичено певний досвід її здійснення, зокрема в рамках реалізації Державних програм інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004-2007 та 2008-2011 рр. Проте, аналіз їх реалізації свідчить про суттєві недоліки в організації цієї роботи.

З урахуванням досвіду країн Центрально-Східної Європи, де діяла добре продумана, ефективна стратегія інформаційної політики щодо роз'яснення населенню перспектив вступу до ЄС, доцільно розробити Концепцію інформаційної стратегії європейської інтеграції, поклавши в її основу диференційований, адресний підхід до різних соціальних груп українського населення.

5. Двосторонні стосунки між Україною та ЄС були започатковані відразу після здобуття Україною незалежності, що заклало початок процесу формування інституційної бази співпраці. Набуття чинності Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС з 1 березня 1998 р. обумовило завершення переходу від тимчасових форм організаційного забезпечення двосторонніх відносин до формування стабільної інституційної структури співробітництва України та Європейського Союзу.

Для забезпечення виконання основних положень УПС і з метою управління процесом її імплементації Угодою про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС було передбачено проведення регулярних самітів і створення відповідної інституційної структури: Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС; Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС; Комітету з парламентського співробітництва між Україною та ЄС.

6. Одночасно формується система внутрішньополітичного забезпечення співробітництва з ЄС, яке відповідно до Стратегії інтеграції України до ЄС покладається на вищий, центральні та місцеві органи виконавчої влади України у співпраці з органами законодавчої влади, відповідними органами місцевого самоврядування. Але, органи влади, які займаються питаннями європейської інтеграції зосереджені переважно на центральному рівні, вони не завжди ефективно взаємодіють між собою та органами регіональної влади.

7. На сьогодні найбільш слабкою ланкою є структурні підрозділи обласних держадміністрацій, які мають переважно зовнішньоекономічну спрямованість, що значно звужує сферу практичної реалізації курсу держави до площини економічних відносин між окремими регіонами України та ЄС, мінімізує потенціал регіонів у реалізації євроінтеграційної політики держави. Тому успішна реалізація політики європейської інтеграції потребує вдосконалення інституційної структури системи управління та координації.

8. Державна політика, в тому числі і в сфері європейської інтеграції, завжди реалізується шляхом здійснення організуючих, регулюючих та контролюючих впливів органів державної влади, із застосуванням різноманітних методів державного управління та всього спектру його механізмів. Найбільш поширеними механізмами державного управління є: правовий, організаційний та ресурсні (фінансовий, матеріально-технічний, кадровий, інформаційний).

9. Ключовою умовою реалізації євроінтеграційного курсу і забезпечення конструктивного діалогу між Україною та ЄС є досягнення співпраці і відповідної координації дій в межах всієї системи державної влади, яка базується на стабільних правових та організаційних розв'язаннях.

10. Формування правового механізму координації державної політики у сфері європейської інтеграції означає, що цілі та відповідні заходи мають знайти своє відображення у чіткій внутрішній організації влади в якості окремих структурних одиниць, які б мали на меті приготування України до членства в ЄС.

11. Досвід Польщі та інших нових членів ЄС в сфері координації європейської політики показує, що організаційне забезпечення стратегії європейської інтеграції України потребує суттєвого удосконалення. Їх досвід може бути використаний у ході перегляду інституційної системи забезпечення європейської інтеграції, звичайно не шляхом механічного копіювання, а з урахуванням особливостей побудови адміністративної системи України.

12. Ефективність інституційного механізму безпосередньо залежить від його ресурсного забезпечення: кадрового, фінансового, матеріально-технічного, інформаційного тощо. Оскільки в процесах управління європейської інтеграцією одним з найважливіших чинників виступає людський фактор, особливого значення набуває насичення органів влади професіоналами у цій сфері, які добре володіють знаннями сучасних закономірностей, принципів, моделей, підходів, методів і технологій діяльності та розвитку ЄС, зокрема, основних принципів і вимог щодо реалізації політики європейської інтеграції.

13. Однією з головних передумов успішної реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції є належне фінансове забезпечення, адже саме обсяги фінансування за великим рахунком є тестом на серйозність проголошених державою зовнішньополітичних цілей і курсу внутрішніх реформ.

14. Під час реалізації кожного із завдань важливим є забезпечення якості інформаційно-аналітичного продукту. Якісне інформаційно-аналітичне забезпечення управління процесом європейської інтеграції є основою організованості управлінського процесу, запорукою його необхідної гнучкості в умовах, що змінюються, здатності трансформуватися відповідно до динаміки ситуації.

Отже, розвиток правового забезпечення механізму координації політики європейської інтеграції, розбудова інституційного механізму, створення горизонтальних структур, відповідне ресурсне забезпечення є ключовими для надійного функціонування загальної системи управління процесом європейської інтеграції.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Дайте, будь ласка, визначення поняття політичної еліти та охарактеризуйте її структуру.
2. У чому, на Ваш погляд, полягають особливості західних еліт та їх роль у створенні і розвитку Європейського Союзу?
3. Визначте, будь ласка, проблеми формування сучасної української еліти та її основні завдання у забезпеченні євроінтеграційного курсу України?
4. Охарактеризуйте, будь ласка, проблеми розбудови широкого громадського консенсусу щодо інтеграції з ЄС. У чому, на Ваш погляд, полягають основні виклики на шляху його розбудови?
5. Спробуйте проаналізувати досвід формування громадської думки щодо інтеграційної політики в країнах ЄС. Які висновки з нього можна зробити для України?
6. Проаналізуйте, будь ласка, проблеми здійснення інформаційно-просвітницької роботи з питань європейської інтеграції в Україні та визначте шляхи її удосконалення.
7. Охарактеризуйте, будь ласка, процес становлення інституційної бази співробітництва між Україною та ЄС і визначте повноваження та принципи роботи спільних органів забезпечення двостороннього співробітництва України та ЄС.
8. Спробуйте охарактеризувати інституційну структуру внутрішньополітичного забезпечення співробітництва з ЄС в Україні.
9. Визначте, будь ласка, які органи в Європейському Союзі забезпечують співробітництва з Україною, які їх повноваження?
10. Проаналізуйте, будь ласка, основні механізми державного управління процесом європейської інтеграції України. Які проблеми правового забезпечення механізму координації політики європейської інтеграції, на Ваш погляд, існують?
11. Спираючись на досвід формування механізму координації європейської політики у країнах Центрально-Східної Європи спробуйте визначити можливі шляхи удосконалення організаційного забезпечення координації політики європейської інтеграції України.

12. Як Ви вважаєте, в чому полягають основні проблеми кадрового забезпечення процесу інтеграції України до Європейського Союзу? Які можливі шляхи їх вирішення?
13. В чому, на Ваш погляд, полягають основні проблеми фінансового забезпечення процесу інтеграції України до ЄС та які шляхи їх вирішення Ви можете сформулювати?
14. Проаналізуйте, будь ласка, основні проблеми інформаційного забезпечення процесу інтеграції України до ЄС та визначте шляхи їх вирішення.

ДОДАТОК №1. ПРИКЛАДИ МЕХАНІЗМІВ КООРДИНАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ*

*Рис. 5.1. Чеська система координації і прийняття рішень
щодо вступу до ЄС*

Barbara Lippert/Gaby Umbach: The Pressure of Europeanisation, From post-communist state administrations to normal players in the EU-system, Eurordische Schriften Bd. 82, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2005. – P. 119.

* Надані С.Федонюком, співавтором посібника Н. А. Гнидюк, С.В. Федонюк Розширення Європейського Союзу та досвід реформ країн ЦЄ у контексті приєднання до ЄС. – К.: Міленіум 2009.

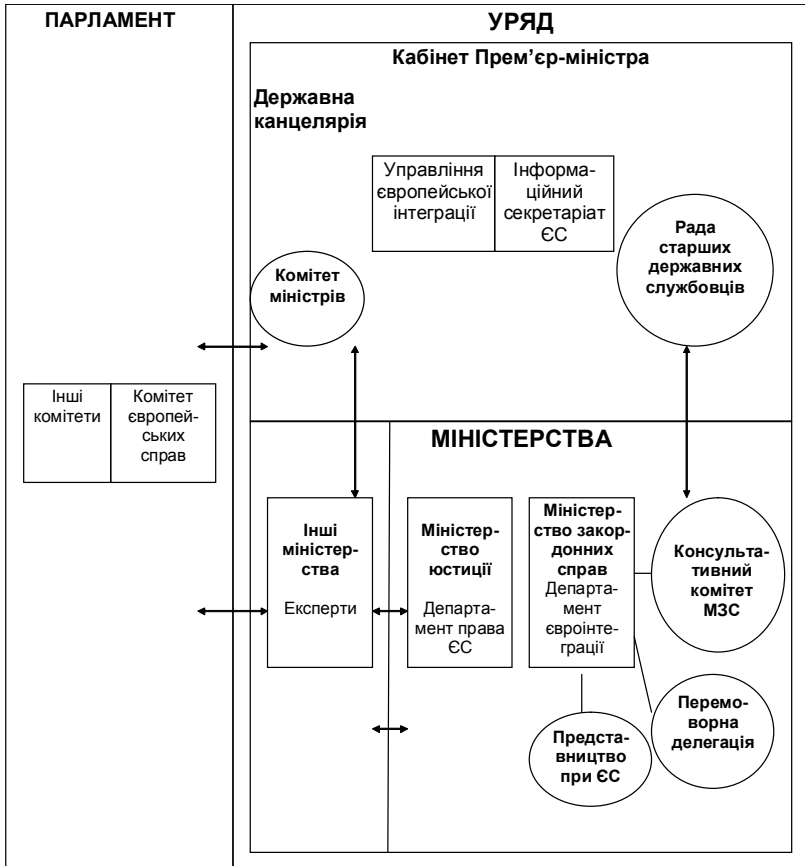

Рис. 5.2. Система прийняття рішень щодо вступу до ЄС у Естонії

 Kulli Viks. Europeanisation and Transformation of Public Administration: The case of Estonia // Joint research project funded by the Volkswagen Foundation «Europeanisation' of Public Administration in EU candidate countries from Central and Eastern Europe in the context of transformation and integration». – Institut für Europäische Politik. – Berlin, 2002. – P. 31.

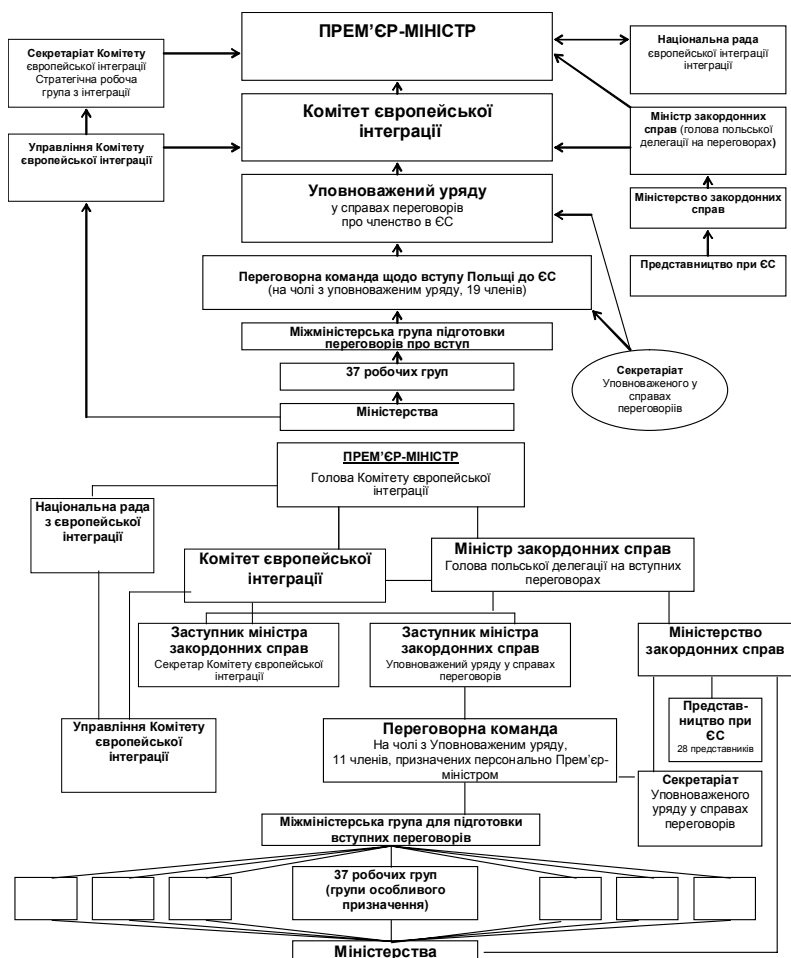

Рис. 5.3. Трансформація польської моделі центральної координації щодо вступу до ЄС (до жовтня 2001 р. – вгорі та остаточна – внизу)

	<p>«Europeanisation of public administrations in Central and Eastern Europe in the process of transformation and integration» funded by the Volkswagen Foundation Minutes of the Workshop on Europeanisation of Public administration in Central and Eastern Europe by Dorota Pyszna. The case of Poland. College of Europe. Natolin, 11 January 2002.– P. 8-9.</p>
--	---

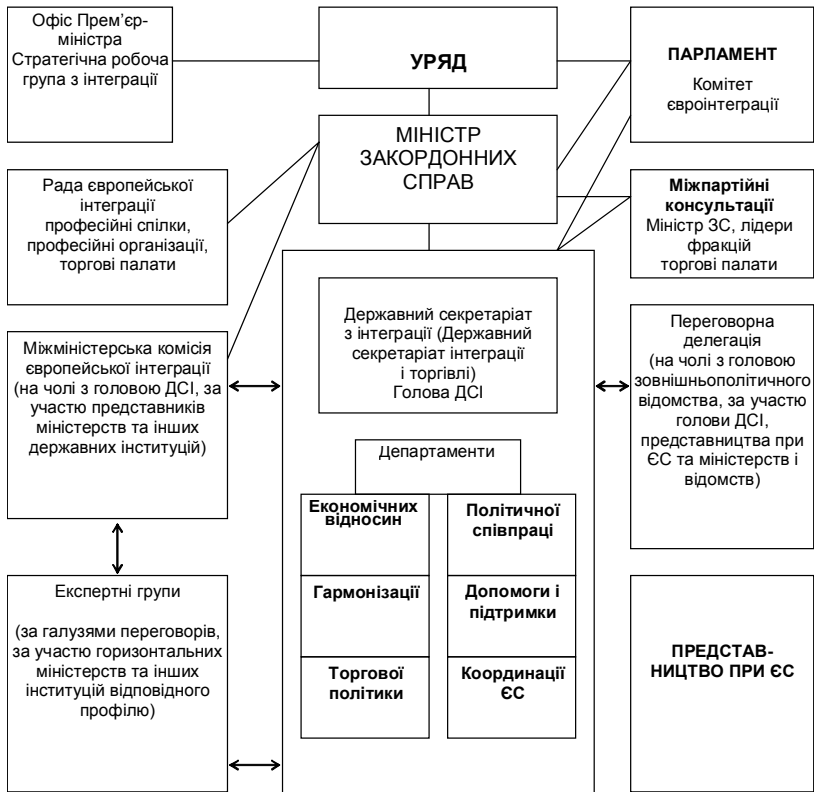

Рис. 5.4. Угорська система координації і прийняття рішень щодо вступу до ЄС

 Barbara Lippert/Gaby Umbach: The Pressure of Europeanisation, From post-communist state administrations to normal players in the EU-system, Europäische Schriften Bd. 82, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2005. – P. 114.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нормативно-правові та законодавчі акти:

- 1.1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.: зі змінами згідно Закону України від 8 груд. 2004 р. № 2222. – Режим доступу: www.portal.rada.gov.ua.
- 1.2. План дій Україна – Європейський Союз. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
- 1.3. Правила процедури Ради з питань співробітництва між Європейськими Спільнотами та їх країнами-членами, з одного боку, та Україною, з іншого боку: Затверджені Радою з питань співробітництва 3 червня 1998 р., UE-UA 1052/98. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
- 1.4. Угода про політичне співробітництво: Повний текст угоди, підписаної між ЄС та Україною в Люксембурзі 14 червня 1994 р. – К.: Представництво Європ. Комісії в Україні, 1994.
- 1.5. Про Державний бюджет України на 2006 рік: Закон України від 20 грудня 2005 р. №3235-IV. – Режим доступу: www.portal.rada.gov.ua.
- 1.6. Про Державний бюджет України на 2007 рік: Закон України від 19 грудня 2006 р. №489-V. – Режим доступу: www.portal.rada.gov.ua.
- 1.7. Про Державний бюджет України на 2008 рік: Закон України від 28 грудня 2007 р. №107-VI. – Режим доступу: www.portal.rada.gov.ua.
- 1.8. Про основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. № 3360-XII // Відом. Верховної Ради України. – 1993. – № 37.
- 1.9. Питання Секретаріату Президента України: Указ Президента України від 4 листопада 2005 року № 1548/2005. – Режим доступу: www.president.gov.ua.
- 1.10. Про державні програми з питань європейської та євроатлантичної інтеграції на 2004-2007 рр.: Указ Президента України від 13 грудня 2003 р. № 1433. – Режим доступу: www.president.gov.ua.
- 1.11. Про Державну програму підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та

- євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 роки: Указ Президента України від 13 грудня 2003 року №1433/2003. – Режим доступу: www.president.gov.ua.
- 1.12. Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Спільнотами (Європейським Союзом) і вдосконалення механізму співробітництва з Європейськими Спільнотами (Європейським Союзом): Указ Президента України від 24 лютого 1998 року № 148/98. – Режим доступу : www.president.gov.ua.
 - 1.13. Про затвердження Стратегії Інтеграції України до ЄС: Указ Президента України від 11 червня 1998 року № 615. – Режим доступу: www.president.gov.ua.
 - 1.14. Про Перелік центральних органів виконавчої влади, відповідальних за здійснення завдань, визначених Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу: Розпорядження Президента України від 27 червня 1999 року № 151/99-рп. – Режим доступу: www.president.gov.ua.
 - 1.15. Про Програму інтеграції України до ЄС: Указ Президента України від 14 вересня 2000 року № 1072. – Режим доступу: www.president.gov.ua.
 - 1.16. Про Уповноваженого України з питань європейської і євроатлантичної інтеграції: Указ Президента України від 26 лютого 2003 року № 169/2003. – Режим доступу: www.president.gov.ua.
 - 1.17. Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2004 р. №1365. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
 - 1.18. Деякі питання координації діяльності органів виконавчої влади у сфері європейської інтеграції: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2005 р. № 174. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
 - 1.19. Питання діяльності Української частини Комітету з питань співробітництва між Україною та Європейськими Спільнотами (Європейським Союзом): Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 1998 р. № 1074. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
 - 1.20. Положення про Управління з питань європейської інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.

- 1.21. Про запровадження механізму адаптації законодавства України до законодавства ЄС: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 червня 1998 р. №852. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
- 1.22. Про Загальне положення про урядовий комітет: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2005 р. № 1020. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
- 1.23. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
- 1.24. Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2007 р. Державної програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004-2007 рр.: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 р., №89-р. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
- 1.25. Про особливості діяльності Урядового комітету з питань європейської та євроатлантичної інтеграції: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2005 р. № 1214. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
- 1.26. Про порядок використання у 2006 році коштів, передбачених у державному бюджеті для виконання заходів з питань європейської і євроатлантичної інтеграції в інформаційній сфері: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2006 р. №425. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
- 1.27. Про схвалення Концепції Державної цільової програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008 - 2011 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 р. №569-р. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
- 1.28. Про схвалення Концепції Державної цільової програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008-2011 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2007 р. №960-р. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
- 1.29. Про схвалення Концепції Державної цільової програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2008-2011 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 червня 2008 р. №798-р. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.

- 1.30. Про затвердження Державної цільової програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2008-2011 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. N 974. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
- 1.31. Про утворення Управління з питань європейської інтеграції у структурі Секретаріату Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2001 р. №1141. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
- 1.32. Про утворення Координаційного бюро європейської та євроатлантичної інтеграції: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 липня 2008 р. №649. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
- 1.33. Barbara Lippert, Gaby Umbach: The Pressure of Europeanisation, From post-communist state administrations to normal players in the EU-system , Europäische Schriften Bd. 82, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2005.
- 1.34. «Europeanisation of public administrations in Central and Eastern Europe in the process of transformation and integration» funded by the Volkswagen Foundation Minutes of the Workshop on Europeanisation of Public administration in Central and Eastern Europe by Dorota Pyszna. The case of Poland. College of Europe. Natolin, 11 January 2002.
- 1.35. Kulli Viks. Europeanisation and Transformation of Public Administration: The case of Estonia // Joint research project funded by the Volkswagen Foundation «Europeanisation' of Public Administration in EU candidate countries from Central and Eastern Europe in the context of transformation and integration». – Institut fur Europäische Politik. – Berlin, 2002.

2. Інші джерела:

- 2.1. Актуальні проблеми формування та реалізації державної політики на євроатлантичному векторі: наук.-інф. зб. / за заг. ред. В.П. Горбуліна. – К.: Євроатлантикінформ, 2005. – Серія «Дослідження і розробки у сфері євроатлантичної інтеграції України». – Вип.8. – 216 с.
- 2.2. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: курс лекцій / Г.В. Атаманчук. – 4-е изд., стер. – М.: Омега-Л., 2006. – 584 с.

- 2.3. Ашин Г.К. Основы политической элитологии: учеб. пособ. / Г.К. Ашин, А.В. Понеделков, В.Г. Игнатов, А.М. Старостин. – М.: Приор, 1999. – 304 с.
- 2.4. Бакуменко В. Виявлення комплексу проблем державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України / В. Бакуменко, С. Криворучко, Д. Безносенко, О. Шевченко // Вісн. НАДУ. – 2006. – №1. – С. 128-141.
- 2.5. Баровська А.В. Особливості феномена громадської думки в контексті європейської інтеграції / А.В. Баровська // Державне управління та місцеве самоврядування: тези VII Міжнар. наук. конгресу, 29-30 березня 2007 р. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2007. – С.85-86.
- 2.6. Бедратий В.М. Інформаційна підготовка населення до вступу в ЄС як одна з форм прискорення інтеграційного процесу в Україні / В.М. Бедратий // Державне управління та місцеве самоврядування: тези VII Міжнар. наук. конгресу, 29-30 березня 2007 р. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2007. – С.86-88.
- 2.7. Вайденфельд В. Европа от А до Я. Справочник европейской интеграции / В. Вайденфельд, В. Вессельс; пер. с нем. Л. Греле. – Рига: Alberts XII, 2002. – 544 с.
- 2.8. Взаимодействие элит в социально-политическом процессе современной России: учеб. пособ. / В.Г. Игнатов, И.Ф. Денисенко [и др.]. – Ростов-на-Дону: Изд-во СКАГС, 2001. – 353 с.
- 2.9. Войтович Р. Концептуальні засади формування національної управлінської еліти в умовах глобалізації (на прикладі досвіду пострадянських держав) / Р. Войтович // Формування й оновлення політико-управлінської еліти в сучасній Україні: зб. наук. пр. / за заг. ред. М.І. Пірен. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – С. 33-47.
- 2.10. Волошенюк О.В. Плюралізм та консенсус в умовах розвитку демократії в Україні / О.В. Волошенюк // Державне управління та місцеве самоврядування: тези VII Міжнар. наук. конгресу, 29-30 березня 2007 р. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2007. – С .8-9.
- 2.11. Зеркаль О. Методичні настанови з питань адаптації законодавства України до *acquis communautaire* / О. Зеркаль, Т. Качка. – К.: Ніка-Прінт, 2005. – 128 с.

- 2.12. Євроатлантична інтеграція України: інституції, політика і практика. – К.: Фонд «Європа ХХІ», 2003. – 216 с.
- 2.13. Європейський вибір: як це зробили поляки / /D:\index.html
- 2.14. Історія, теорія і практика європейської та євроатлантичної інтеграції України: Енциклопед. довідник / за заг. ред. В.Д. Бакуменко, С.О. Телешуна. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – 408 с.
- 2.15. Ковальова О.О. Стратегії євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України / О.О. Ковальова. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН Укр., 2003. – 339 с.
- 2.16. Копійка В.В. Європейський Союз: заснування і етапи становлення / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко. – К.: Ін Юре, 2001. – 448 с.
- 2.17. Кравчук І.В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС / І.В. Кравчук, М.В. Парапан. – К.: Слово, 2004. – 320 с.
- 2.18. Кремень В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації / В. Кремень, В. Ткаченко. – К.: ДрУк, 1999. – 446 с.
- 2.19. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К.: ІЄАС, 2004. – 88 с.
- 2.20. Крюков О. Основні підходи до трактування політичної еліти в історії політичної думки / О. Крюков // Формування й оновлення політико-управлінської еліти в сучасній Україні: зб. наук. пр. / за заг. ред. М.І. Пірен. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – С.9-32.
- 2.21. Крюков О.І. Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення / О.І. Крюков. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – 252 с.
- 2.22. Кухта Б. Політичні еліти і лідери / Б. Кухта, Н. Теплоухова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Л.: Кальварія, 1997. – 224 с.
- 2.23. Мейхью Алан. Україна і європейська інтеграція: успіх також залежить від якісної координації / Алан Мейхью // Дзеркало тижня. – 2008. – 22 березня.
- 2.24. Механізми координації європейської політики: практика країн-членів та країн-кандидатів / Н. Гнидюк (ред.), А. Новак-Фар, Я. Гонцяж, І. Родюк. – К.: Міленіум, 2003. – 384 с.

- 2.25. Національна стратегія європейської інтеграції: проект (2005). Київ. – 75 с.
- 2.26. Основи європейської та євроатлантичної інтеграції України: навч. посіб. / за заг. ред. В.П. Горбуліна. – К.: Євроатлантикінформ, 2006. – 416 с.
- 2.27. Оцінка процесів інтеграції України в ЄС і НАТО: моделі діалогу органів влади з суб'єктами громадянського суспільства: наук.-інф. зб. / за заг. ред. В.П. Горбуліна. – К.: Євроатлантикінформ, 2006. – Серія «Дослідження і розробки у сфері євроатлантичної інтеграції України». – Вип.18. – 419 с.
- 2.28. Пірен М. Соціально-психологічні механізми формування сучасної управлінської еліти / М. Пірен // Формування й оновлення політико-управлінської еліти в сучасній Україні: зб. наук. пр./ за заг. ред. М.І. Пірен. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – С. 58-70.
- 2.29. Політика європейської інтеграції: нав. посіб. / під ред. В.Г. Воронкової. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 512 с.
- 2.30. Політологічний енциклопедичний словник / відп. ред. Ю.С. Шемшученко, В.Д. Бабкін. – К.: Генеза, 1997. – 400 с.
- 2.31. Практичний poradник державного службовця з організації інформаційно-аналітичної роботи / В.Є. Романов (кер. автор. кол.), Т.М. Брус, В.М. Дрешпак [та ін.]. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2006. – 51 с.
- 2.32. Практичний poradник державного службовця з організації регіонального співробітництва / уклад. Л.Л. Прокопенко, О.М. Рудік, І.Д. Шумляєва. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2007. – Вип.2: Інституційна система Європейського Союзу – 60 с.
- 2.33. Проблеми вдосконалення інституційних механізмів європейської інтеграції України. – Режим доступу: www.parlament.org.ua.
- 2.34. Регіональні діалоги щодо європеїзації державного управління в Україні: робочі мат-ли. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2003. – 40 с.
- 2.35. Розвиток співробітництва Україна – Європейський Союз: зб. мат-лів. – К.: ЦТІ «Е та Е», 2003. – 240 с.
- 2.36. Розширення ЄС і Україна (Аналітична доповідь УЦЕПД ім. О.Розумкова) // Національна безпека і оборона. – 2001. – №11. – С.2-42.

- 2.37. Роль еліт у трансформаційному суспільстві: мат-ли «круглого столу». – К.: НІСД, 2003. – 96 с.
- 2.38. Сандро Гоці. Європейська Комісія. Процеси ухвалення рішень і виконавчі повноваження / Сандро Гоці; пер. з італ. – К.: К.І.С., 2007. – 208 с.
- 2.39. Сурмин Ю. Влияние президентских выборов на евроатлантические предпочтения граждан Украины / Ю. Сурмин // Персонал. – 2005. – № 4. – С. 12-16. – № 5. – С. 32-39.
- 2.40. Ткаченко В. Україна на межі цивілізацій (історико-політологічні розвідки) / В. Ткаченко, О. Реєнт. – К.: Ін-т іст. Укр. НАН Укр., 1995. – 159 с.
- 2.41. Україна на шляху європейської інтеграції: наук.-практ. зб. мат-лів. – К.: Тов-во Карла Дуйсберга; М-во економіки Укр., 2000. – 219 с.
- 2.42. Хмелько В. Ставлення громадян України до її вступу до Євросоюзу та НАТО та їхні оцінки своєї обізнаності стосовно цих організацій / В. Хмелько // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 1. – С. 71-87.
- 2.43. Шахов В. Усвідомлення управлінською елітою політико-владних відносин / В. Шахов // Формування й оновлення політико-управлінської еліти в сучасній Україні: зб. наук. пр./ за заг. ред. М.І. Пірен. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – С.48-57.
- 2.44. Шерр, Джеймс. Зовнішня політика наступного президента: суворі обмеження, важкий вибір / Джеймс Шерр // Національна безпека і оборона. – 2004. – №9. – С. 40-43.
- 2.45. Ющенко В.А. Україні потрібна конституція національного розвитку / В.А. Ющенко // Дзеркало тижня. – 2008. – 23 лютого.
- 2.46. Łastawski Kazimierz. Od idei do integracji europejskiej. Od najdawniejszych idei do Unii 25 państw / Kazimierz Łastawski. – Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, 2004. – 424 s.
- 2.47. Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 2 października 1996 r. w sprawie nadania statutu urzędowi Komitetu Integracji Europejskiej.
- 2.48. Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Komitecie Integracji Europejskiej.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нормативно-правові та законодавчі акти:

- 1.1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.: зі змінами згідно Закону України від 8 груд. 2004 р. № 2222. – Режим доступу: www.portal.rada.gov.ua.
- 1.2. План дій Україна – Європейський Союз. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
- 1.3. Угода про політичне співробітництво: Повний текст угоди, підписаної між ЄС та Україною в Люксембурзі 14 червня 1994 р. – К.: Представництво Європ. Комісії в Україні, 1994.
- 1.4. Про схвалення Концепції Державної цільової програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008-2011 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 р. №569-р. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
- 1.5. Про схвалення Концепції Державної цільової програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008-2011 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2007 р. №960-р. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
- 1.6. Про затвердження Державної цільової програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2008-2011 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. N 974. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
- 1.7. Про утворення Координаційного бюро європейської та євроатлантичної інтеграції: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 липня 2008 р. №649. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.

2. Інші джерела:

- 2.1. Бакуменко В. Виявлення комплексу проблем державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України / В. Бакуменко, С. Криворучко, Д. Безносенко, О. Шевченко // Вісн. НАДУ. – 2006. – №1. – С. 128-141.
- 2.2. Войтович Р. Концептуальні засади формування національної управлінської еліти в умовах глобалізації (на прикладі

- досвіду пострадянських держав) / Р. Войтович // Формування й оновлення політико-управлінської еліти в сучасній Україні: зб. наук. пр./ за заг. ред. М.І. Пірен. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – С.33-47.
- 2.3. Зеркаль О. Методичні настанови з питань адаптації законодавства України до *acquis communautaire* / О. Зеркаль, Т. Качка. – К.: Ніка-Прінт, 2005. – 128 с.
 - 2.4. Копійка В.В. Європейський Союз: заснування і етапи становлення / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко. – К.: Ін Юре, 2001. – 448 с.
 - 2.5. Кравчук І.В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС / І.В. Кравчук, М.В. Парапан. – К.: Слово, 2004. – 320 с.
 - 2.6. Кремень В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації / В. Кремень, В. Ткаченко. – К.: ДрУк, 1999. – 446 с.
 - 2.7. Крюков О.І. Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення / О.І. Крюков. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – 252 с.
 - 2.8. Мейхью Алан. Україна і європейська інтеграція: успіх також залежить від якісної координації / Алан Мейхью // Дзеркало тижня. – 2008. – 22 березня.
 - 2.9. Механізми координації європейської політики: практика країн-членів та країн-кандидатів / Н. Гнидюк (ред.), А. Новак-Фар, Я. Гонцяж, І. Родюк. – К.: Міленіум, 2003. – 384 с.
 - 2.10. Проблеми вдосконалення інституційних механізмів європейської інтеграції України. – Режим доступу: www.parlament.org.ua.
 - 2.11. Роль еліт у трансформаційному суспільстві: мат-ли «круглого столу». – К.: НІСД, 2003. – 96 с.
 - 2.12. Шахов В. Усвідомлення управлінською елітою політико-владних відносин / В. Шахов // Формування й оновлення політико-управлінської еліти в сучасній Україні: зб. наук. пр./ за заг. ред. М.І. Пірен. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – С.48-57.
 - 2.13. Шерр, Джеймс. Зовнішня політика наступного президента: суворі обмеження, важкий вибір / Джеймс Шерр // Національна безпека і оборона. – 2004. – №9. – С.40-43.

ЧАСТИНА 6

ОЦІНЮВАННЯ ПЕРЕВАГ ТА НЕДОЛІКІВ ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО ЄС З ПОЗИЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ, МІЖНАРОДНОГО ВПЛИВУ ТА ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ, ПОЛІТИЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

ВСТУП ДО ЧАСТИНИ 6

Великі справи починаються із мрій, чи не так? Чи не через мрії Жана Моне ЄС перетворився на реальність? В цей історичний для України момент ми повинні мати майже неосяжні мрії, потім трансформувати ці мрії в мобілізуючі видіння, а потім важко працювати, бути прагматичними, щоб перетворити видіння на реальність

Богдан Гаврилишин

Реалізація політики держави, направленої на досягнення такої амбітної мети як приєднання до ЄС, потребуватиме «важкої праці», матиме наслідком кардинальну зміну наявних практик внутрішнього устрою країни та вимагатиме чіткого бачення перспектив, котрі б слугували орієнтиром і мірилом такої політики.

Нажаль, ми повинні констатувати, що попри проголошення європейської інтеграції стратегічною метою державної політики

України, в країні відсутнє бачення мети, цілей, інструментів, плану дій. «Дорожня карта» вступу України до ЄС мала б показати українському суспільству що потрібно для цього зробити, «де ми є» на шляху до ЄС і яких наслідків слід очікувати, перш за все з позиції державного суверенітету, міжнародного впливу та внутрішньодержавних економічних, політичних та соціальних змін.

Затверджені державні документи в сфері євроінтеграції за певняють, що приєднання до ЄС є метою України, однак не концентруються на тому як її досягти⁷⁰.

Старі «стратегічні вади» зберігає і євроінтеграційна політика України на сучасному етапі. Зокрема, попри наявність відповідних проєктів⁷¹ офіційно так і не була прийнята оновлена стратегія вступу до ЄС. В результаті питання державної стратегії або «дорожньої карти» реалізації стратегічної мети вступу України до ЄС залишається відкритим.

Як перший необхідний крок формування стратегії європейської інтеграції є застосування стратегічного аналізу. Зокрема ми поставили за мету озброїти слухачів однією із методик такого аналізу – SWOT аналізом, який дає змогу відслідкувати сильні та слабкі сторони реалізації Україною стратегії приєднання до ЄС та з'ясувати, які перспективи і загрози вона в собі має. SWOT аналіз має окреслити спроможність Україна реалізувати цей курс та з'ясувати потенційні переваги, які вона отримає в процесі інтеграції, а також вказати, що процес приєднання до ЄС не є безболісним і має певні загрози і «ціну, яку потрібно заплатити». Ці слабкі сторони стратегії заслуговують на особливу увагу і потребують пошуку шляхів їх мінімізації.

SWOT аналіз застосовується як правило на початковому етапі формування стратегії, зазвичай для того, щоб мати повну і структуровану інформацію, що дає змогу сформуванню плану дій для кожної із необхідних цілей і завдань. Загалом SWOT аналіз при виробленні стратегії може застосовуватись на всіх рівнях – від оцінювання цілі, формування пріоритетів, визначення варіантів поведінки, розгляду альтернатив, розгляду кожного із підзавдань стратегії і т.д.

⁷⁰ Див: Стратегія інтеграції України до ЄС, затверджена указом Президента України від 11 червня 1998 р. № 615; Програма інтеграції України до ЄС, затверджена указом Президента України від 30 серпня 2002 р. №791/2002; Стратегія економічного та соціального розвитку України 2004-2015 «Європейським шляхом», затверджена Кабінетом Міністрів у березні 2004 р.

⁷¹ Див: Національна стратегія європейської інтеграції. Проєкт, 2005.

SWOT аналіз – аналіз сильних – Strengths, слабких – Weaknesses сторін, шансів – Opportunities та загроз – Threats використовується як інструмент вироблення рішень (політик, стратегій), коли постає необхідність вибору поміж багатьох альтернатив досягнення мети та оцінювання кожної із стратегій.

SWOT аналіз слугує засобом упорядкування інформації та дає загальну картину про перспективу проведення політики. Для визначення плану для розвитку стратегії проводиться аналіз вихідного становища та перспектив проведення тієї чи іншої політики. SWOT аналіз підсумовує відносини між зовнішніми і внутрішніми впливами і організаційними можливостями та є основою для прийняття рішень.

Сильні сторони:

SWOT аналіз добре підходить для підсумовування/інтегрування інших форм аналізу.

Слабкі сторони:

На рівні держави SWOT аналіз використовує «ідеальну раціональну модель поведінки» і як правило не дає змогу прослідкувати тенденції і зміни в розвитку ситуації, яка аналізується. Наприклад, за одних обставин розвиток подій трактуватиметься як можливість, однак зміна умов спроможна перетворити її на загрозу.

При використанні SWOT аналізу для оцінювання приєднання України до ЄС потрібно зробити ряд застережень, які обумовлені специфікою вироблення рішень, що стосуються реалізації державної політики на міжнародній арені.

По-перше, як будь яка оцінка «ідеальної ситуації», наш SWOT аналіз досить обмежено трактує суб'єктів процесу, зокрема Україну і ЄС. Варто виходити з того, що їх поведінка є раціональною, тобто вони будуть прагнути максимізувати вигоди і мінімізувати втрати, а отже її можна передбачити.

По-друге, аналіз обмежений лише ідеальним випадком відносин України – ЄС і не спроможний врахувати всі варіанти змін у міжнародному середовищі та внутрішній ситуації як в ЄС, так і України.

За такої «ідеальної моделі» поведінки держави оцінювання переваг і недоліків направлене на пошук оптимального рішення проблеми, пошуку найкоротшого шляху, спроможного привести

до бажаної мети. Для практичного застосування потрібне постійне відслідковування зміни ситуації та внесення коректив у саму стратегію.

SWOT аналіз, оцінюючи стратегію вступу України до ЄС, має дати відповідь на наступні питання (табл. 6.1.):

Таблиця 6.1

SWOT аналіз стратегії приєднання України до ЄС (модель)

Внутрішні	Переваги	Недоліки
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Які переваги даної стратегії? 2. Які сильні сторони України в реалізації цієї стратегії? 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Що можна було б покращити при провадженні стратегії приєднання України до ЄС? 2. Які недоліки має ця стратегія? Що вона погано робить? 3. Що було б бажано уникати при реалізації стратегії?
Зовнішні	Перспективи	Загрози
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Які позитивні можливості постають у наслідок реалізації стратегії? 2. Який потенціал змін містить в собі стратегія? 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Що заважає покращенню ефективності стратегії? 2. Чи змінюються умови (вимоги, наміри) реалізації стратегії?

У першому розділі, який розглядає переваги приєднання України до ЄС, ідентифікуються ті сильні сторони, які має Україна, рухаючись у напрямку вступу до ЄС, та прямий позитивний вплив такої стратегії. Далі з'ясовуються виклики (переважно внутрішнього характеру) з якими стикається Україна при реалізації стратегії приєднання, та які негативні наслідки вона матиме. Третій і четвертий розділ присвячені розгляду перспектив і загроз євроінтеграційної стратегії України.

Навчальні цілі:

В результаті опрацювання цієї теми слухачі повинні вміти:

- ❖ Критично оцінювати SWOT – аналіз, як одну із методик стратегічного планування, вміти використовувати її в своїй практичній діяльності;
- ❖ Проектувати можливий подальший розвиток взаємин України і ЄС та на основі аналізу можливої поведінки сторін, відстежувати прогрес України в процесі євроінтеграції;
- ❖ Виявляти наміри і мотиви учасників євроінтеграційної стратегії України; розрізняти наявні можливості та перепони євроінтеграційного курсу України в короткостроковій і довгостроковій перспективі.

Ключові слова і словосполучення:

Політична інтеграція, ідентичність, національна ідея, інноваційна модель, стратегія, національна (grand) стратегія, міжнародне середовище, геостратегія, критерії членства ЄС, копенгагенські критерії, маастрихтські критерії, спільний (внутрішній) ринок, індекс людського розвитку (HDI), ВВП на душу населення, паритет купівельної спроможності, міжнародна організація, наднаціональна організація, acquis communautaire, м'яка сила, стратегія залучення, Лісабонський процес, інновація, зона вільної торгівлі, митний союз, тариф, нетарифні обмеження.

Використані скорочення:

- ВВП** – валовий внутрішній продукт.
- ЕМС** – Економічний і монетарний союз.
- ЄАВТ** – Європейська асоціація вільної торгівлі.
- ЄЕП** – Європейський економічний простір.
- ЄЕС** – Європейська Економічна Спільнота, також використовується ЄС – Європейський Союз або Європейське співтовариство.
- ЄЄА** – Єдиний європейський акт.
- ЄК** – Європейська Комісія – Комісія ЄС.
- ЄП** – Європарламент – Європейський Парламент.
- ЄПС** – Європейська політика сусідства.
- ЗВТ** – зона вільної торгівлі.
- ІЛР(HDI)** – індекс людського розвитку.
- КБГ** – кваліфікована більшість голосів.
- ОЄСР** – Організація економічного співробітництва і розвитку.
- ООН** – Організація об'єднаних націй.
- ПЗМ** – Партнерство заради миру.
- ПКС** – паритет купівельної спроможності.
- ПРООН** – Програма розвитку ООН.
- СЗППБ** – Спільна зовнішня політика і політика безпеки.
- СОТ** – Світова організація торгівлі.
- ССП** – Спільна сільськогосподарська політика.
- УПС** – Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами – членами.
- ЮВС** – юстиція і внутрішні справи.

РОЗДІЛ 6.1. ПЕРЕВАГИ СТРАТЕГІЇ ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО ЄС

Визначаючи вступ до ЄС як стратегічну мету, «досягнення якої залежить як від результативності українських зусиль у сфері впровадження європейських політичних, економічних і соціальних стандартів, так і готовності Європейського Союзу до такого рішення» [22, 223], Україна розраховує на свою спроможність реалізувати цю стратегію. Зокрема у короткостроковій перспективі потрібно розробити і реалізувати стратегію набуття офіційного статусу кандидата, у середньостроковій перспективі – стратегію підготовки до членства в ЄС.

Крім того, реалізація стратегії доцільна лише у разі перевищення позитивних наслідків над затратами.

Наше завдання ідентифікувати сильні сторони України, які уможливають її входження до ЄС, та визначити прямий позитивний вплив цієї стратегії з позиції державного суверенітету, міжнародного впливу та внутрішньодержавних економічних, політичних та соціальних змін. Для визначення переваг України реалізації євроінтеграційної стратегії ми спирались на якісний аналіз політичний, економічних і соціальних змінних⁷².

6.1.1. ЄС Є ВАЖЛИВИМ ПАРТНЕРОМ УКРАЇНИ

Для з'ясування зовнішньополітичних переваг приєднання України до ЄС варто окреслити ключові особливості ЄС як міжнародної інституції, приєднання до якої матиме зовнішньополітичні, безпекові і зовнішньоекономічні наслідки.

З огляду на багато обставин ЄС є унікальною регіональною міжнародною організацією, котра не має аналогів у сучасній системі міжнародних відносин. Становлення та розвиток ЄС є результатом тривалого співробітництва європейських країн.

Започаткування та розвиток європейської інтеграції не був лінійним процесом – на різних етапах, особливо в 1940-50-х рр. виникло досить багато проектів, які мали в собі різне бачення цілей європейської інтеграції.⁷³

⁷² Огляд найбільш важливих переваг і недоліків в процесі приєднання до ЄС подано в Додатку 1.

⁷³ Так, федералісти в повоєнній Європі прагнули створити федеративну державу, однак, їх спроба зазнала невдачі, натомість було ідей секторальної

Однак безперечним результатом створення 1957 р. ЄЕС стало формування «середовища безпеки» із єдиним ринком, спільною грошовою одиницею, політичним союзом тощо. Сьогодні ЄС є наднаціональною організацією, яка здатна слугувати майданчиком для колективного вирішення питань як внутрішньої, так і зовнішньої політики європейських країн.

Середовище безпеки (*security community*) – сукупність країн інтегрованих настільки, що існує «справжня гарантія, що члени спільноти не воюватимуть між собою, а вирішуватимуть суперечки за допомогою мирних засобів». Термін введений К. Дойчем (Karl Deutsch).

Як провідник інтересів своїх членів ЄС відіграє досить суттєву роль на світовій політичній арені. Велика кількість держав і наявність інколи взаємовиключних інтересів ускладнюють процес узгодження позицій, однак спроможність виступати на світовій арені одним голосом значно посилює потенціал країн-членів.

К. Хілл ідентифікував наступні функції, які ЄС виконує на міжнародній арені: (1) регіональної стабілізації; (2) співуправління світовою торгівлею; (3) світовий полюс, який постає після розпаду СРСР в світовому балансі сил; (4) регіональний миротворець, посередник в конфліктах [39].

Сьогодні ЄС слугує моделлю як «острів миру» та «середовище безпеки» для менш стабільних регіонів, особливо пострадянського простору, де наявні досить серйозні міждержавні суперечки і міжнаціональні конфлікти. Розширення ЄС 2004 р. перетворило Україну на безпосереднього сусіда ЄС та посилило зацікавленість двох сторін в просуванні простору «миру, стабільності і добробуту», побудованого на спільних цінностях демократії, урядування, добробуту, стабільності та безпеки, в якому відбувається поглиблення співробітництва і інтеграційний процес [37].

Чи переваги політичного і безпекового союзу переважають над недоліками?

Приєднання України до ЄС означатиме необхідність узгодження своїх інтересів із інтересами інших країн

інтеграції Ж. Монне втілились в створення Європейського об'єднання вугілля та сталі, менш вдалою була спроба створити оборонний і політичний союз.

ЄС. Компроміс необхідний як для вироблення спільних рішень, які визначатимуть діяльність всього ЄС, так і формування спільної позиції щодо питань взаємодії із країнами, які не входять до ЄС. Так, наприклад, перед Україною постане необхідність узгоджувати свою позицію із іншими країнами ЄС щодо, скажімо, відносин із Росією чи Білоруссю.

Коли держави приймають рішення про входження до союзу, вони мають звертати увагу на те, що в такому разі, вони свою долю поділятимуть із іншими країнами. ЄС сьогодні значно більше ніж економічне об'єднання, яке вимагає спільної позиції виключно в торгівельних відносинах. Створення політичної і безпекової складових в рамках ЄС, що потенційно відповідає інтересам держав, вимагає від них також заплатити значну ціну за участь в союзі.

Входження до союзу означатиме:

- зменшення свободи дій України як у питаннях внутрішньої так і зовнішньої політики;
- зменшення спроможності України адаптуватись до змін на міжнародній арені, як наслідок сталих союзницьких відносин;
- послаблення спроможності України впливати на інші держави, оскільки зменшує кількість додаткових партнерів з яким можна створити союз;
- провокування страху і негативної реакції супротивників;
- небезпеку бути втягнуеною в суперечки із супротивниками союзників;
- збільшення заздрості країн-партнерів, які залишаються поза союзом, і які в силу різних обставин не можуть приєднатись до союзу; також погіршуються відносини із ними внаслідок запровадження норм і правил союзу.

Ці потенційні небезпеки пояснюють, чому рішення щодо приєднання до безпекового і політичного союзу є такими складними і вимагають значної консолідації не лише еліти, але й суспільства. В багатьох випадках, як показує історія, позиція державних діячів визначатиметься їх

власними переконаннями і баченням національних інтересів країни, внутрішньополітичною ситуацією та тенденціями в зовнішньому середовищі, зокрема наявністю прямих загроз, чи відчутних переваг від участі, які дають миттєвий результат.

Історія дає нам приклади того, як держава має поводитись при входженні (створенні) союзів. Так, лорд Палмерстон у 1848 р. застерігав від участі в політичних об'єднаннях, вказуючи, що «у держави не може бути постійних союзників». Перший президент США Д. Вашингтон також радив уникати постійних союзів, – «країна може довіряти лише тимчасовим союзам у надзвичайних випадках... і є ілюзією ... очікувати на прихильне ставлення інших держав».

ЄС уже тривалий час ефективно впливає на визначення правил гри в світовій економіці, просуваючи інтереси свої членів. У цій сфері на відміну від політичної, ЄС зайняв визначальну роль перш за все внаслідок успіху створення єдиного ринку та монетарного союзу. У спільному економічному просторі ЄС проживає 490 млн., ВВП складає 13.74 трлн. дол. США. За загальною економічною присутністю ЄС має конкурентом лише США (13.06 трлн дол.), однак в США проживає населення майже вдвічі менше ніж в ЄС – 301 млн.

Разом із США, та іншими союзниками, країни ЄС становлять єдиний полюс сучасної світової системи, вибудований на принципах ліберальної демократії, вільного ринку, прав людини. Формування політичного союзу, спільної зовнішньої і оборонної політики збільшують спроможність країн-членів відповідати на виклики воєнного характеру, зменшуючи можливість використання інструментів тиску або зброї з боку інших країн і отримуючи більшу силу у випадку конфлікту.

Регіональна економічна співпраця в рамках ЄС без сумніву є ефективною відповіддю на виклики глобалізації. Приєднання України до ЄС є необхідною умовою захисту національних інтересів за умов взаємозалежності та лібералізації світового економічного і політичного життя. «Сьогодні жодна держава не може протистояти глобальним загрозам самотужки, – підсумовує цю тенденцію експертна доповідь «Україна в 2006 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку» [22, 218].

Для України ЄС є тим «рятівним жилетом», який дозволяє безпечно пливати в бурхливому морі світової анархічної системи та

слугує орієнтиром і стимулом для реформування економіки та підвищення добробуту населення, зокрема за рахунок використання ефекту єдиного європейського ринку.

Формування однополюсної системи на чолі з США і їх союзниками призвели не тільки до створення співтовариства держав, які не мають геополітичних конкурентів (особливо коли ми окреслюємо ситуацію в Європі), але й до зменшення важливості проблем безпеки і геополітичної боротьби в зовнішній політиці держав.

Демократичний мир (*democratic peace*) – ліберальна теорія, котра виходить із того, що мир залежить від розвитку ліберальних демократичних інституцій у середині країни та збільшення кількості демократичних країн у світі, оскільки як стверджує основна теза цього напрямку демократії не воюють між собою.

Взаємозалежність (*interdependence*) – ситуація за котрої поведінка держави на міжнародній арені впливає на інших. В результаті всі країни стають чутливими та уразливими до дій інших держав.

Як наслідок, однією із провідних характеристик сучасного міжнародного середовища є зростання ролі *економічного змагання* як провідної характеристики сучасної системи міжнародних відносин. Одним із основних наслідків економічної взаємозалежності є нівелювання військової сили як інструменту реалізації зовнішньої політики держави, оскільки це загрожуватиме добробуту кожної із сторін. Така риса сучасної світової політичної системи зміщує акценти у пріоритетах вироблення зовнішньополітичних рішень від занепокоєння питаннями безпеки до спроможності держав забезпечити добробут власного населення.

Реалізм (*realism*) – теоретичний напрямок, який виходить із того, що держави є суверенними, унітарними акторами, які конкурують між собою за силу і становище в міжнародній ієрархії; реалізують свої інтереси (прагнення безпеки як основний); спроможні реалізувати владу в межах своїх кордонів.

Лібералізм (*liberalism*) – теоретичний напрямок, який виходить з того, що застосування етичних норм і перевага колективних інтересів над державними спро-

можні вплинути на міжнародні відносини; створення міжнародних організацій і застосування міжнародного права слугуватиме цілям загального добробуту і захисту прав людини.

В цьому контексті стає важливим включення в глобалізаційні процеси, адаптація до неодмінної лібералізації економічної і політичної системи, а успіх держави буде залежати від спроможності грати за новими правилами.

Великі теорії міжнародних відносин і цілі інтеграції

Традиційний реалістський підхід доводить, що кожна держава відчуває потребу в безпеці, тому прагне використати можливості, які дає їй участь у союзі саме у власних цілях. На противагу прибічникам теорії «демократичного миру» та «взаємозалежності» реалісти доводять, що інтеграція не призводить до формування «середовища безпеки», натомість протиріччя між державами лише збільшуються, при чому не «взаємопов'язані держави» знаходяться в кращій позиції.

В процесі інтеграції потенціал сильних країн збільшується, а більш слабких зменшується. При чому прагнення захистити свою культурну, політичну і економічну ідентичність в процесі інтеграції лише посилюється. *«Коли виникає ситуація: або ми потонемо, або вплинемо разом, пливати окремо здається кращою альтернативою для тих, хто в змозі це зробити»* [54, 15].

Прибічники ліберального напрямку в міжнародних відносинах навпаки вбачають загальну користь від залучення держав в інтеграційні процеси, створення наднаціональних інституцій, які стають провідниками загальних цінностей і норм.

Так, приєднання України до ЄС трактується як «невід'ємна складова всеосяжного процесу світової глобалізації» та залучення до «магістрального шляху модернізації цивілізаційних досягнень Заходу» [23]. За логікою ліберального підходу стратегія приєднання України до ЄС просто не має альтернатив: або включення в інтеграційні процеси в умовах глобалізації, або маргіналізація в дезінтегрованому пострадянському просторі.

У сучасній світовій системі провідними акторами виступають країни ринкової економіки, ідеологія яких стала глобальною моделлю. США в союзі із країнами Західної Європи залишається незаперечним лідером цієї групи, що дозволяє класифікувати сучасну світовому систему як однополярну. Україна належить до групи перехідних країн, які рухаються до ринкової економіки [28, 3].

Приєднання України до ЄС дає змогу використати її потенціал для підтримки внутрішніх перетворень, які неминучі. Спроможність ЄС впливати на встановлення глобальних правил гри дозволяє використати ці можливості для захисту національних інтересів України.

За такої міжнародної ситуації успіх України на міжнародній арені і її вплив буде залежати від спроможності, по-перше, завершити перехід до ринкової економіки, по-друге, долучитись до групи країн, здатність яких реалізовувати свої національні інтереси є найвищою.

6.1.2. ГЕОСТРАТЕГІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ УКРАЇНИ

Використання ЄС розширення як «інструменту зовнішньої політики» [29] дає підстави стверджувати, що важливе геостратегічне значення України для ЄС належить до сильної сторони України в процесі реалізації стратегії приєднання.

Геостратегія (*geostrategy*) – використання сили держави для досягнення геополітичних цілей, враховуючи реалії міжнародної силової гри – тобто сутність, інтереси і наміри противника, союзника, національних і транснаціональних груп, які входять до світового співтовариства.

Геополітика (*geopolitics*) – взаємозв'язок між географією і політикою та його вплив на національні інтереси і відносну силу.

Безперечним зовнішньополітичним пріоритетом для ЄС на сучасному етапі є залагодження ситуації в балканських країнах та використання механізму розширення для стабілізації і проведення реформування країн регіону. Однак, розвиток інтеграційних процесів у Європі, завершення процесу узгодження Угоди щодо реформ, після невдачі із ратифікацією Конституційної угоди свідчить,

що у Євросоюзі «зростає готовність до нового рівня інтеграції, на якому рішення про європейську перспективу України прийматиметься в контексті нових можливостей і нових підходів» [22, 224].

Важливість України для ЄС варто сприймати в контексті нової ролі і завдань, які стоять перед Спільнотою сьогодні, зокрема в формуванні нової архітектури європейської безпеки за дедалі зростаючої ролі ЄС. Як показує розвиток подій із початку 1990-х рр. ЄС перетворився із майже виключно економічного об'єднання на впливового гравця на політичній арені і ця тенденція буде продовжуватись.

Україна займає виключне геополітичне становище в регіоні, є важливою для відносин провідних держав регіону, значно впливає на стабільність системи регіональної безпеки, що робить її стратегічно важливою для ЄС.

Так, американський дослідник Ш. Гарнетт визначає роль України в регіоні як «ключову» – України розглядається як наріжний камінь незворотності геополітичних перетворень і запорука збереження європейської стабільності. «Розташування, розмір, населення і ресурси роблять Україну стратегічно важливою. Те, що трапляється в Україні так чи інакше впливатиме на європейську безпеку та стабільність [51, 8].

Крім того, Україна, котра належить до категорії «середніх держав», чи не єдина з поміж країн, які мають статус сусіда ЄС, прагне приєднатись до ЄС. Із розвитком ситуації в регіоні, змінами в ЄС та Україні потребуватиме перегляду ЄПС, запроваджена як перехідний механізм, котрий дав можливість ЄС справитись із включення країн ЦСЄ, водночас не виключаючи і не маргіналізуючи сусіди країни, що мало б драматичні наслідки для безпеки.

Але чи спроможна ЄПС досягти цілей, які постануть перед інтегрованим ЄС? Реалізація цих цілей потребуватиме більш тісних взаємин із Україною та застосування розширення як інструменту політики.

Україна вже сьогодні в багатьох сферах і напрямках політики виступає ключовим партнером ЄС в регіоні. Україна і ЄС активно взаємодіють у врегулюванні так званих «заморожених конфліктів», зокрема сторони співпрацюють у врегулюванні Придністровського конфлікту. Тривалий час цей конфлікт є джерелом нестабільності як для України, так і ЄС.

Поглиблення інтеграції з ЄС важливе і з огляду на спроможність України, як регіонального лідера, виступити провідником стабіль-

ності і демократії на інші країни регіону. Україна уже виступила одним із ініціаторів створення Спільноти демократичного вибору, статутний документ якої в Києві в грудні 2005 р. підписали керівники Грузії, України, Естонії, Латвії, Литви, Румунії, Македонії, Словенії, та Угорщини.

В результаті впровадження практики приєднання до заяв і позицій Європейського Союзу у сфері спільної зовнішньої й безпекової політики [22, 225], Україна та ЄС виступають єдиним голосом із багатьох питань міжнародного життя.

Важливо також враховувати фактор зменшення традиційного військового протистояння в регіоні і зростання значення інших складових безпеки, зокрема безпеки енергопостачання. Територіально Україна становить важливий трансрегіональний коридор, який з'єднує країни ЄС із азійськими країнами. Цей фактор набирає дедалі більшого значення через намагання ЄС диверсифікувати джерела постачання енергоносіїв особливо країн Каспію. Як зазначається в Експертній доповіді «Україна в 2006 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку»: «Шлях до відкриття її (України – авт) європейської перспективи лежить через поглиблення партнерства з ЄС у сфері надійного транзиту енергоносіїв» [22, 224].

6.1.3. ЗБІЛЬШЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ ВЗАЄМОДІЯТИ ІЗ РОСІЄЮ

Стратегія приєднання України до ЄС багатьма дослідниками трактується як альтернатива політиці інтеграції в пострадянському просторі, а геополітичне середовище реалізації такої стратегії визначається як трикутник Україна – ЄС – Росія [21], [23].

Тривалий час, починаючи із середини 1990-х рр., в основу зовнішньополітичної стратегії України було покладено принцип балансування між Росією та Заходом. Концептуальною основою такої зовнішньої політики стала доктрина «багатовекторності», котра на практиці означала «двовекторність». Було запроваджено «інтеграцію» одночасно у двох протилежних напрямках – в євразійському (інтеграція з Росією) і європейському (ЄС) та євроатлантичному (НАТО).

Така «двовекторна» стратегія мала свої об'єктивні обставини, породжені наслідком розпаду СРСР, значною залежністю від Росії та асиметрією відносин з нею. Технологічно така схема являла собою використання співробітництва із Заходом як засобу протидії або торгів з Росією.

Тривалий час Росія впливала на внутрішню і зовнішню політику України, зберігаючи інструменти впливу і сьогодні. Зокрема, вплив Росії особливо відчутний в східних і південних областях країни, де росіяни складають близько 18% населення. Російське суспільство має досить стійке несприйняття факту незалежного існування України. В одному із останніх досліджень громадської думки дві третини російських громадян переконані, що росіяни і українці є одним народом і лише 20% визнають, що це різні народи. На запитання «чи вважаєте ви Україну закордоном?» більшість відповіла, що не вважає (див табл. 6.2.).

Таблиця 6.2

Сприйняття незалежності України російською громадською думкою

	2001	2004	2005	2006	2007
Так	31	28	32	37	40
Ні	65	68	63	59	57
Важко відповісти	4	4	5	4	3

Седов Л. Чувство удовлетворения и кризис иллюзий // Независимая газета. – 2007. – 20 февраля.

Ця тенденція простежується в концептуальних документах Росії: Концепції національної безпеки [8], Концепції зовнішньої політики [7], Военній доктрині Російської Федерації [2], які виходять із «посилення позиції Росії як великої держави – одного із впливових центрів багатопольярного світу» та інтеграції СНД. Основні світоглядні конструкції в сучасній Росії (західники, (нео)євразійство, слов'яно-православної парадигми), які замінили марксизм-ленінізм, також вибудовані на неприйнятті національного суверенітету України.

Росія значно перевищує Україну за показниками наявних ресурсів для реалізації геостратегії. Як зазначає Г. Перепелиця, українсько-російські відносини являють собою приклад класичних асиметричних відносин. Так, Росія переважає Україну за територією більше ніж у 28 разів (17 075 тис. км² до 604 тис. км²), за ВВП – у 4,7 разів (за даними 2004 р., 1,408 трлн. дол. США до 299,1 млрд. дол. США⁷⁴), за кількістю населення – у 3 рази (143,420 млн. осіб до 47,425 млн. осіб).

⁷⁴ ВВП обраховано на основі паритету купівельної спроможності.

Військова могутність звичайних збройних сил Росії в 5 разів перевищує могутність Збройних сил України. Україна залежить від російського (28% від загального обсягу споживання) та туркменського (48-50 %) газу, що закуплений і постачається як російська продукція й по російських трубопроводах. Водночас 70 % російських поставок газу в Європу проходить територією України. Особливо чітко дисбаланс у відносинах Росії і України простежується у сфері торговельно-економічних відносин. Частка Росії в торговельних зовнішньоекономічних відносинах України складає близько 34%, тоді як частка України у відповідному товарообігу Росії не перевищує 6%.

Така асиметрія стосунків між Україною та Росією ускладнює реалізацію стратегії України на приєднання до ЄС. Офіційно Росія не розглядає розширення ЄС як загрозу зменшення власного впливу на Україну. Навпаки присутні значні очікування, що ЄС стане противагою НАТО, оскільки «європейці не будуть тривалий час миритися з тим, що їх власна безпека буде і надалі базуватись на американській силі і американських інтересах». Наявні процеси інтеграції в Європі підштовхуватимуть їх піклуватися про власні європейські інтереси» [18].

Однак приєднання України до Євросоюзу збільшить його «критичну масу», змінить стратегічні пріоритети і посилить можливість впливати на процеси в пострадянському просторі, що, звісно, суперечить інтересам Росії. Саме тому інтеграція України до Євросоюзу не відповідає ні геополітичним, ні економічним інтересам Росії» [13, 143-145].

Зближення стратегічних інтересів ЄС і України значно змінить сприйняття геополітичного становища в регіоні, котре із трикутника Україна – ЄС – Росія перетвориться на однополярні відносини ЄС (Україна) – Росія.

Реалізація стратегії приєднання України до ЄС спроможна сприяти завершенню періоду «геополітичної невизначеності» як у свідомості української політичної еліти, так і у сприйнятті європейцями справжніх цілей і інтересів України.

Безперечно сильною стороною стратегії приєднання України до ЄС є зміна моделі відносин Росії з Україною, котра автоматично перестане бути країною «ближнього зарубіжжя» і ціллю для реінтеграційних проєктів, направлених на відновлення «великодержавного» статусу Росії. Тільки членство в ЄС, використання потенціалу західних союзників може забезпечити Україні відчуття безпеки, сталий розвиток на тривалий період. Як зазначає Б.

Гаврилишин «для України прагнення приєднатись до ЄС є питанням – бути чи не бути» [3, 18].

Україна значно покращить свою спроможність вирішувати енергетичні питання на рівноправній основі із Росією, долучившись до енергетичних програм і проектів ЄС. Стратегія приєднання України до ЄС посилює позицію України в вирішенні конфлікту в Придністров'ї, який є джерелом безпекових загроз; дає можливість стати провідником політики ЄС на його східному кордоні, закріпити роль регіонального лідера тощо.

Окреслюючи збільшення спроможності України у відносинах із Росією в результаті реалізації стратегії приєднання до ЄС, було б помилкою стверджувати, що Україна приєднується до одного табору, щоб конкурувати чи протистояти іншому. Ситуація в Європі далека від моделі балансу сил і Росія не є геостратегічним конкурентом ні ЄС, ні США. Очевидно, що «розширена Європа буде достатньо великою для того, щоб «європейський вибір» України не виключав добрих взаємин із Росією» [6].

Разом з тим, очевидним ризиком стратегії приєднання до ЄС є загострення суперечок із Росією та використання наявних в неї важелів впливу. Така проблема постає через обумовленість формування геостратегічних пріоритетів стосовно України потребами внутрішньої політики, що сприяє реалізації стратегії престижу, направлену на підтримання міжнародного статусу Росії.

6.1.4. СУСПІЛЬНА ПІДТРИМКА

Одним із важливих внутрішньополітичних наслідків чіткого вектору зовнішньої політики є створення умов для консолідації суспільної підтримки євроінтеграційної стратегії. Та обставина, що більшість громадян України підтримують приєднання до ЄС як стратегічну мету, котра має бути реалізована, може розглядатись як важлива перевага.

Євроінтеграція України характеризується ніколи до цього не баченим в українських умовах соціальним феноменом, що полягає у згоді більшості суспільства стосовно досягнення мети, якою є отримання членства в Євросоюзі.

Ідея наближення до Європи популярна також і в політичному середовищі. Перспектива членства в ЄС підтримується майже всіма політичними партіями, які представлені в парламенті (за виключення комуністів). Найбільшою перевагою цього процесу є факт того, що приєднання України до ЄС вважалося вартістю sui

generis, що створює підґрунтя для порозуміння для представників різних політичних сил, незважаючи на представлену політичну думку:

«Я переконаний, що на рівні українського суспільства немає альтернативи європейській інтеграції»

**В. Ющенко,
Президент України**

«Ми прийняли програму уряду, в якій євроінтеграція є не лише пріоритетом зовнішньої політики, але й кожної складової внутрішньої політики»

**Ю. Тимошенко,
Прем'єр-міністр України**

«Багато напрямків нашої співпраці в перспективі відкриватимуть шлях до стратегічної мети України – євроінтеграції»

**В. Янукович,
Лідер опозиції**

Разом з тим, серед політичних еліт не існує консенсусу коли йдеться про конкретні кроки щодо наближення до ЄС, які не відповідають тим чи іншим партійним інтересам.

Рівень підтримки вступу до ЄС є досить стабільним і складає близько 50% громадян. У квітні 2007 р. число переконаних у тому, що вони особисто виграють від вступу, склало 36,2% (проти 25,9% впевнених у програші).

Дещо більш оптимістично оцінюється користь вступу для України: 41,5% переконані, що країна виграє від приєднання до ЄС, 29,2% – що вона програє. Привертає увагу значне число (29,3%) тих, хто утримався від відповіді на це питання [5, 53].

Таким чином, просування до членства в ЄС є наслідком порозуміння політичних еліт та суспільного консенсусу стосовно сенсу та потреби членства в Євросоюзі.

6.1.5. СТИМУЛ ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМ

Як показує досвід приєднання країн ЦСЄ, зокрема Польщі, впровадження стратегії підготовки до членства є потужним стимулом проведення реформ, а постійний моніторинг ЄК, яка відслідко-

вує прогрес на цьому шляху, дає змогу оперативно вносити необхідні зміни в процесі реформування. Очевидним плюсом є зменшення ймовірності появи політичної опозиції реформам і об'єднання суспільства навколо «європейської ідеї», чітке структурування програми національного розвитку, підвищення прозорості в прийнятті рішень, зменшення масштабів корупції.

	<p>Вступ Польщі до Європейського Союзу більшістю польського суспільства оцінюється як найбільший успіх III Польської Республіки.</p> <p>Загальний соціальний баланс прибутків та витрат членства в ЄС є позитивним. Підтримка поляків щодо членства у Євросоюзі є досить високою – приблизно 73%.</p> <p>Зареєстровані суспільні настрої – це переконання більшості поляків у слушності рішення, прийнятого на референдумі, що стосувався вступу до ЄС. Це рішення визначило напрям цивілізаційного розвитку держави.</p> <p>Аналіз змін прибутків та витрат вступу після отримання членства вказує на те, що хоч відбулось значне коригування очікувань, вони не справдили головних побоювань значної кількості поляків щодо негативних наслідків вступу.</p> <p>Адаптаційні можливості численних середовищ у Польщі, які стали помітні після отримання членства в Європейському Союзі, є ще одним підтвердженням тези про засоби трансформаційної сили польського суспільства, незважаючи на зусилля, що докладалися у процесі змін устрою, які тривали п'ятнадцять років.</p>
--	--

	<p>Pierwszy rok członkostwa Polski w Unii Europejskiej w ocenie społecznej / red. E. Skotnicka-Illasiewicz. – Warszawa: Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, 2007. – С.56</p>
--	--

Для України таким стимулом проведення внутрішніх реформ та об'єднання суспільства і політичної еліти навколо «європейської ідеї» може стати нова посилена угода, яка б передбачила перспективу приєднання до ЄС в майбутньому за умови успішного здійснення внутрішньодержавної трансформації.

Україна сьогодні потребує, а євроінтеграційний курс передбачає здійснення «глибоких перетворень у державі, утвердження в ній демократії та верховенства права, модернізацію політичної системи задля захисту прав людини, формування цілісної демократичної ідентичності українського суспільства, поширення сучасних технологій політичного та економічного менеджменту, закріплення України як конкурентоспроможного та інвестиційно привабливого учасника глобальної економіки» [22].

Співпадіння в часі і по змісту основних блоків трансформації і вимог, висунутих ЄС перед країнами, які прагнуть приєднатись до ЄС, суттєво полегшує проходження шляху від адміністративно-командної до ринкової економіки і створення основ демократичного устрою. Як зазначає ЄК, – «для країн, що приєднуються, процес вступу слугував каталізатором змін, пришвидшуючи імплементацію складних і важких політичних, інституційних і економічних реформ. Завершення процесу приєднання є важливим досягненням, в основі котрого знаходилась послідовна відданість меті членства впродовж багатьох років» [49].

Вступ країн ЦСЄ, застосування механізму перспективи членства для Балканських країн, дає приклад трансформації економіки і суспільства шляхом запозичення інститутів ринку і демократії під ретельним зовнішнім контролем.

«Запозичення інститутів демократії» – є поширеною тезою в літературі, присвяченій системній трансформації ЦСЄ. Як вважається, в процесі реформування країни можливе запозичення інституційних форм демократії, але не самої практики чи цінностей.

Підготовка до вступу в ЄС стимулює реформування економіки. Шляхом гармонізації національної інституційної системи до загальних норм ЄС створюються нові структури і правові основи, що сприяють розвитку бізнесу і конкурентного середовища.

В економічній політиці держав, що приєднуються, посилюється ринкова орієнтація, що супроводжується лібералізацією торгівлі, ринкового капіталу і робочої сили. Як зазначається в інтерв'ю одного із основних переговорників Болгарії щодо вступу до ЄС М. Куневой, вступ до ЄС для її країни не є самоціллю, він необхідний Болгарії як засіб створення «нової болгарської державності» за новими стандартами, які означають жорстку податкову політи-

ку, порядок і безпеку всередині країни, законність і точні процедурні правила, відсутність корупції і тіньової економіки» [4]

Однією із ключових переваг приєднання України до ЄС заради реформування є, те, що вона отримує зовнішнього арбітра, який буде відслідковувати успіх реформ. Це питання надзвичайно актуальне для процесу реформування економіки України. Проблема, котра постає при впровадженні реформ, є роль самого провідника реформ – тобто державних інституцій. Вкотре актуальною є теза висловлена в доповіді Європейської Бізнес Асоціації «уряд має почати з власного реформування» [15, 6]. Інституційна слабкість є ключовою причиною, яка визначила долю реформ в Україні, починаючи із здобуття незалежності. Необхідно брати до уваги, що політика реформ повинна реалізовуватись урядом, в якому часто переважають ті, хто найменш зацікавлений у змінах, вони спроможні спотворити будь-які пропозиції щодо реформування. Залучення ЄС до нагляду за процесом реформування, особливо створення відповідних інституцій, які діють прозоро, відкриває так зване «вікно можливості» через зовнішній вплив для реформування соціально-економічної і політичної системи в Україні.

6.1.6. ДОСТУП ДО СПІЛЬНОГО РИНКУ, НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙ

Курс на вступ до ЄС дає доступ до ринку 490 млн. споживачів, джерел інвестиційного капіталу, технологій та нових виробничих ланцюгів.

Теорії економічної інтеграції вказують на велику користь та великі шанси для розвитку економік держав-учасниць цього процесу. Поступова інтеграція і зняття бар'єрів має потенційні вигоди для всіх країн, які беруть участь в інтеграції. Зокрема, різноманітні оцінки виявляють, що вартість митних процедур становить 4–5% загальної вартості торгівлі, що приблизно дорівнює поточному середньому імпортному тарифу на виробничі товари в індустріальних країнах – 3,8%⁷⁵.

Регіональна інтеграція з інституційним наближенням до багатшого партнера – це суттєвий внесок у реформу, коли зміни у політиці компенсуються повніше і, таким чином, це стимулює уряд

⁷⁵ Див.: European Commission, Trade Issues, http://europa.eu.int/comm/trade/issues/sectoral/facilitation/index_en.htm.

іти до кінця. Вплив різних національних зацікавлених груп зменшується, збільшуючи тим самим вірогідність реформи [14].

Отже, основний вплив регіональної інтеграції полягає не тільки в подальшому зниженні тарифів між Україною і ЄС, але й у тому, що Україна стає надзвичайно привабливим місцем для інвестицій.

Досвід НАФТА показує, як працюють ці механізми.

НАФТА (NAFTA) є зоною вільної торгівлі між США, Канадою та Мексикою, котра створена за формулою «вільна торгівля +», аналог майбутній угоди між Україною і ЄС.

Вагома частина приросту виробництва у Мексиці завдячує торговельним і промисловим мережам, що поєднують підприємства США та Мексики.

Регіональна інтеграція призводить до виникнення багатьох промислових і виробничих мереж, до яких входять місцеві компанії і компанії з інших країн. У цих мережах імпортери виконують функції, які перебувають за межами можливостей місцевих компаній, наприклад, маркетинг на внутрішньому ринку, процес розробки дизайну товару, контроль якості, фінанси та логістика. Перевага місцевих компаній полягає в забезпеченні виробничої діяльності.

З часом отриманий досвід у процесі роботи та формальна передача технологічних та адміністративних ноу-хау дає змогу багатьом місцевим компаніям займатися діяльністю, що приносить додаткову вартість, і ставати менш залежними від країн-імпортерів.

Хоча такі торговельні та виробничі мережі можуть бути різними за типом власності, включаючи прямі іноземні інвестиції, вони незмінно вимагають від фірм країн-імпортерів суттєвих інвестицій – у вигляді зусиль, часу та грошей – у відносини з місцевими фірмами.

Перспективи поглибленої вільної торгівлі між Європейським Союзом та Україною. – Київ: Центр європейських політичних досліджень (CEPS), Інститут світової економіки (IfW), Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД), 2006.

Перспектива інтеграції в Європейський Союз стимулюватиме компанії, що базуються як в ЄС, так і за його межами, до серйозного розгляду можливостей інвестування в Україні. Першим кроком для приходу іноземних інвестицій стане реалізація стратегії наближення до ЄС, оскільки означатиме зниження ризиків через зростання політичної стабільності.

Перемога прозахідної команди і покращення політичної ситуації після Помаранчевої революції призвело до суттєвого зростання прямих іноземних інвестицій (див рис. 6.1.). Обсяг чистих прямих іноземних інвестицій, з 1 січня 2005 р. до 1 липня 2006 р., перевищує обсяг прямих іноземних інвестицій, вкладених в економіку за весь попередній період історії незалежної України⁷⁶.

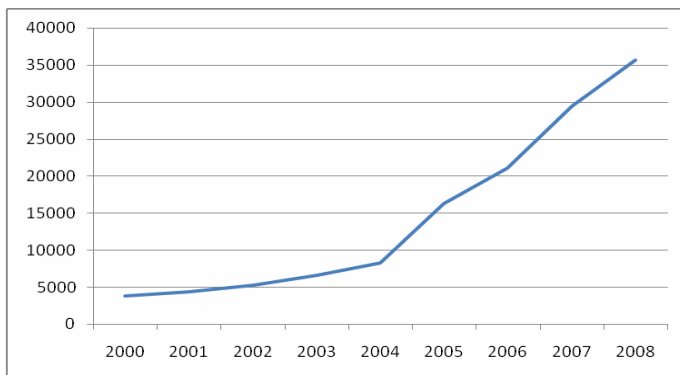

Рис. 6.1. Прямі іноземні інвестиції в економіку України в млн. дол. США

Джерело: Держкомстат.

Незважаючи на те, що з 2000 р. економічне відновлення супроводжується значним збільшенням притоку прямих іноземних інвестицій, їх загальний обсяг набагато нижчий від рівня інвестицій у сусідніх країнах, які нещодавно вступили в ЄС. За показником прямих іноземних інвестицій на душу населення Україна поступається

⁷⁶ Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України на 01 січня 2009 р. становить 35723,4 млн. дол. США, в той час як на 01 січня 2004 р. – лише 8353,9 млн. дол. США.

Чехії – у 18,8 разу, Угорщині – 17,4 разу, Словенії – у 11,7 разу, Польщі – у 7 разів, Болгарії – у 4,5 разу, Румунії – у 3,5 разу [22].

Потенційні інвестори й досі не мають повної довіри до стабільності законодавства і передбачуваності економічної політики. «Останнім часом в Україні розвивається конкурентоспроможніший ринок, ніж у перші роки незалежності, проте українська економіка все ще дуже залежить від політичної кон'юнктури. Корупція є занадто частим явищем на всіх щаблях адміністративної ієрархії», констатує ЄК [37].

Запровадження орієнтованої на ЄС політики та адаптація *acquis*, що забезпечить стимули для однакового ставлення до кожного економічного оператора, зменшення свавілля для рішень влади на власний розсуд (наприклад, процедури державних закупівель, права інтелектуальної власності) сприятимуть приходу іноземного і повернення вітчизняного інвестора.

В інших сферах, наприклад, правосуддя та внутрішні справи, основні вимоги, що випливають із копенгагенських неекономічних критеріїв, змусять органи влади працювати прозоро, з повагою до принципів належної практики, з протидією проявам шахрайства й корупції. У намаганні виконати копенгагенські економічні критерії, а пізніше й вимоги Європейського Економічного і Валютного Союзу уряд буде зобов'язаний дотримуватися твердої фіскальної політики. Зрештою, прогрес у виконанні вимог ЄС, без сумніву, буде винагороджено зростанням притоку прямих іноземних інвестицій [9].

Прямі іноземні інвестиції можуть стати одним із чинників, що допоможуть відновити економіку України і модернізувати застарілі засоби виробництва й технології

Отже, сильними сторонами реалізації Україною стратегії приєднання до ЄС є:

<p>1. Україна – важливий партнер ЄС</p>	<ul style="list-style-type: none"> - позитивне сприйняття України громадською думкою країн-членів ЄС та підтримка бачення майбутнього Євросоюзу, що включає Україну; - прогрес, досягнутий Україною на шляху демократичних перетворень; - геостратегічне становище України в регіоні та недостатність механізму ЄПС для відносин із Україною;
<p>2. ЄС є важливим партнером України</p>	<ul style="list-style-type: none"> - членство в ЄС надає Україні додатковий захист її національного суверенітету; - реалізація євроінтеграційного курсу формує підтримку стабільності та демократії; - збільшення спроможності України на рівноправній основі взаємодіяти із Росією;

2. ЄС є важливим партнером України	- завершення періоду «геополітичної невизначеності» як у свідомості української політичної еліти та і у сприйнятті європейцями цілей і інтересів України;
3. В країні наявна суспільна підтримка мети приєднання до ЄС	- важливість євроінтеграції як частини української національної ідеї; - суспільна згода різних суспільних верств; - популярність ідеї євроінтеграції в політичному середовищі;
4. Курс на євроінтеграцію є стимулом для проведення реформ і покращення добробуту населення	- співпадіння в часі і по змісту внутрішніх перетворень і виконання вимог членства в ЄС; - постійний моніторинг успіху реформ; - зменшення ймовірності формування опозиції реформам
5. Наближуючись до ЄС Україна отримає доступ на ринки ЄС, новітніх технологій та інвестицій	- збільшення обсягів торгівлі, нарощення виробництва української продукції. ефективніше використання ресурсів; - збільшення добробуту споживачів; - зростання прямих іноземних інвестицій внаслідок зменшення політичних ризиків; - збільшення надходжень до бюджету в наслідок зростання обсягів торгівлі т.т зростання бази оподаткування

1. Як геополітичне розташування України впливає на перспективу вступу України до ЄС?
2. Чому прогрес досягнутий Україною на шляху демократичних перетворень можна розглядати як сильну сторону її євроінтеграційної стратегії?
3. Які риси ЄС роблять стратегію приєднання бажаною для українського суспільства?
4. Який економічний ефект отримає Україна від інтеграції із ЄС?

РОЗДІЛ 6.2. НЕСПРИЯТЛИВІ ЧИННИКИ ТА НЕДОЛІКИ ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО ЄС

Як свідчать багато односторонніх і двосторонніх документів і офіційних заяв України і ЄС, поглиблення взаємин є стратегічно важливим для обох сторін.

Європейська інтеграція посідає принципово особливе місце серед національних пріоритетів України. «Євроінтеграція продиктована самим фактом належності України до європейської цивілізації ... є процесом реалізації унікальних можливостей Української держави і її громадян, що відкриваються завдяки розкриттю і утвердженню європейськості», – зазначається в посланні Президента про внутрішнє і зовнішнє становище 2006 р. [22, 223].

Україна є найбільшою країною, яка має статус сусіда ЄС, відіграє важливу роль як транзитна держава, виступає ключовим партнером ЄС в багатьох питаннях зовнішньої і безпекової політики. Однак, при розгляді євроінтеграційної стратегії України потрібно брати до уваги, що є щонайменше низка факторів, які зменшують ефективність реалізації політики України приєднання до ЄС. Вони стосуються переважно внутрішніх процесів як у ЄС, так і в Україні.

Останнє розширення та заплановані подальші розширення на Балкани ставлять питання про здатність ЄС водночас абсорбувати (*absorption capacity*) нових членів та зберегти досягнутий рівень інтеграції. В ЄС намітилась певна втома від розширення (*enlargement fatigue*), що практично унеможливило обговорення перспектив членства із країнами, які не мають статусу кандидата⁷⁷ або потенційного кандидата⁷⁸. Хоча з успішною ратифікацією державами-членами ЄС Лісабонського договору (про реформу ЄС), що був підписаний у 2007 р. ситуація може покращитися (Лісабонський договір зберігає положення ст. 49 Договору про ЄС та не запроваджує такого критерію щодо членства, як «поглинальна здатність»).

Поряд із Україною ЄС веде інтенсивний діалог із низкою інших країн, поглиблена співпраця з якими є життєво необхідною для ЄС – так лише ЄПС стосується 16 країн. З точки зору економіки, яка є основою інтеграції в ЄС, Україна є досить незначним парт-

⁷⁷ Туреччина, Хорватія, Колишня Югославська Республіка Македонія.

⁷⁸ Албанія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Сербія.

нером для ЄС. Так, наприклад, у 2005 р. Україна посідала 32 місце за імпортом в ЄС (із 0,7% загального імпорту ЄС) та 27 як ринок для експорту із ЄС (із 1,2% всього експорту ЄС).

На шляху до ЄС Україна також стикається із низкою внутрішніх викликів, які здебільшого мають відношення до усунення численних недоліків політичного і економічного життя України.

6.2.1. СЛАБКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Однією із ключових перепон в реалізації стратегії приєднання є низькі показники економічного розвитку України. Саме потреба реформування країни та отримання економічних переваг від наближення до ЄС слугує стимулом до приєднання, однак вимагає консолідованих зусиль усього суспільства, відданості ідеї реформ в Україні, запровадження практик ЄС. Як показує досвід існування незалежної України брак «політичної волі» в проведенні реформ слугував найбільшою перепорою її розвитку. Ця ж проблема залишається і у провадженні стратегії наближення до ЄС.

Україна за показником ВВП на одиницю населення за офіційним обмірним курсом поступається загальноєвропейському в 16 разів. За 2006 рік ВВП (per capita) дорівнював 1,771 дол. США, середній для країн ЄС – 29,900 дол. США⁷⁹. За такої різниці рівня економічного розвитку постають значні проблеми із спроможністю України взаємодіяти в рамках єдиного ринку ЄС. Причому ці загрози стосуються як України – в наслідок відкриття внутрішнього ринку та впровадження європейської практики⁸⁰, так і ЄС – через необхідність суттєвих фінансових вливань в економіку України.

Хоча ЄС офіційно не ставить умовою, що одним із критеріїв приєднання є також певний мінімальний рівень ВВП, однак зрозуміло, що країна не стане членом ЄС, якщо цей показник суттєво менший від середньоевропейського. В іншому випадку це загрожує значним перерозподілом бюджетних коштів в ЄС і збільшення витрат країн – членів.

⁷⁹ ВВП (per capita) із паритетом купівельної спроможності України складає 7,800 дол. США, що в 3,8 раз менше середньоевропейського.

⁸⁰ Частково це питання розкривається підрозділі витрати на реформування.

Приблизний необхідний рівень можна визначити шляхом аналізу ВВП (per capita) нових членів ЄС. В таблиці 6.3. містяться дані про ВВП країн ЦСЄ, що приєдналися до ЄС та України на 2006 рік.

Таблиця 6.3

ВВП країн ЦСЄ, що приєдналися до ЄС та України

Країна	ВВП ПКС (per capita) тис \$.
Болгарія	10,7
Угорщина	17,5
Латвія	16
Литва	15,3
Польща	14,4
Румунія	9,1
Словаччина	18,2
Словенія	23,4
Чехія	22
Естонія	20,3
Україна	7,8

 Джерело: The World Factbook 2007.

Найнижчий показник економічного розвитку мають країни, які останніми приєдналися до ЄС: Румунія – 9,100 дол. США та Болгарія 10,700 дол. США. За кількістю населення – 7,3 млн. та 22,2 млн. відповідно, ці країни майже вдвічі поступаються Україні.

Якщо врахувати, що країни наступної хвилі розширення – Туреччина, Хорватія, Колишня Югославська Республіка Македонія, Албанія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Сербія мають не високі показники економічного розвитку (див. табл. 6.4.), то перспектива приєднання України із населенням 46,3 млн. слугує значним джерелом занепокоєння в ЄС через необхідність вирівнювання в рамках економічного простору ЄС і перспективу уповільнення темпів інтеграції.

Необхідність значних фінансових видатків у випадку вступу України формує значне лобі спротиву, як поміж країн, які отримують допомогу в межах ЄС (наприклад, Греції чи Португалії, нові країни-члени), так і провідних держав, які виступають за поглиблення інтеграції (зокрема, Франція і Німеччина).

Таблиця 6.4

**Показники країн зі статусом кандидатів
і потенційних кандидатів ЄС та України**

Країна	ВВП ПКС (per capita) тис \$.	Кількість населення млн.
Албанія,	5,7	3,6
Боснія і Герцеговина,	5,6	4,5
Колишня Югославська Республіка Македонія	8,3	2
Сербія	4,4	10
Туреччина	9,1	71
Хорватія	13,4	4,5
Чорногорія,	3,8	0,7
Україна	7,8	46

Джерело: The World Factbook 2007.

6.2.2. ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ

На шляху просування до ЄС Україна сьогодні, як і в попередні роки, відчуватиме брак «політичної волі» до проведення необхідних реформ, через нестабільну політичну ситуацію, надмірне залучення держави в економічні процеси тощо. Невелика коаліційна більшість в новому парламенті та вибори Президента в 2010 р. зменшують спроможність влади витримувати темп реформ та збільшують ймовірність популістських рішень.

Правлячі політичні сили в такій ситуації орієнтовані на посилення власної позиції, схильні уникати реформ і діяльності, направленої на досягнення цілей членства в ЄС, які можуть асоціюватись із деякими економічними і соціальними витратами. Політичні партії прагнуть реалізації своїх вузьких інтересів, пов'язаних із перебуванням при владі. Відтак, вони часто будуть змушені приймати компромісні рішення – не завжди в інтересах європейської інтеграції чи реформування країни.

Наразі ми можемо констатувати неготовність національної еліти здійснювати врядування прозоро і ефективно із наближенням до європейської практики. На думку експертів, це одна з найбільш болючих проблем, які гальмують європейський рух країни. Найбільш виразно вона проявляється під час загострення політичних протистоянь, коли нехтуються закони, відбувається маніпулювання громадською думкою тощо.

Політична нестабільність знижує привабливість України в очах європейських партнерів, формує образ не прогнозованої і непередбачуваної держави – джерела нестабільності на кордонах ЄС. Вище керівництво ЄС, Європейська Комісія, Європарламент неодноразово висловлювали стурбованість і занепокоєння розвитком ситуації в Україні. В цьому контексті слова Президента України про політичну стабільність як головну передумову для нації, «яка претендує на членство в ЄС» [22, 24] є скоріше бажаним ніж реальним.

6.2.3. БРАК ЕФЕКТИВНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Особливу проблему становить брак адміністративної спроможності підтримки процесу приєднання України до ЄС. Проблема координації діяльності держструктур на європейському напрямі залишилася нерозв'язаною. Крім того, відчувається гострий брак фахівців із питань європейського права, економіки, фінансів та наявний дефіцит адаптованої й доступної інформації про ЄС. Як показує дослідження Центру ім. Разумкова українці мало знають про процеси, які відбуваються в Євросоюзі. Переважна більшість громадян (75%) вважає, що інформація про ЄС обмежена й неповна (40%), або такої інформації дуже мало (35%). Такою є «реальна оцінка результатів реалізації широко розрекламованої Державної програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004–2007 рр.» [12].

Україна не має виробленої національної стратегії приєднання до ЄС. Ті стратегії, що були прийняті за президентства Л. Кучми, зокрема Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу від 11 червня 1998 р., Програма інтеграції України до ЄС та Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» не є ані стратегіями набуття офіційного статусу кандидата, ані стратегіями підготовки до членства. Питання формування стратегії приєднання до ЄС залишається відкритим і за президентства В. Ющенко, який вважається прозахідним.

Неспроможність керівництва країни визначати і втілювати на практиці пріоритети проявляється в «явному дефіциті стратегічного бачення»: нескоординовані, часом суперечливі дії влади з виконання Плану дій свідчать про брак державної стратегії на європейському напрямі», зазначається в громадському звіті про результати виконання ПД у 2005-2006 рр. [5]

6.2.4. ВИТРАТИ НА РЕФОРМУВАННЯ

Спроможність брати участь у всіх аспектах взаємодії в рамках ЄС вимагає значних витрат із власних коштів на підготовку і виконання обов'язків членства. Ці витрати варто розглядати не лише в бюджетному, а й суспільно-економічному аспекті.

Бюджетні витрати пов'язані з видатками на функціонування центральної координаційної структури, адаптацію правової системи, підготовку кадрів та інформаційну діяльність. Суспільно-економічні витрати можуть бути зумовлені складними коригуваннями в деяких секторах економіки, регіонах країни та окремих суб'єктах господарювання.

Загалом, головними статтями витрат у процесі приєднання є наступні:

1. Витрати пов'язані із створенням і підтриманням інституцій у відповідності із вимогами ЄС;
2. Видатки на імплементацію правил і регулювань *acquis*, особливо в частині дотримання норм в галузі навколишнього середовища, сільського господарства, транспорту, енергетики, стандартизації;
3. Збільшення соціальних витрат пов'язаних із спадом виробництва, яке неминуче в наслідок відкриття ринку і збільшення конкуренції. Цей процес супроводжується різким зростанням безробіття і необхідністю запровадження соціальних програм для тих, хто втратив свою роботу.

Оскільки основу діяльності ЄС становить єдиний (внутрішній) ринок, який потребує уніфікованих правил у багатьох сферах: від технічних стандартів, вимог щодо захисту прав споживачів до стандартів із захисту навколишнього середовища, конкурентної політики, робочого місця тощо, то затрати України не обмежаться лише урядовими програмами створення та підтримання необхідних інституцій чи бюджетними видатками на впровадження окремих реформ чи програм.

За умовами приєднання ЄС вимагає адаптації **всього** *acquis* ще до вступу, включно з доробком зовнішньої і безпекової політики так і економічного і монетарного союзу. *Acquis* включає регулювання, які визначають вільний рух товарів і послуг, вільне пересування людей, вільний рух капіталу, *acquis* також встановлює умови конкуренції, регулює сільськогосподарське виробництво, транс-

порт, рибний промисел, містить розділи, які регулюють валютний союз, енергетику, промислову політику, наукові дослідження, навчання, захист споживачів тощо. Щоправда, країни-кандидати обумовлюють, як правило, перехідний період упродовж якого вони можуть поступово впровадити все необхідне регулювання.

Розглянемо лише деякі сфери із тридцяти однієї: політика зайнятості і соціальна політика, сфера охорони навколишнього середовища, адаптація стандартів ЄС для сільськогосподарської продукції. Ці частини *acquis* вибрані довільно і складають лише 1/10 необхідних напрямків реформування,

Політика зайнятості і соціальна політика. Країни ЄС мають досить добре розвинену систему соціального захисту і стандартів. Так, наприклад, норми ЄС встановлюють вимоги, починаючи від умов контракту між робітниками і роботодавцями, умовами відпустки по догляду за дитиною до необхідного мінімального рівня підготовки моряків [30], [32], яких дотримуються країни члени. Європейські директиви регулюють організацію робочого часу, встановлюють обмеження на тривалість робочого тижня, визначають правила компенсації за роботу поза встановленим робочим часом, у вихідні тощо. Інші директиви встановлюють вимоги до організації робочого місця, санітарно-гігієнічні норми тощо.

Дотримання високих соціальних стандартів, окрім прямих затрат має також економічний ефект збільшення вартості виробництва та, як наслідок, неспроможність конкурувати за умов відкритого ринку. Ця проблема особливо актуальна в Україні, оскільки собівартість одиниці продукції значно зростає за умов дотримання соціальних стандартів, втрати підтримки держави та значної енергоємності. Збільшення вартості виробництва та значна конкуренція матиме наслідком зростанням рівня безробіття, яке наразі в Україні сягає 6.7% за оцінками МОП. Як показує досвід країн ЦСЄ рівень безробіття зростає – в Польщі в 2006 р. він сягнув 14,9%, у Словаччині 10,2%, у Болгарії 9.6%. Відповідно збільшуються видатки на соціальні програми для тих, хто втратив роботу.

Ми не можемо навести показники фінансових затрат економік країн ЦСЄ на впровадження *acquis*, оскільки такі оцінки не проводились. Однак певну тенденцію можна окреслити використовуючи показники збільшення кількості відповідальних за впровадження регулювань ЄС чиновників. На час вступу країн ЦСЄ ЄС збільшив штат співробітників, які слідкували за дотримання *acquis* у цій сфері в нових країнах на 5161 осіб [50, 9]. Звичайно, на національному рівні кількість службовців також зросла.

Охорона навколишнього середовища. Виконання вимог ЄС в сфері навколишнього середовища може виявитись для України найбільш затратним. Законодавство ЄС в цій сфері включає дотримання якості навколишнього середовища, екологічні норми виробництва, вимоги до виробів. Зокрема, ЄС встановлює стандарти якості повітря, порядок утилізації відходів, заходи захисту води, регулювання генетично модифікованих організмів, рівень шуму, ядерну безпеку, захист від радіації [31].

Дотримання *acquis* в цій сфері належить до пріоритетних завдань діяльності ЄС, в якій неможливі поступки державам, що прагнуть приєднатись. «Не буде жодних послаблень у дотриманні стандартів – це основний принцип, який стосується всіх аспектів процесу розширення. Це важливо для єдності спільного ринку, для гарантування рівня середовища для бізнесу», – зазначалось в позиційному документі ЄК в сфері навколишнього середовища під час переговорів із країни-претендентами [34]. Загалом ЄК оцінила кошти необхідні країнам ЦСЄ для відповідності регулюванням ЄС з навколишнього середовища від 80 млрд. євро до 120 млрд. євро [35]. Вони мають бути направлені на захист навколишнього середовища до завершення перехідного періоду в 2013 році, який був встановлений для полегшення тягаря екологічного пристосування країн ЦСЄ.

За оцінками ЄС «Україна стоїть перед значними викликами в сфері захисту навколишнього середовища. Ключові сфери включають якість повітря, відходи, радіаційне забруднення» тощо [37, 23]. Незадовільний стан в сфері екології вимагатиме значних коштів на впровадження і дотримання регулювань ЄС.

Спільна сільськогосподарська політика. Спільна сільськогосподарська політика є найбільш контрверсійною частиною європейського проекту. Витрати на ССП в 2006 р. склали близько 46% загального бюджету ЄС, який дорівнює 112.2 млрд. євро⁸¹. Як іронічно зазначив один із європейських коментаторів, – «щорічні субсидії на виробництво молока, що виділяються в рамках ССП і європейськими урядами складають 800 євро на корову. Це більше ніж щорічний прибуток половини населення землі⁸²» [48].

⁸¹ European Commission's Budgetary Statements (2004, 2005); The Financial Framework for Enlargement, 2004–2006.

⁸² ВВП України га душу населення (офіційний обмінний курсом) складає \$1,771 (2006 рік).

Сільське господарство складає значну частину економіки України: воно забезпечує близько 13% загальної валової доданої вартості в Україні, у ньому зайнято 5,7 млн. осіб (19,8% працездатного населення країни). Перспектива включення аграрного сектору України до ССП є досить приваблива, однак надзвичайно затратна.

Основна перепона – не відповідність стандартам якості та параметрам безпеки сільськогосподарської продукції. На цей час Україна здатна експортувати до ЄС лише збіжжя та кілька інших продуктів, зокрема сухе молоко та мед.

Адаптація стандартів ЄС для сільськогосподарської продукції вимагатиме значних фінансових витрат, які не обмежуються витратами на відповідність товарів європейським нормам. Значними будуть витрати пов'язані із соціальними наслідками, оскільки лише 40% загального обсягу валової продукції сільського господарства створюють сільськогосподарські підприємства, решту 60% – господарства населення, продукція яких потенційно не відповідатиме стандартам ЄС. Велика частка зайнятого у сільському господарстві працездатного населення вказує на низьку продуктивність праці, а відтак низьку конкурентоспроможність навіть за умов отримання субсидій ССП.

Як показує досвід нових членів ЄС, зокрема Польщі і Литви сукупні видатки на відповідність вимогам до сільського господарства оцінюються у 2–2,5% ВВП на рік [14].

6.2.5. ВІДСУТНІСТЬ ЗАФІКСОВАНИХ ЮРИДИЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Україні буде дуже важко, навіть практично не можливо, наблизитись до ЄС без набуття офіційного статусу кандидата. Це пов'язано із якісними змінами у відносинах з ЄС, які настають після прийняття рішення Європейською Радою про надання країні офіційного статусу кандидата.

Слабкою стороною стратегії набуття членства України на сучасному етапі є відсутність обіцянки перспективи приєднання до ЄС. Саме така підтримка була найбільшим стимулом для країн ЦСЄ в проведенні необхідних внутрішніх перетворень.

Нова «посилена угода» із ЄС, як свідчать заяви самих переговорників, не міститиме юридичних зобов'язань, «що виконання обома сторонами умов угоди надає Україні право виносити питання про членство в ЄС». За прогнозами заступника міністра за-

кордонних справ України А. Веселовського «після того, якщо ми (Україна і ЄС – авт.) визначимо строки дії договору на 5-7 років, то через 8 років маємо адаптувати національне законодавство, і умовно десь у 2013-2015 р. зможемо ставити питання про членство»⁸³.

Однак, чи зможе Україна без наявності офіційного статусу країни кандидата провести реформування у відповідності із критеріями членства, в тому числі адаптувати *acquis*? Нажаль, Україна не може імітувати стратегію приєднання, яка базована на наявності офіційного статусу кандидата, поки ЄС не визнає за нею цього статусу.

Однією із переваг, яке дає рішення ЄР про надання офіційного статусу кандидата є можливість використання значних фондів підтримки, виділених на реформування країн-кандидатів. Так, лише по каналах фонду PHARE Угорщина в 1990-1991 рр. отримала близько 1 млрд. єку: 42% цієї суми пішли на розвиток економіки і зміни її структури, 22% на розвиток інфраструктури, 21% на розвиток підготовки кадрів, 15% – на розвиток галузей народного господарства.

Україна буде продовжувати отримувати допомогу ЄС, зокрема з 1991 р. вона вже отримала 2,4 млрд. євро, та до 2010 р. заплановано 494 млн. євро в рамках ЄПС [37], [44], однак її розмір і призначення буде суттєво різнитись від програми PHARE, інструментів для передвступної допомоги (Instrument for Pre-Accession Assistance), Спеціальної програми приєднання для розвитку сільських територій (Special Accession Programme for Agricultural and Rural Development) та інших, які застосовувались для підготовки країн ЦСЄ до вступу в ЄС.

6.2.6. ЗНАЧНА ЕКОНОМІЧНА ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД РОСІЇ

Поступова інтеграція України в європейський економічний простір означатиме запровадження правил і норм, якими керується ЄС, в торгівельну практику України із Росією.

Незважаючи на те, що відбулося значне скорочення обсягів взаємної торгівлі із Росією⁸⁴, вона залишається поряд із ЄС, частка

⁸³ Веселовський, Андрій. У пошуках нового формату взаємовідносин Україна – ЄС: особливості переговорного процесу щодо укладення нового базового договору. – Режим доступу: <http://www.ukma.kiev.ua/pol/con/Veselovsri.pdf>.

⁸⁴ Так, з 1998 по 2003 рік питома вага українського експорту до РФ упала з 23% до 17,3%. Частка імпорту з РФ до України за цей час скоротилася з 48,1% до 40,3% , понад 60% у структурі цього імпорту становлять енергоносії.

якого поступово зростає, провідним торговельним партнером України (див. рис. 6.2; 6.3.). Росія та інші країни СНД, поряд із ЄС, є найбільшими експортними ринками, а також джерелами імпорту.

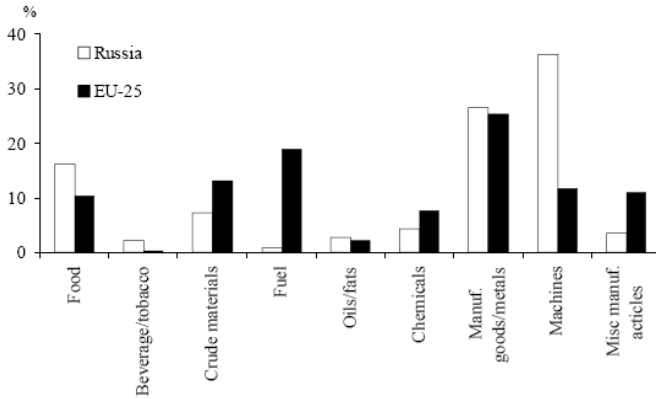

Рис. 6.2. Структура українського експорту (2002 р.)

 Перспективи поглибленої вільної торгівлі між Європейським Союзом та Україною, 2006.

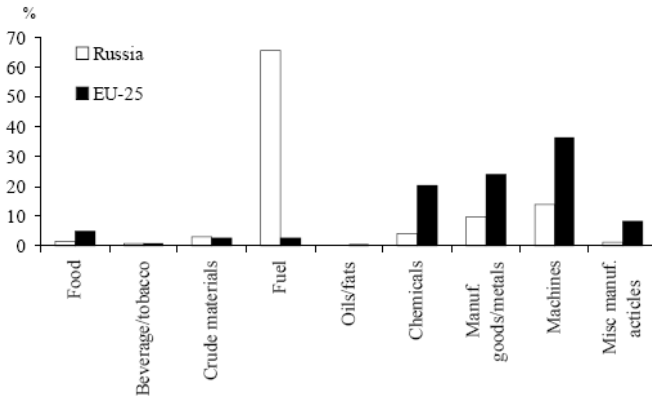

Рис. 6.3. Структура українського імпорту (2002 р.)

 Перспективи поглибленої вільної торгівлі між Європейським Союзом та Україною, 2006

Як зазначає Г. Перепелиця, відсутність значного інноваційного прогресу в національній економіці штовхає Україну з її низькотехнологічною продукцією на нерозвинутий російський ринок. І відставання в технологіях буде поглиблювати і прискорювати цю тенденцію. Уже з 1994 по 2003 рік питома вага українських підприємств, що впроваджували інновації, зменшилась з 27% до 14%. Продукція 5-го технологічного укладу в Україні становить лише 4%. Інновації у виробництві високотехнологічної продукції не перевищують 5% [13].

Однак, поряд із позитивними наслідками переорієнтації на європейський ринок, наслідки розриву відносин із Росією будуть суттєвими. Запровадження навіть первинної форми інтеграції – ЗВТ, створює бар'єри для економічних взаємин України із Росією і формує спротив тих, хто орієнтований на російський ринок. Хоча створення ЗВТ між Україною і ЄС не передбачатиме вихід із раніше укладених договорів про створення ЗВТ із третіми країнами, неодмінно виникнуть складнощі із дотриманням правил походження, що викличе занепокоєння як в ЄС, так і в Росії.

Вступ до ЄС не означатиме автоматичної зміни зобов'язань укладених із третіми країнами. Також правила ЄС не вимагають автоматичного перегляду або денонсації укладених угод, у тому числі торгівельних. Однак виникає потреба їх виконання у відповідності із обов'язками членства в ЄС, саме тому виникає потреба перегляду чи денонсації раніше укладених угод.

Таким чином, Україна буде змушена керуватись у своїх торгівельних зв'язках із Росією практикою ЄС, визначеною відповідними угодами Росії і ЄС. Використання торгівельних підходів ЄС до третіх сторін ймовірно створить численні проблеми – адміністративні, економічні та політичні у відносинах України і Росії. Нейтралізація втрати економічних зв'язків із Росією неможлива доти, доки ЄС і Росія не сформують разом зону вільної торгівлі.

Приєднання до ЄС означатиме втрату частки суверенітету в сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності: у гармонізованій сфері вони зобов'язані в повному обсязі застосовувати винятково правові норми й рішення Євросоюзу. Завдання із захисту єдиного ринку Євросоюзу – як з погляду його законодавчого забезпечення, так і вживання конкретних заходів – також є винятковою прерогативою ЄС.

Як показує досвід країн ЦСЄ, у національній компетенції залишилися лише ліцензування зовнішньоторгівельних операцій

з військовою технікою, озброєнням і боєприпасами, ліцензування й облік в області міжнародного туризму й складського господарства.

6.2.7. ВІДМОВА ВІД ПЕВНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Україна віддасть частину свого суверенітету центральним органам ЄС в досить широкій сфері діяльності, починаючи від регулювання торгівельної діяльності і з третіми країнами, грошового обігу, фінансової політики, кордонів, закінчуючи регулюванням спільного ринку. Загалом, за оцінками колишнього президента ЄК Ж. Делора близько 80% усього законодавства, яке регулює соціально-економічні відносини в країнах-членах ЄС встановлюється на наднаціональному рівні.

Набуваючи статусу кандидата, чи рухаючись до спільного ринку ЄС, Україна буде змушена впроваджувати погоджене без її участі законодавство ЄС. Як люблять жартувати посадовці ЄС «як тільки країна подала заявку на членство в ЄС вона стає нашим рабом» [47, 55-56].

Щоправда тут потрібно зробити уточнення – на відміну від спільного ринку в рамках Європейського економічного простору, в якому країни, що не входять до ЄС, повністю впроваджують законодавство без участі в його виробленні, після приєднання Україна матиме можливість впливати на вироблення політики ЄС.

Разом із вступом Україна долучиться до роботи в органах ЄС: матиме своїх представників в ЄК, Раді ЄС, Європейському парламенті. Процедури вироблення рішень в ЄС дозволяють ефективно реалізовувати національні інтереси шляхом компромісу. Крім того, в Україні залишається можливість для блокування рішень, які становлять загрозу її національним інтересам.

Отже, слабкими сторонами реалізації Україною стратегії приєднання до ЄС є:

1. Низька спроможність України в реалізації стратегії	<ul style="list-style-type: none">- слабкий економічний розвиток країни;- внутрішньополітична нестабільність;- брак ефективної державної політики в реалізації стратегії;
2. Внутрішні процеси в ЄС	<ul style="list-style-type: none">- відсутність підтримки ідей членства України поміж провідних держав ЄС;- потреба поглиблення інтеграції в ЄС після п'ятого і шостого розширення;- втома від розширення, що унеможливує обговорення перспектив членства із країнами, які не мають статусу кандидата або потенційного кандидата;

3. Відсутність зафіксованих юридичних зобов'язань	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність обіцянки перспективи приєднання до ЄС; відсутність статусу країни-кандидата; - неможливість розраховувати на фінансову допомогу ЄС в процесі наближення;
4. Значна економічна залежність від Росії	<ul style="list-style-type: none"> - негативні торгівельні ефекти через зміну напрямків торгівлі; - зацікавленість частини політичної і економічної еліти в пріоритетності відносин із Росією;
5. Відмова від певної частини державного суверенітету	<ul style="list-style-type: none"> - значна частина рішень в соціально-економічній сфері прийматиметься в Брюсселі; - незацікавленість політичної еліти в зменшенні владного ресурсу.
6. Витрати на реформування	<ul style="list-style-type: none"> - витрати пов'язані із створенням і підтриманням інституцій у відповідності із вимогами ЄС; - видатки на імплементацію правил і регулювань <i>acquis</i>; - збільшення соціальних витрат, пов'язаних із спадом виробництва.

1. Яким чином внутрішньополітична ситуація в Україні впливає на відносини із ЄС?
2. Чому Україна після Помаранчевої революції не запровадила оновлену стратегію інтеграції до ЄС?
3. Які основні видатки на запровадження *acquis*?

РОЗДІЛ 6.3. МОЖЛИВОСТІ, ЯКІ ВІДКРИВАЮТЬСЯ ПЕРЕД УКРАЇНОЮ В РЕЗУЛЬТАТІ ПРИЄДНАННЯ ДО ЄС

Реалізація стратегії наближення до ЄС відкриває ряд можливостей, які постають в результаті використання переваг участі у ЄС та особливої ролі євроінтеграції для української державності.

Сам факт створення ЄС є намаганням колективного вирішення питань, які недосяжні державам самостійно. ЄС є унікальним утворенням, яке немає аналогів у світовій політичній системі. Його діяльність поширюється від захисту інтересів держав-членів на світовій арені, до гарантування соціальних норм і стандартів, прав громадянина в самих державах. Крім того, ЄС є джерелом миру і стабільності на континенті, центром тяжіння для багатьох сусідніх держав.

До традиційних зовнішньополітичних переваг, які дає членство в міжнародній організації, приєднання України до ЄС відкриває нові можливості для її внутрішніх соціальних, економічних і політичних перетворень на засадах демократії, соціально орієнтованого ринкового господарства, верховенства права й забезпечення прав та свобод людини. Крім того, приєднання до ЄС є унікальною можливістю утвердження української державності і «є природним наслідком здобуття Україною державної незалежності» [19, 9].

6.3.1. ЗБІЛЬШЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ АКТИВНОСТІ УКРАЇНИ

Приєднання України до ЄС дозволить їй співформувати його міжнародну політику і за допомогою цього ефективніше реалізувати національні пріоритети. Україна відкриється для багатьох держав, міжнародних організацій та географічних регіонів світу, у яких її участь до цього часу була досить помірною. Більша відкритість для світу сприяє також інтенсифікації білатеральної співпраці з іншими державами та регіонами у широкому розумінні цього слова.

Внаслідок членства в ЄС Україна стане елементом системи міжнародних зобов'язань, колективним суб'єктом яких є Європейський Союз. Головним чином вони пов'язуються з побудовою приязних стосунків з сусідами та створенням якнайкращих умов для співпраці. Як член ЄС Україна матиме можливість визначити свою позицію відносно багатьох проблем та справ, що до цього часу знаходились поза сферою її зацікавленості.

Україна отримує нагоду впливати на формування політики ЄС щодо його східного кордону в тому числі і відносин із Росією. У цьому відношенні корисним є досвід Польщі, котра відіграє одну із провідних ролей у формуванні східної політики ЄС.

	<p>Вплив Польщі на формування східного вектору політики ЄС.</p> <p>Досвід Польщі показує, що ця країна стала однією із фундаторів східної політики ЄС після розширення, зокрема, доклала чималих зусиль на користь збільшення зацікавленості Європейського Союзу у розвитку відносин з Україною.</p> <p>Польща разом з іншими країнами-членами регіону дбала про більшу участь Європейського Союзу у процесі мирних змін, у залученні ЄС до посередницьких процедур і виробленні однозначної, позитивної позиції з підтримки реформ та чесних виборів в Україні.</p> <p>Польща виявила велику активність у формуванні нової політики щодо Білорусі, висуваючи конкретні пропозиції та спонукаючи держави-члени та інституції Європейського Союзу діяти більш активно. Членство в Європейському Союзі виявилось дуже важливим та придатним політичним інструментом мирного розв'язання суперечок та формування стосунків у регіоні.</p>
---	---

	<p>Смик Катажина. Політичні аспекти членства Польщі в ЄС // Україна на шляху до Європейського Союзу. – Варшава: VADEMECUM, 2006. – С. 91</p>
---	--

Використання переваг членства в ЄС і його можливостей значно збільшить потенціал і статус України в регіоні. Вплив на формування порядку ЄС разом із геостратегічним становищем України перетворить її на регіонального лідера і провідника інтересів ЄС в цьому регіоні. Чи не вперше за всю історію свого розвитку в Україні з'являється нагода інституційно збалансувати вплив Росії і позбутися залежності від змін внутрішньої ситуації в Росії.

6.3.2. ЗМІНА ХАРАКТЕРУ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Принциповою відмінністю у можливостях України при приєднанні до ЄС в порівнянні з сучасними етапом відносин, є

зміна характеру стосунків між Україною та Європейським Союзом.

Україна, як держава, що прагне вступити до ЄС, подібно до інших держав не членів, не має практично жодного впливу на формування політики ЄС, а також має обмежені можливості вплинути на позицію ЄС в процесі співробітництва. В такому ж становищі знаходяться і держави не члени ЄС, які входять до спільного ринку в рамках ЄП. Вони змушені прийняти діючі у ЄС принципи та рішення, не маючи можливості впливати на їх формування.

Можливості для реалізації національних інтересів на європейській арені: досвід Польщі

Серйозним викликом для Польщі стало відстоювання своїх інтересів у переговорах, що стосувалися двох ключових проєктів для майбутнього Європейського Союзу: фінансової перспективи на 2007-2013 роки та Конституційної угоди, а після провалу ратифікації у Франції і Нідерландах, Угоди щодо реформування.

Переговори стосовно Нової фінансової перспективи на 2007-2013 роки, котрі розпочались 2004 р., стосувалися визначення загальної межі витрат Європейського Союзу впродовж цього періоду та вартість фінансових зобов'язань всіх членів.

Польща у переговорах відстоювала збереження високого рівня політики єднання та гарантій відповідної підтримки для найбільш слаборозвинених регіонів та країн-членів. У результаті із загальної суми бюджету ЄС на 2007-2013 рр. в розмірі 862 млрд. євро близько 60 млрд. євро отримає Польща.

Другим важливим проєктом, який обговорювався за участю нових членів стала Конституційна угода та її перегляд і узгодження Угоди щодо реформ, яка стосувалась реформування основ ЄС – її правової та інституційної системи.

Польща добилась збереження вигідної для неї процедури прийняття рішень кваліфікованою більшістю голосів, хоча опрацювання компромісної формули було процесом дуже важким, що вимагав самовідданості і з боку Польщі.

Разом зі вступом Польща отримала можливість працювати в установах ЄС та брати участь у **спільному**

прийнятті рішень. Одним з пріоритетних для Польщі напрямків діяльності ЄС є реалізація Лісабонської стратегії, ключової програми економічного розвитку Європейського Союзу.

Польща ефективно прагнула визнати роль політики єдності одним з основних фінансових інструментів, які сприяють досягненню мети Стратегії. Польща, відповідно до рішення Європейської Ради опрацювала Національну Програму дій, у якій визначила дії, що мають на меті реалізацію цілей Стратегії на національному рівні.

Смик Катажина. Політичні аспекти членства Польщі в ЄС // Україна на шляху до Європейського Союзу. – Варшава: Vademecum, 2006. – С. 91

Разом із вступом Україна отримає повне право брати участь у політичному житті Європейського Союзу, зокрема долучиться до роботи його інституцій. Так за діючим розподілом місць в Європарламенті Україну зможуть представляти близько 60 представників, які разом з депутатами Європарламенту з інших країн⁸⁵ визначатимуть інтереси спільнот ЄС. Україна матиме свого представника в ЄК, зможе відстоювати національні інтереси в Раді ЄС.

Важливий політичний аспект членства пов'язується з можливістю відповідного представництва громадян України у міжнародних установах ЄС, зокрема в Європейській Комісії, в тому числі і на керівних посадах.

Як повноправний член ЄС Україна нарівні з іншими країнами буде брати участь у повсякденному виробленні законодавства Європейського Союзу та оперативному управлінні політиками. У зв'язку з цим, з'явився шанс такого формування діяльності Європейського Союзу, що буде враховувати національні інтереси України, водночас дотримуючись інтересів як окремих країн, так і Європейського Союзу загалом.

Україна матиме нагоду ефективно переконувати інші держави у слушності власної позиції щодо багатьох справ, які виробляються Європейським Союзом. Використання цього шансу залежить від спроможності України, а саме ефективності діяльності її

⁸⁵ 785 депутатів на 01.01.2007.

представників у Європейському Союзі, розуміння чинних норм та принципів співпраці, вміння переконувати у своїх поглядах партнерів з інших країн та ряду інших чинників.

Яскравим прикладом зміни стосунків із ЄС після приєднання є зміна напрямків діяльності представництва держави при цій міжнародній організації.

	<p>Зміна напрямків діяльності Постійного Представництва Польщі при ЄС.</p> <p>З набуттям Польщею у 2004 році членства в ЄС змінилася структура Постійного представництва Польщі в ЄС. На передвступному етапі постійне представництво Польщі в ЄС складалося з 4 секцій:</p> <ul style="list-style-type: none">– політичної;– правової;– економічної;– сільськогосподарської. <p>Сьогодні, окрім політичної та правової створено також секцію парламентського та інституційного співробітництва. Водночас збільшилась чисельність працівників представництва – з 20 до 120 осіб (70 дипломатів (не лише працівники МЗС, але й галузевих міністерств) та 50 осіб адміністративно-технічного персоналу.</p> <p>Постійне представництво Польщі в ЄС виконує функцію представництва Уряду Польщі в ЄС підтримання контактів з комітетами Європарламенту, Єврокомісією та іншими інституціями ЄС, а також з неурядовими організаціями.</p>
--	---

6.3.3. КОНСОЛІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Рухаючись у напрямку ЄС Україна має історичну нагоду консолідувати українське суспільство навколо ідеї європейської інтеграції. Суспільна підтримка на рівні 48,6% [5, 53] є значною, однак поступається, підтримці ідей європейської інтеграції приміром в Польщі, де на момент подачі заявки на вступ суспільна підтримка сягала майже 80%.

Попри значну підтримку вступу України до ЄС більшість громадян України не відчують себе європейцями, не усвідомлю-

ють свою належність до культури й історії європейського співтовариства. Лише третина (32,4%) опитаних тією чи іншою мірою ідентифікують себе як європейці; понад половина (60,5%) – не вважають себе причетними до європейської спільноти. З часу Помаранчевої революції загальна картина самооцінки громадян країни практично не змінилася.

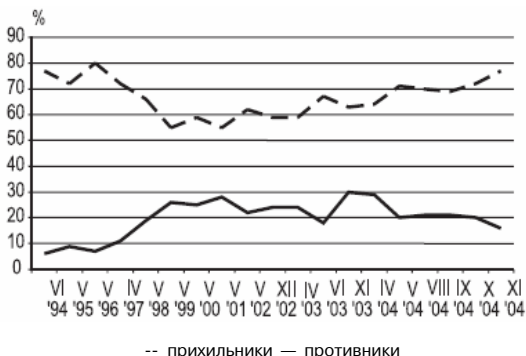
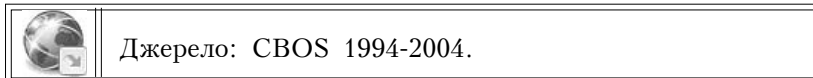

Рис. 6.4. Підтримка членства Польщі в Європейському Союзі

Європейська самоідентифікація українських громадян має виразну регіональну та вікову специфіку. Найбільша частка громадян, які тією чи іншою мірою ототожнюють себе з європейцями – серед жителів заходу країни, хоча цей показник протягом грудня 2006 р. – квітня 2007 р. помітно зменшився (з 55,7% до 41%). На Півдні і Сході домінує «неєвропейська» самоідентифікація. Однак, у цих регіонах протягом означеного періоду зросло число респондентів, які вважають себе причетними до євроспільноти (на Півдні – з 24,1% до 34,9%, на Сході – з 23,4% до 29,1%) [5, 54].

Очевидно, це зумовлено усвідомленням глибокого соціально-економічного «вододілу» між Україною і державами ЄС, різницею у стандартах життя. Наближення до ЄС, прискорення темпів економічного зростання, покращення соціальних стандартів дасть змогу не лише підвищити добробут населення, але й сприяти формуванню української європейської ідентичності.

6.3.4. ПЕРЕВАГИ ВІДКРИТОГО РИНКУ

Із вступом до ЄС, національна економіка стає інтегрованою в єдиний ринок із вільним переміщенням товарів, послуг, осіб та капіталу – так звані «чотири свободи».

Спільний європейський ринок дасть можливість всім категоріям громадян України вільно пересуватись територією країн-членів ЄС, навчатись чи працювати в будь-якій із цих країн. Принцип вільного руху послуг гарантує компаніям України доступ до ринку послуг на території кожної із країн ЄС. Однією із «чотирьох свобод» є вільний рух товарів. Країни-члени ЄС можуть лише за надзвичайних обставин обмежити рух товарів, наприклад коли є ризик для здоров'я громадян. Вільний рух капіталів та платежів дозволяє вільно здійснювати фінансові операції, відкривати рахунки в банках, купувати акції компаній – нерезидентів чи нерухомість в країнах ЄС.

Єдиний ринок сприяє вирівнюванню цін на товари та інші фактори виробництва. Ефект розміру ринку посилює конкуренцію, змушує внутрішніх виробників до збільшення продуктивності і сприяє оптимальному використанню факторів виробництва. Відповідно це проявляються в більшій ефективності економіки. В таблиці 6.5. «Оцінка переваг участі у внутрішньому ринку ЄС» подані дослідження економічного ефекту входження країн ЦСЄ до спільного ринку, які були проведенні із використанням різних методик, однак наслідки вступу в кожному із них оцінено як надзвичайно позитивні. У всіх країнах ЦСЄ усунення торговельних бар'єрів з ЄС, прийняття *aquis*, запровадження спільного зовнішнього тарифу позитивно вплинуло на зростання ВВП.

Таблиця 6.5

Оцінка переваг участі у внутрішньому ринку ЄС країн ЦСЄ

Дослідження	Елементи спільного ринку	Перевага від участі в Спільному ринку (% ВВП)
(Baldwin, R.Francois J.F., Portes R., 1997)	Усі	ЦСЄ -7 ⁸⁶ : 1,5-18,8% ЄС-15: 0,2 %
(Lejour, A, 2001)	Усі	Угорщина: 9%; Польща: 5,8% ЦСЄ-7: 5,3%; ЄС-15: 0-0,1%
(Maliszewska, M., 2004)	– спільні зовнішні тарифи; – усунення митного контролю; – зменшення видатків на відповідність національним стандартам	Угорщина: 7% Польща: 3,4% ЄС-15: 0-0,17%

⁸⁶ Польща, Угорщина. Чехія, Словаччина, Словенія, Болгарія, Румунія.

Процес європейської інтеграції створює сприятливі умови для залучення капіталу в національну економіку у формі прямих інвестицій чи покращує потенціал використання фондів ЄС, які сприяють економічному зростанню, технологічній і іншим формам модернізації національної економіки в середньо і довгостроковій перспективі. Після вступу до ЄС в усіх менш розвинених країнах значно зросла частка іноземних інвестицій у ВВП, створюючи позитивний ефект економічного зростання.

Позитивний ефект також варто очікувати в сфері послуг і капіталу. Лібералізація руху послуг і капіталу в ЄС має наслідком зменшення цін, особливо вартості фінансових послуг, зменшуються відсоткові ставки, ціни на телекомунікаційні послуги, повітряний транспорт, залізничні перевезення і т.д. Дослідження показують, що зменшення ціни на фінансові послуги на 10% матиме довгостроковим ефектом зростання ВВП на 1,5%.

Відповідно до оцінки ЄК десяти років функціонування внутрішнього ринку:

- щорічне зростання ВВП ЄС збільшилось на 1.8%;
- за десять років спільний ринок збільшив ВВП ЄС на 877 млрд. євро;
- зайнятість в ЄС зросла на 1, 46% (додаткових 2,5 млн. робочих місць завдяки спільному ринку);
- внутрішня торгівля в ЄС зросла із 25% в 1993 р. до 35% в 2005 р.;
- прямі іноземні інвестиції зросли із 23 млрд. євро в 1992 до 159 млрд. євро в 2005 р.;
- відпала потреба в оформленні 60 мільйонів митних декларацій щорічно, зменшуючи бюрократію, витрати і час доставки.

<http://europa.eu.int/>

Позитивним ефектом приєднання України до спільного ринку ЄС буде зростання обсягів зовнішньої торгівлі. Угода із ЄС про вступ, як свідчить досвід країн ЦСЄ, передбачатиме поступове зменшення тарифів на певні групи товарів, з тим, щоб уникнути різних наслідків для виробників.

Для того, щоб уможливити поступову і «безболісну» інтеграцію до ЄС, отримати позитивний ефект включення в спільний ринок доцільно використовувати таку концепцію нетарифних обмежень, метою котрої було б стимулювання експорту. В іншому випадку, як покаже сумний досвід Греції, котра в процесі приєднання до ЄС знизила тарифні бар'єри, водночас збільшивши експортні субсидії і нетарифні обмеження, а після вступу змушена була відмінити експортні субсидії і деякі нетарифні обмеження, наслідком може стати різке зростання імпорту та торговельного дефіциту.

Оцінка можливостей, які відкриваються в окремих секторах економіки є досить комплексною. Внаслідок відмінності структури, рівня розвитку і особливостей національних економік досвід інших країн не може бути використаний для передбачення можливих наслідків входження України до ЄС. Однак деякі загальні висновки все ж можна зробити. Ті сектори, які орієнтовані на експорт і діють в конкурентних умовах перед вступом України до ЄС практично не матимуть складностей. Сектори, які користуються протекціями уряду перед вступом до ЄС (як то, сільське господарство, будівництво, транспортна галузь, фінансовий сектор) повинні вчасно і поступово пристосуватись до ринкових умов та стати більш ефективними і конкурентними [11].

Для суб'єктів ринкових відносин відкриваються нові можливості внаслідок:

- ❖ доступу їх продукції на ринки ЄС без митних і інших обмежень;
- ❖ спрощення системи сертифікації;
- ❖ доступу до європейського ринку державних замовлень (супільних), іноземних інвестицій, ресурсів фінансового ринку;
- ❖ перспективі використання європейських структурних фондів для фінансування проектів (особливо для малих і середніх підприємств);
- ❖ доступу до програм ЄС із підтримки наукових досліджень і прикладних розробок.

Приєднуючись до спільного європейського ринку, Україна отримує переваги від усунення фізичних, фіскальних і технічних перепон на кордонах в межах ЄС. Це дасть змогу зменшити чи навіть усунути затрати, пов'язаними із митним контролем, іншими адміністративними формальностями, витратами, пов'язаними із утриманням товарів на кордоні, втрати на отримання сертифікатів походження, які наявні навіть коли створена ЗВТ.

Переваги участі у внутрішньому ринку ЄС

Усунення нетарифних обмежень матиме зальний позитивний ефект. Щоправда потрібні деякі кошти на відповідність новим стандартам і процедурам. Компаніям буде потрібно замінити чи модернізувати своє обладнання, проведення додаткових випробувань тощо. Для малих підприємств це буде складно.

Водночас, гармонізація стандартів призведе до зменшення витрат на відповідність. Створення акредитаційних центрів ЄС в Україні зробить сертифікацію більш доступною для українських компаній.

Дослідження ЄК показує, що багато компонентів спільного ринку мають позитивний ефект для бізнесу. Найбільш позитивними представники європейського бізнесу вважають:

- усунення митної документації розглядається як найбільш позитивний (48% респондентів);
- відміна контролю на кордоні (42%);
- гармонізація процедур сплати ПДВ для торгівлі всередині ЄС (34%);
- єдині європейські стандарти продуктів (34%).

Дослідження також показує, що великі компанії (більше 250 працівників) отримують більші переваги від участі у спільному ринку ЄС ніж малі.

Слід підкреслити, що більшість переваг від участі в спільному ринку Україна отримає ще до вступу до ЄС. Сам вступ означатиме спроможність України впливати на вироблення рішень в ЄС і лобювати інтереси своїх компаній при виробленні спільних правил.

Наявні процедури прийняття рішень в ЄС дають можливість лобювати інтересів національних суб'єктів економіки, однак як показує досвід країн ЦСЄ, ефективність реалізованої політики залежить від наявності відповідних умінь, яких не завжди вистачає.

6.3.5. ПРИСКОРЕНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Вступ до ЄС може стати стимулом для прискорення економічного зростання і створення нових робочих місць. Досвід країн ЦСЄ показує, що всі країни, котрі приєдналися до ЄС пережива-

ють період динамічного економічного зростання, після нетривалої затримки. В середньому темпи економічного зростання збільшились удвічі (див табл. 6.6.).

Таблиця 6.6

Зростання ВВП нових членів ЄС (у % до попереднього р.)

Країна	1993 – 1997 рр.	1998 – 1999 рр.	2000 – 2003 рр.	2004 – 2005 рр.	2006 – 2007 рр.
Болгарія	-2,8	2,9	4,7	5,6	6,0
Угорщина	1,9	4,6	4,2	9,4	4,0
Латвія	8,4	4,0	7,2	9,4	11,0
Литва	8,5	3,0	7,0	7,5	7,8
Польща	5,8	4,7	2,6	4,4	5,2
Румунія	2,1	-3,3	4,5	6,3	7,2
Словаччина	4,1	2,8	3,4	5,7	6,7
Словенія	4,1	4,6	3,3	4,1	4,8
Чехія	2,6	-0,5	2,9	5,2	6,0
Естонія	11,1 (1997 р.)	2,4	8,4	9,3	10,9
ЄС-15		3,0	2,0	1,9	2,6

Джерело: World Bank, The World Fackbook 2007, розрахунки автора.

Вплив приєднання до ЄС на економічне зростання найкраще можна проілюструвати на прикладі Ірландії, Іспанії, Греції і Португалії, які після вступу до ЄС вдало провели економічні перетворення. Для підтвердження макроекономічних наслідків членства в ЄС використовується зміну ВВП на душу населення в цих країнах після їх вступу (див. табл. 6.7.).

Таблиця 6.7

Зміни ВВП (per capita), ЄС=100

Країна, рік вступу до ЄС	1973	1981	1986	1990	1995	1998	2001	2006
Ірландія (1973)	59	65	64	74	96	108	134	149
Іспанія (1986)	75	70	70	77	79	81	98	92
Греція (1981)	71	69	63	58	66	68	87	80
Португалія (1986)	58	56	54	61	71	72	84	66

World Bank, The World Fackbook 2007, розрахунки автора.

Усі країни мали зростання рівня інвестицій після вступу до ЄС, внаслідок зменшення політичних ризиків, реструктурування економік, впровадженню нових технологій. На основі даних наведених в таблиці можна зробити висновок, що у випадку Ірландії

процес наближення до середньоевропейського показника був повільним на початковому етапі. Економічне зростання значно пришвидшилось в середині 90-х рр., через два десятиріччя після вступу країни до ЄС.

Отже, вплив членства в ЄС на економічне зростання країн, що приєднались, не відбувається автоматично. Більше того, економічне зростання спостерігається не у всіх нових членах ЄС. Незважаючи на те, що із інтеграцією у великий спільний ринок зростає конкуренція і ефективність діяльності економічних суб'єктів, наявні відмінності між країнами не зникають.

Довготривале економічне зростання залежить від початкових умов, таких як зростання частки інвестицій у ВВП, збільшення людського капіталу та загальних політичних і соціальних умов. Вирівнювання економічного розвитку країн ЄС залежить не лише від темпів зростання, але й від здатності країни підтримувати цей темп впродовж тривалого періоду.

Попри позитивний ефект спільного ринку, про можливість України швидкими темпами досягнути рівня розвинених країн говорити поки що зарано. «Завдання досягнення рівня конкурентоспроможності розвинених європейських держав залишається справою майбутнього, оскільки його рішення пов'язане з подоланням значного відставання в ступені стійкості економічного й інституціонального розвитку, в рівні його ефективності й інноваційності», – зазначається в Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» [19].

Загалом, позитивний ефект прискорення темпів економічного зростання України після її вступу до ЄС варто очікувати після реструктурування, просторового і секторального переміщення продуктивних ресурсів країни.

6.3.6. ПІДТРИМКА З ФОНДІВ ЄС

Європейська інтеграція дає досить позитивний бюджетний ефект, особливо на початковому етапі вступу до ЄС. Фактично бюджет ЄС слугує здебільшого для того, щоб пом'якшити проблеми і усунути небажаний ефект вступу країн, незалежно від того, чи це стосується регіону, економічного сектору чи країни.

У цьому процесі важливу роль відіграє Спільна сільськогосподарська політика, Структурна політика і Регіональний фонд, на які витрачається близько 80% загального бюджету ЄС. Незважаю-

чи на витрати, які пов'язані із внесками до бюджету, досвід країн ЦСЄ показує, що допомога цим країнам значно перевищила їх витрати пов'язані із виконанням вимог членства.

Витрати ЄС на нових членів в 2004 р. склали 11,8 млрд. євро із загальної суми бюджету 112,2 млрд. євро⁸⁷. Іншими словами близько 10,5% бюджету ЄС було витрачено на підтримку нових держав⁸⁸. Таким чином, незважаючи на фінансовий егоїзм «старих» членів ЄС, допомога ЄС більш ніж удвічі перевищила членські внески.

Так, наприклад, Польща стала бенефіціантом нетто в розрахунках із бюджетом ЄС. Протягом першого року членства в рамках різних фінансових трансферів вона отримала з бюджету ЄС на 1,5 млрд. євро більше від суми членського внеску. В 2006 р. із фондів ЄС їй було виділено 823,2 євро млн. за статтею прямих дотацій для селян, 1,225 млрд. євро на реалізацію плану розвитку сільських територій, 397,8 млн. євро на реалізацію програми «Реструктуризація і модернізація продовольчого сектору і розвиток сільських територій», майже 70 млн. – на реалізацію програми «Рибальство і переробка риби».

У новій фінансовій перспективі на 2007-2013 рр. із загальної суми бюджету ЄС в розмірі 862 млрд. євро близько 200 млрд. євро буде направлено на розвиток нових держав, зокрема Польща отримує 60 млрд. євро⁸⁹. Нагадаємо, що ВВП Польщі (офіційний обмінний курс) дорівнює 337 млрд. євро (2006 р.), України – 82.36 млрд. євро, за показником ВВП ПКС на душу населення Україна майже вдвічі (14,4 тис. дол. США до 7,8 тис. дол. США) поступається Польщі, однак має в 1,2 рази перевищує за кількістю населення. Таким чином, ми можемо приблизно окреслити рівень необхідних видатків ЄС та підтримання і вирівнювання рівня розвитку України, звичайно за умови збереження наявних принципів видатків із бюджету ЄС.

Крім того, лібералізація ринку державних закупівель, який в Україні складає від 10 до 20% ВВП, дає змогу збільшити

⁸⁷ European Commission's Budgetary Statements (2004, 2005); The Financial Framework for Enlargement, 2004–2006.

⁸⁸ Варто також зазначити, що половину цієї суми (близько 5 млрд.) нові члени ЄС повернули до спільного бюджету.

⁸⁹ Biuletyn informacyjny. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, 2006, N 1-2 (102).

надходження до бюджету за рахунок закупівлі більш дешевого і конкурентного європейського обладнання на потреби держави.

Отже, основними нагодами реалізації стратегії інтеграції України до ЄС є:

<p>1. Збільшення міжнародної активності України</p>	<ul style="list-style-type: none"> - можливість впливати на рішення ЄС із багатьох питань міжнародного життя; - збільшення статусу України на міжнародній арені; - збільшення регіональної ролі, визначальний вплив на формування східної політики ЄС;
<p>2. Зміна характеру стосунків між Україною та Європейським Союзом</p>	<ul style="list-style-type: none"> - участь у політичному житті ЄС; - вплив на становлення законодавства та оперативне управління політиками ЄС; - залучення регіонів до контактів із органами управління країн-членів ЄС;
<p>3. Переваги участі у внутрішньому ринку ЄС</p>	<ul style="list-style-type: none"> - покращення міжнародної конкурентної позиції країни після вступу до ЄС (внаслідок використання більш дешевих факторів виробництва і зменшення витрат як результат усунення тарифів); - збільшення обсягів торгівлі (зміни внутрішнього попиту внаслідок зменшення тарифів і цін на імпорт); - позитивний бюджетний ефект; - зростання ВВП внаслідок поліпшення доступу до ринків ЄС; - прискорене економічне зростання, можливість запровадження інноваційної моделі розвитку; - покращення соціальних і екологічних умов внаслідок запровадження aquis; - створення нових робочих місць;
<p>4. Консолідація українського суспільства</p>	<ul style="list-style-type: none"> - подолання регіональних розбіжностей; - формування європейської самоідентифікація українських громадян; - утвердження європейських цінностей в суспільно-політичному житті України;
<p>5. Підтримка із фондів ЄС</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Україна має можливість стати бенефіціантом-нетто в розрахунках із бюджетом ЄС.

1. Яким чином приєднання до ЄС збільшить міжнародну активність України?
2. У чому полягають переваги участі України в ЄС на відміну від ЄЕП?
3. Чи призведе участь України в ЄС до її економічного зростання? Чому?

РОЗДІЛ 6.4. ЗАГРОЗИ ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО ЄС

Європейська інтеграція є стратегічною метою, котра поєднує в собі як зовнішні, так і внутрішні завдання, оскільки стосується не лише входження до ЄС, а передбачає значні внутрішні перетворення. Таке складне поєднання різнопланових завдань із множинністю варіантів розвитку ситуації і наслідками, які важко спланувати, має значний потенціал флуктуації.

Джерела загрози для реалізації стратегії подібного гатунку однаково важко як передбачити, так і запропонувати механізм протидії їм. Розглянемо найбільш очевидні загрози, тенденції щодо появи яких можна прослідкувати вже сьогодні. Із розвитком подій як в Україні, так і ЄС, умови реалізації стратегії можуть значно змінитись, і не завжди в кращу сторону. Також зупинимось на потребі приєднання України до НАТО як під-завдання стратегії приєднання до ЄС, що в майбутньому допоможе уникнути низки небажаних загроз.

6.4.1. ВІДСУТНІСТЬ ГАРАНТІЙ БЕЗПЕКИ (БЕЗ ЧЛЕНСТВА В НАТО)

Приєднуючись до ЄС, Україна потребуватиме входження до структур, які забезпечують безпеку країн ЄС. В іншому разі вона постане перед суттєвими загрозами щодо спроможності справлятися із викликами на шляху інтеграції, та здатності гарантувати власну безпеку. Залучення до Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (СЗППБ) не означатиме для України отримання гарантій безпеки, оскільки основну функцію гарантування безпеки країн членів ЄС виконує НАТО. Членство виключно в ЄС не передбачає таких обов'язкових зобов'язань у сфері оборони, як це передбачено у статті 5 Вашингтонського договору щодо НАТО.

Євросоюз не володіє необхідною військовою спроможністю для забезпечення безпеки і оборони своїх членів. Формування спільної оборонної складової Євросоюзу тільки розпочинається. Хоча вона була передбачена ще Маастрихтським договором про Європейський Союз від 1992 р., реальні кроки щодо її будівництва зроблено тільки після 1999 р., коли була прийнята спільна європейська політика безпеки і оборони, яка передбачає створення під егідою ЄС дієздатних оборонних структур.

Створені сили швидкого реагування в кількості 67,1 тис. осіб. мають основним завдання проведення гуманітарних, миротворчих, пошукових та рятувальних операцій, надання допомоги в період надзвичайних ситуацій. Близько 56 тис. вояків із країн ЄС вже виконують різноманітні міжнародні місії з 2003 р.. У 2004 р. розпочало роботу Європейське оборонне агентство, покликане сприяти військовому співробітництву між країнами.

Однак малоймовірно, що в найближчому майбутньому країни ЄС створять свій власний оборонний альянс і відмовляться від участі в НАТО, оскільки стратегічні інтереси країн ЄС і решти країн НАТО співпадають. Північноатлантичний альянс буде залишатись основною обороною і безпековою структурою для країн ЄС. Таким чином, Україна постає перед загрозою бути виключеною із системи гарантування безпеки країн ЄС.

Участь України в НАТО дала б їй можливість підвищити свою спроможність просуватись євроінтеграційним шляхом, покращити свій статус, отримати більше важелів впливу на формування європейського порядку денного, в тому числі можливість сприяти формуванню групи прихильних країн щодо підтримки членства та отримати потужних союзників.

Зникнення прямих безпекових загроз дозволяють НАТО зосередитись на критеріях дотримання демократії, верховенства закону і прав людини. Участь України в підготовці до членства в НАТО і подальше можливе входження до альянсу також сприяло б прискоренню виконання необхідних критеріїв членства в ЄС, тим більше, що вони тотожні політичній частині Копенгагенських критеріїв. Зокрема участь в Плані дій щодо членства (ПДЧ) в НАТО передбачає проведення важливих для країни демократичних реформ у політичній, економічній та безпековій сферах за сприяння і кваліфікованим оцінюванням ефективності їх впровадження з боку партнерів по альянсу.

Невикористання шансу, яке дає членство в НАТО для наближення до ЄС, та продовження використання цього питання як чинника внутрішньополітичної боротьби за владу в країні складає суттєву загрозу досягненню стратегічної мети членства в ЄС.

6.4.2. ЗАГРОЗА НИЗЬКИХ ПОКАЗНИКІВ ЗРОСТАННЯ ВВП

ЄС є сегментом міжнародної економіки, який характеризується високою продуктивністю праці, однак низькими показниками зростання ВВП. Після вступу до ЄС Україна може виявитись втягну-

тою у зони низького росту – великі видатками на соціальні потреби, жорсткі норми регулювання ринку праці і вимогливі екологічні стандарти призводять до зростання собівартості і зниження конкурентноспроможності.

Як наслідок, відставання ЄС від інших світових економічних центрів – США і Японії було досить помітним явищем впродовж 1990-х рр. Протягом всього повоєнного періоду включно із 1980-ми рр. економічне зростання країн ЄС за показником ВВП було у кілька разів вище ніж США, однак темпи зростання ЄС невпинно зменшуються протягом ось уже чотирьох десятиліть (див. табл. 6.8).

Таблиця 6.8

**Щорічне зростання ВВП провідних країн ЄС,
США та Японії (%)**

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Франція	1,1	2,2	3,4	3,2	3,9	1,8	1,0	1,1	2,3	1,2	2,2
Німеччина	1,0	1,8	2,0	2,0	3,2	1,2	0,0	-0,2	1,2	0,9	2,8
Великобританія	2,7	3,1	3,2	3,0	4,0	2,2	2,0	2,5	3,1	1,8	2,8
США	3,7	4,4	4,1	4,4	3,6	0,8	1,6	2,5	3,8	3,2	2,9
Японія	2,5	1,4	-1,8	-0,2	2,9	0,4	0,1	1,8	2,3	2,6	2,2

OECD Productivity Database, September 2006.
www.oecd.org.

Починаючи із 1990 р., США за показниками економічного зростання почав випереджати країни ЄС. За період з 1990 р. до 2003 р. різниця в темпах економічного зростання між ЄС і США складала 1% щорічно, або 14% за цей період. У 2004 – 2005 рр. темпи показників ЄС і США приблизно зрівнялись. В 2006 р. зростання ВВП європейських країн складало 3,2% проти 2,9% в США.

При оцінці загрози втягнення України у зону низького росту ми повинні зважати на відсутність усередненої тенденції для окремих країн. Так, показники зростання в різних країнах ЄС досить різняться – від менше 1% до майже 11%. Спільний ринок ЄС дає значний потенціал росту менш розвиненим економікам, зокрема зростання рівня інвестицій, зменшення ризиків, реструктурування економік, впровадження нових технологій, більш ефективне використання економічних факторів.

По-друге, як показує досвід приєднання країн ЦСЄ, економіки менш розвинених країн після нетривалої затримки переживають період динамічного економічного зростання, користуючись

перевагами інтеграції із більш розвиненими економіками. Однак провідне значення матиме готовність України ефективно використовувати можливості, які дає єдиний ринок ЄС.

6.4.3. ЗАГРОЗА ПЕРЕТВОРЕННЯ ЄС В ДВОХ-ТРЬОХ РІВНЕВУ СТРУКТУРУ

Оцінюючи переваги та недоліки приєднання України до ЄС ми повинні зважати на той факт, що ЄС перебуває в процесі трансформації. Збільшення кількості його членів веде водночас як до ускладнень вироблення ефективних політик, так і до зростання різноманітності і неоднорідності розвитку окремих регіонів і держав.

На подолання внутрішніх проблем, які постають в результаті розширення країни-члени ЄС витрачають значні кошти. Втім ціна розширення не обмежується фінансовими видатками. Йдеться про вплив розширення на виконання довгострокових програм поглиблення європейської інтеграції, передбачених установчими договорами та іншими стратегічними рішеннями ЄС. Ця плата незмірно вище, про що свідчать результати референдумів у Франції й Нідерландах щодо Конституційної угоди і намагання уникнути референдумів щодо Лісабонської угоди в багатьох країнах ЄС, задля полегшення процесу прийняття.

У Договорі про Європейський Союз і в рішеннях самітів ЄС, були зафіксовані напрямки поглиблення європейської інтеграції: створення ЕМС, ключовим елементом якого є єдина валюта (євро); формування простору свободи, безпеки й правосуддя, складовою частиною якого є Шенгенський простір; перехід до спільної зовнішньої політики та її політики безпеки й оборони; реформа інституційної системи ЄС і підвищення її ефективності в умовах нового етапу поглиблення і розширення європейської інтеграції; здійснення прийнятої в 2000 р. у Лісабоні стратегії перетворення ЄС в «найдинамічнішу й конкурентоспроможну економіку у світі, базовану знаннях».

Маастрихтські критерії включають:

1. Досягнення високого рівня стабільності цін (інфляція не більше 1,5% середнього показника трьох найбільш благополучним в цьому плані держав);
2. Захищеність фінансового стану уряду (дефіцит державного бюджету не перевищує 3%);

3. Зближення, виражене в рівні довгострокових процентних ставок: цей рівень не перевищує більш ніж на 2% аналогічний показник держав з найбільш стабільними цінами.

Реалізація кожного із цих завдань в умовах постійного збільшення членів істотно ускладнюється і загрожує перетворенням ЄС в структуру із різними рівнями інтеграції, оскільки не всі члени європейського проекту готові поступитись своїм суверенітетом до рівня необхідного для політичної інтеграції.

Особливо помітна тенденція до виокремлення різних рівнів інтеграції простежується в сфері економічного і монетарного союзу. Єврозона в результаті приєднання до ЄС 12 нових держав стала структурою, що поєднує меншість учасників ЄС, причому підсумки референдуму у Швеції, що надовго закрили шлях до вступу країни в ЕМС, відсунули терміни введення євро у двох інших країнах – Великобританії і Данії. Нові держави, які приєднались користуються статусом «перехідної держави» доти, поки не виконають всіх установлених ЄС умов участі в ЕМС, так званих «маастрихтських критеріїв».

При всіх розбіжностях і нюансах в оцінках наслідків останніх розширень присутня загроза неоднорідності інтеграційних процесів в ЄС [43]. Після майже подвійного збільшення кількості учасників ЄС радикально змінюється зміст концепції інтеграції на різних швидкостей, та «посиленої співпраці».

Концепція інтеграції на різних швидкостях була офіційно запроваджена Маастрихтською угодою, в котрій за Великобританією та Данією було збережено право залишитися поза третім етапом впровадження ЕМС. Також визнавалось право за групою держав на «посилене співробітництво», тобто на здійснення програм поглиблення інтеграції, не чекаючи участі інших членів ЄС.

Однак інтеграція на різних швидкостях не розглядалася як домінуюча тенденція розвитку ЄС. Його учасники або входили до складу ЕМС, або перебували на етапі завершення підготовки і початку впровадження, отже різниця їхніх «швидкостей» була невелика. За таких умов проектам «посиленого» співробітництва приділялася, скоріше, роль потяга, що тягне за собою інші країни.

При подальшому розширенні ЄС стартові позиції нових членів будуть суттєво відрізнятись від членів ЄС і їм буде важко досягти

необхідного рівня інтеграції. За умов подальшого розширення на Балкани і включення Туреччини виникає цілком реальна загроза «не завершення» створення спільного ринку в рамках ЄС навіть при повній відсутності бар'єрів на шляху руху товарів, послуг, осіб і капіталів.

Все це визначає значне розширення діапазону різноманітних «швидкостей» у ЄС, ріст диференціації між окремими його членами⁹⁰.

6.4.4. ЗАГРОЗА БІЛЬШ ЖОРСТКИХ КРИТЕРІВ ЧЛЕНСТВА

Потенційну загрозу може також складати зростання вимог щодо застосування більш жорстких критеріїв до нових членів. Перспектива подальшого розширення ставить вимогою збереження досягнутого рівня інтеграції, що вимагає більш жорстких вимог до нових членів, з тим щоб вони були в змозі долучитись до інтеграційних процесів на рівні із «старими» членами.

З такою проблемою ЄС зіткнувся вже на початку 90-х рр., коли задля збереження домовленостей, закріплених в Маастрихтській угоді, перед країнами-кандидатами була послана вимога відповідності *всьому aquis*. Така позиція ЄК та ЄР була зумовлена прагненням зберегти досягнутий рівень інтеграції.

Наразі не відомо наскільки успішно ЄС подолає період «поглинання» нових членів та які наслідки матиме подальше розширення. Однак, за найбільш несприятливим і найбільш оптимістичним сценарієм ймовірність посилення вимог до нових членів є майже неминучою.

Так, у випадку погіршення бюджетної ситуації і необхідності значних фінансових вливань в економіку нових членів, будуть підняті вимоги (наприклад рівень економічного розвитку), щоб попередити таку ситуацію в майбутньому, чи відкладений сам процес подальшого розширення. Успішне включення нових країн і поглиблення інтеграційних процесів автоматично зробить вимоги більш жорсткішими – як механізм захисту досягнутого рівня інтеграції і виконання укладених домовленостей.

Новий конституційний договір про Реформу ЄС (Лісабонський договір), який перебуває у стадії ратифікації державами-членами ЄС,

⁹⁰ Вже сьогодні наявні суттєві розбіжності в рівні економічного розвитку: так відношення між найзаможнішою і найбіднішою країною становить 8 до 1.

передбачає більш жорсткі критерії отримання членства в ЄС. Зокрема, інститутам ЄС надані значно ширші дискреційні повноваження з регулювання процесу розширення ЄС, ніж це було в старій редакції ст. 49 ДЄС. Вимоги до країн-кандидатів ускладняться новим («ціннісним») підходом до вже відомих категорій, які відносяться наразі до «принципів». Крім того, значно ускладнює процедуру прийому нове правило, за яким мають бути взятими до уваги умови для набуття права членства, щодо яких Європейська Рада дійшла згоди. Це створює потенційні ризики суб'єктивних оцінок відповідними органами ЄС в залежності до загального політичного клімату двосторонніх стосунків на момент прийняття відповідного рішення.

Отже, основними загрозами реалізації стратегії інтеграції України до ЄС є:

<p>1. Відсутність гарантій безпеки (не приєднання до НАТО)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - загроза втратити потужний фактор підтримки проведення демократичних перетворень в середині країни; - питання шляхів досягнення безпеки країни залишатиметься відкритим; - погіршення спроможності взаємодіяти із країнами ЄС;
<p>2. Загроза низьких показників зростання ВВП</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Україна може виявитись втягнутою у зони низького росту, через жорсткі норми регулювання ринку праці, вимогливі екологічні стандарти та вимоги до соціального захисту, що загрожує зростанням собівартості продукції і зниженням конкурентноспроможності.
<p>3. Загроза перетворення ЄС в двох-трьох рівневу структуру</p>	<ul style="list-style-type: none"> - перспектива бути виключеною із ряду інтеграційних проєктів в ЄС; - загроза виникнення нових бар'єрів і не завершення створення спільного ринку; - загроза нерівних можливостей для всіх учасників європейського проєкту;
<p>4. Загроза більш жорстких критерії членства</p>	<ul style="list-style-type: none"> - тривалий процес приєднання України до ЄС загрожує більш жорсткими критеріями членства; - загроза більш жорстких критерії членства виникає як наслідок проблем так і успіху інтеграції нових членів

1. Яким чином НАТО може сприяти наближенню України до ЄС?
2. Які негативні наслідки матиме вступ України до НАТО для євроінтеграційних стратегії України?
3. Чи зміняться умови реалізації стратегії з часом? Що цьому сприятиме?
4. Як можуть змінитись умови вступу України до ЄС з часом?

ВИСНОВКИ ДО ЧАСТИНИ 6

SWOT аналіз стратегії приєднання України до ЄС

	Переваги (сприяє приєднанню, позитивний ефект)	Недоліки (не сприяє приєднанню, погано робить політика? – негативний ефект)
Внутрішні	<ol style="list-style-type: none"> 1. ЄС є важливим партнером України 2. Україна – важливий партнер ЄС 3. В країні наявна суспільна підтримка мети приєднання до ЄС 4. Курс на євроінтеграцію є стимулом для проведення реформ і покращення добробуту населення 5. Наближуючись до ЄС Україна отримає доступ на ринки ЄС, новітніх технологій та інвестицій 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Значна економічна залежність від Росії 2. Внутрішньополітична нестабільність 3. Брак ефективної державної політики 4. Слабкий економічний розвиток країни 5. Відмова від певної частини державного суверенітету 6. Витрати на реформування 7. Відсутність зафіксованих юридичних зобов'язань
	Перспективи (можливість, що відкривається – зміни що відбудуться)	Загрози (небезпека, котра виникає)
Зовнішні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Збільшення міжнародної активності України 2. Зміна характеру стосунків між Україною та Європейським Союзом 3. Консолідація українського суспільства 4. Прискорене економічне зростання 5. Переваги участі у внутрішньому ринку ЄС 6. Підтримка із фондів ЄС 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність гарантій безпеки (без НАТО) 2. Загрози відкриття ринків 3. Загроза низьких показників зростання ВВП 4. Загроза перетворення ЄС в двох-трьох рівневу структуру 5. Загроза більш жорстких критерії членства

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. В чому полягає відмінність в тлумаченні цілей приєднання України до ЄС ліберальною і реалістською теоріями міжнародних відносин?
2. Як відсутність офіційного статусу кандидата впливає на реалізацію євроінтеграційної політики України?
3. Які наслідки матиме приєднання України до ЄС для консолідації українського суспільства?
4. Що на Вашу думку заважає покращенню ефективності стратегії України приєднання до ЄС?

ДОДАТОК № 1. «ОГЛЯД НАЙБІЛЬШ ВАЖЛИВИХ ПЕРЕВАГ І НЕДОЛІКІВ В ПРОЦЕСІ ПРИЄДНАННЯ ДО ЄС»

Наслідки інтеграції можуть мати як кількісний вимір, так і якісний (наприклад, політичні, економічні). Для того, щоб зробити кількісний аналіз необхідні точні статистичні дані, які застосовуються з урахуванням особливостей макроекономічної моделі країни, і, звичайно, відповідні математичні і економетричні методики.

Крім того, відповідно до часових рамок, наслідки інтеграції будуть різними в короткостроковій, середньостроковій і довгостроковій перспективі.

1.1. Прямі наслідки інтеграції⁹¹

Всі наслідки вступу до ЄС можна розділити на прямі і непрямі. Прямі наслідки мають чіткий кількісний вимір і їх можна підрахувати. Непрямі наслідки стосуються перш за все секторальних ефектів, впливу переміщення ресурсів, перерозподілу прибутків і багатства. Їх більш складно виміряти.

Основаними прямими наслідками є:

1) наслідки збільшення обсягів торгівлі (зміни внутрішнього попиту внаслідок зменшення тарифів і цін на імпорт);

2) наслідки зміни напрямків торгівельних потоків (зміни напрямку зовнішньої торгівлі від одного партнера до іншого, наприклад, від Росії до ЄС);

3) наслідки зміни торгівельного балансу (результат дії двох попередніх факторів, які призводять до покращення чи погіршення платіжного балансу);

4) державні прибутки (зміни в надходженні до бюджету в результаті скасування тарифів, що веде до зменшення зборів на одиницю імпорту, однак збільшує загальні надходження до бюджету в наслідок зростання обсягів торгівлі тобто зростання бази оподаткування);

5) збільшення добробуту споживачів (зростання споживання внаслідок зменшення ціни на імпортований товар)

1.2. Непрями наслідками інтеграції є:

1) секторальні ефекти (вплив на виробництво, зайнятість, обсяг торгівлі в кожному секторі);

2) наслідки перерозподілу ресурсів і прибутків;

3) зміни в торгівельних відносинах (умови торгівлі змінюються внаслідок зміни співвідношення експорту – імпорту);

⁹¹ Адаптовано за Dimitrijević Bojan. Comparative Analysis of Costs and Benefits of European Union Accession in the selected countries. – Beograd: Savetodavni Centar za Ekonomska I Pravna Pitanja. - 2002. – 55p.

4) вплив покращення міжнародної конкурентної позиції країни після вступу до ЄС (внаслідок використання більш дешевих факторів виробництва і зменшення витрат як результат усунення тарифів).

Балдвін, Франсуа, Порес [26, 127-170] виділяють також наступні наслідки:

1) Зміна торгівлі (збільшення обсягів торгівлі, зміни напрямків торговельних потоків, зменшення торговельних затрат, ефект чистого прибутку, ефект акумулювання), які виникають внаслідок відміни тарифів і кількісних обмежень, усунення різноманітних бар'єрів і спрощення процедур;

2) Ефект зміни ризиків (позитивні наслідки для зростання ВВП і прямих іноземних інвестицій внаслідок зменшення політичних ризиків);

3) Бюджетні витрати і переваги обох сторін.

Інші автори, наприклад, Барта В. [27], Мейсен Б. [42], Кавеска-Вурсуковська Е. [40] класифікують наслідки вступу за чотирма категоріями:

1) Бюджетні – трансферні ефекти, які виникають внаслідок перерозподілу коштів ЄС на користь нових країн-членів, наприклад, з Структурного фонду, Фонду вирівнювання, сільськогосподарської політики, а також фондів в передвступний період. Ці трансфери впливають на зростання інвестицій, державних витрат, прибуток фермерів і решті решт ВВП нових країн-членів ЄС;

2) Непрямі економічні наслідки - позитивні:

a. ефекти використання виділених коштів (за умов конкуренції);

b. наслідки зовнішньої торгівлі;

c. наслідки торговельних рент на основі різниці між високими внутрішніми і низькими цінами на імпорт;

d. ефекти використання виділених коштів (за недосконалої конкуренції): збільшення добробуту споживачів, зменшення цін, зростання виробництва;

3) Витрати на приєднання:

a. Необхідність протидіяти негативним ефектам, зокрема, спаду виробництва, збільшенню безробіття в наслідок відкриття внутрішнього ринку тощо;

b. поміж побічних ефектів: видатки на соціальні програми для тих, хто втратив роботу;

c. витрати на створення і підтримання інституцій у відповідності із вимогами ЄС;

d. видатки на імплементацію правил і регулювань *acquis*, найбільш затратними є дотримання норм в галузі навколишнього середовища, сільського господарства, транспорту, енергетики, стандартизації.

4) непрямі політичні переваги

a. збільшення національної та міжнародної безпеки;

b. використання геостратегічних переваг, які постають внаслідок членства в ЄС;

с. підтримка стабільності та демократії;

d. зростання прямих іноземних інвестицій внаслідок зменшення політичних ризиків.

Використовуючи критерій загальності, переваги і недоліки можна класифікувати на:

1) мікроекономічні: (наслідки для споживачів, виробників, суспільного блага, зміни цін, перерозподіл прибутків);

2) макроекономічні: зміна платіжного балансу, вплив на рівень цін, зайнятість, споживання і інвестиції.

Більшість переваг і недоліків є наслідком імплементації регулювань, впровадження інституцій та запровадження форм інтеграції, наприклад:

1) наслідки запровадження зони вільної торгівлі, спільного ринку, ЄМС;

2) переваги і недоліки запровадження *acquis*;

3) наслідки від вільного переміщення товарів, послуг, капіталу, робочої сили;

4) наслідки використання інструментів ЄС в період підготовки до членства;

5) Використання фондів ЄС для менш розвинених країн (Structural Fund, Cohesion Fund, CAP).

ДОДАТОК № 2. ХРОНОЛОГІЯ ВІДНОСИН УКРАЇНА-ЄС (1991-2009 РР.)

2 грудня 1991 р. – У своїй Декларації щодо України Євросоюз відзначив демократичний характер Всеукраїнського референдуму і закликав Україну підтримувати з ЄС відкритий і конструктивний діалог.

Вересень 1992 р. м. Київ – Перша зустріч Україна-ЄС на найвищому рівні між Президентом України Л.Д.Кравчуком та Головою Європейської Комісії Ж.Делором.

Жовтень 1993 р. м. Київ – Відкрито Представництво Європейської Комісії в Україні.

9-11 березня 1994 р. м. Київ – Перша зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ.

14 червня 1994 р. м. Люксембург – Підписано Угоду про партнерство та співробітництво між Україною, з одного боку, і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, з іншого боку (переговори щодо укладення УПС тривали з 23 березня 1993 р., Україна ратифікувала УПС 10 листопада 1994 р., УПС набула чинності 1 березня 1998 р., торговельні положення УПС почали діяти з 1 червня 1995 р. На основі відповідної Тимчасової угоди).

5 січня 1995 р. м. Київ – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ (обговорено перспективи розвитку відносин Україна-ЄС і актуальні міжнародні питання).

24 березня 1995 р. м. Брюссель – Перше засідання Спільного комітету Україна-ЄС (утворений згідно з Угодою про торгівлю і комерційне та економічне співробітництво між ЄЕС і ЄВРОАТОМом та СРСР від 18 грудня 1989 р., діяв на основі Тимчасової угоди від 1 червня 1995 р.).

1 червня 1995 р. м. Люксембург – Зустріч Президента України Л.Д.Кучми з Головою Європейської Комісії Ж.Сантером (підписано Тимчасову угоду про торгівлю та питання, пов'язані з торгівлею, між Україною, з одного боку, та Європейським Співтовариством, Європейським Об'єднанням Вугілля і Сталі, Європейським Співтовариством з Атомної Енергії, з іншого боку).

28 червня 1995 р. м. Брюссель – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ (стан розвитку відносин Україна-ЄС).

Липень 1995 р. м. Брюссель – Відкрито Представництво України при Європейських Співтовариствах (Європейському Союзу).

24 листопада 1995 р. – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ (питання безпеки і ситуація в колишній Югославії).

5 лютого 1996 р. – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ (питання регіонального співробітництва).

6-7 травня 1996 р. – Засідання Спільного комітету Україна-ЄС.

21 травня 1996 р. м. Рим – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ (ЄС оприлюднив свою Заяву щодо політичної підтримки України).

Червень 1996 р. – ЄС визнав за Україною статус країни з перехідною економікою.

26 вересня 1996 р. – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ (питання відносин Україна-ЄС, стосунки з Росією та СНД).

5 лютого 1997 р. – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ (питання імплементації Плану дій ЄС щодо України від 6 грудня 1996р., відкриття у Києві Центру документації ЄС).

17-18 квітня 1997 р. – Засідання Спільного комітету Україна-ЄС.

5 вересня 1997 р. м. Київ – Саміт Україна-ЄС (обговорено стан і перспективи розвитку відносин Україна-ЄС)

1 березня 1998 р. – Набуття чинності Угодою про партнерство та співробітництво між Європейськими Співтовариствами і Україною.

8-9 червня 1998 р. м. Люксембург – Перше засідання Ради з питань співробітництва між Україною та Європейським Союзом у рамках УПС (Прем'єр-міністр України заявив про прагнення України набуття асоційованого членства в ЄС).

11 червня 1998 р. м. Київ – Президент України своїм Указом затвердив Стратегію інтеграції України до ЄС, якою визначаються пріоритети діяльності органів виконавчої влади на період до 2007 року, протягом якого мають бути створені передумови для набуття Україною статусу асоційованого члена ЄС.

24 вересня 1998 р. м. Нью-Йорк – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ (обговорені питання довгострокової стратегії ЄС щодо України).

16 жовтня 1998 р. м. Відень – Перший саміт Україна-ЄС після набуття чинності УПС (відносини між Україною та ЄС визначено як «стратегічне партнерство», обговорено питання співробітництва у сфері зовнішньої і безпекової політики).

5 листопада 1998 р. м. Брюссель – Перше засідання Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС в рамках УПС (засновано 6 галузевих підкомітетів: з питань торгівлі та інвестицій; фінансів, економіки та статистики; енергетики, ядерних питань і навколишнього природного середовища; митного і прикордонного співробітництва, боротьби з «відмиванням» коштів і наркобізнесом; транспорту, телекомунікацій, науки та технологій, освіти та навчання; вугілля, сталі, гірничої промисловості та сировинних матеріалів).

Грудень 1998 р. м. Київ – Перше засідання Комітету парламентського співробітництва між Україною та ЄС (створено в рамках УПС).

26-27 квітня 1999 р. м. Брюссель – Друге засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС (питання економічного співробітництва).

23 липня 1999 р. м. Київ – Другий саміт Україна-ЄС (досягнуто прогресу у визнанні Євросоюзом євроінтеграційного курсу України, ЄС підтвердив наміри сприяти вступу України до СОТ).

28 липня 1999 р. м. Київ – Друге засідання Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

23 вересня 1999 р. м. Нью-Йорк – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ (ЄС відзначив важливість проєвропейського вибору України і висловив повагу до її євроінтеграційного курсу).

24-26 листопада 1999 р. – Друге засідання Комітету парламентського співробітництва між Україною та ЄС.

6 грудня 1999 р. м. Брюссель – Зустріч Президента України Л.Д.Кучми з Головою Європейської Комісії Р.Проді.

10 грудня 1999 р. м. Хельсінкі – Європейська Рада ухвалила Спільну стратегію ЄС щодо України, спрямовану на зміцнення відносин «стратегічного партнерства» між Україною та ЄС (у документі відзначаються європейські прагнення України і вітається її проєвропейський вибір; ЄС підтвердив свої зобов'язання щодо підтримки політичних та економічних перетворень в Україні, які мають забезпечити подальше її наближення до ЄС).

25 січня 2000 р. м. Брюссель – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ (питання реалізації Спільної стратегії ЄС щодо України, актуальні міжнародні питання, обговорення схваленого Радою ЄС першого Робочого плану реалізації Спільної стратегії ЄС щодо України).

23 травня 2000 р. м. Брюссель – Третє засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС (внутрішній розвиток в Україні та в ЄС, відносини Україна-ЄС, міжнародні питання).

15 вересня 2000 р. м. Париж – Третій саміт Україна-ЄС (українською стороною запропоновано реформування спільних органів Україна-ЄС, створених на основі УПС, а також інституціоналізацію відносин у сфері зовнішньої політики, безпеки, військового та військово-технічного співробітництва, юстиції та внутрішніх справ).

9-10 жовтня 2000 р. м. Брюссель – Третє засідання Комітету парламентського співробітництва між Україною та ЄС.

11 жовтня 2000 р. – Набула чинності постанова Ради ЄС, згідно з якою Україна була вилучена з переліку країн з неринковою економікою в рамках антидемпінгового законодавства ЄС.

9-10 листопада 2000 р. м. Київ – Зустріч Президента України Л.Д.Кучми з Президентом Європейської Комісії Р.Проді напередодні закриття ЧАЕС.

14 грудня 2000 р. м. Брюссель – Зустріч Міністра закордонних справ України А.М.Зленка з Генеральним секретарем Ради ЄС, Верховним представником з питань Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС Х.Соланою.

18 грудня 2000 р. м. Брюссель – Третє засідання Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

19 січня 2001 р. м. Берлін – Зустрічі Президента України Л.Д.Кучми з Президентом Європейської Комісії Р.Проді та Генеральним секретарем Ради ЄС Х.Соланою.

13 лютого 2001 р. м. Київ – Засідання Україна-Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ, а також зустрічі Трійки ЄС з Президентом України Л.Д.Кучмою, Головою Верховної Ради України І.С.Плющем, Прем'єр-міністром України В.А.Ющенком.

15 березня 2001 р. м. Страсбург – Європейський Парламент ухвалив Резолюцію стосовно Спільної стратегії Європейського Союзу щодо України (визнається право України стати членом ЄС).

9-10 квітня 2001 р. м. Київ – Візит Голови Делегації Європейського Парламенту по зв'язках з Україною, Молдовою та Білоруссю Я.Вірсьми в Україну; зустрічі з Президентом України, Прем'єр-міністром України, Головою Верховної Ради України.

18-19 квітня 2001 р. м. Київ – Візит Генерального секретаря Ради ЄС Х.Солани, зустрічі з Президентом України, Прем'єр-міністром, Головою Верховної Ради України.

15-16 червня 2001 р. – У заключному документі за підсумками саміту ЄС у Гьотеборзі Україну запрошено до участі у Європейській Конференції.

19-20 червня 2001 р. м. Київ – Візит Голови Європейської Ради, Прем'єр-міністра Швеції Й.Перссона в Україну; його зустрічі з Президентом України, Прем'єр-міністром України, Головою Верховної Ради України, Міністром закордонних справ України.

26 червня 2001 р. м. Люксембург – Четверте засідання Ради з питань співробітництва Україна-ЄС (ухвалено 6 пріоритетів реалізації УПС на наступні 12 місяців; узгоджено питання про скорочення кількості підкомітетів до 4-х).

30-31 липня 2001 р. Київ-Крим – Візит Генерального секретаря Ради ЄС, Верховного представника ЄС з питань спільної зовнішньої та безпекової політики Х.Солани в Україну; його зустрічі з Президентом України, Прем'єр-міністром України, Головою Верховної Ради України, Міністром закордонних справ України.

10-11 вересня 2001 р. м. Ялта – Саміт Україна-ЄС став важливою подією у відносинах між Україною та Європейським Союзом, надав новий імпульс розвитку співробітництва в енергетичному секторі, сфері юстиції та внутрішніх справ, європейської політики безпеки і оборони. На кожному з цих напрямків розпочалася конкретна робота.

20 жовтня 2001 р. м. Брюссель – Участь Державного секретаря з питань європейської інтеграції МЗС України О.Чалого у робочому ланчі в рамках Європейської Конференції, присвяченої питанням боротьби з міжнародним тероризмом та формуванню міжнародної антитерористичної коаліції.

13 листопада 2001 р. м. Нью-Йорк – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ (підготовка до парламентських виборів в Україні, стан співробітництва в енергетичній сфері, сфері торговельно-економічних відносин, зокрема, в контексті вирішення проблемних питань, пов'язаних з виконанням УПС. Представникам Європейського Парламенту передано запрошення на участь у спостереженні за підготовкою та проведенням виборів до Верховної Ради України).

11 грудня 2001 р. м. Київ – Парламентські слухання з питань реалізації державної політики інтеграції до ЄС, які вперше відбулися в Україні продемонстрували консолідацію зусиль Верховної Ради та Уряду України навколо курсу на європейську інтеграцію держави.

12 грудня 2001 р. м. Київ – Засідання Комітету з питань співробітництва Україна-ЄС (схвалено План дій ЄС щодо України у галузі юстиції та внутрішніх справ).

10 січня 2002 р. м. Мадрид – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ. Українська сторона запропонувала перевести відносини Україна-ЄС у площину асоціації.

15 січня 2002 р. м. Київ – Зустріч Першого Віце-прем'єр-міністра України Дубини О.В. з Головою Делегації Європейської Комісії в Україні, Послом Н. Жустеном (питання поточного стану співпраці сторін).

16-18 січня 2002 р. м. Брюссель – Перше засідання об'єднаного Підкомітету з питань енергетики, співробітництва у цивільному ядерному секторі, охорони навколишнього середовища, транспорту, телекомунікацій, науки та технологій, освіти та навчання Комітету Україна-ЄС (прийнято рішення про створення п'яти спільних робочих груп з питань: 1) відновлюваної енергетики та енергоефективності, 2) глобальних змін клімату, 3) транзиту газу, 4) космосу, 5) енергетичної стратегії).

30 січня 2002 р. м. Брюссель – Відбулася презентація Програми розвитку державного кордону України в штаб-квартирі ЄС.

8 лютого 2002 р. м. Київ – Нарада у Президента України з питань реалізації стратегії європейської інтеграції України. Президент України Л.Кучма визначив стрижнем Стратегії соціально-економічного розвитку України на наступне десятиріччя практичну реалізацію до кінця 2011 року завдань, пов'язаних із створенням необхідних передумов для вступу України до Євросоюзу.

18-20 лютого 2002 р. м. Київ – Робочі консультації з експертною групою ЄС щодо спільного опрацювання проекту Плану-графіка імплементації положень Плану дій ЄС в галузі юстиції та внутрішніх справ в Україні.

20-21 лютого 2002 р. м. Київ – Візит в Україну Генерального секретаря Ради ЄС, Верховного представника ЄС з питань СЗБП Х.Солани. В ході зустрічей з Президентом України, Головою Верховної Ради України, Прем'єр-міністром України, Міністром закордонних справ України підтверджено значну зацікавленість ЄС до розвитку та поглиблення співробітництва з Україною у сфері Європейської політики безпеки та оборони.

Лютий 2002 р. м. Київ – Засідання спільної робочої групи для підготовки аудиту газотранспортної системи України в рамках програми ЄС «ІНОГЕЙТ».

11 березня 2002 р. м. Брюссель – П'яте засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС (стан виконання пріоритетів у рамках УПС; міжнародні питання, які становлять взаємний інтерес, включаючи спільну боротьбу з міжнародним тероризмом; затверджено пріоритети виконання УПС на наступний період – енергетика, торгівля та інвестиції, юстиція та внутрішні справи, наближення законодавства України до законодавства ЄС, охорона навколишнього середовища, транспорт, новим пріоритетом визначено міжрегіональне та транскордонне співробітництво).

11 березня 2002 р. м. Брюссель – Міжнародна Конференція «Відносини між Україною та ЄС після наступної хвилі розширення».

19 березня 2002 р. м. Київ – Перше засідання новоствореної Робочої групи Україна-ЄС з питань відновлювальної енергетики та енергоефективності.

9-11 квітня 2002 р. м. Брюссель – Українська делегація взяла участь у засіданні Трійки Спеціального Комітету статті 36 Амстердамського договору та Стратегічного Комітету ЄС з питань імміграції, кордонів та притулку.

11-13 квітня 2002 р. м. Брюссель – Відбулося засідання Робочої групи (двосторонні консультації) по укладенню Угоди про реадмісію між Україною та ЄС.

15 квітня 2002 р. м. Люксембург – Рада Міністрів закордонних справ ЄС прийняла рішення звернутися до Європейської Комісії та Генерального секретаря Ради ЄС Х.Солани з питання внесення пропозицій щодо посилення відносин розширеного ЄС з його східними сусідами – Україною, Білоруссю та Молдовою.

19 квітня 2002 р. м. Брюссель – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні експертів з питань експортного контролю

29-30 квітня 2002 р. м. Варшава – П'яте засідання Постійної українсько-польської конференції з питань європейської інтеграції. У Спільному Протоколі за підсумками засідання Республікою Польща проголошено підтримку України в питанні набуття асоціації з ЄС, а також заявлено про готовність до завершення укладення двостороннього Протоколу про доступ до ринків товарів та послуг

5-7 травня 2002 р. м. Варшава – Українсько-польська Координаційна рада з питань міжрегіонального співробітництва.

7 травня 2002 р. м. Брюссель – Консультації Україна-Трійка ЄС на рівні експертів з ОБСЄ.

14 травня 2002 р. м. Київ – Конференція «Десять років програмі Тасіс в Україні».

15 травня 2002 р. м. Брюссель – Робочий ланч Президента України Л.Д.Кучми з Президентом Європейської Комісії Р.Проді.

27-28 травня 2002 р. м. Київ – Засідання Керівного Комітету для реалізації спільної програми співробітництва між ЄК та Радою Європи щодо зміцнення демократичної стабільності в Україні.

27-28 травня 2002 р. м. Бад-Хоннеф (ФРН) 30 травня 2002 р. м. Брюссель – Делегація України взяла участь у спеціальній нараді Європейської конференції цивільної авіації (ЄКЦА) з питань інтеграції на рівні директорів цивільної авіації країн-членів ЄКЦА.

29 травня 2002 р. м. Київ – Консультації Україна-Трійка ЄС на рівні політичних директорів.

30 травня 2002 р. м. Київ – Зустріч Віце-прем'єр-міністра України з економічних питань Рогового В.В. з Головою Делегації Європейської Комісії в Україні, Послом Н. Жустеном.

30 травня 2002 р. м. Михайлівці (СР), 31 травня 2002 р. м. Ужгород – Українсько-словацька конференція з питань транскордонного співробітництва.

3 червня 2002 р. м. Жешув (РП) – VII засідання українсько-польської Змішаної комісії з питань торгівлі та економічного співробітництва.

5-7 червня 2002 р. м. Брюссель – Спільне засідання Підкомітету з питань фінансів, економіки та статистики.

10-12 червня 2002 р. м. Брюссель – Спільне засідання Робочої групи з питань енергетичної стратегії.

13 червня 2002 р. м. Брюссель – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні експертів з питань роззброєння та нерозповсюдження ядерної зброї.

16-18 червня 2002 р. м. Париж – Переговори з представниками Європейської контрольної групи FATF.

17 червня 2002 р. м. Брюссель – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні експертів з питань ОБСЄ.

17-19 червня 2002 р. м. Брюссель – Спільне засідання Підкомітету з питань митниці, транскордонного співробітництва, боротьби з нелегальною міграцією, відмиванням грошей та наркобізнесом (затверджено доопрацьований сторонами План-графік імплементації положень Плану дій ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ в Україні).

18-20 червня 2002 р. м. Брюссель – Конференція «Розвиток нафтогазового комплексу України та можливості залучення іноземних інвестицій» в рамках програми ІНОГЕЙТ.

19 червня 2002 р. м. Київ – Переговори з ЄК щодо повернення ПДВ українським експортерам металобрухту та укладання Угоди між Урядом України та Європейським Співтовариством Вугілля та Сталі про торгівлю деякими сталеливарними виробами.

19-21 червня 2002 р. м. Скоп'є – Українська делегація взяла участь у 5-тій Європейській міністерській конференції з питань рівності між жінками та чоловіками в рамках Ради Європи.

20-21 червня 2002 р. м. Жешув (РП) – Економічний форум «Україна-Польща».

20-21 червня 2002 р. м. Київ – Зустріч експертів Європейського Космічного Агентства з представниками НКАУ (питання розвитку співробітництва у сфері мирного використання космосу).

25 червня 2002 р. м. Київ – Проведення засідання робочої групи Україна-ЄС з питань змін клімату.

26-28 червня 2002 р. м. Хельсінкі – Українська делегація взяла участь у 13-тій сесії Конференції європейських міністрів, відповідальних за питання місцевого самоврядування в рамках Ради Європи.

4 липня 2002 р. м. Копенгаген – Копенгагенський саміт Україна-ЄС (Спільна заява за результатами Саміту охоплює значний спектр співробітництва та визначає подальші шляхи його розвитку; підписано Угоду про наукове та технологічне співробітництво між Україною та ЄС; прийнято рішення про підготовку сторонами Спільної доповіді з оцінки стану виконання УПС).

4-5 липня 2002 р. м. Київ – Візит керівника Департаменту стратегії та зовнішніх зв'язків Європейського Космічного Агентства (ЄКА) Ж.Понселе з метою обговорення конкретних напрямів співробітництва НКАУ та ЄКА.

8-9 липня 2002 р. м. Кошице (СР) – Зустріч Державних секретарів МЗС України та країн Вишеградської групи.

10-11 липня 2002 р. м. Київ – Міжнародна конференція «10-річчя Програми Тасіс з ядерної безпеки».

17 липня 2002 р. м. Брюссель – Спільне засідання Підкомітету з питань торгівлі та інвестицій (практичні заходи Уряду України, спрямовані на реалізацію торговельних положень УПС та досягнутого в цьому напрямі прогресу; питання, у вирішенні яких зацікавлена Україна (ринковий статус, вступ до СОТ, торгівля сталеливарними виробами, наслідки розширення ЄС тощо); фактичне погодження Плану заходів з адаптації законодавства України щодо стимулювання автомобільної промисловості до положень УПС та норм СОТ).

21 серпня 2002 р. м. Київ – Перше засідання Комісії з питань розвитку транскордонного співробітництва та єврорегіонів.

29 серпня, 2 вересня 2002 р. м. Ялта – Спеціальна нарада Генеральних директорів цивільної авіації країн-членів Європейської конференції цивільної авіації.

29-30 серпня 2002 р. м. Хельсінборг (Швеція) – Українська делегація взяла участь у Конференції ЄС з попередження конфліктів.

30-31 серпня 2002 р. м. Елсінор – Неформальна зустріч міністрів закордонних справ держав-членів ЄС за участю Міністра закордонних справ України.

5-7 вересня 2002 р. м. Криниця Гурська (РП) – XII міжнародний Економічний Форум «Криниця 2002» за участю Прем'єр-міністра України.

11 вересня 2002 р. м. Брюссель – Українська делегація взяла участь у засіданні Політико-безпекового Комітету (PSC) на високому рівні.

11 вересня 2002 р. м. Брюссель – Зустріч Україна-ЄС на рівні експертів з питань ОБСЄ.

13 вересня 2002 р. м. Брюссель – Зустріч Україна-ЄС на рівні експертів з питань Центральної та Східної Європи (COEST).

15-17 вересня 2002 р. м. Хельсінкі – Українська делегація взяла участь у 7-мій Конференції європейських міністрів, відповідальних за питання, пов'язані з нелегальною міграцією.

18-20 вересня 2002 р. м. Брюссель – Українська делегація взяла участь у Європейській Конференції щодо запобігання та боротьби з торгівлею людьми.

24 вересня 2002 р. м. Брюссель – Спільна зустріч експертів ЄС, України та РФ з питань боротьби з нелегальною міграцією.

27 вересня 2002 р. м. Брюссель – Проведення консультацій з представниками ЄК щодо торгівлі деякими сталеливарними виробами.

27 вересня 2002 р. м. Брюссель – 6-та нарада-семинар в МЗС за участю представників органів виконавчої влади з питань координації у сфері зовнішніх зносин «Шляхи реалізації євроінтеграційних намірів України».

28 вересня 2002 р. м. Брюссель – Експертна зустріч Україна-ЄК з обговорення торгівлі зерновими.

3-5 жовтня 2002 р. м. Львів – II Економічний форум з питань прикордонного співробітництва.

14-15 жовтня 2002 р. м. Афіни – Українська делегація взяла участь у консультаціях з питань європейської інтеграції на рівні державних секретарів міністерств закордонних справ.

22-23 жовтня 2002 р. м. Київ – Міжнародна конференція з питань розвитку П'ятого міжнародного транспортного коридору.

24-25 жовтня 2002 р. м. Брюссель – Українська делегація взяла участь у засіданні робочої групи з транзиту Секретаріату Енергетичної Хартії.

28 жовтня 2002 р. м. Копенгаген – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні політичних директорів міністерств закордонних справ.

29 жовтня 2002 р. м. Брюссель – Конференція «Відносини Україна – ЄС» в оборонному коледжі.

29 жовтня 2002 р. м. Київ – Зустріч Першого віце-прем'єр-міністра України О. Дубини з координатором програми INOGATE, представником Генерального Директорату ЄК з питань транспорту та енергетики Ф Бенсарсою.

1 листопада 2002 р. м. Київ – Українська делегація взяла участь у Конференції країн Центральної та Східної Європи з питань зміцнення європейської безпеки.

5 листопада 2002 р. м. Київ – Зустріч Уповноваженого України з питань європейської інтеграції, Віце-прем'єр-міністра України Рогового В.В. з Головою Представництва Європейської Комісії, Послом Н. Жустеном.

6 листопада 2002 р. м. Будапешт – Українсько-угорські консультації з консульсько-правових питань.

7 листопада 2002 р. м. Будапешт – Українська делегація взяла участь у щорічному зібранні Німецької Спільки країн Східної та Центральної Європи «Розширення ЄС на Схід та його наслідки для співпраці з країнами СНД».

11 листопада 2002 р. м. Брюссель – Засідання Трійки Україна-ЄС з питань юстиції та внутрішніх справ на рівні міністрів.

12-13 листопада 2002 р. м. Луцьк – Українсько-польська Міжурядова Координаційна рада з питань міжрегіонального співробітництва.

11-12 листопада 2002 р. м. Брюссель – Засідання Комітету з парламентського співробітництва Україна-ЄС.

13-15 листопада 2002 р. м. Скоп'є – П'ятий Економічний Форум країн-учасниць Центральноєвропейської Ініціативи.

18 листопада 2002 р. м. Київ – Переговори Україна-ЄС з питань укладання Угоди про реадмісію та консультації щодо виконання Плану дій ЄС в сфері юстиції і внутрішніх справ в Україні.

20 листопада 2002 р. м. Київ – Парламентські слухання з питань взаємовідносин та співробітництва України з ЄС (проводилися вдруге).

20-22 листопада 2002 р. м. Брюссель – Спільне засідання Підкомітету з питань транспорту та енергетики, співробітництва у цивільному та ядерному секторі, охорони довкілля, освіти, навчання та технологій.

21 листопада 2002 р. м. Брюссель – Зустріч Уповноваженого України з питань європейської інтеграції, Віце-прем'єр-міністра України В.В. Рогового з Членом ЄК з питань зовнішніх зносин К.Паттенем та Членом ЄК з питань сільського господарства та рибальства Ф.Фішлером.

21-22 листопада 2002 р. м. Брюссель – Зустріч Національних координаторів програми Тасіс.

22 листопада 2002 р. м. Брюссель – Зустріч Уповноваженого України з питань європейської інтеграції, Віце-прем'єр-міністра України В.В. Рогового з Членом ЄК з питань торгівлі П.Ламі.

22 листопада 2002 р. м. Київ – Консультації щодо Плану Дій ЄС в сфері юстиції і внутрішніх справ в Україні.

25 листопада 2002 р. м. Брюссель – Експертні консультації Україна-ЄС щодо торгівлі зерновими.

26 листопада 2002 р. м. Київ – Візит державних секретарів «Трійки ЄС» в Україну (Іспанія, Данія, Греція).

27 листопада 2002 р. м. Брюссель – Спільне засідання Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС (актуальні питання двостороннього співробітництва в рамках УПС; питання надання Україні технічної допомоги ЄС; ініціатива ЄС «Нові сусіди»; парафовано Угоду між Кабінетом Міністрів України та Європейським співтовариством з атомної енергії про співробітництво у сфері мирного використання ядерної енергії).

28 листопада 2002 р. м. Брюссель – Міжнародна конференція: «Порядок денний 2004: «Європейська інтеграція України».

28 листопада 2002 р. м. Брюссель – Презентація Дніпропетровського регіону в Європарламенті.

5 грудня 2002 р. м. Брюссель – Презентація Державної Митної Служби України в європейських структурах.

10 грудня 2002 р. м. Київ – Спільне засідання робочої групи з енергоефективності та відновлювальної енергетики.

11 грудня 2002 р. м. Київ – Презентація Шостої рамкової програми ЄС у сфері досліджень та технологічного розвитку (візит представника Генерального Директорату ЄК «Дослідження» М.Леоніду).

18 грудня 2002 р. м. Брюссель – Українська делегація взяла участь у Одинадцятій сесії Конференції з Енергетичної Хартії.

23 грудня 2002 р. м. Київ – Зустріч Прем'єр-міністра України В. Януковича з Надзвичайним та Повноважним Послом Грецької Республіки в Україні П. Гумасом.

21 січня 2003 р. м. Брюссель – Презентація Донецького регіону в Європарламенті.

21-22 січня 2003 р. м. Київ – Проведення двосторонніх консультацій щодо врегулювання питання торгівлі деякими сталеливарними виробами між Україною та ЄС.

22-23 січня 2003 р. м. Скоп'є – Українська делегація взяла участь у П'ятій Європейській міністерській конференції «Демократизація, запобігання конфліктам та миробудівництво: перспективи та роль жінок».

29 січня 2003 р. м. Київ – Шосте засідання постійної Українсько-польської конференції з питань європейської інтеграції.

5 лютого 2003 р. м. Брюссель – Зустріч Україна – ЄС на рівні експертів з питань Центральної та Східної Європи (COEST).

6 лютого 2003 р. м. Київ – Перше засідання Державної Ради з питань європейської та євроатлантичної інтеграції.

6-7 лютого 2003 р. м. Київ – Проведення двосторонніх консультацій з питань укладання Угоди між Україною та ЄС про використання ЄС українського авіаційно-транспортного потенціалу.

7 лютого 2003 р. м. Київ – Зустріч міністрів закордонних справ України та Трійки ЄС.

7 лютого 2003 р. м. Київ – Зустріч Прем'єр-міністра України В.Януковича з Генеральним Секретарем Ради ЄС, Верховним представником ЄС з питань спільної зовнішньої та безпекової політики Х.Соланою.

11 лютого 2003 р. м. Київ – Проведення двосторонніх консультацій щодо підготовки Спільної доповіді про стан виконання УПС та набуття чинності Правилами процедури врегулювання спірних питань.

17 лютого 2003 р. м. Брюссель – Конференція «Більше ніж сусід? Політика ЄС стосовно України».

20 лютого 2003 р. м. Ніредьгаза – XXXIII засідання Ради Карпатського Єврорегіону.

21 лютого 2003 р. м. Київ – Засідання Української частини Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС.

21 лютого 2003 р. м. Київ – Робочий обід Прем'єр-міністра України з послами країн-членів ЄС.

22 лютого 2003 р. м. Салоніки – Зустріч міністрів енергетики країн-членів ЄС.

27-28 лютого 2003 р. м. Київ – Українсько-польські експертні консультації щодо проекту будівництва нафтопроводу Одеса-Броди-Гданськ.

5 березня 2003 р. м. Київ – Спільне засідання Підкомітету з питань митниці, транскордонного співробітництва, боротьби з нелегальною міграцією, «відмиванням» грошей та наркобізнесом.

6 березня 2003 р. м. Київ – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні політичних директорів.

7 березня 2003 р. м. Київ – Перше засідання українсько-словацької Робочої групи з питань транскордонного співробітництва.

11 березня 2003 р. м. Київ – Друге засідання Комісії у справах співробітництва в рамках програм ЄС (ФАРЕ, ТАСІС) українсько-польської Міжурядової Координаційної Ради з питань міжрегіонального співробітництва.

10-14 березня 2003 р. м. Брюссель – Інформаційний семінар з питань Шостої Рамкової програми ЄС у сфері науки та технологічного розвитку.

17 березня 2003 р. м. Брюссель – Щорічна конференція «Україна – ЄС»

17 березня 2003 р. м. Брюссель – Зустріч Прем'єр-міністра України В.Януковича з Верховним представником з питань Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС Х.Соланою.

17 березня 2003 р. м. Брюссель – Зустріч Прем'єр-міністра України В.Януковича з Президентом Європейської Комісії Р.Проді.

17 березня 2003 р. м. Брюссель – Міністром економіки та з питань європейської інтеграції України В. Хорошковським та Комісаром ЄК з питань торгівлі П. Ламі підписано двосторонній протокол з ЄС про умови вступу України до СОТ.

18 березня 2003 р. м. Брюссель – Шосте засідання Ради з питань співробітництва Україна-ЄС (актуальні питання співробітництва у сферах торгівлі, енергетики, транспорту, юстиції та внутрішніх справ; затверджено пріоритети з виконання УПС на наступний період; розглянуто Спільну доповідь з оцінки стану виконання УПС, підготовлену на виконання домовленостей Копенгагенського саміту Україна-ЄС).

18 березня 2003 р. м. Брюссель – Щорічна міжнародна конференція Україна – ЄС «Ширша Європа: перспективи України».

19 березня 2003 р. м. Київ – Інформаційний семінар щодо програми допомоги ЄС «Ключові інституції».

19-20 березня 2003 р. м. Мюнхен – Конференція щодо європейських стандартів і реформування систем юстиції в трансформаційних країнах Центральної та Східної Європи.

21 березня 2003 р. м. Київ – Спільне засідання Керівного комітету для реалізації Спільної програми співробітництва між ЄК та Радою Європи щодо зміцнення демократичної стабільності в Україні.

27-28 березня 2003 р. м. Брюссель – Перше засідання Спільної Робочої групи з питань співробітництва Україна-ЄС у сфері космічних досліджень та використання космосу в мирних цілях.

1-2 квітня 2003 р. м. Варшава – Українсько-польські експертні консультації щодо проекту будівництва нафтопроводу Одеса-Броди-Гданськ.

8 квітня 2003 р. м. Київ – Українсько-британсько-польські консультації з питань європейської інтеграції на рівні керівників департаментів зовнішньополітичних відомств України, Польщі та Великобританії.

8 квітня 2003 р. м. Київ – Розширена нарада Мінекономіки за участю органів виконавчої влади «Технічна допомога з боку ЄС – сьогодні та майбутнє».

9 квітня 2003 р. м. Брюссель – Зустріч Україна-ЄС на рівні експертів з питань ОБСЄ.

9 квітня 2003 р. м. Брюссель – Засідання Стратегічного комітету з питань міграції та притулку у форматі Україна-Трійка ЄС.

16-17 квітня 2003 р. м. Афіни – Європейська конференція за участю Президента України Л.Д. Кучми.

17 квітня 2003 р. – Круглий стіл «Національні інтереси країни в умовах глобалізації світового господарства».

21 квітня 2003 р. м. Київ – Зустріч Віце-прем'єр-міністра України В.Гайдука з координатором програми ІНОГЕЙТ від ЄК Ф.Бенсарсою.

22 квітня 2003 р. – Науково-практична конференція «Перша Загальнодержавна програма з адаптації законодавства України до законодавства ЄС в контексті розширення ЄС».

23-24 квітня 2003 р. м. Варшава – Робоча зустріч у справах співробітництва між Республікою Польща, Україною та Республікою Білорусь в рамках програм ЄС з транскордонного співробітництва Інтеррег/ Тасіс.

24 квітня 2003 р. м. Київ – Зустріч Державного секретаря з питань європейської інтеграції Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України В. Пятницького та Голови Представництва Європейської Комісії в Україні, Посла Н.Жустена.

24 квітня 2003 р. м. Суми – Круглий стіл «Україна в євроатлантичному просторі: досвід та перспективи».

6 травня 2003 р. м. Брюссель – Симпозіум «На шляху інтеграції транс'європейських та пан'європейських транспортних мереж».

7 травня 2003 р. м. Відень – Презентація книги «Україна в Європі. Актуальний стан, причини та перспективи».

7-8 травня 2003 р. м. Малага – Друга Європейська конференція міністрів, відповідальних за політику інтеграції інвалідів «По-

кращання якості життя інвалідів: розвиток комплексної політики з метою їх повноцінного життя».

13 травня 2003 р. м. Київ – Засідання Спільної робочої групи Україна-ЄС з питань енергетичної стратегії.

15 травня 2003 р. м. Брюссель – Зустріч Україна-Трійка ЄС на рівні експертів з питань експортного контролю.

16 травня 2003 р. – Тринадцяте засідання Української частини Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

17 червня 2003 р. м. Київ – П'яте спільне засідання Підкомітету з питань фінансів, економіки та статистики Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

18 червня 2003 р. м. Київ – П'яте спільне засідання Підкомітету з питань торгівлі та інвестицій Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

18-20 червня 2003 р. м. Київ – Консультації з питання отримання Україною макрофінансової допомоги ЄС.

22-24 червня 2003 р. м. Одеса – П'ятий Економічний форум «Україна-Польща» за участю Президентів України та Польщі.

24 червня 2003 р. м. Одеса – Друга Конференція керівників регіонів України та Польщі.

26 червня 2003 р. м. Брюссель – Дванадцята Конференція Енергетичної Хартії.

24-29 червня 2003 р. м. Брюссель – Презентація Дніпропетровської області в Європарламенті

24-29 червня 2003 р. м. Брюссель – Презентація потенціалу української космічної науки та промисловості.

3 липня 2003 р. м. Київ – Засідання робочої групи з відпрацювання позиції України щодо подальших відносин між Україною та ЄС.

8-10 липня 2003 р. м. Київ – Візит делегації представників Європейського економічного та соціального комітету ЄС до України з метою підготовки доповіді «Нові сусіди ЄС». У рамках візиту відбулася зустріч з Першим заступником Державного секретаря Мінекономіки П. Кабаном.

1 вересня 2003 р. м. Софія – Двосторонні українсько-болгарські політичні консультації з євроінтеграційної тематики.

2 вересня 2003 р. м. Братислава – Двосторонні українсько-словацькі політичні консультації з євроінтеграційної тематики.

2 вересня 2003 р. м. Київ – Засідання Бюро Комітету парламентського співробітництва Україна-ЄС.

3 вересня 2003 р. м. Будапешт – Двосторонні українсько-угорські політичні консультації з євроінтеграційної тематики.

4 вересня 2003 р. м. Брюссель – Зустріч Україна-ЄС на рівні експертів з питань Центральної та Східної Європи (COEST).

4-5 вересня 2003 р. м. Любляна – Двосторонні українсько-словенські політичні консультації з євроінтеграційної тематики.

4-6 вересня 2003 р. м. Криниця-Гурська – Тринадцятий міжнародний Економічний Форум «Криниця 2003».

10 вересня 2003 р. м. Брюссель – Засідання у форматі «Україна-Трійка ЄС» з питань ОБСЄ (COSCE).

11-12 вересня 2003 р. м. Київ – Візит в Україну Єврокомісара з питань розширення Г.Фергойгена.

12 вересня 2003 р. м. Київ – Зустріч Міністра економіки та з питань європейської інтеграції України з членом Європейської Комісії Г.Ферхойгеном.

15 вересня 2003 р. м. Київ – Зустріч Міністра економіки та з питань європейської інтеграції України з Міністром з питань Європи Міністерства закордонних справ та у справах Співдружності Великої Британії Д. МакШейном.

17 вересня 2003 р. м. Брюссель – Засідання Україна-Трійка політико-безпекового комітету ЄС.

23 вересня 2003 р. м. Київ – Семінар з питань досвіду розроблення прогнозних/ програмних документів в Європейській Комісії.

25 вересня 2003 р. м. Київ – Міжнародна ділова зустріч «Україна-Європейський Союз: перспективи економічної взаємодії та інтеграції країни до фінансових ринків єдиної Європи»

29 вересня – 1 жовтня 2003 р. м. Київ – Шосте засідання Комітету з парламентського співробітництва між Україною та ЄС. У засіданні взяв участь Міністр економіки та з питань європейської інтеграції України.

29-30 вересня 2003 р. м. Київ – Проведення чергового раунду переговорів з укладення Угоди про реадмісію між Україною та ЄС.

7-8 жовтня 2003 р. м. Ялта – Сьомий Саміт Україна-ЄС
Двостороння зустріч Президента України Л.Кучми і Президента Італійської Республіки С.Берлусконі «віч-на-віч».

14-15 жовтня 2003 р. м. Варшава – Засідання експертної робочої групи з підготовки проекту українсько-польської міждержавної угоди щодо використання існуючих потужностей нафтогазотранспортної системи «Одеса-Броди» та її інтеграції в нафтогазотранспортну систему Республіки Польща.

12 листопада 2003 р. м. Київ – Зустріч заступника Міністра економіки та з питань європейської інтеграції України з Послом Естонської Республіки в Україні з обговорення проблематики європейської інтеграції.

14 листопада 2003 р. м. Люблін – Засідання українсько-білорусько-польської Робочої групи з питань співробітництва в рамках програм ЄС Тасіс та Інтеррег.

19 листопада 2003 р. м. Київ – Зустріч Міністра палива та енергетики України з Генеральним секретарем УСТЕ щодо приєднання електричних мереж України до УСТЕ.

20-21 листопада 2003 р. м. Київ – Засідання Підкомітету з питань енергетики, співробітництва в цивільному ядерному секторі, охорони навколишнього середовища, транспорту, телекомунікацій, науки та

технологій, освіти та навчання Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС

26 листопада 2003 р. м. Брюссель – Підписання «Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща щодо використання потужностей системи транспортних вуглеводнів «Одеса-Броди» та її інтеграції з польськими потужностями» та Спільного Комюніке з метою створення правової бази для реалізації проекту добудови нафтопроводу Одеса-Броди до м. Полоцьк.

4 грудня 2003 р. м. Люблін – Четверте засідання українсько-польської Міжурядової Координаційної Ради з питань міжрегіонального співробітництва.

9 грудня 2003 р. м. Київ – Сьоме засідання Української частини Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС.

10 грудня 2003 р. м. Київ – Нарада у Міністра економіки та з питань європейської інтеграції України за участю представників офіційної делегації України з питань підготовки до засідання Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

11 грудня 2003 р. м. Київ – Засідання Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

У ході засідання сторони обговорили ініціативу ЄС «Ширша Європа – нові сусіди» та підходи щодо спільної роботи над новими інструментами розвитку відносин сторін – Планом дій Україна-ЄС та Програмами сусідства (Україна-Румунія, Україна-Угорщина-Словаччина, Україна-Польща-Білорусь, програма CADSES).

Передано ЄСівській стороні інформацію про прогрес у реалізації Україною положень УПС з урахуванням висновків Спільної доповіді про виконання цієї Угоди, позиційний документ щодо можливих змін у відносинах України з країнами – кандидатами на вступ до ЄС у зв'язку з розширенням ЄС, а також повні відповіді на додаткові питання стосовно відповідності економіки України ринковим критеріям, які визначені у антидемпінговому законодавстві ЄС.

11-12 грудня 2003 р. м. Ужгород – Друге засідання українсько-словацької Робочої групи з питань транскордонного співробітництва.

03-04 січня 2004 р. м. Варшава – Сьоме засідання Українсько-польської конференції з питань європейської інтеграції.

16 січня 2004 р. м. Київ – Другий раунд консультацій експертів України, Республіки Молдова та ЄС щодо прикордонних та митних аспектів, пов'язаних з врегулюванням придністровського конфлікту в Республіці Молдова.

20 січня 2004 р. м. Брюссель – Перший етап консультацій щодо поширення Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС на нові держави-члени Європейського Союзу.

27 січня 2004 р. м. Київ – Перший раунд консультацій щодо підготовки та узгодження тексту Плану дій Україна-ЄС.

30 січня 2004 р. м. Київ – Засідання Спільної робочої групи з питань співробітництва України з ЄС у сфері космічних досліджень та використання космосу в мирних цілях.

4 лютого 2004 р. м. Варшава – Засідання Постійної українсько-польської конференції з питань європейської інтеграції, в ході якого обговорювались наслідки вступу Польщі до ЄС для розвитку українсько-польського торговельно-економічного співробітництва.

10-11 лютого 2004 р. м. Київ – Зустрічі представників Мінекономіки, Мінпромполітики, МЗС та українських виробників-експортерів із представниками Робочої групи Європейської Комісії щодо наслідків поширення на Україну заходів торговельного захисту ЄС після розширення Євросоюзу.

11 лютого 2004 р. м. Брюссель – Зустріч Міністра економіки та з питань європейської інтеграції України з Комісаром ЄК з питань торгівлі П. Ламі. Сторони обговорили, зокрема, питання просування України на шляху вступу до СОТ, змістовного наповнення проекту Плану дій Україна-ЄС, активізації торговельно-економічного співробітництва та створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, а також наслідки розширення ЄС для України.

12-13 лютого 2004 р. м. Брюссель – Зустріч національних координаторів програми Тасіс.

11, 25.02.04, 11.03.04, 15-16.04.04, 28.04-02.05.04, 22.06.04, 06.07.04, Київ-Брюссель – Двосторонні консультації щодо врегулювання питання торгівлі деякими сталеливарними виробами між Україною та ЄС.

18 лютого 2004 р. м. Вільнюс – Перше Спільне засідання Постійної українсько-литовської комісії з питань європейської інтеграції під головуванням Першого заступника Міністра економіки та з питань європейської інтеграції України В.П'ятницького та Секретаря Міністерства закордонних справ Литовської Республіки Р.Мартіконіса.

23-25 лютого 2004 р. м. Брюссель – Консультації представників центральних органів виконавчої влади України та Робочої групи ЄК з питань розширення. Сторони обговорили питання експорту до ЄС української сталеливарної продукції, скасування угод про вільну торгівлю між Україною та країнами Балтії, впровадження новими державами-членами ЄС нетарифних обмежень, надання Україні статусу країни з ринковою економікою.

24 лютого 2004 р. м. Брюссель – Другий етап консультацій щодо поширення Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС на нові держави-члени ЄС.

24 лютого 2004 р. м. Брюссель – Другий раунд консультацій між Україною та ЄК щодо підготовки проекту Плану дій Україна-ЄС. Сторони продовжили переговори в рамках трьох робочих груп (політичний діалог, регіональна співпраця, юстиція і внутрішні справи; соціально-економічна проблематика; секторальне співробітництво)

щодо змістовного наповнення проекту Плану дій конкретними заходами.

05 березня 2004 р. м. Братислава – Українсько-словацькі консультації щодо мінімізації небажаних наслідків розширення ЄС.

05 березня 2004 р. м. Брюссель – Робоча зустріч за участю представників країн-розробників Програм Сусідства.

09-10 березня 2004 р. м. Прага – Українсько-чеські консультації щодо мінімізації небажаних наслідків розширення ЄС для України.

09 березня 2004 р. м. Брюссель – Третій раунд консультацій щодо підготовки проекту Плану дій Україна-ЄС. Досягнуто домовленостей продовжити діалог з метою остаточного погодження тексту документу.

10 березня 2004 р. м. Брюссель – Двосторонні консультації між Україною та ЄС з питання порядку набуття чинності Правилами процедури врегулювання спірних питань.

11 березня 2004 р. м. Київ – Зустріч Прем'єр-міністра України з послами країн-членів ЄС та країн, що вступають в ЄС, акредитованими в Україні.

29 березня 2004 р. м. Брюссель – Засідання міністрів юстиції та внутрішніх справ у форматі Україна-Трійка ЄС.

29-30 березня 2004 р. м. Київ – Українсько-угорські консультації щодо реалізації австро-угорської ініціативи щодо майбутніх відносин між Україною та ЄС.

18-19 квітня 2004 р. м. Лондон – Зустріч Першого віце-прем'єр-міністра України з Генеральним директором Генерального Директорату ЄК «Економіка та фінанси» та Віце-Президентом Європейського інвестиційного банку в рамках проведення Щорічного форуму ЄБРР.

27 квітня 2004 р. м. Київ – Засідання Міжвідомчої робочої групи для опрацювання питань використання Україною нових можливостей розширення ЄС та запобігання його можливим негативним наслідкам для України.

29 квітня 2004 р. м. Дублін – Засідання Україна – Трійка ЄС. Підписано Протокол про приєднання нових держав-членів ЄС до Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС. Досягнуто домовленостей щодо здійснення конкретних кроків у рамках співробітництва у сфері безпекової та оборонної політики та необхідності прискорення підготовки проекту Плану дій Україна – ЄС.

6-7 травня 2004 р. м. Земплінська Шірава – Перше спільне засідання українсько-словацької Міжурядової Комісії з питань транс-кордонного співробітництва.

11 травня 2004 р. м. Львів – Робоча зустріч за участю представників країн-розробників Програм Сусідства.

15 травня 2004 р. Київ, інші регіони України – Святкування Дня Європи в Україні.

18 травня 2004 р. м. Брюссель – Сьоме засідання Ради з питань співробітництва Україна – ЄС. Обговорено актуальні питання розвитку

двостороннього співробітництва у торговельно-економічній сфері, сферах енергетики, транспорту, юстиції та внутрішніх справ. Пріоритетну увагу приділено обговоренню питань підготовки Плану дій Україна – ЄС, впливу розширення Євросоюзу на відносини між Україною та ЄС та надання Україні статусу країни з ринковою економікою.

19 травня 2004 р. м. Брюссель – Конференція «Україна-ЄС: перспективи на майбутнє».

25-26 травня 2004 р. м. Брюссель – Участь делегації України у Першому глобальному конгресі Всесвітньої митної організації та Інтерполу по боротьбі з підробкою торговельних марок і виробів.

14 червня 2004 р. м. Брюссель – Шосте засідання Підкомітету з питань торгівлі та інвестицій Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

Обговорено стан та перспективи двостороннього торговельно-економічного співробітництва (торгівля сталеливарними виробами, відшкодування ПДВ експортерам, захист прав інтелектуальної власності, питання поліпшення інвестиційного клімату в Україні, вдосконалення законодавчої бази у сфері конкурентної політики та державних закупівель, приведення законодавства України у відповідність до норм СОТ та ЄС).

14 червня 2004 р. м. Михайлівці – Українсько-Словацька робоча зустріч щодо змістовного наповнення Програми Сусідства.

15 червня 2004 р. м. Брюссель – Четвертий раунд консультацій щодо підготовки Плану дій Україна-ЄС. Досягнуто прогресу при узгодженні більшості положень та вироблено ряд компромісних формулювань заходів проекту Плану дій.

18 червня 2004 р. м. Байе-Маре – Засідання Спільної робочої групи в рамках започаткування Програми Сусідства «Румунія-Україна».

22 червня 2004 р. м. Брюссель – Парафовано Угоду між Україною та ЄС про торгівлю деякими сталеливарними виробами на 2004 рік із квотою 606,824 тис. тонн на експорт української сталеливарної продукції до розширеного ЄС.

24-25 червня 2004 р. м. Ялта – VII Економічний форум «Україна-Польща».

08 липня 2004 р. м. Гаага – Восьмий Саміт Україна – ЄС. Сторони обговорили питання внутрішнього розвитку в Україні та в ЄС, стан та перспективи поглиблення двостороннього співробітництва у торговельно-економічній, безпековій сферах, а також юстиції та внутрішніх справ. Пріоритетну увагу приділено питанню надання економіці України ринкового статусу у рамках антидемпінгового законодавства ЄС.

Підписано Угоду про участь України у Поліцейській місії ЄС у Македонії, схвалено План дій Україна – ЄС щодо співробітництва у сфері науки та технологій, розглянуто перспективи відносин між Україною та ЄС у контексті реалізації Європейської політики сусідства, зокрема, питання підготовки Плану дій Україна – ЄС.

15 липня 2004 р. м. Київ – Засідання робочої групи Україна-ЄС з питань транспорту.

16 липня 2004 р. м. Київ – Засідання робочої групи Україна-ЄС з питань енергетичної стратегії.

20 липня 2004 р. м. Брюссель – П'ятий раунд консультацій щодо проекту Плану дій Україна-ЄС. Сторони вийшли на завершальний етап підготовки зазначеного документу.

23 липня 2004 р. м. Київ – Засідання Української частини Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

14 вересня 2004 р. м. Київ – День Уряду України у Верховній Раді України з питання «Про нові напрями співробітництва України з Європейським Союзом у зв'язку з розширенням ЄС».

20 вересня 2004 р. м. Брюссель – План дій Україна – Європейський Союз погоджено на експертному рівні.

29-30 вересня 2004 р. м. Брюссель – Черговий раунд переговорів щодо укладення Угоди про реадмісію між Україною та ЄС.

30 вересня 2004 р. м. Брюссель – Шосте засідання Підкомітету з питань фінансів, економіки та статистики Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС. Обговорені питання макроекономічного розвитку України і ЄС, хід структурних реформ в Україні, розвиток банківського сектору, співробітництво в галузі статистики, а також низку питань, пов'язаних із макрофінансовою допомогою ЄС Україні та співпрацею між Україною та Європейським інвестиційним банком.

07-08 жовтня 2004 р. м. Київ Конференція «Вплив розширення ЄС на торговельно-економічні відносини між Україною та ЄС».

15 жовтня 2004 р. м. Брюссель – Третій раунд консультацій експертів України, Республіки Молдова та ЄС з обговорення прикордонних та митних аспектів, пов'язаних із врегулюванням Придністровського конфлікту в Республіці Молдова.

19 жовтня 2004 р. м. Белград – Українсько-сербо-чорногорські консультації з питань європейської інтеграції.

20 жовтня 2004 р. м. Будапешт – Українсько-угорські консультації з питань європейської інтеграції.

12 листопада 2004 р. м. Брюссель – Спільне засідання Підкомітету з питань митниці, транскордонного співробітництва, боротьби з нелегальною міграцією, «відмиванням» грошей та наркобізнесом.

22 листопада 2004 р. м. Брюссель – Підписання Угоди між Кабінетом Міністрів України та Європейським Співтовариством про торгівлю деякими сталеливарними виробами.

22 грудня 2004 р. м. Брюссель – Парафування Угоди у формі обміну листами між Україною, представленою Урядом України та Європейським Співтовариством про продовження та доповнення Угоди між Європейським Економічним Співтовариством та Україною про торгівлю текстильною продукцією.

21 січня 2005 р. м. Київ – Високий представник ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки Хав'єр Солана відвідав Україну з нагоди інавгурації Президента України Віктора Ющенка.

23 січня 2005 р. м. Київ – Комісар ЄС з питань зовнішніх зносин Беніта Ферреро-Вальднер відвідала Україну з нагоди інавгурації Президента України Віктора Ющенка.

21 лютого 2005 р. м. Брюссель – Під час спеціального засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС схвалено План дій Україна-Європейський Союз – документ, що встановлює стратегічні рамки співробітництва між Україною та ЄС на найближчі три роки.

Виконання Плану дій сприятиме реалізації положень Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС, досягненню мети України щодо подальшої інтеграції до європейських економічних та соціальних структур, закладе міцну основу для економічної інтеграції, сприятиме розробці та реалізації політик та заходів, спрямованих на забезпечення сталого економічного зростання та соціального зближення, зростання рівня життя та захисту навколишнього середовища, забезпечуючи тим самим досягнення довгострокової цілі сталого розвитку.

22 квітня 2005 р. м. Брюссель – Сьоме засідання Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС. Під час засідання сторони розглянули низку актуальних політичних та економічних питань двостороннього співробітництва, серед яких вплив розширення Європейського Союзу на торгівлю між Україною та Співтовариством, особливо щодо доступу на європейський ринок хімічної, сільськогосподарської та металопродукції; вирішення проблемних питань залучення європейських інвестицій, можливість надання Україні статусу країни з ринковою економікою в контексті антидемпінгового законодавства ЄС, вступ України до СОТ, створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС після вступу до СОТ, імплементація Плану дій Україна-ЄС та ін.

26 травня 2005 р. м. Брюссель – Презентація діяльності центральних органів виконавчої влади України у сфері захисту прав інтелектуальної власності «Ефективна реалізація та впровадження прав інтелектуальної власності в Україні» для представників ЄК, представництв держав-членів ЄС, галузевих асоціацій.

13 червня 2005 р. м. Брюссель – Дев'яте засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС, під час якого позитивно оцінено інтенсифікацію розвитку співробітництва у першому півріччі 2005 року та помітний прогрес, досягнутий Україною в імплементації Плану дій Україна-ЄС.

Підписані Угоди між Україною та ЄС щодо процедур безпеки обміну інформацією з обмеженим доступом, а також щодо визначення загальних рамок участі України в операціях ЄС по врегулюванню кризових ситуацій, а також Угода про співробітництво між Україною та Європейським інвестиційним банком.

27 липня 2005 р. м. Брюссель – Підписано Угоду між Урядом України та Європейським Співтовариством про торгівлю деякими сталеливарними виробами на 2005 – 2006 роки, яка зокрема передбачає збільшення до кінця 2005 року квоти на імпорт до ЄС українського плоского та сортового прокату до 980 тис. тонн; (раніше цей рівень складав 730 тис. тонн); збільшення у 2006 році рівня квоти до 1004,5 тис. тонн при існуючій в Україні ставці експортного мита на брухт чорних металів у 30 євро за тону; повну лібералізацію торгівлі сталеливарними виробами з дати набуття Україною членства у Світовій організації торгівлі.

13 вересня 2005 р. м. Київ – Робоча зустріч представників міністерств та інших центральних органів виконавчої влади України з Комісаром ГД ЄК «Торгівля» А.Мендельсоном щодо перегляду спільного дослідження економічних передумов укладання Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС.

20 вересня 2005 р. м. Київ – Сьоме спільне засідання Підкомітету № 2 «Економічні та соціальні питання, фінанси та статистика» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

21 вересня 2005 р. м. Київ – Перше спільне засідання Підкомітету № 3 «Політика у сфері підприємств, конкуренція, співробітництво в регуляторній сфері» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

22 вересня 2005 р. м. Київ – Відбулося Сьоме спільне засідання Підкомітету № 1 «Торгівля та інвестиції» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

17 жовтня 2005 р. м. Київ – Перше засідання Робочої групи з питань заохочення та захисту інвестицій Підкомітету № 1 «Торгівля та інвестиції» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС..

19 жовтня 2005 р. м. Київ – Восьме спільне засідання Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС. На засіданні Комітету були детально розглянуті питання щодо імплементації Плану дій Україна – ЄС.

26-27 жовтня 2005 р. м. Стразбург – Восьме спільне засідання Комітету з парламентського співробітництва між Україною та ЄС.

01 грудня 2005 р. м. Київ – Дев'ятий Саміт Україна – ЄС за участі Президента України В.Ющенка, Головуючого у Європейському Союзі, Прем'єр-Міністра Об'єднаного Королівства Великої Британії та Північної Ірландії Е.Блера, Президента Європейської Комісії Ж.Баррозу, Генерального секретаря Ради міністрів Європейського Союзу Х.Солани. В рамках Саміту розглянуті питання розвитку внутрішньої ситуації в Україні та ЄС, відносин Україна – ЄС та міжнародні питання.

За результатами проведення саміту було підписано ряд двосторонніх угод, зокрема:

Угоду про співробітництво щодо цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (ГНСС) між Європейським співтовариством, його державами-членами та Україною;

Угоду між Україною та ЄС про деякі аспекти повітряного сполучення;

Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі між Європейським Союзом та Україною.

Сторонами було підкреслено визначальну роль Саміту, який відкрив якісно нову сторінку у відносинах між Україною та ЄС, з огляду на підписання двосторонніх документів і прийняття знакових для відносин між Україною та ЄС політичних рішень, зокрема проголошення рішення щодо надання Україні статусу країни з ринковою економікою та отримання позитивного сигналу від керівництва ЄС щодо започаткування переговорів з візових питань.

23 грудня 2005 р. – В офіційному журналі Європейського Союзу було опубліковано Регламент №2117/2005, яким Україну вилучено з переліку «країн з перехідною економікою» в рамках антидемпінгового законодавства ЄС, регламент набув чинності з 30 грудня 2005 року.

21 січня 2006 р. *м. Київ* – Верховний представник ЄС з питань загальної зовнішньої політики та політики безпеки відвідав Україну, з нагоди інавгурації президента України.

07 лютого 2006 р. м. Київ – Перше спільне засідання Підкомітету № 6 «Юстиція, свобода та безпека» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

10 лютого 2006 р. м. Брюссель – Засідання Україна-Трійка ЄС з питань ОБСЄ та Ради Європи. Обговорювалися питання про поглиблення співпраці між Україною та ЄС та вирішення питань загальноєвропейської безпеки.

03 березня 2006 р. *м. Київ* – Засідання Україна – Трійка ЄС (Австрія, Фінляндія, представник ЄК Б.Ферреро-Вальднер). У ході засідання наголошувалося на особливій ефективності реалізації Плану дій Україна – ЄС у торговельно-економічній сфері, сферах безпеки, юстиції та внутрішніх справ.

16 березня 2006 р. *м. Київ* – Семінар «Поширення доступу до ринків ЄС та України: використання інструментів торгового захисту та ринковий статус України». У роботі семінару взяли участь представники Мінекономіки, Мінпромполітики, ГД «Торгівля» Єврокомісії, а також представники вітчизняних та європейських підприємств, галузевих асоціацій тощо.

17 березня 2006 р. м. Братислава – Підписання двостороннього документу «Словацько-українське співробітництво з виконання Плану дій Україна – ЄС у 2006 р.», який містить конкретний план україно-словацького співробітництва щодо імплементації Плану дій Україна – ЄС.

06 квітня 2006 р. м. Страсбург – Європейським Парламентом прийнято резолюцію щодо парламентських виборів в Україні, яка відзначає демократичність виборчого процесу в Україні та закликає Європейську Комісію до початку переговорів щодо укладання між

Україною та ЄС нової посиленої угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво.

10 квітня 2006 р. м. Київ – У Міністерстві економіки України відбулася презентація результатів дослідження економічних передумов укладення Угоди про створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, у якій взяли участь представники міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, неурядових організацій, бізнесових кіл та незалежні експерти. Під час презентації представниками групи незалежних експертів було викладено основні висновки звітів та окреслено рекомендації, підготовлені за результатами проведеного дослідження.

11 квітня 2006 р. м. Київ – Перше спільне засідання Робочої групи з питань покращення захисту прав інтелектуальної власності в Україні в рамках Підкомітету № 1 «Торгівля та інвестиції» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС. За результатами засідання, сторони підкреслили особливу важливість, актуальність і необхідність поглиблення співробітництва у сфері прав інтелектуальної власності, затвердили Технічне завдання започаткування Діалогу з питань захисту прав інтелектуальної власності між Європейською Комісією і Україною. Представники ЄК зазначили позитивні зрушення України у цьому напрямку. Питання використання в Україні географічних позначок ЄС залишилось відкритим, однак сторони домовились почати обговорення укладання двосторонньої угоди про взаємну охорону географічних зазначень між ЄК та Україною.

11-12 квітня 2006 р. м. Ниредьгаза – Перше засідання українсько-угорської Міжурядової комісії з питань транскордонного та прикордонного співробітництва, на якому розглядалися питання пункту перетину кордону «Чоп-Загонь», проблеми захисту від паводків на річці Тиса, охорони навколишнього природного середовища, спільні проекти в рамках програм технічної допомоги ЄС.

10 травня 2006 р. м. Київ – Друге спільне засідання Постійної українсько-литовської комісії з питань європейської інтеграції. У ході засідання були розглянуті питання питання двостороннього співробітництва, зокрема щодо виконання Плану дій Україна – ЄС.

11-12 травня 2006 р. м. Гуменне – Третє засідання українсько-словацької Міжурядової комісії з питань транскордонного співробітництва. Під час засідання розглядалися питання розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Словаччиною, серед яких ситуація на спільних українсько-словацьких пунктах пропуску, проблеми розвитку прикордонних територій України та Словаччини, активізація співпраці в міжнародному біосферному заповіднику «Східні Карпати» та реалізація Програми сусідства «Угорщина-Словаччина-Україна».

30 травня 2006 р. м. Київ – IX Міжнародна науково-практична конференція «Моделі та стратегії євроінтеграції України: економічний і правовий аспекти».

30-31 травня 2006 р. м. Київ – Перше спільне засідання Підкомітету № 4 «Енергетика, транспорт, ядерна безпека та екологія» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

13 червня 2006 р. м. Брюссель – Восьме спільне засідання Підкомітету № 1 «Торгівля та інвестиції» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС. Під час засідання були розглянуті такі питання: останні тенденції в торгівлі між Україною та ЄС, санітарні та фітосанітарні питання, захист прав інтелектуальної власності – торговельні аспекти; інвестиційний клімат в Україні, підготовка до консультацій щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, а також просування України до ЄЕП тощо.

14 червня 2006 р. м. Брюссель – Друге спільне засідання Підкомітету № 3 «Політика у сфері підприємств, конкуренція, співробітництво в регуляторній сфері» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС. У ході спільного засідання відбувся обмін думками з питань співробітництва у регуляторній сфері, конкуренції, адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу, співробітництва у сфері космосу тощо. Особливу увагу було приділено питанням співробітництва у регуляторній сфері щодо промислових товарів. Відбувся конструктивний діалог між сторонами щодо подальшої співпраці у цій галузі, проаналізовано стан гармонізації секторального законодавства із системою технічного регулювання Європейського Союзу, адаптації законодавства щодо відповідальності за дефектну продукцію та загальну безпеку продукції тощо.

20 червня 2006 р. м. Київ – В рамках інформування та активного залучення громадськості до обговорення окремих аспектів створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, можливостей та загроз для окремих галузей та сфер економіки України відбулось засідання круглого столу з питань конкуренції та державної підтримки.

22 червня 2006 р. м. Брюссель – Друге засідання Контактної групи зі сталі. У ході засідання сторони обмінялись інформацією щодо ситуації на риках металургійної продукції, обговорили питання, пов'язані із виконанням Угоди між Україною та ЄС про торгівлю деякими сталеливарними виробами на 2005-2006 роки.

22 червня 2006 р. м. Київ – В рамках інформування та активного залучення громадськості до обговорення окремих аспектів створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, можливостей та загроз для окремих галузей та сфер економіки України відбулось засідання круглого столу з питань фінансових послуг.

30 червня 2006 р. м. Київ – Міжнародна науково-практична конференція «Оцінка ризиків та загроз національній безпеці в контексті європейської і євроатлантичної інтеграції України».

06 липня 2006 р. м. Київ – Міжнародна конференція «Україна та Європейська інтеграція: виклики та можливості».

06 липня 2006 р. м. Київ – В рамках інформування та активного залучення громадськості до обговорення окремих аспектів створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, можливостей та загроз для окремих галузей та сфер економіки України відбулось засідання круглого столу з питань інвестиційного клімату та корпоративного управління.

07 липня 2006 р. м. Київ – Перше спільне засідання Підкомітету № 5 «Митне та транскордонне співробітництво» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС. У ході засідання обговорювались питання виконання митної частини Плану дій Україна – ЄС, співробітництва з Місією ЄС з надання допомоги на українсько-молдовському кордоні. Окремо розглядалися питання щодо забезпечення безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі.

18 липня 2006 р. м. Київ – Спільне засідання неформальної робочої групи між Україною та ЄС стосовно вироблення комплексних підходів до спрямування ресурсів на облаштування прикордонної інфраструктури.

7-8 вересня 2006 р. м. Київ – Консультації Україна-ЄС щодо виконання Угоди про торгівлю сталеливарними виробами на 2006 рік та підписання відповідної угоди на 2007 рік.

14 вересня 2006 р. м. Брюссель – Десяте засідання Ради з питань співробітництва Україна-ЄС.

02 жовтня 2006 р. м. Брюссель – Восьме спільне засідання Підкомітету № 2 «Економічні та соціальні питання, фінанси та статистика» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС. Сторони обмінялись інформацією стосовно загального стану соціально-економічного розвитку України та ЄС та проаналізували прогрес у реалізації положень Плану дій Україна-ЄС, які належать до сфери компетенції Підкомітету.

02-03 жовтня 2006 р. м. Київ – Перше засідання Підкомітету № 7 «Наука та технології, дослідження та розробки, освіта, культура, громадське здоров'я, інформаційне суспільство» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

03 жовтня 2006 р. Брюссель – Проведено черговий раунд технічних консультацій щодо створення ЗВТ між Україною та ЄС у сфері лібералізації ринку послуг, конкуренції та інвестиційної діяльності.

17 жовтня 2006 р. м. Київ – Проведено Друге спільне засідання Робочої групи з питань покращення захисту прав інтелектуальної власності в Україні в рамках Підкомітету № 1 «Торгівля та інвестиції» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

27 жовтня 2006 р. м. Хельсінки – Десятий Саміт Україна-ЄС під головуванням Президента України Віктора Ющенка та Голови Європейської Ради Прем'єр-міністра Фінляндської Республіки Матті Ванганена.

4 грудня 2006 року – Європейська Комісія представила Повідомлення щодо посилення Європейської політики сусідства.

6 лютого 2007 року, м. Київ – Засідання Україна – Трійка ЄС на рівні Міністрів закордонних справ. Офіційно оголошено про

початок переговорів щодо нової посиленої угоди між Україною та ЄС.

5 березня 2007 року, м. Брюссель – Перший раунд переговорів між Україною та ЄС щодо нової посиленої угоди. Погоджено ряд технічних питань та встановлено орієнтовні дати наступних раундів.

7-8 березня 2007 року – Візит Президента України В.Ющенко до Брюсселя.

27 березня 2007 року, м. Брюссель – Візит Прем'єр-міністра України В.Януковича до Брюсселя.

2-3 квітня 2007 року, м. Київ – Другий раунд переговорів щодо нової посиленої угоди між Україною та ЄС.

23-24 травня 2007 року, м. Брюссель – Третій раунд переговорів щодо нової посиленої угоди між Україною та ЄС.

18 червня 2007 року, м. Люксембург – Одинадцятье засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС. Підписано угоди про спрощення видачі віз та про реадмісію.

2-4 липня 2007 року, м. Київ – Четвертий раунд переговорів щодо нової посиленої угоди між Україною та ЄС.

14 вересня 2007 року, м. Київ – Одинадцятий саміт Україна – ЄС. Схвалено Звіт про прогрес у переговорному процесі між Україною та ЄС з укладення нової посиленої угоди, Другий спільний звіт про хід реалізації положень Меморандуму про взаєморозуміння між ЄС та Україною щодо співробітництва в енергетичній сфері протягом 2007 року та Спільну заяву за результатами Саміту.

16-18 жовтня 2007 року, м. Брюссель – П'ятий раунд переговорів щодо нової посиленої угоди між Україною та ЄС.

20 листопада 2007 року, м. Брюссель – Засідання Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

1 січня 2008 року – Набуття чинності угодами між Україною та ЄС про спрощення видачі віз та реадмісію.

25-31 січня 2008 року, м. Київ – Шостий раунд переговорів щодо нової посиленої угоди між Україною та ЄС.

14 лютого 2008 року, м. Київ – Зустріч міністрів закордонних справ держав ЄС та держав Чорноморського регіону.

18 лютого 2008 року, м. Київ – Візит Члена ЄК з питань торгівлі П.Мендельсона в Україну. Започатковано переговори між Україною та ЄС щодо створення зони вільної торгівлі.

28-29 лютого 2008 року, м. Брюссель – Візит Прем'єр-міністра України Ю.Тимошенка до Брюсселя.

5-6 березня 2008 року, м. Брюссель – Візит Прем'єр-міністра України Ю.Тимошенка до Брюсселя для участі у міжнародній жіночій конференції на запрошення Члена ЄК з питань зовнішніх зносин та ЄПС Б.Ферреро-Вальднер.

11 березня 2008 року, м. Брюссель – Дванадцятье засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС. Схва-

лено Звіт про спільну оцінку прогресу реалізації Плану дій Україна – ЄС.

12-14 березня 2008 року, м. Брюссель – Сьомий раунд переговорів щодо нової посиленої угоди між Україною та ЄС.

13 березня 2008 року, м. Брюссель – Візит Президента України В.Ющенка до Брюсселя.

23-25 квітня 2008 року, м. Брюссель – Перший раунд переговорів щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (Робоча група №4 в рамках переговорів щодо нової посиленої угоди між Україною та ЄС).

22 травня 2008 року, м. Любляна – Засідання Україна – Трійка ЄС на рівні Міністрів закордонних справ.

2-4 червня 2008 року, м. Київ – Восьмий раунд переговорів щодо нової посиленої угоди між Україною та ЄС.

9 вересня 2008 року, м. Париж – Одинадцятий саміт Україна – ЄС. Прийнято спільну Декларацію щодо нової Угоди про асоціацію.

23 березня 2009 року, м. Брюссель – Спільна Декларація щодо Модернізації української газотранспортної системи.

ДОДАТОК № 3 НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

– Угода між Європейськими Співтовариствами та Україною про торгівлю текстильними виробами (підписана 5.05.93).

– Угода між Урядом України і Комісією Європейських Співтовариств про заснування Представництва Комісії Європейських Співтовариств в Україні та про його привілеї та імунітети (підписана 17.09.93).

– Угода між Урядом України і Комісією Європейських Співтовариств про створення Контактної групи по вугіллю та сталі (підписана 08.06.94).

– Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (підписана 14.06.94).

– Угода між Європейською Спільнотою та Урядом України про торгівлю деякими сталеливарними виробами (підписана 18.06.07).

– Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Європейським Співтовариством з атомної енергії в галузі керованого термоядерного синтезу (підписана 23.07.99).

– Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Європейським Співтовариством з атомної енергії в галузі ядерної безпеки (підписана 23.07.99).

– Угода про науково-технічне співробітництво між Україною та ЄС.

– Угода між Україною та ЄС про деякі аспекти повітряного сполучення (підписна 01.12.05).

– Угода про співробітництво щодо цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (ГНСС) між Європейським співтовариством, його державами-членами та Україною (підписна 01.12.05).

– Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі між Європейським Союзом та Україною (підписна 01.12.05).

– План дій Україна-ЄС (21.02.2005).

Проекти угод:

– Угода про співробітництво між Європейським Співтовариством з атомної енергії і Кабінетом Міністрів України у мирному використанні ядерної енергії, включаючи торгівлю ядерними матеріалами.

– Угода про асоціацію між Україною та ЄС (переговори розпочались 5 березня 2007, на 12 саміті ЄС-Україна, 9 вересня 2008 р. в Парижі було прийнято спільну Декларацію щодо Угоди про асоціацію).

– Спільна Декларація щодо Модернізації української газотранспортної системи (23.03.2009 р.).

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буторина О.В.Итоги развития ЕС и вызовы нового века // Расширение Европейского союза и Россия. / Под ред. О.В. Буториной, Ю.А. Борко. – М.: «Деловая литература», 2006. – С. 364-407.
2. Военная доктрина Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 21 апреля 2000 г. – Режим достоту:
3. Гаврилишин Б. Україна між сходом та Заходом, Північчю та Півднем: геополітичні можливості та обмеження / Хоффман Н., Мюллерс Ф. Україна на шляху до Європи / пер. з нім. – Київ: Фенікс, 2001.– С. 17-26.
4. Глинкина С. Центрально-Восточная Европа на пути в Евросоюз // Новая и новейшая история. – 2007. – № 3. – С. 46-65.
5. Європейська інтеграція України: громадська думка // Національна безпека і оборона. – 2007. – №5. – С. 51-68.
6. Кlover Чарльз. Євразія – альтернатива європейській інтеграції чи хибний шлях? Хоффман Н., Мюллерс Ф. Україна на шляху до Європи / пер. з нім.– Київ: Фенікс, 2001. – С.27-29.
7. Концепция внешней политики Российской Федерации // Российская газета. – 2000. – 11 июля.
8. Концепция национальной безопасности Российской Федерации // Дипломатический вестник. – 2000. – №1. – С. 3-13.
9. Національна стратегія європейської інтеграції. Проект. – Київ, 2005. – 75 с.
10. Основные положения военной доктрины Российской Федерации // Известия. – 1993. – 18 ноября.
11. Оцінка наслідків угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС. – Київ: МЦПД, 2007. – Режим доступу: http://wto.in.ua/files/content/articles/fta_eu_impact.pdf
12. Пашков М., Чалий В. Україна – ЄС: барометр показує... // Дзеркало тижня. – 2005. – № 40 (568).
13. Перепелиця Г. Проблеми визначення військово-політичного курсу України // Воєнна безпека України на межі тисячоліть. – К.: Стило, 2002. – 394 с. – С. 108–160.
14. Перспективи поглибленої вільної торгівлі між Європейським Союзом та Україною. – Київ: Центр європейських пол-

- ітичних досліджень (CEPS), Інститут світової економіки (IfW), Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД), 2006. – 178 с.
15. Перешкоди для інвестицій в Україну. – Київ: Європейська Бізнес Асоціація, 2007. – 16 с.
 16. Седов Л. Чувство удовлетворения и кризис иллюзий // Независимая газета. – 2007. – 20 февраля.
 17. Смик К. Політичні аспекти членства Польщі в ЄС // Україна на шляху до Європейського Союзу. – Варшава :VADEMECUM, 2006. – С. 89-96.
 18. Стратегия для России. Стратегия – 2. Тезисы Совета по внешней и оборонной политике // Независимая газета. – 1994. – 27 мая.
 19. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції». – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
 20. Тедстром Дж. та Мейсі С. Стратегічне планування для ефективної діяльності уряду. – Київ, МЦПД та Корпорація РЕНД, 2000. – 18 с.
 21. Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку / Монографія Національного інституту стратегічних досліджень і Національного інституту українсько-російських відносин. - К.: НІСД, 1999. – 384 с.
 22. Україна в 2006 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку. Експертна доповідь. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/book/DOPOVID07/Dopovid-Rozd-7.pdf>.
 23. Україна та Росія у системі міжнародних відносин: Стратегічна перспектива: Колективна монографія. – К.: НІПМБ, 2001. – 624 с.
 24. Ферреро-Вальднер Б. ЄС та Україна – що лежить за горизонтом? – Брюссель, Mardi de L'Europe Luncheon, 2005. – 26 квітня.
 25. Фіалко Андрій. У відносинах з європейським союзом Україна має більш упевнено відстоювати свої національні інтереси // Національна безпека і оборона. – 2007. – № 5. – С.32–34.
 26. Baldwin R., Francois J.F., Portes R. The Cost and Benefits of Eastern Enlargement: The Impact on the EU and Central Europe // Economic Policy. – 1997. – April. – P. 127–170.

27. Barta Vit. Outline of time and patterns of costs and benefits of EU accession: qualitative assessment. – Wien: WIIW, 1999. – 123 p.
28. Binnendijk H., Henrickson A. Back to Bipolarity? // Strategic Forum (Institute for National Strategic Studies, National Defense University). – 1999. – №161 May. – 4 p.
29. Cremona M. The Impact of Enlargement on the Constitution of the European Union // The Enlargement of the European Union / M. Cremona (ed) – Oxford: OUP, 2003. – P. 209–252.
30. Directive 2001/25/EC of the European Parliament and of the Council of 4 April 2001 on the minimum level of training of seafarers. – Режим ждоступу: <http://209.85.135.104/search?q=cache:aVMdv6rV6EwJ:eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do%3Furi%3DCONSLEG:2001L0025:20051020:EN:PDF+Directive+2001/25/EC&hl=ru&ct=clnk&cd=2&gl=ua>
31. Directive 92/3/Euratom on the supervision and control of shipments of radioactive waste between Member States and into and out of the Community. – Режим доступу: <http://209.85.135.104/search?q=cache:hwpBYlmYntAJ:faolex.fao.org/docs/texts/eur38010.doc+Directive+92/3/Euratom&hl=ru&ct=clnk&cd=2&gl=ua>.
32. Directive 96/34/EC of 3 June 1996 on the framework agreement on parental leave concluded by UNICE, CEEP and the ETUC. – Режим ждоступу: <http://209.85.135.104/search?q=cache:aVMdv6rV6EwJ:eur-Directive+94/34/EC&hl=ru&ct=clnk&cd=2&gl=ua>.
33. Dodini M, Fantini M. The EU Neighbourhood Policy: Implications for Economic Growth and Stability // JCMS. – 2006. – Volume 44, Number 3. – P. 507-532.
34. Environment / EU Commission. – Режим доступу: <http://europa.eu.int/comm/enlargement/faq/faq2.htm#Environment>.
35. Environment / EU Commission. Режим доступу: <http://europa.eu.int/comm/enlargement/negotiations/chapters/chap22/index.htm>.
36. Europe and the Challenge of Enlargement / European commission // EC Bulletin Supplement. –1992. – № 3. – P. 8.
37. European Neighbourhood and Partnership Instrument. Ukraine. Country Strategy Paper 2007-2013. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_ukraine_en.pdf.
38. Garnett Sh. Europe's Crossroads: Russia and the West in the New Borderlands // The New Russian Foreign Policy/

- Mandelbaum Michael (Ed.). – NY: Council on Foreign Relations, 1998. – P. 64-100.
39. Hill Ch. The Geopolitical Implications of Enlargement // Zielonka (ed.) Europe Unbound: Enlarging and Reshaping the Boundaries of European Union. – 2002. – 95-117 p.
 40. Kawecka-Wurzukowska E. Measurement of Costs and Benefits of Accession to the European Union for Selected CEECs. Country Report Poland. – Режим доступа: <http://www.wiiw.ac.at>.
 41. Kegley Ch. World politics: trend and transformation / 11th ed. – Belmont, CA: Thomson/Wadsworth, 2007. – 608 p.
 42. Majcen B. Measurement of Costs and Benefits of Accession to the European Union for Selected CEECs – Country Report Slovenia. – 1999. – № 256, May. – Режим доступа: <http://www.wiiw.ac.at>.
 43. Maliszewska, M. EU Enlargement: Benefits of the Single Market Expansion for Current and New Member States. Studies & Analyses. – Warsaw: Center for Social and Economic Research CASE, 2004. – № 273.
 44. National indicative programme 2007-2010. Ukraine, 2007. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/nip_ukraine_en.pdf
 45. Pierwszy rok członkostwa Polski w Unii Europejskiej w ocenie spoicznej / red. E. Skotnicka-Illasiewicz. – Warszawa: Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, 2007. – 67 p.
 46. Politt Ch. Bouckaert G. Public Management Reform. A Comparative Analysis. Oxford: Oxford university press, 2004. – 345 p.
 47. Rachman G. The Death of Enlargement // The Washington Quarterly. – 2006. – Vol 29(3). – P. 51–56.
 48. Rees-Mogg W. A Bumpy Ride for the EU's Poorest Passengers // London Times. – 2002. – 25 November. – Режим доступа: www.timesonline.co.uk/article/0,482-491711,00.html.
 49. The Tesseloniki agenda for the Western Balkans: Moving towards European Integration. Council Conclusions. 2003. – Режим доступа: http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/gacthess.htm.
 50. Туры М. EU Enlargement Costs, Benefits, and Strategies for Central and Eastern European Countries. Policy analyses. – 2003. – № 489. Режим доступа: <http://209.85.135.104/>

search?q=cache:TxdLG6NTL1wJ:www.cato.org/pubs/pas/pa489.pdf+EU+Enlargement+Costs,+Benefits,+and+Strategies+for+Central+and+Eastern+European+Countries&hl=ru&ct=clnk&cd=1&gl=ua

51. Ukraine in Europe /Richard W. Murphy, William Green Miller, John Van Oudenaren. Occasional Reports in European Studies. – Center for Strategic & International Studies (CSIS), 1999. – September. – 51 p.
52. Verba S. Assumption of Rationality and Nonrationality in Models of the International System / International Politics and Foreign Policy. N-Y: Free Press, 1969. – P. 217-231.
53. Vit B. Measurement of Costs and Benefits of Accession to the European Union for Selected CEECs. Country Report for the Czech Republic. – 2007. – Режим доступа: <http://www.wiiw.ac.at>.
54. Waltz Kenneth N. Structural Realism after the Cold War // International Security. – 2000. – Vol. 25, No. 1. – P. 5-41.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Перепелиця Г.М. Проблеми визначення воєнно-політичного курсу України // Воєнна безпека України на межі тисячоліть. – К.: Стилос, 2002. – 394 с. – С. 108-160.
2. Перспективи поглибленої вільної торгівлі між Європейським Союзом та Україною. – Київ: Центр європейських політичних досліджень (CEPS), Інститут світової економіки (IfW), Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД), 2006. – 178 с.
3. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006: Монографія / За ред. О.С. Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.
4. Хоффман Н., Мюллерс Ф. Україна на шляху до Європи / пер. з нім.–Київ: Фенікс, 2001.–343 с.
5. Dodini M, Fantini M. The EU Neighbourhood Policy: Implications for Economic Growth and Stability // JCMS. – 2006. – Volume 44, Number 3. – P. 507–532.
6. Kawecka-Wurdukowska E. Measurement of Costs and Benefits of Accession to the European Union for Selected CEECs. Country Report Poland. – Режим доступу: <http://www.wiiw.ac.at>.
7. Majcen B. Measurement of Costs and Benefits of Accession to the European Union for Selected CEECs – Country Report Slovenia. – 1999. – № 256, May. – Режим доступу: <http://www.wiiw.ac.at>.

ГЛОСАРІЙ

SWOT аналіз – аналіз сильних – Strengths, слабких – Weaknesses сторін, шансів – Opportunities та загроз – Threats використовується як інструмент вироблення рішень (політик, стратегій), коли постає необхідність вибору між багатьох альтернатив досягнення мети та оцінювання кожної із стратегій.

Абсорбційна здатність, Absorption (absorptive) capacity – у широкому розумінні означає здатність країни чи організації використовувати допомогу. Країни, котрі розвиваються, часто не мають такої здатності. Наприклад, країна може отримати достатню кількість коштів, щоб дати всім дітям можливість відвідувати початкову школу, проте у зв'язку з відсутністю достатньої кількості вчителів, відсутності шкіл або невідповідності адміністративної системи, використання тих грошей буде неможливим у короткий період часу. Спочатку потрібно підготувати вчителів, побудувати школи, створити ефективну систему й завдяки цьому підвищити абсорбційну здатність країни. У вузькому значенні означає соціально-економічну, політичну та інституційну здатність ЄС до розширення та прийняття нових країн.

Адаптація, Adaptation (adjustment) – 1) у широкому розумінні форма правової гармонізації, суть якої полягає в узгодженні та пристосуванні нормативно-правових актів національного законодавства до міжнародних правових стандартів універсального або регіонального характеру або до внутрішньодержавних стандартів; 2) у вузькому розумінні це процес, спрямований на адаптацію (пристосування) національних правових систем та національного законодавства країн ЦСЄ до умов ринкової економіки, а також норм та принципів (правових стандартів) ЄС, який проводиться на засаді добровільності і, як правило, виходить із одностороннього зобов'язання держави привести свою національну правову систему у відповідність до правових стандартів ЄС у процесі приєднання країни до ЄС. Держави-кандидати на вступ до Європейського Союзу до часу вступу мають адаптувати усі статті наявних *acquis communautaire*, включаючи Договори ЄС, постанови, директиви та рішення.

Амстердамський договір, Treaty of Amsterdam (повна назва – Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Related Acts) – ухвалено на засіданні Європейської Ради в Амстердамі 16-17 червня 1997 р. Набрав чинності 1 травня 1999 р. після ратифікації в усіх державах-членах згідно з національними конституційними вимогами. Амстердамський договір класифікується як один із договорів ЄС про зміни та реформування основоположних договорів. Він переглянув деякі проблемні положення Маастрихтського договору (Договору про ЄС), вніс поправки у деякі положення, Договору про створення Європейської Спільноти та інших відповідних актів, запровадив зміни спрямовані на подолання «демократичного дефіциту ЄС», стимулювання відкритості й підзвітності у діяль-

ності інституцій, розробив заходи щодо стимулювання політики зайнятості та розвитку соціальних прав громадян (на основі Пакту стабільності та зростання та Хартії щодо фундаментальних соціальних прав робітників) та затвердив створення нового Комітету з зайнятості для координації відповідних національних стратегій держав-членів, переніс значну частину напрямків спільної діяльності у сфері правосуддя та внутрішніх справ до компетенцій Спільноти в рамках першої опори, інкорпорувавши положення Шенгенського *acquis* до тексту засновницьких договорів, розширив застосування принципу голосування кваліфікованою більшістю у Раді, здійснив попереднє реформування інституційної структури, розширив повноваження Генерального секретаря Ради, який одночасно став Високим представником з питань СЗБП та запровадив умови дотримання цінностей демократичних свобод та прав людини для країн-кандидатів у їх приготуванні до майбутнього розширення ЄС⁹².

Аналіз зисків та витрат, Cost-Benefit Analysis – методика економічної оцінки, яка застосовується при прийнятті рішень у галузі політики, що дозволяє визначити в грошових одиницях як переваги (зиски), так і недоліки (витрати), пов'язані з певним проектом чи політикою. По суті, це порівняння маргінальних зисків і витрат для визначення чистих зисків конкретної політики, або програми. Аналіз зисків-витрат можна застосовувати до різних програм і проектів⁹³.

Антидемпінгові заходи (мита), Antidumping measures (tariffs) – додаткові ставки митних зборів, що вводяться у разі демпінгового імпорту товарів, які завдають шкоду виробникам країни імпортера. Ставка антидемпінгового мита визначається, виходячи з різниці експортної і нормальної вартості товару на основі антидемпінгового розслідування, яке проводиться згідно з Угодою СОТ щодо антидемпінгових заходів (Антидемпінгова угода ГАТТ (Стаття 6)) і стягується при ввезенні демпінгових товарів на митну територію країни-імпортера.

Асоційовані угоди (Угоди про асоціацію), Association agreements – договірна форма співробітництва ЄС з третіми країнами, яка вимагає ратифікації усіма державами-членами ЄС. Існує декілька типів угод ЄС, які встановлюють різні рамки, глибину та кінцеву мету асоційованого партнерства: 1) Звичайна Угода Європейського Союзу про асоціацію (Угода про асоціацію – УА) – тип угоди між ЄС та третьою країною, яка встановлює базові рамки їхнього співробітництва. Такі угоди як правило охоплюють розвиток політичного, торговельного, соціального, культурного та безпекового співробітництва й можуть надавати безтарифний доступ до окремих сегментів ринку ЄС, а також передбачати фінансову та технічну допомогу. Встановлені останнім часом Угоди про асоціацію, також включають, як окремий компонент, угоду про ЗВТ й підписуються з третіми не-європейськими країнами чи торговельними

⁹² Повний офіційний текст усіх Договорів можна знайти на порталі EU Treaties and law. Режим доступу: http://europa.eu/abc/treaties/index_en.htm.

⁹³ Рудік О.М. Українсько-англійський словник термінів і понять з аналізу державної політики. – Д.: Центр економічної освіти, 2002. – 60 с.4.

блоками світу (Чілі, Мексика, Південна Африка, Ломська конвенція та ін.). 2) Угоди про асоціацію з європейськими країнами, які прагнули приєднатись до ЄС, але не були достатньо готовими до вимог членства. Деякі з них, як угоди з Грецією (1961) та Туреччиною (1963) передбачали створення митного союзу та співпрацю з широкого кола питань. Інші, як, наприклад, угоди з Мальтою (1971) та Кіпром (1972) були менш амбіційними й обмежувались лише запровадженням ЗВТ, хоча й передбачали створення серії спільних органів (наприклад, Рада Асоціації та Комітет Асоціації) для дотримання положень угоди. 3) *Європейські Угоди* – особливий тип угод про асоціацію, які Європейський Союз уклав у 1990-х роках з десятьма країнами Центральної та Східної Європи. Ці угоди були адаптовані до специфічної ситуації кожного з партнерів, хоча всі вони базувались на дотриманні принципів прав людини, демократії, верховенстві права та ринкової економіки й мали на меті підготувати асоційовані країни до вступу в ЄС. 4) На сьогодні ЄС укладає УА з третіми країнами в рамках двох окремих напрямів зовнішньої політики: А) Процесу стабілізації та асоціації (ПСА) з країнами Західних Балкан – *Угоди про асоціацію та стабілізацію (УАС)*; Б) Європейської політики сусідства (ЄПС) – УА. В обох випадках угоди спрямовуються на наближення законодавства асоційованих партнерів до *acquis communautaire*. Глибина гармонізації значно менша, ніж при членстві й може не охоплювати окремих розділів *acquis* (в залежності від погоджених напрямків співпраці з конкретною державою).

Барселонський процес, Barcelona Process – також відомий під назвою *Євро-Середземноморське партнерство* (Euro-Mediterranean Partnership), складає політику Європейського Союзу щодо Середземноморських держав. Основним завданням Партнерства, яке було розпочато в 1995 році після Барселонської декларації, є зміцнення зв'язків між ЄС та країнами-партнерами, у той же час, заохочуючи їх до тіснішої співпраці поміж самими середземноморськими країнами. Його метою є просування миру та стабільності у регіоні, установлюючи політичний діалог заснований на спільних цінностях партнерів, таких як демократія та верховенство права. Подальшими цілями є сприяння в запобіганні й вирішенні конфліктів, а також стимулювання процвітання, особливо шляхом створення зони вільної торгівлі та розвитку співпраці. У цьому контексті, Євро-Середземноморське партнерство зближує держави-члени ЄС та середземноморські країни в рамках широкомасштабної програми за трьома напрямками: політичної співпраці та з питань безпеки; економічно-фінансової співпраці; соціально-культурної співпраці. Зміцнення співпраці в царинах юстиції, міграції та соціального залучення є також важливим елементом Процесу. Партнерство реалізовується як на двосторонньому, так і на регіональному рівнях. Двосторонні угоди достояються до індивідуальної країни-партнера, що є важливим аспектом Угод Євро-Середземноморської асоціації (Euro-Mediterranean Association Agreements). Цей процес також підтримується окремим фінансуванням з боку Спільноти, зокрема програмою MEDA та Інституцією Європейського інвестиційного банку для євро-середземноморських інвестицій та партнерства (European Investment Bank's Facility for Euro-Mediterranean Investment and Partnership – FEMIP).

Бенефіціант, Beneficiary – особа або група осіб, для якої результати дії тієї чи іншої політики є вигідними або сприятливими. Бенефіціанти (наприклад, діти, які страждають від забруднення довкілля промисловими підприємствами) не обов'язково є цільовою групою.⁹⁴

Біла Книга, White Paper – документ (правовий інструмент) Європейської Комісії, який містить низку пропозицій щодо дій Спільноти в конкретній сфері. Інколи оприлюднення Білої Книги є результатом обговорення Зеленої книги, яка започатковує консультативний процес на європейському рівні. Якщо Біла Книга сприймається Радою ЄС позитивно, то це може привести, у випадку необхідності, до розробки програми дій ЄС у відповідній сфері.

Болонський процес, Bologna Process – це процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і необхідних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи⁹⁵. Мета Болонського процесу створення до 2010 р. Європейського простору вищої освіти (European Higher Education Area), у якому студенти зможуть вибирати з широкого переліку навчальних курсів в усіх державах-членах та користатись з прозорих та чітких механізмів визнання навчальних програм. Болонська декларація від червня 1999 року заклала до досягнення більшої сумісності, порівнянності, конкурентноздатності та привабливості європейської вищої освіти для студентів та науковців Європи та інших континентів у рамках створеного Європейського простору вищої освіти. Вона започаткувала серію реформ з метою створення сумісного, порівняльного, конкурентного здатного та привабливого для науковців та студентів Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА). Основні пріоритети Болонського процесу: запровадження трьох-ступеневої системи освіти (бакалавр/магістр/доктор); встановлення систем контролю за якістю; взаємне визнання академічних кваліфікацій та періодів навчання в іншій країні Європейського простору вищої освіти. Кожних дві роки проводяться зустрічі Міністрів освіти для того щоб оцінити досягнутий прогрес та визначити пріоритети діяльності на наступний період. Після Булонської декларації (1999) відбулось чотири Міністерські зустрічі країн-учасниць: Прага (2001), Берлін (2003), Берген (2005), Лондон (2007). Під час зустрічі у Лондоні 17-18 травня 2007 р. Міністри прийняли стратегію щодо співробітництва з третіми країнами, а також схвалили створення Реєстру Європейських агентств забезпечення якості освіти (Register of European Quality Assurance Agencies)⁹⁶. В усіх країнах Європи, що приєднались до Болонської декларації було започатковано реформи, які є частиною *Лісабонської стратегії*, яка також включає завдання щодо поглиблення співпраці у галузі

⁹⁴ Dunn W. Public Policy Analysis: An Introduction. – New Jersey: Prentice Hall, 1994. – p.396.

⁹⁵ http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/990719BOLOGNA_DECLARATION.PDF.

⁹⁶ Див. Вебсайт Секретаріату Болонського процесу: <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/>.

професійної освіти та підготовки (Копенгагенський процес). Задля створення синергії між Копенгагенським процесом та Болонською декларацією Комісія запропонувала власну ініціативу щодо *Європейських рамок кваліфікацій задля цілежиттєвого навчання* (European Qualifications Framework for lifelong learning – EQF).⁹⁷ У свою чергу ця ініціатива пов'язана з та підсилена іншими ініціативами: у сфері транспарентності кваліфікацій (EUROPASS⁹⁸), перензарахування кредитів (ECTS-ECVET)⁹⁹ та забезпечення якості (ENQA-ENQAVET)¹⁰⁰. Також надзвичайно важливим є взаємозв'язок між Європейським простором вищої освіти та *Європейським дослідницьким простором* (European Research Area – ERA)¹⁰¹. Європейська Комісія підтримує втілення цих ініціатив з допомогою програм на зразок Erasmus, Tempus – для країн сусідів, чи Erasmus Mundus – більш. Комісія також підтримує порядок денний щодо модернізації вищої та професійної освіти через виконання наступних завдань 7ої-Рамкової Програми досліджень (7th EU Framework Programme for Research)¹⁰², Програма конкурентноздатності та інновацій (Competitiveness and Innovation Programme)¹⁰³, а також через Структурні фонди ЄС та Європейський інвестиційний банк. 4 березня 2008 р. у Брюсселі було офіційно представлено *Європейський реєстр агентств гарантування якості вищої освіти* (European Quality Assurance Register in Higher Education – EQAR), метою якого є збирання інформації про всі державні, приватні та тематичні агентства із забезпечення якості освіти, що працюють чи планують працювати у Європі. Головним завданням реєстру буде полегшення взаємного визнання державами-членами ЄС дипломів, кваліфікацій та наукових ступенів. Процедура визнання буде значно спрощено, якщо дипломи чи сертифікати, отримані в іншій європейській країні, будуть засвідчені національними агентствами, які будуть внесені до Європейського реєстру гарантування якості освіти.

Бюджет ЄС, EU Budget – це всі надходження та видатки ЄС, які вносять до бюджету Спільноти на основі щорічних прогнозів. Винятком є фінансування операційних витрат, яке може здійснюватися коштом держав-членів. Комісія готує проект бюджету й направляє його в Раду міністрів, яка розділяє бюджетні повноваження з Європейським Парламентом. Бюджет ЄС формується з чотирьох типів власних ресурсів: 1) мито на імпорт з третіх країн сільськогосподарської продукції та збори в рамках спільної організації ринку цукру; 2) митні збори внаслідок застосування спільного митного тарифу на імпорт з третіх країн; 3) «ПДВ-джерело»: відрахування від надходжень податку на додану вартість до національних бюджетів за гармонізованою ставкою, яка з 2004 р. становить 0,5% від рівня гармонізованого базису ПДВ; 4) додатковий ресурс,

⁹⁷ http://ec.europa.eu/education/policies/educ/eqf/index_en.html.

⁹⁸ http://europass.cedefop.europa.eu/europass/preview.action?locale_id=3

⁹⁹ http://ec.europa.eu/education/programmes/socrates/ects/index_en.html

¹⁰⁰ <http://www.enqa.eu/>

¹⁰¹ http://ec.europa.eu/research/era/index_en.html

¹⁰² http://cordis.europa.eu/fp7/home_en.html

¹⁰³ http://ec.europa.eu/enterprise/enterprise_policy/cip/index_en.htm

який спирається на реальну платоспроможність держави-члена й полягає у відрахуванні певного відсотка від ВВП країни. Існують ще й інші, хоча й менш вагомі джерела наповнення бюджету ЄС, а саме: надлишок з попереднього року; податки на прибутки службовців Євросоюзу; штрафи, які стягує Комісія, за порушення законів ЄС. Починаючи з 1988 року, річний бюджет ЄС визначається згідно з середньо-терміновими фінансовими перспективами терміном на 7 років, які обмежують річні витрати. На Брюссельському саміті в грудні 2005 року глави держав та урядів ухвалили нову фінансову перспективу розвитку бюджету ЄС на період 2007-2013 рр., згідно якої річний бюджет ЄС не повинен перевищувати 1,045% від сукупного ВВП держав-членів¹⁰⁴.

Валовий внутрішній продукт (ВВП), Gross Domestic Product (GDP) – сукупна ринкова вартість усіх кінцевих продуктів та послуг (тобто призначених для безпосереднього споживання), виготовлених на території певної держави її економікою, місцевим населенням, а також нерезидентами, незалежно від національної приналежності використаних факторів виробництва (землі, праці, капіталу, технологій), протягом року, що є одним з мірил доходів окремої країни, і характеризує її загальний рівень економічної активності. Визначається як $VVP = \text{споживання} + \text{загальні інвестиції} + \text{урядові витрати} + (\text{експорт} - \text{імпорт})$.

Валовий національний продукт (ВНП), Gross National Product (GNP) – сукупна ринкова вартість усіх кінцевих продуктів та послуг, вироблених країною протягом року, як на внутрішньому ринку, так і на її зовнішньому ринку, з використанням факторів виробництва, що належать цій державі з врахуванням експорту та імпорту й прибутку від закордонних операцій, а також доходів, заробленого її громадянами. Основна відмінність між ВВП та ВНП полягає у тому, що перше є мірилом доходів окремої країни, а друге – громадян даної країни.

ВВП на душу населення, GDP per capita – показник, який характеризує рівень добробуту в країні. Він визначає загальний обсяг товарів і послуг у перерахунку на кількість мешканців країни.

Велика стратегія, Grand Strategy – є найвищим рівнем визначення напрямку державної політики, яка підпорядковує собі всі інші рівні формування стратегії та узагальнює національне бачення розвитку, використання і координації всіх інструментів національної сили для досягнення загальних стратегічних цілей. Часто також використовується як синонім до терміну національна стратегія.

Верховний представник з питань спільної зовнішньої та безпекової політики (Пан/Пані СЗБП), High Representative for the CFSP – це посада, створена згідно з Амстердамським договором. Цю посаду обіймає генеральний секретар Ради ЄС, який допомагає країні, що на даний момент обіймає головування в ЄС щодо розв'язання питань, пов'язаних зі спільною зовнішньою та безпековою політикою. Верховний представник також допомагає розробляти, готувати та виконувати пол-

¹⁰⁴ European Commission's Financial Programming and Budget website: http://ec.europa.eu/budget/documents/multiannual_framework_en.htm.

ітичні рішення Ради. Лісабонський договір (2007) передбачає створення посади міністра закордонних справ ЄС, яка поєднає функції Верховного представника з питань СЗБП і члена Комісії з зовнішніх відносин.

Взаємодоповнюваність, Complementarity – принцип здійснення заходів Спільноти та держав-членів, які впроваджуються з врахуванням необхідності їхнього взаємного доповнення. При цьому ці заходи мають не тільки додаватися одна до одної, але й не мають дублювати одна одну.

Взаємозалежність, Interdependence – ситуація, за якої поведінка держави на міжнародній арені впливає на інших. В результаті всі країни стають чутливими та уразливими до дій інших держав.

Виключна компетенція Спільноти, Exclusive competence of the Community – стосується тих сфер, у яких Європейська Спільнота користується найбільшими повноваженнями (у стосунку до її держав-членів), що обумовлювалось необхідністю досягнення основних зовнішніх та внутрішніх цілей Спільноти, хоча й не було безпосередньо закріплено в положеннях Установчих Договорів. Зовнішні: митний союз з уніфікованими тарифами для третіх країн та спільна комерційна політика, яка для торгового блоку була логічним продовженням митного союзу, і котра наділила держави-члени обширними можливостями торгуватися у торгових раундах ГАТТ (Генеральної угоди про тарифи та торгівлю), а згодом і в раундах СОТ, а також на інших пов'язаних із торгівлею переговорах з зовнішнім світом, групами держав чи окремими державами. Внутрішні: просування у напрямку безперешкодної «міждержавної торгівлі» між державами-членами шляхом створення Спільного ринку, задля того щоб покращити конкурентоспроможність, підвищити рівень процвітання, створити робочі місця та підняти життєві стандарти. Згодом був впроваджений амбіційніший термін «Внутрішній ринок», і обидва поняття були у паралельному використанні аж до часу укладення Лісабонського договору, який надав перевагу використанню терміну «Внутрішній ринок». Економічний та монетарний союз з валютною одиницею «єкю» та прийняттям валюти «євро» вимагає наявності уніфікованої монетарної політики, котра є пізнішою розробкою-продуктом Європейської економічної інтеграції. Взаємозалежність поміж внутрішніми та зовнішніми виключними повноваженнями Спільноти пояснює повноваження укладати міжнародні угоди. На Міжурядовій конференції у 2007 році було вирішено додати до Лісабонського договору нову Статтю 2b, котра безпосередньо встановлює що: 1. Союз матиме виключні повноваження у наступних сферах: (a) митний союз; (b) встановлення правил конкуренції, необхідних для функціонування внутрішнього ринку; (c) монетарна політика для Держав-членів, чияю валютою є Євро; (d) консервація морських біоресурсів у рамках спільної політики у сфері рибного господарства; (e) спільна комерційна політика. 2. Союз також матиме виключні повноваження для укладання міжнародних угод, коли таке укладення передбачене законодавчим актом Союзу або є необхідним для того, щоб Союз був у змозі користати зі своїх внутрішніх повноважень, або ж до того ступеню, до якого згадане укладення може вплинути на спільні правила чи змінити їхні рамки.

Вихідна (переговорна) позиція, Position Papers – у широку розуміння письмовий документ, який представляє погляд чи позицію авто-

ра (ів) з певного питання. Такий тип документів найчастіше використовуються у тих випадках, коли потрібне добре розуміння офіційної позиції іншої сторони: при веденні політичних кампаній; в діяльності урядових організацій; в міжінституційних переговорах ЄС; в дипломатичних переговорах (наприклад, *Вихідна позиція* Грінпісу стосовно його реакції на законодавчі ініціативи ЄК щодо Спільних зусиль ЄС-27 з приводу зміни клімату до 2020 р., *Вихідна позиція* глав держав та урядів ЄС щодо стратегії з питань енергетики та клімату). У вузькому розумінні документ під назвою *Вихідна позиція* є важливою складовою переговорів у процесі приєднання країни-кандидата до ЄС. Під час вступу на основі проведеної ЄК перевірки (screening) відповідності країни-кандидата *acquis* ЄС визначаються проблемні області, розподілені за окремими розділами. Переговори за кожним з розділів відбуваються окремо на основі вимірюваних критеріїв (*контрольних показників*), які встановлюються при відкритті та закритті переговорів за кожним з розділів. Країна-кандидат готує свою *Вихідну (переговорну) позицію* за кожним з визначених перевіркою розділів *acquis*, тоді як ЄС готує *Спільну вихідну позицію*. Після обміну відповідями за *Вихідними позиціями* та їх можливим переглядом відбуваються переговори та при їх успішному завершенні – попереднє закриття розділу *acquis*.

Відносні переваги, Comparative advantage – у торгівлі країни з іншою країною означають її спроможність більш ефективно використовувати ресурси при виготовленні певного товару, а отже, мати передусім цінові переваги у торгівлі цим товаром на міжнародному ринку. Відмінність внутрішніх цін та світових цін дозволяє країні отримати вигоду від торгівлі на світовому ринку продукцією, за якою вона має відносні переваги. Реалізація відносних переваг країни зумовлює товарну структуру її зовнішньої торгівлі.

Власні ресурси, Own resources – основний засіб наповнення бюджету ЄС, що формуються на основі чотирьох типів відрахувань: 1) мито на імпорт з третіх країн сільськогосподарської продукції; 2) митні збори внаслідок застосування спільного митного тарифу на імпорт з третіх країн; 3) відрахування від надходжень податку на додану вартість до національних бюджетів за гармонізованою ставкою; 4) додатковий ресурс, який полягає у відрахуванні певного відсотка від ВВП країни.

Вступаюча країна (держава), Accessing-country (accession state) – це країна-кандидат на вступ до ЄС, яка подала заяву; заява прийнята і переговори щодо вступу до ЄС скінчилися виконанням нею Копенгагенських критеріїв членства.

Гармонізація, Harmonisation – термін, який часто зустрічається в документах європейських інституцій у контексті розширення й може мати декілька значень: 1) процес цілеспрямованого зближення та узгодження законодавчих систем та нормативно-правових актів держав-членів ЄС з метою досягнення несуперечності законодавства, усунення колізій та дотримання спільних правових стандартів у рамках однієї правової системи (у відповідності зі ст. 94 та 95 ЄС). Перш за все це стосується усунення правових бар'єрів, у межах компетенції Спільноти, щодо свободи переміщення товарів, послуг, працівників та капіталу задля забезпечення схожих правових наслідків та мінімальних зобов'язань; 2) спосіб правової

інтеграції, юридичний механізм досягнення мети європейського інтеграційного утворення з метою поступового узгодження правових актів держави-члена (держави-кандидата) з правовим доробком (*acquis communautaire*) ЄС; 3) це система заходів щодо узгодження національних технічних норм і стандартів та координація державних політик та задля вільного обігу продукції та послуг на усій території ЄС (ст. III-172 (4) Лісабонського договору: «Гармонізаційні заходи» та ст. III-209: «Гармонізація засобів»). На відміну від розповсюдженого стереотипу, *технічна гармонізація* не має на меті повну уніфікацію, часто це означає, що країни ЄС взаємно визнають свої технічні та безпекові норми щодо продукції та послуг. У значеннях 1 та 2 термін «*гармонізація*» взаємозамінно використовується як синонім до терміну «(правове) *наближення*» [(legal) *approximation*](*див.н. 1,4,5 ст. 95 ЕС та Справа Суду ЄС C-39/90 Denavit [1991] ECR I-3069*)¹⁰⁵. У цьому контексті директиви та постанови можуть становити суміш положень, які вимагають максимум та мінімум гармонізації й можуть застосовуватись або на основі статусу домашньої країни, або – країни-господаря. Якщо законодавча норма (як правило директива, але й інколи постанова) вважається *положенням максимальної гармонізації*, це означає, що національне право не може перевищувати положення цього акту. На практиці це приводить до заборони *позолочення (Gold Plating)* європейського правового акту при його транспонуванні у національне законодавство. Позолочення (Gold Plating) – це термін, який описує дії держав-членів під час транспонування законодавства ЄС у національне, які виходять за межі вимог і процедур передбачених вихідною директивою доповнюючи його їхніми додатковими зобов'язаннями щодо звітності, процедурними вимогами або більш суворими штрафними санкціями. Вимога максимальної гармонізації може спричинити до відміни існуючого національного закону – наприклад, прийняття Директиви про нечесну комерційну практику привело до відміни Акту про торговельні описи (1968) у Сполученому Королівстві. Традиційно європейське законодавство надзвичайно рідко передбачало максимальну гармонізацію. Проте відтоді, як де-регулювання набуло пріоритету на порядку денному ЄС, максимальна гармонізація стала застосовуватись набагато частіше, оскільки виникли побоювання того, що держави-члени інколи використовують національну імплементацію європейського права як нагоду для розвитку протекціонізму «з чорного ходу». Якщо законодавча норма Спільноти (як правило директива, але й інколи постанова) вважається *положенням мінімальної гармонізації*, то це означає, що вона встановлює пороговий рівень, який повинно досягнути національне право. Проте положення національного права можуть перевищувати вимоги законодавчої норми Спільноти, якщо це вважається за необхідне. На практиці на рівні Спільноти легше досягнути згоди щодо запровадження положення законодавства на цій основі, оскільки це означає, що існуючі національні правові положення у галузі прав споживачів

¹⁰⁵ Judgment of the Court (Second Chamber) of 20 June 1991. -Denavit Futtermittel GmbH v Land Baden-Württemberg case C-39/90 ECR I-3069. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61990J0039:EN:HTML>.

чи захисту довіклля залишаються без змін. Тому переважаюча більшість європейського законодавства раніше приймалась саме на цій основі. Проте зі зростанням вимог щодо регулювання зростаюча частина нормативних актів ЄС приймається на основі положень про максимальну гармонізацію. Значна частина директив та рекомендацій складається із суміші положень максимальної та мінімальної гармонізації.

Генеральна угода з торгівлі послугами (ГАТС), General Agreement on Trade in Services (GATS) – додаткова угода (Додаток 1B) до Марркеської Угоди про заснування СОТ (1994), яка встановлює багаторонні рамки принципів та правил торгівлі послугами з метою її розширення на основі транспарентності та поступової лібералізації задля економічного росту та розвитку задіяних торговельних партнерів¹⁰⁶.

Генеральні директорати (ГД), Directorates General (DGs)¹⁰⁷ – головні адміністративні підрозділи Комісії, на кшталт «Міністерств». Генеральний Секретаріат Ради ЄС та Генеральний Секретаріат Парламенту також складаються з окремих Генеральних директоратів, але вони є малочисельними, наділені меншими повноваженнями й на загал менш відомими. Обов'язком Генеральних директоратів Комісії є впровадження політики Спільноти або забезпечення її впровадження державами-членами, а також здійснення адміністративних повноважень щодо розподілу бюджету в межах окремих політик та структурних фондів. Генеральні директорати в свою чергу поділяються на Директорати (Directorates) та Відділи (Units). Кожний ГД відповідає за окремий напрям політики або певні завдання Союзу й готує проекти законодавчих пропозицій Комісії. Очолює ГД генеральний директор, підпорядкований відповідному члену Комісії (Комісару), однак кількість і коло повноважень генеральних директоратів не обов'язково збігаються з кількістю та повноваженнями членів Комісії. Призначення службовців ГД відбуваються на основі конкурсу та просування по службі, хоча розподіл посад також повинен відповідати принципам належного представництва всіх громадян держав-членів. На додаток до цього існує неписане правило, згідно якого Генеральний Директор та Комісар, який курує роботу даного ГД повинні бути громадянами різних держав-членів, наскільки це практично можливо. Станом на 1 вересня 2008 р. Європейська Комісія складалася з 24 Генеральних директоратів з спільних політик та зовнішніх відносин та 13 загальних Генеральних директоратів та служб обслуговування (наприклад, юридична служба). З огляду на нерівномірність розвитку окремих політик Спільноти, ГД відрізняються за обсягом своїх функцій, розмірами й кількістю персоналу. Окремі Генеральні Директори зустрічаються час від часу для обговорення взаємозв'язків та дублювань у діяльності їх ГД, що інколи приводить до «міжусобиць» в Колегії Комісарів¹⁰⁸. Зокрема, ГД відпові-

¹⁰⁶ WTO Services Trade. http://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/serv_e.htm.

¹⁰⁷ Commission's Directorates-General and Services. http://ec.europa.eu/dgs_en.htm.

¹⁰⁸ European Union Encyclopedia and Directory 2008, Europa Publications Ltd; 8th Revised edition 2007 p.54-55.

дальний за бюджет намагається тримати під наглядом усі витрати Спільноти, а отже, і діяльність інших ГД, хоча з меншим успіхом та повноваженнями, ніж це здійснюють національні Міністерства фінансів.

Геополітика, Geopolitics – взаємозв'язок між географією і політикою та його вплив на національні інтереси і відносну силу,

Геостратегія, Geostrategy – використання сили держави для досягнення геополітичних цілей враховуючи реалії міжнародної силової гри – тобто сутність, інтереси і наміри противника, союзника, національних і транснаціональних груп, які входять до світового співтовариства.

Гетеборзька Європейська Рада (2001), Gøteborg European Council (2001) – засідання Європейської Ради, яке відбулось в м. Гетеборгу 15-16 червня 2001 р., щоб підготувати політичні дороговкази щодо подальшого розвитку Союзу. Під час засідання було підтверджено прориви у переговорах з країнами-кандидатами та погоджено рамки успішного завершення розширення, а також висунуто на перший план дебати про майбутнє ЄС; погоджено стратегію стійкого розвитку та додано екологічний вимір до Лісабонського процесу працевлаштування, економічної реформи та соціальної згуртованості; вироблено дороговкази щодо економічної політики, націленої на утримання рівня зростання та заохочення структурних реформ; виражено готовність до спільних дій у поточних кризах, зокрема кризах на Близькому Сході та на Західних Балканах.

Глобалізація, Globalisation – процес становлення світу як цілісності; складовими цього процесу можна вважати: світовий рух капіталу та робочої сили; створення глобального виробництва; активізацію діяльності міжнародних та наднаціональних структур; розвиток інформаційних технологій та миттєве й вільне поширення інформації; взаємопроникнення культур тощо.

Головування (або Президентство) в Раді Європейського Союзу, Presidency of the Council of the European Union (The Council Presidency) – головування в Раді Європейського Союзу, яке держави-члени обіймають по черзі упродовж шести місяців. Держави-члени ЄС, одна за одною, беруть на себе обов'язки щодо організації та забезпечення роботи Ради Європейського Союзу, контролю за виконанням її завдань, сприяння ухваленню політичних та правових рішень та посередницьких функцій між державами-членами. Фактично немає єдиного голови Ради ЄС, оскільки завдання щодо головування та завдання напрямку розвитку Європейського Союзу покладається на весь національний уряд держави-члена, яка на цей період головує в ЄС. Головування держави-члена в той же шестимісячний період також поширюється на головування в Європейській Раді, яке здійснює її прем'єр-міністр чи глава держави. Основним завданням головування в Раді Європейського Союзу є організація та ведення засідань Ради ЄС, в усіх її конфігураціях. Хоча на практиці вирішення існуючих труднощів та пошук компромісом являється одним з найважливіших завдань головування, якому присвячується значна частина зусиль та часу. Хоча головування й надалі відбувається за принципом шестимісячної ротації, починаючи з 2007 р. поточна держава-член, що головує в ЄС, тісно співпрацює з попередньою на наступною головуючою державою над спільною політичною програмою. Тому головування зараз

де-факто часто виконується командою, яка спільно співпрацює впродовж 1,5 років для досягнення більшої тяглості щодо порядку денного ЄС. При цьому теперішній голова зазвичай продовжує роботу розпочату його попередником. Слід зазначити, що ця структура поки-що не є офіційно узаконеною, хоча відповідні зміни й передбачені у положеннях Лісабонського договору. Почерговість потрібних голосувань передбачена, таким чином, щоб кожна з трійок була представлена керівниками, як нових, так і старих членів ЄС, задля передачі відповідного досвіду щодо головування. Окрім цього Лісабонський договір пропонує відділити головування в Європейській Раді від головування в Раді ЄС запровадивши виборну посаду Президента Європейської Ради, а також запровадити посаду Міністра Союзу з закордонних справ для головування у відповідній Раді ЄС.

Градуалістські стратегії, Gradualist strategies – стратегії економічного реформування, базована на традиціях кейнсіанської теорії. Головна увага в процесі трансформації має приділятися структурній адаптації виробництва і зайнятості, розвитку інвестицій, в розв'язанні яких головна роль належить державі. Структурні програми запроваджені державою мають бути направлені на стимулювання інвестицій, оздоровлення промислової структури і економічного зростання у відповідності із умовами, які характерні для країни. Для стимулювання економічного зростання пропонується використання дефіцитного фінансування, яке крім того є фактором збільшення попиту.

Демократичний мир, Democratic peace – ліберальна теорія, котра виходить із того, що мир залежить від розвитку ліберальних демократичних інституцій в середині країни та збільшення кількості демократичних країн в світі, оскільки як стверджує основна теза цього напрямку демократії не воюють між собою,

Держава загального добробуту, Welfare State – концепція, згідно з якою держава, що діє на основі ринкової системи господарювання, законодавчо бере на себе відповідальність за захист та підвищення добробуту всіх її членів шляхом компромісу інтересів незалежних профспілок та об'єднань підприємців й з допомогою ефективних механізмів перерозподілу доходів через державний бюджет передбачає запобігання негативним соціальним явищам, сприяє розвитку системи соціальних виплат і послуг та демократизації суспільства. Іншими словами, це система страхування найманих робітників та членів їх сімей від втрати доходу в разі неможливості працювати через хворобу, інвалідність, вік або смерть. Сучасна держава всезагального добробуту доповнює систему соціального забезпечення певною формою соціальної допомоги. Ідеологія держави загального добробуту набула поширення в західних демократіях після Другої світової війни.

Державна політика, Public policy – сума прямих або опосередкованих дій системи органів державної влади згідно з визначеними цілями, напрямками, принципами для розв'язування сукупності взаємопов'язаних проблем у певній сфері суспільної діяльності, які впливають на повсякденне життя громадян.

Договір про Європейський Союз (ДЄС) (Маастрихтський договір), Treaty on European Union (TEU) – юридично закріпив створення нової організації – Європейського Союзу, яка базується на трьох

опорах; встановив положення щодо Економічного та монетарного союзу (EMU); сприяв поглибленню євointegraційних процесів у сфері індустріальної політики, захисту споживачів, освіти та професійної підготовки, культури та соціального партнерства; запровадив поняття європейського громадянства; розширив застосування принципу субсидіарності та сприяв інституційному вдосконаленню ЄС.

Договір про запровадження Конституції для Європи (Римський конституційний договір, 2004) (ДКЄ). *Treaty establishing a Constitution for Europe (Constitution Treaty)* – мав юридично оформити Європейський Союз, уточнити його устрій, статус, природу відносин ЄС із державами-членами, їх громадянами, розмежувати повноваження в ЄС, закласти конституційні основи принципово нової моделі європейського законодавства тощо.

Економічна інтеграція, Economic Integration – об'єктивний процес, який супроводжується розвитком тісних економічних зв'язків на базі міжнародного поділу праці та факторів виробництва, який спостерігається між країнами задля узгодження економічного розвитку, зближення і взаємного доповнення національних економік, що здійснюються шляхом реалізації заходів договірної й автономного характеру з метою підвищення ефективності функціонування національних економічних систем і більш повного задоволення потреб їх суб'єктів. Економічна інтеграція охоплює усі без виключення сфери виробництва й обміну, призводить до формування єдиних господарчих комплексів та встановлення тісних зв'язків між його учасниками. Економічна інтеграція базується на положенні про поступове скорочення бар'єрів на шляху товарів, послуг, факторів виробництва – капіталу, праці та передбачає проведення відповідної спільної політики не тільки в межах угруповання, а й по відношенню до третіх країн. Такий підхід дозволяє виділити ряд найбільш загальних ознак міжнародної економічної інтеграції, серед яких вказують такі: 1) регульований процес, тобто передбачає погодження дій між країнами, що інтегруються; 2) в основі лежать ринкові економічні закони та механізми їх реалізації; 3) у ході інтеграції відбуваються структурні зрушення в економіці; 4) складаються більш ефективні господарські відносини. Серед основних цілей інтеграції можна назвати: сприяння економічному розвитку; ліквідація бар'єрів у міжнародній торгівлі; захист ринків від іноземної конкуренції. Конкретні форми взаємодії визначаються рівнем економічного розвитку країн угруповання, економічними та політичними мотивами. Згідно з найбільш поширеними класифікаціями економічна інтеграція, може набувати таких форм¹⁰⁹: *Зона преференційної торгівлі (ЗПТ)* [Preferential Trade Area (PTA)], *Зона вільної торгівлі (ЗВТ)* [Free Trade Area], *Митний союз* [Customs Union], *Єдиний ринок* [Single Market], *Економічний союз* [Economic Union], *Економічний і монетарний (рідше валютний) союз* [Economic and Monetary Union].

Економічний і монетарний союз ЄС (ЕМС) Economic and Monetary Union (EMU) – процес гармонізації економічної та монетарної

¹⁰⁹ McDonald, Fr., Dearden, St. European economic integration. – 4th ed., FT: Prentice Hall, 2005. – pp. 39-71.

політики країн-членів Союзу з метою запровадження єдиної валюти – Євро. У Договорі про ЄС (Маастрихтський договір) передбачається досягнення Економічного та монетарного союзу (ЕМС) трьома етапами: 1 етап (1.07.90 – 31.12.93): вільний рух капіталу між країнами ЄС, тісніша координація економічної політики та співпраця центральних банків; 2 етап (1.01.94 – 31.12.98) – зближення економічної та монетарної політики країн-членів (заради забезпечення стабільності цін і систем державних фінансів), і створення Європейського валютного інституту та Європейського центрального банку (1998 року); 3 етап (з 1.01.99) – остаточне визначення обмінних курсів та запровадження єдиної валюти на валютних ринках і в безготівкових розрахунках; від 1 січня 2002 року введення готівкового Євро. Згідно з Договором про ЄС, для участі в третьому етапі ЕМС держави-члени повинні відповідати кільком критеріям, так званім «критеріям конвергенції». Три «старі» держави ЄС поки що залишаються поза межами зони євро скориставшись з права на неприєднання: Сполучене Королівство, Швеція та Данія. Десять нових членів, які вступили до ЄС 1 травня 2004 року, автоматично стали членами ЕМС, але з обмеженим статусом – до зони євро вони поки що приєдналися лише Словенія, Кіпр, Мальта та Словаччина. Данія, Естонія, Литва, Латвія та Словаччина на сьогодні приймають участь у Європейському механізмі обмінних курсів (ERM II) – завершальній стадії узгодження обмінних курсів перед приєднанням до євро¹¹⁰.

Економічний союз, Economic Union – форма міжнародної економічної інтеграції, для якої характерне скасування будь-яких бар'єрів у взаємному обміні товарами, послугами та факторами виробництва, формування спільної зовнішньоторговельної політики (включаючи встановлення спільного митного тарифу тощо). Окрім того, формується механізм координації та гармонізації різних сфер національних економічних політик, зокрема, зовнішньоекономічної, валютної та грошово-кредитної політик. Відзначається необхідністю створення єдиних наднаціональних органів управління та контролю, оскільки країни спільно втілюють економічну політику, координують соціальну політику, відбувається контроль за виконанням прийнятих рішень, формується єдиний економічний, інформаційний, правовий простір. Інтеграція поширюється на такі сфери, як наука, освіта, охорона навколишнього середовища тощо.

Економічний та монетарний союз (рідше Економічний та валютний союз), (ЕМС, ЕВС), Economic and Monetary Union (EMU) – форма економічної інтеграції, передбачає введення єдиної валюти та проведення єдиної валютної політики, створення єдиного Центрального Банку, який сумісно з центральними банками країн-членів формує систему центральних банків країн, які входять до союзу, розробляються механізми узгодження зовнішньої політики.

Еліта – від франц. elite – краще, добірне (лат. eligo – вибираю) – меншість суспільства, що становить собою достатньою мірою самостійну, вищу, відносно привілейовану групу, наділену особливими психологіч-

¹¹⁰ EU Economic and Monetary Affairs. http://europa.eu/pol/emu/index_en.htm.

ними, соціальними і політичними якостями, яка бере безпосередню участь у затвердженні та здійсненні рішень, пов'язаних з використанням державної влади або впливом на неї.

Еліта управлінська (адміністративна) – верхній прошарок державних службовців, що обіймають керівні посади в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, місцевих органах управління тощо.

Євроатлантична рада партнерства, Euro-Atlantic Partnership Council (EAPC) – це форум у якому представники члени НАТО зустрічаються з представниками 27 країн-партнерів для обговорення політичних та безпекових питань та розвитку співпраці з широкого кола питань. Замінила у 1997р Північноатлантичну Раду Співпраці.

Євроінтеграційний процес, Process of European Integration – багаторічний процес поглиблення співпраці між країнами Європи після завершення Другої Світової війни й, який спричинився до утворення Європейських Спільнот в 50-х роках та Європейського Союзу у 90-х роках минулого сторіччя, а також розширення ЄС на початку третього тисячоліття. Передумовами євроінтеграційних процесів варто вважати: тенденції до зміцнення миру та безпеки; потреби взаємного порозуміння між європейськими країнами, передусім між Німеччиною та Францією; сподівання на економічний розвиток та добробут; прагнення реанімувати провідну економічну й політичну роль на міжнародній арені.

Європа різних швидкостей, Multi-speed Europe – термін, що використовується на позначення ідеї про можливість різних темпів інтеграції для різних країн. Тобто ті держави-члени, що мають бажання й можливості, за згоди всіх інших, можуть швидше просуватися в інтеграційному процесі в певній сфері. Передбачається, що решта згодом приєднається до них. Термін «Європа різних швидкостей» вперше з'явився у звіті Тіндемаса (1975) і відбивав ситуацію, коли не всі держави-члени можуть або хочуть інтегруватися однаковими темпами. При цьому виникає потреба узгодити інтереси різних груп держав. Загалом пропозиції «звіту Тіндемаса» відхилили, однак запроваджуючи європейський механізм обмінних курсів (наприкінці 1970-х рр.), різношвидкісну інтеграцію вперше дозволили в рамках Європейської монетарної системи.

Європеїзація, Europeanisation – у широкому значенні це зміни, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя держав-членів під впливом процесу європейської інтеграції. Европеїзація – у вузькому значенні означає процес формування, поширення та інституціоналізації формальних та неформальних правил, процедур, парадигм політики, стилів, способів дії, спільних переконань і норм, які вперше були визначені та сформувані під час прийняття рішень в ЄС і згодом включені в логіку внутрішніх дискурсів, особливих рис, політичних структур та напрямів державної політики держав-членів. На думку дослідників, різні концепції процесу європеїзації більше доповнюють, ніж виключають одна одну. Вони стосуються різних але пов'язаних явищ. Динаміка європеїзації може бути осмисленою на основі обмеженої групи звичайних процесів змін, які є взаємодоповнюючими й добре відомими в інших системах управління. Дослідники виділяють щонайменше п'ять можливих вимірів цього проце-

су¹¹¹: 1) *Зміна зовнішніх кордонів*. Європеїзація у цьому вимірі стосується територіального розширення системи європейського врядування та ступеня перетворення європейського континенту на єдиний політичний простір. 2) *Розбудова інститутів управління на рівні ЄС*. Європеїзація у такому вимірі означає розбудову центру прийняття політичних рішень, який би був спроможний до колективної дії, забезпечував певний ступінь політичної координації та згуртованості. Легітимні інститути та відповідна нормативно-правова база посилюють спроможність до прийняття та імplementації обов'язкових рішень та накладення санкцій за їх невиконання. 3) *Поширення впливу інститутів ЄС на національні та субнаціональні (регіональні та місцеві) системи управління*. Європеїзація тут полягає у розподілі повноважень та відповідальності між різними рівнями управління та адаптацію національних та субнаціональних систем управління до центру прийняття політичних рішень (інститутів) та законодавства ЄС. 4) *«Експорт» типових та характерних для ЄС форм політичної організації та врядування за межі Спільноти*. У цьому контексті європеїзація стосується відносин з третіми країнами, їх інститутами та гравцями, що визначає місце ЄС у світі. 5) *Політичний проект націлений на об'єднання та політичне зміцнення Європи*. Ступінь політичного об'єднання Європи залежить як від територіального простору, розбудови інститутів і законодавства ЄС та внутрішньої адаптації до них, так і від того наскільки події, що відбуваються в Європі впливають на події та політичні системи за її межами. Оскільки в процесі підготовки до вступу держави-кандидати діяли в умовах адміністративної обмеженості з боку ЄС, чого немає у відносинах між ЄС та державами-членами, європеїзація посткомуністичних країн на підготовчому до вступу етапі принципово відрізнялась від процесу європеїзації держав-членів ЄС. Держави-кандидати не брали участь у процесі прийняття рішень та виробленні політики Союзу, а лише імplementували законодавство ЄС, яке одразу починало впливати на їх національні структури та політику¹¹².

Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ), European Free Trade Association (EFTA) – організація створена в 1960 році за ініціативою Британії, як альтернатива Європейській економічній спільноті. Початково до складу Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) крім Британії, увійшли Австрія, Данія, Норвегія, Португалія, Швеція та Швейцарія; пізніше до них приєдналися Ісландія, Ліхтенштейн і Фінляндія. З часом всі, крім чотирьох, члени ЄАВТ вступили до ЄС: Британія й Данія – в 1973 році, Португалія – в 1986 році, Австрія, Фінляндія та Швеція – в 1995 році. На сьогодні до ЄАВТ входять чотири країни – Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія, три з яких (крім Швейцарії) є членами Європейського економічного простору (ЕЕА) з державами ЄС.

Європейська економічна спільнота (ЄЕС), European Economic Community (також Європейська Спільнота (ЄСп), European Community)

¹¹¹ Olsen J. The Many Faces of Europeanization. – Режим доступу: http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2002/papers/wp02_2.htm

¹¹² The Europeanization of Central and Eastern Europe / Ed. by Schimmelfennig F., Sedelmeier U. – Cornell University Press, 2005. – P. 72.

– одна з трьох Спільнот, заснована в 1957 році згідно з Договором про заснування Європейської економічної спільноти (один з Римських договорів) з метою створення Спільного ринку. Разом з Європейською спільнотою з вугілля та сталі (ЄСВС) і Європейською спільнотою з атомної енергії становить Європейські спільноти. Згідно з Договором про Європейський Союз, у 1993 році назву «Європейська економічна спільнота» було змінено на «Європейська Спільнота». Після того як у 2002 році Паризький договір про заснування ЄСВС втратив чинність, залишилось дві Європейські спільноти, які часто узагальнено називають «Європейська Спільнота». Під англійським акронімом «ЕС» (European Communities) також розуміється всі три (дві) спільноти.

Європейська інтеграція, European integration – усупільнення суверенітетів державами Європейського Союзу (ЄС), що створили спільні інституції, яким делегували частину своїх національних повноважень для того, щоб рішення в певних сферах загальних інтересів могли ухвалюватись демократичним шляхом на загальноєвропейському рівні. Такий процес спільного прийняття рішень проводиться інституціями ЄС (Парламентом, Радою, Комісіями тощо).

Європейська Комісія, European Commission – політично незалежна інституція Європейського Союзу, що не має аналогів у національних системах урядування, котра представляє і підтримує інтереси ЄС в цілому. Роль Комісії відбиває неформальна назва «двигун європейської інтеграції». Сферу повноважень Комісії регламентують ст. 211–219 Договору про ЄСп., згідно з якими, Комісія має право: 1) розробляти й пропонувати законодавчі акти; 2) керувати запровадженням політик Спільноти через систему комітології; 3) розпоряджатися бюджетом; 4) підтримувати зовнішні відносини; 5) наглядати (разом із Судом ЄС) за дотриманням законів Спільноти; вказувати шляхи та перспективи розвитку. Комісія виступає охоронцем договорів та правового доробку (*acquis communautaire*) й забезпечує належне застосування країнами-членами положень первинного та вторинного права ЄС. На додаток до цих загальних конституційних прав Комісія також володіє автономними повноваженнями у сфері Спільної сільськогосподарської політики та політики конкуренції. Комісія має монопольне право на законодавчу ініціативу в усіх сферах які є предметом процедури прийняття спільного рішення. Відповідно до Договору про заснування Європейської Спільноти, лише Комісія може висувати законодавчу пропозицію. Вона також може вносити зміни до будь-якої з таких пропозицій (ст. 250 ч. 2). Законодавча пропозиція Комісії є результатом багатостороннього процесу консультацій, який може здійснюватись різними шляхами (оцінка впливу, експертні висновки, консультування з національними експертами, міжнародними та/або недержавними організаціями, консультування за допомогою «зелених» та «білих» книг тощо). У передбачених Договором випадках Комісія і Рада обов'язково мають консультуватися з Комітетом регіонів і Економіко-соціальним комітетом. Законодавча пропозиція одночасно направляєється до Європейського Парламенту та в Раду. Оскільки йдеться про законодавчий процес, відносини між Європейським Парламентом та Комісією визначаються, як правило, «Рамковою угодою щодо

відносин між Європейським Парламентом та Комісією», укладеною в 2000 р. Європейська Комісія складається з одного боку з її політичної частини – *Коледжу комісарів*: двадцяти семи незалежних членів (по одному від кожної країни-члена), включаючи *Голову комісії та п'ять його заступників*; її адміністрації з другого боку, до складу якої входять *Генеральні директори та Генеральний секретаріат*. Коледж комісарів призначається на п'ятирічний термін за згоди та формальної номінації країна-членів під час засідання Європейської Ради, рішення про його призначення затверджує Європейський Парламент. При виконанні своїх обов'язків комісари спираються на так звані *кабінети*, склад яких вони формують особисто. Комісія організована на кшталт уряду. Кожен комісар має сферу відповідальності, у межах якої він повинен готувати справи Комісії і забезпечувати її вирішення. Розподіл портфелів не є статичним і може змінюватися Комісією. Теперішня Комісія під головуванням Баррозо розпочала свою діяльність у листопаді 2004 р. Ніццький договір суттєво підсилює роль голови Комісії щодо внутрішньої організації Комісії, консультування при номінуванні окремих Комісарів, а також їх звільнення за згодою Коледжу. Члени Коледжу засідають у Брюсселі, зазвичай по сферах, приймають рішення повним складом Комісії після його презентації відповідальним комісаром. Станом на 1 січня 2009 року адміністрація Комісії налічувала понад 25,000 службовців й складалася із 24 Генеральних директоратів з спільних політик та зовнішніх відносин та 13 загальних Генеральних директоратів та служб обслуговування, кожен з яких опікується окремою сферою спільних політик. Генеральні директори поділяються на директори та сектори за напрямками роботи. Кожен Генеральний директорат очолює Генеральний директор, який відповідає перед одним або декількома комісарами. Голова Європейської Комісії приймає рішення про те, хто з комісарів відповідатиме за той чи інший напрям політики і протягом якого часу. Кількість і коло повноважень генеральних директоратів і служб не збігається із кількістю та повноваженнями комісарів. Генеральні директори розробляють законодавчі пропозиції, законопроекти стають офіційними після прийняття їх на щотижневому засіданні Комісії. Весною 2005 р. Комісія започаткувала нову стратегію «*Краще регулювання*» для оцінювання соціальних, економічних та екологічних наслідків впливу регулювання ЄС на держави-члени, а також адміністративні витрати для їх імplementації. Починаючи від січня 2007 р. всі нові законодавчі пропозиції, які виносяться ГД на розгляд Коледжу повинні супроводитись «інтегрованим оцінюванням наслідків», який надає обґрунтування необхідності втручання Спільноти у цій галузі та альтернативи щодо регуляторних опцій. Для впровадження нової стратегії в усіх ГД під егідою Голови було створено Раду з оцінювання наслідків (*Impact Assessment Board*), яка складається з високопосадовців та має за мету оцінювати якість оцінок здійснюваних ГД¹¹³. У контексті поліпшення регуляторного середовища транспонування директив є предметом особливого інтересу Комісії. Транспонування в націо-

¹¹³ European Union Encyclopedia and Directory 2008, Europa Publications Ltd; 8th Revised edition 2007. p195-196.

нальне законодавство здійснюється урядами та парламентами держав-членів, інколи із залученням регіональних та місцевих органів влади. На цьому етапі законодавчі акти ризикують бути «позолоченими», тобто доповненими вимогами і процедурами, що не передбачені вихідною директивою ЄС. Це впливає як на транспонування, так і на імплементацію законодавства ЄС, а також на якість національної та регіональної регуляторної політики. Як правило, «позолочення» розглядається Комісією, якщо не протизаконними, то небажаними, шкідливими діями, оскільки така практика накладає адміністративні витрати, яких можна було б уникнути.

Європейська монетарна система (ЄМС), European Monetary System (EMS) – структура для просування монетарної стабільності та тіснішої економічної співпраці в країнах Європейської Спільноти, заснована в грудні 1978 року Постановою 3181/78 Ради, скасована Регуляцією 640/2006 котра стосувалася Європейської монетарної системи (EMS). Механізм обмінного курсу/Exchange Rate Mechanism (ERM) лежав в основі цієї системи. У той час, як на світовому рівні, з 1971 року монетарні органи країни вже не були зобов'язані здійснювати інтервенції з метою впливу на курс обміну своєї валюти, Механізм курсу обміну EMS встановив для валют-членів зобов'язання обмежувати коливання між валютами-членами, тримаючи їх у певних межах коливання. Максимальна допустима межа між двома валютами у системі й надалі складала 2,25% (6% для слабших валют), як і «європейська валютна змія» («European currency snake»), але коливання курсів обміну валют уже не обчислювалися, як це було у випадку змії, у стосунку до інших валют у системі, але, натомість, у стосунку до Європейської валютної одиниці – «ЕКЮ» (European Currency Unit – ECU), центрального елемента Європейської монетарної системи. ЕКЮ ґрунтувалася на асортименті або ж «кошику» різних національних валют, початкова структура яких визначалася на основі об'єктивних критеріїв, котрі стосувалися економічної важливості кожної країни-члена, зокрема, її валового національного продукту, обсягу її торгівлі всередині Спільноти та її внеску у короткотерміновий механізм підтримки, проте, починаючи з 1990 року два важливі явища почали розвалювати цю дисципліну в середині ЄМС: цілковита лібералізація руху капіталів усередині Спільноти, котра посилювала спекулятивні спроможності фінансових посередників; та воз'єднання Німеччини, котре коштувало їй зростання бюджетного дефіциту та призвело до появи тріщини в ЄМС. Урок, який почерпнула з цього ЄМС, полягав у тому, що монетарна організація була корисною, але потребувала кращих механізмів. Ці механізми були окреслені у Маастрихтському договорі. З появою Євро, Механізм обмінного курсу був переглянутий.

Європейська політика сусідства (ЄПС), European Neighbourhood Policy – нова політика Європейського Союзу; має на меті створити на південь і схід від нових кордонів розширеного Європейського Союзу зону стабільності, миру та добробуту шляхом налагодження тісних довготривалих відносин з сусідніми країнами. ЄПС поширюється на такі країни, як Алжир, Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Лівія, Молдова, Марокко, Сирія, Туніс, Україна та Палестинська автономія. Вона пропонує сусіднім країнам

привілейовані відносини, які будуватимуться на взаємному визнанні спільних цінностей, головним чином у сфері верховенства права; справедливого управління; дотримання прав людини, зокрема, прав меншин; принципів ринкової економіки та безперервного розвитку. На основі стратегії виробляються детальні плани дій з кожною країною-партнером. Плани дій визначають пріоритетні завдання, виконання яких має зблизити країну з ЄС. Перша хвиля оцінювання досягнутих успіхів у виконанні Планів дій та запровадженні ЄПС була опублікована Європейською Комісією в грудні 2006 р., друга хвиля оцінювання та детальні 12 національних звітів щодо успіхів – у квітні 2008р¹¹⁴.

Європейська Рада (ЄР), The European Council (EC) – рада керівників держав і урядів (президентів /прем'єрів) усіх країн ЄС, а також голови Європейської Комісії. Зазвичай, Європейська Рада проводить зустрічі чотири рази на рік з метою узгодження загальної політики ЄС та оцінки поступу. Головує на них лідер держави-члена, що головує у Раді ЄС. Це найвищий орган, який формує політику ЄС, а тому його засідання називають самітами. Рішення, прийняті Радою, надають основний поступальний момент розвитку політик ЄС, визначаючи їх напрям та загальні рекомендації. Європейська Рада або саміт ЄС (не плутати з Радою ЄС) формально не належить до інституцій Союзу; однак лишається «останньою інстанцією» ухвалення багатьох рішень і уособлює міждержавну складову Європейського Союзу. Започаткована згідно з комюніке, прийнятому в грудні 1974 року на закритті Паризького саміту.

Європейська соціальна модель, Eurpean Social Model – набір принципів, цінностей, спільних для європейських країн. *Європейська соціальна модель* – це бачення суспільства, в якому стабільне економічне зростання поєднується з постійним покращанням умов життя та праці його громадян. Ця модель на практиці означає повну зайнятість, якісні робочі місця, рівні можливості, соціальний захист для всіх, соціальну залученість, заохочення громадян до прийняття рішень, які впливають на суспільство. Згідно з загально прийнятою думкою, на сьогодні не існує єдиної європейської соціальної моделі, а радше набір кількох моделей з деякими спільними рисами. Нещодавне дослідження «Глобалізація та реформування європейських соціальних моделей», проведене Андре Сапіром на замовлення дослідницького центру Bruegel та представлене на засіданні Економічного та фінансового комітету (ECOFIN) в Манчестері 9 вересня 2005 року, виділяє чотири окремі європейські соціальні моделі: *Північноєвропейську, Англосаксонську, Середземноморську та Континентальну*. Співпраця у галузі європейської соціальної політики здійснюється за Методом відкритої координації, який має такі складові: 1) визначення завдань та рекомендації на рівні ЄС; 2) встановлення кількісних та якісних показників та стандартів для моніторингу успіхів; 3) розвиток національних планів дій; 4) стимулювання процесу взаємного навчання через формальне та перекресне оцінювання. Загальні принципи соціальної згуртованості були сформульовані у Лісабонській стра-

¹¹⁴ Progress reports on implementation of the European Neighbourhood Policy, 3 April 2008 http://ec.europa.eu/world/enp/documents_en.htm#3.

тегії від 2000 року з наступними доповненими та змінами згідно Лісабонської стратегії та соціального порядку денного від 2005 року. Брюссельське засідання Європейської Ради у березні 2005 року визначило європейський соціальний порядок денний як план, «який допоможе досягнути завдання Лісабонської стратегії шляхом зміцнення *Європейської соціальної моделі* на основі досягнення повної зайнятості та більшої соціальної згуртованості».

Європейські спільноти, European Communities – термін, який використовувався для узагальненого окреслення трьох Європейських спільнот, які започаткували процес європейської інтеграції:

- ❖ **Європейська спільнота з вугілля та сталі** (ЄСПВС), European Coal and Steel Community (ECSC) – створена в 1951 році згідно з Паризьким договором з метою об'єднання вугільних та сталеливарних ресурсів країн-учасниць;
- ❖ **Європейська спільнота з атомної енергії** (Євратом), European Atomic Energy Community (EAEC or Euratom) – створена згідно з Римськими договорами 1957 року задля сприяння розвитку атомної енергетики та створення спільного ринку ядерного пального;
- ❖ **Європейська економічна спільнота** (ЄЕСП), European Economic Community (EEC) або Європейська Спільнота (ЄСП) – заснована у 1957 році згідно з Договором про заснування Європейської економічної спільноти (один з Римських договорів) з метою створення Спільного ринку.

Після набуття чинності Договору про злиття у 1967 р. управління трьома Спільнотами здійснюють єдині інституції, тому часто ці Спільноти називають узагальнено «Європейські спільноти». Відколи 2002 р. Європейська Спільнота з вугілля та сталі припинила своє існування, фактично залишилося дві Європейські спільноти. Доволі часто для позначення Спільнот використовується термін в однині «Європейська Спільнота».

Європейський економічний простір, European Economic Area (EEA) – створений на основі Договору про ЄЄП, до якого приєдналися усі держави-члени ЄС та члени Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) (англійською EFTA) – Ісландія, Ліхтенштейн та Норвегія, набрав чинності 1 січня 1994 р. Метою договору є заснування динамічного та однорідного Європейського економічного простору, який базується на застосуванні відповідних *acquis* внутрішнього ринку ЄС щодо спільних правил й рівних умов конкуренції та чотирьох свобод. Нове законодавство спільноти, яке підпадає у сферу регулювання Договору про ЄЄП динамічно інкорпорується у статті Договору та поширюється на всі країни ЄАВТ. Договір про ЄЄП застосовується як Європейською Комісією, так і Наглядовою радою Асоціації вільної торгівлі (ЄНР) (англійською – ESA). Проте держави ЄАВТ мають лише обмежений вплив на процес прийняття рішень на рівні інституцій ЄС.

Європейський інструмент сусідства й партнерства (ЄІСП), European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI) – запроваджений для фінансування діяльності в рамках Європейської політики сусідства, який, починаючи з 2007 року, повністю замінив чинні

програми технічної допомоги «МЕДА» та частково «ТАСІС» і в країнах ЄПС і Росії. Правову базу для співробітництва із країнами-сусідами формує повідомлення «Розширена Європа – сусідні країни: Нова стратегія відносин з нашими східними та південними сусідами» від 11.03.2003 р. Завдання, напрями, організаційний механізм впровадження інструмента на східних кордонах визначені у відповідній Стратегічній програмі ЄС на 2007-2013 рр.¹¹⁵ та Постанові Ради та Парламенту No 1638/2006 від 24 жовтня 2006 р.¹¹⁶. Перспективними напрямками фінансування вважаються наступні: розвиток підприємництва, МСП, туризму, культури, прикордонної торгівлі; захист та менеджмент навколишнього середовища; покращання транспортних, інформаційних та телекомунікаційних мереж, менеджмент водних ресурсів та побудова енергетичної системи; спільне використання медичної, освітньої, культурної інфраструктури, співробітництво з адміністративних та юридичних питань.

Європейський Союз (ЄС), European Union (EU) – об'єднання країн Європи, які через створення спільного ринку, економічного та валютного союзу, а також шляхом реалізації спільної політики й діяльності мають на меті забезпечити безперервне економічне зростання, соціальний розвиток і згуртованість держав-членів. Держави ЄС створили спільні інституції, яким делегували частину своїх національних повноважень для того, щоб рішення в певних сферах загальних інтересів могли ухвалюватись демократичним шляхом на загальноєвропейському рівні. ЄС не спирається на жодну з моделей національної держави: не є ані федерацією, ані конфедерацією, а винятковим зразком об'єднання, у якому держави-члени виступають як незалежні та суверенні суб'єкти, які об'єднують свої можливості у багатьох сферах, де мають спільні інтереси. Поняття «Європейський Союз» запроваджено із дня вступу в дію Маастрихтського договору про Європейський Союз (01.11.1993р.), як поєднання наднаціональної (Європейська Спільнота) і міждержавних складових. Європейський Союз, на відміну від Європейських спільнот, не є юридичною особою. Після останнього розширення до ЄС входить 27 країн.

Європейські цінності, European values – визначені згідно Повідомлення Комісії СОМ(2005) 525, окреслюють спільні цінності, що характеризують європейську модель соціально-економічного розвитку в сучасному глобалізованому світі, які базуються на принципах стабільного економічного розвитку, солідарності, згуртованості, поборюванні будь-яких форм дискримінації, адекватних заходах безпеки праці, універсальному доступі до освіти та охорони здоров'я, забезпеченню якісних умов життя і праці та залученості громадянського суспільства. Ці цінності становлять сутність європейського вибору щодо соціально-орієнтованої ринкової економіки. Одночасно вони відображають той факт, що європейські

¹¹⁵ European neighbourhood and partnership instrument. Eastern regional Programme. Strategy paper 2007 – 2013. – Режим доступу: ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_eastern_rsp_en.pdf.

¹¹⁶ Regulation (Ec) No 1638/2006 Of The European Parliament And Of The Council of 24 October 2006 laying down general provisions establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument.

громадяни мають вищі очікування від держави у порівнянні з громадянами Азії чи Америки, а громадський сектор відіграє більшу роль в організації та фінансуванні національних систем за рахунок урядових витрат, та/або регулювання ринку. Окрім того, всі держави-члени ЄС відіграють важливу роль у наданні якісних послуг загального інтересу, які є ключовою особливістю європейського соціально-економічного розвитку. Також існує добре усталена традиція встановлення соціального діалогу та партнерства між урядом, індустрією та професійними спілками, хоча в різних країнах ЄС можуть існувати суттєві відмінності. На противагу до інших регіонів світу, існуючі національні економічні системи підсилюються на рівні спільної європейської політики (стабільна макроекономічна політика, динамізм внутрішнього ринку, соціальний порядок денний та регулярні Тристоронні соціальні саміти й соціальна згуртованість, розвиток якої стимулюється структурним фінансуванням ЄС).

Єдиний економічний простір (ЄЕП) між Білоруссю, Казахстаном Росією та Україною – проект економічного простору, який об'єднує митні території держав-учасниць, задля забезпечення вільного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили, здійснення єдиної зовнішньоторговельної політики та проведення узгодженої податкової, грошово-кредитної та валютно-фінансової політик.

Єдиний європейський ринок (ЄЕР) (Єдиний ринок, Внутрішній ринок), Single Market (Internal Market) – форма економічної інтеграції, за якої не тільки ліквідуються тарифні та нетарифні обмеження, розробляється єдина торговельна політика по відношенню до третіх країн, але й забезпечується вільна торгівля послугами, вільне пересування в межах інтеграційного об'єднання факторів виробництва – капіталу, робочої сили та технологій і закладаються основи для спільної політики розвитку галузей та секторів економіки. Відрізняється від «Спільного ринку» тим, що є більш розвиненою формою інтеграції. Основний наголос робиться на усуненні фізичних (кордони), технічних (стандарты) та фіскальних (податки) бар'єрів серед держав-членів, які заважають вільному пересуванню факторів виробництва. Загалом в документах Спільноти терміни «Спільний», «Єдиний» та «Внутрішній ринок» доволі часто вживаються паралельно, як синоніми. Лісабонська Угода передбачає виключне вживання терміну «Внутрішній ринок». У період з 1997 по 2006 рр. для досягнення завдань Внутрішнього ринку ЄС приймав трирічні стратегії його розвитку. Ці стратегії спрямовані на зміцнення основ внутрішнього ринку, усунення бар'єрів у спільнотівій торгівлі товарами та послугами та рівномірного запровадження й застосування права Спільноти. Остання трирічна стратегія була прийнята у 2003 р. «Стратегія розвитку внутрішнього ринку – пріоритети на 2003-06 рр.»¹¹⁷, яка встановила набір пріоритетів для спільної діяльності Комісії, Ради, Парламенту та держав-членів, а також графік їх досягнень. Основна мета цієї стратегії – зміцнення внутрішнього ринку для використання повною мірою розширеного ринку після приєднання нових держав-членів. Основними пріоритетами діяльності на період 2003-06 рр. були визначені:

¹¹⁷ Internal Market Strategy-Priorities 2003-2006 COM(2003) 238.

1) Сприяння вільному руху товарів (принципи взаємного визнання¹¹⁸, нові підходи до технічного регулювання¹¹⁹, підсилені вимоги щодо безпеки продуктів¹²⁰); 2) Інтеграція ринків послуг (визнання професійних кваліфікацій¹²¹, Директива про послуги¹²², План дій щодо фінансових послуг¹²³); 3) Створення високоякісних мереж (транспортні мережі, єдине європейське небо¹²⁴,

¹¹⁸ Communication from the Commission «Mutual recognition in the context of the follow-up of the action plan for the single market» [COM(1999) 299 final; Council Resolution of 28 October 1999 on mutual recognition [Official Journal C 141 of 19.5.2000].; Commission interpretative communication on facilitating the access of products to the markets of other Member States: the practical application of mutual recognition [C/2003/3944 -Official Journal C 265 of 4.11.2003] Council Resolution of 24 June 1999 on the management of agreements on mutual recognition [Official Journal C 190 of 7.7.1999].

¹¹⁹ Council Resolution of 7 May 1985 on a new approach to technical harmonization and standards [Council Resolution (85/C 136/01) -Official Journal C 136 of 4 June 1985]. Directive 98/34/EC of the Parliament and of the Council of 22 June 1998 laying down a procedure for the provision of information in the field of technical standards and regulations [Official Journal L 204 of 21.07.1998]; Directive 98/48/EC of the Parliament and of the Council of 20 July amending Directive 98/34/EC laying down a procedure for the provision of information in the field of technical standards and regulations [Official Journal L 217 of 05.08.1998]. Communication from the Commission of 7 May 2003 to the Council and the European Parliament «Enhancing the implementation of the New Approach Directives» [COM(2003) 240 final; Council Resolution of 10 November 2003 on the Communication of the European Commission «Enhancing the Implementation of the New Approach Directives» [Official Journal C282 of 25.11.2003]; Council Resolution of 8 July 1996 on co-operation between administrations for the enforcement of legislation on the internal market [Official Journal C224 of 01.08.1996].

¹²⁰ Directive 2001/95/EC of the European Parliament and the Council of 3 December 2001 on general product safety; COMMISSION DECISION 2004/418/EC of 29 April 2004 laying down guidelines for the management of the Community Rapid Information System (RAPEX) and for notifications presented in accordance with Article 11 of Directive 2001/95/EC [Official Journal L 151 of 30.04.2004; corrigendum: OJ L 208 of 10.06.2004].

¹²¹ Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications, which repeals Directives 77/452/EEC, 77/453/EEC, 78/686/EEC, 78/687/EEC, 78/1026/EEC, 78/1027/EEC, 80/154/EEC, 80/155/EEC, 85/384/EEC, 85/432/EEC, 85/433/EEC, 89/48/EEC, 92/51/EEC, 93/16/EEC and 1999/42/EC.

¹²² Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market [Official Journal L 376 of 27 December 2006].

¹²³ Commission Communication of 11 May 1999 entitled «Implementing the framework for financial markets: action plan» [COM(1999) 232 final; Commission staff working document, of 5 January 2006, «Single Market in Financial Services Progress Report 2004-2005» [SEC(2006) 17].

¹²⁴ Communication from the Commission of 1 December 1999 to the Council and the European Parliament-The creation of the single European sky [COM(1999) 614 final].

лібералізація енергетичного та газового ринку¹²⁵); 4) Зменшення впливу податкових перешкод (Спільна система ПДВ¹²⁶, перегляд Директив щодо дочірніх підприємств¹²⁷ та про злиття¹²⁸); 5) Розширення можливостей щодо закупівель; 6) Покращення умов ведення бізнесу (Створення патенту Спільноти¹²⁹, Забезпечення прав інтелектуальної власності¹³⁰, прийняття Директиви про захоплення¹³¹); 7) Вирішення демографічних викликів; 8) Спрощення регуляторного середовища; 9) Забезпечення правозастосування правил (введення процедури SOLVIT щодо застосування правил внутрішнього ринку, поширення найкращого досвіду, створення громадських органів правозастосування правил захисту прав споживачів); 10) Вдосконалення інформаційної політики; 11) Використання можливо-

¹²⁵ Directive 2003/55/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30/EC. Directive 2003/55/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30/EC. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament of 10 January 2007 entitled «Prospects for the internal gas and electricity market» [COM(2006) 841].

¹²⁶ Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax; Council Directive 90/434/EEC of 23 July 1990 on the common system of taxation applicable to mergers, divisions, transfers of assets and exchanges of shares concerning companies of different Member States Council Directive 2005/19/EC amends Directive 90/434/EEC in order to improve the system of taxation applicable to mergers, divisions, transfers of assets and exchanges of shares concerning companies of different Member States.

¹²⁷ Council Directive 90/435/EEC of 23 July 1990 on the common system of taxation applicable in the case of parent companies and subsidiaries of different Member States Communication of 23 May 2001 from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee «Tax Policy in the European Union» [COM (2001) 260].

¹²⁸ Council Directive 2005/19/EC amends Directive 90/434/EEC in order to improve the system of taxation applicable to mergers, divisions, transfers of assets and exchanges of shares concerning companies of different Member States.

¹²⁹ Proposal of 23 December 2003 for a Council Decision conferring jurisdiction on the Court of Justice in disputes relating to the Community patent [COM (2003) 827 final -not published in the Official Journal]. Proposal of 2 December 2003 for a Council Decision establishing the Community Patent Court and concerning appeals before the Court of First Instance [COM (2003) 828 final-not published in the Official Journal] Communication from the Commission to the European Parliament and the Council of 3 April 2007-Enhancing the patent system in Europe [COM(2007) 165].

¹³⁰ Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society.

¹³¹ European Parliament and Council Directive 2004/25/EC of 21 April 2004 on takeover bids.

стей розширеного внутрішнього ринку; 12) Міжнародний контекст внутрішнього ринку (співпраця з країнами Східної Європи, Росією та країнами південного Середземномор'я). Результати виконання Стратегії на 2003-2006 рр. були опубліковані у звіті Комісії¹³², який відзначив сповільнення процесу творення внутрішнього ринку та окреслив проблемні аспекти, які очікують розгляду Радою та Парламентом щодо: патенту Спільноти, спрощення визнання професійних кваліфікацій, регулювання загальноєвропейських торговельних промоцій. 10 травня 2006 Комісія прийняла повідомлення «Порядок денний громадян – досягнення результатів для Європи»¹³³ на базі якого 20 листопада 2007 р. Комісія прийняла Повідомлення «Єдиний ринок для Європи 21 ст.»¹³⁴ в якому були визначені такі пріоритети 1) Пакет реформ сектору телекомунікацій 2) Набір заходів забезпечення роздрібних фінансових ринків 3) Перегляд Європейського права захисту прав 4) Прийняття закону «Про малий бізнес» та встановлення Європейського статуту приватних компаній задля сприяння їх транскордонної співпраці 5) Засоби щодо розвитку та поширення наукових знань; створення європейського паспорта дослідника 6) Ініціативи задля сприяння використання електронних процедур в ЄС (наприклад – Е-закупівлі) шляхом спрощення правил щодо електронних підписів; 7) Єдине вікно послуг надання допомоги для споживачів, бізнесу та робітників, які бажають скористатись своїми правами щодо доступу до інформації.

Зелена книга, Green Paper – документ, який розробляє та публікує Європейська Комісія, щоб стимулювати обговорення певної проблеми та започаткувати консультування на рівні ЄС в конкретній сфері. До участі у процесі консультацій та обговорень на основі висловлених пропозицій запрошуються всі зацікавлені сторони (структури чи індивідуальні особи), яких вони стосуються. За результатами обговорення Зеленої Книги може бути опублікована Біла Книга, у якій пропонується низка конкретних заходів та дій Спільноти. Відомими прикладами таких документів є Зелені Книги: 1) на тему підприємництва в Європі (2003); 2) на тему демографічних змін (2005); 3) на тему нової солідарності між поколіннями (2005); 4) на тему Європейської стратегії в напрямку стабільної, конкурентної та безпечної енергетики (2006).

Зона вільної торгівлі (ЗВТ), Free Trade Area (FTA) – форма міжнародної економічної інтеграції, що створюється шляхом підписання регіональних торговельних угод (РТУ), які передбачають повну ліквідацію митних бар'єрів та кількісних обмежень у торгівлі товарами. Міжнародні угоди, що встановлюють режим вільної торгівлі, завжди є взаємни-

¹³² Communication from the Commission «Second Implementation Report of the Internal Market Strategy 2003-2006» [COM(2005) 11.

¹³³ Commission's Communication «A Citizens' Agenda – delivering results for Europe». <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0211:EN:NOT>.

¹³⁴ Commission's Communication from 20 November 2007 on «A Single Market for 21st century Europe» <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0724:EN:NOT>.

ми, однак вони бувають асиметричними, можуть передбачати перехідні періоди у скасуванні митних чи кількісних обмежень у торгівлі та поряд з питаннями лібералізації товаропотоків можуть торкатися ряду інших сфер торговельно-економічної співпраці. Угоди, що поряд із впровадженням режиму вільної торгівлі товарами лібералізують інші сфери економічних відносин, прийнято називати *поглиблені зони вільної торгівлі або зони вільної торгівлі плюс*. При формуванні зон вільної торгівлі кожна зі сторін-учасниць зберігає повну автономію у торговельній політиці щодо третіх країн. Між сторонами-учасницями зберігаються митні кордони та пости, які контролюють походження товарів, що перетинають державні кордони. У світі існує багато зон вільної торгівлі, наприклад: MERCOSUR у Південній Америці, NAFTA – у Північній Америці і EFTA – у Європі.

Зона вільної торгівлі плюс (Поглиблена зона вільної торгівлі, ЗВТ+), Deep Free Trade Area (FTA+) – форма міжнародної економічної інтеграції, яка не лише передбачає повну ліквідацію митних бар'єрів та/чи кількісних обмежень у торгівлі товарами, але й також включає пакет реформ, у сфері торгівлі, гармонізації та взаємовизнання на ринках товарів й послуг, а також необхідних інституційних перетворень, на умовах двосторонніх договорів ЄС із країнами, що готуються до вступу, а також з Норвегією, Швейцарією і Туреччиною, задля зменшення чи скасування відмінностей, які створюють бар'єри у торгівлі між ними.

Ідентичність, Identity – манера та спосіб взаємного впливу особи та оточуючого її соціального контексту. У сучасній політичній теорії існує два домінуючих підходи щодо розгляду ідентичності. 1) *Примордіальний підхід* передбачає, що самоусвідомлення особи та відчуття її приналежності до соціуму є фіксованим явищем, яке визначається об'єктивними критеріями, такими як спільний родовід та біологічні характеристики. 2) Альтернативний підхід базується на теорії *соціального конструктивізму*, за яким ідентичність формується загалом на основі політичного вибору певних характеристик (при цьому ставиться під сумнів твердження про те, що ідентичність є натурально заданою на основі фіксованих об'єктивних критеріїв. Обидва підходи варто розглядати в перспективі існуючого політичного та історичного контексту, що характеризується дискусіями щодо питань класу, раси та етнічності.

Ідеологія, Ideology – більш або менш систематизована сукупність цінностей, переконань та довгострокових стратегічних пріоритетів, яка слугує провідною силою для дій управлінських інституцій та розуміння оточуючого їх середовища.

Індекс людського розвитку (ІЛР), Human Development Index (HDI) – важливий соціальний показник, який дозволяє порівнювати соціальну ситуацію в різних країнах. Його розраховують, виходячи з середньої очікуваної тривалості життя при народженні, рівня освіти та розміру реального ВВП на душу населення країни. Вважається стандартним засобом вимірювання людського розвитку країни, концепції запровадженої ПРООН, яка стосується процесу розширення можливостей розвитку особистості шляхом зростання доступу до освіти, охорони здоров'я, працевлаштування, доходів тощо. ІЛР використовується для ранжування країн за їхнім ступенем «людського розвитку» на основі якого визначають до

якої з категорій належить країна – «розвинутих», «тих що розвиваються» чи «недорозвинутих» країн.

Інноваційна модель, Innovative model – модель розвитку країн, організацій, підприємств чи установ, яка базується на вивченні, засвоєнні та розповсюдженні у своїй діяльності технологічних, операційних чи комерційних інновацій. Є одним з ключових компонентів побудови ефективної економіки знань (knowledge economy), заснованої на інноваційному тристоронньому партнерстві (бізнесу, наукового середовища та урядових організацій).

Інноваційна політика, Innovation policy – підгалузь промислової та підприємницької політики ЄС, яка спрямована на підвищення конкурентоздатності європейських компаній шляхом сприяння науково-дослідницьким розробкам щодо нових промислових виробів, технологій, процесів виробництва чи методів управління та маркетингу. Інноваційна політика ЄС спрямована на реалізацію завдань розбудови економіки знань та зростання конкурентоспроможності регіонів, визначених на Лісабонському саміті ЄС, які деталізовані у Рамковій програмі конкурентоспроможності та інновацій (*Competitiveness and Innovation Programme (CIP)*). Перспективи ЄС пов'язані з інноваціями, які формують основу для подальшого розвитку, зростання та конкурентоспроможності, формування конкурентних переваг. Загальними завданнями політики інновації є сприяти покращенню діяльності бізнес сектору, добиваючись досягнення ширших соціальних цілей, таких як економічний ріст, робочі місця, стабільний розвиток. Для досягнення орієнтирів Лісабонської стратегії ЄС сучасна інноваційна політика намагається поєднати промислово-орієнтовані та соціально-спрямовані інновації із конкурентоспроможністю та ефективним державним регулюванням на всіх рівнях.¹³⁵ Спільнота визначає, що найбільш прийнятним для проведення інноваційної політики є локальний та регіональний рівень. Запропоновані десять пріоритетних напрямів інноваційної політики спрямовані на розбудову «провідних ринків», на яких держави і здатна до інновацій промисловість створюють умови для успішного оновлення ринку інноваційних товарів та послуг у таких галузях як медицина, внутрішня безпека, еко-інновації та еко-конструкції. Рекомендації Комісії державам-членам у галузі інноваційної політики стосуються подальшої структурної розбудови, удосконалення правил державної допомоги¹³⁶, впровадження нових інструментів підтримки інноваційної діяльності у провідних галузях (розвиток людських ресурсів, розбудова внутрішнього ринку, права інтелектуальної власності) запровадження схем непрямой підтримки інноваційних компаній через регіональну політику, структурні фонди, сприяння успіху через стимулювання фінансування, встановлення середовища співпраці між бізнесом та досл-

¹³⁵ EU Innovation policy http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/policy/index_en.htm.

¹³⁶ Community Framework for State Aid for Research, Development and Innovation. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/c_323/c_32320061230en00010026.pdf.

ідницьким сектором або шляхом стимулювання попиту через регулювання, стандарти чи державні закупівлі. Для виконання Лісабонської стратегії на 2007–2013 рр. започатковано нову Рамкову програму конкурентоспроможності та інновацій (*CIP*). Основними інструментами інноваційної політики ЄС виступають ініціативи: Ініціатива PRO INNO Europe¹³⁷, Мережа інноваційних європейських регіонів (Innovating Regions in Europe, IRE)¹³⁸ Ініціатива PRO INNO створена для вивчення, аналізу та розвитку інноваційної політики, опрацювання досвіду та прискорення розповсюдження інновацій в ЄС. Вона об'єднує раніше започатковані ініціативи *PAXIS* (*Pilot Action of Excellence of Innovative Start-ups* – Пілот-акція по створенню та удосконаленню діяльності інноваційних компаній), *TrendChart on Innovation in Europe* (Інноваційна карту Європи), у тому числі *European Innovation Scoreboard* (Європейську таблицю інновацій) та окремі напрямки інноваційних політик. Вона дозволяє поєднувати аналіз та галузеві підходи у національній та регіональній політиці із підтримкою співробітництва на рівні національних та регіональних програм, дає можливості для взаємодії з питань інноваційної діяльності та за новими стратегічними напрямками досліджень. *PRO INNO Europe* виступає частиною спільної координаційної політики держав-членів ЄС та концентрована на всеохоплюючому дослідженні інноваційного розвитку держав-членів, створенні платформи транснаціональної взаємодії і розвитку між інноваційними регіонами – своєрідними каналами зв'язку між європейськими регіонами у питаннях інновацій. Мережа інноваційних європейських регіонів (Network of Innovation Regions in Europe, IRE) забезпечує платформу для розробки регіональних інноваційних стратегій країн, обміну досвідом регіональної підтримки інноваційної діяльності та удосконалення методології регіональних стратегій країн. Надзвичайно важливу роль у розповсюдженні інновацій між підприємствами, науково-дослідницькими інститутами та технологічними організаціями відіграють *Центри розповсюдження інновацій* (Innovation Relay Centres – IRC)¹³⁹ Сьогодні IRC поєднують 71 регіональний центр та більше 200 партнерських організацій із 33 країн, у тому числі країн ЄС, Ісландії, Ізраїлю, Туреччини, Норвегії, Швейцарії, Чилі, формують єдину мережу технологічного трансферу, розглядаються як спосіб просування на світові ринки інноваційного продукту, створеного як в Європі, так і за її межами. За оцінками Комісії, регіональні центри надали допомогу у проведенні більш як 13 тисяч переговорів з питань трансферу технологій, їх послугами скористались близько 55 тисяч компаній. Починаючи з березня 2008 р., вони будуть інтегровані у програму CIP.

Інновація, Innovation – ідеї, нове явище, новаторство, зміна, винаходи промислового, організаційно-технологічного, фінансового, комерційного характеру, які забезпечують суб'єкту господарювання підвищення конкурентоспроможності на ринках.

¹³⁷ www.proinno-europe.eu/

¹³⁸ www.innovating-regions.org/

¹³⁹ Центри розповсюдження інновацій (IRC) – www.innovationrelay.net/

Інструмент Передвступної Допомоги (ІПД), Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA) – пропонує раціоналізовану допомогу країнам, які мають намір приєднатися до ЄС у період 2007-2013 на основі уроків, отриманих від попереднього зовнішнього сприяння та перед-вступних інструментів¹⁴⁰. Таким чином, метою ІПД є збільшувати ефективність та зв'язність допомоги шляхом створення єдиного рамкового інструмента. Цей рамковий інструмент охоплює всю попередню передвступну та асоціативну допомогу країнам-кандидатам та потенційним країнам-кандидатам, зберігаючи їхні специфічні риси та процеси, до яких вони залучені. Країни-бенефіціанти діляться на дві категорії, залежно від їхнього статусу: країн-кандидатів у процесі вступу чи потенційних країн-кандидатів у процесі стабілізації та асоціації. А саме: країни-кандидати (Додаток I до Правил): Колишня Югославська Республіка Македонія, Хорватія, Туреччина; потенційні країни-кандидати, визначені Європейською Радою у Санта Марія де Фейра, котра засідала 20 червня 2000 року (Додаток II до Правил): Албанія, Боснія та Герцеговина, Чорногорія, Сербія включно з Косово, як це визначила Рада Безпеки ООН у своїй Резолюції 1244. У ці додатки буде внесено поправки в разі, якщо у статусі країн виникнуть зміни, і це буде зафіксовано рішенням, що його прийме Рада кваліфікованою більшістю після отримання пропозиції від Комісії. За певними винятками, і в інтересах послідовності та ефективності, інші країни можуть користатись з заходів, фінансованих у рамках ІПД/ІРА, за умови, якщо ці заходи формують частину регіональних, транскордонних, транснаціональних або всесвітніх структур, і не дублюють інші програми-інструменти зовнішньої допомоги Спільноти¹⁴¹. ІПД був розроблений для того, щоб бути в змозі відреагувати на потреби країн-бенефіціантів у контексті перед-вступного періоду у найбільш правильний спосіб. Його основною ціллю було підтримати розбудову інституцій та верховенство права; права людини, такі, як: фундаментальні свободи, права меншин, гендерна рівність та відсутність дискримінації; адміністративні та економічні реформи, економічний та соціальний розвиток; примирення та перебудову; будь-яку регіональну та транскордонну співпрацю. Для запевнення цільової, дієвої та послідовної діяльності, ІПД складається з *н'яти компонентів*, кожен з яких торкається пріоритетів, визначених у відповідності з потребами країн-бенефіціантів. Два компоненти стосуються усіх країн-бенефіціантів: компонент «підтримки перехідного етапу та розбудови інституцій», метою якого є фінансування розбудови спроможностей та розбудови інституцій; компонент «транскордонної співпраці», котрим ставиться за мету підтримка країн-бенефіціантів в області транскордонної співпраці між собою, з країнами-членами, або ж

¹⁴⁰ Council Regulation (EC) No 1085/2006 of 17 July 2006 establishing an Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA).

¹⁴¹ Decision 2007/766/EC of 14 November 2007 drawing up the list of regions and areas eligible for financing under the Cross-border Cooperation Component of the Instrument for Pre-accession Assistance for the purpose of cross-border cooperation between Member States and beneficiary countries for the period 2007 to 2013 [Official Journal L 310 of 28.11.2007].

у рамках транскордонних чи міжрегіональних дій. Інші три компоненти розраховані лише для країн-кандидатів: компонент «регіонального розвитку», націлений на підтримку підготовки країн до впровадження політики згуртованості Спільноти, особливо таких її компонентів, як Європейський фонд регіонального розвитку (European Regional Development Fund) та Фонд згуртованості (Cohesion Fund); компонент «розвитку людських ресурсів», котрий стосується підготовки до політики згуртованості – Європейський соціальний фонд (European Social Fund); компонент «розвитку села», котрий стосується підготовки до спільної сільськогосподарської політики та споріднених з нею напрямків та до Європейського сільськогосподарського фонду розвитку села (European Agricultural Fund for Rural Development – EAFRD). ІПД ґрунтується на стратегічному багаторічному плануванні, встановленому у відповідності з широкими політичними дороговказами, визначеними пакетом Комісії по розширенню, котрий тепер включає в себе Багаторічну структуру фінансових показників (*Multi-annual Indicative Financial Framework – MIFF*). Перша MIFF, яка охоплювала 2008-2010 (включаючи дані на 2007 р.), була прийнятою 8 листопада 2006. Друга MIFF на період 2009-2011 визначає фінансові показники розподілу перед-вступної допомоги по країнах та по окремих компонентах впродовж цих років, а також встановлює показники регіональних, горизонтальних та додаткових витрат.¹⁴²

Кваліфікована більшість голосів (КБГ), Qualified Majority Voting (QMV) – кількість голосів, необхідних для ухвалення рішень в Раді ЄС за процедурою більшої (на відміну від одностайного способу). Рада складається з 27 міністрів – по одному від кожної держави ЄС. Але голоси держав-членів мають різні вагові коефіцієнти відповідно до кількості населення цих країн з певною поправкою, яка дає змогу маленьким державам мати гарантоване мінімальне представництво. З огляду на розширення, Ніщський договір переглянув вагові коефіцієнти голосів, зростає відносна вага голосів найбільших за кількістю населення країн, щоб забезпечити легітимність ухвалюваних рішень з позицій демографічного представництва. П'ять найбільших країн тепер набирають в сумі 60% голосів (а не 53%, як раніше). Змінилось і саме визначення кваліфікованої більшої. Ухвалення рішення за процедурою кваліфікованої більшої тепер обумовлюється двома вимогами (подвійна більшість): рішення повинно набрати щонайменше порогову кількість голосів та здобути підтримку більшості держав-членів (в окремих випадках – дві третини). Крім того, будь-яка держава в Раді може вимагати перевірки, з метою пересвідчитися, що ухвалені рішення отримало підтримку (через національних представників) щонайменше, 62% населення ЄС. Ніщський договір поширив процедуру голосування кваліфікованою більшістю ще на 27 положень, які раніше передбачали одностайне рішення. Нова система набрала чинності 1 листопада 2004 р.

¹⁴² Communication from the Commission to the Council and the European Parliament COM(2007) 689 final of 6.11.2007 Instrument for Pre-Accession Assistance (Ipa) Multi-Annual Indicative Financial Framework for 2009-2011. Режим доступу: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/miff_en.pdf.

Комітет з парламентського співробітництва між Україною та ЄС – орган для політичного діалогу на парламентському рівні, створений відповідно до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС. До складу Комітету входять члени Європейського Парламенту та Верховної Ради України, співголовами Комітету є відповідно представник Європейського Парламенту та Верховної Ради України.

Комітет з питань співробітництва між Україною та ЄС – один з трьох органів, створених відповідно до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС. Згідно до ст. 87 УПС він допомагає Раді з питань співробітництва між Україною та ЄС у виконанні її обов'язків. Складається з представників Ради ЄС і Європейської Комісії та уряду України. Українську частину Комітету очолює віце-прем'єр-міністр України, який відповідно до функціональних обов'язків забезпечує взаємодію органів виконавчої влади у сфері європейської інтеграції. До її складу входять заступники керівників органів виконавчої влади, які беруть участь у вирішенні питань, пов'язаних із європейською інтеграцією. Головування в ньому, як і в Раді, здійснюється по черзі протягом дванадцяти місяців представником Європейської Комісії і представником Кабінету Міністрів України. Комітет з питань співробітництва збирається раз на рік та у випадку, коли того вимагають обставини, за згодою Сторін.

Копенгагенські критерії, Copenhagen Criteria – у червні 1993 р. Європейська Рада на своєму засіданні в Копенгагені визнала право країн Центральної та Східної Європи вступати до Європейського Союзу після виконання ними низки вимог за трьома критеріями: *політичного*: стабільність установ, які гарантують демократію, верховенство права, дотримання прав людини та захист прав меншин; *економічного*: діюва ринкова економіка; *«членського»*: зобов'язання, що випливають із факту вступу до ЄС, зокрема визнання його політичних, економічних та монетарних цілей. Так звані «копенгагенські критерії» або критерії вступу були підтверджені в грудні 1995 р. на Мадридському засіданні Європейської Ради, яке підкреслило, крім того, значення перебудови адміністративних структур країни-заявника і створення умов поступової гармонійної інтеграції в ЄС¹⁴³.

Країна-кандидат, Candidate country – означає країну, котра подала заяву про вступ до ЄС і її заява була офіційно прийнята. На сьогодні є дві країни-кандидати: Хорватія та Туреччина. При вступі до ЄС країна-кандидат повинна відповідати «копенгагенським критеріям».

Критерії членства ЄС, EU Membership Criteria – визначають право країн вступати до Європейського Союзу після виконання ними низки вимог. Див. *Копенгагенські критерії*.

Лібералізм, Liberalism – теоретичний напрямок який виходить з того, що застосування етичних норм і перевага колективних інтересів над державними спроможні вплинути на міжнародні відносини; створення

¹⁴³ Див. Accession criteria on European Commission's Enlargement portal: http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/criteria/index_en.htm.

міжнародних організацій і застосування міжнародного права слугувати-ме цілям загального добробуту і захисту прав людини.

Лісабонський договір (Лісабонський договір про реформування ЄС), Treaty of Lisbon (Lisbon Reform Treaty) – міжнародний договір підписаний державами-членами ЄС у Лісабоні, 13 грудні 2007 р. на основі компромісних рішень прийнятих під час саміту Європейської Ради в Лісабоні, 18-19 жовтня 2007 р. Договір вніс ряд важливих змін до двох засновницьких договорів ЄС: Договору про Європейську Спільноту (Римський договір, 1957 р.) та Договору про Європейський Союз (Маастрихтський договір, 1992 р.). Метою договору є «завершення процесу реформування розпочатого Амстердамським та Ніццькими договорами задля підвищення ефективності та демократичної легітимності ЄС, а також згуртованості його дій». Лісабонський Договір є компромісною редакцією попереднього проекту Договору про запровадження Конституції для Європи. За оцінкою експертів, текст Договору про реформи ЄС загалом зберігає структуру та майже 90 відсотків змісту Конституційного договору, за виключенням окремих принципових положень політичного характеру. Головною структурною відмінністю Договору є те, що він за формою (архітектонікою) не відтворює попередній Конституційний договір з атрибутами конституційного акту конфедеративного об'єднання, а має традиційний (класичний) формат Договору про зміни та доповнення до чинних засновницьких договорів ЄС. Це означає, що Лісабонський Договір позбавлений подвійної юридичної природи, притаманної проекту Європейської Конституції, за якою цей конституційний акт мав бути, з одного боку, угодою, предмет якої складала б норми міжнародного права, а з іншого – основним законом, що містив би елементи конституційного характеру. Досить суттєвою відмінністю проекту Лісабонського Договору від проекту ДКЄ є відсутність у ньому таких атрибутів конституційності, як офіційна символіка (герб, гімн), опис основних прав та свобод тощо. *Основні новели Лісабонського Договору*, зокрема, включають¹⁴⁴: 1) поширення випадків у яких застосовується **голосування кваліфікованою більшістю** в Раді ЄС; 2) **посилення ролі Європейського Парламенту** щодо законодавчого процесу через збільшення випадків застосування процедури спів-рішення з Радою ЄС та посилення його впливу на законодавство, бюджет та міжнародні угоди ЄС; 3) **запровадження посад президента ЄС та Високого Представника із закордонних справ** для представництва більш згуртованої позиції з питань політик ЄС; 4) **більше залучення національних парламентів** завдяки запровадженню в договорі нового механізму контролю за дотриманням союзом принципу субсидіарності; 5) **зменшення загальної кількості комісарів в Комісії**; 6) **гарантування прав людини та громадянських свобод**: запровадження узагальнених юридично зобов'язуючих положень законодавства з прав людини на основі тексту

¹⁴⁴ І.А.Грицяк, В.В.Говоруха, В.Ю.Стрельцов. Правова та інституційна основи Європейського Союзу. За загальною редакцією: М.Бойцуна, І.Грицяка, Я.Мудрого, О.Рудіка, Л.Прокопенко, та В. Стрельцова. Харків. «Магістр» 2009. с-536-549.

Хартії основних прав ЄС та з посиланнями на відповідні міжнародні документи; 7) **Сильніший голос громадян**: Договір містить положення щодо права на громадянську ініціативу – наявність підписів щонайменше одного мільйона громадян з певної кількості держав-членів є підставою для звернення до Комісії з проханням розробки та висування нової законодавчої ініціативи; 8) **відносини між державами-членами та ЄС** стануть більш зрозумілишими завдяки чіткій категоризації повноважень та відмови від системи трьох опор; 9) запровадження з 2014 нової системи ухвалення рішень інституціями ЄС на основі **принципу «подвійної більшості»** (55% від кількості держав-членів та 65% від кількості населення держав-членів), хоча за наполяганнями Польщі, нова система голосування може мати додатковий перехідний період до 2017 р. (впроваджується механізм блокуючої меншості); 9) запровадження системи винятків та видлучень зі сфери дії положень Договору для окремих держав-членів ЄС («**різношвидкісна інтеграція**»); 10) включено **положення щодо вимог для приєднання нових держав-членів** на основі Копенгагенський критеріїв; 11) уперше визнає **можливість виходу держав-членів** зі складу Союзу; 12) держави-члени ЄС визнають **міжнародну правосуб'єктність Європейського Союзу**, яка включатиме право укладати міжнародні договори та набувати членства в міжнародних організаціях у межах своєї компетенції; 13) згадка про нові виклики для майбутнього розвитку ЄС, таких як **енергопостачання, кліматичні зміни** або **нелегальна міграція**. Договір поки-що залишається не чинним, а перспективи невизначеними, оскільки станом на березень 2009 р. його ратифікувало 23 з 27 держав, а результати проведеного в 2008 р. Ірландією референдуму виявились не на його користь.

Лісабонський процес – це програма економічних перетворень, яка прагне інтенсифікувати конкуренцію, реформувати ринок праці, посилити соціальне і економічне вирівнювання і забезпечити послідовність між цілями економічного зростання і станом навколишнього середовища.

М'яка сила, Soft Power – термін, який використовується в теорії міжнародних відносин для опису спроможності міжнародного політичного утворення, на зразок держави, впливати на поведінку та інтереси інших політичних утворень непрямым чином через культурні та ідеологічні засоби. Цей термін розрізняє більш тонкі ефекти впливу, які досягаються через культуру, цінності та ідеї, від прямих засобів впливу (таких як військові дії чи економічні засоби впливу) на поведінку політичних утворень, які називають «жорсткою силою». Термін «*м'яка сила*» вперше використав професор Гарвардського університету Джозеф Най, який і сьогодні залишається найбільш палким прихильником цієї концепції (*Bound to Lead: The Changing Nature of American Power and Soft Power: The Means to Success in World Politics*)¹⁴⁵.

Маастрихтські критерії, Maastricht criteria – п'ять критеріїв у Маастрихтському договорі для держав членів ЄС, виконання яких дає

¹⁴⁵ Jr., Joseph S. Nye, Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power (Paperback)/ Publisher: Basic Books 1991 and Jr., Joseph S. Nye, Soft Power: The Means To Success In World Politics PublicAffairs 2005.

державам ЄС право приєднатися до третього етапу Економічного й монетарного союзу (ЕМС) та ввести євро. Також відомі як **Критерії конвергенції**.

Мандат, Mandate – документ, який виходить від компетентного органу і за допомогою якого одна чи кілька осіб призначаються репрезентувати ЄС з метою ведення переговорів, прийняття тексту договору або встановлення його автентичності, вираження згоди ЄС на обов'язковість для неї договору або з метою вчинення будь-якого іншого акта, що стосується договору.

Митний союз, Customs Union – згідно Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ст. XXIV) це форма міжнародної економічної інтеграції держав, яка передбачає заміну кількох митних територій однією митною територією так, щоб: а) мита й інші обмежувальні заходи регулювання торгівлі (за винятком деяких необхідних обмежень) було скасовано відносно практично всієї торгівлі між територіями, що формують союз, або, принаймні, відносно практично всієї торгівлі товарами, що походять з цих територій і б) одні й ті ж самі мита й інші заходи щодо регулювання торгівлі застосовувалися б кожним із членів союзу відносно торгівлі з територіями, що не входять у союз. Взаємовідносини ЄС з Сан-Марино, Андоррою і Туреччиною протікають саме у такому форматі. Як і у випадках формування зон вільної торгівлі, формування митного союзу передбачає скасування будь-яких митних, кількісних та еквівалентних їм обмежень руху товарів між двома сторонами, проте воно відбувається виключно на симетричній основі, тобто обидві сторони одночасно і з моменту набуття чинності Рішення скасовують такі обмеження. Угоду про асоціацію з Туреччиною, яка передбачала послідовне формування з цією країною митного союзу, Спільнота підписала ще у 1960-х рр. Проте остаточну крапку у цьому процесі було поставлено Рішенням Ради асоціації ЄС-Туреччина від 1995 р., яке встановлювало графік і, відповідно, конкретні строки й умови перебігу фінальної стадії формування митного союзу між двома сторонами. Дане Рішення містить 6 розділів (66 статей), у яких прописані положення щодо правил вільного руху несільськогосподарських товарів, торгівлі сільськогосподарською продукцією, безпосередніх дій щодо реалізації митного союзу, гармонізації законодавства, інституційного забезпечення та загальні положення щодо функціонування митного союзу. Митний союз стосується товарів, що повністю або частково виготовлені у Спільноті чи Туреччині, а також виготовлених у третіх країнах товарів, що знаходяться у вільному обігу на території обох сторін¹⁴⁶.

Міжнародна організація, International organisation – організація, побудована на принципах міжнародного права (з міжнародним членством, повноваженнями та діяльністю) Міжнародні організації поділяють на дві основні категорії: 1) *міжнародні неурядові організації*, які можуть бути неприбутковими (Міжнародний комітет Червоного хреста, Midecins Sans Frontières) або міжнародними корпораціями/транс-національними корпораціями (Тойота, Кока-кола); 2) *міжурядові організації*, саме до яких найчастіше застосовують термін «міжнародні органі-

¹⁴⁶ Стаття 3, параграф 1 Рішення.

зації». Ці організації утворюються суверенними державами – членами, прикладами таких організацій є СОТ та ООН.

Міжнародна система, International system – це глобальна архітектура сучасних міжнародних відносин, яка охоплює незалежні держави, міжурядові організації, неурядові організації і транснаціональні компанії та функціонує на основі загальних принципів міжнародного права за відсутності глобальних наднаціональних структур (світового уряду).

Моніторинг, Monitoring – 1) постійний контроль за будь-яким процесом з метою виявити, чи відповідає він бажаному результату або початковим прогнозам; 2) процедура аналізу політики, яка застосовується для збору інформації про причини обрання напрямів політики та наслідки їх здійснення. Оскільки моніторинг дозволяє аналітику описати зв'язок між дією програми та її результатами, він є первинним джерелом знання стосовно здійснення того чи іншого напрямку політики; 3) спостереження за довідками, оцінка, прогноз його стану у зв'язку з господарською діяльністю людини¹⁴⁷.

Наддержавний, (Наднаціональний), Supranational – термін, що дослівно означає «на рівні вищому, ніж рівень державного уряду», на відміну від терміну «міжурядовий», який означає «між урядами держав». Багато рішень ЄС приймається на наддержавному (наднаціональному) рівні, це означає, що вони стосуються інституцій ЄС, яким держави передали деякі повноваження.

Наднаціональна організація, Supranational institution – «наднаціональна» означає та що над державою. Наднаціональна організація має силу і вплив, які перевищують передані їй національними урядами. Рішення наднаціональної організації можуть мати пряму дію на території держав членів.

НАТО (Організація північноатлантичного договору), North Atlantic Treaty Organisation (NATO) – (вживається також назва «Північноатлантичний альянс») заснована в 1949 році, її штаб-квартира розташована в Брюсселі. НАТО – це військово-політичний блок, до складу якого входить 26 країн: країни-члени ЄС (крім Австрії, Ірландії, Кіпру, Мальти, Фінляндії та Швеції), кандидати до ЄС – Туреччина, а також Канада, США, Ісландія та Норвегія. Головною метою Північноатлантичного договору є забезпечення свободи і безпеки країн-учасниць політичними та воєнними засобами. Політика ЄС формується з урахуванням зобов'язань, що мають деякі країни Союзу у зв'язку з членством у НАТО, і не суперечить спільній оборонній та безпековій політиці, яку провадить ЄС.

Національна ідея, National idea – самоусвідомлення певної етнічної (народної) спільноти одним цілим, що розуміє свій внутрішній зв'язок, свій історичний характер, свої традиції, своє становлення і розвиток, свою долю і призначення, робить її предметом своєї свідомості, мотивуванням своєї волі. Національна ідея повинна забезпечувати найбільш оптимальне тлумачення призначення даної нації в сучасному світі, проте

¹⁴⁷ Dunn W. Public Policy Analysis: An Introduction.– New Jersey: Prentice Hall, 1994. – p. 335.

вона не лише визначає стратегію розвитку держави, але й також необхідна для самоідентифікації її громадян. У загальному плані національна ідея визначається як духовна першооснова, джерело особистісного розвитку людини; соціально-психологічний механізм інтеграції соціальних груп, етносів, релігійних конфесій, партій, рухів; джерело суспільного поступу того чи іншого етносу, його державотворчої енергії; механізм урівноваження та гармонізації життєдіяльності народів, які населяють певний ландшафтно-кліматичний простір і мають спільну історико-політичну долю, орієнтацію на майбутнє.

Національна стратегія, National Strategy – є найвищим рівнем визначення напрямку державної політики, яка підпорядковує собі всі інші рівні формування стратегії та узагальнює національне бачення розвитку, використання і координації всіх інструментів національної сили для досягнення загальних стратегічних цілей. Часто також використовується як синонім до терміну *велика стратегія*.

Національний інтерес, National Interest – інтерес, який підтримує все суспільство. Він постійно декларується як головна фундаментальна мета діяльності уряду, особливо в процесі вироблення зовнішньополітичної стратегії. Національний інтерес є узагальненням життєво важливих потреб держави: самозбереження, незалежності, територіальної цілісності, безпеки, економічного добробуту¹⁴⁸.

Партнерство заради миру (ПЗМ), Partnership for Peace – програма Організації північноатлантичного альянсу (НАТО) спрямована на побудову довіри між НАТО та іншими країнами Європи та колишніми республіками СРСР. Вперше представлена як американська ініціатива на зустрічі міністрів оборони країн НАТО 20-21 жовтня 1993 р. в Травемюнде (Німеччина). Формально започаткована під час саміту НАТО в Брюсселі 10-11 січня 1994 р. На сьогодні десять країн учасників програми стали членами НАТО.

Переговорний процес про приєднання до ЄС, EU Accession Negotiating Process – структурований багатетапний процес приєднання країни-кандидата до ЄС. Може бути розділений на декілька умовних етапів: 1) Процес перевірки – під час якого ЄК роз'яснює *acquis* делегації країни-кандидата. 2) Через декілька тижнів після завершення фази 1 здійснюється двостороння перевірка. Делегація країни-кандидата презентує національні правові та інституційні системи та ступінь їх узгодженості з *acquis*. 3) Звіт ЄК щодо перевірки. Комісія презентує державам членам інтегральний Звіт, включаючи частини 3 та 4, що містять її оцінювання відповідності правової системи країни-кандидата вимогам *acquis* та її рекомендації (відкриття Переговорного Розділу, у випадку задовільної узгодженості чи побажання щодо попереднього досягнення початкових Контрольних показників (Opening benchmarks) перед початком переговорів по цьому розділу). 4) Обговорення звіту ЄК з Робочою групою

¹⁴⁸ Lexicon of terms and concepts in public administration, public policy and political science / Badger S., Bejzyk M., and others. – Kyiv: Osnovy Publishers, 1999. – p.274.

Ради з питань розширення (Enlargement Working Group of the Council) щодо Звіту з перевірки – країни-члени приймають рішення щодо відкриття Переговорного Розділу (жодних Контрольних показників) або встановлення початкових Контрольних показників, які повинні бути досягнуті до відкриття переговорів з цього розділу *acquis*. 5) COREPER після обговорення з Робочою групою з питань розширення приймає Спільну позицію ЄС. 6) Досягнення початкових Контрольних показників (якщо це необхідно). 7) Країна-кандидат готує та представляє свою Переговорну позицію (Negotiating Position) щодо цього розділу для Президентства Ради. 8) ЄК готує Проект Спільної позиції (Draft Common Position), який зазвичай містить рекомендації щодо встановлення завершальних Контрольних показників чи рекомендує попереднє завершення переговорів щодо даного Розділу. 9) Обговорення Робочою групою з питань розширення Проекту Спільної позиції. 10) COREPER приймає рішення щодо результатів обговорення всередині Робочої групи з питань розширення. 11) Формальне відкриття розділу під час Міжурядової Конференції з приєднання (Intergovernmental Accession Conference). 12) Виконання завершальних Контрольних показників (якщо необхідно). 13) При необхідності – обмін додатковими переговорними позиціями країни-кандидата та ЄС. 14) ЄК оцінює досягнення завершальних Контрольних показників та готує завершальний Проект Спільної позиції. 15) Формальне закриття розділу *acquis* під час Міжурядової Конференції з приєднання. 16) Завершення переговорного процесу при закритті всіх 35 розділів *acquis* (станом на 2003 р.; для країн-кандидатів до 1.01.2003 р. потрібно було закрити переговори по 31 розділу *acquis*). З досвіду попереднього переговорного процесу для нових країн-членів можна визначити ряд найлегших та найскладніших галузей переговорів. **1) «Легкі» глави** – низка глав не становить проблем для переговорів, в основному через те, що для цих галузей майже не існує законодавства Спільноти або через те, що *acquis* майже не здійснює негайний вплив на країну, що приєднується. Наступна група входить до цієї категорії: Наука та дослідження; Освіта та навчання; Промислова політика; Статистика; Економічний та Монетарний союз; Транс'європейські мережі; **2) Глави, щодо яких під час переговорів можуть виникнути труднощі** – низка з дев'яти глав містить досить неважливі проблеми в переговорах, які можна вирішити окремо від інших частин переговорів. Ці глави базуються на законодавстві ЄС, що має значну економічну вагу і також є джерелом цікавих проблем на переговорах. Першими, звичайно ж, є глави щодо інформаційного суспільства та засобів масової інформації, захисту споживачів та охорони здоров'я, державних закупівель та законодавство про господарські товариства.: Митні союзи; Законодавство про господарські товариства; Інформаційне суспільство та засоби масової інформації; Державні закупівлі; Зовнішня, безпекова та оборонна політики; Фінансовий контроль; Регіональна політика та координація структурних інструментів (за винятком рішень про фінансування); Зовнішні відносини; Судові та основні права; **3) Глави, що стосуються серйозних політичних питань** – низка глав стосується серйозних питань галузевих політик, які, що правда, можна вирішити в межах самої глави. Хоча, звичайно ж, існує ризик того, що

вони не будуть вирішені до фінальної стадії переговорів. Ці питання охоплюють: Вільний рух товарів; Закон про інтелектуальну власність; Фінансові послуги; Оподаткування; Конкурентну політику та державну допомогу; Соціальну політику та працевлаштування; Енергетику; Транспорт; Спільну політику щодо рибальства ; **4) Головні проблеми переговорів –** решта глав містить найскладніші проблеми. Ці питання, мабуть, вдасться вирішити тільки під час фінальної стадії переговорів. Скоріше, їх можна вирішити загалом, ніж під час переговорів в стосовно кожної глави. Сільське господарство і розвиток сільських територій; Політика безпеки харчових продуктів, ветеринарія та фіто-санітарна політика; Захист навколишнього середовища; Правосуддя, свобода та безпека; Вільний рух працівників; Вільний рух капіталу; Фінанси та бюджет і можливо; Інституційні питання.

Передвступна допомога, Pre-accession assistance – допомагає країнам-кандидатам на членство в Європейському Союзі задовольнити умови вступу (Копенгагенські критерії). Вимагаються суттєві інвестиції в разі, якщо країни-кандидати хочуть привести свої інституції та стандарти у відповідність з *acquis* Спільноти та виконати свої обов'язки як держави-члену. Передвступне сприяння країнам-кандидатам є ключовим фактором передвступної стратегії Союзу й визначається передвступними партнерствами. На період нових фінансових перспектив 2007-2013 Інструмент Перед-вступної Допомоги (Instrument for Pre-accession Assistance – IPA) являється єдиним рушієм фінансування, замінюючи передвступні інструменти, що існували в період 2000-2006 (Phare, Sapard – для структурних заходів у сільському господарстві, Ispra – для розвитку інфраструктури в галузях екології та транспорту, спеціальний перед вступний інструмент для Туреччини), а також програма CARDS для країн Західних Балкан. IPA складається з п'яти компонентів підтримки для переходу та розбудови інституцій, транскордонної співпраці, регіонального розвитку, розвитку людських ресурсів та сільської місцевості. Перші три компоненти стосуються країн-кандидатів та потенційних країн-кандидатів. Щоправда, останні три компоненти стосуються лише країн-кандидатів, ставлячи собі за мету підготувати їх до прийняття та впровадження політики згуртованості та управління Структурними Фондами. Європейський інвестиційний банк (European Investment Bank – EIB) та Міжнародні фінансові інституції (International Financial Institutions – IFIs) також надають спів-фінансування для країн-кандидатів. Після приєднання до ЄС, нові держави-члени, котрі більше не мають права на передвступну допомогу, отримують тимчасову фінансову допомогу, Перехідний засіб, що його забезпечує Угода про вступ.

План дій, Action plan – головний інструмент Європейської політики сусідства, який носить характер двосторонньої угоди між ЄС та країною партнером. Він визначає порядок денний щодо політичних та економічних реформ, які необхідно здійснити у коротко та середньостроковій перспективі. На сьогодні підписані та виконуються Плани дій майже з усіма країнами партнерами. Сприяння та моніторинг виконання Плану дій здійснюється спільними підкомітетами.

Політична інтеграція, Political Integration – процес часткової втрати національного суверенітету країнами, які в умовах сучасного гло-

балізованого світу відчувають необхідність об'єднуватись у торговельні чи політичні блоки. Європейський інтеграційний процес, який був започаткований як ЗВТ та митний союз протягом кількох десятиліть еволюціонував в напрямку значної політичної інтеграції. Проте й сьогодні ЄС є далеким від створення єдиної держави чи забезпечення задовільного рівня загальноєвропейського демократичного порядку. Більша частина суверенітету зберігається на рівні урядів країн-членів. Разом з тим виникає певна ерозія національних демократій шляхом зменшення демократичної підзвітності на розширеному рівні прийняття політичних рішень.

Політичний аналіз, Political Analysis – намагання пояснити, чому з'являються специфічні моделі влади та впливу, як здобувається і втрачається влада і, нарешті, чому трапляються ті чи інші політичні події¹⁴⁹.

Рада з питань співробітництва між Україною та ЄС – орган, на який покладається контроль за виконанням Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС. Виходячи з цього, вона розглядає будь-які значні питання, що виникають у рамках УПС, а також будь-які інші двосторонні та міжнародні питання, які становлять інтерес для сторін. Складається з членів Ради ЄС і Європейської Комісії та з членів Кабінету Міністрів України. Українську частину Ради очолює Прем'єр-міністр України. Головування в Раді здійснюється по черзі протягом дванадцяти місяців членом Ради ЄС, а також членом Кабінету Міністрів України. Засідання Ради на рівні міністрів відбуваються раз на рік. За згодою Сторін на прохання однієї із Сторін можуть скликатися також спеціальні сесії Ради.

Раціональний вибір, Rational choice – формування поведінки держави на основі детального визначення ситуації співставлення цілей розгляду всіх альтернатив і вибір найбільш оптимальної котра найкраще задовольняє наявні потреби.

Реалізм, Realism – теоретичний напрямок, який виходить із того, що держави є суверенними, унітарними акторами, які конкурують між собою за силу і становище в міжнародній ієрархії; реалізують свої інтереси (прагнення безпеки як основний); спроможні реалізувати владу в межах своїх кордонів.

Римські договори (Treaties of Rome) – два засновницькі євроінтеграційні договори, підписані в Римі 25 березня 1957 р.: Договір про заснування Європейської економічної спільноти і Договір про заснування Європейської спільноти з атомної енергії. Договори підписали країни-засновниці – Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Федеративна Республіка Німеччина та Франція. Після перейменування Європейської економічної спільноти на Європейську Спільноту, згідно з Договором про Європейський Союз, відповідний Римський договір почали називати «Договором про заснування Європейської Спільноти», і коли говорять «Римський договір», в однині, найчастіше розуміють саме його.

Розширення ЄС, Enlargement – загальний термін, який використовується для позначення процесу прийняття до ЄС нових держав-членів.

¹⁴⁹ Рудік О.М. Українсько-англійський словник термінів і понять з аналізу державної політики. – Д.: Центр економічної освіти, 2002. – с. 35.

Процедура розширення прописана в ст. 49 Договору про ЄС. Всі країни-апліканти, які хочуть приєднатись до ЄС повинні мати демократичну форму правління, поважати принципи на яких засновано ЄС (свобода, демократія, повага до прав людини та фундаментальних свобод, верховенство права) та бути готовими прийняти не лише положення Договорів, але й усього *acquis communautaire*, акумульованого правового добробку Спільноти. У зв'язку з останнім, а також бажанням як держав-членів так й країн-кандидатів як найкращим чином захистити їхні власні інтереси переговори щодо приєднання як правило являються комплексним й довготривалим процесом. Європейська Комісія здійснює аналіз заявки кожної країни-апліканта звертаючи увагу на їх економічну ситуацію та політичну стабільність. Комісія представляє свої висновки Раді Європейського Союзу, який повинен прийняти рішення щодо заявки та оголосити про початок переговорного процесу. При успішному завершенні переговорного процесу з країною-кандидатом підписується Угода про приєднання, яка повинна бути ратифікована Парламентом країни-кандидата, Парламентами усіх країн-членів, а також з часу прийняття Єдиного європейського акту Європейським Парламентом. На сьогодні відбулося п'ять хвиль розширення ЄС: 1) 01.01.1973 р. – приєднання Сполученого Королівства, Данії та Ірландії; 2) 01.01.1981 р. – приєднання Греції; 3) 01.01.1986р. – Португалії та Іспанії; 4) 01.01.1995р. – Австрії, Фінляндії та Швеції; 5) 01.05.2004 р. – Кіпру, Чеської республіки, Естонії, Угорщини, Латвії, Литви, Мальти, Польщі, Словаків та Словенії; й 01.01.2007 р. – Болгарії та Румунії. Станом на 2007 р. ЄС збільшився від початкової кількості – 6 до 27 держав – членів. Під час останньої п'ятої хвилі розширення для оцінювання країн-аплікантів було запроваджено формальний набір приєднавчих критеріїв, т.зв. *Копенгагенських критеріїв* (Copenhagen criteria), встановлених у 1993 р. на Копенгагенському саміті. У 1995 р. під час Мадридського саміту Європейської Ради було додано ще один критерій – наявність у країни-кандидата необхідних адміністративних спроможностей для запровадження *acquis communautaire*. Станом на 2008 р. завершення переговорного процесу з країною-кандидатом вимагає успішного закриття переговорів по всіх 35 розділів *acquis*. Для порівняння – для 10 країн-кандидатів, які приєднались до ЄС у 2004 р. потрібно було успішно завершити переговори по 31 розділу *acquis*. Країнам-кандидатам, які приєднались під час п'ятої хвилі розширення, ЄС надавав їм суттєву фінансову допомогу через програму «PHARE» (щорічно 1,5 млрд. Євро), Інструмент структурних політик перед вступом (*Instrument for Structural Policies for Pre-Accession* – щорічно 1,0 млрд. Євро), Спеціальна програма вступу для сільського господарства та регіонального розвитку (*Special Accession Programme for Agriculture and Regional Development* «SAPARD» – щорічно 0,540 млрд. Євро). Процес розширення є складним та комплексним процесом як для країни-кандидата так і для ЄС, оскільки кожна хвиля розширення впливає на бюджет ЄС та функціонування його інституцій. Тому починаючи з середини 90-х рр. було здійснено ряд спроб реформування Спільної сільськогосподарської політики, структурних фондів та інституцій ЄС. Прогрес щодо перших двох напрямків було досягнуто на Берлінському саміті Європейської

Ради у 1999 р. при затвердженні фінансової перспективи 2000-2006 рр. та у 2005-2006 рр. при затвердженні фінансової перспективи 2007-2013 рр. Проте вважається що досягнутий прогрес щодо реформування інституцій ЄС, закріплений у Ніццькому договору (2001) залишається недостатнім для здійснення подальшого розширення ЄС. Провал з прийняттям Конституції та невизначеність щодо долі Лісабонського договору про реформу (2007) після негативних результатів референдуму в Ірландії залишили відкритими питання подальшого інституційного реформування ЄС. На сьогодні ЄС налічує 27 держав-членів. Крім перших шести держав-членів – Бельгії, Франції, Німеччини, Італії, Люксембургу та Нідерландів – 21 країна вступила в ЄС внаслідок розширення. Офіційними країнами-кандидатами є три країни: Туреччина, Хорватія та Македонія. Переговори про вступ з Хорватією та Туреччиною відкрилися 3 жовтня 2005 року. Країни Західних Балкан, Албанія, Боснія та Герцеговина, Чорногорія та Сербія (включно з Косово, як твердить Резолюція 1244 Ради Безпеки ООН), котрі були задіяні у процес стабілізації та асоціації, мають статус потенційних країн-кандидатів. Найближчим часом очікується подання офіційних заявок від цих країн Західних Балкан, а також існує ймовірність відновлення заявок від Швейцарії та Норвегії. В експертних колах Європейської Комісії, Європарламенту та нарівні урядів окремих держав-членів обговорюється можливість офіційної заявки з боку України та Молдови. Проте також існує певний скептицизм щодо абсорбційної спроможності ЄС до нових хвиль розширення, особливо без здійснення подальших інституційних реформ.

Саміт, Summit – це засідання Європейської Ради, яке деколи називають європейським самітом або союзним засіданням на найвищому рівні. На них зустрічаються керівники держав-членів (або урядів) ЄС. Деякі країни представляють прем'єр-міністри, інші – президенти, а ще інші – прем'єри та президенти, в залежності від Конституції держави-члена.

Світова організація торгівлі (СОТ) (World Trade Organization (WTO)) – це міжнародна організація, яка формує систему правил світової торгівлі. СОТ була заснована у 1995 р. як результат Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів (1986-1994 рр.). Серцевиною СОТ є багатосторонні угоди, які стосуються різних сфер міжнародної торгівлі (наприклад, Генеральна угода з тарифів і торгівлі (GATT), Генеральна угода з торгівлі послугами (GATS), Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS), Угода щодо інвестиційних заходів, пов'язаних з торгівлею (TRIMS), Угода щодо правил походження товарів тощо). Станом на 1 серпня 2008 р. членами СОТ є 153 країни і ще 29 проводять консультації щодо членства. Вищим керівним органом є Міністерська конференція, що скликається щонайменше раз у два роки. Прийняття рішень – консенсусне. Штаб-квартира СОТ – Женева (Швейцарія).

Середовище безпеки (security community) – сукупність країн інтегрованих настільки, що існує «справжня гарантія, що члени спільноти не воюватимуть між собою, а вирішуватимуть суперечки за допомогою мирних засобів». Термін введений К. Дойчем (Karl Deutsch),

Соціальна держава, Welfare state – тип державності, який розвивається та формується в умовах відносно стабільної та розвиненої економіки і демократичної політичної системи, і пов'язаний із проведенням

політики, спрямованої на створення системи соціального забезпечення, соціальної допомоги та соціального захисту населення.

Соціально орієнтована ринкова економіка, Social market esopomty – ринкова економіка, в якій домінують соціальний захист, соціальна справедливість та економічна ефективність заради соціального спокою в суспільстві та забезпечується шляхом реалізації державної соціальної політики. Соціально орієнтована ринкова економіка була найбільш поширеною в Західній та Північній Європі економічною моделлю в період Холодної війни. Ця модель бере свої витoki у Західній Німеччині з програми та комплексу заходів розроблених та втілених Міністром економіки від партії Християнських демократій в уряді Конрада Аденауера, Людвігом Ерхардом. Ця модель є спробою знаходження серединного шляху між капіталізмом та соціалізмом (змішана економіка) поєднуючи приватне підприємництво з державною власністю на стратегічні галузі промисловості та намагаючись збалансувати високий рівень економічного росту, низький рівень інфляції, низький рівень безробіття, належні умови праці, соціальний захист та надання послуг шляхом втручання держави. Дотримуючись основних постулатів ринкової економіки ця модель разом з тим відкидає положення як необмеженого капіталізму (laissez-faire capitalism) так і планової економіки (planned economy). При цій моделі колективний переговорний процес щодо умов праці відбувається на національному, а не корпоративному рівні між національною організацією працевлаштувачів та загальнонаціональними профспілками. Серед відомих теоретиків даної моделі прийнято вважати Франца Опенгаймера (Franz Oppenheimer), Вальтера Еукена (Walter Eucken), Вільгельма Рюпке (Wilhelm Röpke), Франца Бьома (Franz Böhм) та Альфреда Мюллера-Армака (Alfred Muller-Armak), який і винайшов цей термін (*Soziale Marktwirtschaft*).

Спільна зовнішня та безпекова політика (СЗБП), Common foreign and security policy (CFSP) – один з двох міждержавних «стовпів» Європейського Союзу. Започаткована ДЕС замість так званої «європейської політичної співпраці». Розділ V (статті 11-28) ДЕС визначає не тільки завдання СЗБП, а й специфічні юридичні інструменти їх реалізації – спільні дії та спільні позиції, застосування яких ухвалюється одноставним голосуванням у Раді. Амстердамський договір запровадив посаду «Верховного представника» з питань СЗБП, надав у розпорядження Європейському Союзові новий інструмент СЗБП – спільну стратегію, і дозволив, за певних умов, використання голосування кваліфікованою більшістю. Ніщський договір, своєю чергою, дозволив, також за певних умов, вдаватися до тіснішої співпраці в СЗБП для здійснення спільних дій і спільних позицій, але не для військових чи оборонних операцій. Лісабонський договір запроваджує постійну посаду міністра закордонних справ ЄС, який замінить водночас і Верховного представника з питань СЗБП і члена Комісії з зовнішніх справ, які досі певною мірою дублювали функції один одного.

Спільна позиція (СЗБП), Common Position (CFSP) – відповідно до ст. 15 ДЕС це є правовим інструментом в сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, призначений для посилення систематичності співпраці у цій сфері між державами членами й покращення її координації. Спільні позиції оприлюднюються в Офіційному віснику Європейсь-

кого Союзу (ОВ) і є обов'язковими для виконання всіма державами-членами, які мають відстоювати їх у міжнародних організаціях та на конференціях. Вони постійно переглядаються та оновлюються. Приймається Радою одностайно (але із застосуванням правила конструктивного утримання) і вимагає від держав-членів запровадження в національних політиках, які мають відповідати позиції, виробленої ЄС з конкретного питання, наприклад, у міжнародних організаціях (таких як Рада Безпеки ООН). Однак не існує жодних правових санкцій за недотримання спільної позиції. Спільні позиції є частиною європейської зовнішньої політики, увага якої зосереджена на певних країнах або регіонах світу, чутливих країнах, кризових ситуаціях та горизонтальних питаннях (нерозповсюдження зброї, попередження конфліктів в Африці, підтримка Міжнародного кримінального суду тощо)¹⁵⁰.

Спільна стратегія, Common Strategy – новий інструмент, запроваджений у рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП) Амстердамським договором. Відповідно до нової статті 13 ДЕС, Європейська Рада визначає принципи і загальні напрямки СЗБП і вирішує, які спільні стратегії має запровадити Союз у сферах важливих спільних інтересів. Спільна стратегія визначає завдання, терміни виконання та ресурси, які потрібно задіяти Союзу і країнам-членам. Реалізацією спільних стратегій опікується Рада, зокрема, шляхом ухвалення спільних дій та спільних позицій. У 1999 році Європейська Рада ухвалила перші дві спільні стратегії ЄС – стосовно Росії (червень) і стосовно України (грудень).

Спільний ринок, Common Market – форма європейської економічної інтеграції, закладена Римським договором 1957 р. в основу Європейської Економічної Спільноти, що передбачала поступове усунування тарифних та нетарифних торговельних обмежень і досягнення чотирьох свобод: свободи переміщення товарів, людей, послуг і капіталів у межах країн-членів Спільноти. Хоча базове завдання спільного ринку щодо скасування внутрішнього мита і встановлення митного союзу було виконане до 1 липня 1968 р., проте протягом наступних 28 років, аж до підписання Єдиного європейського акту (1986), заходи щодо досягнення чотирьох свобод не приносили бажаного результату.

Стратегічне планування, Strategic Planning – первинний етап формування стратегії, який передбачає складання необхідного плану дій (прийняття рішень щодо) для досягнення бажаного результату. Для планування стратегії можуть використовуватись різні техніки, зокрема SWOT аналіз (Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats), PEST аналіз (Political, Economic, Social, and Technological analysis) чи STEER аналіз (Socio-cultural, Technological, Economic, Ecological, and Regulatory factors).

Стратегія, Strategy – має грецьке походження: (στρβτεγμβ) – військова хитрість і вміння та уφςβφЮгпу (strvtzgos) – полководець. Поняття стратегія означає вибір генеральної лінії, яка найкоротшим шляхом веде до поставленої мети, а також є засобом досягнення цієї мети. У цьому розумінні стратегія є містком між реальністю і

¹⁵⁰ http://ec.europa.eu/external_relations/cfsp/sanctions/measures.htm.

бажаним майбутнім, часто визначеним як національний інтерес. Структурно стратегія складається з цілей (що?), концепцій (яким чином?) та ресурсів (які засоби і інструменти?). Реалізація стратегії залежить від характеристик зовнішніх і внутрішніх умов.

Стратегія залучення (engagement strategy) – стратегія яка базується на поширенні на інші держави власних цінностей та її інституцій, які виглядають привабливими і бажаними для наслідування.

Суверенітет, Sovereignty – право на здійснення необмежених та виключних владних повноважень, які визначають та контролюють усі форми життєдіяльності на даній території та на які не поширюється влада жодної іншої держави у сфері ухвалення та втілення в життя її нормативно-правових положень. Внутрішній суверенітет визначається взаємовідносинами між суверенною владою та її підданими щодо здійснення нею владних повноважень на основі принципу легітимності. Зовнішній суверенітет визначається взаємовідносинами між суверенною владою та іншими державами на основі принципів взаємного визнання внутрішнього суверенітету та відповідних положень міжнародного права.

Східне партнерство (СП), Eastern Partnership – проект щодо подальшого поглиблення відносин ЄС з країнами Східної Європи, який був представлений Міністром закордонних справ Польщі, за підтримки Швеції, в Брюсселі на засіданні Ради з загальних питань та зовнішніх відносин, 26 травня 2008 р.¹⁵¹ Європейська Рада розглянула цей проект та ухвалила відповідне рішення під час засідання в 19-20 червня 2008 р. разом з пропозицією щодо створення Середземноморського союзу (Union for the Mediterranean) й зобов'язала Комісію скласти план її впровадження¹⁵². За задумом Ради Східне партнерство повинно доповнити інші пропозиції щодо розвитку субрегіонального співробітництва ЄС з сусідніми країнами – Північний вимір (Northern Dimension) та Середземноморський союз (Union for the Mediterranean). Пропозиція щодо СП стосується шести країн: Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Молдови та України. Утім, очікується, що рівень участі Білорусі у Східному партнерстві залежатиме від загального розвитку відносин між нею та ЄС. На відміну від Середземноморського союзу СП не матиме свого власного Секретаріату, а управлятиметься безпосередньо Європейською Комісією. Угоди про асоціацію, договори вільної торгівлі, безвізовий режим, структура багатосторонньої співпраці та збільшення фінансової допомоги – це головні елементи пропозиції Європейської Комісії щодо СП, водночас цілковито уникаючи питання щодо потенційного висунування на членство в ЄС. Очікується, що СП буде започатковано влітку 2009 року на саміті лідерів держав ЄС та шести країн-учасниць. Саміт укладе й ухвалить «політичну декларацію» встановлення партнерства. Чеська Республіка, яка перейняла президентство в ЄС у першій половині 2009 р. вже підтвердила, що Східне партнерство буде одним із її основних пріоритетів.

¹⁵¹ Poland and Sweden to pitch «Eastern Partnership» idea. <http://euobserver.com/9/26194>.

¹⁵² European Council 19/20 June 2008 Presidency Conclusions http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/101346.pdf.

TACIS (Tacis) – програма технічної допомоги ЄС країнам СНД та Монголії. З 2007 р. замінена Європейським інструментом сусідства й партнерства (ЄІСП), European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI), – запровадженим для фінансування діяльності в рамках Європейської політики сусідства.

Транскордонне співробітництво, Trans-border cooperation – напрям європейської політики територіального співробітництва політики згуртування. Розглядається як спільні дії, спрямовані на посилення та заохочення розвитку добросусідських відносин між територіальними одиницями та владними структурами різних країн на прикордонних територіях, або закордонна співпраця регіональних та місцевих органів влади. Відповідно до бюджетних перспектив на 2007–2013 роки фінансування транскордонного співробітництва проводиться Європейським фондом регіонального розвитку. Для країн кандидатів та претендентів на вступ започаткований новий фінансовий інструмент – Інструмент передвступу (ІРА), а для країн-сусідів впроваджений Європейський інструмент сусідства і партнерства (ENPI). Основною організаційною формою транскордонного співробітництва виступають єврорегіони. Особливості транскордонного співробітництва на 2007-2013 рр.: 1) співробітництво розглядається як напрям політики згуртування ЄС; 2) програми запроваджуються з обох боків кордону; 3) уніфіковані процедури підготовки, подання та відбору заявки та імплементації проектів; 4) партнери виступають рівноправними і розробляють Спільний програмний документ; 5) формуються єдині органи управління проектом: Спільний орган управління (Joint Managing Authority, JMA), Спільний технічний секретаріат та Спільний моніторинговий комітет. Спільний орган управління відповідає за виконання програми, знаходиться на території держави-члена ЄС, що дозволить децентралізувати управління програмами прикордонного співробітництва. На JMA покладені функції фінансового керуючого, адміністративні функції, можливість укладати багаторічні стандартизовані контракти фінансування прикордонних програм та контрактів за проектами. Спільний технічний секретаріат виконуватиме технічні функції, що виключить випадки корупції при виконанні програми. На Комісію покладені координуючі функції – готувати та погоджувати Стратегічний документ та Правила впровадження програм прикордонного співробітництва, проводити загальний моніторинг та оцінку ефективності програм. Для створення умов гармонійного економічного, соціального розвитку і згуртування країн, прискорення територіального співробітництва між країнами в ЄС запропонував створювати Спеціальні спільні групи та робочі групи. Європейське угруповання територіальної співпраці (EGTC) розглядаються як етап реалізації програм INTERREG і буде використовуватись поряд з Європейським фондом регіонального розвитку (European Regional Development Fund (ERDF)), Європейським соціальним фондом (European Social Fund (ESF)) та Фондом гуртування (Cohesion Fund)¹⁵³. Транскордонне співро-

¹⁵³ Regulation (EC) № 1082/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on a European Grouping of Territorial Cooperation (EGTC). – Режим доступу: ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/

бітництво в Україні регулюється законами «Про транскордонне співробітництво» (від 24.06.2004 р.), «Про генеральну схему планування території України», «Про планування і забудову територій України», «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про державний кордон», «Про бюджетну систему України», «Про охорону навколишнього природного середовища», Митним кодексом України та іншими. Значну частину законодавчо-нормативної бази формують міждержавні угоди, угоди про партнерство, співробітництво між країнами та областями і адміністративно-територіальними одиницями.

«Трійка», «Троїка» – модель зовнішньополітичної роботи Союзу, що полягає в співпраці країни-голови ЄС із попередньою та наступною країною-головою, а також з Європейською Комісією та Генеральним секретарем Ради ЄС та застосовується у зовнішніх відносинах в рамках СЗБП. Історично до складу «Трійки» входили представники (міністри закордонних справ) країни – чинного голови Ради ЄС, а також попереднього і наступного головування. Сучасний склад «Трійки» дещо змінено згідно з Амстердамським договором. Нині до складу «Трійка» входить Генеральний секретар Ради ЄС (Верховний представник ЄС у справах спільної зовнішньої та безпекової політики) та член Європейської Комісії. В ній також можуть брати участь представники попередньої та наступної країни-голова ЄС.

Угода про асоціацію та стабілізацію (УАС), Stabilisation and Association Agreement – частина Процесу стабілізації та асоціації (з країнами Західних Балкан) (ПСА), які безпосередньо визначають перспективу членства для задіяних країн. Ці Угоди схожі за своїм спрямуванням до Європейських Угод, які були підписані ЄС з країнами Центрально-Східної Європи у 90-х рр., а також Угоди про асоціацію з Туреччиною. УАС в основному спрямовані на сприяння процесу адаптації країн Західних Балкан до вимог *acquis communautaire*, хоча глибина процесу гармонізації є суттєво нижчою, ніж для країн-членів й деякі галузі *Acquis* зовсім не охоплюються положеннями УАС. (Також див. *Процес стабілізації та асоціації*).

Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС (УПС), Partnership and Cooperation Agreement (PCA) – правова основа відносин між Україною та ЄС. УПС підписана 14 червня 1994 р. (набула чинності 1 березня 1998 р.), яка започаткувала співробітництво з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань. 25 лютого 2005 р. Рада ЄС із загальних справ та зовнішніх відносин ухвалила спеціальну Резолюцію щодо України, в якій привітала вибір українського народу на користь демократії та реформ. Рада підкреслила, що ЄС залишається відданим підтримці України, а також висловилося на користь можливості тіснішої співпраці у сфері зовнішньої політики і пол-

regulation/pdf/2007/gect/ce_1082(2006)_en.pdf; Council Regulation (EC) №1083/2006 of 11 July 2006 laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund and the Cohesion Fund. – Режим доступу: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:210:0025:0078:EN:PDF.

ітики безпеки; поглиблення торговельних та економічних відносин між ЄС і Україною; посилення процесу адаптації українського законодавства до європейських стандартів; посилення співпраці у таких ключових секторах економіки, як енергетика, транспорт, охорона довкілля та охорона здоров'я та розвиток приватного сектору в Україні. Окрім УПС у відносинах між Україною і ЄС діють такі угоди:

- ❖ Угода між Європейськими Співтовариствами та Україною про торгівлю текстильними виробами (підписана 5.05.93).
- ❖ Угода між Урядом України і Комісією Європейських Співтовариств про заснування Представництва Комісії Європейських Співтовариств в Україні та про його привілеї та імунітети (підписана 17.09.93).
- ❖ Угода між Урядом України і Комісією Європейських Співтовариств про створення Контактної групи по вугіллю та сталі (підписана 08.06.94).
- ❖ Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (підписана 14.06.94).
- ❖ Угода між Європейською Спільнотою та Урядом України про торгівлю деякими сталеливарними виробами (підписана 18.06.07).
- ❖ Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Європейським Співтовариством з атомної енергії в галузі керованого термоядерного синтезу (підписана 23.07.99).
- ❖ Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Європейським Співтовариством з атомної енергії в галузі ядерної безпеки (підписана 23.07.99).
- ❖ Угода про науково-технічне співробітництво між Україною та ЄС.
- ❖ Угода між Україною та ЄС про деякі аспекти повітряного сполучення (підписана 01.12.05).
- ❖ Угода про співробітництво щодо цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (ГНСС) між Європейським співтовариством, його державами-членами та Україною (підписана 01.12.05).
- ❖ Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі між Європейським Союзом та Україною (підписана 01.12.05).
- ❖ План дій Україна-ЄС (21.02.2005).

Проекти угод:

- ❖ Угода про співробітництво між Європейським Співтовариством з атомної енергії і Кабінетом Міністрів України у мирному використанні ядерної енергії, включаючи торгівлю ядерними матеріалами.
- ❖ Угода про асоціацію між Україною та ЄС (переговори розпочались 5 березня 2007, на 12 саміті ЄС-Україна, 9 вересня 2008 р. в Парижі було прийнято спільну Декларацію щодо Угоди про асоціацію).
- ❖ Спільна Декларація щодо Модернізації української газотранспортної системи (23.03.2009 р.).

Укладання угод, Bargaining – найрознорідніший спосіб прийняття колективних рішень в демократичних, плюралістичних системах. Угода або домовленість – це процес узгодження інтересів двох і більше осіб, які посідають владні посади, для формування курсу дій, який буде прийнятним, але не обов'язково ідеальним для всіх учасників. Отже, укладання угоди включає в себе переговори, взаємні поступки і компроміси для досягнення взаємовигідної позиції. Мінімальними умовами укладання угоди є бажання домовлятися та взаємна зацікавленість сторін.¹⁵⁴

Холодна війна, Cold war – 42-х річне протистояння між США та СРСР, а також їх союзниками, метою якого було не допустити експансії іншої сторони та досягти світового домінування,

Центри розповсюдження інновацій, Innovation Relay Centres (IRC) – частина Європейської мережі підприємництва (*Enterprise Europe Network*), нової флагманської ініціативи, яка надає інтегровану підтримку розвитку інновацій та бізнесу для МСП в межах ЄС. Європейська мережа підприємництва об'єднує близько 500 організацій з 40 країн та надає послуги щодо інноваційного розвитку та технологічної співпраці, а також інформаційну підтримку щодо законодавства ЄС, існуючих можливостей фінансування, пошуку бізнес партнерів та розвитку науково-дослідницьких можливостей. Послуги спрямовані на розвиток МСП, проте вони також відкриті для дослідницьких центрів та університетів Європи.

Ціль політики, Policy goal – широко проголошена, офіційно визначена, безвідносна до часу і цільових груп та не виражена в кількісній формі мета або намір. Цілями політики є безпека, добробут та справедливість.¹⁵⁵

Чинник (фактор), Factor – рушійна сила процесу, що відбувається, і необхідна умова його здійснення. Чинники являють собою ті загальні, глибинні, стійкі зв'язки й тенденції, які визначають розвиток країни, її місце у міжнародному розподілі праці та її зовнішню політику.

Шенгенський договір та конвенція, Schengen Agreement and Convention¹⁵⁶ – за договором, підписаним в містечку Шенгені (Люксембург) 14 червня 1985 р., Бельгія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина та Франція погодилися поступово скасовувати контроль на спільних кордонах і запроваджувати свободу пересування для всіх громадян країн ЄС, які підписали цю угоду, інших держав-членів та громадян третіх країн. У 1990 р. було підписано Шенгенську конвенцію, у якій викладено заходи та гарантії щодо запровадження свободи пересування. Таким чином, відбу-

¹⁵⁴ Anderson J. Public Policymaking. An Introduction. – New York: Houghton Mifflin Company, 1997. – p.153.

¹⁵⁵ Dunn W. Public Policy Analysis: An Introduction. – New Jersey: Prentice Hall, 1994. – p.261.

¹⁵⁶ Шенгенський договір та Конвенція включають: 1) Agreement between the Governments of the States of the Benelux Economic Union, the Federal Republic of Germany and the French Republic on the gradual abolition of checks at their common borders, (1985, Schengen I Official Journal L 239, 22/09/2000 P. 0013 – 0018), [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:42000A0922\(01\):EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:42000A0922(01):EN:HTML).

лося усунення внутрішніх кордонів територій, котрі стали відомі, як Шенгенська зона. Зараз до так званої «Шенгенської зони» або «Шенгену» входять 25 країн – 22 держав ЄС (за винятком Сполученого Королівства, Ірландії, Румунії, Болгарії та Кіпру) а також Ісландія, Норвегія та Ліхтенштейн. Договір і Конвенція, разом з деклараціями та рішеннями, ухваленими Шенгенською виконавчою радою, утворюють сукупність документів, відомих під назвою «Шенгенський асquis». Протокол до Амстердамського договору регулює внесення Шенгенського доробку в договори ЄС. Для цього його розподілено між першим «стовпом» (розділ IV Договору про заснування Європейської Спільноти: візи, надання притулку, імміграція та інші питання, пов'язані з вільним пересуванням людей) і третім (розділ VI Договору про ЄС: положення про співпрацю правоохоронних і судових органів у кримінальних справах). Протокол до Амстердамського договору проголошує, що всі країни, які вступають до ЄС, мусять повністю прийняти Шенгенський доробок разом з правилами, виробленими інституціями на базі цього доробку. Останній етап розширення Шенгенської зони повністю завершився із скасуванням з березня 2008 р. контролю на авіарейсах всередині зони, а також із вступом в дію асоційованої Шенгенської угоди з Швейцарією¹⁵⁷.

¹⁵⁷ European Council 19/20 June 2008 Presidency Conclusions http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/101346.pdf.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

- «Вступ до ЄС через членство в НАТО», 383
- «Посилена угода» між Україною і ЄС, 406, 635, 650
- «Шокова терапія» 392, 430
- Acquis communautaire, 215, 216
- SWOT аналіз, 618
- Tacis, 88, 90, 377

- Амстердамська угода, 375

- Варшавський договір (Comesop), 377
- Велика стратегія, 381
- Взаємозалежність 626
- Відносини Україна-ЄС:
 - інституційна основа, 505
 - становлення, 11
 - сфери співробітництва, 154
 - інтереси бізнес-груп, 116
 - трудова міграція, 107
- Відносини Україна-ФРН, 56
- Втома від розширення (*enlargement fatigue*), 642

- Галузеві угоди Україна-ЄС, 149
- Геостратегія 628
- Градуалістська стратегії економічних реформ, 430

- Дилема «розширення-поглиблення», 372
- Доктрина «багатовекторності», 15, 273

- ЕМС, 673

- Європейська Комісія, 733
- Європейська політика сусідства, 86, 95, 369
- Європейська Рада в Копенгагені, 393
- Європейська хартія місцевого самоврядування, 408
- Європейське економічне співтовариство, 364
- Європейський інструмент сусідства й партнерства, 93, 94
- Європейські угоди, 14, 34, 345, 378
- ЄПС, 86

Ідея «повернення до Європи», 269
Інновація, 423

Комісії «Блакитна стрічка» (Blue Ribbon Commission, 2005), 405
Комітет з парламентського співробітництва між Україною та ЄС, 515
Комітет з питань співробітництва між Україною та ЄС, 271, 511
Концепція «близького зарубіжжя», 371
Концепція «до Євросоюзу разом з Росією і за допомогою Росії», 382
Концепція демократичного миру, 623
Концепція інтеграції на різних швидкостях, 674
Координаційне бюро європейської
та євроатлантичної інтеграції, 531, 538
Копенгагенські критерії, 390
Країна «близького зарубіжжя», 377
Країна-сусід, 321, 401
Критерії членства в ЄС
 європейська ідентичність, 390
Критерії членства в ЄС
 добросусідство, 392
Критерії членства в ЄС
 Копенгагенські критерії, 390

Лібералізм, 626
Лісабонська угода (Угода щодо реформ), 373
Лісабонський процес, 423

М'яка сила, 367
Міжнародна організація із питань міграції, 107, 418

Наднаціональна організація, 390
НАФТА, 638
НДДКР, 428
Нова незалежна держава (NIS), 377

ОЄСР, 419

Пакт стабільності (*Pact for Stability*), 369
ПДЧ, 671
План дій (*Action Plan*), 88
План дій ЄС ЮВС (EU JHA AP), 411
План Дій Україна-ЄС, 135-149
Політична еліта, 464
Помаранчева революція, 139
Посилене співробітництво, 375, 674
Потенційний кандидат, 14, 18, 642
Представництво України при Європейських Спільнотах, 506

Рада з питань співробітництва між Україною та ЄС, 508
Раціональний вибір, 264
Римська угода, 468
Розширення ЄС, 364

Позиція Франції, 374
Позиція ФРН, 375

Середовище безпеки, 368
СЗППБ, 369, 370
СОТ, 321
Спільний ринок ЄС, 317, 404, 663
Стратегія економічного і соціального розвитку України, 444-447
Стратегія залучення, 400
Стратегія інтеграції України до ЄС, 268
Східне партнерство, 96, 338, 339

Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами – членами, 28
Угоду про реадмісію між Україною і ЄС, 200
Україно-словацькі відносини, 70
Українсько-австрійські відносини, 64
Українсько-британські відносини, 59

Фінансова перспектива 2007-2013 рр., 89, 93

Холодна війна, 365

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОЕКТ «СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ПРОГРАМИ З ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДЛЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ»

Серія «Бібліотека державного службовця у галузі європейської інтеграції» призначена для державних службовців України, які мають пряме чи опосередковане відношення до реалізації стратегії нашої держави щодо інтеграції до європейських структур. Розрахована на слухачів Національної Академії державного управління при Президентові України (НАДУ), слухачів системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, студентів, аспірантів, викладачів вищих навчальних закладів. До публікацій в рамках серії «Бібліотека державного службовця у галузі європейської інтеграції» входить ряд навчальних підручників, які охоплюють основний набір дисциплін з предмету європейська інтеграція й присвячені розгляду процесу європейської інтеграції України, інституцій та застосування права ЄС, спільних та галузевих політик ЄС, досвіду реформ країн Центрально-Східної Європи в контексті розширення, адаптації законодавства до права ЄС, торговельно-економічних відносин з ЄС, а також окремі методичні та довідкові Підручники, які разом можуть використовуватись в якості навчально-методичних ресурсів для організації та проведення навчального процесу з використанням активних тренінгових форм навчання, відповідно до апробованих програм окремих модулів.

Даний комплекс навчальних матеріалів для слухачів та рекомендаційно-методичних матеріалів для викладацького персоналу, який призначений для використання при організації навчального процесу як у форматі короткотермінових спеціалізованих програм так і для академічних курсів з європейської інтеграції, було створено в рамках проекту «Спеціалізовані програми з питань європейської інтеграції для підвищення кваліфікації державних службовців України (II–IV категорії)» фінансованого «Strategic Programme Fund – Reuniting Europe Programme» Міністерства закордонних справ Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії й Посольства Великої Британії в Україні.

Зміст, обсяг, характер викладу і структуризації навчальних матеріалів вироблено у тісній співпраці українських фахівців, науковців та методистів з питань європейської інтеграції з експертами з держав-членів ЄС, зокрема Великої Британії, Ірландії, Польщі та Франції.

Мета проекту полягала в створенні шести окремих тематичних комплексів навчально-тренінгових матеріалів з питань європейської інтеграції та стосунків України з ЄС, на основі серії міждисциплінарних тренінгових семінарів з залученням провідних українських та європейських фахівців у галузі європейської інтеграції. Учасниками семінарів проекту стали близько 30 фахівців з різних напрямів європейістики, права, врядування, економіки, міжнародних відносин та політології з Національної академії державного управління при Президенті України, її регіональних інститутів у Харкові, Дніпропетровську, Львові та Одесі, Дипломатичної Ака-

демія України, Київського національного торговельно-економічного університету, Київського національного економічного університету ім. В.Гетьмана, Українського університету фінансів та зовнішньої торгівлі та Національного університету «Києво-Могилянська академія». З їх числа було підготовлено 17 кваліфікованих тренерів на основі визнаних стандартів підготовки викладачів-тренерів з застосування інтерактивних методів навчання. Апробація створених комплексів навчально-тренінгових матеріалів та програм інтенсивних тренінгів відбулась під час пілотного навчання близько 250 державних службовців (3-5 категорій), у центральних та місцевих органах влади впродовж січня-листопада 2008 р.

До реалізації завдань проекту було залучено чимало організацій та інституцій, зокрема Університет Лондон Метрополітан, Північно-Ірландську школу врядування «NICO», Бялостоцьку школу врядування, Національну академію державного управління при Президенті України (НАДУ), Дипломатичну академію України, Дніпропетровський регіональний інститут НАДУ, Харківський регіональний інститут НАДУ, Національний технічний університет «Харківський політехнічний Інститут», Київський національний торговельно-економічний університет, Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана, Українського університету фінансів та зовнішньої торгівлі. До виконання проекту було залучено також експертів з таких інституцій як: Національний університет ім. Т.Г.Шевченка, Державний департамент адаптації законодавства Міністерства юстиції, Департамент ЄС Міністерства закордонних справ, Департамент європейської інтеграції Міністерства економіки України, Управління зовнішньої політики Секретаріату Президента України, Управління європейської інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України, тощо.

Навчальні підручники та інші допоміжні матеріали, з європейської інтеграції та стосунків України з ЄС, що входять у серію «Бібліотека державного службовця у галузі європейської інтеграції» є результатом цього проекту. Вони розроблено відповідно до державних освітніх стандартів на основі проведеної оцінки навчальних потреб державних службовців з питань європейської інтеграції серед відповідних категорій державних службовців за результатами серії зустрічей, інтерв'ю, фокус-груп та опитувань, які були проведені експертами проекту з представниками профільних органів державної влади протягом січня-березня 2006 року.

Проведена серія заходів з оцінки навчальних потреб зокрема виявили недостатню кількість та якість наявних централізовано здійснюваних програм підготовки державних службовців у сфері європейської інтеграції, які б базувались на міждисциплінарному модульному підході з застосування інтерактивних методологій навчання дорослої аудиторії. Було також виявлено, що в недостатньому обсязі здійснюється видання необхідних навчально-методичних Підручників, збірників нормативно-правових актів, а також переклад зарубіжних видань українською мовою.

Комплекс навчальних матеріалів серії «Бібліотека державного службовця у галузі європейської інтеграції» ставить за мету заповнити окремі існуючі прогалини в спеціальній літературі щодо освітньо-кваліфікаційної підготовки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування й мають практичне спрямування на виконання функціональ-

них обов'язків відповідних органів державної влади у сфері європейської інтеграції.

Основною цільовою групою для навчання з питань європейської інтеграції є представники галузевих центральних органів виконавчої влади, які мають потребу щодо отримання, як базових знань з питань історії, організації та функціонування інститутів ЄС так і спеціалізованих знань з міжнародних відносин ЄС, порівняльного європейського права, досвіду розширених реформ у країнах ЦСЄ, економічної інтеграції, міжнародної торгівлі, галузевих політик ЄС та врядування.

Підручники разом з додатковими дидактичними навчальними матеріалами серії та словником-довідником термінів з європейської інтеграції можуть використовуватись як навчально-методичний ресурс для забезпечення декількох модулей побудованих міждисциплінарних навчальних програм з питань європейської інтеграції, зокрема:

- ❖ вступна програма для державних службовців, які не є фахівцями у галузі європейської інтеграції;
- ❖ спеціалізована програма для державних службовців, які є експертами з внутрішньої політики та стратегії;
- ❖ спеціалізована програма для державних службовців, які є експертами з юридичних питань;
- ❖ спеціалізована програма для державних службовців, які є експертами з окремих галузевих політик;
- ❖ спеціалізована програма для державних службовців, які є експертами у сфері міжнародної торгівлі та суміжних дисциплін.

Навчальні матеріали, які входять в дану серію були рекомендовані до друку Вченою радою Національної академії державного управління при Президентові України (протокол № 146/5-10 від 29 травня 2008 р. та затверджено Міністерством освіти і науки України (лист № 1.4/18-Г-1914 від 17.07 2008 р.)

Координатори проекту:

Керівник проекту – МАРКО БОЙЦУН, доктор історичних та політологічних наук, професор факультету права, врядування та міжнародних відносин Університету Лондон Метрополітан.

Менеджер проекту – ЯРОСЛАВ МУДРИЙ, магістр міжнародних відносин та європейських студій Лондонської Школи Економіки та Політичних Наук, докторант, менеджер міжнародних проектів факультету права, врядування та міжнародних відносин Університету Лондон Метрополітан.

Координатор проекту в Україні:

ГОР ГРИЦЯК, доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри європейської інтеграції Національної академії державного управління при Президентові України.

АНАТОЛІЙ ЯТЧЕНКО, кандидат політологічних наук, виконавчий директор Асоціації освіти дорослих.

Контакти:

m.bojcun@londonmet.ac.uk
y.mudryi@londonmet.ac.uk
academy_pa@ukr.net
info@millennium.net.ua

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ВСТУП	5
ЧАСТИНА 1.	
РОЗВИТОК ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС:	
ЗДОБУТКИ І ВТРАТИ	8
Вступ до частини 1	8
Розділ 1.1. Етапи відносин України та ЄС у 1991-2008 рр.: здобутки й втрати, потенційні можливості та обмеження	11
1.1.1. Становлення та поглиблення відносин України з Європейським Союзом	11
1.1.2. Від Угоди про партнерство і співробітництво до початку переговорів щодо підписання Угоди про асоціацію	28
1.1.3. Стратегічні документи щодо політики інтеграції України до Європейського Союзу	40
1.1.4. Пріоритети України у подальшому розвитку відносин з ЄС	43
1.1.5. Інтереси та динаміка розвитку відносин України з державами-членами ЄС	46
Розділ 1.2. Вплив розширення ЄС 2004 р. на подальший розвиток відносин між Україною та ЄС	76
1.2.1. Чинники якісних змін у динаміці двосторонніх відносин у період 2005-2009 рр.	76
1.2.2. Збільшення «клубу прихильників України в ЄС»	79
1.2.3. Втома від розширення в окремих країнах ЄС-15 ..	81
1.2.4. Україна і Європейська політика сусідства	85
Розділ 1.3. Зміни у відносинах Україна – ЄС після помаранчевої революції	98
1.3.1. Зміни у сприйнятті України громадськістю та політичними колами країн ЄС	98
1.3.2. Європейська інтеграція як частина національної ідеї	102
Розділ 1.4. Недержавні чинники, які впливають на розвиток двосторонніх відносин	107
1.4.1. Вплив трудової міграції на розвиток двосторонніх відносин	107

1.4.2. Основні бізнес-групи України та їх вплив на розвиток відносин з ЄС	116
1.4.3. Вплив проникнення європейського банківського капіталу в Україну	119
Висновки до частини 1	126
Питання для самоконтролю	130
Перелік використаних джерел	131

ЧАСТИНА 2.

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ЄС

НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Вступ до частини 2	133
--------------------------	-----

Розділ 2.1. План дій Україна – ЄС: витоки, завдання, пріоритети	135
--	-----

2.1.1. Причини підписання, основні цілі та пріоритети Плану дій	135
---	-----

2.1.2. Помаранчева революція та внесення змін до Плану дій у лютому 2005 р.	139
--	-----

2.1.3. Позиція ЄС щодо Плану дій у контексті перспектив взаємовідносин Україна-ЄС	142
---	-----

Розділ 2.2. Основні галузеві угоди, підписані між Україною та Європейським Союзом у 2005-2008 рр.	149
---	-----

Розділ 2.3. Сфери співробітництва між Україною та ЄС: інтереси та пріоритети у двосторонніх відносинах з боку ЄС та України	154
--	-----

2.3.1. Відносини у сфері зовнішньої політики та політики безпеки	154
--	-----

2.3.2. Посилене співробітництво в галузі енергетики ...	159
---	-----

2.3.3. Торговельні відносини	167
------------------------------------	-----

2.3.4. Співробітництво у транспортній сфері	176
---	-----

2.3.5. Співробітництво в галузі охорони довкілля	180
--	-----

2.3.6. Інвестиційна діяльність	186
--------------------------------------	-----

2.3.7. Співробітництво у реформуванні та вдосконаленні освіти, науки, техніки та космічної галузі	190
---	-----

2.3.8. Співробітництво у сфері свободи, безпеки та юстиції	200
--	-----

2.3.9. Наближення законодавства України до європейського законодавства	213
--	-----

2.3.10. Забезпечення ефективності допомоги ЄС	224
---	-----

Розділ 2.4. Стан виконання Плану дій у 2005-2008 рр.	231
--	-----

2.4.1. Контроль за виконанням Плану дій	231
---	-----

2.4.2. Моніторинг виконання Плану дій Україна – ЄС ...	239
Висновки до теми 2	249
Питання для самоконтролю	251
Перелік використаних джерел	252
Перелік рекомендованих джерел	257

ЧАСТИНА 3.

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ. УРЯДОВА СТРАТЕГІЯ ТА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ. ПІДГОТОВКА НОВОГО РАМКОВОГО ДОКУМЕНТА

Вступ до частини 3	262
--------------------------	-----

Розділ 3.1. Поєднання урядової Стратегії європейської інтеграції України та Національного плану розвитку

3.1.1. Становлення євроінтеграційної стратегії України (нормативно-правові документи, які визначають стратегію європейської інтеграції України)	268
--	-----

3.1.2. Нормативно-правові документи, які регулюють стратегічні завдання соціально-економічного розвитку України	290
--	-----

3.1.3. Зв'язок між Стратегією європейської інтеграції України та стратегічним планом Національного розвитку	297
--	-----

Розділ 3.2. Мотиви та стратегічні завдання уряду щодо виходу на новий рівень відносин з ЄС: від Плану дій до нової рамкової угоди

3.2.1. Основні мотиви та інтереси України щодо поглиблення відносин з ЄС	304
---	-----

3.2.2. Політика сусідства та План дій Україна – ЄС як проміжна форма відносин з ЄС	308
---	-----

3.2.3. Стратегічне завдання – досягнення нового якісного стану відносин з ЄС	313
---	-----

Розділ 3.3. Зміст та спрямованість нової угоди між Україною та ЄС

3.3.1. Завдання змістовного наповнення нової угоди між Україною та ЄС	321
--	-----

3.3.2. Переговорна позиція України стосовно нової посилиної угоди	328
--	-----

3.3.3. Позиція ЄС щодо підписання угоди з Україною	335
---	-----

3.3.4. Основні підходи до визначення форми нової угоди між Україною та ЄС	340
--	-----

Висновки до частини 3	350
Питання для самоконтролю	352
Перелік використаних джерел	353
Перелік рекомендованих джерел	358

ЧАСТИНА 4.

СПВІДНОШЕННЯ МІЖ ЗАВДАННЯМИ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ .. 360

Вступ до частини 4	360
--------------------------	-----

Розділ 4.1. Зовнішні та внутрішні чинники, які обумовлюють перспективу членства України в ЄС

4.1.1. Міжнародні та геополітичні фактори, які впливають на динаміку розширення ЄС

4.1.2. Вплив внутрішніх процесів у ЄС на розширення

4.1.3. Відмінності позиції України від країн ЦСЄ у 1989-2004 рр.

4.1.4. Вміле використання сприятливих геополітичних обставин та успішні внутрішні реформи – основні передумови євроінтеграційних устремлень України

Розділ 4.2. Успішне запровадження внутрішніх реформ як передумова якісної зміни у відносинах з ЄС

4.2.1. Копенгагенські критерії як передумови інтеграції в ЄС

4.2.2. Внутрішньополітичне спрямування плану дій Україна-ЄС

4.2.3. Програма першого кола внутрішніх реформ згідно плану дій Україна-ЄС

Розділ 4.3. ЄС – як зразок моделі сталого соціально-економічного розвитку України

4.3.1. Європейські цінності – як основа української національної ідеї

4.3.2. Об'єктивна необхідність внутрішніх реформ як передумови національного розвитку

4.3.3. Альтернативні моделі розвитку та їх придатність для України

4.3.3.1. Неоліберальна модель (США)

4.3.3.2. Традиційна європейська модель економіки загального благоустрою

4.3.3.4. Нова інноваційна модель економіки загального благоустрою

4.3.4. Приклади постіндустріального інноваційного розвитку країн ЄС	425
4.3.4.1. Ірландія – «кельтський тигр»	425
4.3.4.2. Іспанія – «нова зірка Європи»	427
4.3.4.3. Фінляндія – «Японія півночі»	428
Розділ 4.4. Напрямок додаткових реформи	437
4.4.1. Додаткові реформи	437
4.4.1.1. Бажані реформи, які залежать від спроможності України	439
4.4.1.2. Подальші реформи, які лежать у зоні інтересів ЄС	442
4.4.2. Пріоритизація подальших реформ згідно національних інтересів України	444
Висновки до частини 4	449
Питання для самоконтролю	452
Перелік використаних джерел	453
Перелік рекомендованих джерел	457

ЧАСТИНА 5.

ФОРМУВАННЯ ПРОЄВРОПЕЙСЬКОГО КОНСЕНСУСУ СЕРЕД ЕЛІТ ТА СУСПІЛЬСТВА. ВДОСКОНАЛЕННЯ КООРДИНАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Вступ до частини 5	458
Розділ 5.1. Формування єдності еліт щодо стратегічних завдань та мети європейської інтеграції	462
5.1.1. Європейський Союз як проєкт політичних еліт ..	462
5.1.1.1. Поняття політичної еліти та її структура	462
5.1.2. Особливості західних еліт та їх роль у створенні і розвитку Європейського Союзу	464
5.1.3. Українська еліта та її роль у забезпеченні євроінтеграційного курсу України	469
5.1.3.1. Проблеми формування сучасної української еліти	469
5.1.3.2. Забезпечення політичною елітою євроінтеграційного курсу України	473
Розділ 5.2. Інформаційна політика щодо європейської інтеграції України	478
5.2.1. Проблеми розбудови широкого громадського консенсусу щодо інтеграції з ЄС	478

5.2.1.1.	Основні виклики на шляху розбудови широкого громадського консенсусу щодо інтеграції з ЄС	478
5.2.1.2.	Досвід формування громадської думки щодо інтеграційної політики в країнах ЄС	483
5.2.2.	Основні завдання інформаційної політики щодо європейської інтеграції України	491
5.2.2.1.	Аналіз здійснення інформаційно-просвітницької роботи з питань європейської інтеграції в Україні	491
5.2.2.2.	Шляхи удосконалення інформаційної політики щодо європейської інтеграції України	498
Розділ 5.3.	Організаційне забезпечення двосторонніх відносин України та Європейського Союзу	505
5.3.1.	Процес становлення інституційної бази співробітництва між Україною та ЄС	505
5.3.2.	Повноваження та принципи роботи спільних органів забезпечення співробітництва між Україною та ЄС	508
5.3.2.1.	Рада з питань співробітництва між Україною та ЄС	508
5.3.2.2.	Комітет з питань співробітництва між Україною та ЄС	511
5.3.2.3.	Комітет з парламентського співробітництва між Україною та ЄС	515
5.3.2.4.	Саміти Україна-ЄС та консультації між Україною і «Трійкою» ЄС	516
5.3.3.	Внутрішньополітичне забезпечення співробітництва України та ЄС	517
5.3.3.1.	Внутрішньополітичне забезпечення співробітництва з ЄС в Україні	517
5.3.3.2.	Забезпечення співробітництва з Україною в Європейському Союзі	544
Розділ 5.4.	Вдосконалення забезпечення координації стратегії європейської інтеграції України	547
5.4.1.	Розвиток правового забезпечення механізму координації політики європейської інтеграції	548
5.4.2.	Організаційне забезпечення механізму координації політики європейської інтеграції України	553
5.4.2.1.	Формування механізму координації європейської політики у країнах Центрально-Східної Європи	553

5.4.2.2. Польський досвід організаційного забезпечення координації політики європейської інтеграції	556
5.4.2.3. Шляхи удосконалення організаційного забезпечення координації політики європейської інтеграції України	573
5.4.3. Зміцнення ресурсного забезпечення європейської інтеграції України	580
5.4.3.1. Кадрове забезпечення процесу інтеграції України до Європейського Союзу	581
5.4.3.2. Фінансове забезпечення процесу інтеграції України до Європейського Союзу	590
5.4.3.3. Інформаційне забезпечення процесу інтеграції України до Європейського Союзу	593
Висновки до частини 5	597
Питання для самоконтролю	601
Додаток	603
Перелік використаних джерел	607
Перелік рекомендованих джерел	615

ЧАСТИНА 6.

ОЦІНЮВАННЯ ПЕРЕВАГ ТА НЕДОЛІКІВ ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО ЄС З ПОЗИЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ, МІЖНАРОДНОГО ВПЛИВУ ТА ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ, ПОЛІТИЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

Вступ до частини 6	617
Розділ 6.1. Переваги Стратегії приєднання України до ЄС	622
6.1.1. ЄС є важливим партнером України	622
6.1.2. Геостратегічне розташування України	628
6.1.3. Збільшення спроможності України взаємодіяти із Росією	630
6.1.4. Суспільна підтримка	633
6.1.5. Стимул проведення реформ	634
6.1.6. Доступ до спільного ринку, новітніх технологій та інвестицій	637
Розділ 6.2. Несприятливі чинники та недоліки приєднання України до ЄС	642
6.2.1. Слабкий економічний розвиток України	643
6.2.2. Внутрішньополітична нестабільність	645
6.2.3. Брак ефективної державної політики	646

6.2.4. Витрати на реформування	647
6.2.5. Відсутність зафіксованих юридичних зобов'язань	650
6.2.6. Значна економічна залежність від Росії	651
6.2.7. Відмова від певної частини державного суверенітету	654
Розділ 6.3. Можливості, які відкриваються перед Україною в результаті приєднання до ЄС	656
6.3.1. Збільшення міжнародної активності України	656
6.3.2. Зміна характеру відносин між Україною та Європейським Союзом	657
6.3.3. Консолідація українського суспільства	660
6.3.4. Переваги відкритого ринку	662
6.3.5. Прискорене економічне зростання	665
6.3.6. Підтримка з фондів ЄС	667
Розділ 6.4. Загрози приєднання України до ЄС	670
6.4.1. Відсутність гарантій безпеки (без членства в НАТО)	670
6.4.2. Загроза низьких показників зростання ВВП	671
6.4.3. Загроза перетворення ЄС в двох-трьох рівневу структуру	673
6.4.4. Загроза більш жорстких критеріїв членства	675
Висновки до частини 6	677
Питання для самоконтролю	678
Додаток № 1.	679
Додаток № 2.	682
Додаток № 3.	710
Перелік використаних джерел	711
Перелік рекомендованих джерел	716
 ГЛОСАРІЙ	 717
 ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	 767
 ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОЕКТ «СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ПРОГРАМИ З ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДЛЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ»	 770

До серії «Бібліотека державного службовця у галузі європейської інтеграції» входить ряд навчальних посібників, які можуть використовуватись в якості навчально-методичних ресурсів до окремих модулів навчально-тренінгових програмах з питань європейської інтеграції:

1. Правова та інституційна основи Європейського Союзу.
2. Відносини з Європейським Союзом та процес європейської інтеграції України.
3. Спільні політики Європейського Союзу та їх значення для України.
4. Розширення Європейського Союзу та досвід реформ країн ЦСЄ у контексті приєднання до ЄС.
5. Адаптація українського законодавства до права Європейського Союзу.
6. Торговельно-економічні відносини між Україною та ЄС.

Посібник розглядає та аналізує основні тенденції формування та розвитку відносин між Україною та ЄС, визначає як зовнішні так і внутрішні чинники, які впливають на їх сучасний стан та подальші перспективи європейської інтеграції України й пропонує окремі альтернативні стратегії їх розвитку. Він розрахований на державних службовців України II-IV категорій, які працюють у міністерствах та інших профільних органах державної влади та мають пряме чи опосередковане відношення до реалізації стратегії України на інтеграцію до європейських структур.

Навчальне видання

Бібліотека державного службовця у галузі європейської інтеграції

М.М. ГНАТЮК, Я.Й. МАЛИК, Л.Л. ПРОКОПЕНКО

ВІДНОСИНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ТА ПРОЦЕС ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

За загальною редакцією:
М. Бойцуна, І. Грицяка, Я. Мудрого, О. Рудіка,
Л. Прокопенко та В. Стрельцова

Підписано до друку 06.08.2009. Формат 60 x 84/16.
Гарнітура Ukrainian PeterburgС. Друк офс. Папір офс.
Ум. друк. арк. 43,98. Обл.-вид. арк. 40,66.
Наклад 1000 прим. Зам. 2009-08.

Видавництво «Міленіум»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 535 від 19.07.2001 р.

м. Київ, вул. Фрунзе, 60
Тел./факс 501-52-49, 462-51-52, 222-74-35
E-mail: info@millennium.net.ua
www.millennium.net.ua